الجامع الصحيح

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

Terceme:

Mehmed Sofuoğlu

İRFAN

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

CİLD

7

الجامع الصحيح

للإمام أبي الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري

Ebu'l-Hüseyin Muslimu'bnu'l-Haccâc
el-Kuşeyrî en-Niysâbûrî
(206-261)

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

ÇİLD
7

Mütercim :
MEHMED SOFUOĞLU
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi

İRFAN
YAYIMCILIK VE TİCARET
Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27/14
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 09 60

Inn Yayınevi No. 7/7

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمد لله، أحمده وأستعينه ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده
الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له. وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له. إن
أحسن الحديث كتاب الله تبارك وتعالى قد أفلح من زينه الله في قلبه وأدخله في الإسلام
بعد الكفر واختاره على ما سواه من أحاديث الناس. إنه أصدق الحديث وأبلغه، أحبوا
ما أحب الله، أحبوا الله من كل قلوبكم ولا تملوا كلام الله وذكره، ولا تقس عنه قلوبكم
فإنه من كل ما يخلق الله يختار ويصطفي، قد سماه الله خيرته من الأعمال، ومصطفاه
من العباد والصالح من الحديث ومن كل ما أوتي الناس من الحلال والحرام، فاعبدوا
الله ولا تشركوا به شيئا، واتقوه حق تقاته، واصدقوا الله صالح ما تقولون
بأفواهكم وتحابوا بروح الله بينكم إن الله يغضب أن ينكث
عهده والسلام عليكم ورحمة الله.

ŞÜBHESİZ HAMD ALLÂH'A MAHSÛSDUR, ONA HAMD EDER VE ONDAN YARDIM İSTERİM. NEFİSLERİMİZİN ŞERLERİNDEN VE AMELLERİMİZİN KÖTÜLÜKLERİNDEN ALLÂH'A SIĞINIRIZ. AL-LÂH'IN HİDÂYET ETTİĞİNİ DALÂLETE DÜŞÜRECEK YOKDUR. AL-LÂH'IN DALÂLETE DÜŞÜRDÜĞÜNE DE HİDÂYET VERECEK YOK-DUR.

TEK VE ORTAKSIZ OLARAK ALLAH'DAN BAŞKA İLÂH OLMA-DIĞINA ŞEHÂDET EDERİM. SÖZÜN EN GÜZELİ MUBÂREK VE MÜ-

TEÂLİ OLAN ALLÂH'IN KİTÂBI'DIR. HER KİM Kİ ALLAH ONU KÜFÜRDEN SONRA İSLÂMA GİRDİREREK KALBİNDE KUR'ÂN'I ZİYNET YAPAR VE O DA KUR'ÂN'I DİĞER BEŞER SÖZLERİ ÜZERİNE TERCİH EDERSE İŞTE O KİMSE MUHAKKAK FELÂH BULMUŞDUR. ŞÜBHESİZ Kİ ALLÂH'IN KİTÂBI SÖZLERİN EN DOĞRUSU VE EN BELİĞİDİR. ALLÂH'IN SEVDİKLERİNİ SEVİNİZ. ALLÂH'I DA BÜTÜN KALBİNİZLE CANI GÖNÜLDEN SEVİNİZ. ALLÂH'IN KELÂMINDAN VE ZİKRİNDEN USANMAYINIZ. ALLÂH'IN KELÂMINDAN KALBLERİNİZ KATI OLMASIN. ZİRA ALLÂH'IN KELÂMI, ALLÂH'IN YARATMAKDA OLDUĞU HER ŞEYİN EN İYİSİNİ AYIRIB SEÇER: ALLAH AMELLERİN HAYIRLISINI, KULLARIN GÜZİDESİ (OLAN PEYGAMBER'İ) Nİ VE KISSALARIN İYİSİNİ ZİKRETMİŞ, İNSANLARA VERİLEN HER ŞEYDEN HALÂL VE HARÂMI BEYÂN EYLEMİŞDİR.

ARTIK ALLÂH'A İBÂDET EDİNİZ VE ONA HİÇBİR ŞEYİ ORTAK KILMAYINIZ, ONDAN HAKKIYLE İTTİKA EDİNİZ. AĞIZLARINIZLA SÖYLEMEKDE OLDUĞUNUZ SÖZLERİN İYİSİNİ ALLÂH'A HÂLİS KILINIZ (YANİ GÖSTERİŞ VE İŞİDİLMEK İÇİN DEĞİL, SIRF ALLAH İÇİN SÖYLEYİNİZ).

ARANIZDA ALLÂH'IN RAHMETİ İLE SEVİŞİNİZ. ŞÜBHESİZ ALLAH, AHDİNİN ÇÖZÜLÜB BOZULMASINDAN DOLAYI GADAB EDER. SELÂM VE ALLÂH'IN RAHMETİ SİZİN ÜZERİNİZE OLSUN» [1].

1. İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I, 501.

بسم الله الرحمن الرحيم

٣٩ - كتاب السلام

(١) باب يسلم الراكب على الماشي، والقليل على الكثير

١ - (٢١٦٠) حدثني عقبة بن مكرم. حدثنا أبو عاصم عن ابن جريج. ح وحدثني محمد بن مرزوق. حدثنا روح. حدثنا ابن جريج. أخبرني زياد؛ أن ثابتا، مولى عبد الرحمن بن زيد أخبره؛ أنه سمع أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ «يسلم الراكب على الماشي، والماشي على القاعد، والقليل على الكثير».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

39 — KİTÂBU'S-SELÂM[1]

(Selâm kitâbı)

(1) «SÜVÂRİ, PİYÂDEYE; AZ, ÇOĞA SELÂM VERİR» BÂBI

1 — (2160) .... : Abdurrahmân ibn Zeyd'in himâyesinde olan Sâbit, Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işittiğini haber vermişdir: Ra-

1. *Selâm*, yüce Allâh'ın güzel isimlerindendir. el-Haşr 23 üncü âyetinde Allah diğer isimleri yanında bu ismini de haber vermişdir. Bu âyetdeki *es-selâm*, her selâmetin menbaı ve masdarı, kendisi her türlü eksiklik, ayb, fenâ ve zevâl şâibesinden sâlim, münezzeh olduğu gibi, selâmet umulan, selâmet arıyanları selâmete erdirecek olan Allah'dır.

Selâm aslında masdardır, ayblardan ve âfetlerden beri ve sâlim olmak ma'nâsmadır. Müslimanlar arasındaki ESSELÂMU ALEYKUM tahiyyesi bu ma'nâdandır. Selâmetle duâ eylemekden ibâretdir.

Kur'ân Kerîm'de sarîh olarak selâm hakkında şöyle buyuruluyor: *«Bir selâm ile selâmlandığınız vakıt siz ondan daha güzeli ile selâmı alın veya onu aynıyle karşılayın. Şüphesiz ki Allah her şey'in hisâbını hakkıyle arıyandır»* (en-Nisâ: 86).

Tahıyye, selâm ma'nâsmadır ki bir adam SELÂMUN ALEYKUM demekden ibâretdir. Lugatda tahiyye bir adama *hayyâkellâh* diye duâ eylemek ma'nâsmadır. Allah seni

sûlullah (S) : «Binek üzerindeki kimse, yayan yürüyene, yayan yürüyen oturana, az (olan topluluk) da çoğa selâm verir» buyurdu [2].

(٢) باب من من الجلوس على الطريق رد السلام

٢ – (٢١٦١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. حدثنا عبد الواحد بن زياد. حدثنا عثمان بن حكيم، عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أبيه. قال: قال أبو طلحة: كنا قعودا بالأفنية نتحدث. فجاء رسول الله ﷺ فقام علينا. فقال «ما لكم ولمجالس الصعدات؟ اجتنبوا مجالس الصعدات» فقلنا: إنما قعدنا لغير ما بأس. قعدنا نتذاكر ونتحدث. قال «إما لا. فأدوا حقها: غض البصر، ورد السلام، وحسن الكلام».

(2) «YOL ÜZERİNE OTURMANIN HAKKI SELÂM ALIB KARŞILAMAKDIR» BÂBI

2 — (2161) .... : Ebû Talha (R) şöyle dedi : Biz evlerin önünde olan açık avlularda [3] oturmuş konuşuyorduk. Derken Rasûlullah (S) geldi

ömürlü ve uzun hayâtlı kılsın demekdir. Sonradan tahiyye maddesi olan selâm duâda kullanıldı. Bu cihetden cem'inde *tahiyyât* ve *tahâyâ* denir ve tahiyye bekâ ve milk ma'nâlarına ve kezâlik bir adama bakâ ile milk ile duâ ma'nâlarına kullanılır. ETTAHİYYÂTU LİLLÂHİ bundandır. Yani bekâ yahut milk Allâh'a mahsûsdur demekdir. Burada isim yerindedir... (*Kamûs Ter.*)

Bu îzâha göre bir kimseye hayyâkellâh diye duâ etmeğe de tahiyye denir ki «Allah ömürler versin» yahut «Allah seni mülk sâhibi kılsın» veya «mülkünde bâkî' kılsın» ma'nâlarına gelir. Câhiliyede Arab'lar selâm yerinde hayyâkellâh derlerdi. Sonraları bizde şâyi' olan «Allah ömürler versin» ta'biri bunun bir ihyâsı olmuşdur. Fakat bunlar bir duâ olmakla beraber mutlak olarak hayırlı bir duâ değildir. Zira ömür, hayât, mülk behemehal selâmet ve saâdeti icâb etmez, bunlar felâket içinde de geçebilir. Binâenaleyh bu sûretle tahiyye haddizâtında nâkıs bir tahiyyedir... Bunun için İslâm dîni bu nâkıs tahiyyeleri selâma tebdîl etmiş ve hayyâkellâh yerine dünyâ ve âhiret selâmet ve müsâlemet neşreden ESSELÂMU ALEYKUM duâ ve iltifâtını ikame eylemiş olduğundan İslâm'da tahiyye, selâm olmuşdur. Muslimanların biribirine tahiyyesi, ESSELÂMU ALEYKUM ve daha güzeli de ESELÂMU ALEYKUM VE RAHMETULLAHİ VE BEREKÂTUHÛ demekdir. Âyetdeki «bi ahsene minhâ» buna işâretdir... Bunun için «*ve izâ huyyiytum bi tahıyyetin fe hayyû bi ahsene minhâ...*» en-Nisâ : 86. âyeti, size bir selâm verildiği vakit demek olur. Selâm bir tahiyye ve iltifâtdır. Fakat her tahiyye ve iltifât selâm değildir. Selâmda arzu edilen şeylerin hepsi dâhildir; mazarratdan selâmet, menfaatların husûlü ve sebâtı velhâsıl selâm pek büyük bir şeydir. Hatta Kur'ân'ın on iki yerinde Allah mu'mine selâm vermişdir... (*Hak Dîni*, IV, 1407-1409; âyetlerin bir kısmı için : Aynı eser, VI, 4789).

2. Bu hadisdeki «yusellimu (= selâm verir)» sîgası haberdir, fakat emir ma'nâsmadır, selâm versin demekdir. Abdurrazzâk'ın, Ma'mer'den rivâyetinde sarâhatle «li-yusellim (= selâm versin)» lâfzıyle gelmesi de bunu te'yid eder.

3. Finâ, kisâ vezninde hânenin önünde olan açık havluya ve yöreye denir, hudûd orada tükendiği için böyle adlandırılmışdır. Ondan murâd her tarafdan olan öndür ki yöre ta'bir olunur. Fıkıhda «finâu'd-dâr li-sâhibihî (= evin finâsı sâhibinindir)» denilir. Cem'i, efniye ve funiyy gelir (*Kamus Ter.*).

ve yanımızda dikildi de : «Size ve bu yollardaki meclislere ne oluyor ki? Yollarda meclisler kurmakdan sakının!» buyurdu. Biz de : Biz ancak kendisinde be's olmayan maksadlar için oturduk. Oturduk da (ba'zı işlerimizi) muzâkere ediyor ve konuşuyoruz dedik. Rasûlullah : «Eğer burada oturmayı terk etmiyecekseniz, bunun hakkını edâ ediniz. O hak da : Gözü harâmdan indirmek, selâm alıb karşılamak ve güzel konuşmakdır» buyurdu.

٣ — (٢١٢١) حدّثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ ابْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطُّرُقَاتِ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا. نَتَحَدَّثُ فِيهَا. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ، فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ» قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ؟ قَالَ «غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَذَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ».

(..) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَنِيُّ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ هِشَامٍ (يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ). كِلَاهُمَا عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

3 — (2121) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den; Peygamber (S) :

— Yollar üzerine oturmakdan sakınınız buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Bizim için meclislerimizden vaz geçmek mumkin değildir. Buralarda biz (kendi işlerimizi) konuşuruz dediler. Rasûlullah :

— Madem ki sizin için herhalde oturmak zarûreti vardır, öyle ise yola hakkını veriniz! buyurdu. Sahâbîler :

— Yolun hakkı nedir? diye sordular. Rasûlullah :

— Gözü (harâmdan) indirmek, ezâ vermekden çekinmek, selâmı alıb karşılamak, ma'rûf ile emredib, münkerden nehy etmekdir buyurdu [4].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Zeyd ibn Eslem'den, bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir.

4. *Gaddu'l-basar*, gözü harâma bakmakdan men etmekdir. Burada şârihler kavlen ve fi'len gelib geçene taarruzdan çekinmek olmak üzere daha geniş bir ma'nâ kasdedildiğini bildirmişlerdir.

Evvelâ Peygamber tarafından yol üzerine oturmanın men' edilmesi, yol üzerinde oturan kimsenin fenâ şeyler görmek ve fenâ sözler işitmekden hâli olmamasıdır. Âlimlerin bu hadisden anladığı men' ve sakındırma, harâm kılmak sûretiyle men' değildir. Fakat mefsedetleri izâle, maslahatlara irşâd kabîlinden bir tahzîrdir.

Hulâsa yol uğrağı yerlerde kimseye zarâr vermeden oturmak câizdir. Fakat bunun mukabilinde gelib geçenlere hayırlı davranmak ve yardımcı olmak gerekir.

(٣) باب من حق المسلم للمسلم رد السلام

٤ — (٢١٦٢) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن ابن المسيب ؛ أن أبا هريرة قال : قال رسول الله ﷺ « حق المسلم على المسلم خمس » . ح وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن ابن المسيب ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « خمس تجب للمسلم على أخيه : رد السلام ، وتشميت العاطس ، وإجابة الدعوة ، وعيادة المريض ، واتباع الجنائز » .

قال عبد الرزاق : كان معمر يرسل هذا الحديث عن الزهري . وأسنده مرة عن ابن المسيب ، عن أبي هريرة .

(3) SELÂMI ALIB KARŞILAMAK MÜSLİMANIN, MÜSLİMAN ÜZERİNDEKİ HAKKI CÜMLESİNDENDİR BÂBI

4 — (2162) .... : Burada Yûnus'un haber verdiği birinci tarîkde Ebû Hureyre (R) : Rasûlullah (S) «muslimanın musliman üzerindeki hakkı beşdir» buyurdu demişdir.

Ma'mer'in, yine Zuhrî'den, onun da İbn Museyyeb'den, onun da Ebû Hureyre'den haber verdiği ikinci tarîkde ise Ebû Hureyre şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Beş haslet vardır ki bir muslimanın bunları diğer musliman kardeşine karşı yerine getirmesi vâcibdir : Selâmı alıb mukabele etmek, aksırana duâ etmek, da'vete icâbet etmek, hastayı ziyâret etmek, cenâze arkasından gitmek».

Hadîsin râvîsi Abdurrazzâk şöyle dedi : Hadîsin râvîsi Ma'mer bu hadîsi Zuhrî'den mursel yapardı (yani sahâbîsini zikretmezdi). Kendisi bir defa bunu İbn Museyyeb'den, o da Ebû Hureyre'den diyerek isnâd etti.

٥ — (...) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « حق المسلم على المسلم ست » . قيل : ما هن ؟ يا رسول الله ! قال « إذا لقيته فسلم عليه . وإذا دعاك فأجبه . وإذا استنصحك فانصح له . وإذا عطس فحمد الله فسمته . وإذا مرض فعده . وإذا مات فاتبعه » .

5 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Muslimanın musliman üzerindeki hakkı altıdır» buyurdu.

Kendisine : Onlar nedir? yâ Rasûlullah! denildi. Rasûlullah : «Ona kavuştuğunda kendisine selâm ver. Seni da'vet ettiğinde ona icâbet eyle. Senden nasîhat istediğinde samîmî ve hâlis niyetle ona re'yini bildirib nasîhat eyle. Aksırdı da Allâh'a hamd ettiği zaman onun üzerine Allâh'ı zikrederek duâ eyle[5]. Hastalandığı vakıt ona hasta ziyâretine git. Vefât ettiği zaman onun cenâzesi arkasından git» buyurdu.

(٤) باب النهي عن ابتداء أهل الكتاب بالسلام، وكيف يرد عليهم

٦ — (٢١٦٣) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. ح وَحَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ. حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ. أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنْ جَدِّهِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ».

(4) KİTÂB EHLİ KİMSELERE SELÂMA EVVELÂ BAŞLAMAKDAN NEHY VE ONLARIN SELÂMLARININ NASIL KARŞILANACAĞI BÂBI[6]

6 — (2163) .... : Buradaki tarîklerin birinde Ubeydullah ibn Ebî Bekr : Ben Enes ibn Mâlik'den işittim o, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu

5. *Semt*, yola, hayır ehli kimsenin dîn işinde olan hey'etine ve güzel sîretine denir... Semt, zan ve tahmin ile bir yolu tutub gitmek, sözlerde fiilerde, mezheb ve sîretde güzel girmek bir nesneye kasd eylemek, bir kimseye bir kelâmını yahut bir tedbîr ve re'yin vech ve yolunu hazırlayıb kolaylaşdırmak ma'nâlarına masdar olur. «*Tesmiyetu'l-âtıs*» ın ma'nâsı «Allah seni doğru semte —yani yola— hidâyet eylesin» dır (*Kamûs Ter.*).

Tesmît, tef'îl vezninde bir nesne üzere yüce Allâh'ın ismini yâd eylemek ma'nâsınadır. Yemek üzerine Allâh'ın ismini zikrettiğinde «semmete ale't-taâm» denilir. Onun üzerine zikr ile bereketlenmek, asla eksilmemek ve ilk hey'etine döndürmek için duâ edilmiş olur.

Tesmît, aksıran adama YERHAMUKELLÂH diye duâ eylemek ma'nâsınadır. Ona duâ edildiği zaman, «semmete li'l-âtıs» denilir. Yerhamukellâh (yani Allah sana merhamet ihsân eylesin) dediğinde aksıran, aksırma sebebiyle hey'etinden rahatsız olduğundan dolayı güya ki «cealeke'llâhu alâ semtin hasenin (= Allah seni iyi bir hey'et üzere kılsın)» diye duâ etmiş olur. Bunda şîn ile *teşmît* de lugatdır, hatta o daha çok kullanılır (*Kamûs Ter.*).

6. Kitâb ehline selâm verilib verilmemesi tedkîk edilmişdir. Sahîhân'da şu hadîs vardır:

عن اسامة رضى الله عنه ان رسول الله صلعم مر على مجلس فيه اخلاط من المسلمين والمشركين فسلم عليهم

= Usâme (R) den; Rasûlullah (S) içlerinde muslim ve muşrik karışık olarak bulunan bir meclise uğradı da onlara selâm verdi (*Buhârî, Muslim*).

Yine Sahîhân'da Rasûlullah'ın Rûm meliki Hırakl'e : « سلام على من اتبع الهدى : *Selâm doğruya tâbi' olanlara*» (Tâhâ : 47) diye yazdığı mektûbda selâm verdiği kat'îdir.

diyordu. İkinci tarîkde ise Ubeydullah ibn Ebî Bekr, dedesi Enes ibn Mâlik'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber vermişdir: «Size kitâb ehli bir kimse selâm verdiği zaman: VE ALEYKUM (= size de) deyiniz» [7].

٧ – (..) حدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . ح وحدثني يحيى بن حبيب . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) . قالا : حدثنا شعبة . ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لهما) قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . قال : سمعت قتادة يحدث عن أنس ؛ أن أصحاب النبي ﷺ قالوا للنبي ﷺ : إن أهل الكتاب يسلمون علينا . فكيف نرد عليهم ؟ قال « قولوا : وعليكم » .

7 — ( ) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki: Ben Katâde'den işittim o, Enes (R) den şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber'in sahâbîleri Peygamber'e hitâben: Ehlu'kitâb olan kimseler bize selâm veriyorlar. Bu takdîrde biz onların selâmlarını nasıl karşılayacağız? dediler. Peygamber (S): «VE ALEYKUM (= size de) deyiniz» buyurdu.

٨ – (٢١٦٤) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر – واللفظ ليحيى بن يحيى – (قال يحيى بن يحيى : أخبرنا . وقال الآخرون : حدثنا) إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن عبد الله بن دينار ؛ أنه سمع ابن عمر يقول : قال رسول الله ﷺ « إن اليهود إذا سلموا عليكم ، يقول أحدهم : السام عليكم . فقل : عليك » .

8 — (2164) .... : Abdullah ibn Dînâr, İbn Umer (R) den şöyle derken işitmişdir: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Yahûdîler size selâm verdikleri zaman onlardan biri **essâmu aleykum** (= ölüm sizin üzerinize olsun) derse, sen de: **Ve aleyke** (= senin üzerine de olsun) de!»

7. **VE ALEYKUM** (= size de olsun): Âlimler, kitâb ehli olan kimseler selâm verdikleri zaman onların selâmlarının alınması husûsunda ittifak etmişlerdir. Lâkin onlara ALEYKUMU'S-SELÂM denilmez de sâdece ALEYKUM (= sizin üzerinize) yahut VE ALEYKUM (= sizin üzerinize de) denilir. Muslim'in zikrettiği hadîsler ALEYKUM, VE ALEYKUM şeklinde «vâv»lı ve «vâv»sız gelmişdir. Rivâyetlerin çoğu «vâv»lıdır. Buna göre ma'nâsında da iki vecih vardır: Birisi, onun zâhiri üzere olmasıdır. Onlar: Ölüm sizin üzerinize olsun, dediler de Peygamber: Size de, yani bizler ve sizler ölüm husûsunda musâviyiz, hepimiz de öleceğiz! dedi. İkincisi, «vâv» burada atıf ve teşrîk için değil de isti'nâf için olmasıdır. Bunun takdîri: Kötülenmekden hak ettiğiniz şey sizin üzerinize olsun, demekdir. «Vâv»ı hazfedene gelince; hayır, ölüm sizin üzerinizedir demekdir (Nevevî).

٩ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا عبد الرحمن عن سفيان، عن عبد الله بن دينار،
عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثله. غير أنه قال «فقولوا: وعليك».

9 — ( ) .... : Buradaki râvî de yine Abdullah ibn Dînâr'dan, o da İbn Umer (R) den, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir. Şukadar var ki burada «siz de ona: Ve aleyke (= senin üzerine de) deyiniz!» buyurmuşdur.

١٠ – (٢١٦٥) وحدثني عمرو الناقد وزهير بن حرب (واللفظ لزهير). قالا: حدثنا سفيان
ابن عيينة عن الزهري، عن عروة، عن عائشة. قالت: استأذن رهط من اليهود على رسول الله ﷺ.
فقالوا: السام عليكم. فقالت عائشة: بل عليكم السام واللعنة. فقال رسول الله ﷺ «يا عائشة!
إن الله يحب الرفق في الأمر كله» قالت: ألم تسمع ما قالوا؟ قال «قد قلت: وعليكم».

(...) حدثناه حسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد. جميعا عن يعقوب بن إبراهيم بن سعد.
حدثنا أبي عن صالح. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري،
بهذا الإسناد. وفي حديثهما جميعا: قال رسول الله ﷺ «قد قلت: عليكم» ولم يذكروا الواو.

10 — (2165) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Bir kerre beş, on kişilik bir Yahûdî hey'eti Rasûlullah'ın huzûruna girmek için izin istediler de: Essâmu aleykum dediler. Buna karşılık ben Âişe: Bel aleykumu's-sâmu ve'l-lâ'netu = Hayır, ölüm ve lâ'net size olsun! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): «Yâ Âişe! Muhakkak ki Allah her husûsda rıfk ile, yumuşaklıkla muâmele edilmesini sever!» buyurdu. Ben Âişe de: Dediklerini işitmedin mi? dedi. Rasûlullah: «Ben de VE ALEYKUM (= Sizin üzerinize de) dedim» buyurdu [8].

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet ettiler. Bunların her ikisinin hadîsinde; Rasûlullah (S): «Ben, ALEYKUM dedim» buyurdu ifâdesi vardır da bunlar «vâv» ı zikretmemişlerdir.

8. Ya'nî Yahûdiler «ESSELÂMU ALEYK = sana selâm olsun» yerinde «essâmu aleyk = sana ölüm olsun» dediler. Rasûlullah: «VE ALEYKUM = sizin üzerinize de» diyerek onu kendilerine iâde etti. Âişe vâlidemiz de onların bu kötü sözlerini işidince onlara «ölüm, Allâh'ın lâ'net ve gadabı sizin üstünüze olsun» diye mukabele ve mudâhalede bulundu. Bunun üzerine Rasûlullah: «Yapma yâ Âişe! Rıfkı (mulâyemeti ve nâzik hareketi) iltizâm et, sert, kaba, kötü söylemekden sakın» buyurdu... Bu ta'bir, «vâv»lı olursa «bana olduğu gibi sana da olsun» demekdir. «Vâvsız» söylendiği zaman ise «bana değil sana olsun» denmiş olur. Bunun için selâm alırken de dâima «vâv»lı almmalıdır.

١١ - (...) حدثنا أبو كريب . حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن مسلم ، عن مسروق ، عن عائشة . قالت : أتى النبي ﷺ أناس من اليهود . فقالوا : السام عليك . يا أبا القاسم ! قال «وعليكم» قالت عائشة : قلت : بل عليكم السام والذام . فقال رسول الله ﷺ «يا عائشة ! لا تكوني فاحشة» فقالت : ما سمعت ما قالوا ؟ فقال «أوليس قد رددت عليهم الذي قالوا ؟ قلت : وعليكم» .

(...) حدثناه إسحق بن إبراهيم . أخبرنا يعلى بن عبيد . حدثنا الأعمش ، بهذا الإسناد ، غير أنه قال : ففطنت بهم عائشة فسبتهم . فقال رسول الله ﷺ «مه . يا عائشة ! فإن الله لا يحب الفحش والتفحش» . وزاد : فأنزل الله عز وجل : وإذا جاءوك حيوك بما لم يحيك به الله [٥٨/المجادلة/٨] إلى آخر الآية .

11 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bir kerre Peygamber'e Yahûdîlerden bir gurub insan geldi de (selâm vermiş olmak için) : Essâmu aleyke, yâ Eba'l-Kasım! dediler. Rasûlullah da : «Ve aleykum» dedi. Âişe der ki; ben : Hayır, sâm ve zâm size, sizin üzerinize olsun dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Yâ Âişe! Çirkin söz söyleyici olma!» buyurdu. Âişe : Onların dediklerini işitmedin mi? dedi. Peygamber : «Ben onların söylemiş olduklarını kendilerine red edib de, ve aleykum (= sizin üzerinize de) demiş değil miyim?» buyurdu[9].

( ) Bu hadîsi bize Ishâk ibn İbrahim tahdîs etti. Bize Ya'lâ ibn Ubeyd haber verdi. Bize A'meş, bu isnâdla tahdîs etti. Ancak bu rivâyetde râvî şöyle demişdir : Âişe, onların sözünü idrâk edib anladı da kendilerine sövme kabilinden sert sözler söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Yâ Âişe, yavaş ol! Çünkü Allah haddi tecâvüz eden söz ve fiille cevâb vermeği ve muhâtablarına çirkin sözler işittirmeyi sevmez» buyurdu. Bir de râvî şunu ziyâde etmişdir : Azîz ve Celîl olan Allah : **«Fısıltı ile konuşmakdan men' edilib de sonra men' edildikleri şeye dönmekde ve günahı, düşmanlığı ve Peygamber'e isyânı fısıldaşmakda olanları görmedin mi? Onlar sana geldikleri zaman seni Allâh'ın selâmlamadığı bir şey ile selâmlarlar. Kendi aralarında da Allah bizi söyliye geldiğimiz yüzünden azâblandırmalı değil miydi? derler. Onlara cehennem yeter. Oraya girecekler. İşte o ne kötü dönüş yerdir!»** (el-Mucâdile : 8)[10].

9. *Essâm*da meşhûr olan hemzesiz olmasıdır. Bununla ölüm kasdediyorlardı. Ba'zı rivâyetlerde bu kelime hemzelidir. Bu takdîrde ma'nâsı, dininizden bıkasınız demek oluyordu.

10. Metinde âyetin ancak selâmla ilgili olan bir kısmı verildiği halde sonunda «el-âyete» diye tamâmının okunmasına işâret edildiği için biz de bütün âyetin meâlini yazmış bulunuyoruz.

١٢ – (٢١٦٦) حدثني هارون بن عبد الله وحجاج بن الشاعر. قالا: حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: سلم ناس من يهود على رسول الله ﷺ. فقالوا: السام عليك. يا أبا القاسم! فقال «وعليكم» فقالت عائشة، وغضبت: ألم تسمع ما قالوا؟ قال «بلى. قد سمعت. فرددت عليهم. وإنا نجاب عليهم ولا يجابون علينا».

12 — (2166) .... : Ebuzzubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir : Yahûdîlerden bir takım insan, Rasûlullah'a selâm verib : **Essâmu aleyke** yâ Eba'l-Kasım! dediler. Rasûlullah da : «**Ve aleykum**» dedi. Bunun üzerine Âişe öfkelenerek : Sen onların dediklerini işitmedin mi? dedi. Rasûlullah (S) : «Evet işittim ve onu, kendilerine iâde ettim. Bizim onlar aleyhindeki duâmız kabûl olunur, fakat onların bizim aleyhimizdeki duâları kabûl olunmaz» buyurdu.

١٣ – (٢١٦٧) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تبدؤوا اليهود ولا النصارى بالسلام. فإذا لقيتم أحدهم في طريق فاضطروه إلى أضيقه».

(...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا وكيع عن سفيان. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير. كلهم عن سهيل، بهذا الإسناد. وفي حديث وكيع «إذا لقيتم اليهود». وفي حديث ابن جعفر عن شعبة قال: في أهل الكتاب. وفي حديث جرير «إذا لقيتموهم» ولم يسم أحدا من المشركين.

13 — (2167) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Yahûdîlere ve Hristiyanlara ilk defa siz selâm vermeyiniz. Siz onlardan herhangi birisiyle bir yolda karşılaştığınız zaman onu yolun en darına muhtac ve nâçâr eyleyiniz».

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de yine Suheyl'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Vekî'in hadîsinde : «Yahûdilere kavuştuğunuz zaman»; İbn Ca'fer'in Şu'be'den gelen hadîsinde : Kitâb ehli hakkında demişdir; Cerîr'in hadîsinde ise «onlara kavuştuğunuz zaman» demiş ve muşriklerden kimsenin ismini söylememişdir.

(٥) باب استحباب السلام على الصبيان

١٤ — (٢١٦٨) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا هشيم عن سيار ، عن ثابت البناني ، عن أنس ابن مالك ؛ أن رسول الله ﷺ مر على غلمان فسلم عليهم .

(...) وحدثنيه إسماعيل بن سالم . أخبرنا هشيم . أخبرنا سيار ، بهذا الإسناد .

(5) KÜÇÜK ÇOCUKLARA SELÂM VERMENİN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

14 — (2168) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Huşeym, Seyyâr'dan, o da Sâbit el-Bunânî'den, o da Enes ibn Mâlik (R) den haber verdi ki Rasûlullah (S) bir takım oğlan çocuklarının yanına uğrayıb onlara selâm vermişdir [11].

( ) Yine bana İsmail ibn Sâlim tahdîs etti. Bize Huşeym haber verdi. Bize Seyyâr bu isnâdla haber verdi.

١٥ — (...) وحدثني عمرو بن علي ومحمد بن الوليد . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سيار . قال : كنت أمشي مع ثابت البناني . فمر بصبيان فسلم عليهم . وحدث ثابت ؛ أنه كان يمشي مع أنس . فمر بصبيان فسلم عليهم . وحدث أنس ؛ أنه كان يمشي مع رسول الله ﷺ . فمر بصبيان فسلم عليهم .

15 — ( ) .... : Seyyâr şöyle dedi : Ben Sâbit el-Bunânî ile beraber yürüyor idim. Derken Sâbit bir takım küçük çocukların yanına uğradı ve onlara selâm verdi. Bunu ta'kîben Sâbit, kendinin Enes ibn Mâlik ile beraber yürüdüğü sırada Enes'in bir gurub küçük çocukların yanına uğrayıb onlara selâm verdiğini tahdîs etti. Enes (R) de ona kendisinin Rasûlullah (S) ile beraber yürüdüğü bir sırada Rasûlullah'ın bir takım çocukların yanına uğradığını ve onlara selâm verdiğini tahdîs etmişdir.

11. Bu hadisde mümeyyiz çocuklara selâm verilmesi, tevâzua da'vet edilmesi, herkese selâm verilmesi hükümleri ile beraber Peygamber'in tevâzuu ve âlemlere olan şefekatının beyânı vardır. Peygamber'in çocuklara selâm vermesi, onun ahlâkının büyüklüğünden ve hâlinin şerefliliğindendir. Bunda çocuklara sünneti öğretmeğe bir tedrîb ve onları şeriat âdâbına bir idmân esâsı vardır. Bu da çocukların İslâm'ın âdâbı ile terbiye edilmiş olarak bulûğa ermeleri içindir (Nevevî ve Aynî).

(٦) باب جواز جعل الإذن رفع حجاب، أو نحوه من العلامات

١٦ — (٢١٦٩) حدثنا أبو كامل الجحدري وقتيبة بن سعيد. كلاهما عن عبد الواحد (واللفظ لقتيبة). حدثنا عبد الواحد بن زياد. حدثنا الحسن بن عبيد الله. حدثنا إبراهيم بن سويد. قال: سمعت عبد الرحمن بن يزيد. قال: سمعت ابن مسعود يقول: قال لي رسول الله ﷺ «إذنك علي أن يرفع الحجاب، وأن تستمع سوادي، حتى أنهاك».

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) عبد الله بن إدريس عن الحسن بن عبيد الله، بهذا الإسناد، مثله.

(6) PERDE KALDIRMA YAHUT BENZERİ ALÂMETLERİN İÇERİYE GİRME İZNİ SAYILMASININ CEVÂZI BÂBI

16 — (2169) .... : İbrâhîm ibn Suveyd tahdîs edib dedi ki : Ben Abdurrahman ibn Yezîd'den işittim şöyle dedi : Ben Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan işittim şöyle diyordu : «Benim huzûruma girmen için iznin (alâmeti), perdenin kaldırılması ve fısıldaşmamı işitmendir, tâ ki bu kadar yaklaşıb seni girmekden nehy edebilirim» [12].

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Hasan ibn Ubeydillah'dan bu isnâdla onun benzerini rivâyet etmişlerdir.

(٧) باب إباحة الخروج للنساء لقضاء حاجة الإنسان

١٧ — (٢١٧٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن أبيه، عن عائشة. قالت: خرجت سودة، بعد ما ضرب عليها الحجاب، لتقضي حاجتها. وكانت امرأة جسيمة تفرع النساء جسما. لا تخفى على من يعرفها. فرآها عمر بن الخطاب. فقال: يا سودة! والله! ما تخفين علينا. فانظري كيف تخرجين. قالت: فانكفأت راجعة ورسول الله ﷺ في بيتي. وإنه ليتعشى وفي يده عرق. فدخلت فقالت: يا رسول الله! إني خرجت. فقال لي عمر: كذا وكذا. قالت: فأوحي إليه. ثم رفع عنه وإن العرق في يده ما وضعه. فقال «إنه قد أذن لكن أن تخرجن لحاجتكن».

12. Bu hadîsde içeriye girmek izni husûsunda alâmet ve işâretlere i'timâd etmenin cevâzı için delîl vardır.

وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ : يَفْرَعُ النِّسَاءَ جِسْمُهَا . زَادَ أَبُو بَكْرٍ فِي حَدِيثِهِ : فَقَالَ هِشَامٌ : يَعْنِي الْبَرَازَ

(...) وحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ ، وَقَالَ : وَكَانَتِ امْرَأَةً يَفْرَعُ النَّاسَ جِسْمُهَا . قَالَ : وَإِنَّهُ لَيَتَعَشَّى .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامٍ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ .

(7) KADINLARIN TABÎ'Î İHTİYACLARINI YERİNE GETİRMELERİ İÇİN DIŞARIYA ÇIKMALARININ MUBÂH KILINMASI BÂBI

17 — (2170) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber'in kadınlarından Sevde, kadınların örtülmesine dâir olan hicâb âyeti nâzil oldukdan sonra tabî'î ihtiyacını yerine getirmek için evden dışarıya çıkmışdı. Sevde vucûdca kadınların hepsinden uzun olan iri yapılı bir kadındı. Bu cihetle daha evvelden onu tanıyanlara — örtü içinde olsa da — gizli kalmazdı. Umer ibn Hattâb onu görünce :

— Yâ Sevde! Vallâhi sen bizce tanınmamış değilsin. Düşünsene, sen ne cesâretle evinin dışına çıkıyorsun? dedi. Âişe (rivâyetine devâm ederek) der ki : Bunun üzerine Sevde evine dönüb geldi. O sırada Rasûlullah (S) benim odamda bulunuyor ve akşam yemeği yiyordu. Elinde de etli bir kemik vardı. Bu halde iken Sevde girdi ve :

— Yâ Rasûlallah! Ben ihtiyâcım için evimden dışarı çıkmışdım. Umer bana şöyle şöyle söyliyerek i'tirâz etti diye şikâyet etti. Âişe der ki : Bunun üzerine derhal Peygamber'e vahy gönderildi. Sonra kendisinden vahy hâli kaldırıldı. Rasûlullah elinde tutmakda olduğu et parçasını yere koymaksızın : «Siz kadınlara, luzûm ve ihtiyâcınız için evlerinizden dışarıya çıkmanıza izin verilmişdir» buyurdu [13].

---

13. Hz. Âişe'nin bu hadîsine göre Sevde vak'ası *hicâb âyeti* (el-Ahzâb : 53) nâzil oldukdan sonradır. Bunu ta'kîb eden 18 rakamlı hadîse göre ise bu vak'a hicâb âyeti nâzil olmazdan önce vukû' bulmuşdur. Şârih Kirmânî bu iki rivâyeti te'lîf için Sevde vak'asının iki defa vukû' bulduğunu, biri hicâb âyetinin nuzûlunden evvel öbürüsü nuzûlunden sonra olduğunu kabûl ediyor. Şöyle ki : Hz. Umer, yabancı kimselerin Peygamber'in âile harîmine muttali' olmalarını doğru bulmuyordu. Bu görüşünü : Yâ Rasûlallah! Yanınıza hayırlı hayırsız kimseler giriyor. Kadınlarınıza örtülmelerini emretseniz! diyerek ifâde etmişdi (*Buhârî*).

Hz. Umer'in bu yoldaki mürâcaatı arka arkaya devâm ettiğinden bunu çok gören ve bir müdâhale addeden kadınlar da bulunuyordu. Peygamber'in kadınları arasında en sokûlerinden ve Hâşimî olan Zeyneb Bintu Cahş : Ey Hattâb oğlu! Vahy bizim evlerimizin içine nâzil olduğu halde bizi ayıblamağa, bize terbiye hocalığı yapmaya mı kalkıyorsun? demişdi (*Buhârî, Tefsîr*). Fakat neticede ilâhî vahy Umer'in içtihâdını tasdikleyip, el-Ahzâb : 53 üncü âyeti nâzil olub, perdelenme ile emr olunmuşdu.

Râvîlerden Ebû Bekr'in rivâyetinde: Sevde'nin vucûdu bütün kadınlardan uzun olurdu tarzındadır. Keza Ebû Bekr kendi hadîsinde: Hişâm: Dışarı çıkmak sözü ile halâya çıkmayı kasdediyor dedi fıkrasını ziyâde etmişdir.

( ) .... : Burada da Hişâm bu isnâd ile tahdîs etmiş ve: Sevde, vucûdu bütün insanlardan uzun olan bir kadındı demişdir. Bir de: Peygamber akşam yemeği yemekde idi demişdir.

( ) Yine bana bu hadîsi Suveyd ibn Saîd tahdîs etti. Bize Ali ibn Mushir, Hişâm'dan bu isnâdla tahdîs etti.

Konumuz olan Hz. Âişe hadîsinden anlaşıldığı üzere Hz. Umer Peygamber'in kadınlarının yalnız örtülü ve giyinik olmalarını kâfî bulmuyordu. Onların diğer musliman kadınlarından daha fazla perde ehli olmalarını arzu ediyordu. Bunun için Sevde'nin, evinin hâricine çıkmasına i'tirâz etmişdi. Peygamber'in kadınları diğer kadınlar gibi değildi. Onlar Peygamber'in kadınları olmak ve mu'minlerin anaları bulunmak (el-Ahzâb: 6) gibi müstesnâ vasıfları hâiz idiler. Onlara yakışan, evlerinde oturmak, ibâdetle meşgûl olmak idi. Umer'in bu ictihâdı «VE KARNE Fİ BUYÛTİKUNNE: *Evlerinizde karâr edin*» (el-Ahzâb: 33) emrinin gereği idi.

Fakat yine bu Âişe hadîsinden öğrenildiğine göre bu ilâhî emr mutlak değildi. Bu ciheti de Peygamber'in Sevde'ye: «Siz (Peygamber) kadınlarına da luzûm ve ihtiyacınız için evlerinizden dışarıya çıkmanıza izin verilmişdir» sûretindeki cevâbı îzâh etmişdir. Bir ihtiyâc üzerine de evden çıkmamak Peygamberin kadınları için ağır bir külfet ve meşakkat idi. Meşakkat ve zorluğun giderilmesi ise İslâm'ın dayandığı umdelerden en muhimmi idi.

Şârih Aynî'nin, Kadı Iyâd'dan nakline göre Peygamber'in kadınlarına mahsûs olan bu hicâb ve bu örtünüş keyfiyetinde yüzler ve eller de dâhildi. Diğer kadınlardan farklı olarak Peygamber'in kadınlarına yüzlerini ve ellerini örtmeleri de farzdı. Bu hûsusda âlimlerin ittifakı vardı...

Sâir İslâm kadınlarına gelince, onlar için bu derece perdeli ve münzevî bir hayât yaşamaları vâcib değildir. Âlimlerin bu husûsda da ittifakları vardır. Onlar da ziynetlerini teşhîr etmiyerek, sesinin fıtrî ahengi ile görüşerek İslâm ictimâî hayâtında faaliyetleri tecvîz olunan her türlü hayât sâhalarında çalışabilirler. Kadınlık ismetini, herkese hürmet telkîn eden kadınlık vakarını muhâfaza ederek, alış veriş, ta'lîm, tedrîs, kefâlet, vekâlet, şeriket, şehâdet gibi her nevi medenî hakları kullanabilir, hayâtî ve ictimâî faaliyetlerde bulunabilirler.

Hz. Peygamber'in zevcelerine mahsûs olan hicâb ve tesettür âyetlerinin mealleri:

«*Ey Peygamber zevceleri, içinizden kim açık bir terbiyesizlik ederse onun azâbı iki kat artırılır. Bu Allah'a göre kolaydır. Sizden kim de Allah'a ve Peygamber'ine itâat eder, iyi amelde bulunursa ona da mükâfatını iki kerre veririz. Hem biz ona çok şerefli bir rızk da hazırlamışızdır. Ey Peygamber kadınları, siz* (diğer) *kadınlardan her hangi biri gibi değilsiniz. Eğer* (Allah'dan) *korkuyorsanız* (size yabancı olan erkeklere) *yumuşak söylemeyin. Sonra kalbinde bir maraz bulunanlar tamaa düşerler. Sözü ma'rûf vechile* (ve ağırbaşlı) *söyleyin.* (Vakar ile) *evlerinizde oturun. Evvelki câhiliyet* (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini göstere göstere) *yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allâh'a ve Rasûlune itâat edin. Ey Ehl'e Beyt! Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister. Allah'ın, evlerinizde okunub duran âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah her şeyin iç yüzünü bilendir,* (her şeyden) *haberdardır*» (el-Ahzâb: 30-34).

«*Ey iymân edenler,* (bundan sonra) *Peygamber'in evlerine yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktına da bakmaksızın girmeyin. Fakat da'vet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yeyince dağılın. Söz dinlemek veya suhbet etmek için de* (izinsiz) *girmeyin. Çünkü bu Peygamber'e ezâ vermekde, o sizden utanmaktadır. Allah ise hakdan çekinmez. Bir*

١٨ — (...) حدثنا عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد عن ابن شهاب، عن عروة بن الزبير، عن عائشة؛ أن أزواج رسول الله ﷺ كن يخرجن بالليل،

إذا تبرزن، إلى المناصع. وهو صعيد أفيح. وكان عمر بن الخطاب يقول لرسول الله ﷺ: احجب نساءك. فلم يكن رسول الله ﷺ يفعل. فخرجت سودة بنت زمعة، زوج النبي ﷺ ليلة من الليالي، عشاء. وكانت امرأة طويلة. فناداها عمر: ألا قد عرفناك. يا سودة! حرصا على أن ينزل الحجاب.

قالت عائشة: فأنزل الله عز وجل الحجاب.

(...) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، نحوه.

18 — ( ) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah'ın kadınları geceleyin def'i hâcet için Medîne hâricindeki geniş arâzî olan yerlere çıkmak istedikleri vakıt çıkarlardı. Umer ibn Hattâb ise Rasûlullah'a hitâben : Kadınlarını perde arkasına al, derdi. Fakat Rasûlullah (S) bunu yapmazdı. Derken Peygamber'in zevcesi Sevde Bintu Zem'a gecelerden bir yatsu vaktında dışarıya çıkdı. Kendisi uzun bir kadın idi. Umer de hicâb emrinin endirilmesini şiddetle arzu ederek kendisine hitâben :

— Yâ Sevde! Haberin olsun ki biz seni tanıdık diye nidâ etti. Âişe der ki : Bunu ta'kîben Azîz ve Celîl olan Allâh hicâb emrini indirdi [14].

---

de onun zevelerinden luzumlu bir şey istediğiniz vakıt perde ardından isteyin onlardan. Bu, hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir. Sizin Allah'ın Peygamber'ine ezâ vermeniz doğru olmadığı gibi kendinden sonra zevcelerini nikâhla almanız da ebeden olmaz. Bu, Allah nezdinde çok büyük bir günâhdır» (el-Ahzâb : 53).

Hem Peygamber'in zevcelerine, hem de diğer mu'min kadınlara ve kızlara mahsûs olan tesettür emri :

«Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve mu'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıb ezâ edilmemelerine daha uygundur. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-Ahzâb : 59).

14. Hicâb âyetleri üç defada üç mertebeyi nâtık olmak üzere nâzil olmuşdur. Birincisi :

«Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve mu'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıb ezâ edilmemelerine daha uygundur. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-Ahzâb : 59).

Bu âyetle kadınlar edebli bir tarzda giyinmekle mükellef oldular.

İkincisi :

«... Bir de Peygamber'in zevcelerinden luzumlu bir şey istediğiniz vakıt perde ardından isteyin onlardan. Bu, hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir...» (el-Ahzâb : 53).

( ) .... : Buradaki râviler de yine İbn Şihâb'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

(٨) باب تحريم الخلوة بالأجنبية والدخول عليها

١٩ – (٢١٧١) حدّثنا يحيى بن يحيى وعلي بن حُجْر (قال يحيى: أخبرنا. وقال ابن حُجْر: حدّثنا) هُشَيْمٌ عن أبي الزُّبَيْر، عن جابر. ح وحدّثنا محمّد بن الصَّبّاح وزُهَيْر بن حَرْب. قالا: حدّثنا هُشَيْمٌ. أخبرنا أبو الزُّبَيْر عن جابر. قال: قال رسول الله ﷺ «ألا لا يبيتنّ رجلٌ عند امرأةٍ ثيّب. إلّا أن يكون ناكحًا أو ذا محرم»

(8) — KENDİ MAHREMİ OLMAYAN — YABANCI BİR KADINLA YALNIZ KALMANIN VE BÖYLE BİR KADININ YANINA GİRMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

19 — (2171) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Haberiniz olsun ki, sakın hiçbir erkek, nikâhlısı yahut nikâh geçmez mahremi olmak hâli müstesnâ, dul bir kadımn yamnda gecelemesin» buyurdu.

Bu âyet gereğince Peygamber'in kadınları perde indirmekle emrolundular ki bu, HAREM ile SELÂMLIKı ayırmak demekdir.

Üçüncüsü :

«*Mu'min kadınlara da söyle : Gözlerini* (harâmdan) *sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, ziynetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesnâ. Baş örtülerini, yakalarının üstünü* (kapayacak sûretde) *koysunlar. Ziynet* (mahal) *lerini meydana çıkarmasınlar...*» (en-Nûr : 31).

Bu âyet de bütün mu'min hanımlara en yüksek ve en edebli bir giyiniş ve hareket ta'lim etmişdir.

«*Ey Peygamber kadınları, siz* (diğer) *kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer* (Allah'dan) *korkuyorsanız* (size yabancı olan erkeklere) *yumuşak söylemeyin. Sonra kalbinde bir maraz bulunanlar tamaa düşerler. Sözü ma'rûf vechile söyleyin, evlerinizde karâr edib oturun. Evvelki câhiliyet* (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerine göstere göstere) *yürüyüşü gibi yürümeyin...*» (el-Ahzâb : 32-33).

Bu âyet gereğince hâssaten Peygamber kadınlarının şer'î bir zarûret olmadıkca evlerinden çıkmaları nehy olundu. Bundan dolayı mu'minlerin analarından ba'zıları şahıslarını yani vucudlarının karaltısını bile göstermekten çekinirlerdi Mu'minlerin analarının kazâyi hâcet gerektikce tesettür halleri de üç mertebe üzere vâki' oldu. Evvelkileri — bu hadîsden de anlaşıldığı üzere — MENÂSİ' denilen kıra çıkarlardı. Ona da ekseriya gece karanlığı basmadan çıkmazlardı. Sonra hicâb âyeti nâzil olunca gece karanlığında da oraya geyinik çıkarlardı. Lâkin — yine bu kıssadan da istidlâl edildiği üzere — karanlık olmakla beraber tâ uzakdan görünen vucûdlarının karaltısından kim oldukları ba'zan bellli de olurdu. Bu ise Umer'e pek ağır gelirdi. Daha sonra evlerde abdesthâneler inşâ edilince artık bu iş için dışarıya çıkmakdan büsbütün vaz geçdiler.

Umer'in fartı gayretinden tâbire zevcelerin dışarıya çıkarılmamaları ve Peygamber'in evine gelen kimselerin mu'minlerin analarını görmemeleri için Peygamber'den bir çok defalar talebde bulunmuşdu. Nihâyet hicâb âyetleri nâzil oldu.

٢٠ — (٢١٧٢) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِيَّاكُمْ وَالدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ » فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَفَرَأَيْتَ الْحَمْوَ ؟ قَالَ « الْحَمْوُ الْمَوْتُ » .

(..) وحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا عَبْدُاللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ وَحَيْوَةَ ابْنِ شُرَيْحٍ وَغَيْرِهِمْ ؛ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ حَدَّثَهُمْ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

20 — (2172) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) den, Rasûlullah (S bir hutbesinde) : «Sahâbîlerim, sizleri (yanında mahremi bulunmaksızın) kadınların yanına girmekden men' ediyorum» buyurdu. Bunun üzerine Ensâr'dan birisi : Yâ Rasûlallah! Ya erkek akribâsına ne dersiniz? diye sordu. Rasûlullah : «Onlarla halvet ölümdür» buyurdu [15].

( ) .... : Buradaki râvîlere de Yezîd ibn Ebî Habîb, bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini tahdîs etmişdir.

٢١ — (...) وحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . قَالَ : وَسَمِعْتُ اللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ : الْحَمْوُ أَخُ الزَّوْجِ . وَمَا أَشْبَهَهُ مِنْ أَقَارِبِ الزَّوْجِ . ابْنُ الْعَمِّ وَنَحْوُهُ .

21 — ( ) Ve bana Ebuttâhir tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber ve-

15. el-Hamvu mevtun (= Hamvu ile halvet ölümdür) :

Leys ibn Sa'd : Hamvu, erkeğin kardeşi, amuca oğlu ve buna benzer akribâlarıdır dedi. Lugat âlimleri de hamvların, kadının kocasının babası, amucası, kardeşi, kardeşi oğlu, amuca oğlu ve buna benzer akribâları; hatenlerin ise, erkeğin karısının akribâları olduğunda ittifak etmişlerdir. *Sıhr* kelimesine gelince o, her iki nevi üzerinde kullanılır. Peygamber'in «el-hamvu mevtun» sözünün ma'nâsı, hamvden olacak korku diğerlerinden daha çoktur, şer ondan da vâki' olabilir. Onun, yabancı bir erkeğin hilâfına olarak kadına ulaşması ve red olunmaksızın onunla halvete muktedir bulunmasından dolayı fitne daha çok muhtemildir demekdir. Burada hamvden maksad, erkeğin babasından ve oğullarından gayrı akribâlarıdır. Babaları ve oğulları ise, karısı için mahremlerdir. Bu sebeble onların, kadın ile halvetleri câiz olur, onlar ölüm ile vasıflandırılmazlar. Burada maksad, mahrem (yani nikâh geçmez) olmayan erkek kardeş, amuca, amuca oğlu ve benzerleridir. İşte bunların kadın ile halvetleri ölümdür. Onlar, yabancı bir kimseden daha fazla halvetden men'edilmeğe lâyıkdırlar.

İbnu'l-Arabî : Bu bir kelimedir ki Arab'lar onu «arslan ölümdür» yani onunla karşılanmak ölüme benzer denildiği gibi söylerler demişdir.

Kadı İyâd : Bunun ma'nâsı, kadının kocasının erkek akribâları ile halvet etmesi yani yalnız kalması, dînde fitneye ve helâke götürücüdür ve onu ölümle helâk etmek gibi yapar demekdir. Rasûlullah'ın bu sözü tağlîz yerinde vârid olmuşdur der (Nevevî).

Bu hadîsden :

a. Yanında mahremi (yani nikâh geçmez akribâsı) bulunmayan bir kadınla bir erkeğin bir arada yalnız kalmasının;

b. Kocası evde yok iken bir kadının yanına girilmesinin câiz olmadığı hükümleri çıkmaktadır.

rib şöyle dedi : Ben Leys ibn Sa'd'dan işittim : el Hamvu, erkeğin kardeşi ile amuca oğlu ve buna benzer akrabâlarıdır diyordu.

٢٢ – (٢١٧٣) حدّثنا هارون بن معروف. حدّثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو. ح وحدّثني
أبو الطّاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب عن عمرو بن الحارث؛ أنّ بكر بن سوادة حدّثه؛ أنّ عبد الرحمن
ابن جبير حدّثه؛ أنّ عبد الله بن عمرو بن العاص حدّثه؛ أنّ نفرا من بني هاشم دخلوا على أسماء
بنت عميس. فدخل أبو بكر الصّدّيق، وهي تحته يومئذ، فرآهم. فكره ذلك. فذكر ذلك
لرسول الله ﷺ وقال: لم أر إلّا خيرا. فقال رسول الله ﷺ «إنّ الله قد برّأها من ذلك» ثمّ قام
رسول الله ﷺ على المنبر فقال «لا يدخلنّ رجل، بعد يومي هذا، على مغيبة، إلّا ومعه رجل أو اثنان».

22 — (2173) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) şöyle tahdîs etmişdir : Hâşim oğullarından bir kaç kişi, Esmâ Bintu Umeys'in yanına girmişlerdi. Akabinden Ebû Bekr Sıddıyk içeriye girdi. Esmâ Bintu Umeys o günlerde Ebû Bekr'in nikâhı altında idi. Ebû Bekr içeri girib de oradakileri görünce bu manzaradan hoşlanmadı. Bu durumu Rasûlullah'a zikretti ve : Ben orada hayırdan başka bir şey görmedim diye de ilâve etti. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Allah, Esmâ Bintu Umeys'i şerli işden beri kılmışdır» buyurmuşdur. Sonra Rasûlullah minber üzerinde ayağa kalktı ve : «Bu günümden sonra hiçbir kimse, kocası yanında bulunmayan bir kadının yanına girmesin. Ancak beraberinde bir yahut iki kimse bulunursa girebilir» buyurdu.

(٩) باب بيان أنّه يستحبّ لمن رؤي خاليا بامرأة، وكانت زوجة أو محرما له، أن يقول: هذه فلانة.
ليدفع ظنّ السوء به

٢٣ – (٢١٧٤) حدّثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدّثنا حمّاد بن سلمة عن ثابت البنانيّ، عن
أنس؛ أنّ النّبيّ ﷺ كان مع إحدى نسائه. فمرّ به رجل فدعاه. فجاء. فقال «يا فلان! هذه زوجتي
فلانة» فقال: يا رسول الله! من كنت أظنّ به، فلم أكن أظنّ بك. فقال رسول الله ﷺ «إنّ
الشّيطان يجري من الإنسان مجرى الدّم».

(9) TENHA YERDE ZEVCESİ YAHUT MAHREMİ OLAN BİR KADINLA GÖRÜLEN KİMSEYE, KENDİNDEN SÛU ZANNI DEF' ETMEK İÇİN : ŞU, FULÂNE KADINDIR DEMESİNİN MÜSTEHAB OLACAĞINI BEYÂN BÂBI

23 — (2174) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) :

Peygamber (S), kadınlarından biri ile beraber bulunduğu sırada yanından bir kimse geçti. Peygamber hemen o kimseyi çağırdı. O zât da geldi. Peygamber: «Yâ fulânu! Şu, benim zevcem olan fulâne kadındır» dedi. O zât: Yâ Rasûlallah! Ben kime sûu zân ediyordum, binâenaleyh ben sana sûu zân edemem dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Şübhesiz şeytan insanın vucûdunda kanın akışı gibi cereyân eder» buyurdu [16].

٢٤ — (٢١٧٥) وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد (وتقاربا في اللفظ) قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهرى، عن على بن حسين، عن صفية بنت حيى. قالت: كان النبي ﷺ معتكفا. فأتيته أزوره ليلا. فحدثته. ثم قمت لأنقلب. فقام معى ليقلبني. وكان مسكنها في دار أسامة بن زيد. فمر رجلان من الأنصار. فلما رأيا النبي ﷺ أسرعا. فقال النبي ﷺ «على رسلكما. إنها صفية بنت حيى» فقالا: سبحان الله! يا رسول الله! قال «إن الشيطان يجرى من الإنسان مجرى الدم. وإنى خشيت أن يقذف في قلوبكما شرا» أو قال «شيئا».

24 — (2175) .... : Safiyye Bintu Huyeyy (R) şöyle dedi: Peygamber (S) îtikâfa girmişdi. Ben geceleyin kendisini ziyâret etmek üzere yanına geldim ve kendisi ile konuştum. Sonra dönmek üzere kalkdım. Peygamber de beni evime geçirmek için benimle beraber kalkdı. Safiyye'nin meskeni Usâmetu'bnu Zeyd'in evinde idi. Bu sırada Ensâr'dan iki kişi oradan geçtiler. Bunlar Peygamber'i gördükleri zaman sür'atle yürüdüler. Peygamber: «Acele etmeyiniz, durunuz. Yanımdaki kadın Safiyye Bintu Huyeyy'dir» buyurdu. Bu iki Ensârî zât: Yâ Rasûlallah! Subhânallâh (= biz Allâh'ı tenzîh ederiz) dediler. Rasûlullah: «Şübhesiz şeytan insan bedeninde kanın cereyân edişi gibi cereyân eder. Ben sizin (temiz) gönüllerinize şeytanın bir şerr katmasından endîşe ettim» buyurdu. Yahut da (şerr yerine) «şey» demişdir [17].

16. Bu söz zâhiri üzeredir. Yüce Allâh şeytan için insanın bedenîndeki kan yollarında akmak üzere bir kuvvet ve kudret halk etmişdir denildi. Ve yine denildi ki bu söz şeytanın yanıltması ve vesvesesinin çokluğundan dolayı istiâre üzere söylenmiştir. Buna göre kanın insandan hiç ayrılmaması gibi şeytan da insandan ayrılmaz demek olur. Şeytan vesvesesini insan bedenindeki ince deliklere atar ve bu sûretle onun vesvesesi kalbe ulaşır şeklinde de te'vil edilmişdir (Kadı İyâd).

17. Peygamber hakkında sûu zânda bulunan ya kâfirdir, yahut da munâfıkdır. Çünkü Peygamberler hakkında sûu zân bi'l-icmâ küfürdür. Bunun için İmâm Şâfiî bu hadisin tevcîhinde, bu iki sahâbînin gönüllerine bir vesvese gelib de kâfir olmalarından Peygamber endişe etti de bunlara nasîhat makamında hakîkatı bildirmeğe sür'at etti demişdir.

Yukarıda 23 rakamıyle geçen Enes hadisinde Peygamber'e kavuşan sahâbînin iki değil bir zât olduğu rivâyet ediliyor. Müteâkib diğer rivâyetlerde ise iki sahâbî olduğu tasrîh ediliyor. Kurtubî bu iki rivâyeti şöyle te'lif etmişdir: Rasûlullah iki sahâbîye mülâkî olmuşdu. Fakat bunlardan birine hitâb ettiği için râvînin bir olarak rivâyet etmiş,

٢٥ – (...) وحدثنيه عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي . أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب عن الزهري . أخبرنا علي بن حسين ؛ أن صفية زوج النبي ﷺ أخبرته ؛ أنها جاءت إلى النبي ﷺ تزوره ، في اعتكافه في المسجد ، في العشر الأواخر من رمضان . فتحدثت عنده ساعة . ثم قامت تنقلب . وقام النبي ﷺ يقلبها . ثم ذكر بمعنى حديث معمر . غير أنه قال : فقال النبي ﷺ « إن الشيطان يبلغ من الإنسان مبلغ الدم » ولم يقل « يجري » .

25 — ( ) .... : Peygamber'in zevcesi Safiyye (R), Huseyn'in oğlu Ali'ye şöyle haber vermişdir : Peygamber (S) ramazanın son on gününde mescidde îtikâfda iken Safiyye, ziyâret etmek üzere Peygamber'in yanına geldi. Bir sâat Peygamber'in yanında konuşdukdan sonra dönmek için ayağa kalkdı. Peygamber de onu evine geçirmek üzere ayağa kalkdı. Râvî hadîsin bundan sonrasını (24 rakamlı) Ma'mer hadîsi tarzında zikretmişdir. Şukadar var ki râvî burada : Peygamber «şübhesiz şeytan insan bedeninden kanın ulaştığı yere ulaşır buyurdu dedi de, «cereyân eder» demedi.

(١٠) باب من أتى مجلسا فوجد فرجة فجلس فيها ، وإلا وراءهم

٢٦ – (٢١٧٦) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس ، فيما قرئ عليه ، عن إسحق بن عبد الله ابن أبي طلحة ؛ أن أبا مرة ، مولى عقيل بن أبي طالب ، أخبره عن أبي واقد الليثي ؛ أن رسول الله ﷺ بينما هو جالس في المسجد والناس معه . إذ أقبل نفر ثلاثة . فأقبل اثنان إلى رسول الله ﷺ . وذهب واحد . قال فوقفا على رسول الله ﷺ . فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها . وأما الآخر فجلس خلفهم . وأما الثالث فأدبر ذاهبا . فلما فرغ رسول الله ﷺ قال « ألا أخبركم عن النفر الثلاثة ؟ أما أحدهم فأوى إلى الله ، فآواه الله . وأما الآخر فاستحيا ، فاستحيا الله منه . وأما الآخر فأعرض ، فأعرض الله عنه » .

---

olması muhtemildir. Hadîsde bu iki zâtın isimleri zkredilmemişdir. Hâfız Bedruddîn Aynî, bunların, Useyd ibn Hudayr ile Abbâd ibn Beşîr olduklarını naklediyor.

Bu hadîsden şu hükümler çıkarılmışdır : İtikâf eden kimsenin ziyâretci kabûlu, onunla görüşmesi, ziyâretciyi teşyî' etmesi, onunla birlikde kalkması, Kur'ân ve hadîs okuması, ilim ile, tedrîs ile meşgûl olmasının câiz olduğu. (Tahâvî, Peygamber'in Safiyye ile meşgûl olmasını, mu'tekifin mübâh işlerle iştigalinin cevâzına delîl saymışdır. *Cevâmiu'l-fıkh*'da ta'lîmin, kitâbetin ücret mukabilinde icrâ edilmesi îtikâf eden için mekrûhdur denilmiştir).

Peygamber'in ummeti hakkındaki yüksek şefekati ve ümmetinden kusûr ve ma'siyetlerin def'i için ümmeti dâima irşâda ehemmiyet vermesi.

(...) وحدثنا أحمد بن المنذر . حدثنا عبد الصمد . حدثنا حرب (وهو ابن شداد) . ح وحدثني إسحق بن منصور . أخبرنا حبان . حدثنا أبان . قالا جميعا : حدثنا يحيى بن أبي كثير ؛ أن إسحق ابن عبد الله بن أبي طلحة حدثه في هذا الإسناد . بمثله . في المعنى .

(10) HER KİM BİR MECLİSE GELİB DE BİR AÇIKLIK BULURSA ORAYA, YOKSA ONLARIN ARKASINA OTURUR BÂBI

26 — (2176) .... : Ebû Vâkıd Leysî (R) den (şöyle demişdir) : (Bir gün) Rasûlullah'ın huzûrunda sahâbîleri olduğu halde mescidde otururken karşıdan üç kişi geldi. İkisi [18] Rasûlullah'a doğru yöneldi, birisi de gitti. Râvî der ki : Bu iki kişi Rasûlullah'ın huzûrunda durdu. Bu ikiden bir tanesi halkada bir aralık bularak oracıkda oturdu. Diğeri ise halkada hâzır bulunan cemâatın arkasında oturdu. Üçüncüye gelince arkasına dönüb savuşdu. Rasûlullah (S) meşgûl olduğu kelâmı bitirince buyurdu ki : «Bu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi? İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekden) utandı. Allah da ondan hayâ etti. Ötekisi ise (bu meclisden) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi».

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan : Bize Yahyâ ibn Kesîr tahdîs etti, ona da Ishâk ibn Abdillâh ibn Ebî Talha bu isnâd içinde olarak ma'nâda onun benzerini tahdîs etmişdir.

(١١) باب تحريم إقامة الإنسان من موضعه المباح الذي سبق إليه

٢٧ — (٢١٧٧) وحدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثني محمد بن رمح بن المهاجر . أخبرنا الليث عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ قال « لا يقيمن أحدكم الرجل من مجلسه ، ثم يجلس فيه » .

(11) BİR İNSANI DAHA ÖNCE VARMIŞ OLDUĞU MUBÂH YERİNDEN KALDIRMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

27 — (2177) .... : Abdullah ibn Umer (R) den; Peygamber (S) :

Subhânallâh ta'bîrinin taaccub sırasında söylenmesi; îtikâf eden kimsenin, zevcesi tarafından ziyâret edilmesi ve zevcesi yanında bulunan bir zâta selâm verilmesinin de câiz olduğu. Çünkü bu hadîsin Buhârî'nin i'tikâf bölümündeki rivâyetinde o iki zâtın Peygamber'e selâm verdikleri tasrîh edilmişdir.

18. Ebû Vâkıd «üç kişi geldi» dedikden sonra «ikisi Rasûlullah'a yöneldi» diyor. Rasûlullah'ın meclisine yönelenler üç müdür, yoksa iki midir? Bu muşkili Enes'in rivâyeti çözüyor. Buna göre ilk geliş ve yöneliş mescidedir. Mescide üç kişi girib halkanın yanından geçmişler. Tezkir halkasının farkına vardıkdan sonra ikisi oraya yönelmişler iken üçüncü sahıs savuşub gitmiş, belki de munâfıklardandı. İkinci geliş ve yöneliş de işte budur.

«Sizden herhangi biriniz sakın diğer birini oturduğu yerden kaldırıb sonra onun yerine oturmasın» buyurmuşdur.

٢٨ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا عبد الله بن نمير. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي.
ح وحدثنا زهير بن حرب. حدثنا يحيى (وهو القطان). ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا عبد الوهاب
(يعني الثقفي). كلهم عن عبيد الله. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له). حدثنا محمد
ابن بشر وأبو أسامة وابن نمير قالوا: حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ قال
«لا يقيم الرجل الرجل من مقعده ثم يجلس فيه. ولكن تفسحوا وتوسعوا».

(...) وحدثنا أبو الربيع وأبو كامل. قالا: حدثنا حماد. حدثنا أيوب. ح وحدثني يحيى بن
حبيب. حدثنا روح. ح وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. كلاهما عن ابن جريج. ح وحدثني
محمد بن رافع. حدثنا ابن أبي فديك. أخبرنا الضحاك (يعني ابن عثمان). كلهم عن نافع، عن ابن عمر،
عن النبي ﷺ. بمثل حديث الليث. ولم يذكروا في الحديث «ولكن تفسحوا وتوسعوا»
وزاد في حديث ابن جريج. قلت: في يوم الجمعة؟ قال: في يوم الجمعة وغيرها.

28 — ( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîleri de Nâfi'den, o da İbn Umer (R) den. Peygamber (S) : «Bir kişi öbür kişiyi oturduğu yerinden kaldırıb onun yerine oturmasın. Fakat ona : Yer açınız, genişleyiniz (desin)».

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den yukarıki Leys hadîsi gibi rivâyet etmişler ve onlar bu hadîsde «fakat ona : Yer açınız ve genişleyiniz» fıkrasını zikretmemişlerdir. Bir de İbn Cüreyc hadîsinde şu ziyâde vardır : Ben : Bu, cumua gününde mi? diye sordum. Nâfi' : Cumua gününde ve diğer günlerde diye cevâb verdi.

٢٩ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن معمر، عن الزهري، عن
سالم، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ قال «لا يقيمن أحدكم أخاه ثم يجلس في مجلسه» وكان ابن عمر،
إذا قام له رجل عن مجلسه، لم يجلس فيه.

(...) وحدثناه عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر، بهذا الإسناد، مثله.

29 — ( ) .... : İbn Umer (R) den; Peygamber (S) : «Sizden

herhangi biriniz sakın (dîn) kardeşini kaldırıb sonra onun oturduğu yerde oturmasın» buyurmuşdur. (Râvî der ki :) İbn Umer, kendisi otursun diye herhangi bir kimse yerinden kalkıverdiği zaman o yere oturmazdı.

( ) .... : Burada da Ma'mer bu isnâd ile onun benzerini haber vermişdir.

٣٠ – (٢١٧٨) وحدثنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ. حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ. حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ (وَهُوَ ابْنُ عُبَيْدِ اللهِ) عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. ثُمَّ لْيُخَالِفْ إِلَى مَقْعَدِهِ فَيَقْعُدَ فِيهِ. وَلَـٰكِنْ يَقُولُ: افْسَحُوا ».

30 — (2178) .... : Câbir (R) den; Peygamber (S) : «Sizden hiçbiriniz cumua günü sakın kardeşini yerinden kaldırıb sonra onun yerine geçerek orada oturmasın. Fakat : Yer açın, genişleyin der» buyurmuşdur [19].

(١٢) باب إذا قام من مجلسه ثم عاد، فهو أحق به

٣١ – (٢١٧٩) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ. وَقَالَ قُتَيْبَةُ أَيْضًا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ). كِلَاهُمَا عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ ». وَفِي حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ « مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ ».

(12) BİR KİMSE YERİNDEN KALKDIKDAN SONRA TEKRAR DÖNDÜĞÜNDE KENDİSİ O YERE OTURMAYA DAHA HAKLIDIR BÂBI

31 — (2179) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Herhangi biriniz kalktığı zaman», Ebû Avâne'nin hadîsinde ise, «her kim oturduğu yerinden kalkar da sonra tekrar oraya dönerse, o kimse kalkdığı yere oturmaya daha haklıdır» buyurmuşdur.

19. Bu hadîslerin sonlarındaki «yer açınız ve genişleyiniz» emirleri Kur'ân'ın şu âyeti ile sıkı bir benzerlik arz eder:

«Ey iymân edenler, size meclislerde yer açın denildiği zaman genişletin ki Allah da size genişlik versin. Kalkın denilince de kalkıverin. Allah içinizden iymân etmiş olanlarla (bilhassa) *kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini artırır. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdardır»* (el-Mucâdile : 11).

Taberi'nin tefsîrinde, müfessir Katâde'den nakline göre, Peyagmber'in mescide geldiği sahâbîler tarafından görülünce hemen biribirlerini sıkıştırırlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, izdihâm etmeyib biribirlerine yer genişletmelerini emretmişdir.

Hâsılı hangi meclisde bulunursak bulunalım, bulunduğumuz meclislerde darlık yapmamalı, etrafımızdakilere sıkıntı vermemeli, gelenlere genişlik yapıb yer açmalıdır. Bilhassa âyetin nuzûl sebebi olan ilm meclisleri ise bu emirlerin çok önemle yerine getirilmesi icâb eden meclislerdir.

(١٣) باب منع المخنث من الدخول على النساء الأجانب

٣٢ — (٢١٨٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا وكيع. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. كلهم عن هشام. ح وحدثنا أبو كريب أيضا (واللفظ هذا). حدثنا ابن نمير. حدثنا هشام عن أبيه، عن زينب بنت أم سلمة، عن أم سلمة؛ أن مخنثا كان عندها ورسول الله ﷺ في البيت. فقال لأخي أم سلمة: يا عبد الله بن أبي أمية! إن فتح الله عليكم الطائف غدا، فإني أدلك على بنت غيلان. فإنها تقبل بأربع وتدبر بثمان. قال فسمعه رسول الله ﷺ فقال «لا يدخل هؤلاء عليكم».

(13) KENDİNİ KADINLAŞTIRAN ERKEĞİ [20] YABANCI KADINLARIN YANINA GİRMEKDEN MEN' BÂBI

32 — (2180) .... : Hişâm, babası Urve'den, o da Ummu Seleme'nin kızı Zeyneb'den, o da Annesi Ummu Seleme (R) den şöyle tahdîs etmişdir : Kendini kadınlara benzeten **muhannes**, Ummu Seleme'nin yanında idi. Bu sırada Rasûlullah (S) da evde bulunuyordu. Bu muhannes, Ummu Seleme'nin erkek kardeşine hitâben : **Yâ Abdallah İbne Ebî Umey-**

20. *Tahnîs*, tef'îl vezninde bir nesneyi eğib iki büklüm eylemek ma'nâsınadır.

Muhannes, müennes vezninde ma'rûfdur ki kadın haslet olan nâmerde denir. Zarîflerin istilâhında semâî müennes ta'bîr olunur. Zikrolunan tahnîsden alınmışdır. Bunda ism fâil unvânı ile lugatdır, nefsini tahnis eylediği için. Ve ism mef'ûl unvânı ile de câizdir, puşt, kahbe lûtilere belini büktürdüğü için. Mağrib diyârı istilâhında onlara noktalı zây ile *muzhir* derler. Ve asıl Türk lisânında iki fetha ile *kekez* ta'bir ederler (*Kamûs Ter.*).

Âsım Efendinin bu îzâhı ve ta'rîfine göre muhannes, hal ve tavrında kadına benziyen veya kendini kadına benzeten kimsedir. Bütün lugatcılara göre *muhannis* veya *muhannes*, ahlâkında kelâmında ve hareketlerinde kadınlara benzeyen kimsedir. Bu hal bazan asıl yaratılışdan olur, bazan da kendini buna tekellüfle alışdırmakla olur.

Böyle fâhiş kötü sözlü, kötü huylu bir adamın, Peygamber'in kadınlarından Ummu Seleme'nin yanına girebilmesini şârih Hattâbî inceliyerek: Muhannes, innîn idi. kadınlara temâyul edecek erkeklik hissi yoktu. O, Kur'ân'ın ta'bîri vechile İRBE SÂHİBİ — en-Nûr : 31 — değildi. Yani kadınların tesettürleri istisnâ edilen, his ve şuûru yerinde olmayan erkeklerden idi. Bu cihetle kadın mahfillerine girmesinde bir mahzûr görülmüyordu diyor.

Bir mühim sebeb de Ummu Seleme'nin kardeşi Abdullah'ın ölesi olması ve onun yanında gelmiş bulunmasıdır. Bu hâdise hadîsin metninden de anlaşıldığı üzere Tâif muhâsarası sırasında olmuşdu. Hadîsin râvîsi Ummu Seleme Peygamber'in kadınlarındandır. Ummu Seleme'den de kızı Zeyneb rivâyet etmişdir ki Peygamber'in üvey kızı idi. İkisi de sahâbîyelerden ve İslâm kadınlarının faziletlilerindendir. Peygamber Mekke fethi seferinde Ummu Seleme'yi yine kadınlarından Zeyneb'in refâkatinde getirmişdi. Tâif'e de birlikde gelmişlerdi.

yele! Allah yarın size Tâif'in fethini müyesser kılarsa ben sana Gaylân'ın (ışlışının) kızına delâlet eder gösteririm. O kız (semizlikden karnı) dört büklüm karşılar, sekiz büklümle de arkaya döner dedi[21]. Rasûlullah bu sözü işidince : «Bu makûle adamlar yanınıza girmesin» buyurdu.

٣٣ — (٢١٨١) وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق عن معمر ، عن الزهري ، عن عروة ، عن عائشة . قالت : كان يدخل على أزواج النبي ﷺ مخنث . فكانوا يعدونه من غير أولي الإربة . قال فدخل النبي ﷺ يوما وهو عند بعض نسائه . وهو ينعت امرأة . قال : إذا أقبلت أقبلت بأربع . وإذا أدبرت أدبرت بثمان . فقال النبي ﷺ « ألا أرى هذا يعرف ما ههنا . لا يدخلن عليكن » قالت فحجبوه .

33 — (2181) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber'in kadınlarının yanına bir muhannes girer idi. Sahâbîler o muhannesi, EVİ'T-TÂBİÎNE ĞAYRİ ULİ'L-İRBETİ MİNE'R-RİCÂL (: **Yahut ihtiyâcı olmayan erkeklerden uyuntular** — en-Nûr : 31 —) sınıfından addediyorlardı[22]. Bir gün o muhannes, Peygamber'in kadınlarından birinin yanında iken içeriye Peygamber girdi. Muhannes de o sırada : O kadın karşıladığı zaman (semizliğinden dolayı) dört et büklümü ile karşılar, geriye döndüğü zaman ise sekiz et büklümü ile döner diyerek bir kadını (vasıfları ile) tavsîf ediyordu. Bunun üzerine Peygamber (S) : «Haberiniz olsun ki ben bunu, orada burada ne olduğunu tanır halde görüyorum. Bu adam bir daha siz kadınların yanına sakın girmesin» buyurdu. Âişe : Artık bundan sonra onu perde ötesine aldılar demişdir.

21. Yani semizlikden karnı dört büklümdü. Arkadan bakılınca iki tarafdan taşarak sekiz büklüm gözükür.

22. Kadınların tesettür etmeleri istisnâ edilen erkek sınıfları arasında olan : «EVİ'T-TÂBİ'İNE ĞAYRİ ULİ'L-İRBETİ MİNE'R-RİCÂLİ : *Yahut ihtiyâcı olmayan erkeklerden uyuntulara»* (en-Nûr : 31) âyeti hakkında şu tefsîr yapılmışdır : Veya ricâlden irbe sâhibi olmayan tâbi'lere yani kadına ihtiyâc duymaz olmuş, şehveti kalmamış, sâlih ihtiyarlar veya ma'tûhlara veya kadın işini bilmez, sâde yemeklerinin fazlasından yemek için şunun bunun arkasına takılır gurûbu miskînler veyahut erkekliği yok hilkaten innîn uşaklar... (*Hak Dini*, IV, 3507).

(١٤) باب جواز إرداف المرأة الأجنبية، إذا أعيت، في الطريق

٣٤ – (٢١٨٢) حدثنا محمد بن العلاء، أبو كريب الهمداني. حدثنا أبو أسامة عن هشام. أخبرني أبي عن أسماء بنت أبي بكر. قالت: تزوجني الزبير وما له في الأرض من مال ولا مملوك ولا شيء، غير فرسه. قالت: فكنت أعلف فرسه، وأكفيه مؤنته، وأسوسه، وأدق النوى لناضحه، وأعلفه، وأستقي الماء، وأخرز غربه، وأعجن. ولم أكن أحسن أخبز. وكان يخبز لي جارات من الأنصار. وكن نسوة صدق. قالت: وكنت أنقل النوى، من أرض الزبير التي أقطعه رسول الله ﷺ، على رأسي. وهي على ثلثي فرسخ. قالت: فجئت يوما والنوى على رأسي. فلقيت رسول الله ﷺ ومعه نفر من أصحابه. فدعاني ثم قال «إخ! إخ!» ليحملني خلفه. قالت: فاستحييت وعرفت غيرتك. فقال: والله! لحملك النوى على رأسك أشد من ركوبك معه. قالت: حتى أرسل إلي أبو بكر، بعد ذلك، بخادم. فكفتني سياسة الفرس. فكأنما أعتقتني.

(14) YABANCI BİR KADINI YOLDA YÜRÜMEKDEN ÂCİZ KALDIĞI ZAMAN BİNEĞİN ARKASINA BİNDİRMENİN CEVÂZI BÂBI

34 — (2182) .... : Ebû Bekr'in kızı Esmâ' (R) şöyle dedi: Zubeyr ibn Avvâm benimle evlendi. O zaman Zubeyr'in yeryüzünde mal nâmına, köle ve câriye nâmına (hulâsa dünyalık olarak) atından başka bir şeyi yokdu. Atının otunu, yemini ben bulub verirdim. Atın bakım ve idâresini yani seyisliğini ben yapardım. Zubeyr'in su çeken devesi için de hurma çekirdeklerini ben ezerdim. O su devesinin de yemini ve suyunu ben verirdim. Su kırbasını (söküldüğünde) ben dikerdim. Hamuru da ben yoğururdum. Yalnız ekmek yapmasını güzel beceremezdim. Onu Ensâr'dan komşularım kadınlar yapıverirlerdi. Bunlar komşuluk hakkını sadâkatla gözeten iyi kadınlardı. Ben Rasûlullah'ın Zubeyr'e ayırıb vermiş olduğu arâzîsinden hurma çekirdeklerini başımın üstünde taşırdım [23]. Bu hurmalık Medîne'deki evimden bir fersahın üçde ikisi uzaklıkda idi [24].

23. Rasûlullah'ın Zubeyr'e verdiği bu hurmalık Benû Nadîr Yahûdîlerinin sürülmesinden sonra yüce Allâh'ın fey' olarak Peygamber'e tahsîs buyurduğu Benû Nadîr hurmalıklarından ayrılmış bir parça idi. Zubeyr'in bu hurmalığa nâil olması, Peygamber'in Medîne'ye hicretinin ilk yıllarında idi.

24. Bir fersah üç mil, bir mil altı bin zirâ', bir zirâ' yirmi dört yanyana konulmuş mu'tedil ölçüdeki parmak, parmak ise yine mu'tedil ölçüde yanyana konulmuş altı arpa boyudur.

Esmâ'nın yaptığı bütün bu işler, ma'rûf ve insanların üzerinde ittifâk eyledikleri insanlık işlerindendir. Kadının, burada zikredilen ekmek yapmak, yemek pişirmek, el-

Yine böyle bir gün başımda hurma çekirdeği yüklü olarak evime gelirken yolda Rasûlullah'a kavuşdum, yanında sahâbîlerinden bir takım kimseler vardı. Rasûlullah (S) beni çağırdı. Sonra beni arkasında terkisine bindirmek için devesine : «Ih, ıh» dedi. Fakat ben erkeklerle beraber hayvanın arkasına binmiş olarak yolculuk etmekden utandım[25]. Esmâ bunu Zubeyr'e anlattı ve ayni zamanda sen Zubeyr'in kıskançlığını biliyordum dedi. Bunun üzerine Zubeyr : Vallahi senin hurma çekirdeğini başının üzerinde taşıman bana Rasûlullah ile beraber deveye binmenden daha güc oldu dedi. Ravî Esmâ der ki : Bu âile yükünü bundan sonra Ebû Bekr bana at seyisliği yapacak bir hizmetci gönderinceye kadar çekdim. Babam bir hizmetci göndermekle sanki beni câriyelikden kurtarmışdı.

٣٥ – (...) حدثنا محمد بن عبيد الغبري. حدثنا حماد بن زيد عن أيوب، عن ابن أبي مليكة؛ أن أسماء قالت: كنت أخدم الزبير خدمة البيت. وكان له فرس. وكنت أسوسه. فلم يكن من الخدمة شيء أشد علي من سياسة الفرس. كنت أحتش له وأقوم عليه وأسوسه. قال: ثم إنها أصابت خادما. جاء النبي ﷺ سبي فأعطاها خادما. قالت: كفتني سياسة الفرس. فألقت عني مؤنته.

فجاءني رجل فقال: يا أم عبد الله! إني رجل فقير. أردت أن أبيع في ظل دارك. قالت: إني إن رخصت لك أبى ذاك الزبير. فتعال فاطلب إلي، والزبير شاهد. فجاء فقال: يا أم عبد الله! إني رجل فقير أردت أن أبيع في ظل دارك. فقالت: مالك بالمدينة إلا داري؟ فقال لها الزبير: مالك أن تمنعي رجلا فقيرا يبيع؟ فكان يبيع إلى أن كسب. فبعته الجارية. فدخل علي الزبير وثمنها في حجري. فقال: هبيها لي. قالت: إني قد تصدقت بها.

35 — ( ) .... : Esmâ (R) şöyle dedi : Ben, Zubeyr'e ev hizmetlerinde hizmet ediyordum. Onun bir atı vardı. Ben o ata da seyislik yapıyordum. Benim üzerime at seyisliği yapmakdan daha şiddetli hiçbir hizmet yokdu. Ben at için kuru otluk araştırıb birikdiriyor, atın hizmetlerini tekeffül edib ona bakıyor, onu idâre ve seyislik de ediyordum. Son-

bise ve çamaşır yıkamak ve buna benzer bütün bu işlerde kocasına yardım ve hizmet etmesi, bunların hepsi kadın cânibinden kocasına bir teberrû' (yani yapılması vâcib olmayan bir atıyye) ve onun tarafından bir ihsân ve güzel muâşereti ve ma'rûf bir fiilidir. Bu işlerden hiçbirisi kadın üzerine vâcib olmaz. Bu işlerin hepsinden kendini çekse dînen günâha girmiş olmaz. Kocasına bütün bu işleri gördürüb kadın için tahsil ettirmesi lâzım gelir. Bunlardan hiçbirini kadına yüklemek erkeğe halâl olmaz. Kadın bunu kendiliğinden ancak bir atıyye olarak yapar. Bu da ilk zamandan bugüne kadar, kadınların yapmakda devam edib geldikleri güzel bir âdetdir. Kadın üzerine vâcib olan ancak iki şeydir : Kocasına kendi nefsinden temkîn etmesi, bir de kocasının evinden ayrılmamasıdır (Nevevî).

25. Peygamber'in Esmâ'yı devesine bindirmek istemesi, Esmâ'nın Peygamber'in mahremi olduğu içindir. Çünkü Esmâ'nın kız kardeşi Âişe Peygamber'in nikâhında idi.

ra Esmâ bir hizmetciye nâil oldu. Peygamber'e bir çok esîrler gelmişdi de Peygamber Esmâ'ya bir hizmetci vermişdi. Esmâ der ki : Artık o hizmetci at seyisliğinden beni kurtarmış ve atın yeyib içeceği şeyleri de benden bıraktırmışdı. Derken bana bir adam geldi de :

— Yâ Umme Abdillâh! Ben fakir bir kimseyim. Ben senin evinin gölgesinde alış veriş etmek istiyorum dedi. Esmâ der ki :

— Ben, şâyet şimdi sana ruhsat verirsem Zubeyr bunu kabûl etmez. Binâenaleyh sen bunu Zubeyr hâzır iken gel de o zaman onun yanında benden iste dedim. Nihâyet geldi ve :

— Yâ Umme Abdillah! Ben fakir bir kimseyim, ben senin evinin gölgesinde alış veriş etmek istiyorum dedi. Esmâ :

— Sana ne olur ki Medîne'de ancak benim evimi istiyorsun? dedi. Bunun üzerine Zubeyr, Esmâ'ya hitâben :

— Sana ne oluyor ki alış veriş yapacak fakîr bir adamı men' ediyorsun? dedi. Neticede o zât, kazanıncaya kadar orada alış veriş yapar oldu. Ben kendisine bir câriye sattım. Muteâkiben yanıma Zubeyr geldi. Sattığım câriyenin bedeli de henüz kucağımda bulunuyordu. Zubeyr :

— Onu bana hibe et dedi. Esmâ :

— Ben onu tasadduk etmişimdir dedi.

(١٥) باب تحريم مناجاة الاثنين دون الثالث ، بغير رضاه

٣٦ — (٢١٨٣) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا كَانَ ثَلَاثَةٌ ، فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ وَاحِدٍ » .

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ) . كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ . ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَابْنُ رُمْحٍ عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ أَيُّوبَ بْنَ مُوسَىٰ . كُلُّ هٰؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ مَالِكٍ .

(15) İKİ KİŞİNİN, ÜÇÜNCÜYÜ BIRAKIB DA ONUN RIZÂSI OLMAKSIZIN KENDİ ARALARINDA FISILDAŞMALARININ HARÂM KILINMASI BÂBI

36 — (2183) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfi'den, o da İbn Umer (R) den ki Ra-

sûlullah (S) : «(Mü'minler) üç kişi oldular mı, ikisi üçüncüyü bırakıb aralarında fısıldaşmazlar (yani fısıldaşmasınlar)» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Ömer'den, o da Peygamber'den yukarıki Mâlik hadîsinin ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir.

٣٧ — (٢١٨٤) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ مَنْصُورٍ . ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ - وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ - (قَالَ إِسْحَاقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الْآخَرِ . حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ . مِنْ أَجْلِ أَنْ يُحْزِنَهُ» .

37 — (2184) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Üç kişi bir arada bulunduğunuz vakıt insanlara karışıncaya kadar ikiniz diğerini bırakıb da fısıldaşmayın. Çünkü bu fısıldaşma onu mahzûn eder» [26].

٣٨ — (...) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ - وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى - (قَالَ يَحْيَى : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرُونَ : حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ صَاحِبِهِمَا . فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ» .

(...) وحدّثناه إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ .

38 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Üç kişi bir arada bulunduğunuz vakıt ikiniz, diğer arkadaşınızı bırakıb da fısıldaşmasın. Çünkü bu fısıldaşma üçüncüyü kederlendirir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir.

26. Üç kişi bir arada iken ikisinin gizlice fiskos etmelerinin üçüncünün hüzn ve kederini mûcib olmasının sebebine gelince, üçüncü zât, ictimâî âdâba aykırı olan bu vaz'iyyeti kendine tahkir telâkkî etmesi, yahut da bir mazarrat konuşulduğunu düşünmesidir.

Âlimler, iki kişi bir diğerinin yanında onun bilmediği yabancı bir dil ile konuşmak da onu mahzûn ettiği takdirde hüküm yine bunun gibidir demişlerdir.

(١٦) باب الطب والمرض والرقى

٣٩ — (٢١٨٥) حدثنا محمد بن أبي عمر المكي. حدثنا عبد العزيز الدراوردي عن يزيد (وهو ابن عبد الله بن أسامة بن الهاد) عن محمد بن إبراهيم، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن عائشة، زوج النبي ﷺ؛ أنها قالت: كان إذا اشتكى رسول الله ﷺ رقاه جبريل. قال: باسم الله يبريك. ومن كل داء يشفيك. ومن شر حاسد إذا حسد. وشر كل ذي عين.

(16) TIBB, HASTALIK VE RUKYE TEDÂVÎSİ BÂBI

39 — (2185) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) hastalandığı zaman Cibrîl ona :

«BİSMİLLÂHİ YUBRÎKE VE MİN KULLİ DÂİN YEŞFÎKE VE MİN ŞERRİ HÂSİDİN İZÂ HASEDE VE ŞERRİ KÜLLİ ZÎ AYNİN = Bismillâhi, Allah sana her hastalıkdan şifâ versin ve hased ettiği zaman hasedciden, her göz sâhibinin (göz değmesi) şerrinden de seni berî kılsın» diyerek rukye tedâvîsi yapardı[27].

٤٠ — (٢١٨٦) حدثنا بشر بن هلال الصواف. حدثنا عبد الوارث. حدثنا عبد العزيز بن صهيب عن أبي نضرة، عن أبي سعيد؛ أن جبريل أتى النبي ﷺ فقال: يا محمد! اشتكيت؟ فقال «نعم» قال: باسم الله أرقيك. من كل شيء يؤذيك. من شر كل نفس أو عين حاسد الله يشفيك. باسم الله أرقيك.

40 — (2186) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den : Cibrîl Peygamber'e geldi de : Yâ Muhammed! Rahatsız mısın? diye sordu. Rasûlullah (S) : «Evet» dedi. Cibrîl : «Bismillâh okur, sana seni inciden her şeyden, her

27. *Rukye*, hasta hakkında şifâ dilemek için Kur'ân ile Allâhı'n isimleri ve sıfatları ile yüce Allâh'a duâ ve ilticâ eylemektir (İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*).

Bu hadislerde Cibrîl'in yaptığı rukye de duâ ve ilticâdan ibâretdir. Rukyenin mekrûh olan ve dînen hoş görülmeyen kısmı vardır ki Allâh'ın kelâmından, Allâh'ın isimleri ve sıfatlarından başka şey ile *nefes* edilmesidir. Ve bunun her halde faydalı ve şifâ verilmiş olduğuna i'timâd edilmesidir.

Şerîat, Kur'ân âyetleri ile ve ma'rûf duâlarla rukye izninde karâr kılınmışdır. Bu husûsda nehy yokdur. Bilakis bu bâbdaki hadîslerden anlaşılacağı gibi bu şekildeki rukye sünnetdir. Cennete hisâbsız olarak girecek olanlar hakkındaki «onlar o kimselerdir ki rukye yapmazlar, rukye istemezler, teşe'um de etmezler ve ancak Rablarına tevekkül ederler» (*Buhârî, Muslim*) hadîsine gelince bu, kuffâr kelâmı ile, ma'nâları mechûl lafızlarla yapılan rukyeye hamledilmişdir. Çünkü bunların bir nevi küfr olmasından, yahut küfre yakın olmasından korkulur...

şerli nefsden, yahut her hasedci gözden rukye ederim. Allah sana şifâ verir. Allah'ın ismiyle sana rukye ederim» dedi.

٤١ — (٢١٨٧) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه .
قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ
« العين حق » .

41 — (2187) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur : Rasûlullah (S) : «Göz değmesi (vâkı'dır) gerçekdir» buyurdu [28].

٤٢ — (٢١٨٨) وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي وحجاج بن الشاعر وأحمد بن خراش
(قال عبد الله : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا) مسلم بن إبراهيم . قال: حدثنا وهيب عن ابن طاوس،
عن أبيه ، عن ابن عباس، عن النبي ﷺ قال « العين حق . ولو كان شيء سابق القدر سبقته العين .
وإذا استغسلتم فاغسلوا » .

42 — (2188) .... : İbn Abbâs (R) dan, (şöyle demişdir) : Peygamber (S) buyurdu ki : «Göz değmesi sâbit bir hakîkatdır. Eğer kaderin önüne geçen bir şey mevcûd olaydı, onun önüne göz değmesi geçerdi. Sizden yıkanmanız istenildiği zaman yıkanınız» [29].

28. Buhârî'de şu hadîs de vardır :

عن عائشة رضي الله عنها قالت : أمرني رسول الله صلعم أو أمر أن يسترقي من العين

Âişe (R) : Rasûlullah (S) göz değmesine okunmasını bana emretti, yahut (mutlak olarak) emretti demiştir (*Buhârî, tıbb, rukyetu'l-ayn*).

Rukyetu'l-ayn (= göz dokunmasına okunmak) ta'bîri ile maksad göz hastalığına okunmak demek değil, *isâbetu'l-ayne* yani göz değmesine karşı okunmak demekdir.

Şârih Hattâbî şöyle der : «Rasûlullah'ın nazara ve göz değmesine karşı okunmasını emrettiği, *âyete'l-kursiyy* gibi ilâhî isim ve sıfatların ve yüce Allâh'ı zikri hâvî âyetlerin temiz nefs sâhibleri diliyle göz değmesinden rahatsız olmuş hastalara okunmasıdır. Bu okunma rûhânî tedâvîdir. Evvelki zamanda sâlih kimselerin okumalarının büyük mevkii vardı. Fakat bu sınıf faziletli insanlar bulunmayacak derecede azalmışdır. Bu cihetle halk cismânî tedâvîye meyl etmişdir. Çünkü rûhânî tedâvînin hastalık üzerinde te'sîri görülmez olmuşdur. Dînen nehy edilmiş olan nefes, efsûncuların ve cinnleri teshîr iddiâ eden cincilerin nefesidir».

Hattâbî'nin vefâtı H. 388 târihidir. Binâenaleyh Hattâbî ile içinde bulunduğumuz 1388 = 1968 yılı arasında 1000 yıllık bir zaman farkı vardır. Bununla beraber büyük Türk şârihi mes'eleyi tâ o zaman bile nekadar güzel vad' ve tefsîr etmişdir. Bu vesîle ile kendisine Hak Teâlâ'dan rahmetler niyâz eylerim.

29. «Eğer kaderin önüne geçen bir şey mevcûd olsaydı, onun önüne göz değmesi geçerdi» kavli, «göz değmesi sâbit bir hakîkatdır» hadîsini te'kîd edici mâhiyettedir. Bunda göz değmesinin zâtda nufûz ve te'sir sur'atine tenbîh vardır. Bu sözün ma'nâsı, kaderi ge-

(١٧) باب السحر

٤٣ - (٢١٨٩) حدثنا أبو كريب. حدثنا ابن نمير عن هشام، عن أبيه، عن عائشة. قالت: سحر رسول الله ﷺ يهودي من يهود بني زريق. يقال له: لبيد بن الأعصم. قالت: حتى كان رسول الله ﷺ يخيل إليه أنه يفعل الشيء، وما يفعله. حتى إذا كان ذات يوم، أو ذات ليلة، دعا رسول الله ﷺ. ثم دعا. ثم دعا. ثم قال «يا عائشة! أشعرت أن الله أفتاني فيما استفتيته فيه؟ جاءني رجلان فقعد أحدهما عند رأسي والآخر عند رجلي. فقال الذي عند رأسي للذي عند رجلي، أو الذي عند رجلي للذي عند رأسي: ما وجع الرجل؟ قال: مطبوب. قال: من طبه؟ قال: لبيد ابن الأعصم. قال: في أي شيء؟ قال: في مشط ومشاطة. قال: وجب طلعة ذكر. قال: فأين هو؟ قال: في بئر ذي أروان».

قالت: فأتاها رسول الله ﷺ في أناس من أصحابه. ثم قال «يا عائشة! والله! لكأن ماءها نقاعة الحناء. ولكأن نخلها رؤوس الشياطين».

قالت فقلت: يا رسول الله! أفلا أحرقته؟ قال «لا. أما أنا فقد عافاني الله. وكرهت أن أثير على الناس شرا. فأمرت بها فدفنت».

(17) SİHR BÂBI[30]

çebilecek haysiyetde bir kuvveti hâiz bir şey farz olunsaydı bu, göz değmesi olurdu. Fakat o da kaderi geçemez. Artık onun gayrı şeyler nasıl geçebilir? (Kastallânî). Öne geçmek yarışında kadere gâlib gelecek bir şey olsaydı göz değmesi onu geçerdi. Yani eğer bir şeyin kaderin önüne geçmesi mumkin olub da bir şey'in mukadder olan zamanından evvel onu ifnâ ve izâlede müessir olacak olaydı, göz değmesi kaderin önüne geçerdi demekdir.

Hadîsin son fıkrasındaki «yıkanmanız istenildiği zaman yıkanın» kavlinden maksad şudur: Arab'lar gözü değen kimseye emrederler, o da ellerini ayaklarını ve izârının altındaki organlarını yıkar, onun yıkantı suyu göz değmiş kimsenin üzerine dökülürdü de bundan şifâ beklerlerdi. Peygamber, herhangi bir kimseden bu istenildiği zaman bunu yapmakdan çekinmesin diye emretmişdir.

30. *Sihr kelimesinin lugavî ve örfî ma'nâlarına dâir bir hulâsa*:

Arab'ın kelâmında *sihr*, «bir şeyi vechinden sarf ve tahvil eylemekdir». Sin'in fethiyle ve hâ'nın sukûnu ile *sehr*, akciğer ve dammıyle *suhr*, yüreğe denir. Sin'in kesriyle isim olarak *sihr* «kullu mâ latufe ve dakka me'hazuhû = tutumu latif ve ince olan herhangi bir şeye ve fiil» e denir. Masdar olarak da hud'a yapmağa, cadıcılık ve göz bağcılık etmeğe denir (*Kamûs Ter.*).

Sahr, hulkûmun ucu ve riedir. Sihrin de bundan muştak olduğu yani ciğere işletmek ma'nâsından alınmış olduğu söylenmişdir. Sihr birkaç ma'nâya gelir:

Birincisi: Hakikatı olmayan tahyîlat ve hud'aya denir ki el çabukluğu ile yaptı-

...nun gözlerinden kaçırtmak sûretiyle şa'bezeci hokkabazların yaptıkları ve yaldızlı sözlerle kulakları avutarak nemmâmların, kovucuların yaptıkları bu kabildendir.

« سحروا اعين الناس » : *Halkın gözlerini büyülediler»* (el-Ahkaf: 116).

« يخيل اليه من سحرهم أنها تسعى » : *Onların ipleri ve değnekleri sihirleri yüzünden kendisine hakîkaten koşuyormuş hayâlini verdi»* (Tâ-hâ: 66) buyurması bu ma'nâ üzerinedir. Kâfirler Mûsâ aleyhisselâma bu nazarla baktıklarından dolayı

« وقالوا يا ايها الساحر ادع لنا ربك... » : *Dediler ki: Ey sihirbâz! Bizim için Rabbine, sana olan va'di vechile duâ et. Muhakkak biz doğru yola kavuşturulmuş olacağız»* (ez-Zuhruf: 49) demişlerdi.

İkincisi: Şeytana bir nevi yaklaşmak ile onun yardımını celbeylemektir ki

« هل انبئكم على من تنزل الشياطين تنزل على كل افاك اثيم » : *Şeytanların kimler üzerine indiğini size haber vereyim mi ben? Onlar her günahkâr yalancının tepesine inerler.»* (eş-Şuarâ: 221-222) âyeti buna işâretdir.

« ولكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر » : *Fakat o şeytanlar kâfirdiler ki insanlara sihri, büyücülüğü öğretiyorlardı...»* (el-Bakara: 102) buyurulması da bunun üzerinedir.

Üçüncüsü: Avâmın zâhib olduklarıdır ki kuvvetinden sûretleri ve tabîatları tağyîr eder, meselâ insanı eşek yapar diye zu'm ettikleri fiilin ismidir. Muhassılûn indinde ise onun hakîkatı yokdur» (Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*).

Râğıb'ın bu son sözünü sâde Mu'tezile kavli imiş gibi telakkî edenler olmuş ise de öyle değildir. *Kamûs* sâhibi de *Besâir*'de bunu şöyle ifâde etmişdir:

«Feth ile *sahr*, hulkûmun ucuna ve akciğere denir. Bedenden ona muhâzî olan uzva da mecâzen itlâk edilir. Kesr ile *sihr* ki Türkcemizde büyü ve cadılık dahi ta'bîr olunur. Fil'asl bir adamın sahrına yani akciğerine vurub onu müteğayyir ve sersem eylemek ma'nâsına masdar olub sonra cadulukda kullanılmışdır ki üç türlüdür:

Birincisi: Sırf hidâ' ve hayâle düşürmelerdir ki hakîkatı yokdur. Şa'bede ve göz bağıcılık ta'bîr olunur. El hafîfliği ve sur'atden neş'et eder.

İkincisi: Şeytanlara yaklaşmak sebebiyle bazı mertebe yardımlarını isticlâb ile olur.

Üçüncüsü: Küfrü irtikâb ile efsûnı ederek sûretleri ve tabiatları güya tağyir ederler. Meselâ bazı adamı eşek yaparlar. Bu dahi gerçi müessirdir, lakin hakîkatı yokdur. Sihr yapılan kişi kendisini eşek oldum kıyâsı ile eşekcesine şive eder. Herhalde sihrin vukûu vardır» (*Kamûs Ter.* II, 382).

Bütün bunlardan ince bir hiyle ve hud'a ma'nâsı bulunmakla beraber hakîkatı yokdur demek, büsbütün yalandan ibâretdir demek de olmayıb maddî ve rûhânî olarak gizli birtakım sebebler isti'mâli ile hakîkat tahrîf edilerek yapılan ve mâhiyyetinde mutlaka bir şeytanet ve hud'a ma'nâsı bulunan ve bu sûretle bir takım kimseleri manyetize ederek (yani miknatıslar gibi cezb ve teshîr ederek) irâdesine râm eyleyen habis bir san'at diye de ta'rîf olunabilir. Nitekim Ebu'l-Bekâ *Kulliyât*'ında bunların hepsine şâmil olmak üzere sihrin örfî ma'nâsını şöyle ta'rîf eylemişdir: Kesr ve sükûn ile *sihr*, habîs nefislerin bir takım ef'âl ve ahvâle uğraşmasıdır ki o fiillere bazı hârikulâde işler terettüb eyler. Maamâfîh muârazasız imkansız olmaz. Ezherî'nin Ferrâ ve sâireden nakline göre asıl lugatda sihr sarfdır, yani çekib çevirmek, bir şeyi yönetinden çıkararak tağyir ve tahvîl eylemekdir. Ve hiyleler ve san'atlar erbâbının âletler ve edâtlar yardımıyle yaptıkları fiillere ve el çabukluğu ile yapılanlara sihr denmesi de bir şeyi cihetinden sarf ve tahvîl eylemek ma'nâsı bulunmak i'tibârıyle lugavî hakîkatdır. Kelâmî sihr de, kelâmın garâbeti ve kalblerde müessir olan letâfetidir ki onları, sihr gibi bir halden bir hâle tahvîl eyler. «İnne mine'l-beyâni le sihran» hadîsinin ma'nâsı da *Kamûs*un beyânı üzere şudur: İnsanı medh eder, onda sâdık olur, dinleyenlerin kalblerini ona çevirir; aynî zamanda zem de eder, onda da sâdık olur, ona da kalblerini çevirir. *Nihâye*'de de bu hadîs: Yani beyânın bazısı vardır ki hak olmasa bile dinleyicilerin kalblerini çevirir diye izâh edilmişdir...»

Bahâuddin Âmilî, *Keşkûl*'de *İrşâdu'l-kasıd ilâ Esne'l-Makasıd* adlı kitâbdan naklen şöyle kaydetmişdir: Sihr yapmanın tahrîminde nizâ' yokdur, ancak ilminde nizâ' edilmişdir: Zâhir olan ibâhasıdır. Hatta ba'zıları farz kifâye olduğuna zâhib olmuşlardır. Zira olabilir ki bir sihirbâz çıkar da Peygamberlik iddiâsına kalkışır, bundan dolayı ümmet içinde onu keşfedecek ve kat' eyleyecek kimse bulunmak iktizâ eder. Bir de sihrin katl olanı vardır ki onun da fâili kısâsen katl olunmak lâzım gelir. Sihrin hakîkisi de gayr hakîkîsi de vardır. Hakikî olmayana göz bağıcılık denilir. Fir'avn sihirbâzları bunların ikisini de yapmışlardır. Evvelâ hakîki olmayanını yaptılar « سحروا اعين الناس : *Halkın gözlerini büyülediler*» (el-A'râf: 116) buyurulması buna işâretdir. Onun ardından da hakîkîyi yaptılar. « واسترهبوهم وجاءوا بسحر عظيم : *Onlara korku saldılar, büyük bir sihr meydana getirmiş oldular*» (el-A'râf: 116) buyurulması buna işâretdir. Sihrin sebebleri gizli olduğundan dolayı mechûl bulunduğu ve zanlar atmağa mahal olduğu için, yolları da muhtelifdir:

Hind tariki: Fakirizm, nefsi tasfiye ve bedenî şâğılelerden, beşerî tâkat mikdârınca tecrîddir. Zira bunların re'yince o eserler ancak beşerî nefsden sâdır olur. Felsefecilerin müteahhirleri de Hind'lilerin re'yindedir. Türklerden bir kısmı da onlar gibi yaparlar.

Nebt tarîkı: Seçilmiş bir vakıtda azîmet ile rukye ve buhûra muzâf olarak istenen gâyeye münâsib bir takım şeyler yapmakdır. O şeyler bazan temsîller ve nakşlar olur. Bazan düğümler düğümlenir ve üzerine üfürülür. Bazan da üzerine yazılar yazılır, yere gömülür, yahut suya atılır, yahut havaya asılır, yahut ateşde yakılır. O rukye de akıllarınca istenen garâzı yapacak yıldızlara tadarrû'dur. O buhûr ise o yıldızlara nisbet edilen akâkîr (eczâ) dır. Zira i'tikadlarınca o eserler ancak yıldızlardan sâdır olur.

Yunan tarîkı: Feleklerin ve yıldızların rûhâniyetlerini teshîr ve onlar huzûrunda durub tadarrû' ederek kuvvetlerinin inmesini istemekdir. Çünkü bunların i'tikadlarınca bu eserler feleklerin ve yıldızların cirimlerinden değil, rûhâniyetlerinden sâdır olur. Sâibe ile aralarında fark budur. Eski felsefeciler de bu re'ye mâildir. İbrânî'lerin Kıbt'ın ve Arab'ın tariki ise sanki husüsî sûretde tertîb olunmuş azîmetler, yeminler hâlinde ma'nâları mechûl bir takım isimler zikrine i'timâddır ki bunlarla bir hâzıra hitâb ederler. Çünkü i'tikadlarınca bu eserler ancak cinnden sudûr eder ve bu yemînlerin cinnleri kahreden melekleri sihirliyeceğini iddiâ ederler... Hatta bazıları hareket sür'atı (sinema) ve el hafifliği (el çabukluğu) üzere tertib edilen acâib fiilleri de buna ilhâk etmişlerdir. Fakat böyle el çabukluğu ile yapılanlar bir ilim değil hokkabazlıkdır. Bunları ilim meyânında saymak lâyık değildir...» (*Hak Dini*, VIII, 6359-6363).

Sonra sihrin zâhiren fevkalâde görünen, hakîkatde ise tabîî sebeblere müstenid bulunan ve beyaz sihir denilen bir kısmından da bahsediliyor ki bundan da sihrin bazı hakikatlar karıştırılarak yapılan ve fakat o hakîkat gösterilmediği için hârikulâde zannedilen bir kısmı bulunduğu da söylenmiş oluyor. Filvâki' sihirbâzlar böyle cismânî ve rûhânî bir takım tabiî sebebler kullanarak zâhiren fevkalâde görünen bir takım garîb eserler ızhâr eder ve böylelikle Peygamberlerin mu'cizelerine rekabet etmek de isterler. Ve bundan dolayıdır ki sihr, öğretilmesi, öğrenilmesi kabil bir hüner ve san'at kabilinden olarak telâkkî olunur. Halbuki fevkattabîa olan mu'cize ve kerâmet kesb ile değil, ancak ilâhî mevhibe olarak kabil olur. Bununla beraber şu da inkâr olunamaz ki sebebler ve tabî'î hâdise denilenler içinde kanunları îzâh olunabilen ve fennî olarak san'at hâlinde muttariden tatbiki kabil olduğundan dolayı âdî ve tabî'î sayılanlar olduğu gibi; kanunları îzâh edilemiyerek amelî sûretde tatbîk edilebilen ve illiyeti mechûl olarak tesâduf edilegelen nâdir ve gayr nâdir nice hâdiseler ve garîblikler bulunduğu da günden güne artıb duran keşfler ve müşâhadelerle görülüb duruyor. Bu noktalar iyi mülâhaza edilince şu da anlaşılır ki medeniyetin terakkîsi karşısında sihrin gaybolduğunu zannetmek de doğru değildir. Bil'akis fenlerin ve medeniyet vâsıtalarının terakkîsi içinde sihrin şekil değiştirib tenâsuh ederek türlü adlar ve şekillerle daha ziyâde genişlemekde olduğunu i'tirâf etmek îcâb eder. Sihirbâzların, rûhları ve yüksek nefisleri celbetmek iddiâları yalan olduğunda şüphe yok ise de habîs ruhları ve alçak nefisleri celb ve teshîr edebildikleri ve bu sûretle yüksek nefisleri de ızrâra çalıştıkları muhakkakdır

43 (2189) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Benû Zurayk Yahûdîlerinden Lebîdu'bnu'l-A'sam denilen bir Yahûdî Rasûlullah'a sihr yaptı[31].

Ve bundan dolayı sihr en şeni küfürler ve şeytanetlerle mütelâzimdir. Her zaman beşeriyyet onun şerrinden Allâh'a sığınmak ihtiyâcındadır» (*Hak Dîni*, VIII, 6365-6366).

Sihr hakkında Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dîni Kur'ân Dili* I. c. 436-450 ve VIII, 6359-6366 sahifelerinde daha mufassal bilgiler vardır.

Allâh'a sığındıkdan ve Allah da korudukdan sonra hiç bir sihirbâzın sihri müessir olmaz : لا يفلح الساحر حيث أتى : *Büyücü ise nerede olsa felâh bulamaz»* (Tâhâ: 69). وما هم بضارين به من احد الا باذن الله : *Halbuki sihirbâzlar Allâh'ın izni olmadıkca onunla hiçbir kimseye zarâr verici değillerdir...* (el-Bakara : 102); « ولا يفلح الساحرون : *Halbuki sihirbâzlar umduklarına eremezler...»* (Yûnûs : 77) .

31. İmâm Ma'zeri dedi ki : Ehl sünnet mezhebi ile ummet âlimlerinin cumhûru — bunu inkâr, hakîkatını nefy edenlerin ve o neviden vâki' olan şeyler, hakîkatları olmayan bir takım hayâllere nisbet edenlerin aksine — sihrin isbâtı ve onun da diğer sâbit şeylerin hakîkatı gibi bir hakîkat olduğu fikri üzerindedirler. Yüce Allâh da onu Kitâbında zikretmişdir. Kezâ onun öğrenilen şeylerden olduğunu, onda kâfirliğe götürecek şeylere bir işâret bulunduğunu ve onun kişi ile zevcesinin arasını açar olduğunu da zikretmişdir. Bütün bunların, hakîkatı bulunmayan bir şeyde olması mumkin değildir. Bu hadîs dahi keza sihrin isbâtını, onun gömülmüş, çıkarılmış bir takım şeylerden ibâret olduğunu tasrîh edicidir. Bunların hepsi muhâliflerin sihr yokdur kabîlinden söylediklerini ibtâl etmekdedir. Onun hakîkatlardan olmasını muhal kılmak muhaldır. Akılda da yüce Allâh'ın, nutk esmâsında kısımları biribirine eklenmiş bir sözle yahut bir takım cisimleri terkîb etmekle, yahut bir takım kuvvetler arasını yalnız sihirbâzın bileceği bir tertîb üzere mezc etmekle âdeti parçalar olması da inkâr olunmaz.

Bazı bid'atcılar bu hadîsi diğer bir sebeble de inkâr etmişlerdir. Şöyle ki : Onlarca güyâ bu hadîs Peygamber'lik mansıbını alçaltır ve onda şüpheye düşürürmüş. Bir de bunu tecvîz etmek, şerîata i'timâdı men'edermiş. İşte bazı bid'atcıların iddiâ ettikleri bu şey bâtıldır. Çünkü Peygamber'in doğruluğu, sıhhatı ve tebliğ ile alâkalı husûslarda ma'sûmiyeti üzerinde kat'î delîller dim dik ayakdadır. Mu'cize de buna bir şâhiddir. Hilâfına delîl bulunan şeyi tecvîz etmek ise bâtıldır.

Kadı Iyâd der ki : Bu hadîsin çeşitli rivâyetleri, sihrin ancak Peygamber'in vucûdunda, câriḥalarının görünür yerlerinde musallıt olduğunu, kalbi, aklı ve i'tikadı üzerinde müessir olmadığını beyân edici olarak gelmişdir. Hadîsdeki : Bir işi yapmadığı halde kendisine yaptığı hayâli düşürülürdü (kadınlarına varmadığı halde, âilesine yaklaşdığını zannederdi diye de rivâyet edilir) sözünün ma'nâsı şudur : Kendisine neşâtından ve âdetinin önünden kadınlarına karşı kudret zâhir olur, fakat onlara yaklaşınca sihrin bir yakalayışı kendini tutar, bundan dolayı kadınlarına varamaz, sihirlenmiş kimseye ârız olduğu gibi bu fiile muktedir olamazdı (Nevevî).

Sihirle ilgili bazı âyetler

«*Şeytanların, Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurub ta'kîb ettikleri şeylere* (yalanlara) *uydular. Halbuki Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir idiler ki insanlara sihri* (büyücülüğü) *ve Bâbil'deki iki meleğe Hârût ile Mârût'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki onlar* (o iki melek) : *Biz ancak fitneyiz* (imtihan için gönderilmişizdir), *sakın* (sihr yapıb da) *kâfir olma demedikce hiç kimseye* (sihr) *öğretmezlerdi. İşte onlardan* (o iki melekden) *koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler. Halbuki* (sihirbâzlar) *Allâh'ın izni olmadıkca onunla hiçbir kimseye zarâr verici değillerdir. Onlar ise kendilerini zarâra sokacak, onlara fayda vermiyecek şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun onlar muhakkak biliyorlardı ki onu* (sihri) *satın alan* (ona revâc veren) *kimsenin âhiretden hiçbir nasîbi yokdur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı»* (el-Bakara : 102).

Melekler günâh işlemekden masûndurlar. Bu âyetde zikrolunan iki meleğin sihr hakkında bilgi ilhâm etmesi onun şerrinden korunma çârelerini öğretmek maksadından-

Hatta Rasûlullah (S) ba'zı işi işlemediği halde kendisine onu yaptığı hayâli gelirdi. Nihâyet günün birinde, yahut gecenin birinde Rasûlullah duâ etti, sonra tekrar duâ etti, sonra tekrar duâ etti. Sonra bana şöyle dedi:

«Yâ Âişe! Kendisinden fetvâ istediğim şey hakkında Allâh'ın bana fetvâ verdiğini bildin mi? Bana iki kişi geldi (Cibrîl ve Mîkâîl). Bunlardan biri baş ucumda, öbürüsü de ayak ucumda oturdu. Muteâkiben baş ucumda oturan, ayak ucumda oturana, yahut ayaklarımın yanındaki, başımın yanındakine hitâben: Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da: Sihirlenmişdir diye cevâb verdi. Ötekinin: Kim sihr yapmışdır? diye suâline de öbür melek: Lebîdu'bnu'l-A'sam diye cevâb verdi. Sonra bu sihr hangi şeyde yapılmışdır? diye sordu. O da: Bir tarak, saç, sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapcığı ile diye cevâb verdi. Nerede yapılmışdır? suâline de: Zû Ervân kuyusunda diye cevâb verdi».

Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah sahâbîlerinden bazı insanlarla beraber çıkıb bu kuyuya gitti. Döndükden sonra bana:

— Yâ Âişe! Allâh'a yemîn ederim ki o kuyunun suyu kına suyu gibi kırmızımtırak, etrafındaki hurma ağacının ucları da şeytanların başları gibidir buyurdu. Bunun üzerine ben:

— Yâ Rasûlallah! Sen o sihri (çıkarıb) yakmadın mı? diye sordum. Rasûlullah:

— Hayır, yakmadım. Çünkü Allah bana şifâ verdi. Bir de o sihri çıkarmakla halk arasında sihr şerrini şuyû'landırmamı istemedim. Kuyunun kapatılmasını emrettim de kuyu defn edildi buyurdu.

٤٤ – (...) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: سُحِرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. وَسَاقَ أَبُو كُرَيْبٍ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ، نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ. وَقَالَ فِيهِ: فَذَهَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْبِئْرِ. فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ. وَقَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! فَأَخْرِجْهُ. وَلَمْ يَقُلْ: أَفَلَا أَحْرَقْتَهُ؟ وَلَمْ يَذْكُرْ «فَأَمَرْتُ بِهَا فَدُفِنَتْ».

dır. Bir şeyi bilmek ve öğrenmek başka, tatbîk etmek yine başkadır. Nitekim herhangi bir mâyiin içki nevinden biri olduğunu bilmekde hiçbir mahzûr yokdur. Hatta bilmek, korunmak noktasından, bilmemekden evlâdır. Harâm olan, içkinin kullanılmasıdır. Kimyâ ilmi ile onun şerre ve beşeriyeti imhâya âlet olan tatbîki ayrı ayrı şeylerdir. Bıçak ekmek de keser katl da yapar. İşte Hârût ile Mârût'un sihr hakkında bilgi vermeleri de bu kabildendir. Bu husûs onların: «*Biz ancak bir fitneyiz*» (imtihan için gönderilmişizdir) *sakın* (sihr yapıb da) *kâfir olma*» demeleri de bu mütâlaayı te'yîd eden en kuvvetli bir delîldir.

Hârût ve Mârût kıssası hakkında Peygamber'den sahîh veya zaîf hiçbir hadîs rivâyet edilmemişdir. Bu konuda uydurulan hurâfelere i'timâd olunmamalıdır. İşte sahîh olan KİTÂBULLAH'dır (H. Basri Çantay, I, 33).

Kur'ân'ın şu sûre ve âyetlerinde sihrden bahsedilmektedir: el-A'râf: 112-132; Yûnus: 76-81; Tâhâ: 57-73; Şuarâ: 34-49.

44 ( ) Bize Ebû Kureyb tahdîs etti. Bize Ebû Usâme tahdîs etti. Bize Hişâm, babasından, o da Âişe'den tahdîs etti. Burada Âişe (R) : Rasûlullah'a sihr yapılmışdı demişdir. Ebû Kureyb hadîsin tamâmını (43 rakamlı) İbn Numeyr hadîsi gibi sevk etmişdir. Bir de burada şöyle demişdir : Müteâkiben Rasûlullah o kuyuya gitti ve ona bakdı. Üzerinde bir hurma ağacı vardı. Âişe de, ben :

Yâ Rasûlallah! Onu çıkar dedim demiştir de; onu yaktın mı? dememişdir. Bir de râvî «o kuyunun örtülmesini emrettim, kuyu defnedildi» fıkrasını zikretmemişdir.

(١٨) باب السم

٤٥ — (٢١٩٠) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا خالد بن الحارث . حدثنا شعبة عن هشام ابن زيد ، عن أنس ؛ أن امرأة يهودية أتت رسول الله ﷺ بشاة مسمومة . فأكل منها . فجيء بها إلى رسول الله ﷺ . فسألها عن ذلك ؟ فقالت : أردت لأقتلك . قال « ما كان الله ليسلطك على ذاك » قال أو قال « علي » قال قالوا : ألا نقتلها ؟ قال « لا » قال : فما زلت أعرفها في لهوات رسول الله ﷺ .

(..) وحدثنا هرون بن عبد الله . حدثنا روح بن عبادة . حدثنا شعبة . سمعت هشام بن زيد . سمعت أنس بن مالك يحدث ؛ أن يهودية جعلت سما في لحم . ثم أتت به رسول الله ﷺ . بنحو حديث خالد .

(18) ZEHİR BÂBI

45 — (2190) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir) : Bir Yahûdî kadını (Hayber'de) Rasûlullah'a zehirlenerek kızartılmış bir koyun getirdi. Rasûlullah bu koyundan yedi. Müteâkiben bu hıyâneti yapan Yahûdî karısı Rasûlullah'ın yanına getirildi. Rasûlullah kadına yaptığı işden sordu. Kadın : Ben seni öldürmek istedim dedi. Rasûlullah (S) : «Allah seni bu iş üzerine musallıt kılmaz» yahut da : «Benim üzerime musallıt kılmaz» [32] buyurdu. Sahâbîler : Bu kadını öldürelim mi? diye sordular. Peygamber : «Hayır (öldürmeyin)» buyurdu. Enes : Bu bir lukma zehirli

---

32. Peygamber'in bu sözü yüce Allâh'ın « والله يعصمك من الناس : *Allah seni insanlardan koruyacakdır*» (el-Mâide : 67) âyetindeki ilâhî te'mînata dayanmakdadır.

etin te'sîrini zaman zaman Rasûlullah'ın küçük dili üzerinde tanır dururdum dedi [33].

( ) .... : Burada da râvî Enes ibn Mâlik'in : Bir Yahûdî kadını bir ete zehir koydu, sonra onu Rasûlullah'a getirdi diyerek tahdîs ettiği hadîsi yukarıki Hâlid hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

(١٩) باب استحباب رقية المريض

٤٦ — (٢١٩١) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَقُ: أَخْبَرَنَا . وَقَالَ زُهَيْرٌ ـ وَاللَّفْظُ لَهُ ـ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، إِذَا اشْتَكَى مِنَّا إِنْسَانٌ، مَسَحَهُ بِيَمِينِهِ. ثُمَّ قَالَ «أَذْهِبِ الْبَاسَ. رَبَّ النَّاسِ. وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي. لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ. شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا».

فَلَمَّا مَرِضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَثَقُلَ، أَخَذْتُ بِيَدِهِ لِأَصْنَعَ بِهِ نَحْوَ مَا كَانَ يَصْنَعُ. فَانْتَزَعَ يَدَهُ مِنْ يَدِي. ثُمَّ قَالَ «اللَّهُمَّ! اغْفِرْ لِي وَاجْعَلْنِي مَعَ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى».

قَالَتْ: فَذَهَبْتُ أَنْظُرُ، فَإِذَا هُوَ قَدْ قَضَى.

(...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ. كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ سُفْيَانَ. كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنِ الْأَعْمَشِ. بِإِسْنَادِ جَرِيرٍ.

فِي حَدِيثِ هُشَيْمٍ وَشُعْبَةَ: مَسَحَهُ بِيَدِهِ. قَالَ وَفِي حَدِيثِ الثَّوْرِيِّ: مَسَحَهُ بِيَمِينِهِ. وَقَالَ فِي عَقِبِ حَدِيثِ يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنِ الْأَعْمَشِ. قَالَ فَحَدَّثْتُ بِهِ مَنْصُورًا فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ. بِنَحْوِهِ.

(19) HASTAYA RUKYE YAPMANIN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

46 — (2191) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bizden bir insan rahat-

33. Vâkıdî'nin Zuhrî'den bir rivâyetine göre Peygamber bu kadına : Bu hıyâneti nasıl bir zarûret üzerine yaptın? diye sormuş. O da : Bu Hayber vak'asında babam, amucam, kocam, kardeşim arka arkaya öldürüldüler de onların acısı ile yapdım demişdir.

Beyhakî şöyle demişdir : Bu kadını Rasûlullah önce serbest bırakmışdır. Fakat bil'âhare o zehirli koyun etini yiyenlerden Bişr ibn Berâ'ın vefâtı üzerine kısâsen katlettirilmişdir. Binâenaleyh Rasûlullah önce kendi şahsı hisâbına cezâ vermemiş, sonra Bişr'in vefâtı üzerine kısâs ettirmişdir.

sızlandığı zaman Rasûlullah (S) onu sağ eli ile mesh eder ve şöyle der idi :

«EZHİBİ'L-BÂSE RABBE'N-NÂSİ, VE'Ş-Fİ ENTE'Ş-ŞÂFİ LÂ ŞİFÂE İLLÂ ŞİFÂUKE, ŞİFÂEN LÂ YUĞÂDİRU SAKAMEN = Ey insanların Rabbı! Şu hastalığı gider. Şifâ ihsân et. Ancak sen şifâ vericisin. Senin şifândan başka hiçbir şifâ yokdur. (Yâ Rabb! Bu hastaya) öyle bir şifâ ver ki hasta üzerinde hiçbir hastalık izi bırakmasın!»

Rasûlullah hastalanıb ağırlaşınca elini tuttum, onun yapmakta olduğunu yapmak istedim. Elini elimden çekti, sonra : «ALLAHUMME'ĞFİR Lİ VEC'ALNÎ MAA'R-RAFÎKIL-A'LÂ = Yâ Allah, beni mağfiret eyle ve beni en yüksek refîk ile beraber kıl» dedi. Ben bakagittim ne bakayım emr tamâm olmuşdu.

( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den, Cerîr'in isnâdı ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Huşeym ile Şu'be'nin hadîsinde : Onu eli ile mesh eder; Sevrî'nin hadîsinde : Onu sağ eli ile mesh eder demişdir. Yahyâ el-Kattân'ın — Sufyân'dan, onun da A'meş'den olan — hadîsinin akibinde : Ben bunu Mansûra tahdis ettim, o da bana İbrahim'den, o da Mesrûk'dan, o da Âişe'den yukarıki hadîs tarzında tahdîs etti demişdir.

٤٧ — (...) وحدثنا شيبان بن فروخ حدثنا أبو عوانة عن منصور، عن إبراهيم، عن مسروق، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا عاد مريضا يقول « أذهب البأس . رب الناس . اشفه أنت الشافي . لا شفاء إلا شفاؤك . شفاء لا يغادر سقما » .

47 — ( ) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) bir hastanın yanına ziyârete gittiği vakıt şöyle der idi : «EZHİBİ'L-BÂSE, RABBE'N-NÂSİ, EŞFİHÎ ENTE'Ş-ŞÂFÎ. LÂ ŞİFÂE İLLÂ ŞİFÂUKE, ŞİFÂEN LÂ YUĞÂDİRU SAKAMEN = Ey insanların Rabbı! Şu hastalığı gider, ona şifâ ihsân et. Sensin ancak şifâ verici. Senin şifân'dan başka hiçbir şifâ yokdur. Öyle bir şifâ ver ki hiçbir hastalık izi bırakmasın!»

٤٨ —(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب . قالا : حدثنا جرير عن منصور، عن أبي الضحى، عن مسروق، عن عائشة . قالت : كان رسول الله ﷺ إذا أتى المريض يدعو له قال « أذهب الباس . رب الناس . واشف أنت الشافي . لا شفاء إلا شفاؤك . شفاء لا يغادر سقما » . وفي رواية أبي بكر : فدعا له . وقال « وأنت الشافي » .

(..) وحدثني القاسم بن زكرياء . حدثنا عبيد الله بن موسى عن إسرائيل ، عن منصور ، عن إبراهيم ؛ ومسلم بن صبيح عن مسروق ، عن عائشة . قالت : كان رسول الله ﷺ . بمثل حديث أبي عوانة وجرير .

48 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir hastanın yanına hasta ziyâretine geldiği zaman şöyle deyib duâ ederdi : «EZHİBİ'L-BÂSE RABBE'N-NÂSİ, EŞFİHÎ ENTE'Ş-ŞÂFÎ, LÂ ŞİFÂEN İLLÂ ŞİFÂUKE, ŞİFÂEN LÂ YUĞÂDİRU SAKAMEN = Ey insanların Rabbı! Bu hastalığı gider, şifâ ihsân et. Ancak sen şifâ verirsin. Senin şifândan başka şifâ yok. Öyle bir şifâ ki hiçbir dert bırakmaz».

Râvîlerden Ebû Bekr'in rivâyetinde : «Ve ancak sensin şifâ verici» deyib ona duâ eyledi tarzındadır.

( ) .... : Buradaki râvîler de Âişe'nin : Rasûlullah... idi diye rivâyet ettiği hadîsi, (47 rakamlı) Ebû Avâne ve (48 rakamlı) Cerîr hadîsleri gibi rivâyet etmişlerdir.

٤٩ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب (واللفظ لأبي كريب) . قالا : حدثنا ابن نمير . حدثنا هشام عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ كان يرقي بهذه الرقية « أذهب البأس . رب الناس . بيدك الشفاء لا كاشف له إلا أنت » .

(...) وحدثنا أبو كريب . حدثنا أبو أسامة . ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا عيسى بن يونس . كلاهما عن هشام ، بهذا الإسناد ، مثله .

49 — ( ) .... : Hişâm, babası Urve'den, o da Âişe (R) den tahdîs etti ki Rasûlullah (S) şu sözlerle rukye yapardı :

«EZHİBİ'L-BÂSE, RABBE'N-NÂS, Bİ-YEDİKE'Ş-ŞİFÂU LÂ KÂŞİFE LEHÛ İLLÂ ENTE = Ey insanların Rabbı! Bu hastalığı gider, şifâ ancak senin elindedir. Onu senden başka kaldıracak yokdur!»

( ) .... : Buradaki iki râvî de Hişâm'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

(٢٠) باب رقية المريض بالمعوذات والنفث

٥٠ — (٢١٩٢) حدثني سريج بن يونس ويحيى بن أيوب . قالا : حدثنا عباد بن عباد عن هشام ابن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة . قالت : كان رسول الله ﷺ إذا مرض أحد من أهله ، نفث عليه بالمعوذات . فلما مرض مرضه الذي مات فيه ، جعلت أنفث عليه وأمسحه بيد نفسه . لأنها كانت أعظم بركة من يدي . وفي رواية يحيى بن أيوب : بمعوذات .

(20) HASTAYI SIĞINDIRICI SÛRELERLE VE NEFESLE RUKYE YAPMAK BÂBI

50 (2192) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) âilesinden bir kimse hastalandığı zaman, onun üzerine **Muavvize** sûrelerini okuyub üflemek i'tiyâdında idi. İçinde vefât etmiş olduğu hastalığa tutulunca, ben kendisine nefes etmeğe ve kendi eliyle vucûdunu mesh etmeğe başladım. Çünkü onun eli benim elimden çok daha büyük bereketli idi.

Yahyâ ibn Eyyûb'un rivâyetinde nekre olarak: **Bi-Muavvizâtin** (= sığındırıcı sûrelerle) tarzındadır[34].

٥١ – (.) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك ، عن ابن شهاب ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أن النبي ﷺ كان إذا اشتكى يقرأ على نفسه بالمعوذات . وينفث . فلما اشتد وجعه كنت أقرأ عليه . وأمسح عنه بيده . رجاء بركتها .

(.) وحدثني أبو الطاهر وحرملة قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . ح وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر . ح وحدثني محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا روح . ح وحدثنا عقبة بن مكرم وأحمد بن عثمان النوفلي قالا : حدثنا أبو عاصم . كلاهما عن ابن جريج . أخبرني زياد . كلهم عن ابن شهاب . بإسناد مالك . نحو حديثه . وليس في حديث أحد منهم : رجاء بركتها . إلا في حديث مالك . وفي حديث يونس وزياد : أن النبي ﷺ كان إذا اشتكى نفث على نفسه بالمعوذات ، ومسح عنه بيده .

51 — ( ) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) her zaman hastalandığında kendi üzerine **Muavvizât** (sığındırıcı) sûreleri okumak ve nefes etmek i'tiyâdında idi. Hastalığı şiddetlendiği zaman ona ben okuyor ve elinin bereketini ümid ederek kendi eliyle kendisine mesh ediyordum.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de İbn Şihâb'dan, Mâlik'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet ettiler. Bunlardan hiçbirinin hadîsinde : Elinin bereketini ümid ederek fıkrası yokdur, bu kısım ancak Mâlik'in hadîsinde vardır. Yûnus ile Ziyâd'ın hadîsinde : Pey-

34. Kur'ân-ı Kerîm'deki KUL EÛZU Bİ-RABBİ'L-FELAK, KUL EÛZU Bİ-RABBİ'N-NÂS sûrelerine *Muavizetân* yani iki sığındırıcı sûre denir. Bu hadîslerde cem' sîgası ile geldiğine ve Arabcada cem', en az üç sayısına ıtlâk edildiğine göre KUL HUVE'LLAHU EHAD sûresi de bu sayıya katılmışdır. Rasûlullah dâima bu üç sûre ile taavvuz eder

gamber rahatsızlandığı zaman Muavvize sûrelerini kendi üzerine nefes eder ve kendi eliyle kendini mesh eylerdi ifâdeleri vardır.

(٢١) باب استحباب الرقية من العين والنملة والحمة والنظرة

٥٢ — (٢١٩٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا علي بن مسهر عن الشيباني، عن عبد الرحمن ابن الأسود، عن أبيه. قال: سألت عائشة عن الرقية؟ فقالت: رخص رسول الله ﷺ لأهل بيت من الأنصار، في الرقية، من كل ذي حمة.

(21) NEFS VE ZÂT (İSÂBETİN) DEN, KARINCA GİBİ VUCÛDA YAYILAN SİVİLCE VE YARALARDAN, ZEHİRLİ HAYVAN SOKMASINDAN, GÖZ DEĞMESİNDEN — VEYA ŞEYTAN DOKUNMASINDAN — RUKYE YAPMANIN MUSTEHABLIĞI BÂBI[35]

52 — (2193) .... : Abdurrahman ibn Esved'den, babası Esved şöyle demişdir: Âişe'ye rukye (nin hükmün) den sordum. Âişe (R) : Ra-

Allâh'a sığınırdı. Rasûlullah bu sığınma duâlarını yalnız hastalanıb rahatsızlandığı zamanlarda değil her akşam yatağına yatarken de okurdu:

عن عائشة رضي الله عنها أن النبي صلعم كان اذا اوى فراشه كل ليلة جمع كفيه ثم نفث فيهما فقرأ فيهما قل هو الله احد وقل اعوذ برب الفلق وقل اعوذ برب الناس ثم يمسح بهما ما استطاع من جسده يبدأ بهما على رأسه ووجهه وما اقبل من جسده يفعل ذلك ثلاث مرات

= Âişe (R) den (şöyle demişdir): Peygamber (S) her gece yatağına geldiği zaman iki elini birleştirerek bunlara nefes etmeğe başlayıb: KUL HUVE'LLÂHU EHAD, VE KUL EÛZU Bİ-RABBİ'L-FELAK, VE KUL EÛZU Bİ-RABBİ'N-NÂS sûrelerini okurdu. (Ellerine üflerdi). Sonra iki eliyle vucûdundan elinin yetiştiği yerleri sıvazlardı. Elleri ile başını, yüzünü, vucûdunun ön kısmını mesh etmeğe başlardı. (Sonra vucûdunun arka tarafını mesh ederdi) ve böyle okuyub üfleyerek vucûdunu mesh etmeği üç defa tekrarlardı (*Buhârî, fedâilu'l-Kur'ân, fadlu'l-muavvizât*).

Kur'ân-ı Kerîm bu sığındırıcı üç sûre ile son bulmuşdur. Bunlar, bütün insanlığa ihsân edilmiş en güzel, en vecîz ve en câmialı sığınma, korunma duâlarıdır. KUL HUVE'LLAHU EHAD, bütün şirk ve iymânsızlık şerlerinden insanı Allah'ı sığındırır. KUL EÛZU Bİ-RABBİ'L-FELAK ile KUL EÛZU Bİ-RABBİ'N-NÂS sûreleri de bütün mahlûkatın maddî ve ma'nevî, görünür görünmez şeylerinden Allâh'a sığındırır. Allah'a sığınıb Allah'ın himâyesine mazhar olanlar da her türlü şerlerden ve kötülüklerden tam ma'nâsıyle korunmuşlardır. « والله خير حافظا وهو ارحم الراحمين : *Allah en hayırlı koruyucudur,* o, *merhamet edenlerin en merhametlisidir*» (Yûsuf: 64).

35. *Nemletun*, ba'zı hayvan kısmının tırnağında olan çatlağa denir ki tüyünün nihâyet bulduğu yerden tırnağın yolunun yerine kadar olan yarıkdır, ayıblardandır. «Bi'l-feresi nemletun (= atın ayağında yarık vardır)» denilir. Ve insanın cenbinde zuhûr eder bir gûna yara ismidir, neml dahi derler. Kezalik insan bedenine ârız olan bir günâ küçük sivil-

sûlullah (S) Ensâr'dan bir ev halkına her ağılı hayvanın zehrinden rukye yapmaya ruhsat verdi dedi.

٥٣ – (...) حدّثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا هشيم عن مغيرة ، عن إبراهيم ، عن الأسود ، عن عائشة . قالت : رخص رسول الله ﷺ لأهل بيت من الأنصار ، في الرقية ، من الحمة .

53 — ( ) .... : Âişe (R), Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir ev halkına zehirli hayvandan dolayı rukye yapmak husûsuna ruhsat verdi demişdir.

٥٤ – (٢١٩٤) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وابن أبي عمر - واللفظ لابن أبي عمر - قالوا : حدثنا سفيان عن عبد ربه بن سعيد ، عن عمرة ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا اشتكى الإنسان الشيء منه ، أو كانت به قرحة أو جرح . قال النبي ﷺ بإصبعه هكذا . ووضع سفيان سبابته بالأرض ثم رفعها « باسم الله . تربة أرضنا . بريقة بعضنا . ليشفى به سقيمنا . بإذن ربنا » .

قال ابن أبي شيبة « يشفى » وقال زهير « ليشفى سقيمنا » .

54 — (2194) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Bir insan kendisindeki bir şeyden rahatsızlandığı zaman yahut kendisinde bir çıban veya yara olduğunda Rasûlullah (S) parmağını şöyle kordu — Sufyân kendi şehâdet parmağını yere koyarak Peygamber'in bu fiilini göstermişdir — sonra parmağı kaldırır : «BİSMİLLÂHİ TURBETU ARDİNÂ. BİRÎKATİ BA'DİNÂ, Lİ-YUŞFÂ BİHÎ SAKÎMUNÂ, Bİ-İZNİ RABBİNÂ = Allâh'ın ismiyle, ba'zımızın tükrüğü ile şu arzımızın toprağı, Rabbımızın izniyle hastamıza şifâ verilmesi içindir» diyerek şifâ temennî ederdi.

celere denir ki ibtidâ ateş gibi yanma ve iltihabla ve cüz'îce şiş ile zuhûr edib sonra karınca gibi etrafa yürüyüb yayılır. Sebebi hiddetli safrâdır ki ince damarların ağızlarından çıkıb hiddetinden ve letâfetinin şiddetinden deri yüzeyinin içlerinde habs olmayıb dışarıya vurur. Tıbb kitâblarında bu iki illet bir şey olmak üzere resmedilmişdir. Ekseri insanın yan tarafında zuhûr eder. Eğer safrâda pek şiddet ve hiddet yoksa sivilceler çıkar ve karınca gibi etrafına seyr ve seyerân eder ve karınca ısırır gibi acıdır. Buna taşra Türkcesinde *seyrcik* ve *ısırgı* ta'bîr olunur. Ve eğer galîz ve keskin ise bir mahalli karınca yuvası gibi oyub yaralı olur. Ona karınca yuvası ve köstebek yuvası ta'bîr olunur... (*Kamûs Ter.*).

el-Humetu, *zehir* ma'nâsınadır. Bir kavle göre, arı, yılan, akreb makûlesinin iğnelerine ve sokacak nesnelerine denir. Cem'i *humât* ve *humen* gelir (*Kamûs Ter.*).

en-Nazratu, temre vezninde ayb ve nakîsaya, ayb ve heybete, cisim tağayyurune, çirkinliğe ve kötü hey'ete denir. Bir kavle göre cinn tâifesinin nazarına uğramaya denir. (59 rakamlı hadîsde bu ma'nâya olduğu zikredilmekdedir : *Kamûs Ter.*).

İbn Ebî Şeybe «şifâ verilir» demişdir. Zuheyr ise «hastamıza şifâ verilmesi içindir» demişdir [36].

٥٥ — (٢١٩٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا. وقال أبو بكر وأبو كريب - واللفظ لهما - : حدثنا) محمد بن بشر عن مسعر. حدثنا معبد ابن خالد عن ابن شداد، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ كان يأمرها أن تسترقي من العين.

(...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. قال: حدثنا أبي. حدثنا مسعر، بهذا الإسناد، مثله.

55 — (2195) .... : Ma'bed ibn Hâlid, İbn Şeddâd'dan, o da Âişe (R) den tahdîs etti ki Rasûlullah (S) Âişe'ye göz değmesinden dolayı rukye taleb etmesini emreder idi [37].

( ) .... : Burada Mis'ar bu isnâdla üstdeki hadîsin benzerini tahdîs etmişdir.

٥٦ — (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا سفيان عن معبد بن خالد، عن عبد الله بن شداد، عن عائشة. قالت: كان رسول الله ﷺ يأمرني أن أسترقي من العين.

56 — ( ) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S) bana göz değmesinden rukye yaptırmaklığımı emrederdi dedi.

٥٧ — (٢١٩٦) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن عاصم الأحول، عن يوسف ابن عبد الله، عن أنس بن مالك، في الرقى. قال: رخص في الحمة والنملة والعين.

57 — (2196) .... : Enes ibn Mâlik (R) rukyeler hakkında: Ze-

36. «Şu bizim yerimizin toprağı» sözü ile maksad Medîne toprağıdır. «Bazımızın tükrüğü» sözü ile de maksad Peygamber'in kendi tükürüğüdür. Gerek Medîne toprağının ve gerek Peygamber'in tükürüğünün şeref ve bereketi vardır. Peygamber, Allah'dan şifâ dilerken şehâdet parmağına tükürüğünden bulaştırır, sonra parmağını toprağa kordu. Parmağa bulaşan toprakla hastayı sıvardı. Mesh ederken de hadîsdeki şifâ temennîsine dâir kelâmı söylerdi (Nevevî).

37. Rasûlullah'ın göz değmesine karşı yapılmasını emrettiği rukye *Âyetu'l-kursiyy* gibi ilâhî isimleri ve sıfatları ve Allah Teâlâ'yı zikri hâvî diğer âyetleri okumak sûretiyle Allah'dan şifâ ve korunma dilemekdir. Bu okuma, bir duâ ve niyâzdan ibâretdir. Duâ ve niyâz kapusu ise kullara dâima açıkdır. Bu okuma ve duâlar, bir nevi rûhânî tedâvîdir. Rûhânî ve ma'nevî tedâvînin beden ve rûh üzerindeki muazzam ve yapıcı te'sîrleri de her devirde sayısız tecrübelerle sâbit olmuş gerçekler cümlesindendir. Dînen menhî olan rukye, efsuncuların ve cinnleri teshîr iddiâ eden cincilerin nefesli merâsimli rukyeleridir. Çünkü bunların rukyelerinde insanlığa dînî, iktisâdî, ahlâkî, sıhhî zarârlar var olagelmişdir.

birli şeylerde, yan tarafda çıkan yaralarda ve göz değmesinde rukyeye ruhsat verildi demişdir.

٥٨ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن آدم عن سفيان ح وحدثني زهير ابن حرب. حدثنا حميد بن عبد الرحمن. حدثنا حسن (وهو ابن صالح). كلاهما عن عاصم، عن يوسف بن عبد الله، عن أنس. قال: رخص رسول الله ﷺ في الرقية من العين، والحمة، والنملة.

وفي حديث سفيان: يوسف بن عبد الله بن الحارث.

58 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) : Rasûlullah (S) göz değmesinden, zehirli şeylerden ve yan tarafda çıkan sivilce ve yaralardan dolayı rukye yapmak husûsunda ruhsat verdi dedi.

٥٩ – (٢١٩٧) حدثني أبو الربيع، سليمان بن داود. حدثنا محمد بن حرب. حدثني محمد بن الوليد الزبيدي عن الزهري، عن عروة بن الزبير، عن زينب بنت أم سلمة، عن أم سلمة، زوج النبي ﷺ؛ أن رسول الله ﷺ قال لجارية، في بيت أم سلمة، زوج النبي ﷺ، رأى بوجهها سفعة فقال «بها نظرة. فاسترقوا لها» يعني بوجهها صفرة.

59 — (2197) .... : Muhammed ibn Velîd ez-Zubeydî, Zuhrî'den, o da Urvetu'bnu Zubeyr'den, o da Ummu Seleme'nin kızı Zeyneb'den, o da annesi ve Peygamber'in zevcesi Ummu Seleme'den şöyle tahdîs etti : Rasûlullah (S) zevcesi Ummu Seleme'nin evinde, yüzünde sarılık eseri bulunan bir kız çocuğu gördü de o kız için : «Bunda nazar vardır, binâenaleyh bunun için rukye tedâvîsi yapınız» buyurdu [38].

38. Buhârî'de şu hadis vardır :

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال : كان النبي صلعم يعوذ الحسن والحسين ويقول ان اباكما كان يعوذ بها اسماعيل واسحاق : اعوذ بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة

= İbn Abbâs (R) şöyle demişdir: Peygamber (S) —torunları— Hasan ile Hüseyn'e (aşağıdaki duâyı okuyub) Allâh'a sığmdırırdı ve: (Büyük) babanız (İbrahim) de bu duâ ile oğulları İsmâîl ve İshâk'ı Allâh'a sığındırırdı der idi: EÛZU Bİ-KELÎMÂTİ'L-LÂHİ'T-TÂMMETİ MİN KULLİ ŞEYTÂNİN VE HÂMMETİN VE MİN KULLİ AYNİN LÂMMETİN = Her şeytandan, haşarâtdan ve dokunan her kötü gözden Allâh'ın tam kelimelerine sığınırım (*Buhârî, menâkıb, bâbun yeziffûne'n-neselânu fi'l-meşyi*, IV, 289 «173»).

Diğer bir rivâyetde : Rasûlullah Hasan ve Hüseyn'e Allah'a sığındırır :

اعيذكما بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة

= İkinizi de, her şeytandan, şom kazâdan ve kötü gözden Allâh'ın tam kelimelerine sığındırırım» der, babam İbrahim de oğulları İsmail ve İshâk'ı böyle Allah'a sığındırırdı buyururdu (*Hak Dîni*, VIII, 6394).

٦٠ – (٢١٩٨) حَدَّثَنِي عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ لِآلِ حَزْمٍ فِي رُقْيَةِ الْحَيَّةِ. وَقَالَ لِأَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ «مَالِي أَرَى أَجْسَامَ بَنِي أَخِي ضَارِعَةً. تُصِيبُهُمُ الْحَاجَةُ» قَالَتْ: لَا. وَلَكِنِ الْعَيْنُ تُسْرِعُ إِلَيْهِمْ. قَالَ «ارْقِيهِمْ» قَالَتْ: فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ. فَقَالَ «ارْقِيهِمْ».

60 — (2198) .... : İbn Cureyc dedi ki: Bana Ebuzzubeyr haber verdi, o Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir: Peygamber (S) Hazm sulâlesine yılan ısırmasına rukye yapmak husûsunda ruhsat verdi. Esmâ Bintu Umeys'e hitâben de: «Kardeşim Ca'fer'in oğullarının vucûdlarını neye zaîf ve naîf olarak görüyorum, acaba onlara açlık hâceti mi isâbet ediyor?» diye sordu. Esmâ: Hayır onlar aç değillerdir. Lakin onlara sur'atle göz değmesi isâbet ediyor dedi. Rasûlullah: «Onlara rukye yap» buyurdu. Esmâ dedi ki: Ben müteâkiben rukyeyi Rasûlullah'a arz ettim de, kendisi bana: «Onlara rukye yap» buyurdu.

٦١ – (٢١٩٩) وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: أَرْخَصَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رُقْيَةِ الْحَيَّةِ لِبَنِي عَمْرٍو. قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: وَسَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: لَدَغَتْ رَجُلًا مِنَّا عَقْرَبٌ. وَنَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَرْقِي؟ قَالَ «مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَ أَخَاهُ فَلْيَفْعَلْ».

(...) وَحَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى الْأُمَوِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَرْقِيهِ يَا رَسُولَ اللهِ! وَلَمْ يَقُلْ: أَرْقِي.

61 — (2199) .... : Bize İbn Cureyc tahdîs etti. Bize Ebuzzubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah'dan işitmişdir. Câbir (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) Amr oğullarına yılan ısırmasına rukye yapmaları husûsunda ruhsat verdi.

Nazar değmesi ile ilgili görülen şu âyeti de zikretmek yerinde olacaktır:

وان يكاد الذين كفروا ليزلقونك بابصارهم لما سمعوا الذكر...

: *Hakîkat o küfredenler zikri işittikleri zaman az kaldı seni gözleri ile kaydıracaklardı»* (el-Kalem: 51).

«Kâfirler o zikri, Allah tarafından öğüd olarak okuduğun Kur'ân'ı işittikleri vakıt, az daha seni gözleri ile kaydıracaklardı. Onun yüksekliğini öyle hissetmişlerdi ki kıskançlıklarından az daha isâbeti ayne uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerri ile ellerinden gelse helâk edeceklerdi. Demek ki öfkenin bedende bir hükmü olduğu gibi gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elek-

Ebuzzubeyr şöyle dedi: Ben yine Câbir ibn Abdillah'dan işittim o şöyle diyordu: Bizler Rasûlullah ile birlikde otururken birden bir kimseyi akreb sokdu. Bir kimse hemen: Yâ Rasûlallah! Ben buna rukye yapayım mı? diye sordu. Rasûlullah: «Sizden her kimin kardeşine bir menfaat etmeğe gücü yeterse yapsın» buyurdu.

( ) .... : Bize yine İbn Cureyc bu isnâdla onun benzerini tahdîs etti. Şukadar ki burada o şöyle demişdir: Cemâatden biri hemen: Ben ona rukye yapayım mı yâ Rasûlallah? diye sordu. (Sâdece) rukye yapayım mı? demedi.

٦٢ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا وكيع عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر. قال: كان لي خال يرقي من العقرب. فنهى رسول الله ﷺ عن الرقى. قال فأتاه فقال: يا رسول الله! إنك نهيت عن الرقى. وأنا أرقي من العقرب. فقال «من استطاع منكم أن ينفع أخاه فليفعل».

(..) وحدثناه عثمان بن أبي شيبة. قال: حدثنا جرير عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

62 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) şöyle demişdir: Benim bir dayım vardı, akreb sokmasından rukye ederdi. Rasûlullah (S) rukyelerden nehy buyurdu. Onun üzerine Rasûlullah'a vardı da: Yâ Rasûlallah! Sen rukyelerden nehy buyurdun. Ben ise akreb sokmasından rukye ederim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah da: «SİZDEN HER KİMİN KARDEŞİNE BİR MENFAAT ETMEĞE GÜCÜ YETERSE YAPSIN» buyurdu.

( ) Keza bunu bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Cerîr, A'meş'den bu isnâdla yukarıkinin benzeri olarak tahdîs etti.

٦٣ — (...) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. حدثنا الأعمش عن أبي سفيان، عن جابر. قال: نهى رسول الله ﷺ عن الرقى. فجاء آل عمرو بن حزم إلى رسول الله ﷺ فقالوا: يا رسول الله! إنه كانت عندنا رقية نرقي بها من العقرب. وإنك نهيت عن الرقى. قال فعرضوها عليه. فقال «ما أرى بأسا. من استطاع منكم أن ينفع أخاه فلينفعه».

---

trik gibi dokunur, çarpar, miknatıslar, manyetize eder. Kimi meclûb olur, kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayze düşer. Türlü türlü sû i kasde, mekirlere kalkışır ki maddî veya ma'nevî bunun hangisi olursa olsun hedefine erdiği sûretde isâbeti ayn, göz değmesi veya nazar ta'bîr olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkâr edenler, isbât edenler olmuş ise de biz tafsîline luzûm görmiyerek bu kadarla iktifâ ediyoruz. Keyfiyeti ne sûretle olursa olsun isâbeti ayn vardır. Allah korusun göze batmak tehlukeli bir şeydir. Allah koruyacağı kulları için ona karşı bir siper yapar...» (*Hak Dini*, VII, 5305).

63 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle d di : Rasûlullah (S) rukyelerden nehy buyurdu. Bunun üzerine Amr ibn Hazm sulâlesi Rasûlullah'a geldiler ve : Yâ Rasûlallah! Bizim yanımızda bir rukye vardır ki biz onunla akreb sokmasından tedâvî yaparız. Halbuki sen rukyelerden nehy buyurdun dediler ve rukyelerini Rasûlullah'a arz ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah : «Ben bir be's görmüyorum. Sizden her kimin kardeşine bir menfaat etmeğe gücü yeterse ona menfaat versin» buyurdu.

(٢٢) باب لا بأس بالرقى ما لم يكن فيه شرك

٦٤ — (٢٢٠٠) حدثنى أبو الطاهر . أخبرنا ابن وهب . أخبرنى معاوية بن صالح عن عبد الرحمن ابن جبير ، عن أبيه ، عن عوف بن مالك الأشجعى . قال : كنا نرقى فى الجاهلية . فقلنا : يا رسول الله! كيف ترى فى ذلك ؟ فقال « اعرضوا على رقاكم . لا بأس بالرقى ما لم يكن فيه شرك » .

(22) «RUKYE YAPMADA ŞİRK OLMADIKCA RUKYELERDE BE'S YOKDUR» BÂBI[39]

64 — (2200) .... : Avf ibn Mâlik el-Eşcaî şöyle dedi : Biz câhiliyye devrinde rukye ederdik. Muteâkiben biz : Yâ Rasûlallah! Bunun hakkında ne buyurursun? diye sorduk. «Rukyelerinizi bana arz ediniz, rukye yapmada şirk olmadığı müddetce rukyelerde be's yokdur» buyurdu.

(٢٣) باب جواز أخذ الأجرة على الرقية بالقرآن والأذكار

٦٥ — (٢٢٠١) حدثنا يحيى بن يحيى التميمى . أخبرنا هشيم عن أبى بشر ، عن أبى المتوكل ، عن أبى سعيد الخدرى ؛ أن ناسا من أصحاب رسول الله ﷺ كانوا فى سفر . فمروا بحى من أحياء العرب . فاستضافوهم فلم يضيفوهم . فقالوا لهم : هل فيكم راق ؟ فإن سيد الحى لديغ أو مصاب . فقال رجل منهم : نعم . فأتاه فرقاه بفاتحة الكتاب . فبرأ الرجل . فأعطى قطيعا من غنم . فأبى أن يقبلها . وقال : حتى أذكر ذلك للنبى ﷺ . فأتى النبى ﷺ فذكر ذلك له . فقال : يا رسول الله ! والله ! ما رقيت إلا بفاتحة الكتاب . فتبسم وقال « وما أدراك أنها رقية ؟ » . ثم قال « خذوا منهم . واضربوا لى بسهم معكم » .

39. Yani yalnız Allâh'a sığınmayıb o şeye bağlandığı, ondan umduğu, halbuki Allâh'ın izni olmayınca hiç bir şeyin ne menfaatı, ne mazarratı olmıyacağı için o takıldığı şeyden hiçbir fayda göremez. Allâh'ın inâyetinden de mahrûm olur... Te'sir, sebeblerden değil, Allah'dan bilinmelidir.

Câiz olan ve olmayan rukyeler hakkında *Hak Dini Kur'ân Dili* Felak sûresi tefsirindeki doyurucu tafsilât tavsiye olunur VIII, 6351-6430).

(...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ . كِلَاهُمَا عَنْ غُنْدَرٍ ، مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ : فَجَعَلَ يَقْرَأُ أُمَّ الْقُرْآنِ ، وَيَجْمَعُ بُزَاقَهُ ، وَيَتْفُلُ . فَبَرَأَ الرَّجُلُ .

(23) KUR'ÂN'LA VE (ME'SÛR) DUÂLARLA RUKYE YAPMAK KARŞILIĞINDA ÜCRET ALMANIN CEVÂZI BÂBI

65 — (2201) Bize Yahyâ ibn Yahyâ et-Temîmî tahdîs etti. Bize Huşeym, Ebû Bişr'den, o da Ebu'l-mutevekkil'den, o da Ebû Saîd Hudrî (R) den şöyle haber verdi : Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir takım insanlar seferde idiler. Arab obalarından bir obaya uğradılar. Onlara musâfir olmak istediler. O oba halkı bunları musâfir etmediler. Bunlara : İçinizde bir rukye eden (okuyucu) var mı? Zira obanın seyyidi yılan veya akreb tarafından sokulmuşdur, yahut musîbete çarpılmışdır dediler. Sahâbîler içinden bir adam — ki Ebû Saîd kendisidir — evet dedi. Sonra vardı ve o seyyidi **Fâtihatu'l-kitâb** ile rukye etti. Bunun üzerine adam iyi oldu. Buna mukabil sahâbîye bir bölük koyun verildi. Sahâbî onu kabûl etmek istemedi. Peygamber'e arz etmeden almam dedi. Muteâkiben Peygamber'e vardı ve bunu kendisine anlattı ve : Yâ Rasûlallah! Yalnız Fâtihatu'l-kitâb ile rukye ettim dedi. Rasûlullah (S) tebessüm buyurdu da: «Sen onun rukye olduğunu ne bildin?» dedi. Sonra da : «O koyunları onlardan alın, bana da sizinle beraber bir pay ayırın» buyurdu[40].

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Bişr'den bu isnâdla rivâyet

40. Lugatcılar hadîsdeki «bir bölük koyun» ma'nâsına gelen «katîan» sözünün ekseriya on ile kırk — diğer bir kavle göre on beş ile yirmi beş — koyun arasında kullanıldığını bildirmişlerdir. Bu hadîsdeki «katîan mine'l-ğanemi» sözünden maksadın otuz koyun olduğu diğer rivâyetlerde de beyân edilmiş olarak gelmiştir.

Tirmizî'nin ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'lerinde bu seriyye halkının otuz kişiden ibâret olduğu zikredilmişdir. Bu seriyyeye Ebû Saîd Hudrî'nin başkanlık ettiği ve onun tarafından duâ edildiği de o rivâyetlerde tasrîh edilmişdir.

Ebû Dâvûd'un, Tirmizî'nin, Nesei'nin rivâyetlerinde bu hastanın asabî rahatsızlıkla musîbetlenmiş olduğu ve demir tomruğa vurulmuş bir mecnûn olduğu zikredilmişdir. Bu ifâdeler o zâtın şiddetli acıdan dolayı delirme alâmetleri de gösterdiği ihtimâlini vermekdedir. Buhârî hadîsindeki : « فكأنما نشط من عقال فانطلق يمشي وما به قلبة » = Bu mecnûn bukaısından çözülmüş bayvana döndü. İleri geri yürümeğe başladı. Artık onda hiçbir hastalık kalmamışdı» rivâyeti de bu duruma uygundur.

Hadîs, Fâtiha sûresi ile duâ mukabilinde bir ücret verilib alınmasının hükmüne dâirdir ki bu hadîsin ifâde ettiği hüküm cevâzdır. Mezheb imâmları bu husûsda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir...

«Bu ve daha bunlar gibi hadîsler delâlet ediyor ki nehyedilmiş olan rukyeler, hakîkatları mechûl olan, sihr ihtimâli ve şirk ma'nâsı bulunan rukyelerdir...» (*Hak Dîni*, VIII, 6391).

ettiler. Râvî bu hadîsde: O sahâbî Ummu'l-kur'ânı okumağa başladı, tükürüğünü topluyor ve tükürüyordu. Neticede o zât iyi oldu demişdir.

٦٦ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هرون. أخبرنا هشام بن حسان عن محمد بن سيرين، عن أخيه، معبد بن سيرين، عن أبي سعيد الخدري. قال: نزلنا منزلا. فأتتنا امرأة فقالت: إن سيد الحي سليم، لدغ. فهل فيكم من راق؟ فقام معها رجل منا. ما كنا نظنه يحسن رقية. فرقاه بفاتحة الكتاب فبرأ. فأعطوه غنما، وسقونا لبنا. فقلنا: أكنت تحسن رقية؟ فقال: ما رقيته إلا بفاتحة الكتاب. قال فقلت: لا تحركوها حتى نأتي النبي ﷺ. فأتينا النبي ﷺ فذكرنا ذلك له. فقال «ما كان يدريه أنها رقية؟ اقسموا واضربوا لي بسهم معكم».

(...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا وهب بن جرير. حدثنا هشام، بهذا الإسناد، نحوه. غير أنه قال: فقام معها رجل منا. ما كنا نأبنه برقية.

66 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Biz, bir menzilde konaklamışdık. Akibinde bize bir kadın geldi ve: Obanın seyyidi zehirli bir hayvan tarafından sokulmuşdur. Sizin içinizde bir rukye eden (okuyucu) var mı? dedi. Bunun üzerine bizden bir kimse o kadınla beraber kalkıb gitti. Biz o giden kimsenin rukyeyi güzel yapacağını zannetmiyorduk. Nihâyet o sahâbî obanın seyyidine **Fâtihatu'l-kitâb** ile rukye yaptı. O da eyileşdi. Bunun üzerine oba halkı rukye yapana bir sürü koyun verdiler, bizlere de sütler içirdiler. Biz o sahâbîye: Sen rukye yapmasını güzel beceriyor muydun? diye sorduk. Sahâbî: Ben ona **Fâtihatu'l-kitâb**dan başka bir şeyle rukye yapmadım dedi. Ebû Saîd der ki, ben: Biz Peygamber'e varıb hâdiseyi ona arz edinceye kadar bu koyunları hareket ettirmeyiz dedim. Nihâyet Peygamber'in yanına geldik ve olub bitenleri kendisine arz ettik. Rasûlullah (S): «Fâtiha sûresinin (bu kadar müessir) bir rukye olduğunu ona ne bildiriyordu ki? Koyunları taksîm ediniz ve bana da sizinle beraber bir pay ayırınız» buyurdu.

( ) .... : Burada da Hişâm bu isnâdla o hadîs tarzında tahdîs etmişdir. Şukadar ki râvî burada: Bizden bir kimse kadınla beraber kalkıb gitti. Biz o gidenin rukye bildiğini zannetmiyorduk demişdir.

(٢٤) باب استحباب وضع يده على موضع الألم، مع الدعاء

٦٧ — (٢٢٠٢) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى . قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب أخبرني نافع بن جبير بن مطعم عن عثمان بن أبي العاص الثقفي ؛ أنه شكا إلى رسول الله ﷺ وجعا ، يجده في جسده منذ أسلم . فقال له رسول الله ﷺ « ضع يدك على الذي تألم من جسدك . وقل : باسم الله ، ثلاثا . وقل ، سبع مرات : أعوذ بالله وقدرته من شر ما أجد وأحاذر » .

(24) DUÂ İLE BİRLİKDE ELEM DUYULAN YERİN ÜZERİNE ELİNİ DE KOYMANIN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

67 — (2202) .... : Cubeyr ibn Mut'im'in oğlu Nâfi', Usmân ibn Ebi'l-Âs es-Sakafî'den şöyle haber verdi : Usmân ibn Ebi'l-Âs (R), musliman olduğu günden beri kendi vucûdunda hissettiği bir rahatsızlığını Rasûlullah'a arz etti. Rasûlullah (S) ona : «Kendi elini vucûdundan elem hissettiğin yerin üzerine koy da üç defa BİSMİLLÂH de, sonra yedi defa EÛZU BİLLÂHİ VE KUDRETİHİ MİN ŞERRİ MÂ ECİDU VE UHÂZİRU = hissetmekde olduğum ve sakınıb sığınmağa çalıştığım şey'in şerrinden Allâh'a ve onun kudertine sığınıyorum de» buyurdu[41].

(٢٥) باب التعوذ من شيطان الوسوسة في الصلاة

٦٨ — (٢٢٠٣) حدثنا يحيى بن خلف الباهلي . حدثنا عبد الأعلى عن سعيد الجريري ، عن أبي العلاء ؛ أن عثمان بن أبي العاص أتى النبي ﷺ فقال : يا رسول الله ! إن الشيطان قد حال بيني وبين صلاتي وقراءتي . يلبسها علي . فقال رسول الله ﷺ « ذاك شيطان يقال له خنزب . فإذا أحسسته فتعوذ بالله منه . واتفل على يسارك ثلاثا » قال : ففعلت ذلك فأذهبه الله عني .

(..) حدثناه محمد بن المثنى . حدثنا سالم بن نوح . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . كلاهما عن الجريري ، عن أبي العلاء ، عن عثمان بن أبي العاص ؛ أنه أتى النبي ﷺ فذكر بمثله . ولم يذكر في حديث سالم بن نوح : ثلاثا .

41. Bu, rukye yapan kimsenin elini hasta üzerine koymak ve mesh etmek nevinden hastaya menfaat verecek şeye irşâd emridir. Bu, yalnız Rasûlullah'a hâss bir fiil değildir deniliyor. Binâenaleyh bu fiilin, tedâvî ile meşgûl olan her tabîb tarafından da yapılması lâzım geliyor.

(...) وحدثني محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا سفيان عن سعيد الجريري . حدثنا يزيد ابن عبد الله بن الشخير عن عثمان بن أبي العاص الثقفي . قال : قلت : يا رسول الله ! ثم ذكر بمثل حديثهم .

(25) NAMAZ İÇİNDEKİ VESVESE ŞEYTANINDAN (ALLÂH'A) SIĞINMAK BÂBI

68 — (2203) Bize Yahyâ ibn Halef el-Bâhilî tahdîs etti. Bize Abdu'l-A'lâ, Saîd el-Cuveyrî'den, o da Ebu'l-Alâ'dan tahdîs etti ki, Usmân ibn Ebi'l-Âs (R) :

— Yâ Rasûlallah! Şeytan benimle namazım ve kırâatım arasına perde oldu. Namaz ve kırâatımı karıştırıb beni onlarda şüpheye düşürüyor dedi. Rasûlullah (S) :

— Bu Hınzib denilen bir şeytandır[42]. Onu hissettiğin zaman, hemen ondan Allâh'a sığın ve sol tarafına üç defa tükür» buyurdu. Usmân ibn Ebi'l-Âs : Ben bu tavsiyeyi yaptım ve Allah o şeytanı benden giderdi dedi.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Cuveyrî'den, o da Ebu'l-Alâ'dan, o da Usmân ibn Ebi'l-Âs'dan, onun Peygamber'e gelib yukarıdaki gibi zikrettiğini rivâyet etmişdir. Râvî, Sâlim ibn Nûh'un hadîsinde «üç defa» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Usmân ibn Ebi'l-Âs es-Sakafî'nin : Ben : Yâ Rasûlallah! dedim dediğini nakletmiş sonra yukarıki râvîlerin hadîsi gibi zikretmişdir.

(٢٦) باب لكل داء دواء. واستحباب التداوي

٦٩ — (٢٢٠٤) حدثنا هارون بن معروف وأبو الطاهر وأحمد بن عيسى. قالوا : حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) عن عبد ربه بن سعيد، عن أبي الزبير، عن جابر، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « لكل داء دواء. فإذا أصيب دواء الداء برأ بإذن الله عز وجل » .

(26) «HER DERDİN BİR DEVÂSI VARDIR» HADÎSİ VE TEDÂVÎNİN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

69 — (2204) .... : Câbir (ibn Abdillah R) den, Rasûlullah (S) :

42. *Hınzıb* — yahut *Hınzeb* — bir şeytan adıdır. Şârihin beyânına göre namaz kılana müstevlî olan şeytan adıdır. İbnu'l-Esir, *en-Nihâye*'de, namaz hadîsinde «bu, Hınzeb denilen bir şeytandır» demişdir. Ebû Amr : Bu onun lakabıdır demişdir. Fetha ve zamma ile de rivâyet olunur (*Kamûs Ter.*).

«Her derdin bir devâsı vardır. Binâenaleyh derdin devâsına denk gelindiği zaman Azîz ve Celîl olan Allâh'ın izniyle o dert iyi olur» buyurmuşdur.

٧٠ – (٢٢٠٥) حدثنا هرون بن معروف وأبو الطاهر. قالا: حدثنا ابن وهب. أخبرني عمرو؛ أن بكيرا حدثه؛ أن عاصم بن عمر بن قتادة حدثه؛ أن جابر بن عبد الله عاد المقنع ثم قال: لا أبرح حتى تحتجم. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن فيه شفاء».

70 — (2205) .... : Âsım ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) başı bir bez ile örtülmüş olarak dönüb gelmiş de sonra : Sana kan aldırmadıkca buradan ayrılmam. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işittim o : «Kan aldırmakda bir şifâ vardır» buyuruyordu demişdir.

٧١ – (...) حدثني نصر بن علي الجهضمي. حدثني أبي. حدثنا عبد الرحمن بن سليمان عن عاصم بن عمر بن قتادة. قال: جاءنا جابر بن عبد الله، في أهلنا. ورجل يشتكي خراجا به أو جراحا. فقال: ما تشتكي؟ قال: خراج بي قد شق علي. فقال: يا غلام! ائتني بحجام. فقال له: ما تصنع بالحجام؟ يا أبا عبد الله! قال: أريد أن أعلق فيه محجما. قال: والله! إن الذباب ليصيبني، أو يصيبني الثوب، فيؤذيني، ويشق علي. فلما رأى تبرمه من ذلك قال: إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن كان في شيء من أدويتكم خير، ففي شرطة محجم، أو شربة من عسل، أو لذعة بنار». قال رسول الله ﷺ «وما أحب أن أكتوي» قال فجاء بحجام فشرطه، فذهب عنه ما يجد.

71 — ( ) .... : Âsım ibn Umer ibn Katâde dedi ki : Bize, âilemiz içine Câbir ibn Abdillah (R) geldi. Kendisindeki bir çıban yahut bir yaradan rahatsız bulunan diğer bir kimse de geldi. Câbir o zâta :

— Rahatsızlık duyduğun şey nedir? diye sordu. O zât :

— Bende üzerime çok meşakkat veren bir çıban[43] var dedi. Câbir :

— Ey delikanlı! Bana bir kan alıcı (haccâm) getir dedi. O kimse Câbir'e :

— Kan alıcıyı ne yapacaksın yâ Ebâ Abdillah! diye sordu. Câbir :

— O çıbana kan emici bir âlet astırmak istiyorum dedi. O kimse :

— Yemîn ediyorum ki bana bir sinek değiyor, yahut elbise dokunu-

---

43. *Hurâc*, gurâb vezninde mutlaka bedende çıkan yaralara —karhalara— ve çıbanlara denir (*Kamûs Ter.*).

yor da bu bile bana çok eziyet veriyor ve bana çok meşakkatli oluyor dedi. Câbir o zâtın bu çıbandan sıkıntısını ve çektiği elemi görünce şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işittim : «Eğer sizin devâlarınızdan herhangi bir şeyde bir hayır mevcûd ise, neşter — ameliyat bıçağı — darbesinde yahut bal şerbetinde, yahut da bir ateşle dağlamakda vardır» buyuruyordu. Rasûlullah : «Ama ben dağlamak tedâvîsini sevmiyorum» diye ilâve etti.

Râvî der ki : Müteâkiben bir kan alıcı geldî ve o zâta kan alma ameliyatı yaptı. Bunu ta'kîben de o zâtdan hissetmekte olduğu acı ve sıkıntı gitti.

٧٢ – (٢٢٠٦) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ اسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي الْحِجَامَةِ . فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَبَا طَيْبَةَ أَنْ يَحْجُمَهَا .

قَالَ : حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ : كَانَ أَخَاهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ ، أَوْ غُلَامًا لَمْ يَحْتَلِمْ .

72 — (2206) .... : Leys bize, Ebuzzubeyr'den, o da Câbir (R) den haber verdi ki Ummu Seleme (R), kan aldırmak husûsunda Rasûlullah (S) dan izin istedi. Peygamber de Ebû Taybete adındaki kan alıcıyı Ummu Seleme'ye kan alma ameliyesi yapmasını emretti.

Câbir'den rivâyet eden râvî, Câbir'in : O kan alıcı Ummu Seleme'nin süt kardeşi, yahut da henüz ihtilâm olmamış bir oğlan idi dediğini zannederim demişdir.

٧٣ – (٢٢٠٧) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (قَالَ يَحْيَى - وَاللَّفْظُ لَهُ - : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ . قَالَ : بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ طَبِيبًا . فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا . ثُمَّ كَوَاهُ عَلَيْهِ .

(...) وحدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ . ح وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَلَمْ يَذْكُرَا : فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا .

73 — (2207) .... : Câbir (R) : Rasûlullah (S) Ubeyy ibn Kâ'b'a bir tabîb gönderdi. O tabîb Ubeyy'den bir damar kesti, sonra da onu üzerinden dağlama tedâvîsi yaptı demişdir.

( ) .... : Buradaki her iki râvî de A'meş'den bu isnâdla rivâyet ettiler, fakat bunlar : Tabîb ondan bir damar kesdi fıkrasını zikretmediler.

٧٤ — (...) وحدثني بشر بن خالد . حدثنا محمد (يعني ابن جعفر) عن شعبة . قال : سمعت سليمان قال: سمعت أبا سفيان قال: سمعت جابر بن عبد الله قال: رمي أبي يوم الأحزاب على أكحله . فكواه رسول الله ﷺ .

74 — ( ) .... : Şu'be şöyle dedi : Ben Suleyman'dan işittim şöyle dedi : Ben Ebû Sufyân'dan işittim şöyle dedi : Ben Câbir ibn Abdillah'dan işittim : Ahzâb gününde Ubeyy ibn Kâ'b kol damarından [44] vuruldu da Rasûlullah (S) onu dağlama tedâvîsine tâbi tuttu dedi.

٧٥ — (٢٢٠٨) حدثنا أحمد بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن جابر . ح وحدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير ، عن جابر . قال: رمي سعد بن معاذ في أكحله . قال فحسمه النبي ﷺ بيده بمشقص . ثم ورمت فحسمه الثانية .

75 — (2208) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Sa'd ibn Muâz kol damarından vuruldu da Peygamber (S) bizzât kendi eliyle mişkas denilen, ensiz uzunca bir demir vâsıtasıyle kesilen damarın kanını kesmek için dağlama yaptı. Sonra o kol şişti, bunun üzerine Rasûlullah o yarayı ikinci defa kan kestirme dağlaması yaptı.

٧٦ — (١٢٠٢) حدثني أحمد بن سعيد بن صخر الدارمي . حدثنا حبان بن هلال . حدثنا وهيب . حدثنا عبد الله بن طاوس عن أبيه ، عن ابن عباس ؛ أن النبي ﷺ احتجم . وأعطى الحجام أجره . واستعط .

76 — (1202) .... : Abdullah ibn Tâvûs, babasından, o da İbn Abbâs (R) dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) kendinden kan aldırmış ve kan alıcıya (yani hacâmat yapan haccâma) kan alma ücretini vermiş ve bir de saût denilen burun ilâcını kullanmışdır [45].

44. Bu damar hakkında şu bilgi verilmişdir:

«... el-Ekhal, kolda bir damar adıdır. Bir kavle göre, kolda hayât damarı dedikleri damardır ki bütün a'zâlarda şu'beleri vardır, kesilse asla kanı sâkin olmaz. Bunda *ırku'l-ekhal* demek câiz değildir. Zira şey, kendi nefsine muzâf olmak iktiza eder...»

45. Peygamber, başının aşağıya sarkması için sırt üstüne yatmak ve iki küreklerinin arasına da onları yükseltecek bir şey koymak sûretiyle saût denilen burun ilâcını kullanmışdır. İlâcın te'sirinin dimâğa ulaşması ve aksırıb hapşırmak sûretiyle kendisindeki hastalığın dışarıya çıkmasını sağlamak için tedâvî vâsıtası olan ilâcı burnuna damlatmışdır (Nevevî).

Sa't, sinin fethi ve aynın sükûnu ile bir adamın burnuna devâ çekdirmek ma'nâsınadır. Burnuna ilâc kattığında üçüncü ve birinci bâbdan olarak «saatabu'd-devâe sa'tan» denilir...

Saût, sabûr vezninde buruna çekecek devâya denir. «Aleyke bi's-saût» yani sana

٧٧ — (١٥٧٧) وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كُرَيْب (قال أبو بكر: حدّثنا وكيع. وقال أبو كُرَيْب - واللفظ له -: أخبرنا وكيع) عن مِسْعَر، عن عمرو بن عامر الأنصاري. قال: سمعت أنس بن مالك يقول: احتجم رسول الله ﷺ وكان لا يظلم أحدًا أجره.

77 — (1577) .... : Amr ibn Âmir el-Ensârî şöyle dedi : Ben Enes ibn Mâlik (R) den işittim, o: Rasûlullah (S) hacâmat olub kendisinden kan aldırdı. Rasûlullah hiç kimsenin ücretinde (eksik vermek ve geri bırakmak suretiyle) zulm yapmaz idi diyordu.

٧٨ — (٢٢٠٩) حدّثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنّى. قالا: حدّثنا يحيى (وهو ابن سعيد) عن عبيد الله. أخبرني نافع عن ابن عمر، عن النبي ﷺ قال «الحمّى من فيح جهنم. فابردوها بالماء».

(...) وحدّثنا ابن نمير. حدّثنا أبي ومحمد بن بشر. ح وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا عبد الله بن نمير ومحمد بن بشر. قالا: حدّثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. قال «إن شدّة الحمّى من فيح جهنم. فابردوها بالماء».

78 — (2209) .... : Nâfi', İbn Umer (R) den haber verdi ki, Peygamber (S) : «Hummâ (yani ateşli hastalığın harâreti) cehennemin şiddetindendir. Sizler o harâreti su ile serinletiniz» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki iki râvî : Bize Ubeydullah, Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den «şüphesiz hummânın şiddeti cehennemin kaynamasındandır, binâenaleyh sizler onu su ile serinletiniz» diye tahdîs etti demişdir.

٧٩ — (...) وحدّثني هارون بن سعيد الأيلي. أخبرنا ابن وهب. حدّثني مالك. ح وحدّثنا محمد بن رافع. حدّثنا ابن أبي فديك. أخبرنا الضحّاك (يعني ابن عثمان). كلاهما عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «الحمّى من فيح جهنم. فأطفئوها بالماء».

---

saût lâzımdır denilir ki o buruna çekilen devâdan ibâretdir. Hadîsde, «Peygamber (S) devâ içti ve burnuna ilâc çekti diye gelmişdir. Hâsılı hâlâ buruna çektiğimiz enfiye — buruna konulması dolayısıyle — saûtdur. Fakat (Peygamber'in kullandığı) burun kabartacak mâddeden değildir» (*Kamûs Ter.* III, 65).

Saût veya *Mısır enfiyesi* adıyle bahâratcılarda satılan, yontulmak veya ezilmek sûretiyle buruna çekildiğinde insanı pek çok hapşırtan nebât kökü, belki bu ismi buruna çekilmesi sebebinden almışdır. Bunun hapşırtma te'siri enfiyeden çok fazladır ve enfiye gibi lekeleme ve kirlendirme pislikleri de yokdur. Takriben ceviz büyüklüğünde dıştan esmer veya koyu renkde içi beyaz ve yumuşakca bir kökdür. Attârlarda satıldığına ve arasıra da bulunmadığına dayanarak dışardan idhâl edildiğini zannediyorum (Mütercim).

79 — ( ) .... : Buradaki iki râvî'de, Nâfi'den, o da İbn Umer (R) den haber verdiler ki Rasûlullah (S) : «Hummâ cehennemin kaynamasındandır. Sizler onu su ile söndürünüz» buyurmuşdur.

٨٠ – (...) حدثنا أحمد بن عبد الله بن الحكم . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . ح وحدثني هرون بن عبد الله (واللفظ له) . حدثنا روح . حدثنا شعبة عن عمر بن محمد بن زيد ، عن أبيه ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « الحمى من فيح جهنم . فأطفئوها بالماء » .

80 — ( ) .... : İbn Umer (R) den: Rasûlullah (S) : «Hummâ cehennemin kaynamasındandır, artık sizler onu su ile söndürünüz» buyurdu.

٨١ – (٢٢١٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب . قالا : حدثنا ابن نمير عن هشام ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « الحمى من فيح جهنم . فابردوها بالماء » .

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا خالد بن الحارث وعبدة بن سليمان . جميعا عن هشام ، بهذا الإسناد ، مثله .

81 — (2210) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Hummâ, cehennemin kaynamasındandır. Sizler onu su ile serinletiniz» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Hişâm'dan bu isnâd ile onun benzerini rivâyet ettiler.

٨٢ – (٢٢١١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبدة بن سليمان عن هشام ، عن فاطمة ، عن أسماء ؛ أنها كانت تؤتى بالمرأة الموعوكة . فتدعو بالماء فتصبه في جيبها . وتقول : إن رسول الله ﷺ قال « ابردوها بالماء » . وقال « إنها من فيح جهنم » .

(...) وحدثناه أبو كريب . حدثنا ابن نمير وأبو أسامة عن هشام ، بهذا الإسناد . وفي حديث ابن نمير : صبت الماء بينها وبين جيبها . ولم يذكر في حديث أبي أسامة « أنها من فيح جهنم » .

قال أبو أحمد : قال إبراهيم : حدثنا الحسن بن بشر . حدثنا أبو أسامة ، بهذا الإسناد .

82 — (2211) .... : Abdetu'bnu Suleymân, Hişâm'dan, o da (Munzir kızı) Fâtıma'dan tahdîs etti ki (Ebû Bekr'in kızı) Esmâ, kendisine tedâvî yapması için ateşli bir hastalığın harâreti ile muzdarib olan bir kadın getirilirdi de Esmâ hemen su ister ve suyu hastanın yakası içine dö-

kerdi. Müteâkiben: Rasûlullah (S): «Ateşli hastalığı su ile serinletiniz» buyurdu der idi. Râvî bir de: «Hastalığın harâreti, cehennemin kaynamasındandır» fıkrasını rivâyet etmişdir.

( ) Keza bu hadîsi bize Ebû Kurayb da tahdîs etti. Bize İbn Numeyr ile Ebû Usâme de Hişâm'dan bu isnâd ile tahdîs ettiler. İbn Numeyr'in hadîsinde: Esmâ o suyu hastanın vucûdu ile yakası arasına dökerdi tarzındadır. Ebû Usâme'nin hadîsinde: «O (harâret) cehennemin kaynamasındandır» fıkrasını zikretmemişdir [46].

٨٣ — (٢٢١٢) حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبَايَةَ ابْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ الْحُمَّى فَوْرٌ مِنْ جَهَنَّمَ. فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ».

83 — (2212) .... : Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Hummâ, cehennemden bir feverândır. Sizler onu su ile serinletiniz».

٨٤ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ. حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «الْحُمَّى مِنْ فَوْرِ جَهَنَّمَ. فَابْرُدُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ» وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو بَكْرٍ «عَنْكُمْ» وَقَالَ: قَالَ: أَخْبَرَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ.

84 — ( ) .... : Râfi' ibn Hadîc (R) tahdîs edib şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işittim: «Hummâ, Cehennemin kaynayıb fışkırmasındandır. Sizler o hummâyı (yani ateşli hastalığın harâretini) kendinizden su ile serinletiniz» buyuruyordu.

Râvî Ebû Bekr: «Ankum (= sizden) «kaydını zikretmedi. Bir de: Râfi' ibn Hadîc bana haber verdi dedi diye rivâyet etti.

(٢٧) باب كراهة التداوي باللدود

٨٥ — (٢٢١٣) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُفْيَانَ. حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: لَدَدْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ. فَأَشَارَ أَنْ لَا تَلُدُّونِي. فَقُلْنَا: كَرَاهِيَةُ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ «لَا يَبْقَى أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَّا لُدَّ. غَيْرُ الْعَبَّاسِ. فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ».

46. Rasûlullah'ın «hummâ cehennemin kaynamasındandır» sözü, hummânın da insan bedenini eritici olması husûsunda cehennem ateşine bir teşbîhdir... (Nevevî).

(27) — HASTALIĞIN DEVÂSI OLMAYACAK — BİR İLÂCI, HASTANIN AĞZINDAN VERMEK SÛRETİYLE TEDÂVÎYE GİRİŞMENİN KERÂHATİ BÂBI

85 — (2213) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) baygın halde hasta iken ağzının bir tarafından içeriye bir ilâc vermişdik. O da bize : Bana ilâc vermeyiniz! diye işâret etmeğe başlamışdı. Biz, Rasûlullah'ın bunu istememesi, hastanın ilâcdan hoşlanmamasından ibâretdir dedik (ve ilâc vermeğe devâm ettik). Fakat Rasûlullah ayılınca : «(Ben sizi bana ilâc vermekden men etmedim mi? Şimdi) Abbâs hâric sizlerden herkes istisnâsız bu ilâcla ilâçlanacakdır. Çünkü Abbâs beni ilâçlamakda sizinle bulunmadı» buyurdu [47].

(٢٨) باب التداوي بالعود الهندي، وهو الكست

٨٦ — (٢٨٧) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وأبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب وابن أبي عمر - واللفظ لزهير - (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) سفيان بن عيينة عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله، عن أم قيس بنت محصن، أخت عكاشة بن محصن. قالت: دخلت بابن لي على رسول الله ﷺ. لم يأكل الطعام. فبال عليه. فدعا بماء فرشه.

(٢٢١٤) قالت: ودخلت عليه بابن لي. قد أعلقت عليه من العذرة. فقال «علام تدغرن أولادكن بهذا العلاق؟ عليكن بهذا العود الهندي. فإن فيه سبعة أشفية. منها ذات الجنب. يسعط من العذرة، ويلد من ذات الجنب».

47. *Ledûd* ve *ledîd*, ağzı ağrıyan adamın huni ile ağzının bir yanına konulub hastaya içirilen devâya denir. Cem'i *elidde* gelir *ecille* gibi. Ve ledûd, bir günâ ağrı ismidir ki ağızda ve boğazda hâdis olur...

Ledde ve kuûd vezninde *ludûd*, ledûd dedikleri zikrolunan ağız devâsını tertib eylemek ma'nâsınadır. Ve ledde, bir adamın ağzı ağrısına huni ile bir yanından devâ koymak ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*)

Bu hadîsde Peygamber : «Bana ilâc vermeyiniz» demekle, tedâvîyi red etmiş değildir. Peygamber bunda devâyı ve ilâc diye verilen şeyi red etmişdir. Yoksa birçok hadîslerde geldiği üzere Peygamber, tedâviyi emretmiş ve bizzât kendisini de tedâvî ettirmişdir. Bu vâkıada Peygamber ilâc diye verilen şeyin ne olduğunu ve kimin sağlık verdiğini sormuşdu. Âile halkının da *Ûdi Hindî* ile birkaç damla zeytin yağı olduğunu ve Esmâ Bintu Umeys'in ta'rîf ve tavsiye ettiğini ve Zâtu'l-cenb için eyi olduğunu söylemişlerdi. Peygamber hastalığın zâtu'l-cenb olmadığını ve bunun bir daha ağzına konulmamasını tenbîh etmişdir. Fakat âile halkı bu tenbîhe rağmen Rasûlullah'ın dalgınlığından istifâde ederek bu ilâcı kendi irâdesi olmaksızın ağzına koymayı tekrarlamışlardı. Peygamber ayıldığında bu defa artık işlenen cürmün misli ile cezâsı olmak

(28) KUSTDAN İBÂRET OLAN ÛDİ HİNDÎ [48] İLE TEDÂVÎ BÂBI

86 — (287) .... : Ukkâşetu'bnu Mıhsan'ın kız kardeşi olan Ummu Kays Bintu Mıhsan (R) şöyle dedi : Ben henüz yemek yiyemiyen (yani süt emen) küçük bir oğlumu Rasûlullah'ın huzûruna götürdüm. Çocuk Rasûlullah'ın üzerine işedi. Rasûlullah (S) su istedi ve sidiğin üstüne azar azar dökdü.

(2214) Ummu Kays dedi ki : Ben henüz yemek yiyemiyen (yani süt emen) küçük bir oğlumla Rasûlullah'ın huzûruna girdim. Ben bu oğluma bâdemcik hastalığından dolayı tedâvîye tabi tutmuşdum. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Niçin boğaz hastalığım böyle bir tedâvî tatbîk etmek sûretiyle çocuklarınızın boğazını elle sıkıştırıb dürtüyorsunuz (acıtıyorsunuz)? Şu Ûd Hindî'yi kullanmağa devâm ediniz. Çünkü bu Hind bitkisinde yedi türlü şifâ vardır. Zâtu'l-cenb hastalığının ilâcı ondandır. O, uzre (denilen boğaz) hastalığı için buruna çekilir. Zâtu'l-cenb hastalığı için de (su ile) hastaya ağızdan verilib içirilir» [49].

üzere bütün ev halkının Peygamber'in gözü önünde bu ilâcdan almalarını emretti ve bu emr istisnâsız infâz edildi.

Peygamber'in hastalığı hummâ idi. Kendisini soğuk su ile tedâvî ederek hafifliyordu.

48. *Ûd*, aynın zammı ile *haşeb* ma'nâsınadır ki şecerden kesilmiş ağaçdır. Yerinde yine avdet edeceği i'tibârıyledir. Cem'i *îdân* ve a'vâd gelir... Kezâlik buhûr yaptıkları ûd ağacına denir (*Kamûs Ter.*).

Şimdi bizim mevlid cemiyetlerinde yakılarak güzel kokulu dumanından faydalandığımız ve *öd ağacı* ta'bîr ettiğimiz şey olacakdır.

49. *Dağr* (دغر) : Dâl'ın fethi ve noktalı gayn'ın sükûnu ile üçüncü bâbdan öte kakıvermek, def' ma'nâsınadır. Dadı kadın, boğazında dilciği düşmüş çocuğun boğazını kısıb parmağı ile dilciğini kaldırmak ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*).

Uzre : Lugat âlimlerinin ta'rîfine göre çocuklara ârız olan hastalıkdır ki bâdemciklerin iltihâbından hâsıl olsa gerekdir. Saâdet asrında Arab kadınları eski bir göreneğe göre parmaklarına bir bez parçası sararak bu hastalığa tutulan çocukların ağzına sokub bâdemciği çıkarırlar ve kanını alırlardı. Fakat bu ameliye nâzik tıbbî bir müdâhale olduğu için Peygamber bundan men etmiş, «çocuklarımızı bu yolda tedâvî ederek azâb etmeyiniz, Ûdi Hindî ile tedâvî ediniz» buyurmuşdur.

Kust (yahut *Ûdi Hindî*) : Bu isimle ma'rûf bir köktür. İki nevi olur : Birisine, *kust Hindî* ve birisine *kust Arabî* derler. Kust Hindî siyâha mâil hafîf, galiz, kokusu az, tadı acı olur. Kust Arabî, leziz, ak, hafîf, ıtrıyetli olur. Mutlak zikr olundukda murâd tatlısıdır ki Arabî olan cinsidir. Bevl ve hayzı çoğaltır. Ciğere pek faydalı, sancıyı def' edici, solucanları öldürücü ve şekercebîn ile içilmesi hummâyı durdurma, buhârlandırılması zukâm, nezle ve vebâya mufîd, talâsî behak ve baras illetlerini izâlede acîb te'sîrlidir (*Kamûs Ter.*).

Âsım Efendinin bu kadar husûsiyet ve meziyetlerini saydığı bu bitki bizim *topalak* dediğimiz nebâtdır. Cevherî, *kust'u*, kendisi ile tedâvî olunan bir nevi ot yemişi diye ta'rîf ediyor. İbnu'l-Arabî de bunun Hindî nevî siyâh, bahrî nevi beyâz olduğunu ve hindîsi, bahrisinden daha ziyâde harâreti hâiz bulunduğunu bildiriyor. Kust'u Hindî, Hindistan'dan geldiği gibi, kust'u bahrî de Yemen'den ve Mağrib diyârından getirilir. Üçüncü bir nevi vardır ki, «kust'u murr» denilir. Bu da Şâm havâlisinde bilhassa sâhil kısmında çok bulunur. (Aynî, Kastallânî).

٨٧ – (..) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس بن يزيد؛ أن ابن شهاب أخبره قال: أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود؛ أن أم قيس بنت محصن - وكانت من المهاجرات الأول اللاتي بايعن رسول الله ﷺ، وهي أخت عكاشة بن محصن، أحد بني أسد بن خزيمة - قال: أخبرتني أنها أتت رسول الله ﷺ بابن لها لم يبلغ أن يأكل الطعام. وقد أعلقت عليه من العذرة (قال يونس: أعلقت غمزت فهي تخاف أن يكون به عذرة) قالت: فقال رسول الله ﷺ «علامه تدغرن أولادكن بهذا الإعلاق؟ عليكم بهذا العود الهندي (يعني به الكست) فإن فيه سبعة أشفية. منها ذات الجنب».

(٢٨٧) قال عبيد الله: وأخبرتني أن ابنها، ذاك، بال في حجر رسول الله ﷺ. فدعا رسول الله ﷺ بماء فنضحه على بوله ولم يغسله غسلا.

87 — ( ) .... : İbn Şihâb haber verib şöyle dedi : Bana Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'un oğlu Ubeydullah haber verib şöyle dedi : Bana Mihsan kızı Uınmu Kays — ki bu kadın Rasûlullah (S) ile bey'at etmiş olan ilk Muhâcir kadınlardandı ve Sa'd ibn Huzeyme oğullarının yegânesi olan Ukkâşetu'bnu Mihsan'ın kız kardeşi idi — bana haber verdi ki, kendisi henüz yemek yiyecek dereceye ulaşmamış (süt yavrusu olan) bir oğlan çocuğunu boğaz hastalığından dolayı bir tedâvî tatbîk etmiş olarak Rasûlullah'a getirmiş. (Râvî Yûnus : Esmâ, çocukda bir boğaz hastalığı olmasından korkarak çocuğun boğazını eliyle dürtüb oynamışdı demişdir). Esmâ dedi ki : Rasûlullah : «Niçin böyle bir tedâvî tatbîk etmek sûretiyle çocuklarınızın boğazlarını ellerinizle sıkıb dürtüyorsunuz? İşte şu Hind bitkisini kullanmakda devâm ediniz (Rasûlullah bununla kust denilen kökü kasdediyordu), çünkü onda yedi türlü şifâ vardır. Zâtu'l-cenb de bundan iyi olur» buyurdu.

(282) Ubeydullah şöyle dedi : Esmâ bana haber verdi ki, onun bu küçük oğlan çocuğu Rasûlullah'ın kucağına işemiş, Rasûlullah da hemen biraz su isteyib çocuğun sidiğinin üzerine azar azar dökmüş, fakat onu tam bir yıkayışla yıkamamışdır.

(٢٩) باب التداوي بالحبة السوداء

٨٨ – (٢٢١٥) حدثنا محمد بن رمح بن المهاجر . أخبرنا الليث عن عقيل ، عن ابن شهاب . أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وسعيد بن المسيب ؛ أن أبا هريرة أخبرهما ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « إن في الحبة السوداء شفاء من كل داء . إلا السام » . والسام : الموت . والحبة السوداء : الشونيز .

(...) وحدثنيه أبو الطاهر وحرملة . قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب وابن أبي عمر . قالوا : حدثنا سفيان بن عيينة . ح وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر . ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي . أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب . كلهم عن الزهري ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثل حديث عقيل . وفي حديث سفيان ويونس : الحبة السوداء . ولم يقل : الشونيز .

(29) ÇÖREK OTU İLE TEDÂVÎ BÂBI[50]

88 — (2215) Bize Muhammed ibn Rumh ibn Muhâcir tahdîs etti. Bize Leys, Ukayl'den, o da İbn Şihâb'dan haber verdi. Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahman ile Saîd ibn Museyyeb haber verdiler ki onlara da Ebû Hureyre (R) Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işittiğini haber vermişdir : «Muhakkak ki kara habbede (yani çörek otunda) sâmdan başka her derde bir şifâ vardır». Sâm, ölümdür. Kara habbe ise (şûnîz dahi denilen) çörek otudur[51].

50. *el-Habbetu's-sevdâ* : Şûnîzdir ki *çörek* otudur.

el-Habbetu'l-hadrâ : Sakızlık ağacının yemişidir ki «el-butmu» dahi derler, çitlenbik ta'bîr olunur (*Kamûs Ter.* I, 190 ve 1175).

Şûnîz — şının dammıyle — *şıhnîz* — şının kesri ve hâ ile — çörek otuna denir. Habbetu's-sevdâ dahi denir. Bazılarına göre bu aslında Farsca bir kelimedir (*Kamûs Ter.* II, 814).

51. *el-Habbetu's-sevdâyı* yani kara habbeyi Zuhrî, şûnîz diye tefsîr etmişdir ki bu bizim çörek otu dediğimiz siyâh tohumdur. Bir rivâyetde de *kemmûn* diye tefsîr olunmuşdur. Bu da *kimyon* dediğimiz yeşil tohumdur. Arablar arasında yeşil renge siyâh ve siyâh renge de yeşil demek âdet olduğundan habbetu's-sevdâyı yeşil kimyon ile tefsîr dahi uzak görülmez. Ve her ikisinin de tabâbetde bir çok faydaları tecribe ile sâbit olmuşdur. Bizde çörek otu, çörek üzerine ekilmek gibi bir kısım şeylerde de kullanıldığından Zuhrî'nin tefsiri daha uygundur.

Çörek otunun tabâbetde şifâ verici faydaları muhakkak olmakla beraber ölümden

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den, o da Ebû Seleme'den, o da Peygamber'den, Ukayl'in yukarıki hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerden Sufyân ile Yûnus'un hadîsinde: Kara habbe, vardır da şûnîz kelimesini söylememişdir.

٨٩ – (...) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «ما من داء، إلا في الحبة السوداء منه شفاء. إلا السام».

89 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S): Ölüm müstesnâ, her bir hastalığa kara habbede bir şifâ vardır» buyurmuşdur.

(٣٠) باب التلبينة مجمة لفؤاد المريض

٩٠ – (٢٢١٦) حدثنا عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد عن ابن شهاب، عن عروة، عن عائشة، زوج النبي ﷺ؛ أنها كانت، إذا مات الميت من أهلها، فاجتمع لذلك النساء، ثم تفرقن إلا أهلها وخاصتها ـ أمرت ببرمة من تلبينة فطبخت. ثم صنع ثريد. فصبت التلبينة عليها. ثم قالت: كلن منها. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «التلبينة مجمة لفؤاد المريض. تذهب بعض الحزن».

(30) «TELBÎNE (SÜT VE BAL BULAMACI), HASTANIN KALBİNE RÂHAT VERİR» BÂBI

90 — (2216) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R), bir ev halkından birisinin vefâtı üzerine baş sağlığı için kadınlar toplanıb, sonra dağıldıkları ve yalnız hâne halkı ve hısımları kaldıkları zaman emrederdi de bir çömlek içinde **telbîne bulamacı** pişirilirdi. Sonra tirid yemeği ya-

başka her derde devâ olduğu mutlek değildir. *Çörek otu*, sıcak ve kuru tahıllardan olduğu için şifâsı, rutûbetden meydana gelen hastalıklara munhasırdır. Bu cihetle hadîsde âmm zikrolunub, hâss murâd edilerek bir mecâz yapılmışdır. Şu halde bu, ölümden başka her hastalıkdan maksad, rutûbetden neş'et eden her hastalıkdır ve lafz bununla mukayyeddir.

Buhârî'de şu hadîs de vardır:

Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S): «Allah, indirdiği her derdin mutlaka şifâsını da indirmişdir» buyurdu (*Buhârî*, tıbb, *bâbun mâ enzelallahu dâen illâ enzele lehû devâen*, VII, 222 «1»).

Türkcemizde, «dert veren Allah devâsını da verir» sûretinde meşhûr olan meselimiz bu hadîsin en sâde bir ifâdesidir. Bu hadîs, tedâvînin câiz ve mübâh olduğuna delâlet eder.

pılıb, telbîne onun üzerine dökülürdü. Sonra Âişe : Haydi bu tiridden yeyiniz! Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işittim ki O: «Telbîne hastanın kalbine râhat verir, bir kısım hüzn ve kederi giderir» buyuruyordu der idi [52].

(٣١) باب التداوى بسقى العسل

٩١ – (٢٢١٧) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن قتادة، عن أبي المتوكل، عن أبي سعيد الخدري. قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: إن أخي استطلق بطنه. فقال رسول الله ﷺ «اسقه عسلا» فسقاه. ثم جاءه فقال: إني سقيته عسلا فلم يزده إلا استطلاقا. فقال له ثلاث مرات. ثم جاء الرابعة فقال «اسقه عسلا» فقال: لقد سقيته فلم يزده إلا استطلاقا. فقال رسول الله ﷺ «صدق الله. وكذب بطن أخيك» فسقاه فبرأ.

(...) وحدثنيه عمرو بن زرارة. أخبرنا عبد الوهاب (يعني ابن عطاء) عن سعيد، عن قتادة، عن أبي المتوكل الناجي، عن أبي سعيد الخدري؛ أن رجلا أتى النبي ﷺ فقال: إن أخي عرب بطنه. فقال له «اسقه عسلا» بمعنى حديث شعبة.

(31) BAL İÇİRMEKLE TEDÂVÎ BÂBI [53]

91 — (2217) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Peygamber'e bir kişi geldi ve : Yâ Rasûlallah! Kardeşimin karnı ishâl oldu dedi. Ra-

52: *Telbîn ve telbîne,* tâların fethiyle bir bulamaç aşına denir ki un veya un kepeğini süt ile ve bal ile karıştırarak tertîb ederler (*Kamûs Ter.* IV, 745).

Herevî ve diğerleri: Buna, beyazlığı ve inceliğinden dolayı süde benzetilmesi sebebiyle *telbîne* ismi verilmişdir demişlerdir (Nevevî).

Bu izâhlara göre telbîne, un, süt, baldan mürekkeb olarak pişirilen muhallebiye benzer bir nevi bulamaçdır. Süt gibi beyaz olduğu için bu isimle adlandırılmışdır.

53. Bal ile tedâvî : Arının binbir çeşit çiçekden toplayıb hendesî bir intizâm ile yaptığı, gömeçlere doldurduğu bu mubârek tatlıda sıhhî ve gıdâî pekçok menfaatlar bulunmaktadır. Ancak balın ne gibi hastalıklarda şifâ verici te'sîri olduğunu tıbb ilmi ve tıbb âlimi ta'yîn eder. Peygamber'in balı çok sevdiğini ve dâima bal şerbeti içmek i'tiyâdında olduğunu bu husûsda gelen sahîh hadislerden öğreniyoruz. Kur'ân'ın şu âyetlerinde bal arısından bahsedilib, balda da bir şifâ bulunduğu haber verilmişdir :

«Rabbin bal arısına : Dağlardan, ağaçlardan ve insanların senin için yapacakları çardaklardan evler edin. Sonra meyve (ve çiçek) lerin her birinden ye de Rabbının kolaylıklar gösterdiği yayılım yollarına git diye ilhâm etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet çıkar ki onda insanlar için şifâ vardır. İşte bunda da tefekkür edecek zümre için elbette bir âyet vardır» (en-Nahl : 68-69).

sûlullah (S) : «Ona bal (şerbeti) içir» buyurdu. O zât da kardeşine (bal şerbeti) içirdi. Sonra bu zât tekrar Peygamber'e geldi ve : Ben kardeşime bal içirdim. Fakat bu onun ancak ishâlini artırdı dedi. Peygamber ona üç defa bal içir tavsiyesinde bulundu. Sonra o zât dördüncü defa gelib mürûcaat etti. Peygamber yine : «Ona bal (şerbeti) içir» buyurdu. O zât : Yemin olsun ben ona bal (şerbeti) içirdim fakat bu onun ishâlini artırmakdan başka te'sîr yapmadı dedi. Bu sefer Rasûlullah : «Allah doğru söylemişdir, fakat senin kardeşinin karnı yalancıdır» buyurdu[54]. O zât kardeşine tekrar bal içirdi ve bu sefer ishâli iyi oldu.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Saîd Hudrî'den, Peygamber'e bir kimse gelib : Kardeşimin karnı bozuldu dedi. Peygamber de : «Ona bal içir» buyurdu dediğini, yukarıki Şu'be hadîsi ma'nâsıyle rivâyet etmişdir.

(٣٢) بَابُ الطَّاعُونِ وَالطِّيَرَةِ وَالْكَهَانَةِ وَنَحْوِهَا

٩٢ – (٢٢١٨) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ وَأَبِي النَّضْرِ، مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَسْأَلُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ: مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الطَّاعُونِ ؟ فَقَالَ أُسَامَةُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الطَّاعُونُ رِجْزٌ أَوْ عَذَابٌ أُرْسِلَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ ، أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ، فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ. وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ ».

وَقَالَ أَبُو النَّضْرِ «لَا يُخْرِجُكُمْ إِلَّا فِرَارٌ مِنْهُ».

(32) VEBÂ, UĞURSUZLUK SEBEBİ, FALCILIK VE BUNLARA BENZER ŞEYLER BÂBI[55]

92 — (2218) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâ-

54. Rasûlullah : «Allah doğru söylemişdir...» sözü ile yukarıda tercemesini verdiğimiz «FÎHİ ŞİFÂUN Lİ'N-NÂS : *Balda insanlar için şifâ vardır*» (en-Nabl : 69) âyetini kasdetmişdir. Böylece «minhu» daki zamîrin bala râci' olduğunu göstererek güzel bir tefsir yapmışdır.

«Son fennî ve tıbbî tecribeler de bunu isbât etmekdedir. Hz. Umer, onulmaz yaraları bal ile tedâvî ederdi, hem sürer hem içirirdi. Bu gün de ayni tedâvî usûlü tatbîk edilmekde ve yüzde doksan ayni neticeler alınmakdadır» (H. Basri Çantay, *Meâli Kerîm*).

55. *Tâûn* : Vebâ hastalığına denir.

Tıyere ve *tivere*, inebe vezinlerinde kendisi ile teşe'um olunan yaramaz fâla denir. Şârih der ki, fâl daha umûmîdir. Tiyere daha husûsîdir...

Teşe'um, ...Sol tarafa azîmet eylemek, sol tarafa yatmak, sola dönmek ve bir nesneyi uğursuz saymak ma'nâlarınadır.

Kehânet, ğâibden haber vermek ma'nâsınadır, fâlcılık eylemek ve bakıcılık eylemek ta'bîr olunur (*Kamûs Ter.* ilgili maddeler).

lik'in huzûrunda okudum, o da Muhammed İbn Münkedir'den ve Umer ibn Ubeydullah'ın himâyesinde olan Ebu'n-Nadr'dan, o da Sa'd İbn Ebî Vakkas'ın oğlu Âmir'den, o da babasından. Âmir, babası İbn Ebî Vakkas'dan, Usâmetu'bnu Zeyd'e şöyle sorarken işitmişdir:

— Sen Rasûlullah (S) dan vebâ hastalığı hakkında ne duydun? Usâme de şöyle dedi:

— Rasûlullah: «Tâûn bir azâbdır. Yahut İsrâîl oğullarından bir kavme, yahut sizden önce geçen bir ummet üzerine gönderilmiş bir azâbdır. Sizler onun bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman, o tâûnlu yere gitmeyiniz. Sizin içinde bulunduğunuz bir yerde bu hastalık meydana çıkarsa, ondan kaçmak için oradan çıkmayınız!» buyurdu[56].

٩٣ — (..) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا: أَخْبَرَنَا الْمُغِيرَةُ (وَنَسَبَهُ ابْنُ قَعْنَبٍ فَقَالَ: ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيُّ) عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الطَّاعُونُ آيَةُ الرِّجْزِ. ابْتَلَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ نَاسًا مِنْ عِبَادِهِ. فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ، فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِ. وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلَا تَفِرُّوا مِنْهُ».

هَذَا حَدِيثُ الْقَعْنَبِيِّ. وَقُتَيْبَةُ نَحْوُهُ.

93 — ( ) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Tâûn, azâb âyetidir. Azîz ve Celîl olan Allah onunla kullarından bir takım insanları mübtelâ kılmışdır. Siz onun bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman sakın oraya girmeyin. Sizin içinde bulunduğunuz bir yerde zuhûr ettiği zaman ise sakın ondan kaçmayınız».

56. *Tâûn ya'nî vebâ hakkında bir tanıtma:*

«Vebâ hastalığı dünyâda mevcûd bulaşıcı hastalıkların en tehlikelisidir. Eski asırlarda bir çok salgınlar yapmış, insanların gözünü çok korkutmuşdur. Mikrobu *basil* dediğimiz *çomak* şeklinde bir mikrobdur. 1894 milâd yılında Yersen adında bir âlim tarafından keşf olunmuşdur.

Eski salgınların ilk başladığı yerler, Hindistan, Irak ve Afrika'nın ba'zı mahalleridir. Zaman zaman buralardan kalkan salgınlar bütün dünyâya sirâyet etmiş, cihân salgını şeklini almışdır.

Vebâ basili, herşeyden evvel fârelerde salgın bir şekilde hastalık yapar. Esâsen insanlara da fârelerden geçer. Arada vâsıta olan hayvanlar pirelerdir. Pireler, hasta fâreleri ısırarak onların kanında dolaşan vebâ mikroplarını alıb insanlara geçerlerse bu pirelerin insanları ısırması ve kazûratlarını deri üzerinde bırakmaları dolayısıyla kaşınmalar hâsıl olur. Bu kaşınmalar esnâsında pire pislikleri içinde bulunan vebâ basilleri deri üzerindeki ufacık sıyrıklardan vucûda girerler. Bu sûretle sağlam insanlar vebâ mikrobunu almış ve hastalığa bulaşmış olurlar.

Vebâya tutulan insanların hastalık mahsûlleri ile bulaşmış bütün eşyâsı ve onları ısıran pireler yine sirâyete vâsıta olurlar...» (Dr. Nuri Ergene, *Ceb Doktoru*, Yedigün Neşriyâtı, s. 140).

(Râvî der ki :) Bu, el-Ka'nebî'nin hadîsidir, Kuteybe'nin hadîsi de bu tarzdadır.

٩٤ – (...) وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، حدثنا أبي. حدثنا سفيان عن محمد بن المنكدر، عن عامر بن سعد، عن أسامة. قال: قال رسول الله ﷺ «إن هذا الطاعون رجز سلط على من كان قبلكم، أو على بني إسرائيل. فإذا كان بأرض، فلا تخرجوا منها فرارا منه. وإذا كان بأرض، فلا تدخلوها».

94 — ( ) .... : Usâme (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muhakkak ki şu tâûn hastalığı sizden önce geçen milletler üzerine, yahut İsrâîl oğulları üzerine musallat edilmiş olan bir azâbdır. (Sizin içinde bulunduğunuz) bir yerde meydana geldiği zaman, o hastalıkdan kaçmak için, bulunduğunuz yerden çıkmayınız. (Sizin içinde bulunmadığınız) bir yerde olduğu zaman siz o yere girmeyiniz».

٩٥ – (..) حدثني محمد بن حاتم. حدثنا محمد بن بكر. أخبرنا ابن جريج. أخبرني عمرو ابن دينار؛ أن عامر بن سعد أخبره؛ أن رجلا سأل سعد بن أبي وقاص عن الطاعون؟ فقال أسامة ابن زيد: أنا أخبرك عنه. قال رسول الله ﷺ «هو عذاب أو رجز أرسله الله على طائفة من بني إسرائيل، أو ناس كانوا قبلكم. فإذا سمعتم به بأرض، فلا تدخلوها عليه. وإذا دخلها عليكم، فلا تخرجوا منها فرارا».

(...) وحدثنا أبو الربيع، سليمان بن داود وقتيبة بن سعيد قالا: حدثنا حماد (وهو ابن زيد). ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا سفيان بن عيينة. كلاهما عن عمرو بن دينار بإسناد ابن جريج. نحو حديثه.

95 — ( ) .... : Âmir ibn Sa'd şöyle haber verdi : Bir kimse, Sa'd ibn Ebî Vakkas'a tâûn'dan sordu. Bunun üzerine Usâmetu'bnu Zeyd şöyle dedi : Onun hakkında ben sana haber vereyim, Rasûlullah (S) : «O, bir azâb yahut bir riczdir ki Allah onu İsrâîl oğullarından bir tâife üzerine yahut sizden önce geçen bir takım insanlar üzerine göndermişdir. Siz bir yerde onun çıktığını işittiğiniz zaman, sakın o hastalığın bulunduğu yere girmeyiniz. Bulunduğunuz yere sizin üzerinize girdiği zamanda ise kaçarak o yerden çıkıb gitmeyiniz».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Amr ibn Dînâr'dan, İbn Cureyc'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٩٦ – (...) حدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني عامر بن سعد عن أسامة بن زيد، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «إن هذا الوجع أو السقم رجز عذب به بعض الأمم قبلكم. ثم بقي بعد بالأرض. فيذهب المرة ويأتي الأخرى. فمن سمع به بأرض، فلا يقدمن عليه. ومن وقع بأرض وهو بها، فلا يخرجنه الفرار منه».

(...) وحدثناه أبو كامل الجحدري. حدثنا عبد الواحد (يعني ابن زياد). حدثنا معمر عن الزهري. بإسناد يونس نحو حديثه.

96 — ( ) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Muhakkak bu ağrı yahut hastalık, sizden evvelki bazı ummetlerin kendisi ile azâblandırıldıkları bir azâbdır. Sonra onların ardından yeryüzünde bâkî kaldı. Bir defa gider, diğer bir defa gelir. Artık her kim bir yerde onu işitirse sakın o hastalığın üzerine gitmesin. Her kim de bir arâzîye düşer, halbuki o yerde de bu hastalık bulunursa artık hastalıkdan kaçmak için kendisini oradan çıkarmasın».

( ) .... : Burada da Ma'mer, Zuhrî'den, Yûnus'un isnâdı ile onun hadîsi tarzında tahdîs etmişdir.

٩٧ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن شعبة، عن حبيب. قال: كنا بالمدينة فبلغني أن الطاعون قد وقع بالكوفة. فقال لي عطاء بن يسار وغيره: إن رسول الله ﷺ قال «إذا كنت بأرض فوقع بها، فلا تخرج منها. وإذا بلغك أنه بأرض، فلا تدخلها» قال قلت: عمن؟ قالوا: عن عامر بن سعد يحدث به. قال فأتيته فقالوا: غائب. قال فلقيت أخاه إبراهيم بن سعد فسألته؟ فقال: شهدت أسامة يحدث سعدا قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن هذا الوجع رجز أو عذاب أو بقية عذاب عذب به أناس من قبلكم. فإذا كان بأرض وأنتم بها، فلا تخرجوا منها. وإذا بلغكم أنه بأرض، فلا تدخلوها».

قال حبيب: فقلت لإبراهيم: آنت سمعت أسامة يحدث سعدا وهو لا ينكر؟ قال: نعم.

(...) وحدثناه عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة، بهذا الإسناد. غير أنه لم يذكر قصة عطاء بن يسار في أول الحديث.

(.) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع عن سفيان، عن حبيب، عن إبراهيم بن سعد، عن سعد بن مالك وخزيمة بن ثابت وأسامة بن زيد. قالوا: قال رسول الله ﷺ بمعنى حديث شعبة.

(.) وحدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم. كلاهما عن جرير، عن الأعمش، عن حبيب، عن إبراهيم بن سعد بن أبي وقاص قال: كان أسامة بن زيد وسعد جالسين يتحدثان. فقالا: قال رسول الله ﷺ. بنحو حديثهم.

(...) وحدثنيه وهب بن بقية. أخبرنا خالد (يعني الطحان) عن الشيباني، عن حبيب بن أبي ثابت، عن إبراهيم بن سعد بن مالك، عن أبيه، عن النبي ﷺ. بنحو حديثهم.

97 — ( ) .... : Habîb şöyle dedi : Biz Medîne'de idik. Bana Kûfe'de tâûn hastalığı vukûa geldiği haberi ulaşdı. Bunun üzerine Atâ ibn Yesâr ile ondan başkası bana : Rasûlullah (S) : «Sen bir yerde bulunduğun zaman orada bu hastalık vâkı' oldu ise, artık sen o yerden çıkma. O hastalığın bir yerde meydana geldiği haberi sana eriştiği zaman ise sen o yere girme» buyurmuşdur dedi. Ben de onlara : Bu hadîs kimdendir? diye sordum. Onlar : Âmir ibn Sa'd'dandır. O, bu hadîsi tahdîs ediyordu dediler. Ben müteâkiben Âmir ibn Sa'd'ın bulunduğu yere gittim. Oradakiler bana : Âmir burada yokdur dediler. Ben de : Onun kardeşi İbrahim ibn Sa'd'a kavuşub bunu ondan sordum. İbrahim şöyle dedi : Ben Usâme'ye şâhid oldum ki o, bu hadîsi Sa'd'a tahdîs ediyordu ve dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Şüphesiz bu ağrı bir ricz yahut bir azâbdır. Yahut sizden evvelki bir takım insanların kendisi ile azâblandırılmış olduğu bir azâbın bakiyyesidir. Bu hastalık herhangi bir arâzîde meydana geldiği ve siz de orada bulunduğunuz zaman artık o yerden çıkmayınız. Bu hastalığın bir yerde çıktığı haberi size ulaştığı zamanda da sizler o hastalıklı yere girmeyiniz».

Râvî Habîb dedi ki : Ben İbrahim'e : Usâme, bu hadîsi Sa'd'e tahdîs ederken sen bizzât işittin mi? Sa'd onu inkâr etmez halde miydi? diye sordum. İbrahim : Evet dedi.

( ) .... : Burada da Şu'be, bu isnâdla tahdîs etmiş ancak hadîsin evvelindeki Atâ ibn Yesâr kıssasını zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki üç râvî de : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu diyerek Şu'be'nin hadîsi tarzında rivâyet ettiler.

( ) .... : Burada da Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın oğlu İbrahim şöyle demişdir : Usâmetu'bnu Zeyd ile Sa'd ikisi oturmuş konuşuyorlardı. İkisi de Rasûlullah şöyle buyurdu diyerek yukarıki râvîlerin hadîsi tarzında rivâyet ettiler.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Sa'd ibn Mâlik'in oğlu İbrahim'den, o da babası Sa'd'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıdakilerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

٩٨ — (٢٢١٩) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عبد الحميد بن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب، عن عبد الله بن عبد الله بن الحارث بن نوفل، عن عبد الله بن عباس؛ أن عمر بن الخطاب خرج إلى الشام. حتى إذا كان بسرغ لقيه أهل الأجناد. أبو عبيدة بن الجراح وأصحابه. فأخبروه أن الوباء قد وقع بالشام.

قال ابن عباس: فقال عمر: ادع لي المهاجرين الأولين فدعوتهم، فاستشارهم وأخبرهم أن الوباء قد وقع بالشام. فاختلفوا. فقال بعضهم: قد خرجت لأمر ولا نرى أن ترجع عنه. وقال بعضهم: معك بقية الناس وأصحاب رسول الله ﷺ. ولا نرى أن تقدمهم على هذا الوباء. فقال: ارتفعوا عني. ثم قال: ادع لي الأنصار فدعوتهم له فاستشارهم. فسلكوا سبيل المهاجرين. واختلفوا كاختلافهم. فقال: ارتفعوا عني. ثم قال: ادع لي من كان ههنا من مشيخة قريش من مهاجرة الفتح.

فدعوتهم فلم يختلف عليه رجلان. فقالوا: نرى أن ترجع بالناس ولا تقدمهم على هذا الوباء. فنادى عمر في الناس: إني مصبح على ظهر. فأصبحوا عليه. فقال أبو عبيدة بن الجراح: أفرارا من قدر الله؟ فقال عمر: لو غيرك قالها يا أبا عبيدة! (وكان عمر يكره خلافه) نعم. نفر من قدر الله إلى قدر الله. أرأيت لو كانت لك إبل فهبطت واديا له عدوتان. إحداهما خصبة والأخرى جدبة. أليس إن رعيت الخصبة رعيتها بقدر الله، وإن رعيت الجدبة رعيتها بقدر الله؟ قال فجاء عبد الرحمن بن عوف، وكان متغيبا في بعض حاجته. فقال: إن عندي من هذا علما. سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا سمعتم به بأرض، فلا تقدموا عليه. وإذا وقع بأرض وأنتم بها، فلا تخرجوا فرارا منه».

قال: فحمد الله عمر بن الخطاب ثم انصرف.

98 — (2219) .... : Abdullah ibn Abbâs (R) dan : Umer ibn Hattâb, Şâm'a hareket etti. Nihâyet (Yermuk yakınında bir köy olan) Serğ'a vardığı zaman ordu kumandanları Ebû Ubeydete'bnu'l-Cerrâh ve arkadaşları kendisini karşıladılar ve Şâm arâzîsinde vebâ vukû' bulduğunu ona haber verdiler.

İbn Abbâs dedi ki : Umer : İlk Muhâcirleri bana çağır dedi. Ben, onları çağırdım. Umer onlarla istişâre etti ve onlara Şâm'da vebâ olduğunu haber verdi [57]. Onlar ihtilâf ettiler. Ba'zısı : Bir iş için çıkmışsın, o işden geri dönmeni doğru bulmayız. Ba'zısı da, insanların bakiyyesi ve Rasûlullah'ın arkadaşları seninle beraberdirler. Onları şu vebâ üzerine götürmeni doğru görmeyiz dediler. Umer, yanımdan çıkın dedi. Sonra : Ensâr'ı bana çağır dedi. Ben onları da Umer'in yanına da'vet ettim. Umer onlarla da istişâre etti. Onlar da Muhâcir'lerin yoluna girdiler ve onların ihtilâfları gibi ihtilâf ettiler. Bunun üzerine Umer onlara da yanımdan çıkın dedi. Sonra Kureyş ihtiyârlarından, feth Muhâcirlerinden burada bulunanları bana çağır dedi [58]. Onları çağırdım. Onlardan ikisi bile Umer'e karşı i'tirâz etmedi. Onlar, insanları geriye döndürmeni ve halkı şu vebâ üstüne götürmemeni doğru görürüz dediler. Bunun üzerine Umer : İnsanlar arasında şöyle nidâ ettirdi : Ben sabahleyin bineğime binib geri döneceğim. Binâenaleyh buna göre (hazırlanıb) sabahlayın dedi. Ebû Ubeydete'bnu'l-Cerrâh : Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun? dedi. Umer : Keşki bunu senden başkası söyleseydi ey Ebâ Ubeyde! (Umer, kendisine muhâlefet edilmesinden hoşlanmaz idi). Evet, Allâh'ın kaderinden yine Allâh'ın ka-

57. İmâm Halil : Bu tâûndur. Umûmî olan her hastalık tâûndur denmişdir. Muhakkıklar şöyle dediler : O, yeryüzünün diğer cihetleri müstesnâ olarak arzın bir cihetindeki insanlardan pek çoğunun tutuldukları hastalıkdır. Çokluk ve diğer bakımlardan mu'tâd hastalıklara muhâlif olur. Buna tutulan insanların hepsinin hastalıkları, diğer vakıtlardakinin hilâfına bir nevi olur. Zira diğer hastalıklarda insanların hastalıkları çeşitlidir. Ve yine dediler ki : Her tâûn vebâdır, fakat her vebâ tâûn değildir. Umer zamanında Şâm'da vukûa gelen vebâ bir tâûn idi ki o, *Amvâs* tâûnudur. Amvâs Şâm'da ma'rûf bir karyedir.

58. Umer böylece onları faziletlerine göre rutbelendirmişdir. Kadı Iyâd dedi ki : İlk Muhâcirler ile murâd, iki kıbleye namaz kılanlardır. Onlar için fethden evvel hicret sevâbı hâsıl olmuşdur. Çünkü fethden sonra hicret yokdur. Bir de denildi ki : Onlar fethden sonra hicret etmiş olan muslimanlardır. Onlar için, faziletsiz olarak Muhâcir ismi hâsıl olmuşdur. Kadı Iyâd dedi ki : Zâhir olan budur. Çünkü bunlar, Umer'in huzûruna Kureyş ihtiyârlarından önce gitmiş kimselerdir. Umer'in geri dönmesi, dönmenin hayırlı olacağına kail olanların çokluğu sebebiyle dönmek tarafının üstün gelmesinden dolayıdır. Bir de bu daha ihtiyâtlı idi. Yoksa sırf feth muslimanlarını taklid değildi. Zira ilk Muhâcirlerin ba'zısı ile Ensâr'ın bir kısmı da dönmeği işâret etmişlerdi. Ba'zısı da oraya gitmeği işâret etmişlerdi. Binâenaleyh dönmeği işâret edenlere Kureyş yaşlılarının re'yi eklenmişdi ve bu sûretle dönmeğe kail olanlar çoğalmışdı. Maamâfih Kureyş ihtiyârlarının, yaşlılık, ma'lûmatlılık, tecribe çokluğu ve re'y doğruluğu meziyetleri vardı. Hulâsa her iki tâifenin hucceti açıkdır, hadisde biyân edilmişdir. Onların her ikisi de şerîatdaki iki asıldan istimdâd ediyorlardı. Bu iki asılın biri tevekkul ve ilâhî kazâya teslimiyet; ikincisi de, ihtiyât, sakınma ve kendi eliyle kendini tehlükeye atmakdan çekinmek — el-Bakara : 195 — asıllarıdır (Nevevî).

derine kaçıyoruz. Ne dersin? Şâyet senin develerin olsa, iki yamacı olan bir vâdîye inseler — yahut indirsen — o yamaçlardan biri munbit, diğeri ise otsuz olsa, sen develeri bitek yerde güdsen, Allâh'ın kaderi ile güdmüş, otsuz yerde güdsen, yine Allâh'ın kaderi ile güdmüş değil misin? dedi. İbn Abbâs dedi ki : Abdurrahmân ibn Avf bir hâceti yüzünden ortada yok iken bu sırada çıkageldi ve şöyle dedi : Bu husûsda bende bir ilim vardır ki ben onu Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Bu hastalığın bir yerde çıktığım işittiğiniz zaman oraya gitmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vâki' olursa, ondan kaçmak için sakın o yerden çıkmayınız».

Abdullah : Bunun üzerine Umer, Allah'a hamd etti, sonra ayrıldı demişdir.

٩٩ – (...) وحدثنا إسحاق بن إبراهيم ومحمد بن رافع وعبد بن حميد (قال ابن رافع: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر، بهذا الإسناد، نحو حديث مالك. وزاد في حديث معمر: قال وقال له أيضا: أرأيت أنه لو رعى الجدبة وترك الخصبة أكنت معجزه؟ قال: نعم. قال فسر إذا. قال فسار حتى أتى المدينة. فقال: هذا المحل. أو قال: هذا المنزل. إن شاء الله.

(...) وحدثنيه أبو الطاهر وحرملة بن يحيى قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب بهذا الإسناد. غير أنه قال: إن عبد الله بن الحارث حدثه. ولم يقل: عبد الله بن عبد الله.

99 — ( ) .... : Burada Ma'mer, bu isnâd ile (98 rakamlı) Mâlik hadîsi tarzında haber vermişdir. Ma'mer'in hadîsinde şu ziyâde olmuşdur : Keza Umer, Ebû Ubeyde'ye : Bana haber ver : Şâyet çoban develeri otsuz yerde güdse de, otlu yeri terk etmiş olsaydı sen o çobanı âcizliğe nisbet etmez miydin? diye sordu. Ebû Ubeyde : Evet ederdim dedi. Bunun üzerine Umer : Öyle ise haydi yürü dedi. Muteâkiben Umer de yola koyuldu ve nihâyet Medîne'ye gelince : İnşâallah şu, mahaldır veya şu, menzildir dedi [59].

59. Bu tâûn, Amvâs tâûnu diye meşhûrdur. Umer'in devlet reisliği zamanında ve hicretin on yedinci yılının sonlarında zuhûr eden bu felâket Suriye, Mısır ve İrak'ı isti'lâ etmiş, ve aylarca devâm etmişdir. En tahribkâr günlerinden üç gün içinde yetmiş bin kişinin öldüğünü şârihler bildiriyor. Suriye ve İrak'daki ordu zâyiatının mikdarı yirmi beş bine bâliğ olmuş ve en ziyâde tahrîbatını Suriye'de icrâ etmişdir. Oradaki İslâm ordusu Ebû Ubeyde, Muâz ibn Cebel gibi başkumandanlarını ve birçok ünlü mücâhidlerini hep bu vebâ felâketi yüzünden gaybetmişdir. Hz. Umer, icâb eden sıhhî tedbirleri görüşüb *Serğ* denilen yerden geri dönmüşdür.

Bu hadîs, *Sahîh Muslim Tercemesi*, I, 61-62 sahîfelerinde de kader bahsi ile ilgili olarak hâşiye yapılmışdı. Orada kadere dâir bir iki rivâyet daha vardır.

( ) .... : Burada Yûnus, İbn Şihâb'dan bu isnâdla haber vermiş, şukadar ki o : Ona Abdullah ibn Hâris tahdîs etti demiş de (98 rakamlı hadîsin senedinde hikâye i'râbı ile kesre olarak) Abdillah ibn Abdillah dememişdir.

١٠٠ – (.) وحدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن عبد الله بن عامر بن ربيعة ؛ أن عمر خرج إلى الشام . فلما جاء سرغ بلغه أن الوباء قد وقع بالشام . فأخبره عبد الرحمن بن عوف ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا سمعتم به بأرض، فلا تقدموا عليه . وإذا وقع بأرض وأنتم بها، فلا تخرجوا فرارا منه » فرجع عمر بن الخطاب من سرغ .

وعن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله؛ أن عمر إنما انصرف بالناس من حديث عبد الرحمن بن عوف.

100 — ( ) .... : Yine bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da İbn Şihâb'dan, o da Abdullah ibn Âmir ibn Rabîa'dan : Umer, Şâm'a hareket etti. Serğ'a gelince, Şâm'da vebâ hastalığı vukû' bulduğu haberi kendisine ulaşdı. Abdurrahmân ibn Avf, Umer'e : Rasûlullah (S) : «Sizler bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman, o hastalık üzerine gitmeyiniz. Eğer bu hastalık sizin bulunduğunuz yerde meydana gelirse, hastalıkdan kaçmak için bulunduğunuz yerden çıkmayınız» buyurdu hadîsini haber verdi. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb, Serğ'den geriye döndü.

İbn Şihâb'ın, Sâlim ibn Abdillâh'dan gelen hadîsinde : Umer, insanları ancak Abdurrahmân ibn Avf'ın hadîsinden dolayı geriye döndürmüşdür tarzındadır.

(٣٣) باب لا عدوى ولا طيرة ولا هامة ولا صفر، ولا نوء ولا غول، ولا يورد ممرض على مصح

١٠١ – (٢٢٢٠) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى (واللفظ لأبي الطاهر) قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . قال ابن شهاب : فحدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن ، عن أبي هريرة ، حين قال رسول الله ﷺ « لا عدوى ولا صفر ولا هامة » . فقال أعرابي : يا رسول الله ! فما بال الإبل تكون في الرمل كأنها الظباء ، فيجيء البعير الأجرب فيدخل فيها فيجربها كلها ؟ قال « فمن أعدى الأول ؟ » .

(33) HASTALIĞIN (BİZÂTİHİ) SİRÂYETİ YOKDUR; (EŞYÂDA) UĞURSUZLUK YOKDUR; BAYKUŞ (ÖTMESİNİN TE'SİRİ) YOKDUR; SAFER AYINDA UĞURSUZLUK YOKDUR; YILDIZIN TE'SÎRİ YOKDUR; CÂDÛ YOKDUR; HASTA DEVELERİN SÂHİBİ, DEVELERİNİ SAĞLAM DEVELER SÂHİBİNİN DEVELERİ ÜZERİNE GÖTÜRMESİN (HADÎSLER) BÂBI [60]

101 — (2220) .... : Ebû Hureyre'den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizzât) siyrâyeti yokdur. Safer (in hurmeti) de

60. *Advâ*, cedvâ vezninde fesad ma'nâsınadır. Onda cedvâ yani fesad vardır denilir. Ve sâri' olan uyuzluk makûlesi illete ve uyuzluk makûlesi illetin diğerlerine sirâyetine denir ki isimdir. Hadîsdeki *«lâ advâ ve lâ safer»* bu ma'nâdandır. O da uyuz ve diğer bir hastalığın sâhibinden başkasına geçmesidir.

Hâme, gece kuşlarından *sadâ* dedikleri kuş ismidir. Meşhûru baykuşdur. Mütercim der ki : *en-Nihâye*'de *lâ advâ ve lâ hâmete* hadîsinde hâme'den murâd bu kuş olmak üzere şerh edilmişdir. Arablar İslâm'dan önce i'tikâd ederlerdi ki intikâmı alınmayan maktûlun rûhu *hâme* olub dâima beni sulayın diye çağırırmış, intikâm alındıkda uçub gidermiş. Ve *hâme*, gece kuşlarından bir kuşdur. Bir kavle göre *bûmedir*. Bazılarına göre her ölünün kemikleri yahut rûhları hâme olmak üzere i'tikâd ve onunla teşe'üm ederlermiş. Sonra İslâm Dîni tarafından bu bâtıl inançlar nefyolundu.

Sadâ, asâ vezninde bedeni latîf ve hoş endâm adama denir. Ve başın içinde olan haşv ve eczâsına denir, dimâğ ma'nâsınadır. Ve bir kuş adıdır ki geceleri öter ve oradan oraya sıçrayıb uçar. Câhiliye inancına göre bir kuş ismidir ki maktûlun kabirde a'zâsı çürüdükde başından çıkıb zuhûr eder, bu kuş baykuş olacakdır.

Safer, bir illet adıdır ki insanın karnına ârız olub benzini kebribâ gibi sarardır. Ve safer, Muharrem ayını safer ayına te'hîr eylemeğe denir. Câhiliyetde harâm aylardan olan Muharrem ayında başlamış oldukları harb ve ta'lânı icrâ için harâm kılmayı Safer ayına te'bîr, yani Saferi Muharreme bedel ederlerdi. Lâ safere... hadîsi bu ma'nâdandır. Bir kavle göre zikredilen bu hadîsde menfi olan saferden murâd işâret edilen hastalıkdır ki başkasına sirâyet edici diye i'tikâd ederlerdi.

Ve Arab'ların inancında bir yılan adıdır ki insanın karnında meydana gelir, göğüs kemiklerine yapışıktır, acıkdıkda insanın içerisini kavrayıb ısırır. Bir kavle göre bir canavardır ki kezâlik insanın iç boşluğunda olub acıktığında eğe kemiklerinin taraflarını ısırır. İnsan acıkdıkda içerisinin sızladığı güyâ ki bundandır.

Bir kavle göre bir nevi kurtcağızdır ki insanın karnında ârız olur, *sıfâr* dahi derler. Şârihin beyânına göre solucanlar olacakdır ki aşağıdan atılırlar...

Nev', gurûba mâil ve sâkıt olan yıldıza denir. Cem'i envâ' ve nev'ân gelir. Bir kavle göre nev', yıldız düşmeğe denir. ki ayın menzillerinden bir yıldız, fecr tulû' ettiği sırada mağribde ufukdan sâkıt olub onun rakibi olan yıldız hemen o sâat meşrıkden ona mukabil tulû' eylemekden ibâretdir. Şârih der ki işbu *nev'* husûsunun Arab'lar arasında on üç gün hükmü vardır. Ondan sonra menzillerden bir kevkebin dahi nev'ini i'tibâr ederler. On üçer gün, on üçer gün sene sonuna varıncaya kadar devam ederler. Lâkin cebhe menzilinde on dört gün mu'teberdir. Ve bazıları doğan yıldızı, bazıları da batan yıldızı i'tibâr eylediler. Arab'lar, yağmuru, rüzgârı ve diğer cevvî hâdiseleri ve vaziyetleri ona isnâd ederler. Bu ma'nâ, nuhûd yani kalkmak ma'nâsından, yahut atiyye ma'nâsındandır.

Gûl, helâk sebebi olan nesneye denir. Vakaa fi'l-gûl denir ki helekeye düştü demekdir. Heleke, âfet ve dâhiyeye denir. سعلاة (si'lât) ma'nâsınadır ki tenhâ ve kırlarda bazı şekil ile insana görünüb sapıtan bir cins cinn tâifesine denir. Türkçede *konculûz* ta'bîr olunur. Cem'i ağvâl ve gîlân gelir. *en-Nihâye*'de, *lâ gûle ve lâ safere* hadîsi hakkında İbnu'l-Esîr dedi ki : Gûl, cinn ve şeytanlardan bir cinsdir. Arab'lar

yokdur. Öğey ve baykuş (ötmesinin te'sîri) de yokdur» buyurduğu zaman bir çöl Arabı : Yâ Rasûlallah! Öyle ise benim geyikler gibi (düzgün, sağlam) ve (temiz) kumluk arâzîde yaşıyan develerime ne dersiniz? Uyuzlu bir deve gelib de bu sağlam develerin arasına sokulunca onların hepsini uyuz ediveriyor dedi. Rasûlullah : «Ya ilk uyuz deveye bu hastalığı kim sirâyet ettirdi?» diye cevâb verdi[61].

١٠٢ – (...) وحدثني محمد بن حاتم وحسن الحلواني. قالا: حدثنا يعقوب (وهو ابن إبراهيم ابن سعد). حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وغيره؛ أن أبا هريرة قال: إن رسول الله ﷺ قال «لا عدوى ولا طيرة ولا صفر ولا هامة» فقال أعرابي: يا رسول الله! بمثل حديث يونس.

102 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur. Eşyâda uğursuzluk yokdur. Safer ayında uğursuzluk yokdur. Baykuş ötmesinde uğursuzluk yokdur» buyurdu. Bunun üzerine bir A'râbî : Yâ Rasûlallah! deyib (101 rakamlı) Yûnus hadîsindeki gibi söyledi.

١٠٣ – (...) وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان عن شعيب، عن الزهري. أخبرني سنان بن أبي سنان الدؤلي؛ أن أبا هريرة قال: قال النبي ﷺ «لا عدوى» فقام أعرابي فذكر بمثل حديث يونس وصالح. وعن شعيب عن الزهري قال: حدثني السائب بن يزيد ابن أخت نمر؛ أن النبي ﷺ قال «لا عدوى ولا صفر ولا هامة».

i'tikâd ederler ki ğûl, tenhâ beyâbânda insana muhtelif sûretlerle renklenmiş olarak görünüb yoldan sapıtır ve helâk eder. Bunun vucûdunu Peygamber nefy eyledi. Ve bazıları dedi ki, menfî olan ğûlun zâtı olmayıb, muhtelif sûretlerle müteşekkil olarak insana tasallutunu nefy eylediler. Hatta işbu «izâ tağavveleti'l-ğîlânu ...fe bâdirû bi'l-ezâni = ğûller renk renk görünüb sapıttığı zaman, hemen ezâna başlayın» hadîsi ve «lâ ğûle ve lâkini's-seâlâ = ğûl yokdur, fakat câdûlar vardır» hadîsi ikinci kavli te'yîd edicidir... Ve ğûl, semâdan sâkıt olan şihâblardan yaradılmış olmak üzere meşhûrdur. Kaldı ki vâkıa bir adam gecelerde bir tenhâ mahalde yahut yolda bulunub vehm ve vahşet peydâ eylese gözüne korkunç şekiller ile şekillenmiş garîb sûret tahayyul eder. Bunun hakîkatı vehm edici kuvvetin fi'lidir. Gerçi cinn tâifesinin vucûdu şer'an sâbitdir. Lâkin tahkîk kavli üzere tasallut ve zarâr vermekden men' edilmişlerdir.

Ve Rûmeli ülkesinin bazı bölgelerinde câdû ta'bîr ettikleri şahs, nakilerine göre ğûl nevindendir. İbn Kemâl, Ebu's-Suûd ve Sa'du'd-din Kasencânî fetvâları üzere habîs rûhlar, kendileri ile münâsebeti olan habîs cesetlere duhûl ve tasarruf edib kendileri gibi murdarlara zarâr verirler. Lâkin iymân ehline musallıt olamazlar. Ve def'inin çâresi de mezkûr fetvâlarda açıklanmışdır... (*Kamûs Ter.* İlgili maddeler).

61. Ya'nî ilk önce uyuz illetine tutulan devenin hastalığı sirâyetle olmayıb Allâh'ın takdîri ile vucûda geldiği şübhesizdir. Bunun gibi senin develerine sirâyeti de yüce Allah'ın takdîri iledir.

103 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin, Peygamber (S) : «Hastalığın kendi kendine sirâyeti yokdur» buyurdu. Bunun üzerine bir A'râbî ayağa kalkdı dediğini, (101 rakamlı) Yûnus ve (102 rakamlı) Sâlih hadîsleri gibi zikretti. Şuayb'ın, Zuhrî'den rivâyet ettiği hadîsde, Zuhrî şöyle demişdir: Bana Sâıd ibn Yezîd ibn Uhtî Nemir tahdîs etti ki Peygamber (S) : «Hastalık bizâtihî sirâyet etmez. Safer ayında harâmlık — veya uğursuzluk — yokdur. Baykuş ötmesinde de uğursuzluk yokdur» buyurdu [62].

١٠٤ — (٢٢٢١) وحدّثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ (وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ) قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ؛ أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا عَدْوَى» وَيُحَدِّثُ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا يُورِدُ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ».
قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُهُمَا كِلْتَيْهِمَا، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. ثُمَّ صَمَتَ أَبُو هُرَيْرَةَ بَعْدَ ذٰلِكَ عَنْ قَوْلِهِ «لَا عَدْوَى» وَأَقَامَ عَلَى «أَنْ لَا يُورِدُ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ»، قَالَ فَقَالَ الْحَارِثُ بْنُ

62. Câhiliyet devrinin bütün hurâfeleri ile, kötü an'aneleri ile mücâdele ederek yıkan ve yerlerine nûrlu bir medeniyet sistemi kuran dünyânın en büyük inkılâbcısı Peygamber'imiz Hz. Muhammed, bu hadisleri ile târih boyunca sürüb gelen büyük bir hurâfe serisini daha yıkmış bulunuyor.

Câhiliyet devrinde sârî' hastalıkların ilâhî bir te'sîre tâbi' olmadan bizâtihî sirâyet ettiği sanılırdı. İslâm akîdesine göre her şeyde hakîkî müessir yüce Allah'dır. Hadîslerde bu hakîkat: «Bulaşıcı hastalıklar bizâtihî sirâyet edemez» cümlesi ile ifâde buyurulmuşdur. Bununla beraber bütün sıhhat tedbîrleri de titizlikle emr ve tavsiye olunmuşdur. Bu emirlerden de sirâyetin sâbit olduğu ve fakat bu sirâyetin ancak ilâhî takdir ile vukûa geldiği öğretilmişdir. Nasıl ki ateş yakar, fakat yakdıran Allah'dır. Ateşe yakmak kudretini ve kanûnunu Allah bahşetmişdir. Dilediği zaman o kudreti alır, o kanûnu tutar da ateş, İbrahim Peygamber'in kıssasında olduğu gibi serin ve selâmet oluverir (el-Enbiyâ : 69).

Hadîsdeki *tıyere* ta'bîri, lugat izâhlarında da verildiği üzere bir maksad için evinden çıkan bir yolcunun önünden kuş yahut herhangi bir hayvan geçmesi ile bunu uğursuzluk sayarak maksadına gitmekden vaz geçib geri dönmesidir. Bu da câhiliyet âdetlerinden birisidir. Ne bir menfaatı celb, ne de bir mazarratı def' ile ilişiği olmayan ve ferdin irâdesini kırıb şahsî teşebbüsüne engel olan bu muzır âdat de kat'î sûretde men' olunmuşdur.

Hâme de Türkçede Ükey denilen ve geceleri uçan kuşdur. Câhiliyet Arab'ları bu kuşdan da teşe'um ederlerdi. Câhiliyet telakkîsine göre katili bulunmayıb da kısas olunamıyan bir maktûlun rûhu hâme kuşuna temessül ederek geceleri gelir : Beni sulayınız, beni sulayınız! diye ötermiş. Katil bulunub kısas olununca uçar gidermiş. Hadîslerde bu meş'ûm telakkî de nehy olunmuşdur. Bazıları da hâme ile murâd baykuşdur demişlerdir. Baykuşla teşe'üm Arab'lara ve eski devirlere mahsûs olmayıb başka milletler arasında da vardır. Ma'lesef zamanımızda da hâlâ yaşamakdadır.

Hadisdeki safer, hicrî târihin ikinci ayının adıdır. Câhiliyet devrinde Arab'lar nesi'

أَبِي ذُبَابٍ (وَهُوَ ابْنُ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ) : قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُكَ ، يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! تُحَدِّثُنَا مَعَ هٰذَا الْحَدِيثِ
حَدِيثًا آخَرَ . قَدْ سَكَتَّ عَنْهُ . كُنْتَ تَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا عَدْوَىٰ » فَأَبَىٰ أَبُو هُرَيْرَةَ
أَنْ يَعْرِفَ ذٰلِكَ . وَقَالَ « لَا يُورِدُ مُمْرِضٌ عَلَىٰ مُصِحٍّ » فَمَا رَآهُ الْحَارِثُ فِي ذٰلِكَ حَتَّىٰ غَضِبَ أَبُو هُرَيْرَةَ
فَرَطَنَ بِالْحَبَشِيَّةِ . فَقَالَ لِلْحَارِثِ : أَتَدْرِي مَاذَا قُلْتُ ؟ قَالَ : لَا . قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : قُلْتُ : أَبَيْتُ .

قَالَ : أَبُو سَلَمَةَ : وَلَعَمْرِي ! لَقَدْ كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُنَا ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا عَدْوَىٰ »
فَلَا أَدْرِي أَنَسِيَ أَبُو هُرَيْرَةَ ، أَوْ نَسَخَ أَحَدُ الْقَوْلَيْنِ الْآخَرَ ؟

104 — (2221) .... : Abdurrahmân ibn Avf'ın oğlu Ebû Seleme şöyle tahdîs etti : Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur» buyurdu. Ve yine tahdîs ederek Rasûlullah : «Hasta develerin sâhibi, develerini sağlam deve sâhibinin develeri yanına götürmesin» buyurdu.

Ebû Seleme dedi ki : Ebû Hureyre bu iki mes'elenin her ikisini de Rasûlullah'dan tahdîs ediyordu. Sonra Ebû Hureyre bunun ardından «hastalık (bizâtihî) sirâyet etmez» sözünden sükût edib sâdece «hasta develer sâhibi develerini, sağlam develer sâhibinin develeri üzerine götürmesin» sözü üzerinde durur oldu. Bunun üzerine (Ebû Hureyre'nin amuca oğlu olan) Hâris ibn Ebî Zubâb : Yâ Ebâ Hureyre! Ben senden işitmişdim ki sen bize bu hadîsle beraber diğer bir hadîs daha tahdîs ediyordun. Şimdi o hadîsden sükût ettin. Halbuki sen : Rasûlullah : «Hastalık (bizâtihî) sirâyet etmez» buyurdu der idin dedi. Ebû Hureyre bu hadîsi tanımakdan çekindi ve «hasta deve sâhibi develerini sağlam deve sâhibinin develeri yanına uğratmasın» hadîsini söyledi. Müteâkiben Hâris, bu husûsda onu yine gördü (hatırlatma yaptı), nihâyet Ebû Hureyre asabîleşerek Habeş dili ile anlaşılmaz bir şeyler söyledi [63]. Bunu ta'kîben Hâris'e hitâben : Ne söylediğimi biliyor musun? dedi. Hâris : Hayır, bilmiyorum dedi. Ebû Hureyre : Onu kabûl etmekden çekindim dedim, dedi.

Ebû Seleme : Ömrüme yemîn ediyorum ki, Ebû Hureyre bize, Rasûlullah «hastalık (bizâtihî) sirâyet etmez» buyurdu hadîsini tahdîs eder

---

usûlune göre Muharrem ayının harâmlığını Safer'e naklederlerdi. Ve bu sûretle Safer harâm aylardan sayılırdı. Peygamber bunu da men' edib : «Artık Safer ayı için hurmet yokdur» buyurmuşdur. Peygamber asrından zamanımıza kadar devam edib gelen halk telakkîsine göre bu ayda akdedilen nikâhı devamsız sayarlar. Hatta halk arasında bu aya boş ayı derler. Saferde uğursuzluk, şomluk yokdur buyurulmakla bu telakkî de yıkılmışdır. Buhârî'nin bir rivâyetinde Hz. Âişe : Benim nikâhım da, zivâfım da Safer ayında idi dediğine göre Peygamber bu hurâfeli fikrin izâlesine fi'len de çalışmışdır.

63. Hadîsdeki *ratana* fiili, lugatda şöyle îzâh ediliyor : *Ratâne* ve *ritâne* — sahâbe ve kitâbe vezinlerinde — Arabî lisândan gayrı lisânla tekellüm eylemek ma'nâsınadır (*Kamûs Ter.*).

idi. Artık ben bilemiyorum. Ebû Hureyre o kısmı unuttu mu, yoksa iki kavlden biri diğerini nesh mi etti? bilemiyorum dedi [64].

١٠٥ – (..) حدثني محمد بن حاتم وحسن الحلواني وعبد بن حميد (قال عبد: حدثني. وقال الآخران: حدثنا) يعقوب - يعنون ابن إبراهيم بن سعد - حدثني أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أنه سمع أبا هريرة يحدث؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا عدوى» ويحدث مع ذلك «لا يورد الممرض على المصح» بمثل حديث يونس.

(...) حدثناه عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. حدثنا شعيب عن الزهري، بهذا الإسناد، نحوه.

105 — ( ) .... : İbn Şihâb (dedi ki) : Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân haber verdi. Kendisi Ebû Hureyre'den, Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur» buyurdu hadîsini tahdîs ediyorken işitmişdir. Ve Ebû Hureyre bununla beraber (101 rakamlı) Yûnus hadîsi gibi «hasta develerin sâhibi develerini sağlam deve sâhibinin develeri yanına getirmesin» hadîsini de tahdîs ediyordu.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Zuhrî'den bu isnâdla o hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

١٠٦ – (٢٢٢٠) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا عدوى ولا هامة ولا نوء ولا صفر».

106 — (2220) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Hastalığın bizzât sirâyeti yokdur, baykuş ötmesinde uğursuzluk ve şerr yokdur. Yıldızın (tabîat hâdiselerinde) te'sîri yokdur. Safer ayında hurmet — veya uğursuzluk — yokdur» buyurmuşdur.

64. Ebû Hureyre'nin «lâ advâ = hastalığın kendi kendine sirâyeti yokdur» hadisini unutmuş olması hadîsin sıhhatını bozmaz. Çünkü hadîs bunca sahâbîlerin huzûrunda söylenmiş ve naklolunmuşdur. Bu cihetle de Buhârî ile Muslim'in *Sahîh*'lerine ve diğer *Sünen* sâhiblerinin kitâblarına geçmişdir. Şimdi müsbet ve menfi iki rivâyetin te'lifini şöyle yapabiliriz: Menfî olan rivâyetde hastalığın bizâtihî sirâyeti nefy olunub, Allâh'ın takdiri ile sirâyet ettiği bildirilmişdir. Bu bizâtihî kaydı ile iki rivâyet arasında zıdlık kalmamış oluyor.

١٠٧ — (٢٢٢٢) حدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو الزبير عن جابر. ح وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير، عن جابر. قال: قال رسول الله ﷺ «لا عدوى ولا طيرة ولا غول».

107 — (2222) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur, teşe'um (yani eşyâda uğursuzluk) yokdur, ğûl (denilen bir şey) de yokdur».

١٠٨ — (...) وحدثني عبد الله بن هاشم بن حيان. حدثنا بهز. حدثنا يزيد (وهو التستري). حدثنا أبو الزبير عن جابر. قال: قال رسول الله ﷺ «لا عدوى ولا غول ولا صفر».

108 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur. Ğûl denilen şey yokdur. Safer ayında uğursuzluk —veya harâmlık— yokdur» buyurdu.

١٠٩ — (...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا روح بن عبادة. حدثنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: سمعت النبي ﷺ يقول «لا عدوى ولا صفر ولا غول». وسمعت أبا الزبير يذكر؛ أن جابرا فسر لهم قوله «ولا صفر» فقال أبو الزبير: الصفر البطن. فقيل لجابر: كيف؟ قال: كان يقال دواب البطن. قال ولم يفسر الغول. قال أبو الزبير: هذه الغول التي تغول.

109 — ( ) .... : Ebuzzubeyr haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir : Ben Peygamber (S) den işittim : «Hastalığın (kendi kendine) sirâyeti yokdur. Safer ayında uğursuzluk —veya hurmet— yokdur. Ğûl denilen bir mahlûk da yokdur» buyuruyordu.

Râvî İbn Cureyc şöyle dedi : Ben E uzzubeyr'den işittim o, Câbir ibn Abdillah'ın kendisine «Safer yokdur» sözünü tefsîr ettiğini zikrediyordu. Ebuzzubeyr : Safer, karından ibâretdir dedi. Câbir'e : Bu nasıl olur? denildi. Câbir : Eskiden karın hayvanları denilir idi —yahut eskiden karın hayvanlarına kail olunur idi— dedi. Câbir, ğûl denilen şeyi tefsîr etmedi. Ebuzzubeyr : Bu, renk renk görünen ğûlden ibâretdir dedi.

(٣٤) باب الطيرة والفأل، وما يكون فيه من الشؤم

١١٠ — (٢٢٢٣) وحدثنا عبد بن حميد. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة؛ أن أبا هريرة قال: سمعت النبي ﷺ يقول «لا طيرة. وخيرها الفأل» قيل: يا رسول الله! وما الفأل؟ قال «الكلمة الصالحة يسمعها أحدكم».

(...) وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد. ح وحدثنيه عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب. كلاهما عن الزهري، بهذا الإسناد، مثله.

وفي حديث عقيل: عن رسول الله ﷺ. ولم يقل: سمعت. وفي حديث شعيب: قال: سمعت النبي ﷺ كما قال معمر.

(34) UĞURSUZLUK ADDETMEK, UĞURLULUK SAYMAK VE KENDİSİNDE UĞURSUZLUK BULUNACAK ŞEYLER BÂBI[65]

110 — (2223) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işittim : «Teşe'um (yani herhangi bir şeyi uğursuzluk addetme) yokdur. Onun en hayırlısı tefe'uldur» buyuruyordu. Yâ Rasûlallah! Fe'l nedir? diye soruldu. Rasûlullah : «Sizden birinizin işiteceği güzel bir kelimedir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den bu isnâdla yu-

65. *Fe'l* : Fâ'nın fethi ve hemzenin sükûnu ile *tıyere* mukabilidir ki lisânımızda *fâl* derler, uğur tutmağa ve yumn kelimesinin tahrif edilmişi olarak yom tutmak ta'bir olunur. Meselâ : Bir hasta bir kimseden yâ Sâlim! ve gayb bir şey arayan da yâ Vâcid! lafızlarını işidince şifâ ve aradığını bulmağa teyemmunle azm ve ümid eder. Ve bu fâl dâima hayırda kullanılır. Bir kavle göre hayırda ve şerrde kullanılır. Cem'i, fuûl ve uf'ul gelir. Hemzeyi elife kalb ile fâl demek dahi câizdir. Tefâul, tefe'ul, iftiâl hepsi de fâl tutmak ma'nâsınadır.

Şu'm, —şın'ın dammıyle— uğursuzluk ma'nâsınadır. Arab'lar bir semte giderken sol tarafdan görünen hayvanı tatayyur ettiklerinden uğursuza şu'm denmek ondan çıkmıştır.

Şâim, bir adamı, uğursuzluğa uğradıcı kimseye denir.

Şeâme, selâme vezninde uğursuz olma ma'nâsınadır... Arab'lar bi'n-nefs bedbâht olana *meş'ûm* ve gayre bedbahtlığı sâri ve lâhik olana *şâim* derler.

Meş'ûm, madrûb vezninde, *me'şûm*, ma'kûl vezninde ikisi de sahihdir. Bu madde *şeemeden* alınmışdır ki sol cânibe denir. Nitekim uğurluluk ma'nâsına olan *yumn*da yemine'den alınmışdır ki sağ tarafa denir. Zira Arab'lar hayır ve menfaatı yemine, şerr ve mazarratı sola nisbet ederler... Ashâbu'l-meymene ile Ashâbul'-meş'eme'nin (el-Vâkıa': 8-18; 9-19) tefsirleri husûsunda müfessirlerin birçok kavilleri vardır. Bunlar mahallerinde şerh edilmişdir... (*Kamûs Ter.* ilgili maddeler).

karınkinin benzerini rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Ukayl'ın hadîsinde: Rasûlullah'dan deyib, işittim dememişdir. Şuayb'ın hadîsinde ise, Ma'mer'in dediği gibi: Peygamber'den işittim demişdir.

١١١ — (٢٢٢٤) حدّثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَىٰ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا عَدْوَىٰ وَلَا طِيَرَةَ . وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ : الْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ ، الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ » .

111 — (2224) .... : Katâde, Enes (R) den tahdîs etti ki Allâh'ın Peygamber'i (S) şöyle buyurmuşdur: «Hastalığın (kendi kendine sebebsiz) sirâyeti yokdur. Herhangi bir şeyi uğursuz saymak da yokdur. Güzel bir söz, hoş bir kelimeden ibâret olan fâl benim hoşuma gider».

١١٢ — (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّىٰ وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . قَالَ « لَا عَدْوَىٰ وَلَا طِيَرَةَ . وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ » قَالَ قِيلَ : وَمَا الْفَأْلُ ؟ قَالَ « الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ » .

112 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den, Peygamber (S): «Hastalığın (sebebsiz) sirâyeti yokdur. Herhangi bir şeyi uğursuz saymak da yokdur. Ve fâl benim hoşuma gider» buyurdu. Peygamber'e: Fâl nedir? diye soruldu. Peygamber: «Hoş bir kelimedir» buyurdu.

١١٣ — (٢٢٢٣) وحدّثني حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . حَدَّثَنِي مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُخْتَارٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَتِيقٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا عَدْوَىٰ وَلَا طِيَرَةَ وَأُحِبُّ الْفَأْلَ الصَّالِحَ » .

113 — (2223) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur. Herhangi bir şeyde uğursuzluk da yokdur. Ben sâlih olan fâlı severim» buyurdu [66].

66. *Teşe'um*, şom tutmak ve herhangi bir şeyi hayırsız saymak demekdir.

Tefe'ul de, uğurlu ve hayırlı saymakdır ki, Türkçede yom tutmak ta'bir olunur. Güzel sözle tefe'ül hakkında en güzel misâl, Peygamber'in Hudeybiyye seferinde Suheyl ibn Amr'ın adıyle tefe'ul etmesidir. Şöyle ki: Hudeybiyye'de Kureyş, muslimanları muşkil bir vaziyete sokduğu sırada Kureyş, Suheyl ibn Amr'ı, Huveytib ibn Abdi'l-Uzzâ' ile beraber Peygamber'e sulh akdi için göndermişdi. Rasûlullah, Suheyl'i görünce uysallık ve yumuşaklık ifâde eden Suheyl adı ile tefe'ul ederek sahâbîlerine: «Artık işiniz bir dereceye kadar kolaylaştı» buyurdu. Peygamber'in bu kabil güzel tefe'ulleri daha başka münâsebetlerle de vâki' olmuşdur.

Teşe'umu hurâfelerden sayarak red ve nehy eden Peygamber güzel isim ile tefe'ulu bir umid ve başarı sebebi olarak tasvîb edib kullanmışdır.

١١٤ – (...) حدثني زهير بن حرب. حدثنا يزيد بن هرون. أخبرنا هشام بن حسان عن محمد ابن سيرين، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «لا عدوى ولا هامة ولا طيرة. وأحب الفأل الصالح».

114 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Hastalığın (kendi tabîatıyle) sirâyeti yokdur. Baykuş ötmesinde şerr yokdur. Herhangi bir şeyde uğursuzluk da yokdur. Ben iyi olan fâlı severim».

١١٥ – (٢٢٢٥) وحدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا مالك بن أنس ح وحدثنا يحيى ابن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن حمزة وسالم، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «الشؤم في الدار والمرأة والفرس».

115 — (2225) .... : Ve bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da İbn Şihâb'dan, o da Abdullah ibn Umer'in iki oğlu Hamza ile Sâlim'den, onlar da babaları Abdullah ibn Umer (R) den ki, Rasûlullah (S) : «Uğursuzluk (telakkîsi âdet olarak), evde, kadında ve atda hâsıl olur» buyurmuşdur [67].

١١٦ – (...) وحدثنا أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن حمزة وسالم، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا عدوى ولا طيرة. وإنما الشؤم في ثلاثة: المرأة والفرس والدار».

67. Âlimler bu hadîsde ihtilâf ettiler. Mâlik ve bir tâife : Hadîs zâhiri üzeredir. Çünkü yüce Allah bazan evde oturmayı zarar yahut helâke bir sebeb kılar. Muayyen bir kadını yahut atı, yahut hizmetçiyi almak da böyledir ki bazan helâk Allâh'ın kazâsı ile bu şeylerin yanında hâsıl olur. Buna göre hadisin ma'nâsı : Bazan uğursuzluk bu üç şeyde hâsıl olur demişlerdir.

Diğerleri ise : Evin uğursuzluğu, darlığı, komşularının kötülüğü ve ezâlarıdır. Kadının uğursuzluğu da, doğurmaması, dilinin kötülüğü ve şüpheden dolayı saldırganlığıdır. Atın uğursuzluğu da, üzerinde gazâ yapılmaması, yahut seyirtmeyib hırçınlık yapması ve fiatının pahalılığıdır. Hizmetçinin uğursuzluğu da, huyunun kötülüğü ve kendisine havâle edilen işlere taahhüdünün azlığıdır demişlerdir (Nevevî).

(..) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن الزهري، عن سالم وحمزة، ابني عبد الله، عن أبيهما، عن النبي ﷺ. ح وحدثنا يحيى بن يحيى وعمرو الناقد وزهير بن حرب عن سفيان، عن الزهري، عن سالم، عن أبيه، عن النبي ﷺ. ح وحدثنا عمرو الناقد. حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب، عن سالم وحمزة، ابني عبد الله بن عمر، عن عبد الله بن عمر، عن النبي ﷺ. ح وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد. ح وحدثناه يحيى بن يحيى. أخبرنا بشر بن المفضل عن عبد الرحمن بن إسحق. ح وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب. كلهم عن الزهري، عن سالم، عن أبيه، عن النبي ﷺ. في الشؤم. بمثل حديث مالك. لا يذكر أحد منهم في حديث ابن عمر: العدوى والطيرة، غير يونس بن يزيد.

116 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) den, Rasûlullah (S) : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur. Herhangi bir şeyde uğursuzluk da yokdur. Uğursuzluk (telâkkîsi âdet olarak) ancak şu üç şeyde: Kadında, atda ve evde hâsıl olur» buyurmuşdur [68].

68. Bundan önceki hadîs ve hâşiyelerde de açıklandığı gibi, şu'm lâfzı uğursuzluk, hayırsızlık ma'nâsmadır. Bunun zıddı ve karşılığı yumndur ki, kutluluk ve hayırlılık demekdir. Arab'lar câhiliyet devrinde, kadında, atda ve evde şeâmet yani uğursuzluk bulunduğunu i'tikâd ederlerdi. Bu cihetle İbnu'l-Arabî: Bunlarda şeâmet iddiâsı câhiliyet âdetine müsteniddir. Yoksa hılkıyy bir uğursuzluk mevcûd değildir demişdir. Hadîsde bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve dâimî ilgili bulunmalarındandır. İnsan oğlu, içinde oturacak bir evden, birlik yaşıyacak bir eşden, kullanacak bir hayvandan müstağnî olamaz. Bunlara pek yakından ve sıkı bir sûretde bağlıdır. Bu cihetle hadîsde bu üç şey husûsî olarak zikredilmişdir. Yoksa câhiliyetde meş'ûm sayılan şeyler daha çokdur. Bu sebeble hadîsin zâhirinde teşe'um yani şu'm tutmak ma'nâsı hakîkatde matlûb değildir. Çünkü Rasûlullah bundan önce geçen bir çok hadîslerinde «lâ-tıyerete = teşe'um yoktur» buyurarak şu'm tutmayı, hayırsızlık saymayı umûmî sûretde men' etmişdir. Şu halde nefyen ve isbâten karşılaşan bu iki haberden teşe'umun umûmî sûretde yasaklığını ve konumuz olan hadîsdeki şeâmet telakkîsi de câhiliyet âdetini hikâyeden ibâret olub, İslâm i'tikâdı olmadığını bilmek sûretiyle iki haber arası te'lîf edilir.

Bu te'lîf ve tevcîh delîlsiz de değildir, şu kuvvetli haberlere dayanmakdadır:

a. Tahâvî'nin rivâyetine göre, bir kerre Hz. Âişe'nin huzûruna Benû Âmir'den iki kişi gelerek:

— Ey Mü'minlerin anası! Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın: Kadında, evde, atda uğursuzluk vardır dediğini haber veriyor siz ne dersiniz? diye sormuşlardı. Bunu işidince Âişe son derece hiddetlenerek:

— Kur'ân'ı Muhammed'e gönderen Allâh'a yemîn ederim ki, kat'iyen Rasûlullah böyle bir şey söylememişdir. O, yalnız câhiliyet halkının kadınla, evle, atla teşe'um ettiklerini bildirmişdir demişdir. Âişe'nin bu cevâbı, konumuz olan İbn Umer hadîsin-

( ) .... : Buradaki altı tarik râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den, o da Sâlim'den, o da babası Abdullah İbn Umer'den, o da Peygamber'den, uğursuzluk hakkındaki bu hadîsi (115 rakamlı) Mâlik hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Yûnus ibn Yezîd müstesnâ, bunlardan hiçbir kimse bu İbn Umer hadîsinde advâ ve tıyereyi zikretmemişdir.

١١٧ – (...) وحدّثنى أحمد بن عبد الله بن الحكم. حدّثنا محمد بن جعفر. حدّثنا شعبة عن عمر ابن محمد بن زيد؛ أنه سمع أباه يحدّث عن ابن عمر، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «إن يكن من الشؤم شيء حقّ، ففي الفرس والمرأة والدار».

(...) وحدّثنى هرون بن عبد الله. حدّثنا روح بن عبادة. حدّثنا شعبة، بهذا الإسناد، مثله. ولم يقل: حقّ.

117 — ( ) .... : İbn Umer (R) den, Peygamber (S) : «Eğer uğursuzlukda hak bir şey mevcûd olsaydı, atda, kadında ve evde olurdu» buyurmuşdur.

( ) .... : Burada da Şu'be, bu isnâdla onun benzerini rivâyet etmişdir. Râvî burada : Hakk sözünü söylememişdir.

---

deki Peygamber'in sözü yalnız câhiliyet âdet ve telakkisini hikâyeden ibâret olduğunu bildirir.

b. Tahâvî'nin rivâyet ettiği yukarıki haberi İbn Abdi'l-Berr de rivâyet ediyor ve sonunda Âişe'nin Hadîd sûresinin şu âyetini okuyarak istidlâl ettiğini bildiriyor:

«Ne yerde, ne de nefislerinizde bir musîbet vukûa gelmez ki biz onu yaratmazdan önce o bir kitâbda yazılmış (ezelde takdîr edilmiş) *olmasın. Hâdiseleri böyle vukûundan evvel takdîr, hiç şübhesiz Allah'a göre kolaydır»* (el-Hadîd : 22). Şu halde yazılı olan hâdiselerden kurtulmak mumkin değildir. Bunlarda meskenin, şahsın hiç te'siri yokdur.

c. Âişe, teşe'umun yalnız bu üç nevî ile mucâdele etmemiş, câhiliyet hurâfelerinin hepsi ile uğraşmışdır. O cümleden birisi de Şevvâl ayında evlenmek ile zifâfı çirkin görmek i'tiyâdı idi. Bir kerre Âişe anamızın huzûrunda bu kanâatı taşıyan kadınlardan bir topluluğa karşı : Rasûlullah beni Şevvâl ayında tezvic etti, zifâfımız da Şevvâl ayında vâki' oldu. Acaba Rasûlullah'ın yanında benden sevimli kim vardı? diyerek onları irşâd etmişdir.

d. Konumuz olan İbn Umer hadîsinin ma'nasını en iyi ta'yin eden 117 ve 118 rakamlı İbn Umer hadîsleri ve bir de 119 rakamı ile gelecek olan Sehl ibn Sa'd hadîsidir. Sehl hadîsinde Rasûlullah : «Eğer bir şeyde uğursuzluk olsaydı o, kadında, atda ve meskende olurdu» buyurmuşdur. Bu hadîsin birinci kısmı olan «eğer uğursuzluk olsaydı» şartî cümlesi bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını pek açık ifâde etmektedir. Bunlarda şeâmet olmayınca başka şeylerde de olmaz.

١١٨ – (...) وحدثني أبو بكر بن إسحق . حدثنا ابن أبي مريم . أخبرنا سليمان بن بلال . حدثني عتبة بن مسلم عن حمزة بن عبدالله بن عمر ، عن أبيه ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إن كان الشؤم في شيء ، ففي الفرس والمسكن والمرأة » .

118 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer'in oğlu Hamze'den, o da babasından : Rasûlullah (S) : «Herhangi bir şeyde uğursuzluk olsaydı atda, meskende ve kadında olurdu» buyurmuşdur.

١١٩ – (٢٢٢٦) وحدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا مالك عن أبي حازم ، عن سهل ابن سعد . قال : قال رسول الله ﷺ « إن كان ، ففي المرأة والفرس والمسكن » يعني الشؤم .

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا الفضل بن دكين . حدثنا هشام بن سعد عن أبي حازم ، عن سهل بن سعد ، عن النبي ﷺ . بمثله .

119 — (2226) Bize Abdullah ibn Mesleme ibn Ka'nab tahdîs etti. Bize Mâlik, Ebû Hâzım'dan, o da Sehl ibn Sa'd'dan tahdîs etti. Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), uğursuzluğu kasdederek : «Eğer o, bir şeyde mevcûd olsaydı kadında, atda ve meskende olurdu» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Sehl ibn Sa'd'dan, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

١٢٠ – (٢٢٢٧) وحدثناه إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا عبدالله بن الحارث عن ابن جريج . أخبرني أبو الزبير ؛ أنه سمع جابرا يخبر عن رسول الله ﷺ . قال « إن كان في شيء ، ففي الربع والخادم والفرس » .

120 — (2227) .... : Ebuzzubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan işitmişdir. Câbir de Rasûlullah'dan haber veriyor ki, Rasûlullah (S) : «Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk olsaydı, evde, hizmetçide ve atda olurdu» buyurdu.

(٣٥) باب تحريم الكهانة وإتيان الكهان

١٢١ – (٥٣٧) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى . قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف ، عن معاوية بن الحكم السلمي . قال :

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ ! أُمُورًا كُنَّا نَصْنَعُهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. كُنَّا نَأْتِي الْكُهَّانَ . قَالَ « فَلَا تَأْتُوا الْكُهَّانَ »
قَالَ قُلْتُ : كُنَّا نَتَطَيَّرُ . قَالَ « ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُهُ أَحَدُكُمْ فِي نَفْسِهِ ، فَلَا يَصُدَّنَّكُمْ » .

(...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنِي حُجَيْنٌ (يَعْنِي ابْنَ الْمُثَنَّى) . حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى . أَخْبَرَنَا مَالِكٌ . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَ مَعْنَى حَدِيثِ يُونُسَ . غَيْرَ أَنَّ مَالِكًا فِي حَدِيثِهِ ذِكْرَ الطِّيَرَةِ . وَلَيْسَ فِيهِ ذِكْرُ الْكُهَّانِ .

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ) عَنْ حَجَّاجٍ الصَّوَّافِ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ . كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَى حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ . وَزَادَ فِي حَدِيثِ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ : قُلْتُ : وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ قَالَ « كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخُطُّ . فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ فَذَاكَ »

(35) KÂHİNLİK YAPMA VE KÂHİNLERE GİTMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI [69]

121 — (537) .... : Muâviyetu'bnu'l-Hakem es-Sulemî şöyle dedi: Ben : Yâ Rasûlallah! Bir takım işler vardır ki, câhiliyet devrinde biz on-

69. *Kehânet*: Ğayb'dan haber vermek, fâlcılık eylemek ma'nâsınadır, bakıcılık eylemek ta'bîr olunur.

Kihâne: Kitâbe vezninde kâhinlik san'atına denir. Şârih der ki: Eskiden Arab'larda kâhinler olurdu. *Şıkk* ve *Satîh* adlarındaki şahıslar gibi ki bunlar, şeytanlar âsumâna çıkmakdan men' edilmiş olmadıklarından bazı hâdiseleri ve haberleri meleklerden kulak hırsızlığı yapıb onları nakl eylemeleri ile haber verirlerdi. Sonra Peygamber'in zuhûrunda âsumâna çıkmakdan men' edildiler ve bazıları cinn tâifesinden *huddâm* (hizmetçiler kullandıklarını) iddiâ ederler. Cinnler ise gaybı bilmezler: «KUL LÂ YA'-LEMU MEN FÎ'S-SEMÂVÂTİ VE'L-ARDI EL-ĞAYBE İLLALLÂH.. : *De ki: Göklerde ve yerde ğaybı Allah'dan başka kimse bilmez*» —en-Neml: 65— (*Kamûs Ter.*).

İbn Esîr'in *en-Nihâye*'de beyânına göre: Kâhin, gelecek zamanda olacak şeylerden haber alıb vermeğe uğraşan ve esrârı bilmek iddiâsında bulunandır. Arab'da Şıkk ve Satîh gibi kâhinler vardı. Bunlardan kimisi kendisini cinnden bir tâbi' ve bir re'-iyyi yani gözüne görünen güzel bir perisi olub ona haberler getirdiğini zu'm ederdi. Kimisi de soran kimsenin kelâmından, fiilinden, hâlinden istidlâl ile üstüne vurduracak bir takım sebebler mukaddimeleri ile işleri bileceğini zu'm ederdi ki buna bilhassa *Arrâf*

ları yapardık. Bizler kâhinlere giderdik dedim. Rasûlullah (S) : «Sizler kâhinlere gitmeyiniz» buyurdu. Ben : Biz teşe'um eder (bazı şeyleri uğursuz sayar) dık dedim. Rasûlullah : «Bu, herhangi birinizin gönlünde hissettiği asılsız bir şeyden ibâretdir. Binâenaleyh bu kabil asılsız şeyler sakın sizleri kasdedib giriştiğiniz işlerden men' etmesin» buyurdu.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâdla (121 rakamlı) Yûnus hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar varki bunlardan Mâlik, kendi hadîsinde teşe'um etmeği zikretmemişdir, fakat onun hadîsinde kâhinlerin zikri yokdur.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Yahyâ ibn Kesîr hadîsinde şu ziyâde olmuşdur : Ben : Bizden çizgiler çizib yazılar yazan bir takım kimseler vardır dedim. Peygamber : «Peygamber'lerden bir peygamber çizib yazardı. Her kimin yazısı onun yazısına uyarsa işte isâbet eden odur» buyurdu[70].

١٢٢ – (٢٢٢٨) وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن يحيى بن عروة بن الزبير، عن أبيه، عن عائشة. قالت: قلت: يا رسول الله! إن الكهان كانوا يحدثوننا بالشيء فنجده حقا. قال «تلك الكلمة الحق. يخطفها الجني فيقذفها في أذن وليه. ويزيد فيها مائة كذبة».

122 — (2228) .... : Âişe (R) dedi ki : Ben : Yâ Rasûlallah! Kâ-

ismi verirlerdi. Çalınmış olan şeyi ve yitiğin yerini bildiğini iddiâ eden gibi. Râğıb el-İsfehânî de *el-Müfredât*'ında der ki : Kâhin, gizli, geçmiş haberleri bir nevi zan ile ihbâr edendir. Arrâf da gelecek haberleri yine bir nevi zann ile ihbâr edendir. Ve bu iki san'at kâh hatâ eder, kâh isâbet eder. Zann üzere kurulmuş olduklarından dolayı Peygamber (S) : «Her kim Arrâf'a veya kâhine gider de onu dediğinde tasdîk eylerse o, Ebu'l-Kasım'a indirilmiş olana küfretmiş demekdir» buyurdu.

Birisi böyle bir şey yaptığı zaman, fulân kehânet yaptı denilir. Bununla tahassus ettiği vakıt, *kehene* = kâhin oldu denilir. Kâhinlik yapmağa çalışana da *tekehhun* etti denilir.

Yıldız hükümleri, reml, cifir, türlü fâlcılıkla bakıcılık, manyetizm, spritizm, psişizm, metapsişizm, rûh haletleri ile medyûmluk yapan, onunla uğraşan böyle kimseler her zaman, her yerde bulunagelmişdir... (*Hak Dîni*, VII, 5343-5344).

Bunların hepsi birer çeşit kehânetdir. İslâm, bunların hepsini yalan saydı, bunları tasdîk etmeği ve onlara gitmeği nehy etti.

70. «Peygamber'lerden biri çizib yazardı», âlimler bunun ma'nâsında ihtilâf etmişlerdir. Sahîh olan bunun ma'nâsı : Kim onun hattına muvâfık olursa, bu ona mubâh olur demekdir. Lâkin bizim için bu muvâfakatı yakînî bir şekilde bilmemize yol yokdur. Böyle olunca bu mubâh olmaz. Bundan maksûd, onun harâm olduğudur. Zira muvâfakatı yakînen bilmek müstesnâ, bu mübâh olmaz. Bizim için onu yakîn peydâ etmek mumkin değildir. Peygamber sâdece «kimin hattı ona muvâfık olursa, o, odur» buyurdu da muvâfakata ta'lîk etmeksizin o harâmdır demedi. Bu şekilde ifâde etmesi de, herhangi vehimci bir kimsenin o çizib yazan Peygamber'i bu nassa dâhildir diye vehm etmemesi içindir. Böylece bizim hakkımızdaki hükmü beyân etmemekle beraber Peygamber'imiz o Peygamber'e ihtirâmı muhâfaza etmiş oldu. Bu, reml ilmine bir işâretdir (Nevevî).

hinler bizlere birşey söylerlerdi de biz o şeyi sâbit ve vâkı' bulurduk dedim. Rasûlullah (S) : «Bu, sâbit bir kelimedir ki cinniy onu kulak hırsızlığı yapıb sür'atle kapar ve müteâkiben de onu velîsinin kulağına atar, onun içinde de yüz tâne yalan ziyâde eder» buyurdu.

١٢٣ – (...) حدثني سلمة بن شبيب. حدثنا الحسن بن أعين. حدثنا معقل (وهو ابن عبيدالله) عن الزهري. أخبرني يحيى بن عروة؛ أنه سمع عروة يقول: قالت عائشة: سأل أناس رسول الله ﷺ عن الكهان؟ فقال لهم رسول الله ﷺ «ليسوا بشيء» قالوا: يا رسول الله! فإنهم يحدثون أحيانا الشيء يكون حقا. قال رسول الله ﷺ «تلك الكلمة من الجن يخطفها الجني. فيقرها في أذن وليه قر الدجاجة. فيخلطون فيها أكثر من مائة كذبة».

(...) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبدالله بن وهب. أخبرني محمد بن عمرو عن ابن جريج، عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، نحو رواية معقل عن الزهري.

123 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bir takım insanlar Rasûlullah'a, kâhinlerin ınâhiyyetinden sordular. Rasûlullah (S) : «Onlar hiç bir şey değillerdir» buyurdu [71]. Oradakiler : Yâ Rasûlallah! Onlar bazı kerreler vâkıa mutâbık olarak bir şey söylüyorlar dediler. Rasûlullah da : «Bu kelime, cinnden işidilmişdir ki cinniy o kelimeyi kulak hırsızlığı yapıb sür'atle kapar ve müteâkiben kelimeyi velîsinin (yani dostunun) kulağına, tavuğun tekrar tekrar seslenmesi gibi eğilib boşaltır. Onlar da bu kelimenin (sözün) içine yüzden fazla yalan karışdırırlar» buyurdu [72].

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Şihâb'dan bu isnâd ile, Ma'kıl'ın, Zuhrî'den yaptığı (123 rakamlı) rivâyet gibi rivâyet ettiler.

١٢٤ – (٢٢٢٩) حدثنا حسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد (قال حسن: حدثنا يعقوب. وقال عبد: حدثني يعقوب بن إبراهيم بن سعد). حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب. حدثني علي بن حسين؛ أن عبدالله بن عباس قال: أخبرني رجل من أصحاب النبي ﷺ من الأنصار؛ أنهم بينما هم جلوس ليلة مع رسول الله ﷺ رمي بنجم فاستنار. فقال لهم رسول الله ﷺ «ماذا كنتم

71. Yani kâhinler, i'tibâre değer hiçbir şey üzerinde değillerdir. Onların sözleri, hiçbir hakîkatı bulunmayan bâtıldan ve yalandan ibâretdir (Nevevî).

Kâhinlik, Muhammed'in Peygamberliği ile kesilmiş ve son bulmuşdur. Fakat onlara benzemeğe çalışanlar bâkî kalmışdır. İşte bu gibilere gitmek nehyedilmidir. Artık onlara gitmek ve onları tasdik etmek halâl olmaz (Kastallânî).

72. Bunun ma'nâsı şudur : Cinniy, kelimeyi dostu olan kâhinin kulağına atar, şeytanlar da onu işitirler. Nitekim tavuk da sesi ile arkadaşlarına i'lân eder, onlar da biribirleri ile cevâblaşırlar (Hattâbî).

تقولون في الجاهلية، إذا رمي بمثل هذا؟» قالوا: الله ورسوله أعلم. كنا نقول ولد الليلة رجل عظيم.
ومات رجل عظيم. فقال رسول الله ﷺ «فإنها لا يرمى بها لموت أحد ولا لحياته. ولكن ربنا، تبارك
وتعالى اسمه، إذا قضى أمرا سبح حملة العرش. ثم سبح أهل السماء الذين يلونهم. حتى يبلغ التسبيح أهل
هذه السماء الدنيا. ثم قال الذين يلون حملة العرش لحملة العرش: ماذا قال ربكم؟ فيخبرونهم ماذا قال.
قال فيستخبر بعض أهل السماوات بعضا. حتى يبلغ الخبر هذه السماء الدنيا. فتخطف الجن السمع فيقذفون
إلى أوليائهم. ويرمون به. فما جاءوا به على وجهه فهو حق. ولكنهم يقرفون فيه ويزيدون».

(...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا الوليد بن مسلم. حدثنا أبو عمرو الأوزاعي. ح وحدثنا
أبو الطاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثني سلمة بن شبيب. حدثنا
الحسن بن أعين. حدثنا معقل (يعني ابن عبيد الله). كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد. غير أن يونس
قال: عن عبد الله بن عباس. أخبرني رجال من أصحاب رسول الله ﷺ من الأنصار. وفي حديث
الأوزاعي «ولكن يقرفون فيه ويزيدون». وفي حديث يونس «ولكنهم يرقون فيه ويزيدون».
وزاد في حديث يونس «وقال الله: حتى إذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم قالوا الحق»
[٣٤/سبأ/٢٣] وفي حديث معقل كما قال الأوزاعي «ولكنهم يقرفون فيه ويزيدون».

124 — (2224) .... : Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demişdir: Peygamber'in Ensâr'dan olan sahâbîlerinden biri bana haber verdi ki kendileri bir gece Rasûlullah (S) ile beraber otururlarken bir yıldız atılmış da ortalık aydınlanmış. Rasûlullah da onlara: «Câhiliyet devrinde bunun gibi bir yıldız atıldığı zaman sizler ne der idiniz?» diye sordu. Oradakiler: Allah ve Rasûlu en iyi bilendir. Bizler, bu gece büyük bir kimse doğdu ve büyük bir kimse öldü der idik dediler. Rasûlullah: «Şüphesiz ki bu yıldız hiçbir kimsenin ölümü ve hayâtı için atılmaz. Lâkin ismi çok mubârek ve âlî olan Rabbımız bir işi hükmettiği zaman Hameletu'l-Arş (yani arşı taşıyan melekler) tesbîh ederler. Sonra onların arkasından gelen semâ ehli tesbîh eder. Nihâyet bu tesbîh şu dünyâ semâ ehline ulaşır. Sonra arşı taşıyan meleklerin ardından gelenler, arşı taşıyan meleklere: Rabbınız ne buyurdu? diye sorarlar. Onlar da berikilere, Rabbın buyurduğu şeyi haber verirler. Böylece semâlar ahâlisinin bir kısmı diğerinden haber ister. Nihâyet o haber şu dünyâ semâya ulaşır. Bu esnâda cinnler, kulak hırsızlığı yapıb sür'atle bir şey kaparlar da bunu kendi dostlarına fırlatırlar ve bu yıldızla kendileri taşlanırlar. İşte bu vech

üzere yani kendisinde hiçbir tasarruf yapmadan getirdikleri şey, sâbitdir, vâkidir. Lâkin onlar bunda yalan karıştırırlar ve artırma yaparlar».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki bunlardan Yûnus: Abdullah ibn Abbâs'dan. Bana Rasûlullah'ın Ensâr'dan olan sahâbîlerinden bir takım kimseler haber verdi demişdir. Evzâî'nin hadîsinde; «lâkin onlar bunda yalan karıştırırlar ve artırma yaparlar» vardır. Yûnus'un hadîsinde ise; «lâkin onlar onda ileri giderler ve artırma yaparlar» vardır. Yine Yûnus'un hadîsinde, **«Allah şöyle buyurdu: Onun nezdinde kendisine izin verdiği kimselerden başkasının şefâati fayda vermez. Nihâyet** (ona izin çıkıb da) **kalblerinden korku giderildiği zaman** (biribirlerine) **: Rabbınız ne buyurdu? derler.** (Şefâat edecekler de:) **Hakkı** (söyledi) **derler**[73]**. O çok yüce, çok büyükdür»** (es-Sebe': 23) ifâdeleri vardır. Ma'kıl'ın hadîsinde de Evzâî'nin dediği gibi «lâkin onlar, bunda yalan karışdırırlar ve artırma yaparlar» tarzındadır.

١٢٥ — (٢٢٣٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ. حَدَّثَنَا يَحْيَى (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ صَفِيَّةَ، عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ «مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً».

125 — (2230) Bize Muhammed ibn Musennâ el-Anazî tahdîs etti. Bize Yahyâ (ibn Saîd), Ubeydullah'dan, o da Nâfi'den, o da Safiyye'den, o da Peygamber'in zevcelerinin bazısından tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: **«Her kim Arrâf**[74] **denilen bir falcıya gider de ona bir şey sorarsa, bu şahıs için kırk gecenin namazı kabûl olunmaz».**

73. Bu âyeti kısmen iktibâs eden bir hadîs meâli de şudur: «Allah gökde bir işi hükmettiği zaman melekler onun emrinden dolayı hudû' ve ta'zîm ile par par kanatlarını çırparlar. O emr sanki bir mermer üstünde şakırdıyan bir zincirdir. Meleklerin kalblerindeki korku ve dehşet giderilince derler ki: Rabbımız ne buyurdu? O suâl eden meleklere cevâb verirler: Hakkı söyledi. O, çok yücedir, çok büyükdür (*Buhârî*, Ebû Hureyre; *Meâli Kerîm*, II, 765).

74. *Arrâf*, kâhin nevileri cümlesindendir. İbnu'l-Esîr: Arrâf, muneccim yahut Allah bilinmesini kendisine ayırmış olduğu halde gaybı bildiğini iddiâ eden kimsedir der. Hattâbî ve diğerleri de: *Arrâf*, çalınmış eşyânın yerini, gayb olan şeylerin mekânını ve buna benzer şeyleri bilmeğe çalışan kimselerdir derler.
Hiç şüphe yok gaybı Allah'dan başka hiçbir kimse bilemez:
«*De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'dan başka kimse bilmez...*» (en-Neml: 65).

(٣٦) باب اجتناب المجذوم ونحوه

١٢٦ - (٢٢٣١) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا هشيم . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا شريك بن عبد الله وهشيم بن بشير عن يعلى بن عطاء ، عن عمرو بن الشريد ، عن أبيه . قال : كان في وفد ثقيف رجل مجذوم . فأرسل إليه النبي ﷺ « إنا قد بايعناك فارجع » .

(36) CÜZZÂMLI VE BENZERİ SÂRÎ' HASTALIKLI KİMSELERDEN ÇEKİNİB UZAK DURMAK BÂBI [75]

126 — (2231) .... : Amr ibn Şerîd'in babası Şerîd şöyle demişdir : Sakîf hey'eti içinde cüzzâmlı bir kimse vardı. Peygamber (S) ona : «Biz seninle bey'atlaşdık, artık sen geri dön diye haber gönderdi».

(٣٧) باب قتل الحيات وغيرها

١٢٧ - (٢٢٣٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبدة بن سليمان وابن نمير عن هشام . ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا عبدة . حدثنا هشام عن أبيه ، عن عائشة . قالت : أمر رسول الله ﷺ بقتل ذي الطفيتين . فإنه يلتمس البصر ويصيب الحبل .

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم . أخبرنا أبو معاوية . أخبرنا هشام ، بهذا الإسناد ، وقال : الأبتر وذو الطفيتين .

(37) YILANLARIN VE DİĞER ZEHİRLİ HAYVANLARIN ÖLDÜRÜLMELERİ BÂBI

127 — (2232) .... : Âişe (R) : Rasûlullah (S), arkasında iki beyaz çizgisi olan (zehirli) yılanların öldürülmesini emr buyurdu. Çünkü onlar, gözün nûrunu giderir ve hâmile kadına musîbet olurlar dedi.

---

75. Buhârî'de de şu hadîs vardır :

عن أبي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلعم قال : لا عدوى ولا طيرة ولا هامة ولا صفر وفر من المجذوم كما تفر من الاسد

= Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Hastalığın (bizâtihî) sirâyeti yokdur, teşe'um de yokdur. Gece kuşu veya baykuş (ötmesinin te'sîri) de yokdur. Safer (ayının hayır ve şerr ile ilgisi) yokdur. Fakat (ey mu'min sen) *cüzzâmlıdan aslandan kaçar gibi kaç!*» (*Buhârî*, tıbb, *bâbu'l-cüzâm*, VII, 231 «27»).

Ebû Nuaym'm, İbn Ebî Evfâ (R) dan rivâyetine göre Peygamber (S) : «Cüzzâmlı ile görüşürken aranızda bir veya iki süngü boyu mesâfe bulunsun» buyurmuşdur.

( ) .... : Burada da Hişâm bu isnâdla haber vermiş, en beteri sırtında iki beyaz çizgisi bulunandır demişdir.

١٢٨ — (٢٢٣٣) وحدثني عمرو بن محمد الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن سالم، عن أبيه، عن النبي ﷺ « اقتلوا الحيات وذا الطفيتين والأبتر . فإنهما يستسقطان الحبل ويلتمسان البصر » .

قال فكان ابن عمر يقتل كل حية وجدها . فأبصره أبو لبابة بن عبد المنذر أو زيد بن الخطاب، وهو يطارد حية . فقال : إنه قد نهي عن ذوات البيوت .

128 — (2233) .... : Sâlim, babası Abdullah (R) dan, Peygamber (S) : «Yılanları ve bilhassa sırtında iki beyaz çizgili cinsi ile en beter olanı yani kuyruksuz engerek yılanını öldürünüz. Çünkü yılanların bu iki cinsi (bakıb korkmakla bile) gebe kadının çocuğunu düşürür ve gözün nûrunu giderirler» (buyurmuşdur).

Râvî der ki : İbn Umer, bulduğu her yılanı öldürüyordu. Bir gün Abdulmunzir'in oğlu Ebû Lubâbe, yahut da Zeydu'bnu'l-Hattâb, İbn Umer'i gördü. İbn Umer de o sırada öldürmek için bir yılanı ta'kîb ediyordu. Bunun üzerine Ebû Lubâbe : Şu muhakkak ki ev yılanlarının öldürülmesinden nehy edilmişdir dedi.

١٢٩ — (..) وحدثنا حاجب بن الوليد . حدثنا محمد بن حرب عن الزبيدي، عن الزهري . أخبرني سالم بن عبد الله عن ابن عمر . قال : سمعت رسول الله ﷺ يأمر بقتل الكلاب . يقول « اقتلوا الحيات والكلاب واقتلوا ذا الطفيتين والأبتر فإنهما يلتمسان البصر ويستسقطان الحبالى » .

قال الزهري : ونرى ذلك من سميهما، والله أعلم .

قال سالم : قال عبد الله بن عمر : فلبثت لا أترك حية أراها إلا قتلتها . فبينا أنا أطارد حية، يوما، من ذوات البيوت ، مر بي زيد بن الخطاب أو أبو لبابة . وأنا أطاردها . فقال : مهلا . يا عبد الله ! فقلت : إن رسول الله ﷺ أمر بقتلهن . قال : إن رسول الله ﷺ قد نهى عن ذوات البيوت .

129 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işittim o, köpeklerin öldürülmesini emrederken şöyle buyuruyordu : «Yılanları ve köpekleri öldürünüz. Bilhassa yılanlardan arkasında iki beyaz çizgili cinsi ile en beter olan kuyruksuz engerek yı-

lanını öldürünüz. Çünkü yılanların bu iki (habîs ve zehirli) cinsi, gözün nûrunu giderir ve gebe kadınların çocuklarını düşürürler».

Zuhrî: Bunu, o iki yılanın zehirlerinden dolayı olduğunu zannediyoruz, Allah en iyi bilendir demişdir.

Sâlim dedi ki: Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Bir süre bekledim. Artık gördüğüm hiçbir yılanı bırakmıyor ve onu muhakkak öldürüyordum. Bir gün ben ev yılanlarından birini öldürmek için ta'kîb ettiğim sırada bana Zeydu'bnu'l-Hattâb yahut da Ebû Lubâbe uğradı. Ben de o yılanı ta'kîb ediyordum. O zât: Ağır ol, yâ Abdallah! dedi. Bunun üzerine ben: Rasûlullah, bunların öldürülmesini emretti dedim. O zât: Rasûlullah, ev yılanlarını öldürmekden nehy etmişdir dedi [76].

١٣٠ — (...) وَحَدَّثَنِيهِ حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ ابْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ . ح وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، غَيْرَ أَنَّ صَالِحًا قَالَ : حَتَّىٰ رَآنِي أَبُو لُبَابَةَ بْنُ عَبْدِ الْمُنْذِرِ وَزَيْدُ بْنُ الْخَطَّابِ . فَقَالَا : إِنَّهُ قَدْ نَهَىٰ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ .

وَفِي حَدِيثِ يُونُسَ « اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ » وَلَمْ يَقُلْ « ذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَالْأَبْتَرَ » .

130 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki bu râvîlerden Sâlih şöyle demişdir: Nihâyet Abdu'l-Munzir oğlu Ebû Lubâbe ve Zeydu'bnu'l-Hattâb beni gördüler de: Peygamber ev yılanlarını öldürmeği nehy etmişdir dediler.

Yûnus'un hadîsinde, «yılanları öldürünüz» fıkrası vardır da, «sırtında iki beyaz çizgi olanı ve kuyruksuz engerek yılanını söylememişdir.

١٣١ — (...) وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ ؛ أَنَّ أَبَا لُبَابَةَ كَلَّمَ ابْنَ عُمَرَ لِيَفْتَحَ لَهُ بَابًا فِي دَارِهِ ، يَسْتَقْرِبُ بِهِ إِلَى الْمَسْجِدِ . فَوَجَدَ الْغِلْمَةُ جِلْدَ جَانٍّ . فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ : الْتَمِسُوهُ فَاقْتُلُوهُ . فَقَالَ أَبُو لُبَابَةَ : لَا تَقْتُلُوهُ . فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَىٰ عَنْ قَتْلِ الْجِنَّانِ الَّتِي فِي الْبُيُوتِ .

76. Bazı âlimler, cinnin, çok zehirli ve arkası iki çizgili olan azılı yılanlarla engerek yılanı sûretinde temessül etmemesi, ev yılanları sûretinde temessül etmesi i'tibârıyle ev yılanlarının öldürülmesi nehyedilmişdir demişlerdir. Muslim'in Ebû Saîd Hudrî'den rivâyet ettiği 140 rakamiyle gelecek olan hadîsinde: «Evlerinizde uzun ömürlü ev yılanları gördüğünüzde üç defa kovunuz. Kaybolursa ne a'lâ, yoksa öldürünüz, çünkü o kâfirdir» buyurulmuşdur. Bu zarârsız olan beyaz yılanlar, kırlarda, vâdîlerde görülürse öldürülürler. Çünkü Rasûlullah: «Fâsıklardan beş tânesi gerek Hıll'de, gerek Harem'de görüldü-

131 — ( ) .... : Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki Ebû Lubâbe, İbn Umer'le evinden kendisine bir kapu açması için konuşdu. Ebû Lubâbe bu kapu sayesinde mescide daha yakın olmak istiyordu. Derken oğlan çocukları bir ev yılanı derisi buldular. Abdullah ibn Umer çocuklara: Onu arayın ve öldürün emrini verdi. Bunun üzerine Ebû Lubâbe de: Onu öldürmeyiniz. Çünkü Rasûlullah (S) evlerde bulunan ev yılanlarını öldürmekden nehy etti dedi [77].

١٣٢ – (...) وحدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا جرير بن حازم. حدثنا نافع. قال: كان ابن عمر يقتل الحيات كلهن. حتى حدثنا أبو لبابة بن عبد المنذر البدري؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن قتل جنان البيوت، فأمسك.

132 — ( ) .... : Nâfi' tahdîs edib şöyle dedi: İbn Umer bütün yılanları öldürür idi. Nihâyet Abdu'l-Munzir'in oğlu Ebû Lubâbe el-Bedrî (R) bize, Rasûlullah (S) ev yılanlarını öldürmekden nehy buyurdu hadîsini rivâyet edince artık İbn Umer de onları öldürmekden vaz geçdi.

١٣٣ – (..) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى (وهو القطان) عن عبيد الله. أخبرني نافع؛ أنه سمع أبا لبابة يخبر ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن قتل الجنان.

133 — ( ) .... : Nâfi' haber verdi ki kendisi Ebû Lubâbe'den, İbn Umer'e: Rasûlullah (S) ev yılanlarını öldürmekden nehy buyurdu diye haber verirken işitmişdir.

١٣٤ – (...) وحدثناه إسحق بن موسى الأنصاري. حدثنا أنس بن عياض. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن عبد الله بن عمر، عن أبي لبابة، عن النبي ﷺ ح وحدثني عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي. حدثنا جويرية عن نافع، عن عبد الله؛ أن أبا لبابة أخبره؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن قتل الجنان التي في البيوت.

134 — ( ) .... : Buradaki iki tarîkin ikincisinde Cuveyriye, Nâ-

ğünde öldürülür» buyurmuş ve yılanı da bunlar arasında mutlak sûretde zikretmişdir. Bazı âlimler de, evde görülen yılanların öldürülmemesi şehir evlerine mahsûsdur. Köy evlerinde öldürülür demişlerdir.

77. Hadîs metnindeki el-cânn kelimesi hakkında lugatda şu izâh verilmişdir: el-Cânnu, mîm'in teşdîdi ile *cinn* lafzından cem' ismidir. Lâkin Zemahşerî'nin *Mukaddime*'de, Fîrûzâbâdî de *Besâir*'de beyânına göre *cânn* cinnlerin babasıdır, nitekim Âdem de bütün beşerin babasıdır. Bazılarının indinde cânn husûsî bir kavimdir, insandan evvel halk olundular. Ve cânn bir nevi yılan ismidir ki gözleri siyâh olub ekseriya evlerde dolaşır, bir kimseye zarâr vermez (*Kamûs Ter.*).
el-Cânn, yılan cinsinden bir ak yılandır (*Ahterî*).

fi'den, o da Abdullah (ibn Umer) den tahdîs etti ki, Abdullah'a da Ebû Lubâbe şöyle haber vermişdir : Rasûlullah (S) evlerde bulunan ev yılanlarını öldürmekden nehy buyurmuşdur.

١٣٥ — (..) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي) . قال : سمعت يحيى ابن سعيد يقول : أخبرني نافع ؛ أن أبا لبابة بن عبد المنذر الأنصاري - وكان مسكنه بقباء فانتقل إلى المدينة - فبينما عبد الله بن عمر جالسا معه يفتح خوخة له ، إذا هم بحية من عوامر البيوت . فأرادوا قتلها . فقال أبو لبابة : إنه قد نهي عنهن (يريد عوامر البيوت) وأمر بقتل الأبتر وذي الطفيتين . وقيل : هما اللذان يلتمعان البصر ويطرحان أولاد النساء .

135 — ( ) Bize Muhammed ibn Musennâ tahdîs etti. Bize Abdulvehhâb (es-Sakafî) tahdîs edib şöyle dedi. Ben Yahyâ ibn Saîd'den işittim şöyle diyordu : Bana Nâfi' haber verdi ki Abdu'l-Munzir'in oğlu Ebû Lubâbe el-Ensârî — ki onun evi Kubâ'da idi, müteâkiben Medîne'ye göçmüçdür — ile Abdullah ibn Umer, beraber oturuyorlardı. İbn Umer, Ebû Lubâbe için evinin duvarında küçük bir kapu açıyordu[78]. Tam bu sırada evlerde sâkin olan yılanlardan bir yılanla karşı karşıya geldiler ve hemen onu öldürmek istediler. Bunun üzerine Ebû Lubâbe : Şu muhakkak ki onları (yani evlerde yaşıyan ev yılanlarını) öldürmek nehy olunmuş, kuyruksuz engerek yılanı ile iki beyaz çizgili cins yılanın öldürülmesi ise emredilmişdir dedi ve : İşte zehirli olan bu iki nevi, gözü ıldıratanlar ve kadınların çocuklarını attıranlardır denilmişdir.

١٣٦ — (...) وحدثني إسحق بن منصور . أخبرنا محمد بن جهضم . حدثنا إسماعيل (وهو عندنا ابن جعفر) عن عمر بن نافع ، عن أبيه ، قال : كان عبد الله بن عمر يوما عند هدم له . فرأى وبيص جان . فقال : اتبعوا هذا الجان فاقتلوه . قال أبو لبابة الأنصاري : إني سمعت رسول الله ﷺ نهى عن قتل الجنان التي تكون في البيوت . إلا الأبتر وذا الطفيتين . فإنهما اللذان يخطفان البصر ويتتبعان ما في بطون النساء .

(...) وحدثنا هرون بن سعيد الأيلي . حدثنا ابن وهب . حدثني أسامة ؛ أن نافعا حدثه ؛ أن أبا لبابة مر بابن عمر ، وهو عند الأطم الذي عند دار عمر بن الخطاب ، يرصد حية . بنحو حديث الليث بن سعد .

78. *Hûhatu* : Hâ'nın fethi ve vâv'ın sükûnu ile odanın duvarında olan bacaya denir ki ondun içeriye ışık girer. Ve iki hâne aralığında biribirine geçecek küçük kapu tarzında

136 — ( ) .... : Nâfi' şöyle dedi: Abdullah ibn Umer, bir gün kendisine âid olan bir yıkıklığın yanında bulunuyordu. Derken bir ev yılanının parıldamasını gördü ve: Şu ev yılanını ta'kib ediniz ve onu öldürünüz dedi. Ebû Lubâbe el-Ensârî şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işittim o, evlerde bulunan ev yılanlarını öldürmekden nehy etti. Ancak kısa kuyruklu engerek yılanı ile iki beyaz çizgili olan yılan nevinin öldürülmesini emretti. Çünkü bu iki nev', gözü çalıb kamaştırırlar ve kadınların karınlarındaki şeyi düşürürler.

( ) .... : Nâfi' tahdîs etti ki Ebû Lubâbe, İbn Umer'e uğradı. İbn Umer de o sırada Umer ibn Hattâb'ın evinin yanındaki taşdan yapılmış köşkün yakınında bir yılanı gözetler halde idi. Bu hadîs de (131 rakamlı) Leys ibn Sa'd hadîsi tarzındadır.

١٣٧ — (٢٢٣٤) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ - وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى - (قَالَ يَحْيَى وَإِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَارٍ. وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ: وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا. فَنَحْنُ نَأْخُذُهَا مِنْ فِيهِ رَطْبَةً. إِذْ خَرَجَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ. فَقَالَ «اقْتُلُوهَا» فَابْتَدَرْنَاهَا لِنَقْتُلَهَا. فَسَبَقَتْنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «وَقَاهَا اللَّهُ شَرَّكُمْ كَمَا وَقَاكُمْ شَرَّهَا».

(..) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، فِي هَذَا الْإِسْنَادِ، بِمِثْلِهِ.

137 — (2234) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi: Biz Peygamber'le beraber (Minâ'daki bir mağarada idik. O sırada kendisine VE'L-MURSELÂTİ URFEN sûresi indirilmişdi. Biz de bu sûreyi Peygamber'in ağzından ilk nuzûlunün hemen akıbinde tâze tâze işidib alıyorduk. Bu esnâda birden bire üzerimize bir yılan çıkageldi. Rasûlullah (S): «Şu yılanı öldürünüz» buyurdu. Biz sür'atle onu öldürmeğe davrandık. Fakat yılan bizi geçib kaçtı. Bunun üzerine Rasûlullah: «Allah sizleri yılanın şerrinden koruduğu gibi onu da sizin şerrinizden korudu» buyurdu [79].

---

deliğe denir. Üzerinde tahta kapusu olmayıb açık olur, komşu deliği ta'bîr olunur... (*Kâmus Ter.*).

79. İsmâilî'nin rivâyetinde bu vâkıa arefe gecesi olmuşdur.

İbn Huzeyme'nin de Hafs ibn Gıyâs'dan «Rasûlullah'ın ihrâmlı iken Minâ'da Harem dâhilinde bir yılan öldürülmesini emretti» sûretinde daha açık bir rivâyeti vardır.

Hadîsdeki «şu yılanı öldürünüz» emri vucûb içindir. İhrâmlının Harem dâhilinde yılanı öldürmesi vâcib olunca Harem hâricindeki ihrâmsızın öldürmesinin vucûbu evlâ

( ) .... : Burada da Cerîr, A'meş'den bu isnâd içinde onun benzerini tahdîs etmişdir.

١٣٨ — (٢٢٣٥) وحدثنا أبو كريب حدثنا حفص (يعني ابن غياث). حدثنا الأعمش عن إبراهيم، عن الأسود، عن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ أمر محرما بقتل حية بمنى

(٢٢٣٤) وحدثنا عمر بن حفص بن غياث. حدثنا أبي. حدثنا الأعمش. حدثني إبراهيم عن الأسود، عن عبد الله. قال: بينما نحن مع رسول الله ﷺ في غار. بمثل حديث جرير وأبي معاوية.

138 — (2235) .... : Bize A'meş, İbrahim'den, o da Esved'den, o da Abdullah (ibn Mes'ûd R) dan tahdîs etti ki Rasûlullah (S) ihrâmlı halde iken Minâ'da bir yılanın öldürülmesini emr buyurmuşdur.

(2234) .... : Buradaki râvîler de Abdullah'ın : Biz Peygamberle beraber bir mağarada bulunyorduk... dediğini (137 rakamlı) Ebû Muâviye ve onun altındaki (rakamsız olan) Cerîr hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

١٣٩ — (٢٢٣٦) وحدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني مالك بن أنس عن صيفي (وهو عندنا مولى ابن أفلح). أخبرني أبو السائب، مولى هشام بن زهرة؛ أنه دخل على أبي سعيد الخدري في بيته. قال فوجدته يصلي. فجلست أنتظره حتى يقضي صلاته. فسمعت تحريكا في عراجين في ناحية البيت. فالتفت فإذا حية. فوثبت لأقتلها. فأشار إلي: أن اجلس. فجلست. فلما انصرف أشار إلى بيت في الدار. فقال: أترى هذا البيت؟ فقلت: نعم. قال: كان فيه فتى منا حديث عهد بعرس. قال فخرجنا مع رسول الله ﷺ إلى الخندق. فكان ذلك الفتى يستأذن رسول الله ﷺ بأنصاف النهار فيرجع إلى أهله. فاستأذنه يوما. فقال له

---

olarak sâbit olur. İbn Battâl : Gerek Hıll'de, gerek Harem'de yılan öldürülmesinin cevâzında bütün âlimlerin ittifakı vardır demişdir.

İmâm Mâlik de yanına yaklaşan bir yılanın öldürülmesini emretmiş ve böyle insana yaklaşan yılanı parçalayıcı köpek derecesinde zararlı saymışdır.

رسول الله ﷺ «خذ عليك سلاحك. فإني أخشى عليك قريظة» فأخذ الرجل سلاحه. ثم رجع فإذا امرأته بين البابين قائمة. فأهوى إليها الرمح ليطعنها به. وأصابته غيرة. فقالت له: اكفف عليك رمحك، وادخل البيت حتى تنظر ما الذي أخرجني. فدخل فإذا بحية عظيمة منطوية على الفراش. فأهوى إليها بالرمح فانتظمها به. ثم خرج فركزه في الدار. فاضطربت عليه. فما يدرى أيهما كان أسرع موتا. الحية أم الفتى؟ قال جئنا إلى رسول الله ﷺ فذكرنا ذلك له. وقلنا: ادع الله يحييه لنا. فقال «استغفروا لصاحبكم». ثم قال «إن بالمدينة جنا قد أسلموا. فإذا رأيتم منهم شيئا فآذنوه ثلاثة أيام. فإن بدا لكم بعد ذلك فاقتلوه. فإنما هو شيطان».

139 — (2236) .... : Bana Hişâm ibn Zuhre'nin himâyesinde bulunan Ebu's-Sâib haber verdi ki kendisi Ebû Saîd Hudrî'nin evinde onun yanına girmişdi. Dedi ki : Ben Ebû Saîd'i namaz kılarken buldum ve onu beklemek üzere oturdum. Nihâyet namazını bitirdi. Bu sırada ben evin bir tarafında bulunan hurma salkımlarının kurumuş sapları içinde bir tahrîk işittim. O tarafa döndüğümde baktım ki bir yılan! Onu öldürmek üzere yerimden sıçradım. Ebû Saîd bana, otur diye işâret etti. Ben de oturdum. Namaz kıldığı yerden ayrılınca o yurddaki bir eve işâret ederek : Şu evi görüyor musun? dedi. Ben : Evet görüyorum dedim. Kendisi şöyle anlatmağa başladı : O evde bizden yeni evlenmiş bir genç vardı. Bizler Rasûlullah (S) ile beraber Handek kazmağa çıkardık. Bu genç, gündüzün ortalarında Rasûlullah'dan izin istiyor ve genç âilesinin yanına dönüyordu. Yine bir gün Rasûlullah'dan izin istedi [80]. Rasûlullah ona : «Silâhını üzerine al. Çünkü ben Kureyza Yahûdîlerinin sana bir kötülük yapmasından endîşe ediyorum» dedi. Bunun üzerine o genç adam silâhını yanına aldıktan sonra evine döndü. Eve vardığında karısını iki kapu arasında dikilmiş olarak buldu. Mızrakla karısına dürtmek üzere mızrağı ona doğru uzattı. Zira kendisine bir kıskançlık isâbet etmişdi. Kadın da erkeğine hitâben : Mızrağını geriye çek de eve gir ve beni dışarıya çıkaran şeyin ne olduğunu göresin dedi. Genç içeriye girdi, bir de baktı ki döşeğin üzerinde çöreklenmiş kocaman bir yılan duruyor. Derhal mızrağı ona sapladı da çöreklenmiş vaziyetde yılanın vucûdunu mızrağa geçirib dizi-

---

80. Âlimler dediler ki : Bu izin isteme husûsu yüce Allâh'ın şu emrine imtisâl içindir :
«Mu'minler ancak Allâh'a ve Rasûlüne iymân edenler ve onun (Peygamber'in) *maiyyetinde cem'iyyetli bir iş üzerinde bulundukları vakıt ondan izin isteyib alıncaya kadar* (bırakıb) *gitmeyenlerdir. Hakîkat, senden izin isteyenler, onlar Allah'a ve Rasûlüne iymân edenlerdir. O halde bazı işleri için senden izin istedikleri zaman sen de onlardan dilediğin kimseye izin ver ve kendileri için Allah'dan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»* — en-Nûr : 62 — (Nevevî).

verdi. Sonra bu vaziyetde dışarı çıktı ve mızrağı avluya dikti. Yılan mızrak üzerinde bir debelenib çalkandı. Akibinde artık hangisi daha çabuk ölmüşdür, yılan mı, yoksa o genç mi? bilinmiyor. Bundan sonra biz Rasûlullah'a geldik ve bu hâdiseyi kendisine arz edib: Allâh'a duâ et de onu bizim için tekrar diriltsin diye ricâ ettik. Rasûlullah: «Arkadaşınız için Allah'dan mağfiret dileyiniz» dedi. Sonra da: «Medîne'de musliman olmuş bir takım cinn vardır. Sizler onlardan bir şey gördüğünüzde üç gün ona i'lân edib kovunuz. Şâyet bundan sonra size görünürse artık onu öldürünüz. Çünkü o bir şeytandır» buyurdu.

١٤٠ — (...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا وهب بن جرير بن حازم. حدثنا أبي. قال: سمعت أسماء بن عبيد يحدث عن رجل يقال له السائب - وهو عندنا أبو السائب - قال: دخلنا على أبي سعيد الخدري. فبينما نحن جلوس إذ سمعنا تحت سريره حركة. فنظرنا فإذا حية. وساق الحديث بقصته نحو حديث مالك عن صيفي. وقال فيه. فقال رسول الله ﷺ «إن لهذه البيوت عوامر. فإذا رأيتم شيئا منها فحرجوا عليها ثلاثا. فإن ذهب، وإلا فاقتلوه. فإنه كافر». وقال لهم «اذهبوا فادفنوا صاحبكم».

140 — ( ) Ve bana Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Vehb ibn Cerîr tahdîs etti. Bize babam, Cerîr ibn Hâzım tahdîs edib dedi ki: Ben Ubeyd'in oğlu Esmâ'dan işitdim. O, Sâib —ki o bizim yanımızda Ebû Sâib'dir— denilen bir adamdan tahdîs ediyordu. Şöyle demişdir: Biz, Ebû Saîd Hudrî'nin yanına girdik. Beraber oturduğumuz sırada birden bire serîrin altından bir hareket işitdik. Bir de baktık ki bir yılan! Râvî bundan sonra hadîsin bütününü (139 rakamlı) Mâlik hadîsi tarzında sevk etmişdir. Bunda dedi ki: Rasûlullah (S): «Muhakkak ki şu evlerde uzun ömürlü ev yılanları vardır. Onlardan bir şey gördüğünüzde onu üç defa kovunuz. Gider kaybolursa ne a'lâ, yoksa onu öldürünüz. Çünkü o bir kâfirdir» buyurdu. Bir de Rasûlullah Ebû Saîd ve beraberlerindekine hitâben: «Artık gidin de o arkadaşınızı defn ediniz» buyurmuşdur.

١٤١ — (...) وحدثنا زهير بن حرب. حدثنا يحيى بن سعيد عن ابن عجلان. حدثني صيفي عن أبي السائب، عن أبي سعيد الخدري. قال: سمعته قال: قال رسول الله ﷺ «إن بالمدينة نفرا من الجن قد أسلموا. فمن رأى شيئا من هذه العوامر فليؤذنه ثلاثا. فإن بدا له بعد فليقتله. فإنه شيطان».

141 — ( ) .... : İbn Aclân: Bana Sayfiyy, Ebu's-Sâib'den, o da

Ebû Said Hudrî (R) den tahdîs etti. Ondan işittim ki şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muhakkak ki Medine'de müsliman olmuş cinnlerden bir cemâat vardır. Her kim şu uzun ömürlü ev yılanlarından bir şey görürse onu üç defa i'lân edib kovsun. Eğer bundan sonra kendisine yine görünürse artık onu öldürsün. Çünkü o bir şeytandır».

(٣٨) باب استحباب قتل الوزغ

١٤٢ — (٢٢٣٧) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرُونَ : حَدَّثَنَا) سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ ، عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ .

وَفِي حَدِيثِ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ : أَمَرَ .

(38) ALACA KELER (CİNSİN) İN ÖLDÜRÜLMESİNİN MÜSTEHABLIĞI BĀBI

142 — (2237) .... : Saîd ibn Museyyeb'den, o da Ummu Şerîk (R) den; Peygamber (S) ona alaca keler yahut ağulu keler denilen kelerlerin öldürülmesini emretmişdir.

İbn Ebî Şeybe'nin hadîsinde sâdece : Emretti, ifâdesi vardır.

١٤٣ — (...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ ابْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلَفٍ . حَدَّثَنَا رَوْحٌ . حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ : أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ ؛ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ ؛ أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ ﷺ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ . فَأَمَرَ بِقَتْلِهَا .

وَأُمُّ شَرِيكٍ إِحْدَى نِسَاءِ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ . اتَّفَقَ لَفْظُ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي خَلَفٍ وَعَبْدِ بْنِ حُمَيْدٍ . وَحَدِيثُ ابْنِ وَهْبٍ قَرِيبٌ مِنْهُ .

143 — ( ) .... : Ummu Şerîk (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber'e alaca kelerlerin öldürülmeleri husûsunda danışmışdı. Peygamber (S) de onların öldürülmesini emretmişdir.

Bu Ummu Şerîk, Âmir ibn Lueyy oğullarının kadınlarından biridir. Buradaki râvîlerden İbn Ebî Halef hadîsinin lafzı ile Abdullah ibn Humeyd hadîsinin lafzı ittifak etmişdir. İbn Vehb hadîsi de buna yakındır.

١٤٤ — (٢٢٣٨) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالاَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ. وَسَمَّاهُ فُوَيْسِقًا.

144 — (2238) .... : Âmir ibn Sa'd, babası Sa'd'dan; Peygamber (S) alaca kelerin öldürülmesini emretmişdir. Ve onu fâsıkcık diye isimlendirmişdir[81].

١٤٥ — (٢٢٣٩) وحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ. قَالاَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِلْوَزَغِ «الْفُوَيْسِقُ».
زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ:

145 — (2239) .... : Âişe (R) den; Rasûlullah (S) alaca keler için «fâsıkcık» demişdir. Râvî Harmele : Âişe, fakat ben Peygamber'den, onun öldürülmesini emrettiğini işitmedim dedi fıkrasını ziyâde etmişdir.

١٤٦ — (٢٢٤٠) وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً. وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً. لِدُونِ الأُولَى. وَإِنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً. لِدُونِ الثَّانِيَةِ».

146 — (2240) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim bir alaca keleri ilk vuruşda öldürürse şöyle şöyle hasene vardır. Her kim onu ikinci vuruşda öldürürse ona da birinciden az olarak şu ve şu hasene vardır. Eğer onu üçüncü vuruşda öldürürse ona da ikincinin dûnunda olarak şöyle şöyle hasene vardır».

١٤٧ — (...) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنِي ابْنَ زَكَرِيَّاءَ). ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ. كُلُّهُمْ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمَعْنَى حَدِيثِ خَالِدٍ عَنْ سُهَيْلٍ. إِلاَّ جَرِيرًا وَحْدَهُ. فَإِنَّ فِي حَدِيثِهِ «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ. وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ. وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

---

81. *el-Vezağa*, alaca keler ve ağulu keler dedikleri kelerdir. Cinsî cem'i *vezğ*dır. Siğî cem'i ise evzâğ, vizğân, vizâğ, izğân gelir ki bu sonuncunun aslı vizğân idi (*Kamûs Ter.*).
Bunun «füveysık (= fâsıkcık)» diye isimlendirilmesi Hıll'de ve Harem'de öldürülen beş fâsıklara benzer olmasındandır. Bunlar da zarâr ve ezâ vermeleri sebebiyle hayvan ve haşerelerin çoğunun huyundan çıktıkları için, çıkmak ma'nâsına olan fısk ile isimlendirilmişlerdir.

(...) وحدثنا محمد بن الصباح. حدثنا إسماعيل (يعني ابن زكرياء) عن سهيل. حدثتني أختي عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «في أول ضربة سبعين حسنة».

147 — ( ) .... : Buradaki dört tarîkın râvîlerinin hepsi de Suheyl'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere Hâlid'in Suheyl'den rivâyet ettiği (146 rakamlı) hadîsin ma'nâsı ile rivâyet etmişlerdir. Ancak tek başına Cerîr müstesnâdır. Çünkü onun hadîsinde «her kim ilk vuruşda alaca keleri öldürürse onun lehine yüz hasene yazılır. İkinci vuruşda öldürene bundan daha az, üçüncü vuruşdakine ise bundan da az (hasene yazılır)» tarzındadır.

( ) .... : Burada da Suheyl : Bana kız kardeşim (Sevde), Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki Peygamber «ilk darbede yetmiş hasene (yazılır)» buyurmuşdur.

(٣٩) باب النهي عن قتل النمل

١٤٨ — (٢٢٤١) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب وأبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ «أن نملة قرصت نبيا من الأنبياء. فأمر بقرية النمل فأحرقت. فأوحى الله إليه: أفي أن قرصتك نملة أهلكت أمة من الأمم تسبح؟».

(39) KARINCALARI ÖLDÜRMEKDEN NEHY BÂBI

148 — (2241) .... : Ebû Hureyre (R) den, o da Rasûlullah (S) dan : «Bir karınca, Peygamber'lerden bir peygamber'i ısırdı. Bunun üzerine o Peygamber karınca köyünün yakılmasını emretti de o köy yakıldı. Akibinde yüce Allah o Peygamber'e : Bir tek karıncanın seni ısırmasından dolayı mı Allâh'ı tesbîh eden ummetlerden bir ummeti helâk ettin? diye vahy etti».

١٤٩ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني ابن عبد الرحمن الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «نزل نبي من الأنبياء تحت شجرة. فلدغته نملة. فأمر بجهازه فأخرج من تحتها. ثم أمر بها فأحرقت. فأوحى الله إليه: فهلا نملة واحدة».

149 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle bu-

yurdu : «Peygamber'lerden bir Peygamber bir ağaç altına inmişdi. Derken bir karınca onu soktu. Bu sebeple Peygamber eşyâlarının oradan alınmasını emretti. Eşyâlar ağacın altından çıkarıldı. Sonra o ağacın yakılmasını emretti de ağaç yakıldı. Bunu ta'kîben Allah o Peygamber'e : (Seni sokmuş olan o) bir tek karıncayı cezâlandırsaydın ya diye vahy etti» [82].

١٥٠ – (...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «نزل نبي من الأنبياء تحت شجرة. فلدغته نملة. فأمر بجهازه فأخرج من تحتها. وأمر بها فأحرقت في النار. قال فأوحى الله إليه: فهلا نملة واحدة».

150 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Allah'ın Rasûlunden bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Peygamber'lerden bir Peygamber bir ağaç altında konakladı. Akibinde bir karınca onu soktu. Bundan dolayı Peygamber eşyâlarının çıkarılmasını emretti de eşyâlar ağacın altından hârice çıkarıldılar. Peygamber o ağacın yakılmasını emretti ve ağaç da ateş içinde yakıldı. Bunun üzerine yüce Allah o Peygamber'e : Niye o bir tek karıncayı cezâlandırmadın (da ağaçta bulunan bütün karıncaları cezâlandırıb yaktın)? diye vahyetti».

(٤٠) باب تحريم قتل الهرة

١٥١ – (٢٢٤٢) حدثني عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي. حدثنا جويرية بن أسماء عن نافع، عن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ قال «عذبت امرأة في هرة سجنتها حتى ماتت. فدخلت فيها النار. لا هي أطعمتها وسقتها، إذ حبستها. ولا هي تركتها تأكل من خشاش الأرض».

(...) وحدثني نصر بن علي الجهضمي. حدثنا عبد الأعلى عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر. وعن سعيد المقبري عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثل معناه.

(...) وحدثناه هارون بن عبد الله وعبد الله بن جعفر عن معن بن عيسى، عن مالك، عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بذلك.

---

82. Yani seni sokmuş olan o bir tek câni karıncayı cezâlandırsaydın ya! Diğer karıncaların ise hiçbir cinâyetleri yokdu. Binâenaleyh onları niçin helâk ettin? denmiş oluyor.

(40) KEDİ ÖLDÜRMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

151 — (2242) .... : Bize Esmâ'nın oğlu Cuveyriye, Nâfi'den, o da Abdullah (ibn Umer R) dan tahdîs etti ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Bir kadın, bir kedi yüzünden azâb olundu. Şöyle ki o kadın kediyi ölünceye kadar habsetmişdi de bu kediden dolayı cehenneme girmişdi. Kadın kediyi habs ettiği zaman ne yiyeceğini verdi ne de yer yüzündeki haşerâtdan yemesi için salıverdi»[83].

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'den ve Ebû Hureyre'den, onlar da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Mâlik'den, o da Nâfi'den, o da Peygamber'den böyle rivâyet etmişlerdir.

١٥٢ — (٢٢٤٣) وحدثنا أبو كريب. حدثنا عبدة عن هشام، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «عذبت امرأة في هرة لم تطعمها ولم تسقها. ولم تتركها تأكل من خشاش الأرض».

(...) وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا هشام، بهذا الإسناد. وفي حديثهما «ربطتها». وفي حديث أبي معاوية «حشرات الأرض».

(...) وحدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر. قال: قال الزهري: وحدثني حميد بن عبد الرحمن عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ. بمعنى حديث هشام بن عروة.

(...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. نحو حديثهم.

152 — (2243) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Bir kadın bir kedi yüzünden azâb olundu: Kadın o kediye

83. Her kim ölürse kıyâmeti kopmuşdur. Bu kadın da her kim ise âhiret âlemine intikal ettikden sonra zavallı hayvancağıza ettiği azâbın cezâsını çekmeğe başlamış. Hayvanlara azâb etmenin harâm olduğu ve mazlûm olan hayvanların mazlûm insanlar gibi kıyâmet gününde zâlimlerine musallat edilecekleri ma'lûm oluyor. Hayvanları himâyeye çalışan ihsanî cemiyetlere intisâb edenlerin kulakları çınlasın. Maksadlarına nâil olabilmek için acaba bu fikri insanların zihinlerine ve kalblerine hâk etmekden daha müessir bir çâre bulabilirler mi? (Ahmed Naîm. *Tercîd Ter.* II, 579).

yiyecek vermemiş, su içirmemiş ve yer yüzünün haşerelerinden yesin diye onu bırakmamışdı».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Hişâm'dan bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunların her ikisinin hadîsinde, «kadın kediyi bağlamışdı» tarzındadır. Ebû Muâviye'nin hadîsinde «yerin haşerelerinden» tarzındadır.

( ) .... : Buradaki râviler de Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan olmak üzere (152 rakamı ile geçen) Hişâm ibn Urve hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada da Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıkilerin hadîsleri tarzında haber vermişdir.

(٤١) باب فضل ساقى البهائم المحترمة وإطعامها

١٥٣ — (٢٢٤٤) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ، فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ ، عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ، اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ . فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ . ثُمَّ خَرَجَ . فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ . فَقَالَ الرَّجُلُ : لَقَدْ بَلَغَ هَـٰذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي . فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً. ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّىٰ رَقِيَ. فَسَقَى الْكَلْبَ. فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ. فَغَفَرَ لَهُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَإِنَّ لَنَا فِي هَـٰذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ « فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ » .

(41) MUHTEREM HAYVANLARI SULAYANIN VE ONLARA YİYECEK VERMENİN FAZÎLETİ BÂBI

153 — (2244) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Bir kimse bir yolda yürürken susuzluğu arttı. Derken bir kuyu buldu, hemen kuyuya indi ve su içti. Sonra çıkdı. Birdenbire orada bir köpekle karşılaşdı ki hayvan susuzlukdan dilini çıkarıyor ve rutûbetli toprağı yalıyordu. Bu yolcu (kendi kendine): Bana ulaşmış olan susuzluğun benzeri bir susuzluk muhakkak bu hayvana da ulaşmış dedi. Ve hemen kuyuya indi de ayakkabısına su doldurdu. Sonra yukarıya çıkıncaya kadar ayakkabısını ağzı ile tuttu ve o köpeği suladı. İşte bundan dolayı Allah o kulunu övdü ve onu mağfiret buyurdu». Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Hayvanları sulamakda bizlere ecr var mıdır? diye sordular. Rasûlullah:

— (Evet), her yaş ciğer (i sulamak) da ecr vardır buyurdu [84].

١٥٤ — (٢٢٤٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو خالد الأحمر عن هشام، عن محمد، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ أن امرأة بغيا رأت كلبا في يوم حار يطيف ببئر. قد أدلع لسانه من العطش. فنزعت له بموقها. فغفر لها».

154 — (2245) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Fâhişe bir kadın, sıcak bir günde bir kuyunun etrafında dolaşmakda olan bir köpek görmüşdü. Köpek susuzluğun şiddetinden dolayı dilini çıkarmış vaziyetde idi. Bu fâhişe kadın hemen o köpek için ayağındaki ediği ile kuyudan su çıkarıb köpeği suladı. İşte bu sebeble fâhişe kadın mağfiret olundu» [85]

١٥٥ — (...) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني جرير بن حازم عن أيوب السختياني، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «بينما كلب يطيف بركية قد كاد يقتله العطش. إذ رأته بغي من بغايا بني إسرائيل. فنزعت موقها، فاستقت له به، فسقته إياه، فغفر لها به».

155 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi ; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Susuzluk kendisini hemen hemen öldürecek halde bulunan bir köpek, suyu yakın ve duvarı örülmemiş bir kuyunun etrafında dolaşıyordu. Bu sırada köpeği İsrâîl oğulları fâhişelerinden bir fâhişe gördü. Hemen ayağından ediğini çıkardı ve onunla köpek için su çıkarıb hayvanı suladı. Bu sebeble o fâhişe kadın mağfiret olundu».

---

84. Bu hadisden su hayrının hakka yakınlığa vesile olduğu hükmü çıkarılmışdır. Bazı âlimler : Günâhı çok olanlar susuzları sulasın demişlerdir. Susuz bir köpeği sulamak ğufrâna vesile olunca bir muvahhid mu'minin susuzluğunu ve su ihtiyâcını gidermenin rahmete vesile olacağı muhakkakdır.

Bir hadisde geldiğine göre Peygamber'e : Hangi sadaka efdaldır? diye sorulduğunda Peygamber : «Su sadakası» buyurmuşdur. Hatta bu husûsda muslim, kâfir diye bir fark da gözedilmemişdir. Bu sebeble İslâm ictimâî hayatında su hayrına çok ehemmiyet verilmişdir. İslâm diyârında her nereye gidilirse, ya bir çeşmeye, yahut bir kuyuya tesâdüf edilir. Hatta su bulunmayan kırlarda ve sahrâlarda, civâr köy halkı tarafından yol uğraklarına küpler gömülerek sıcak mevsimlerde her sabah doldurulub yolcuların su ihtiyacları giderilir.

85. Bu ecr umûmîdir. Yalnız köpek sulamaya munhasır değildir. Bundan başka ac hayvanı doyurmak da sulamak gibi ecr ve sevâb kazanmaya sebebdir. Her türlü şiddet ve zorlukda hayvanları himâye etmenin sevâb olduğu hatta suya muhtâc olan hayvan ve bitki her şeyi sulamakda fazîlet bulunduğu bu hadislerden anlaşılmakdadır.

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٠ – كتاب الألفاظ من الأدب وغيرها

(١) باب النهي عن سب الدهر

١ – (٢٢٤٦) وحدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. حدثني يونس عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن. قال: قال أبو هريرة: سمعت رسول الله ﷺ يقول «قال الله عز وجل: يسب ابن آدم الدهر. وأنا الدهر. بيدي الليل والنهار».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

40 — KİTÂBU'L-ELFÂZ MİNE'L-EDEB VE GAYRİHÂ

(Edeb ve diğer konulara âid lâfızlar kitâbı)

(1) DEHRE SÖVMEKDEN NEHY BÂBI[1]

1 — (2246) .... Ebû Hureyre (R) dedi ki: Ben Rasûlullah (S)

---

1. *ed-Dehr* kelimesi Kur'ân'da da zikredilir:

«Dediler ki: Bu hayât sırf bizim dünyâ hayâtımızdan ibâretdir. Ölürüz, yaşarız ve bizi ancak dehr helâk eder. Halbuki onların buna dâir bir ilimleri yokdur. Onlar sâde zannederler» (el-Câsiye: 24).

Râğıb der ki: *Dehr*, âlemin vucûdunun başlangıcından nihâyetine kadar olan müddetin ismidir. *«İnsanın üzerine dehrden öyle bir zaman geldi ki* (o vakıt) o, *anılmağa değer bir şey bile değildi»* (ed-Dehr: 1) âyetindeki dehr bu ma'nâyadır. Sonra dehr, çok bir müddete de denilir. Zaman, az bir müddete de itlâk edilmek i'tibârıyle bundan farklıdır. Fulânın dehri, onun hayât müddeti demek olur. Bir de *dehr* masdar olur».

دهر فلاناً نائبة دهراً fulâna bir felâket, bir sarış sardı» denilir.

Şu halde dehr, ya masdar, ya isim olur. Masdar olduğuna göre kahr, galebe ve istî'lâ ma'nâsına gelir. İsim olduğu vakıt da asıl ma'nâsı *zamânı kül* yani bütün âlemin başları nihâyete kadar cereyân müddetidir ki bu bilhassa lâm ile *ed-dehr*dir. Bundan başka bir de uzun bir zaman, çok müddet ma'nâsına gelir ki lâm'sız nekre olarak *dehren* denildiği zaman bu ma'nâ hatıra gelir. İmâm A'zam, nekre olan bu dehrin ma'nâsında yani ne kadar bir zamana itlâk edildiğinde tevakkuf etmişdir. Zaman kelimesi ise dehrin az veya çok eczâsında da kullanıldığı cihetle daha umûmî ve kullî olmuş olur. Zaman, mâdıy, hâl ve istikbâl kısımlarına ayrılır. ed-dehr ise, âlemin başdan âhire kadar bir imtidâdının ifâdesi demek olduğundan, *zaman* dehrin makamlarından olarak düşünülür. Bu âyetde dehr, üç ma'nâdan her birine haml olunabilirse de en ziyâde zamanın geçmesi, zamanın uzunluğu diye tefsir edilmiştir. Çünkü bahis konusu olan ihlâk, âlemin nihâyeti olan kullî ihlâk değil, ihlâkı ba'zdır (*Hak Dîni*, V, 4322-4323; VII. 5492).

dan şöyle derken işittim: «Azîz ve Celîl olan Allah: Âdem oğlu dehre söver. Halbuki ben dehr (in yaradanıy) ım. Gece ve gündüz benim elimdedir» buyurdu.

٢ — (...) وحدّثنا إسحٰق بن إبراهيم وابن أبي عمر - واللفظ لابن أبي عمر - (قال إسحٰق: أخبرنا. وقال ابن أبي عمر: حدّثنا) سفيان عن الزهري، عن ابن المسيّب، عن أبي هريرة؛ أنّ رسول الله ﷺ قال «قال الله عزّ وجلّ: يؤذيني ابن آدم. يسبّ الدهر. وأنا الدهر. أقلّب الليل والنهار».

2 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle dedi: «Azîz ve Celîl olan Allah: Âdem oğlu dehre söverek beni ezâlandırır. Halbuki ben dehr (in yaradanıy) ım. Geceyi ve gündüzü ben evirib çeviriyorum, idâre ediyorum» [2].

٣ — (...) وحدّثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزّاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن ابن المسيّب، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «قال الله عزّ وجلّ: يؤذيني ابن آدم. يقول: يا خيبة الدهر! فلا يقولنّ أحدكم: يا خيبة الدهر! فإني أنا الدهر. أقلّب ليله ونهاره. فإذا شئت قبضتهما».

3 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle dedi: «Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurdu: Âdem oğlu: Ey hasar ve ziyâna uğrayası dehr! diyerek beni ezâlandırır. Binâenaleyh sizden hiçbir kimse: Vay dehrin mahrûmiyet ve hüsrânına! demesin. Çünkü dehr (in sâhibi) benim. Onun gecesini, gündüzünü ben evirib çeviriyorum. İstediğim zamanda ise gece ile gündüzü kabzeder tutarım» [3].

2. Hadîsdeki «Ene'd-dehru = Ben dehrim» ta'bîrini şârih Hattabî: Ben dehrin sâhibi ve, hâlıkıyım sûretinde tefsîr etmişdir ki hılkatı cihetiyle Allah'a nisbetli olan dehre sövmek nehy olunmuşdur.

Zâhirî mezhebinden İbn Hazm, tefsîre gitmeden hadîsin zâhirini alarak *dehr* lafzını Allah'ın güzel isimlerinden (esmâi hüsnâsından) bir isimdir demişdir. Bu fikir ilâhî isimlerin tevkîfî yani Şâri'in sarâhatla haber vermesine mütevakkıf olması ile red edilmişdir. Burada ise Şâri'in dehr ile murâdı, dehrin sâhibi ve mütesarrıfı demek olduğuna «gece ile gündüz benim elimdedir», «yıldızlar üzerindeki tasarrufumla gece ile gündüzü biribirine ben evirib çeviririm» ifâdeleri sarâhatle delâlet etmektedir.

«Dehre söverek beni ezâlandırır» ta'bîri ise, Cenâb Allah'a hiçbir şeyin zarar ve ezâ vermek imkân ve ihtimâli olmadığından bu da Allah'ın fena gördüğü işi işlemekden ve râzıy olmadığı bir sözü söylemekden ibâretdir. Diğer ifâde ile «beni ezâlandırır» demek, beni sizin hakkınızda ezâyı îcâb eden bir muâmele ile muâmele eder demek olur.

3. «Ene'd-dehr» hakkında şöyle tevcîh edilmişdir: Bu bir mecâzdır. Sebebi de Arab'lar, ölüm, ihtiyarlık, mâl ve sâir şeylerin telefi gibi musîbetler ve hâdiseler ânında dehre sövmek âdetindedirler. Onlar: Vay dehrin mahrûmiyet ve husrânına! derler. Bu gibi

٤ — (...) حدثنا قتيبة . حدثنا المغيرة بن عبد الرحمن عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يقولن أحدكم : يا خيبة الدهر ! فإن الله هو الدهر » .

4 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) : «Hiçbiriniz : Ey hasar ve ziyâna uğrayası dehr! demesin. Çünkü Allah dehr (in sâhibi) dir» buyurdu.

٥ — (...) وحدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن هشام ، عن ابن سيرين ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « لا تسبوا الدهر . فإن الله هو الدهر » .

5 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) in : «Dehre sövmeyiniz. Çünkü Allah dehr (in sâhibi) dir» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.

(٢) باب كراهة تسمية العنب كرما

٦ — (٢٢٤٧) حدثنا حجاج بن الشاعر . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن أيوب ، عن ابن سيرين ، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ « لا يسب أحدكم الدهر . فإن الله هو الدهر . ولا يقولن أحدكم للعنب : الكرم . فإن الكرم الرجل المسلم » .

(2) ÜZÜME KERM ADI VERMENİN KERÂHATİ BÂBI

6 — (2247) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden hiçbir kimse dehre sövmesin. Çünkü Allah, dehr (in yaradanı, müdebbiri ve sâhibi) dir. Sizden hiçbiriniz üzüme de kerm ismi vermesin. Çünkü kerm, musliman kimsedir».

٧ — (...) حدثنا عمرو الناقد وابن أبي عمر . قالا : حدثنا سفيان عن الزهري ، عن سعيد ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « لا تقولوا : كرم . فإن الكرم قلب المؤمن » .

---

sözler dehre sövme lafızlarıdır. Bunun için Peygamber «dehre sövmeyiniz. Çünkü Allah, dehrdir» buyurdu. Bunun ma'nâsı : Siz musîbetlerin fâiline sövmeyiniz. Onların fâiline sövdüğünüz zaman bu sövme Allah'a vâki' olur. Çünkü Allah o hâdise ve musîbetlerin fâili ve indiricisidir. Fakat bütün zamandan ibâret olan dehrin ise hiçbir fiili yokdur. O Allah'ın diğer mahlûkları cümlesinden bir mahlûkdur. Şu halde «Allah dehrin kendisidir» sözünün ma'nâsı; musîbetlerin, hâdiselerin fâili ve kâinatın hâlikıdır demekdir. Binâenaleyh ölüm gibi hoşa gitmeyen şeylerden dolayı onların hâlıkı dehrdir sanıb ona sövdüğünüzde o sövme hoşlanmadığınız şeylerin de hakiki hâlıkı olan Allah'a döner gider demek olur.

7 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) : «Kerm demeyiniz. Çünkü kerm, mu'minin kalbidir» buyurmuşdur.

٨ – (...) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا جرير عن هشام ، عن ابن سيرين ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « لا تسموا العنب الكرم . فإن الكرم الرجل المسلم » .

8 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) : «Üzüme kerm adı vermeyiniz. Çünkü kerm ancak musliman kimsedir» buyurmuşdur [4].

٩ – (..) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا علي بن حفص. حدثنا ورقاء عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، قال: قال رسول الله ﷺ « لا يقولن أحدكم: الكرم . فإنما الكرم قلب المؤمن » .

9 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sakın sizden hiçbir kimse kerm (sözünü) söylemesin! Çünkü kerm ancak mu'minin kalbidir».

١٠ – (...) وحدثنا ابن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « لا يقولن أحدكم ، للعنب ، الكرم . إنما الكرم الرجل المسلم » .

10 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) : «Sizden hiçbir kimse sakın üzüme kerm demesin. Kerm ancak musliman kimsedir» buyurmuşdur [5].

---

4. Üzüm ma'nâsına olan meb'e *kerm* adı verilmesinin fenalığını âlimler şöyle îzâh etmişlerdir : Kerm lafzı, Arab'lar arasında hem üzüm, hem üzüm çubuğu, hem de üzümden yapılan şarâb ma'nâsına kullanılırdı. İnsanlar kerm adını işidince çok kerre şarâbı hatırlarlar, bu sûretle gönüllerinde şarâba karşı bir arzu ve heyecân uyanır ve bu heyecan ile şarâb içtikleri de olurdu. Peygamber alkollü içkinin harâmlığını te'kîd ve tevsîk için üzüme kerm denilmesini nehy ederek bu adın unutulmasını ve yalnız üzüm adının söylenmesini istemişdir.

«Kerm ancak mu'minin kalbidir» cümlesinin ma'nâsı şudur : Kerm, (yani şarâb) kerem ve cömertliğin sâikı kabûl edilerek üzüm suyundan yapılan şarâba kerem denilmiş, sonra da bu kelime hafîfletilib *kerm* yapılmışdır. Peygamber bu câhiliyet hâtırası ve düşüncesini red ederek : «Kerm (şarâb), kerem ve cömertliğin menşei sanılır. Halbuki kerem ve takvânın karargâhı mu'minin kalbidir» buyurmuş oluyor.

5. *Kerm* — kâf'ın fethi ve râ'nın sükûnu ile — yaş üzüme denir. Hadîsde : «İnebe kerm ismini vermeyiniz. Çünkü kerm ancak musliman kimsedir» buyurulmuşdur. Üzüme kerm denmesi şırâsından edinilen şarâbın güyâ kerem ve sahâ hasletine muharrik ve sâik olmasındandır. Aslında vasf olarak kerem denmişdi. Sonra tahfif yapılarak râ sâkin kılındı ve *kerm* denildi... Hâsılı kerem maddesinden alınmış olan bu isim ancak musliman

١١ — (٢٢٤٨) حدثنا علي بن خشرم . أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس) عن شعبة ، عن سماك ابن حرب ، عن علقمة بن وائل ، عن أبيه ، عن النبي ﷺ . قال « لا تقولوا : الكرم . ولكن قولوا : الحبلة » (يعني العنب) .

11 — (2248) .... : Alkametu'bnu Vâil, babası Vâil'den; Peygamber (S) : «Kerm (sözünü) söylemeyiniz. Lâkin habele deyiniz» buyurmuşdur (Peygamber habele sözü ile üzümün asmasını kasdetmekdedir) [6].

١٢ — (...) وحدثنيه زهير بن حرب . حدثنا عثمان بن عمر . حدثنا شعبة عن سماك . قال : سمعت علقمة بن وائل عن أبيه ؛ أن النبي ﷺ قال « لا تقولوا : الكرم . ولكن قولوا : العنب والحبلة » .

12 — ( ) .... : Bize Şu'be tahdîs etti ki Simak şöyle demişdir; Ben Alkame ibn Vâil'den, o da babasından olmak üzere işittim ki Peygamber (S) : «Kerm demeyiniz, lâkin üzüm ve üzüm asması deyiniz» buyurmuştur.

(٣) باب حكم إطلاق لفظة العبد والأمة والمولى والسيد

١٣ — (٢٢٤٩) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يقولن أحدكم : عبدي وأمتي . كلكم عبيد الله . وكل نسائكم إماء الله . ولكن ليقل : غلامي وجاريتي ، وفتاي وفتاتي » .

(3) ABD, EME, MEVLÂ, SEYYİD LAFIZLARINI KULLANMANIN HÜKMÜ BÂBI

13 — (2249) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Sakın sizden hiçbir kimse : (Hizmetçisine) erkek kölem, dişi kölem diye hitâb etmesin. Sizler hepiniz Allâh'ın kölelerisiniz. Kadın-

---

ve mu'mine lâyıkdır. «Kerm ancak musliman kimsedir» kavli, keremden müştakk isme haklı olan ancak muslimandır demekdir.

Bu husûsda diğer bir tevcîh şudur: İneb ve kerm, kelimeleri müterâdif olarak üzüm ma'nâsına gelir. Bununla beraber kelimenin kökü, âlicenâblık, cömertlik ve asâlet ma'nâlarınadır. Bu sebeble belki de Peygamber bu muhim kelimenin sâdece üzüm ma'nâsına kullanılmasını uygun bulmamışdır.

6. *İneb*, yaş üzüme denir.

Hable ve *habele*, üzüm asmasına ve asma omcasından bir kola denir. Bunda asmanın kolları ve çubukları iplere benzetilmişdir (*Kamûs Ter.*).

larınızın herbirerleri de Allâh'ın dişi köleleridir. Onlara hitâb edecek olan kimse : Oğlum, kızım, yiğidim, yiğit kızım diye seslensin» [7].

١٤ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا جرير عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «لا يقولن أحدكم: عبدي. فكلكم عبيد الله. ولكن ليقل: فتاي. ولا يقل العبد: ربي. ولكن ليقل: سيدي».

(..) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية. ح وحدثنا أبو سعيد الأشج. حدثنا وكيع. كلاهما عن الأعمش، بهذا الإسناد. وفي حديثهما: «ولا يقل العبد لسيده: مولاي».

وزاد في حديث أبي معاوية «فإن مولاكم الله عز وجل».

14 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sakın sizden kimse : Kölem! diye hitâb etmesin. Çünkü siz hepiniz Allâh'ın kölelerisiniz. Fakat : Yiğidim, desin. Köle olan kimse de efendisine : Rabbım! diye hitâb etmesin. Lâkin Efendim desin».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunların hadîslerinde : «Köle kimse efendisine : Mevlâm! demesin» ifâdesi vardır. Bu râvîlerden Ebû Muâviye'nin hadîsinde, «çünkü sizin mevlânız, Azîz ve Celîl olan Allah'dır» ifâdesi ziyâde olmuşdur.

١٥ – (...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «لا يقل أحدكم: اسق ربك. أطعم ربك. وضئ ربك. ولا يقل أحدكم: ربي. وليقل: سيدي. مولاي. ولا يقل أحدكم: عبدي. أمتي. وليقل: فتاي. فتاتي غلامي».

15 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin, Allâh'ın elçisinden bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizin biriniz

7. Bu hadîslerde köleler ile efendiler, hizmet edenler ile hizmet edilenler arasındaki hitâb tarzları en vecîz ve en medenî muâşeret âdâbı kâideleri olarak öğretilmişdir. Bu muhâtaba tarzları ile insan haysiyet ve şerefi gâyet dikkatli bir sûretde korunmuş, Allâh'ın mükerrem kıldığı insan, hurriyetlerinin bir kısmını gayb etmiş olsa dahi, ona insanca ve izzeti nefsini rencîde etmiyecek tarzda hitâb edilmesi emredilmişdir. İnsanlığa bu en yüksek medeniyet âdâbını öğreten yüce Peygamber'in ummeti olduğumuz için Allâh'a hamdu senâlar, bu büyük Peygamber'e de selâtu selâmlar olsun!

(hizmetçisine) : Rabbına su ver, rabbını doyur, rabbına abdest aldır diye hitâb etmesin. (Ey köleler!) Sizin biriniz de (efendisine) : Rabbım! diye hitâb etmesin. Fakat : Seyyidim, velîm! desin. (Ey hürrler!) Sizden biriniz (kölesine) : Erkek kölem, dişi kölem diye hitâb etmesin. Fakat : Yiğidim, yiğit kızım, oğlum diye hitâb etsin».

(٤) باب كراهة قول الإنسان : خبثت نفسي

١٦ — (٢٢٥٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا سفيان بن عيينة. ح وحدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو أسامة. كلاهما عن هشام، عن أبيه، عن عائشة، قالت: قال رسول الله ﷺ «لا يقولن أحدكم: خبثت نفسي. ولكن ليقل: لقست نفسي».

هذا حديث أبي كريب. وقال أبو بكر: عن النبي ﷺ. ولم يذكر «لكن».

(...) وحدثناه أبو كريب. حدثنا أبو معاوية، بهذا الإسناد.

(4) İNSANIN : «NEFSİM HABÎS OLDU» DEMESİNİN KERÂHATİ BÂBI

16 — (2250) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Sizin biriniz sakın : Nefsim habîs oldu, demesin. Lâkin nefsim lakıs oldu (yani sıkıldı ve zebûn oldu) desin» buyurdu.

Bu, râvîlerden Ebû Kureyb'in hadîsidir. Diğer râvî Ebû Bekr : Peygamber'den dedi de «lâkin» sözünü zikretmedi.

( ) Ve yine bize Ebû Kureyb tahdîs etti. Bize Ebû Muâviye bu isnâdla tahdîs etti.

١٧ — (٢٢٥١) وحدثني أبو الطاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن أبي أمامة بن سهل بن حنيف، عن أبيه؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يقل أحدكم: خبثت نفسي. وليقل: لقست نفسي».

17 — (2251) .... : Ebû Umâme, babası Sehl ibn Huneyf'den, (şöyle demişdir); Rasûlullah (S) : «Sizin biriniz **habuset nefsî** demesin. Fakat : **Lakıset nefsî** desin» buyurdu[8].

8. *Habîs*, gerek hissedilen, gerek akledilen olsun, murdar ve nâhoş nesneye denir ki tayyib mukabilidir. Alçak, dubareci, aldatıcı ve mekkâr kimseye denir.
Hubs, habâse ve habâsiye, bir nesne habîs olmak ma'nâsınadır, birinci bâbdandır.
Hâbis, habîs, hıyleci, bedkâr kişiye denir.
Hubs, zinâ eylemek ma'nâsına kullanılır beşinci bâbdandır.
Laks, bir kimseyi ayıblamak ma'nâsınadır. Birinci bâbdandır.
Laks uyuzluğa denir.

(٥) باب استعمال المسك ، وأنه أطيب الطيب ، وكراهة رد الريحان والطيب

١٨ – (٢٢٥٢) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ شُعْبَةَ . حَدَّثَنِي خُلَيْدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « كَانَتِ امْرَأَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، قَصِيرَةٌ . تَمْشِي مَعَ امْرَأَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ . فَاتَّخَذَتْ رِجْلَيْنِ مِنْ خَشَبٍ . وَخَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ مُغْلَقٍ مُطْبَقٍ . ثُمَّ حَشَتْهُ مِسْكًا . وَهُوَ أَطْيَبُ الطِّيبِ . فَمَرَّتْ بَيْنَ الْمَرْأَتَيْنِ . فَلَمْ يَعْرِفُوهَا . فَقَالَتْ بِيَدِهَا هَكَذَا » وَنَفَضَ شُعْبَةُ يَدَهُ .

(5) MİSK KULLANMANIN MÜSTEHABLIĞI, MİSKİN EN HOŞ KOKU OLDUĞU, REYHÂNI VE HOŞ KOKUYU RED ETMENİN KERÂHATİ BÂBI [9]

18 — (2252) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den, Peygamber (S) şöy-

---

Lakis, dâima insanlara lakablar koyan ve onlarla alay eden, bir yol üzere müstemir ve müstakim olmayan, oynak, mütelevvin kimseye denir. Bir nesneyi çabuk anlayan zeyrek adama denir.

Lakas, bir nesneyi gönül şiddetle özleyib arzu eylemek ma'nâsınadır. Bu dördüncü bâbdandır. Ve bir nesneden iğrenib gönül dönmek ve mi'de bulanmak ma'nâsınadır. Nefs (bir şeye) zebûn ve habis olduğu zaman «lakıset nefsuhû minhu» denilir. Peygamber (S) çirkinliği için ve muslimanın habisliği kendi nefsine nisbet etmemesi için habis oldu ta'bîrini kerih görmüşdür. Yani Peygamber «sizin hiçbiriniz nefsim habis oldu demesin. Lâkin : Nefsim lâkis oldu desin» hadîsi ile bu habis oldu ta'bîrinden nehy buyurdukları iki sebebe dayanır :

Biri : Habis ve habâset maddesini kabîh gördüğü için; biri de musliman olan kimsenin nefsine habâseti nisbet etmesinin lâyık olmadığı içindir (*Kamûs Ter.* II, 1013).

Hulâsa Peygamber, ummetine lafızlar ve ta'bîrler husûsunda edebliliği öğretmiş, güzellerini kullanmayı ve çirkinlerinden uzaklaşmayı ta'lîm eylemişdir.

9. *Misk*, Kur'ân-ı Kerîm'de cennetliklere sunulacak bir içki münâsebetiyle şöyle zikredilir:

ان الابرار لفى نعيم على الارائك ينظرون تعرف فى وجوههم نضرة النعيم يسقون من رحيق مختوم ختامه مسك وفى ذلك فليتنافس المتنافسون

: *Şüphesiz o iyiler ni'metler içinde, süslü tahtlar üzerinde, temâşâ edeceklerdir. Öyle ki sen o ni'metin güzelliğini yüzlerinde tanırsın. Onlara mühürlü hâlis bir şarâbdan içirilecek ki onun* (içiminin) *sonu bir misk'dir. O halde nefâset isteyenler bunu arzu etmelidir»* (et-Tatfîf : 22-26).

Misk, ma'rûf kokudur. Bir mikdârına miske denir... kalbe takviyet ve sevdâvî olanlara şecâati mûris, yürek çarpıntısına, mi'de ve barsaklardaki galîz kokulara nâfi', zehirlere faydalı ve cimâı kuvvetlendiricidir... Misku'l-berr : Türkçe'de misk otu dedikleri nebâtdır.

Tıyb : Tâ'nın kesri ile hoş kokulu nesneye denir ki onunla kokulanılır; misk, anber ve yağ gibi (*Kamûs Ter.*).

Ebû Dâvûd'un, Ebû Saîd Hudrî'den merfû'an bir rivâyetinde Rasûlullah (S) : «Sizin en güzel kokunuz misk'dir» buyurmuşdur.

le buyurdu: «İsrâîl oğullarından kısa boylu bir kadın vardı. Bu kadın uzun boylu iki kadın ile beraber yürürdü. Nihâyet bu kısa boylu kadın tahtadan yapılmış iki ayak, bir de altundan ağzı kapaklı ve örtülü bir yüzük edindi. Sonra bu yüzüğün içine en güzel koku olarak misk doldurdu. Müteâkiben de o iki kadının arasında geçti de halk o kadım tanıyamadılar. Kadın eliyle şöyle işâret etti». Bu hadîsin râvîsi Şu'be de (o işâreti anlatmak için) kendi elini hareket ettirib silkiverdi.

١٩ — (...) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا يزيد بن هرون عن شعبة، عن خليد بن جعفر والمستمر. قالا: سمعنا أبا نضرة يحدث عن أبي سعيد الخدري؛ أن رسول الله ﷺ ذكر امرأة من بني إسرائيل. حشت خاتمها مسكا. والمسك أطيب الطيب.

19 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de şöyle dediler: Biz Ebû Nadre'den işittik. O, Ebû Saîd Hudrî (R) den tahdîs ediyordu ki, Rasûlullah (S) İsrâîl oğullarından bir kadım ve bu kadımn, kendi yüzüğünün içine misk doldurduğunu, misk'in ise en hoş koku olduğunu zikretmişdir [10].

٢٠ — (٢٢٥٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. كلاهما عن المقرئ. قال أبو بكر: حدثنا أبو عبد الرحمن المقرئ عن سعيد بن أبي أيوب. حدثني عبيد الله بن أبي جعفر عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «من عرض عليه ريحان فلا يرده. فإنه خفيف المحمل طيب الريح».

20 — (2253) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Kendisine reyhân arz ve takdîm edilen kimse bunu red etmez. Çünkü reyhân, hem taşınması hafîf ve hem de güzel kokulu (bir ot) dur» [11].

10. «Bizim şerîatımızda bunun hükmü şudur: Eğer kadın bu tedbîri ile tanınmamak ve ezâya hedef olmamak için kendini örtmek sûretiyle meşrû' ve sahîh bir maksad gözetmiş ise bunda be's yokdur. Ve eğer bununla büyüklenmeği, erkeklere ve diğerlerine karşı yalandan tam ve kâmil kadınlara benzemeği kasdetmiş ise bu iş harâmdır» (Nevevî).

11. *Reyhân*, — râ'nın fethi ile — fesleğen ta'bîr olunan hoş kokulu nebâta denir. Bir kavle göre de mutlak olarak hoş kokulu olan nebâta yahut uclarına, yahut yapraklarına denir ki kokų yeridir. Reyhâne, bir tutam fesleğene denir ve bir çiçeğin yabanî nevidir.

Mücemmer, buhurdâna ve ûd ağacına denir.

İctimâr, mucemmer ile buhurlanmak ma'nâsınadır.

İsticmâr, koku kullanmak ve buhurlanmak ma'nâsınadır.

Kâfûr, hurma çiçeğinin kabcuğuna denir. Ve kâfûr hoş kokulu bir nebât ismidir ki çiçeği papatya çiçeğine benzer. Tıbb müfredâtında reyhânu'l-kâfûr ile resmedilmişdir ki kâfûr otu ta'bîr olunur. Kâfûr bu isimle ma'rûf koku ismidir. Hind ve Çin dağlarında biten bir ağacdan hâsıl olur. Yani onun zamkıdır. Bu ağaç gâyet büyük bir ağaçdır... Kâfûrun birçok nevileri vardır (*Kamûs Ter.*).

٢١ — (٢٢٥٤) حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَبُو طَاهِرٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى (قَالَ أَحْمَدُ : حَدَّثَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : أَخْبَرَنَا) ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ نَافِعٍ . قَالَ : كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا اسْتَجْمَرَ ، اسْتَجْمَرَ بِالْأَلُوَّةِ ، غَيْرَ مُطَرَّاةٍ . وَبِكَافُورٍ ، يَطْرَحُهُ مَعَ الْأَلُوَّةِ . ثُمَّ قَالَ : هَكَذَا كَانَ يَسْتَجْمِرُ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

21 — (2254) .... : Nâfi' dedi ki : İbn Umer (R) koku ve buhur kullanmak istediği zaman, başka bir koku karıştırılmamış olarak, buhur çubuğu (öd ağacı) ve kâfûr ile kokulanıb buhurlanırdı. Kâfûru, buhur çubuğu ile beraber çıkarırdı. Sonra da : İşte Rasûlullah (S) da böyle buhurlanırdı der idi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١ – كتاب الشعر

١ – (٢٢٥٥) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ . قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ ، عَنْ أَبِيهِ . قَالَ : رَدِفْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَوْمًا . فَقَالَ « هَلْ مَعَكَ مِنْ شِعْرِ أُمَيَّةَ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ شَيْئًا ؟ » قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ « هِيهِ » فَأَنْشَدْتُهُ بَيْتًا . فَقَالَ « هِيهِ » ثُمَّ أَنْشَدْتُهُ بَيْتًا . فَقَالَ « هِيهِ » حَتَّى أَنْشَدْتُهُ مِائَةَ بَيْتٍ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ . أَوْ يَعْقُوبَ بْنِ عَاصِمٍ عَنِ الشَّرِيدِ . قَالَ : أَرْدَفَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ خَلْفَهُ . فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ .

(...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ . ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطَّائِفِيِّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ ، عَنْ أَبِيهِ . قَالَ : اسْتَنْشَدَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ . وَزَادَ : قَالَ « إِنْ كَادَ لَيُسْلِمُ » . وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مَهْدِيٍّ قَالَ « فَلَقَدْ كَادَ يُسْلِمُ فِي شِعْرِهِ » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

41 — KİTÂBU'Ş - Şİ'R

(Şiir Kitâbı)

1 — (2255) .... : Amr ibn Şerîd, babası Şerîd (ibn Suveyd) den şöyle demişdir : Bir gün Rasûlullah'a terkisinde refâkat etmiştim. Sefer esnâsında Rasûlullah (S) :

— Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt'ın şiirinden bir şey biliyor musun? diye sordu [1]. Ben de :

— Evet, biliyorum dedim. Rasûlullah :

— Onun şiirinden biraz söyle dedi. Ben de bir beyt söyledim. Rasûlullah :

— Bundan daha söyle buyurdu [2]. Sonra ben bir beyt daha inşâd ettim. Rasûlullah :

— Devam et buyurdu. Böylece ben Rasûlullah'a yüz beyt kadar inşâd ettim.

( ) .... : Burada da Şerîd : Rasûlullah beni hayvanının arkasına bindirmiş demiş ve yukarıki hadîs gibi zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Abdullah ibn Abdirrahmân et-Tâifî'den, o da Amr ibn Şerîd'den, o da babasından, onun : Rasûlullah benden şiir inşâd etmemi istedi dediğini yukarıdaki (1 rakamlı) İbrahim ibn Meysere hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Burada râvî, Rasûlullah'ın : «Umeyye musliman olmağa muhakkak yaklaşmışdı» dediğini; İbn Mehdî hadîsinde ise, «Andolsun ki Umeyye kendi şiirinde musliman olmağa yakınlaşmışdı» buyurduğunu ziyâde etmişdir.

٢ — (٢٢٥٦) حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ . جَمِيعًا عَنْ شَرِيكٍ .
قَالَ ابْنُ حُجْرٍ : أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .
قَالَ « أَشْعَرُ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَتْ بِهَا الْعَرَبُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ :
أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللهَ بَاطِلُ »

2 — (2256) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Arab'ın tekellüm ettiği en şiirli söz parçası Lebîd'in [3] şu sözüdür :

1. Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt, câhiliye devrinde yetişen Kureyş şâirlerindendir. Tevhîde, bir tek Allah umdesine, öldükden sonra dirilmeğe, âhiret gününe iymân ederdi. Bu kanâat ve inancını inşâd ettiği şiirlerinde terennüm etmişdir. Vâkıdî'nin beyânına göre Umeyye, hayâtının ilk devirlerinde Peygamber'lik iddiâ etmişdir.

   Abd ibn Amr ibn Âs'm, Saîd ibn Museyyeb'in, Zeyd ibn Eslem'in beyânlarına göre el-A'râf sûresinin 175-176 ncı âyeti Umeyye ibn Salt'ı imâ etmekdedir. O, eski kitâbları okumuşdu. Allâh'ın bir Peygamber göndereceğini biliyordu. Umdu ki o Peygamber kendisi olsun. Hz. Muhammed Peygamber gönderilince ona hased etti, onu inkâra kalkdı... (Hâzin).
2. *Hîhi*, bir sözü yahut bir işi daha ziyâde söylemeği yahut yapmağı taleb için kullanılan bir kelimedir. Aslı *îhi* idi. Eğer söz belli ise tenvînsiz olarak *îhi* ve *hîhi* denir. Şu sözden biraz daha söyle demekdir. Eğer söz ma'hûd değilse îhin ve hîhin denir. Eğer lakırdıyı bırak demek istenirse mensûb ve tenvînli olarak *îhen* denir.
3. *Lebîd ibn Rabîa*, câhiliyet devrinin en büyük şâirlerinden ve *Muallaka* sâhiblerinden birisidir. Bir mısrâ'ı hadîs metninde rivâyet olunan beyt, muallakasının ilk beytidir. Lebîd'in bu şiirinin tamâmı on beyit olduğu bildirilmişdir. İlk beytin tamâmı şöyledir :

ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU = İyi biliniz ki Allah'dan başka her şey bâtıldır».

٣ – (...) وحدثني محمد بن حاتم بن ميمون. حدثنا ابن مهدي عن سفيان، عن عبد الملك بن عمير. حدثنا أبو سلمة عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «أصدق كلمة قالها شاعر، كلمة لبيد:

ألا كل شيء ما خلا الله باطل

وكاد أمية بن أبي الصلت أن يسلم».

3 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Şâir (sınıfın) ın söylediği en doğru söz Lebîd'in: ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU = Haberiniz olsun ki Allah'dan başka her şey bâtıldır, sözüdür. Umeyyetu'[1] nu Ebi's-Salt nerede ise musliman olayazmış» buyurmuşdur.

٤ – (...) وحدثني ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن زائدة، عن عبد الملك بن عمير، عن أبي سلمة ابن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «أصدق بيت قاله الشاعر:

ألا كل شيء ما خلا الله باطل

وكاد ابن أبي الصلت أن يسلم».

4 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S): «Şâir (sınıfın) ın söylediği en doğru beyit: ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'L-LÂHE BÂTILU = Haberiniz olsun ki Allah'dan başka her şey bâtıldır,

---

ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU
VE KULLU NAİMİN LÂ MAHÂLETE ZÂİLU
= İyi biliniz ki Allah'dan başka her şey bâtıldır, devamsızdır. Her ni'met de hiç şübhesiz zevâle mahkûmdur».

Bir îzâha göre bu beyit Lebîd'in şu kıt'asının bir beytidir:

TEEMMEL SUTÛRA'L-KÂİNÂTİ FE İNNEHÂ
MİNE'L-MELE'İ'L-A'LÂ İLEYKE RESÂİLU
VE KAD HUTTA FÎHÂ LEV TEEMMELTE SATRAHÂ
ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU

= Kâinatın bütün satırları iyi düşün ki Melei A'lâ'dan sana (hitâben) risâlelerdir. Onlarda yazılanların hulâsası da, teemmül edersen şundan ibâretdir: Gözünü aç, Allah'dan başka her şey bâtıldır.» (H. B. Çantay, *Meâli Kerîm*, II, 760, es-Saffât sûresi tefsîri).

Lebîd, Muhadramûn'dan yani hem câhiliyet devrini hem de İslâm hayatını yaşamış uzun ömürlü bahtiyarlardandır. Enes ibn Mâlik'in rivâyetine göre 140 *sene* yaşamışdır. Bunu 157 ye çıkaranlar da vardır. Gerek câhiliyetde, gerek İslâm'da en şerefli bir hayâta sâhib olmuşdur. Hz. Usmân'ın hilâfeti zamanında Kûfe'de vefât etmişdir. Hayatının en dikkati çeken bir vak'ası şudur: Câhiliyet devrinin en kuvvetli bir şâiri olan *Lebîd*, musliman olub Kur'ân'ın i'câzkâr belâğatı ile karşılaşınca Kur'ân'a hayran kalarak onu okuyub dinlemeyi, şiir söylemeğe tercîh etmiş ve artık İslâmî hayatında hiç şiir söylememişdir.

sözüdür. Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt da muslimun olmağa yakınlaşmışdır» buyurmuşdur.

٥ — (..) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن عبد الملك بن عمير،

عن أبى سلمة، عن أبى هريرة، عن النبى ﷺ. قال «أصدق بيت قالته الشعراء :

ألا كل شىء ما خلا الله باطل»

5 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) : «Şâirlerin söylediği en doğru beyit, ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU (= iyi biliniz ki Allah'dan başka her şey bâtıldır sözü) dur».

٦ — (...) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يحيى بن زكرياء عن إسرائيل، عن عبد الملك بن

عمير، عن أبى سلمة بن عبد الرحمن. قال: سمعت أبا هريرة يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول

«إن أصدق كلمة قالها شاعر كلمة لبيد :

ألا كل شىء ما خلا الله باطل»

ما زاد على ذلك.

6 — ( ) .... : Ebû Selemete'bni Abdirrahmân dedi ki : Ben Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işittim : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Şâirin söylediği en doğru söz Lebîd'in sözüdür : ELÂ KULLU ŞEY'İN MÂ HALA'LLÂHE BÂTILU». Rasûlullah bunun üzerine bir şey artırmamışdır [4].

4. Buhârî'de Abdullah ibn Revâha'nın şu şiiri de rivâyet edilmişdir :

VE FİNÂ RASÛLU'LLÂHİ YETLÛ KİTÂBEH
İZE'N'ŞAKKA MA'RÛFUN MİNE'L-FECRİ SÂTIU
ERÂNE'L-HUDÂ BA'DE'L-AMÂ FE KULÛBUNÂ
BİHİ MÛKINÂTUN İNNE MÂ KALE VÂKIU
YEBÎTU YUCÂFÎ CENBEHÛ AN FİRÂŞİHİ
İZE'STESKALET Bİ'L-MUŞRİKÎNE'L-MADÂCİU

= Ebû Hureyre (R) den, O bir kerre dostlarına menkabeler anlatırken, Rasûlullah'ı da zikrederek, Rasûlullah'ın (Abdullah ibn Revâha'nın aşağıdaki beyitleri inşâd ettiği sırada şiirini takdir edib) : «Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez» buyurduğunu haber vermişdir. (Râvi Zuhrî dedi ki :) Rasûlullah (S) : «Kardeşiniz» sözü ile İbn Revaha'yı kasdetmişdir.

Kasîdenin tercemesi şöyledir :

Tan yeri ağarıb fecri sâdık yükseldiği sırada (ne mutlu ki) Rasûlullah Kur'ân okuyarak aramızda bulunuyor. O, bize dalâletden sonra hidâyet nûru göstermişdir. Gönüllerimiz ona (onun Peygamberliğine) tereddütsüz inanmışdır. O Emin Peygamber, her ne ki tebliğ etti ise muhakkak vâkı'dır. Muşriklere yatakları ağırlık verirken o Peygamber, yanını döşeğinden uzaklaştırarak gecelerdi (*Buhârî, Ebvâbu taksîri's-salât, bâbu fadlı men teârra mine'l-leyli fe sallâ*, II, 125 «184»).

Hadîsde de tasrîh edildiği üzere bu güzel şiir Abdullah ibn Revâha'nın bahrı

٧ – (٢٢٥٧) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا حفص وأبو معاوية. ح وحدّثنا أبو كريب. حدّثنا أبو معاوية. كلاهما عن الأعمش. ح وحدّثنا أبو سعيد الأشجّ. حدّثنا وكيع. حدّثنا الأعمش عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «لأن يمتلئ جوف الرّجل قيحًا يريه، خير من أن يمتلئ شعرًا».

قال أبو بكر: إلّا أنّ حفصًا لم يقل «يريه».

7 — (2257) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Muhakkak ki bir kimsenin karnının içi, onu bozacak bir irinle dolması şiir dolmasından daha hayırlıdır» buyurdu [5].

---

tavilden inşâd ettiği beyitleri cümlesindendir. Abdullah İbn Revâha bu kasideyi inşâd ettiği sırada Peygamber'in, meclisde hâzır bulunanlara: «Kardeşiniz şüphesiz bâtıl söz söylemez» buyurması, güzel şiirin, güzel söz gibi makbûl olduğuna açıkca delâlet eder. Peygamber'in kötülediği men' ettiği şiir, çirkin sözleri, zemmi ihtivâ eden ve ahlâkı bozan kısmıdır.

Şiir, insan rûhunda büyüleyici bir te'sîr icrâ eder. Şiir ihtivâ ettiği öğüdler, misâller dolayısıyle ahlâkın güzelleşmesine hizmet ettiği gibi yine ihtivâ ettiği çirkinlikler, kötülükler dolayısı ile insan rûhunu, fazîlet hissini ifsâd eder. Şiir iki yüzlü kılıç gibi fazîletlere dâir olsa da, rezîletler ihtivâ etse de ayni şiddetle te'sîr eder. Bir ressâmın fırçasından daha canlı ve bedî'î fazîlet levhaları resmeden bir şâirin kalemi, ayni zamanda insânî fazîletleri altüst edecek tablolar da çizebilir. İşte Peygamber birinci nevi şiiri övmüş, ikincileri de kötülemişdir.

Tefsîr sâhihlerinin bildirdiğine göre «*eş-şuarâu yettebiuhumu'l-ğâvûn* (: Şâirler ki onlara sapıklar uyar...)» — eş-Şuarâ : 224 — âyeti nâzil olunca İslâm şâirleri Abdullah ibn Revâha, Kâ'b ibn Mâlik, Hassân ibn Sâbit, Rasûlullah'a gelmişler ve:

— Yâ Rasûlallah! Yüce Allâh bu âyeti indirdi. Allah bilir ki biz şâiriz? diye durumlarını arz ettiler. Peygamber:

— Âyetin alt tarafını: İlle'llezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti... : *İymân edib de iyi iyi amellerde bulunanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulma uğradıklarından sonra öclerini alanlar böyle değildir...* (eş-Şuarâ : 227) okuyunuz buyurmuşdur.

Bu âyet de şiirin hayra, fazîlete teşvîk eden kısmının kötülenmemiş ve câiz kılınmış olduğuna delâlet etmekdedir.

Buhârî'de Peygamber'in, câhiliye şâirlerinden ve Muallaka sâhiblerinden Tarafe'nin:

SETUBDÎ LEKE'L-EYYÂMU MÂ KUNTE CÂHİLEN
VE YE'TÎKE Bİ'L-AHBÂRİ MEN LEM TUZEVVİDÎ

= Günler senin bilmediğin şeyleri sana açıklıyacak, azığını vermediğin adam (lar) sana haberler getirecekdir» meâlindeki beytini misâl olarak okurdu (*Buhârî, hicretu'n-Nebiyy ve fedâilu Medîne*).

5. Edebiyat meraklısı kimselerin gerek kendi şiirlerini, gerek başkalarının şiirlerini inşâd etmeleri câiz olub olmadığı mes'elesinde âlimler iki fırkaya ayrılmışlardır. Bir kısmı şiir inşâdı mutlak olarak câizdir demişlerdir. Bunlar hicivden, kötü sözden, muslimanların birinin haysiyetine taarruzdan hâli olan şiirin inşâdında be's görmemişlerdir. Delîlleri bundan önce geçen hadîslerle Hassân ibn Sâbit hakkındaki ve diğer şâir sahâbîlerin şiirleri hakkındaki hadîsler ve rivâyetlerdir.

İkinci fırka, şiirin rivâyetini de, inşâdını da, mekrûh görmüşlerdir. Bunların delîlleri :

Râvi Ebû Bekr: Şukadar var ki Hafs, «onu bozacak» ta'bîrini söylemedi demişdir.

٨ — (٢٢٥٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَالاَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ يُونُسَ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا يَرِيهِ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا».

8 — (2258) .... : Sa'd (R) dan, Peygamber (S): «Sizden birinizin içi irin ile dolub harâb olması, şiir dolmasından daha hayırlıdır» buyurmuştur.

٩ — (٢٢٥٩) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ الثَّقَفِيُّ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ يُحَنَّسَ، مَوْلَى مُصْعَبِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ نَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالْعَرْجِ، إِذْ عَرَضَ شَاعِرٌ يُنْشِدُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «خُذُوا الشَّيْطَانَ، أَوْ أَمْسِكُوا الشَّيْطَانَ، لأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحًا، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا».

9 — (2259) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Biz Rasûlullah (S) ile beraber Arc köyünde yürüdüğümüz bir sırada birden bire şiir inşâd etmekde olan bir şâirle karşılaşdık. Rasûlullah: «Şeytanı yakalayın, yahut şeytanı tutun. Bir kimsenin iç boşluğunun irin dolması, kendisi hakkında şiir dolmasından daha hayırlıdır» buyurdu.

«Şâirler (e gelince), *onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdîde hakîkaten ifrâta* (mübâlağaya) *düşegeldiklerini ve hakîkaten yapmıyacakları şeyleri söyler* (insanlar) *olduklarını görmedin mi?»* (eş-Şuarâ: 224-226) âyeti ile Ebû Hureyre, Sa'd ibn Ebî Vakkas, Ebû Saîd Hudrî'nin rivâyet ettikleri; İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Muslim ve diğerlerinin çeşitli tarîklerle tahrîc ettikleri bu «birinizin içi irin ile dolub harâb olması onun hakkında şiir ile dolmasından daha hayırlıdır» hadîsidir. Ötekiler bu nehyi her türlü şiire şâmil addetmeyib çirkin söz ile sövüntü ile karışmış olan şiir hakkındadır derler. Nitekim Peygamber'in çok kerre şiir dinlemiş olması, velev vezni bozarak başkasının şiiri ile temessül etmesi bilhassa Hassân'a bunca teşvik edici sözler söylemesi, bir de eş-Şuarâ sûresinin yukarıda verdiğimiz âyetinden sonra gelen:

«Ancak iymân edib de iyi iyi amelde bulunanlar, Allâh'ı çok zikredenler ve zulme uğradıkdan sonra öclerini alanlar böyle değildir. O zulm edenler yakında hangi inkılâb ile sarsılacaklarını bilecekler» (eş-Şuarâ: 227) âyeti birinci gurubda olanları te'yîd etmekdedir.

Muşriklere karşı hiciv câiz olmakla beraber — âlimlerin değişine göre — buna evvelâ başlamak da lâyık değildir. Evvelâ hicve başlamak kâfirlerin de bilmukabele muslimanlara hatta Allâh'a ve Rasûlüne sövmelerini da'vet edebilir. Fakat tecâvuz ibtidâ muşrikler tarafından vâkı' olub da ayni silâh ile müdâfaa zarûreti hâsıl olursa bunu yapmakda be's yokdur. Nitekim: جاهدوا المشركين باموالكم وانفسكم والسنتكم.

= (Düşman olan) *muşriklerle, mallarınızla, canlarınızla, dillerinizle cihâd edin* (savaşın)» buyurulduğu rivâyet edilmişdir. (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Hâkim; Enes'den).

(١) باب تحريم اللعب بالنردشير

١٠ — (٢٢٦٠) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ابْنِ مَرْثَدٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ ، فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ وَدَمِهِ » .

(1) NERDEŞÎR [6] (OYUNU) İLE OYNAMANIN TARÎMİ BÂBI

10 — (2260) .... : Suleymân ibn Bureyde, babası Bureyde (R) den : Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim nerdeşîr oyunu ile oynarsa elini domuz eti ve kanı içinde boyamış gibi olur» [7].

6. *Nerd*, ferd vezninde ma'rûf bir oyun adıdır. Bu farscadan arabcalaşdırılmışdır. Fars meliklerinden Erdeşîr ibn Bâbek vaz' ve îcâd etmişdir. Onun için ona izâfetle nerdeşîr derler. Muellif garib izâfe eylemişdir. Târih kitâblarında beyân edildiği üzere asıl bu oyun iki zâr'a mahsûs idi ki Kâ'beteyn dedikleridir. Ve bu Erdeşîr'in icâdıdır. Daha sonra sâir pulları ve oyununda olan şiveleri Buzur Cemher îcâd eyledi. Bu oyun yedi çeşitdir : Ferd — ki ferid dahi derler — ziyâd, sitâre, hânekir ve tavîl ki hâlâ tavla ta'bîr ettikleridir. Bu diyârlarda o' müteârefdir. Dehezâr ve mensûbadır. Kaldı ki bu diyârlarda, gülbahar ve küst dedikleri, zikredilen nevilerden iki çeşididir ki isimleri tebdîl edilmişdir (*Kamûs* Ter. II, 35).

7. Burada el boyamakdan maksad, yeme sırasındaki el daldırmadır. Çünkü ete el daldırma ekseriya yeme hâletinde olur. Buna göre bu oyunla oynamak harâm oluyor. Çünkü Peygamber onu harâm olan domuz etine benzetmişdir (İbn Ferişteh).

Bu hadîs, nerd oynamağı tahrîm husûsunda Şâfiî ve cumhûrun huccetidir (Nevevî).

Ashâbımızdan Ebû İshâk Mervezi, mekrûh olur, harâm olmaz dedi. Satranca gelince, Hanefiyyeye göre mekrûhdur, harâm değildir. Bu görüş Tâbiîlerden bir cemâatdan nakl edilmişdir. Mâlik ile Ahmed harâmdır dediler.

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٢ - كتاب الرؤيا

١ - (٢٢٦١) حدثنا عمرو الناقد وإسحق بن إبراهيم وابن أبي عمر . جميعا عن ابن عيينة (واللفظ لابن أبي عمر) . حدثنا سفيان عن الزهري ، عن أبي سلمة . قال : كنت أرى الرؤيا أعرى منها . غير أني لا أزمل . حتى لقيت أبا قتادة . فذكرت ذلك له . فقال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « الرؤيا من الله . والحلم من الشيطان . فإذا حلم أحدكم حلما يكرهه فلينفث عن يساره ثلاثا . وليتعوذ بالله من شرها . فإنها لن تضره » .

(.) وحدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن محمد بن عبد الرحمن ، مولى آل طلحة ، وعبد ربه ويحيى ، ابني سعيد ، ومحمد بن عمرو بن علقمة ، عن أبي سلمة ، عن أبي قتادة ، عن النبي ﷺ . مثله . ولم يذكر في حديثهم قول أبي سلمة : كنت أرى الرؤيا أعرى منها . غير أني لا أزمل .

(..) وحدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد . قالا : أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر . كلاهما عن الزهري ، بهذا الإسناد . وليس في حديثهما : أعرى منها . وزاد في حديث يونس « فليبصق على يساره ، حين يهب من نومه ، ثلاث مرات » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

42 — KİTÂBU'R-RU'YÂ[1]
(Ru'yâ kitâbı)

1. *Ru'yâ ve hulm hakkında bir hulâsa*

Ru'yâyı bazıları şöyle ta'rîf etmişlerdir: Ru'yâ, Yüce Allah'ın melek vâsıtasıyla hakîkat veya kinâye olarak kulun şuurunda uyandırdığı enfusî idrâkler ve vicdânî duygulardır. Yahut da, şeytanî telkînlerden, yaş kuru karışık hayâllerden ibâretdir.

*Ru'yâ*dan bahsedilirken şu iki kelimenin, ru'yâ ve *hulm* kelimelerinin hakîkatde

1 — (2261) .... : Ebû Seleme şöyle dedi: Ben ru'yâ görürdüm de bu ru'yâdan dolayı üşüme ve titremeğe tutulurdum. Şukadar var ki bu sırada ben sıtmalı insan gibi örtünüb bürünmezdim. Nihâyet Ebû Katâde'ye kavuşdum ve bu durumu ona zikrettim. Ebû Katâde şöyle dedi:

---

farklı olduğunu unutmamalıdır. Bunlar müteşâbih hâdiseler olduğu için biribirine karıştırılır ise de Kur'ân ru'yâ ile hulmun ayrı ayrı şeyler olduğunu ihtâr ediyor. Ru'yâ, mücerred enfusî bir hâdise değildir. Onun zımnında ubûr ve intikal olunabilecek hakiki bir ma'nâ ve meâl gizlidir. Hulum ise vâki'de hiçbir meâli olmayan boş bir vehm ve hayâlden ibâretdir. Hulm haddizâtında hârici bir te'sîrden neş'et etmiş olsa bile âfâki bir hakîkat ifâde etmez. Ve binâenaleyh ta'bîr ve te'vîli olmayan bir ihtilâm gibi sırf nefsî bir hâdise veya şeytânî bir yalan olmakdan ileri gitmez. Böyle muhtelif hulmlerin biribirine karışmasına da Kur'ân'ın ta'bîri ile *adğâsu ahlâm* denilir.

Adğâs, *dığs*'ın cem'idir. Dığs, yaşı kurusu karışık ot demeti demekdir. Hulm, uykuda görünmüş boş hayâllerdir ki ihtilâm bundan alınmışdır. Binâenaleyh «adğâsu ahlâm» terkîbi, teşbihi bir izâfetdir ki edğâs gibi karmakarışık ahlâm, demet demet evhâm halîtası, hayâlât yığını düşler demekdir. Lugatda hulm ve ahlâm umûmiyetle ru'yâ hâdiselerinden daha eamm olarak kullanılırsa da Kur'ân'da (Yûsuf: 44) ru'yânın mukabili olarak kullanılmışdır.

Demek ki hakîkatda ru'yâ, sâdık olanların ismidir. Kâzib olanlarına *ahlâm* denilmelidir. Bunların ikisi de uyku hâlinde nefisde temessül eden hayâlî bir takım sûretler olarak görüldüklerinden dolayı zâhiren ru'yâ, bir hulum veya hulum bir ru'yâ zannedilebilir. Ve onun için avâm örfünde bu iki kelime, müterâdif olarak kullanılırsa da hakikatda öyle değildir. Ru'yâ, ru'yet ma'nâsından alındığı için bunda hayâlin ötesinde bir hakîkat görülmüş bulunur ki ru'yânın asıl müteallakı odur. Hayâl o hakîkatın nefisde bir temessülü olur. Ve bunun içindir ki ru'yânın haddizâtında bir meâl ve ta'biri vardır. Ru'yâ ta'biri veya ru'yâ te'vîli demek de o hayâlî sûretlerden bir delâlet ciheti bularak mâverâsındaki hakikata geçebilmek demekdir ki bunda en mühim nokta o hayâli hâdiselerin enfusî olan haysiyeti ile âfaki olan haysiyetini temyîz edebilmekdir. Bu ma'nâ asıl lugatda geçirmek demek olan ta'bîr fiilinden ziyâde ubûr veya ibâre masdarı ile ifâde olunur ki bir yerden bir yere geçmek demekdir. Yani «ru'yâ ta'biri» demek de var ise de «ubûru'r-ru'yâ» ve «ibâretu'r-ru'yâ» denilmek Arab'cada daha fasîhdir. Bundan dolayı Kur'ân'da sulâsî mücerredden olarak «*in kuntum li'r-ru'yâye ta'burûn*» (Yûsuf: 43) buyurulmuş, tef'îl'den «tuabbirûn» buyurulmamışdır. Türkçe'de ise «ta'bîr» şâyi' olmuşdur. Yine Kur'ân'da ru'yâ ta'biri ilmi, «te'vîlu ehâdîs» ilmi ile ifâde edilmişdir (Yûsuf: 6).

Ehâdîs, hadîsin cem'i, hadîs de söz ve hâdis yani hâdise demek olabileceğine göre esas i'tibârıyle «te'vîlu ehâdîs» terkîbi ya nefsindeki sözün vâkı'daki meâlini veya nefsin tealluk ettiği hâdiselerin ileride varacağı meâl ve akıbeti anlamak demek olur. Demek ki ru'yâ ta'bîr etmek ya söz veya hâdise te'vîl etmek ma'nâsına da bir anlayışdır. Bunların ikisini de birine ircâ etmek mümkün olur. Çünkü söz anlamak, nefsî bir hâdise olan sözden hârice intikal ile onun mâverâsında bir vâkıa anlamak demek olduğu gibi hâdiselerden müstakbel neticeleri anlamak da hâricdeki bir vâkıayı idrâk ile onun meâli olan bir kelâm-ı nefsî duymak ve anlamak ma'nâsına râci'dir...

İslâm âlimleri ru'yâ hâdisesini üç sınıf üzere tasnîf etmişlerdir:

Birincisi, Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek vâsıtasıyle vâki' olan bir hak telkînidir ki asıl ru'yâ budur.

İkincisi, nefsin kendinden kendine vâki' olan bir telkînidir ki sırf mâzıyde geçen hâtıraların bir tahayyülünden başka bir kıymeti hâiz olmaz.

Üçüncüsü, şeytânî bir telkîndir ki gizli bir hârici te'sîrden çıkmış ve fakat yalan bir tedâî (çağırışım) ve tahayyulden ibâret olur. Ve işte bu ikisi ahlâm veya edğâsu ahlâmdır. Maamâfîh bütün bunlar nefisde ilmî olmasa bile hissî bir heyecan uyandırmakdan hâli kalmaz. Binâenaleyh yalnız ilmiyet noktasından değil, hissî tahavvuller noktasından da düşünüldüğü zaman görülür ki ahlâmın bile nefsi tanımakda mutalâaya

Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Ru'yâ Allah'dan, hulm ise şeytandandır [2]. Biriniz hoşlanmadığı çirkin bir ru'yâ gördüğünde hemen sol tarafına üç defa tüflesin. Sonra o ru'yânın şerrinden Allâh'a taavvuz edib sığınsın. Böyle yaparsa o kötü ru'yâ artık kendisine hiçbir zarâr vermez».

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Seleme'den, o da Ebû Katâde'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etti. Ancak buradaki râvî, yukarıkilerin hadîsinde bulunan Ebû Seleme'nin: Ben ru'yâ görür olduğumda ru'yâdan dolaşı üşüme ve titremeğe tutulurdum. Şukadar ki ben sıtmalı insan gibi bürünüb örtünmezdim sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Burada Abdurrazzâk ile Ma'mer de Zuhrî'den bu isnâd ile haber verdiler. Bunların hadîsinde: Ru'yâdan dolayı üşüme ve titremeğe tutuluyordum kısmı yokdur. Buradaki râvîlerden Yûnus'un hadîsinde Peygamber'in «uykusundan uyandığı zaman üç defa sol tarafına tükürsün» buyurduğunu ziyâde etmişdir.

٢ — (...) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ

şâyan bir ehemmiyeti vardır. Filvâki' Peygamber'in hadîslerinde de ru'yâların hem ilmiyyeti, hem hissiyyeti haysiyetlerine işâret buyurulmuşdur. Ezcümle «ru'yâ, nubuvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» hadîsi ilmi haysiyetine işâret olduğu gibi; «nübüvvetler kesildi, mübeşşirât kaldı» hadîsi de daha ziyâde hissiyetini nâtıkdır. Nubuvvetlerin en mükemmeli Muhammed'in nubuvvetidir. Hâtemu'l-enbiyâ'nın vefâtına kadar vahy aldığı nubuvvet müddeti ise yirmi üç sene idi. Bu yirmi üç sene müddetin ilk altı ayındaki vahy de hep sabah aydınlığı gibi zuhûr eden ru'yâ ile olmuşdur (*Buhârî, keyfe kâne bed'u'l-vahyi ilâ Rasûlillah*). Yirmi üç senenin ise kırk altı tâne «altı ay» demek olduğu hisâb olunursa ilk altı ayda olan vahyi, en mükemmel nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz' olduğu ve ru'yâ, gaybe âid keşiflerin ilk mertebesini teşkil ettiği anlaşılır... Bundan dolayı ru'yâ, alelâde hâtırât ve ahlâmın tedâîsinden başka keşfî bir hâdisedir. Ru'yâ ta'bîri de vehbî ve keşfî ilimlerden olduğu için fikir ve mantıkla çözülemez. Çözülemediğinden dolayı da zâhir ehli için ru'yâ ile ahlâmın ayırd edilmesi muşkil olur. Ve hattâ gaybî sırlardan büsbütün gâfil olanlar, Rabbu'l-Âlemîn'in, Alîm ve Hakîm olduğunu bilmeyenler, umûmiyetle ru'yâların ahlâmdan ibâret olduğunu iddiâya kadar varırlar (*Hak Dîni*, IV, 2863-2869 bazı tasarruflarla).

2. *Ru'yâ*, düşe denir ki uyku içinde görülür...
Hulm ve *hulum*: Düşe denir ki uykuda olan kimsenin hayâl âleminde müşâhade eylediği misâlden ibâretdir. Cem'i *ahlâm* gelir... Ve *hulum*, düş görmek ma'nâsına masdar olur. Ve *hulm* ru'yâda cimâ' eylemek ma'nâsınadır. Uykuda cimâ' ettiği zaman *haleme'l-ğulâmu* denilir. *İhtilâm* dahi bu ma'nâyadır. Bunlardan isim unuk vezninde hulumdur ki avâm türkçesinde *düş azmak* ta'bîr olunur. İhtilâm, iftiâl vezninde hulum ile iki ma'nâda da murâdifdir (*Kamûs Ter.*).

يَقُولُ « الرُّؤْيَا مِنَ اللهِ . وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ . فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفِثْ عَنْ يَسَارِهِ
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ شَرِّهَا . فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ » فَقَالَ : إِنْ كُنْتُ لَأَرَى الرُّؤْيَا أَثْقَلَ عَلَيَّ
مِنْ جَبَلٍ . فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ، فَمَا أُبَالِيهَا .

(. .) وحدّثناه قُتَيْبَةُ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا
عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِي الثَّقَفِيَّ) . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ . كُلُّهُمْ عَنْ
يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَفِي حَدِيثِ الثَّقَفِيِّ : قَالَ أَبُو سَلَمَةَ : فَإِنْ كُنْتُ لَأَرَى الرُّؤْيَا . وَلَيْسَ
فِي حَدِيثِ اللَّيْثِ وَابْنِ نُمَيْرٍ قَوْلُ أَبِي سَلَمَةَ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ . وَزَادَ ابْنُ رُمْحٍ فِي رِوَايَةِ هَٰذَا الْحَدِيثِ
« وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ » .

2 — ( ) .... : Yahyâ ibn Saîd dedi ki : Ben, Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme'den işittim, şöyle diyordu : Ben Ebû Katâde'den işittim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Ru'yâ Allah'dandır, hulm ise şeytandandır. Biriniz hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman hemen sol tarafına üç defa tûflesin ve o çirkin ru'yânın şerrinden (EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM diyerek) Allâh'a sığınsın. Bu sûretle o ru'yâ, göre kimseye asla zarar vermez».

Râvî Ebû Seleme : Şu muhakkak ki ben üzerime dağdan daha ağır gelen ru'yâlar gördüğüm olurdu. Bu hadîsi işittikden sonra artık bu ru'yâlara ehemmiyet vermiyor ve aldırmıyorum demişdir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Yahyâ ibn Saîd'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Sakafî'nin hadîsinde Ebû Seleme : Şu muhakkak ki ben ru'yâ görür idim demişdir. Leys ile İbn Numeyr'in hadîsinde, Ebû Seleme'nin, hadîsin sonuna kadarki sözü yokdur. İbn Rumh bu hadîsin rivâyetinde «ve o kötü ru'yâyı gören kimse, üzerinde yatmış olduğu yamndan öteki tarafına dönsün» fıkrasını ziyâde etmişdir.

٣ — (...) وحدّثني أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ
ابْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « الرُّؤْيَا
الصَّالِحَةُ مِنَ اللهِ . وَالرُّؤْيَا السَّوْءُ مِنَ الشَّيْطَانِ . فَمَنْ رَأَى رُؤْيَا فَكَرِهَ مِنْهَا شَيْئًا فَلْيَنْفِثْ عَنْ يَسَارِهِ ،
وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ، لَا تَضُرُّهُ وَلَا يُخْبِرْ بِهَا أَحَدًا . فَإِنْ رَأَى رُؤْيَا حَسَنَةً فَلْيُبْشِرْ . وَلَا يُخْبِرْ
إِلَّا مَنْ يُحِبُّ » .

3 — ( ) .... : Ebû Katâde (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «İyi ru'yâ Allah'dan, kötü ru'yâ ise şeytandandır. Her kim bir ru'yâ görür de ondan herhangi bir şeyi çirkin addederse hemen sol tarafına tüflesin ve şeytandan da Allâh'a sığınsın (EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM desin). Bu sûretle o ru'yâ, gören kimseye zarar vermez. Ve bu ru'yâyı hiçbir kimseye haber vermesin. Eğer güzel bir ru'yâ görürse hemen sevinsin ve o güzel ru'yâyı da sevdiği kimselerden başkasına haber vermesin».

٤ — (...) حدثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي وأحمد بن عبد الله بن الحكم . قالا : حدثنا محمد ابن جعفر حدثنا شعبة عن عبد ربه بن سعيد ، عن أبي سلمة قال : إن كنت لأرى الرؤيا تمرضني . قال فلقيت أبا قتادة . فقال : وأنا كنت لأرى الرؤيا فتمرضني . حتى سمعت رسول الله ﷺ يقول « الرؤيا الصالحة من الله . فإذا رأى أحدكم ما يحب فلا يحدث بها إلا من يحب . وإن رأى ما يكره فليتفل عن يساره ثلاثا ، وليتعوذ بالله من شر الشيطان وشرها . ولا يحدث بها أحدا فإنها لن تضره » .

4 — ( ) .... : Ebû Seleme şöyle dedi: Şu muhakkak ki ben ru'yâ görürdüm de o ru'yâ beni hasta ederdi. Derken Ebû Katâde'ye kavuşdum. Ebû Katâde (R): Ben de öyle ru'yâ görürdüm ki o beni hasta yapardı. Nihâyet Rasûlullah (S) dan işittim ki şöyle buyuruyordu: «İyi ru'yâ Allah'dandır. Herhangi biriniz sevdiği bir ru'yâ gördüğü zaman bu ru'yâyı sakın sevdiği kişilerden başkasına söylemesin. Eğer hoşuna gitmeyecek bir ru'yâ görürse sol tarafına üç defa tükürsün de o çirkin ru'yânın şerrinden Allâh'a sığınsın ve bu ru'yâyı hiç kimseye söylemesin. Bu sûretle o ru'yâ kendisine asla zarar vermez».

٥ — (٢٢٦٢) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثنا ابن رمح . أخبرنا الليث عن أبي الزبير ، عن جابر ، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « إذا رأى أحدكم الرؤيا يكرهها فليبصق عن يساره ثلاثا . وليستعذ بالله من الشيطان ثلاثا . وليتحول عن جنبه الذي كان عليه » .

5 — (2262) .... : Leys, Ebu'z-zubeyr'den, o da Câbir (R) den haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Sizden biriniz hoşlanmayacağı bir ru'yâ gördüğü zaman sol tarafına üç defa tükürsün. Üç defa da şeytandan Allâh'a istiâze edib sığınsın. Bir de üzerine yatmış olduğu yanından diğer yanına dönsün».

٦ — (٢٢٦٣) حدثنا محمد بن أبي عمر المكي. حدثنا عبد الوهاب الثقفي عن أيوب السختياني، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. قال «إذا اقترب الزمان لم تكد رؤيا المسلم تكذب. وأصدقكم رؤيا أصدقكم حديثا. ورؤيا المسلم جزء من خمس وأربعين جزءا من النبوة. والرؤيا ثلاثة: فرؤيا الصالحة بشرى من الله. ورؤيا تحزين من الشيطان. ورؤيا مما يحدث المرء نفسه. فإن رأى أحدكم ما يكره، فليقم فليصل. ولا يحدث بها الناس». قال «وأحب القيد وأكره الغل. والقيد ثبات في الدين» فلا أدري هو في الحديث أم قاله ابن سيرين.

(...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن أيوب، بهذا الإسناد، وقال في الحديث: قال أبو هريرة: فيعجبني القيد وأكره الغل. والقيد ثبات في الدين. وقال النبي ﷺ «رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة».

(...) حدثني أبو الربيع. حدثنا حماد (يعني ابن زيد). حدثنا أيوب وهشام عن محمد، عن أبي هريرة. قال: إذا اقترب الزمان. وساق الحديث. ولم يذكر فيه النبي ﷺ.

(..) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا معاذ بن هشام. حدثنا أبي عن قتادة، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. وأدرج في الحديث قوله: وأكره الغل. إلى تمام الكلام. ولم يذكر «الرؤيا جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة».

6 — (2263) .... : Muhammed ibn Sîrîn'den, o da Ebû Hureyre (R) den : Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Zaman yaklaşınca muslimin ru'yâsı yalan söylemez [3]. Ru'yâsı en doğru olanlarınız, sözü en doğ-

3. Bu hadisdeki *ıktırâbu'z-zamân* terkîbi hadis şârihlerinin nazarlarını üzerine çeken bir cümle olmuşdur. Iktırâbu'z-zamân, zamanın yaklaşması demekdir. Zaman nedir, yaklaşması ne sûretledir? Zaman, vakıt demekdir. Vaktin azına da çoğuna da lugatcılar zaman demişlerdir. Astronomi ta'bîrince zaman güneşin burçlar mıntakasını bir kerre kat' etmesi müddetine denmişdir ki bir senedir dört mevsime ayrılmışdır: Bahâr, yaz, güz, kış mevsimleridir. Zamânın yaklaşması ta'bîri, iki türlü yorumlanmışdır. Birisi, gece ile gündüz zamanlarının biribirine yaklaşmaları demekdir ki terbî' günleri denilen gece ile gündüzün müsâvî olduğu vakıtlardır. Bu vakıtlarda gece ile gündüzün i'tidâli ile, her çeşit meyvelerin kemâle ermesi ve bunlarla gıdâlanma te'siriyle beşer tab'larında da i'tidâl hâsıl olması doğru ru'yâ görülmesine vesîle olur.

İkincisi, zamanın yaklaşması ile murâd kıyâmet kopmasının yaklaşmasıdır. Bu ma'nâ birinci gibi bir takım hisâblar ve felekî istılâhlara muhtâc olmadığı için İbn Battâl bunu tercîh etmişdir. Bu tefsîre göre cihân târihinin son günlerinde sâlih, fâsık

ru olanlarınızdır. Muslimanın ru'yâsı Peygamber'liğin kırk beş cüz'ünden bir cüz'üdür. Ru'yâ üç türlüdür : Sâliha ru'yâ Allah'dan bir müjdedir. Bir ru'yâ da, şeytân cânibinden meydana gelen bir hüzünlendirmedir. Üçüncü bir ru'yâ ise kişinin kendi nefsine konuştuğu şeylerden meydana gelir. Biriniz hoşlanmıyacağı bir ru'yâ gördüğünde, kalkıb namaz kılsın ve o ru'yâyı hiç kimseye söylemesin». Dedi ki «ve ben bağı severim, fakat halkayı[4] sevmem. Bağ, dînde bir sebâtdır». Râvî Eyyûb Sahtiyânî : Bu ziyâde hadîsden mi, yoksa onu İbn Sîrîn mi söyledi? bilemiyorum demişdir.

( ) .... : Burada da Ma'mer, Eyyûb Sahtiyânî'den bu isnâdla haber verdi ve hadîsde şöyle dedi : Ebû Hureyre dedi ki : Kayd (yani bağ), benim hoşuma gider de halkayı sevmem. Kayd, dînde bir sebâtdır. Peygamber (S) : «Mu'minin ru'yâsı, Peygamber'liğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» buyurdu.

( ) .... : Burada da Eyyûb ile Hişâm, Muhammed (ibn Sîrîn)-den tahdîs etti ki Ebû Hureyre : Zaman yaklaştığı vakıt demiş ve hadîsin tamâmını sevk etmişdir ve bu hadîsde Peygamber'i zikretmemişdir[5].

bütün mu'minlerin doğru ru'yâ görmelerinin sebebine gelince bu son zamanlarda hakîkî mu'minlerin garîb ve himâyesiz bir hayât geçirmekde olmaları, bu kimsesizlik hayâtında cereyan eden hâdiselere karşı kendilerini irşâd ve îkaz edecek hiçbir ma'rifet vâsıtaları bulunmayacağından Allah bu yalnızlık hayâtında mu'minlere bir irşâd vâsıtası olarak sâliha ru'yâyı ihsân buyurmuşdur. Dünyânın bu son devirlerinde mu'minler okadar saf ve berrâk ru'yâ görecekler ki hiçbir yanlışlıkla karışmayan bu ru'yâlar ta'bîre muhtâc olmayacakdır.

Bu hadîsde ru'yânın üç nev'e ayrıldığı Peygamber tarafından gâyet sarîh olarak ifâde edilmişdir. Bundan dolayı ru'yâ ta'bîri ilminin büyük bir imâmı olan Muhammed ibn Sîrîn de ru'yâyı : Nefsin konuşması, şeytânın korkutması, Rahmânın tebşîri diye üçe ayırmışdır.

4. Âlimler dediler ki, bağ ayaklarda olduğu için ve o da ma'siyetlerden, şerrlerden ve bâtıl nevilerden men' edib alıkoyduğu için Peygamber ancak onu sevmişdir. Halkaya gelince, onun konulduğu yer boyundur. Bu da cehennem ahâlisinin sıfatıdır. Yüce Allah : « انا جعلنا فى اعناقهم اغلالا : *Hakîkat, biz onların boyunlarına öyle halkalar geçirdik*» (Yâsîn : 8). Ve keza : « اذ الاغلال فى اعناقهم : *Boyunlarında halkalar bulunduğu zaman...*» (el-Mu'min : 71) buyurmuşdur. Bu ağlâl ta'bîrleri er-Ra'd : 6; el-A'râf : 156; Sebe' : 33 âyetlerinde de geçmekdedir.

5. Kâmûs Mütercimi Âsım Mulla, ıktırâb ve tekarub maddelerinin tercemesi vesilesi ile bu «*ıktırâbu'z-zamân*» hadîsini de îzâh etmişdir. Hadîsi îzâh edişi pek hoşdur. Mes'eleyi daha ziyâde bir aydınlık getireceği umûdiyle ifâdelerinde bazı sâdeleşdirmeler ve kısaltmalar yaparak iktibâs etmeği uygun gördüm :

el-Iktırâb, iftiâl vezninde yaklaşmak ma'nâsınadır, vâhid için ve iştirâk için olur. Tekarub, tefâul vezninde biribirine yakın gelmek ma'nâsınadır, tebâadenin zıddıdır. Ve bir nesne kıllet ve izmihlâle yüz tutmak ma'nâsına kullanılır ki kemâli yaklaşmakdan ibâretdir. Azaldığı ve gerilediği zaman «tekarabet ibiluhû» denilir. Ve ekinin yetişib kemâle yüz tutması zamânı gelib çatmak ma'nâsına isti'mâl olunur. Ekinin idrâk edilmesi yaklaşdığı zaman «tekarabe'z-zer'u» denilir. Ve işbu (اذا تقارب الزمان لم تكد رؤيا المؤمن تكذب) hadîsi bu ma'nâlara mebnîdir. Murâd, zamânın âhiri ve kıyâmet sâatinin yaklaşmasıdır. Çünkü bir şey azaldığı zaman etrafı gittikce kısalır. Ya-

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'den, o da Muhammed ibn Sîrîn'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den rivâyet etti. Râvî burada : Ben halkayı kerîh görürüm sözünü cümlenin bitimine kadar hadîsin içine katmışdır. Bir de «ru'yâ Peygamberliğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» fıkrasını zikretmemişdir.

---

hut maksad gece ile gündüzün musâvî uzunlukda olmaları yani dengeli hâle gelmeleri zamanıdır. Ru'yâ ta'bîr edenler : Ta'bîrin vukûu için en doğru zaman, çiçeklerin açıldıkı ve bir de meyvelerin idrâk edildiği vakıtdır. İşte o zaman gece ile gündüz müsâvî olur derler. Yahut maksad Mehdînin çıkması zamanıdır ki o zaman yıl ay gibi; ay da cumua gibi; cumua da gün gibi olur. Yani lezzetinden dolayı zaman kısa hissedilir olur. Hulâsa zikrolunan hadîsde «zaman mütekarib oldukda mu'minin ru'yâları muhakkak sahîh ve sâdık olur» demekdir. Müellif tekarubun ma'nâsında üç vecih beyân eylemişdir : Evvelâ zamanın yaklaşmasından murâd, dünyâ zamanının ınkırâza başlayıb kıyâmetin kopması yaklaşdığı vakıtdır ki o günlerde mu'minlerin ru'yâları sâdık olub muşâhadeleri tehalluf etmez olur. Ve bu kıllet ve idbâr ma'nâsına kullanılan tekarubdan alınmışdır ki bir nesne dönüb fenâ bulmaya yüz tuttukda lâhikaları ve etrafı da elbette kıllete müteveccih olur. Hâsılı dünyevî zaman ınkırâz ve ınkızâya başladıkda etrafı yani lâhikaları, muktezayât ve ona mensûb olan şeyler de kısalıb fenâya yüz tutar. Bu cümleden olarak îymân ehlinin dimâğları da dünyevî alâka, hevâ ve heves makûlesi beşerî bulanıklıklardan da munkatı' olmağa başlamasından dolayı muhayyile aynaları saflaşmış olduğu için misâl âleminde müşâhde eyledikleri gaybe âid sûretler şehâdet âleminde olan sûretlerin aynları olur. Bu vechile ru'yâlar sâdık ve doğru olacağı anlaşılır.

Sâniyen, zamanın yaklaşmasından murâd, gece ve gündüzün müsâvî olması yani güneşin Hamel ve Mîzân burclarında deverânı hengâmlarıdır ki o vakıtlarda havalar mu'tedil olduğu için insanın mizâcı da i'tidâl kazanır. Bu sebeble dimâğlar da âsûde ve mu'tedil olduğundan muşâhade olunan ru'yâlar edğâsu ahlâm (hayâl demetleri) olmayıb aynıyle doğru dürüst olacağı murâd edilir. Hattâ ru'yâ ta'bîrcileri çiçekler açılıb meyveler yetişdiği vakıtlarda — ki gece ve gündüzün musâvî vakıtlarıdır — muşâhade olunan ru'yâlar sâdık olduğundan ta'bîre en sâlih ve en muvâfık olduğuna müttefikdirler.

Sâlisen, zamânın yaklaşmasından murâd, dünyâ zamanlarının sonlarında Mehdî'nin çıkıb adâlet ve huzûrla âlemi âsûde eylediği, cevr ile huzûrsuzluğu cihândan silib süpürdüğü hengâmıdır ki insan tabiatları kemâliyle hoşlandığı ve lezzet aldığı için zamânları asla uzun bulmaz, aksine sürûr ve âfiyet günleri «ne aceb tiz geçer zevk ve sürûr eyyâmı, irmeden nısfu nehârı irişur akşâmı» lâyihasınca vicdâna kısa gelib, kısa sayıldığı günlerdir. O vakıtlarda da kıyâmetin pek yaklaşdığı belki de numûnesinin görülmesiyle mu'minlerin dimâğlarından dünyevî mahabbet bilkulliya zâil ve ıtlâk cânibine mâil olmakla muhayyile sahifeleri sâf ve sâde, misâlî sûretlerin aynlarını kaabil ve âmâde olacağı bedihîdir. O günlerde zamanın hoşluğu ve safâsından dolayı sene ay; ay hafta ve hafta ise bir gün gibi gelir. Hattâ *en-Nihâye*'de (المهدى يتقارب الزمان حتى تكون السنة كالشهر) hadîsinin tefsîrinde : Zamanı hoşlandırır da zaman uzun bulunmaz. Surûr ve âfiyet günleri kısadır demek ister ibâresi ile murâdı beyân eylemişdir. *Meşârık*'da bir vecih daha yazılmışdır : Murâd mu'minin olgunluğa yaklaşdığı zamandır ki mütehayyile sahifesinde bozuk zann nakışları, şehvet, kısır hayâl dağılışları kalmadığı, aynî sûretleri müşâhadesi bâbında nefs aynası gâyet musaffâ, gönül ve dimâğ sahifesi ziyâdesiyle temiz ve cilâlı olduğu günlerdir...» (Âsım Efendi, *Kamûs Ter.* I, 426-427).

٧ – (٢٢٦٤) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر وأبو داود .
ح وحدثني زهير بن حرب . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي . كلهم عن شعبة . ح وحدثنا عبيد الله بن
معاذ (واللفظ له) . حدثنا أبي . حدثنا شعبة عن قتادة ، عن أنس بن مالك ، عن عبادة بن الصامت .
قال : قال رسول الله ﷺ « رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة » .

(..) وحدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . حدثنا شعبة عن ثابت البناني ، عن أنس بن مالك ،
عن النبي ﷺ . مثل ذلك .

7 — (2264) .... : Enes ibn Mâlik'den, o da Ubâdetu'bnu Sâmit (R) den, şöyle demişdir : Rasûlullah (S) : «Mu'minin ru'yâsı, Peygamber'liğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradâki râvî de Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir [6].

٨ – (٢٢٦٣) حدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن ابن
المسيب ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « إن رؤيا المؤمن جزء من ستة وأربعين جزءا
من النبوة » .

(...) وحدثنا إسماعيل بن الخليل . أخبرنا علي بن مسهر عن الأعمش . ح وحدثنا ابن نمير .
حدثنا أبي . حدثنا الأعمش عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ « رؤيا المسلم
يراها أو ترى له » . وفي حديث ابن مسهر «الرؤيا الصالحة جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة» .

---

6. Peygamber'e sâdık rû'yâ veya sâliha ru'yâ sûretiyle vahy altı ay devâm etmişdir. Ondan sonra ekseriyetle vahy getirmek vazîfesiyle me'mûr olan Cibrîl vâsıtasıyle veya vâsıtasız olarak vahy olunmuşdur. Peygamber'in nübüvvet ve risâlet hayâtı yirmi üç sene devâm ettiğine göre ru'yâ tarîkıyle vahy müddeti nübüvveti zamanının kırk altı cüz'ünde bir cüz' olur. Bu cihetle sâlih mu'minin gördüğü ru'yâ, sıhhat ve isâbet i'tibârıyle nubuvvetin kırk altı cüz'ünde bir cüz'üne muvâfık bulunur demekdir. Yoksa nubuvvetden böyle bir cuz' bâkî'dır ve o kuvvetde bir ilmî husûsiyeti hâiz olarak devâm etmekdedir sanılmamalıdır. Sonra bu zann, ru'yâyı vahy ve nass derecesine yükseldir. Bu da teşrîin devâmını icâb eder ki çok tehlukelidir. Dînî umdelerin istikrârına aykırıdır. Bu husûsun böylece bilinmesi elzemdir.

(...) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا عبد الله بن يحيى بن أبي كثير قال: سمعت أبي يقول: حدثنا أبو سلمة عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال «رؤيا الرجل الصالح جزء من ستة وأربعين جزءا من النبوة».

(...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عثمان بن عمر. حدثنا علي (يعني ابن المبارك). ح وحدثنا أحمد بن المنذر. حدثنا عبد الصمد. حدثنا حرب (يعني ابن شداد). كلاهما عن يحيى بن أبي كثير، بهذا الإسناد.

(...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثل حديث عبد الله بن يحيى بن أبي كثير عن أبيه.

8 — (2263) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Muhakkak ki mu'minin ru'yâsı peygamberliğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» buyurdu.

( ) .... : Ebû Hureyre şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Muslimin göreceği, yahut kendisine gösterilecek olan ru'yâsı», râvî İbn Mushir'in hadîsinde, «sâliha ru'yâ peygamber'liğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» buyurdu.

( ) .... : Ebû Hureyre'den, Rasûlullah (S) : «Sâlih bir kimsenin ru'yâsı nubuvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki (2 nci hilâlli) Abdullah ibn Yahyâ ibn Ebî Kesîr'in babasından rivâyet ettiği hadîs gibi tahdîs etmişdir.

٩ — (٢٢٦٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. قالا جميعا: حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر، قال: قال رسول الله ﷺ «الرؤيا الصالحة جزء من سبعين جزءا من النبوة».

(...) وحدثناه ابن المثنى وعبيد الله بن سعيد. قالا: حدثنا يحيى عن عبيد الله، بهذا الإسناد.

(...) وحدثناه قتيبة وابن رمح عن الليث بن سعد . ح وحدثنا ابن رافع . حدثنا ابن أبي فديك .
أخبرنا الضحاك (يعني ابن عثمان) . كلاهما عن نافع ، بهذا الإسناد . وفي حديث الليث : قال نافع :
حسبت أن ابن عمر قال « جزء من سبعين جزءا من النبوة » .

9 — (2265) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Sâliha ru'yâ nubuvvetin yetmiş cüz'ünden bir cüz'dür» buyurdu [7].

( ) .... : Buradaki râvî de Ubeydullah'dan bu isnâd ile rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Nâfi'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Leys'in hadîsinde Nâfi' : İbn Umer'in «nubuvvetin yetmiş cüz'ünden bir cüz'dür» dediğini zannederim demişdir.

(١) باب قول النبي عليه الصلوة والسلام « من رآني في المنام فقد رآني »

١٠ — (٢٢٦٦) حدثنا أبو الربيع ، سليمان بن داود العتكي . حدثنا حماد (يعني ابن زيد) .
حدثنا أيوب وهشام عن محمد ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « من رآني في المنام
فقد رآني ، فإن الشيطان لا يتمثل بي » .

(1) PEYGAMBER (S) İN : «HER KİM BENİ RU'YÂDA GÖRÜRSE HAKÎKATDA BENİ GÖRMÜŞ OLUR» SÖZÜ BÂBI

10 — (2266) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) :

7. Daha evvelki rivâyetin birinde : «Mu'minin ru'yâsı nubuvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür»; bir diğerinde «sâliha ru'yâ nubuvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür»; bir diğerinde «iyi kişinin ru'yâsı nubuvvetin kırk beş cüz'ünden biridir»; bir diğer rivâyetde «sâliha ru'yâ nubuvvetin yetmiş cüz'ünden bir cüz'dür» şeklinde gelmişdir. Şu halde meşhûr üç rivâyet hasıl olmuştur : Kırk altı, kırk beş ve yetmiş. Muslimin hâricinde ise İbn Abbâs'dan «kırk» ve «kırk dokuz», Abbâs'ın rivâyetinde «elli», İbn Umer'in rivâyetinde «yirmi altı», Ubâde'nin rivâyetinde «kırk dört» adetleri gelmişdir.

Kadı İyâd şöyle dedi : Taberî bu ihtilâfların, ru'yâyı gören kişinin hâlinin muhtelif olmasına râci' olduğuna işâret etti de : Sâlih mu'minin ru'yâsı nubuvvetin kırk altı cüz'ünden biri olur, fâsıkın ru'yâsı yetmiş cüz'den biri olur dedi. Ve yine Ru'yâdan hafi olan, yetmiş cüz'den; celî olan kırk altı cüz'den biri olur denildi.

Hattâbî ve gayrısı dedi ki : Âlimlerin ba'zısı şöyle dediler : Peygamber'in kendisine vahy olunur halde yirmi üç sene ikamet etmişdir. Bunlardan on sene Medîne'de, on üç sene de Mekke'de. Bunlardan evvel de altı ay vardır ki Peygamber bu altı ay içinde de ru'yâda vahy görürdü. Buna göre bu altı ay, vahy müddetinin kırk altı cüz'ünden bir cüz' olmuş oluyor...

Hattâbî dedi ki : Bu hadis ru'yâ işini bir tevhîd ve onun derecesini tahkîkdir. Nubuvvet cüz'lerinden bir cüz' olması da ancak Peygamberler hakkındadır, diğer insanlar hakkında değildir. Zira peygamberlere uyanık hallerinde vahy verildiği gibi uyku hallerinde de vahy verilirdi. Kezâ Hattâbî dedi ki : Bazı âlimler de şöyle dediler : Hadisin ma'nâsı, ru'yâ, nubuvvete muvafakat üzere gelir. Çünkü o nubuvvetden bâkî olan bir cüz'dür demişlerdir. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

«Her kim beni ru'yâda görürse, hakîkatde beni görmüş olur [8]. Zira şeytan benim sûretime temessül edemez» buyurdu.

١١ – (...) وحدثني أبو الطاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «من رآني في المنام فسيراني في اليقظة. أو لكأنما رآني في اليقظة. لا يتمثل الشيطان بي».

(٢٢٦٧) وقال فقال أبو سلمة: قال أبو قتادة: قال رسول الله ﷺ «من رآني فقد رأى الحق».

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا ابن أخي الزهري. حدثنا عمي. فذكر الحديثين جميعا بإسناديهما. سواء. مثل حديث يونس.

11 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'dan işittim şöyle buyuruyordu : «Her kim beni ru'yâda görürse, muhakkak o uyanık halde de beni görecekdir [9]. Yahut da muhakkak uyanıkken beni görmüş gibidir. Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez».

(2267) Ve İbn Şihâb dedi ki, . bû Seleme şöyle dedi : Ebû Katâde şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim beni ru'yâda görürse hakkı görmüş olur» buyurdu.

( ) .... : Burada da Zuhrî'nin kardeşinin oğlu, amucası Zuhrî'den tahdîs etmiş ve her iki hadîsi de cemîan isnâdları ile beraber musâvî olarak (11 rakamlı) Yûnus hadîsi gibi zikretmişdir.

8. Yani gördüğü adğâsu ahlâm kabîlinden değildir, beni görmüşdür. Bütün bu hadisler şübhesiz sahîhdir. Bu sahîh lafızların hepsi bir ma'nâyadır. Hepsinden anlaşılan ma'nâ Peygamberimiz Muhammed'i ru'yâda görmenin hak ve sâdık ru'yâ olmasıdır. Bunun ta'lîli de metinlerdeki lafız ile vârid olduğu gibi « فانه لا ينبغي للشيطان ان يتشبه بي » = Zira şeytanın kendisini bana benzetmesi olamaz» lafzı ile de gelmiş olması dır ki yine ma'nâ birdir.

Şemâilde ta'rif edilen sûret ile diğer sûretde görmek arasında da fark yokdur. Ancak hakîkî sûret üzere muşâhade şerefine nâil olanın ru'yâsını te'vîle hâcet yokdur. Ma'rûf sûrete muhâlif görenlerin ru'yâları ise hallerine münâsib bir şey ile ta'bir edilmeğe muhtâc olur.

9. Peygamber'i ru'yâsında gören mu'minin uyanık iken de görmesini hadîs şârihleri, Peygamber'in hayatda bulunduğu zamâna tahsîs etmişlerdir. Her kim ru'yâsında Peygamber'i görürse Medîne'ye hicret ederek görecekdir diye te'vîl etmişlerdir. Çünkü Peygamber'in vefâtından sonra görülen ru'yâ üzerine, Peygamber'i görmek mümkin değildir. Şukadar var ki âhiretde görmek sûretiyle de ru'yânın doğruluğu tahakkuk edebilir. Binâenaleyh her kim beni dünyâda ru'yâsında görürse muhakkak âhiretde beni uyanık halde görür, demek olur ki bu da cennetle müjdelemekdir.

Cenâb Hak, şeytânı uyanık halde Peygamber'in sûretine temessül etmekden men' ettiği gibi uyku hâlinde de men' etmişdir. Sebebi de hak ile bâtılın karışmaması dır.

١٢ — (٢٢٦٨) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا ابن رمح. أخبرنا الليث عن أبي الزبير، عن جابر؛ أن رسول الله ﷺ قال «من رآني في النوم فقد رآني. إنه لا ينبغي للشيطان أن يتمثل في صورتي». وقال «إذا حلم أحدكم فلا يخبر أحدا بتلعب الشيطان به في المنام».

12 — (2268) .... : Câbir (R) den, Rasûlullâh (S) : «Her kim beni uykuda görürse hakîkatde beni görmüş olur. Çünkü şeytânın, benim sûretimde temessül etmesi olamaz» buyurdu. Bir de, «biriniz düş gördüğü zaman, uykuda şeytânın kendisi ile oynamasını hiç kimseye haber vermesin» buyurdu [10].

١٣ — (...) وحدثني محمد بن حاتم. حدثنا روح. حدثنا زكرياء بن إسحق. حدثني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ «من رآني في النوم فقد رآني. فإنه لا ينبغي للشيطان أن يتشبه بي».

13 — ( ) .... : Ebu'z-Zubeyr tahdîs etti ki kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) : «Her kim uykuda beni görürse hakîkatde beni görmüşdür. Çünkü şeytânın, kendisini bana benzetmesi olamaz» buyurmuşdur.

(٢) باب لا يخبر بتلعب الشيطان به في المنام

١٤ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا ابن رمح. أخبرنا الليث عن أبي الزبير، عن جابر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال لأعرابي جاءه فقال: إني حلمت أن رأسي قطع. فأنا أتبعه. فزجره النبي ﷺ وقال «لا تخبر بتلعب الشيطان بك في المنام».

(2) «UYKUDA ŞEYTÂNIN KENDİSİ İLE OYNAMASINI HABER VERMESİN» BÂBI

14 — ( ) .... : Leys, Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir (R) den, o da Rasûlullah (S) dan, onun bir çöl Arabına söylediği sözü haber verdi :

10. Kur'ân'da bazı meşhûr ru'yâlar zikredilmişdir :
a. Kur'ân'da İbrâhîm'in, oğlu İsmâil'i kurbân etmeğe dâir ru'yâsı : (es-Sâffât: 102, 107).
b. Hz. Yûsuf'un on bir yıldızla, güneşin, ayın kendisine secde ettiklerini görmesi (Yûsuf : 4).
c. Habshânede iki gencin ru'yâlarını ta'bîr etmesi (Yûsuf : 41).
d. Fir'avn'ın ru'yâsı (Yûsuf : 43-50).
e. Hz. Peygamber'in isrâ ile ilgili ru'yâsı (İsrâ : 60).
f. Hz. Peygamber'in Mekke'ye başı tıraşlı ve emîn olarak gireceğini müjdeleyen ru'yâsı (el-Feth : 27).

A'râbî Peygamber'in huzûruna gelib: Ben ru'yâmda başımın kesilmiş olduğunu, kendimin de başımın ardından gidiyor olduğumu gördüm dedi. Peygamber onu azarlayıb men' etti ve: «Uykuda şeytanın seninle oynamasını haber verme» buyurdu.[11]

١٥ – (...) وحدثنا عثمان بن أبي شيبة . حدثنا جرير، عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر.
قال: جاء أعرابي إلى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله! رأيت في المنام كأن رأسي ضرب فتدحرج فاشتددت على أثره. فقال رسول الله ﷺ للأعرابي «لا تحدث الناس بتلعب الشيطان بك في منامك».
وقال: سمعت النبي ﷺ بعد، يخطب فقال «لا يحدثن أحدكم بتلعب الشيطان به في منامه».

15 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi: Bir A'râbî Peygamber'e geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ben uykuda gördüm ki sanki başım vurlub yuvarlandı, ben de arkasından seyirtdim dedi. Rasûlullah (S) A'râbîye: «Uyku içinde şeytânın seninle oynamasını insanlara söyleme» buyurdu. Câbir dedi ki: Ben bundan sonra Peygamberden işittim ki o hitâb ederek şöyle buyurdu: «Sakın sizin hiçbiriniz uykusunda şeytânın kendisi ile oynamasını söyleyib anlatmasın».

١٦ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا وكيع عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر. قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله! رأيت في المنام كأن رأسي قطع. قال: فضحك النبي ﷺ وقال «إذا لعب الشيطان بأحدكم في منامه، فلا يحدث به الناس». وفي رواية أبي بكر «إذا لعب بأحدكم» ولم يذكر الشيطان.

11. Buhârî'deki şu iki hadîs de çok muhimdir:

Ebû Saîd Hudrî (R), Peygamber (S) den şöyle buyururken işitmişdir: «Sizden biriniz sevdiği bir ru'yâyı görürse, bilsin ki o Allah tarafından (bir telkîn) dır. Ru'yâ sâhibi bu ru'yâsı üzerine Allâh'a hamd etsin ve başkasına da söylesin. Buna aykırı, hoşlanmadığı bir ru'yâ gördüğünde de muhakkak ki bu ru'yâ da şeytândandır. Bu halde de ru'yâ sâhibi ru'yânın şerrinden Allâh'a sığınsın ve ru'yâsını kimseye söylemesin. Bu sûretle o ru'yâ, sâhibine zarar vermez» (*Buhârî, et-ta'bîr, ru'yâ mine'llâhi*).

Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Peygamber (S) den işittim: «Mubeşşirâtdan başka nubuvvetden bir şey kalmadı» buyurdu. Oradakiler: Mübeşşirât nedir? diye sordular. Peygamber: «Sâliha (yani sâdıka) ru'yâdır» buyurdu (*Buhârî, ta'bîr, el-mübeşşirât*).

Bu hadîsdeki *mübeşşirât* kelimesi mübeşşirenin cem'idir. Tebşîr masdarından ism fâil sîgasıdır. Tebşîr, muhâtabın gönlüne sevinç ve ferâh koymakdır ki, müjde vermek diye ta'bîr olunur. Bu i'tibârla hâlis mu'minlerin gönülleri ru'yâ ile ilâhî müjdelere ve telkînlere ma'kes oluyor demekdir.

Ahmed ibn Hanbel'in Ebudderdâ'dan rivâyetine göre Peygamber: « لهم البشرى في الحياة الدنيا وفي الآخرة : *Dünyâ hayatında da, âhiretde de onlar için müjdeler vardır...»* (Yûnus: 64) âyetindeki dünyâ hayatına âid müjde, muslimanın gördüğü saf ru'yâdır. Âhirete âid olan müjde de cennetdir buyurmuşdur.

16 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Bir kimse Peygamber'in huzûruna geldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben uyku içinde başımı kesilmiş gibi gördüm dedi. Bunun üzerine Peygamber (S) güldü de şöyle buyurdu : «Şeytân sizin herhangi birinizle uykusunda oynadığı zaman sakın şeytâ- nın bu oynamasını insanlara söyleyib anlatmasın». Râvilerden Ebû Bekr'in rivâyetinde : «Herhangi birinizle oynandığı zaman» tarzındadır ve şeytânı zikretmemişdir.

(٣) باب فى تأويل الرؤيا

١٧ — (٢٢٦٩) حدثنا حاجب بن الوليد. حدثنا محمد بن حرب عن الزبيدي. أخبرني الزهري. عن عبيد الله بن عبد الله؛ أن ابن عباس أو أبا هريرة كان يحدث؛ أن رجلا أتى رسول الله ﷺ.

ح وحدثني حرملة بن يحيى التجيبي (واللفظ له). أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب؛ أن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة أخبره؛ أن ابن عباس كان يحدث؛ أن رجلا أتى رسول الله ﷺ فقال: يا رسول الله! إني أرى الليلة في المنام ظلة تنطف السمن والعسل. فأرى الناس يتكففون منها بأيديهم. فالمستكثر والمستقل. وأرى سببا واصلا من السماء إلى الأرض. فأراك أخذت به فعلوت. ثم أخذ به رجل من بعدك فعلا. ثم أخذ به رجل آخر فعلا. ثم أخذ به رجل آخر فانقطع به. ثم وصل له فعلا.

قال أبو بكر: يا رسول الله! بأبي أنت. والله! لتدعني فلأعبرنها. قال رسول الله ﷺ «اعبرها» قال أبو بكر: أما الظلة فظلة الإسلام. وأما الذي ينطف من السمن والعسل فالقرآن. حلاوته ولينه. وأما ما يتكفف الناس من ذلك فالمستكثر من القرآن والمستقل. وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فالحق الذي أنت عليه. تأخذ به فيعليك الله به. ثم يأخذ به رجل من بعدك فيعلو به. ثم يأخذ به رجل آخر فيعلو به. ثم يأخذ به رجل آخر فينقطع به ثم يوصل له فيعلو به. فأخبرني، يا رسول الله! بأبي أنت! أصبت أم أخطأت؟ قال رسول الله ﷺ «أصبت بعضا وأخطأت بعضا» قال: فوالله! يا رسول الله! لتحدثني ما الذي أخطأت؟ قال «لا تقسم».

(..) وحدثناه ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس. قال: جاء رجل النبي ﷺ منصرفه من أحد. فقال: يا رسول الله! إني رأيت هذه الليلة في المنام ظلة تنطف السمن والعسل. بمعنى حديث يونس.

(...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَوْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: كَانَ مَعْمَرٌ أَحْيَانًا يَقُولُ: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. وَأَحْيَانًا يَقُولُ : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ : إِنِّي أَرَى اللَّيْلَةَ ظُلَّةً . بِمَعْنَى حَدِيثِهِمْ .

(...) وحدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ ، وَهُوَ ابْنُ كَثِيرٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ مِمَّا يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ « مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا فَلْيَقُصَّهَا أَعْبُرْهَا لَهُ » قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ! رَأَيْتُ ظُلَّةً . بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ .

(3) RU'YÂ TA'BÎRİ HAKKINDA BİR BÂB

17 — (2269) .... : Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah şöyle haber vermişdir : İbn Abbâs (R) şöyle bir ru'yâ kıssası tahdîs ederdi : Bir kimse Rasûlullah'a geldi ve şöyle dedi :

— Yâ Rasûlallah! Bir gece ru'yâmda (yerle gök arasında) bir bulut görüyordum ki (ondan yere) azar azar yağ ile bal yağıyordu. İnsanları da bu yağ ile baldan elleri ile avuc avuc alıyorlar görüyordum. Kimi çok, kimi az topladı. Bu sırada gökden yere uzanmış bir ip görüyordum. Ardı sıra da gördüm ki yâ Rasûlallah! Sen o ipe tutundun ve onunla yukarı (göğe doğru) yükseldin. Sonra senin ardından o ipi başka bir kimse tuttu, o da yükseldi. Sonra ipi başka bir kimse daha tuttu, o da yükseldi. Sonra (dördüncü) bir kimse tuttu, fakat bu defa onunla ip koptu. Sonra onun için ip bağlanıb bitiştirildi ve o da yükseldi. Bunun üzerine Ebû Bekr :

— Yâ Rasûlallah! Babam sana kurban olsun. Vallâhi beni herhalde müsâade edeceksin de bu ru'yâyı muhakkak ben ta'bîr edeceğim dedi. Rasûlullah (S) da :

— Haydi onu ta'bîr et diye izin verdi. Bu izin üzerine Ebû Bekr o ru'yâyı şöyle yordu :

Bu zâtın gördüğü bulut İslâm bulududur. Ondan yağ ve bal nevinden yağan şey de Kur'ân'dır, Kur'ân'ın tatlılığı ve yumuşaklığıdır. Ondan insanların avuc avuc alacakları şey ise (kendi kabiliyetleri derecesinde) Kur'ân'dan çok veya az istifâde edecek olan kimselerdir. Gökden yere

erişen ip de üzerinde bulunduğun hak ve adâlet ipidir. Sen ona tutunuyorsun. Allah da seni onunla yükseltiyor. Sonra senin ardından o hak ipini başka biri alacak ve o da bu iple yükselecek. Sonra onu başka birisi daha tutacak. O da bunun sayesinde yükselecek. Sonra onu başka bir kimse daha tutacak, fakat onunla ip kopacak. Sonra onun için ip bağlanacak, o da yükselecekdir. Bu ta'bîrin sonunda Ebû Bekr :

— Yâ Rasûlallah! Babam sana fedâ olsun, bu ta'bîrimde ben isâbet mi ettim yoksa hatâ mı ettim? bana haber ver dedi. Rasûlullah :

— Bazısında isâbet, bazısında hatâ ettin buyurdu. Ebû Bekr :

— Yâ Rasûlallah! Allâh'a yemîn ederim ki hatâ ettiğim ciheti bana muhakkak ve muhakkak söyliyeceksin dedi. Rasûlullah :

— Allah adına yemîn ederek isrâr etme buyurdu[12].

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Abbâs'ın : Peygamber'in Uhud'dan dönüşü sırasında kendisine bir kimse geldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben bu gece uykumda bir bulut gördüm ki azar azar yağ ile bal yağdırıyordu... dediğini (17 rakamlı) Yûnus hadîsinin ma'nâsı ile rivâyet etmişdir.

( ) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Zuhrî'den, o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'dan, o da İbn Abbâs'dan yahut Ebû Hureyre'den haber verdi. Abdurrazzâk şöyle dedi : Ma'mer bazan : İbn Abbâs'dan der; bazan da : Ebû Hureyre'den der idi. Ebû Hureyre'den : Bir kimse Rasûlullah'a geldi ve :

12. Ru'yâyı ta'bîr eden Ebû Bekr'in, Peygamber tarafından tasrîh edilmeyen isâbetli ve hatâlı cihetlerinin araştırılması hadîs şârihleri için derin bir uğraşma ve ihtilâf konusu olmuşdur. Bu araştırmalara göre bazıları, Ebû Bekr'in hatâsı, Peygamber'in huzûrunda ru'yâ ta'bîr etmesidir demiş. Fakat bu ru'yâ ta'bîrine âid bir hatâ değildir. Kaldı ki Ebû Bekr, ru'yâyı Rasûlullah'dan musâade alarak ta'bîr etmişdi. Ru'yâ ta'bîrine âid hatâ iddiâ edenler, şu iki nokta üzerinde durmuşlardır : Birisi, yağ ile balın yalnız Kur'ân ile ta'bîr edilmiş olmasıdır. Halbuki yağ ile bal ayrı ayrı iki şey olduğundan bunlar kitâb ve sünnet ile ta'bîr edilmeliydi. Öbürüsü de; elinde ip kopan Hz. Usmân idi. Zuhûr eden fitne üzerine hak ve adâlet ipi kopmuş ve Hz. Usmân şehîd edilib, bundan sonra ip başkası için bağlanmışdı. Ebû Bekr ta'bîrinde ise Usmân'ın şehâdetinden önce onun için bağlandığını «sonra onun için ulandı» sözü ile ifâde etmişdir. Halbuki ru'yâda Usmân ipe yapışmış, fakat ip onunla kopmuşdu. Bu, onun bi-nefsihî inhilâline delâlet etmekdedir. Ebû Bekr bunu «onu birisi tutacak, müteâkiben ip onunla kopacak, sonra ip ona bağlanacak, o da yükselecek» diye tefsîr etti. Halbuki Usmân kahren hal' olunub şehîd edildi. Başkası başa geçirildi. Netîce bunun tefsîrinde doğru olan, ipin Usmân'ın kavminden başka bir kimsenin velâyeti üzerine bağlanmağa hamledilmesi idi demişlerdir.

Ebû Bekr, ta'bîrindeki hatâlı cihetlerin bildirilmesini Allah adına and vererek recâ ettiği halde Peygamber'in bunu söylememesi o fitne ve fesâd hâdiselerini ifşâ edib de şimdiden gönüllerde endîşe uyandırılması doğru olmadığı hikmetine dayanır. Ru'yâdan anlaşıldığına göre Ebû Bekr ve Umer'in hilâfetleri zamanında fitne çıkmayacakdır. Hakîkaten de öyle olmuşdur.

Bu hadîsin başka bir rivâyet tarikında Ebû Bekr'in Peygamber'den sonra en güzel ve isâbetli ru'yâ ta'bîr ettiğine dâir bir ziyâde vardır (Nevevî ve diğerleri).

Ben bu gece bir bulut gördüm dedi. Bu da yukarıkilerin hadîsi ma'nâsındadır.

( ) .... : İbn Abbâs'dan (şöyle demişdir) : Rasûlullah çok kerre sahâbilerine hitâben : «Sizden her kim bir ru'yâ görürse onu anlatsın ki ben kendisine o ru'yâyı ta'bîr edeyim» der idi. Râvî dedi ki : Derken bir kimse geldi ve : Yâ Rasûlallah! Ben bir bulut gördüm dedi. Bu hadîs de yukarıkilerin hadîsi tarzındadır.

(٤) باب رؤيا النبي صلى الله عليه وسلم

١٨ — (٢٢٧٠) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت البناني، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله ﷺ «رأيت ذات ليلة، فيما يرى النائم، كأنا في دار عقبة ابن رافع. فأتينا برطب من رطب ابن طاب. فأولت الرفعة لنا في الدنيا والعاقبة في الآخرة. وأن ديننا قد طاب».

(4) PEYGAMBER (S) İN RU'YÂSI BÂBI

18 — (2270) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ben bir gece uyuyan kişinin göreceği ru'yâda gördüm ki biz Ukbetu'bnu Râfi'in yurdunda bulunuyoruz. Derken bize İbnu Tâb [13] hurması nevinden yaş hurmalar getirildi. Müteâkiben ben bu ru'yâyı dünyâda bizim için bir rif'at ve yükseklik, âhiretde âfiyet ve dînimiz de en güzel olacak (yani kemâle ulaşacak, kaideleri kararlaşıb kökleşecek) diye ta'bîr ettim» [14].

١٩ — (٢٢٧١) وحدثنا نصر بن علي الجهضمي. أخبرني أبي. حدثنا صخر بن جويرية عن نافع؛ أن عبد الله بن عمر حدثه؛ أن رسول الله ﷺ قال «أراني في المنام أتسوك بسواك. فجذبني رجلان. أحدهما أكبر من الآخر. فناولت السواك الأصغر منهما. فقيل لي: كبر. فدفعته إلى الأكبر».

19 — (2271) .... : Abdullah ibn Umer (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Ben ru'yâda kendimi bir misvâk ile

13. *İbnu Tâb*, bir nevi hurmaya denir ki hâlâ Medîne hurması ta'bîr ettikleri hurmadır. Bu, *rutabu'bni tâb*, *temru'bni tâb*, *izku'bni tâb* ve *urcûnu'bni tâb* isimleri ile de anılır. Bu kelime İbn Tâb ismine muzâfdır. İbn Tâb ise Medîne ahâlisinden bir kimsenin adıdır (Nevevî).

14. Peygamber (S), Râfi' isminden rif'at ve yüksekliği, İbnu Tâb kelimesinden de dinin kemâle ulaşacağını tefe'ul etmişdir.

dişlerimi ovar gördüm. Derken beni iki kişi çekib asıldı. Bu iki kişinin biri diğerinden daha yaşlı idi. Ben misvâkı bunlardan en küçüğüne uzattım. Bana : Büyüğüne ver! denildi. Ben de büyüğüne verdim» [15].

٢٠ – (٢٢٧٢) حدثنا أبو عامر، عبد الله بن براد الأشعري وأبو كريب، محمد بن العلاء (وتقاربا في اللفظ). قالا : حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، جده، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال «رأيت في المنام أني أهاجر من مكة إلى أرض بها نخل. فذهب وهلي إلى أنها اليمامة أو هجر. فإذا هي المدينة يثرب. ورأيت في رؤياي هذه أني هززت سيفا. فانقطع صدره. فإذا هو ما أصيب من المؤمنين يوم أحد. ثم هززته أخرى فعاد أحسن ما كان. فإذا هو ما جاء الله به من الفتح واجتماع المؤمنين. ورأيت فيها أيضا بقرا، والله خير. فإذا هم النفر من المؤمنين يوم أحد. وإذا الخير ما جاء الله به من الخير بعد، وثواب الصدق الذي آتانا الله بعد، يوم بدر».

20 — (2272) .... : Ebû Mûsâ (R) dan, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Ben ru'yâmda kendimi Mekke'den, hurmalıkları bulunan bir yere muhâcir olarak gidiyor gördüm. Zihnim o gitmekde olduğum yerin Yemâme yahut da Hecer olduğu fikrine saptı. Bir de gördüm ki o yer, câhiliyetde Yesrib denilen Medîne imiş [16]. Ben yine bu ru'yâmda kendimi gördüm ki bir kılıç hareket ettirdim de bu kılıcın göğsü kırıldı. Bu da Uhud harbinde mu'minlerden isâbet alanlara işâret imiş. Sonra o kılıcı diğer bir defa daha hareket ettirdim. Bu sefer kılıç olduğundan daha güzel hâline döndü. Bu da feth ve mu'minlerin toplanması nevinden Allâh'ın getirdiği netîceler imiş. Ben yine o ru'yâda bir sığır (ın boğazlandığını) görmüşdüm. Allâh'ın yaptığı en hayırlıdır [17]. Bu da Uhud gününde şehîd olan mu'min neferleri remz ediyormuş. Bir de gördüm ki asıl hayır Uhud günü musîbete uğramalarının ardından Allâh'ın onlara

15. Bunu diyen Cibril aleyhisselâmdır.

16. *Yesrib*, Medine'nin câhiliyet devrindeki ismidir. Nitekim Allah Kur'ân'da onu bu isimle hikâye etmişdir :

«*O zaman onlardan bir gurub : Ey Yesrib ahâlisi, sizin için burada durmak yok. Hemen dönün demişlerdi. Onlardan bir kısmı da : Hakîkaten evlerimiz açıkdır diyorlardı, Peygamber'den izin istiyorlardı. Halbuki onlar (ın evleri) açık değildi. Onlar kaçmakdan başka bir şey arzu etmiyorlardı*» (el-Ahzâb : 13).

Sonra Allah onun ismini Medine yaptı (et-Tevbe : 101, 120; el-Ahzâb : 60; el-Munâfikûn : 8).

Rasûlullah da ahâlisinin zihinleri ve vicdânları tayyib olduğu için oraya *Tayyibe* ve *Tâbe* ismini vermişdir.

17. Ekseriyete göre bunun ma'nâsı, Allâh'ın sevâbı maktûller için dünyâda kalmalarından daha hayırlıdır demekdir. Buna, Allâh'ın yaptığı iş daha hayırlıdır, ma'nâsı da verildi ki bu da Uhud günü öldürülmeleridir.

hayır nevinden getirdiği şeylerdir. Ve Bedr gününden sonra Allâh'ın bizlere verdiği doğruluk ve sebât mükâfatıdır[18].

٢١ – (٢٢٧٣) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ . حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ . قَالَ : قَدِمَ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، الْمَدِينَةَ . فَجَعَلَ يَقُولُ : إِنْ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ . فَقَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ . فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ . وَفِي يَدِ النَّبِيِّ ﷺ قِطْعَةُ جَرِيدَةٍ . حَتَّى وَقَفَ عَلَى مُسَيْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ . قَالَ « لَوْ سَأَلْتَنِي هَٰذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أَعْطَيْتُكَهَا . وَلَنْ أَتَعَدَّى أَمْرَ اللهِ فِيكَ . وَلَئِنْ أَدْبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ اللهُ . وَإِنِّي لَأُرَاكَ الَّذِي أُرِيتُ فِيكَ مَا أُرِيتُ . وَهَٰذَا ثَابِتٌ يُجِيبُكَ عَنِّي » ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ .

(٢٢٧٤) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَسَأَلْتُ عَنْ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ « إِنَّكَ أُرَى الَّذِي أُرِيتُ فِيكَ مَا أُرِيتُ » فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ . فَأَهَمَّنِي شَأْنُهُمَا . فَأُوحِيَ إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنِ انْفُخْهُمَا . فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا . فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي . فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنْسِيَّ ، صَاحِبَ صَنْعَاءَ . وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةَ ، صَاحِبَ الْيَمَامَةِ » .

21 — (2273) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S) zamânında Museylimetu'l-Kezzâb Medîne'ye geldi de: Eğer Muhammed Kendisinden sonra beni bu işe halef kılarsa kendisine uyarım demeğe başladı. Museylime Medîne'ye kendi kavminden kalabalık bir hey'et içinde gelmişdi[19]. Peygamber, Museylime'nin yanına gitti. (Rasûlullah'ın hatîbi denilen) Sâbit ibn Kays ibn Şemmâs da Peygamber'le beraber gitmişdi. Peygamber'in elinde hurma dalından bir değnek bulunuyordu. Peygamber — kendi arkadaşları arasında oturan — Museylime'nin tâ karşısında durdu. (Onunla İslâm hakkında görüşdü. Museylime peygamberlik pâyesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi.) Peygamber: «(Değil peygamberlikden bir pay) şu dal parçasını benden istesen onu bile sana vermem. Ben, senin hakkında asla Allâh'ın emrine tecâvuz edemem. Eğer

18. Elbetde ki cihâd yolunda şehîd olanlar için Allâh'ın hazırladığı mükâfatlar daha hayırlıdır. Şehîd olmayanlar için ise Bedr'den sonra muslimanların kalblerinin İslâm'da tesbîti ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri — ki bunlar hep Allâh'ın getirdiği şeylerdir — hep hayırlı şeylerdir. Peygamber ru'yânın son kısmını işte böyle yormuş olmakdadır.

19. Museylime'nin kavmi Benû Hanîfe idi. Hey'et Vâkidî'nin beyânına göre on yedi kişiden ibâretdi.

sen bana ve Hakka arka dönersen Allah seni muhakkak helâk edecekdir. Ve ben muhakkak sanırım ki sen — sende gördüğüm eşkâle göre — ru'yâmda bana gösterilen (uğursuz) kişisin. İşte şu zât (benim hatîbim) Sâbit'dir. Benim tarafımdan sana îcâb eden cevâbı o verecekdir» buyurdu. Sonra Museylime'nin yanından dönüb gitti.

(2274) İbn Abbâs der ki : Ben Ebû Hureyre'ye, Peygamber'in Museylimetu'l-Kezzâb'a : «Eşkâl ve benzeyişine göre sen, muhakkak bana ru'yâmda gösterilen meş'ûm şahıs olacaksın» sözünün mâhiyetini sordum. Ebû Hureyre bana şöyle haber verdi : Peygamber (S) buyurdu ki : «Bir kerre ben uyurken ru'yâmda iki kolumda iki altun bilezik gördüm. Bunlar (kadın ziyneti olduğu için bu ru'yâm) beni kederlendirdi. Sonra ru'yâmda bana bu bileziklere üflemekliğim vahy olundu. Ben de bunlara üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra türeyecek olan iki yalancı (peygamber) ile te'vîl ettim[20]. Bunların birisi San'â'nın sâhibi olan Ansî (Esved) dir. Diğeri de Yemâme'nin sâhibi olan Museylime'dir».

٢٢ — (...) وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « بينا أنا نائم أتيت خزائن الأرض . فوضع في يدي أسوارين من ذهب . فكبرا علي وأهماني . فأوحي إلي أن انفخهما . فنفختهما فذهبا . فأولتهما الكذابين اللذين أنا بينهما : صاحب صنعاء، وصاحب اليمامة » .

22 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadisler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir kerre ben uyurken ru'yâmda bana yerin (gömülü) hazîneleri getirildi. Ve (bu hazîneleri getiren) benim iki avucumun içîne iki altun bilezik koydu. Bu iki altun bilezik bana ağır geldi ve beni gamlandırdılar. Sonra bana bunlara üflemekliğim vahy olundu. Ben de üfledim. Hemen ikisi de gittiler. Ben bu bilezikleri ikisi arasında bulunduğum iki yalancı (peygamber) ile te'vîl ettim : San'â'nın sâhibi (olan Esved Ansî) ile Yemâme'nin sâhibi (olan Museylime) dir».

٢٣ — (٢٢٧٥) حدثنا محمد بن بشار . حدثنا وهب بن جرير . حدثنا أبي عن أبي رجاء العطاردي، عن سمرة بن جندب . قال : كان النبي ﷺ إذا صلى الصبح أقبل عليهم بوجهه فقال « هل رأى أحد منكم البارحة رؤيا ؟ » .

20. Şevketleri, Peygamberlik da'vâları ve harbleri zuhûr edecek olan iki yalancı demekdir. Yoksa bu iki şahıs Peygamber zamânında mevcûd idiler (Nevevî).

23 — (2275) .... : Semûretu'bnu Cundeb (R) şöyle dedi: Peygamber (S) sabah namazını kıldırdı mı (selâm verdikden sonra) yüzünü cemâate doğru döndürürdü de: «Sizden herhangi bir kimse dün gece bir ru'yâ gördü mü?» diye sorardı [21].

21. Bu hadîs Buhârî'nin cenâiz bahsindeki uzun bir hadîsin mukaddimesidir. Bu cemâate dönmek diğer namazlarda da olurdu. Şukadar ki sabah namazlarından sonraki bu muvâcehede sahâbîlerin ta'bîr edilecek ru'yâlarını dinlemek Peygamber'in âdeti idi.
Hadîsin Buhârî'deki tamâmının tercümesini vermek yerinde olacakdır:
Semûretu'bnu Cundub (R) şöyle dedi: Peygamber (S) sabah namazını kılınca yüzü ile bize döner ve: «Bu gece sizden kim ru'yâ gördü?» diye sorardı. Birisi ru'yâ görmüş ise, ru'yâsını Peygamber'e hikâye ederdi. Peygamber de o kimsenin ru'yâsını ta'bîr ederdi. Yine bir gün bize sordu ve: «Sizden ru'yâ gören var mıdır?» buyurdu. Biz: Hayır, yokdur dedik. Peygamber buyurdu ki: «Lâkin bu gece ben bir ru'yâ gördüm. Gördüm ki iki kimse bana geldi. Bunlar iki elimi tutub beni düz bir fezâya çıkardılar. Orada bir kimse oturuyordu. Diğer bir adam da ayakda duruyordu. Elinde demirden çatal bir kanca vardı. Ayakdaki adam bu çatal kancayı oturanın ağzının sağ tarafına, tâ kafasına kadar sokuyor ve ağzın bu kısmını parçalıyordu. Sonra bu adam ağzın diğer tarafını da bu sûretle tahrîb ediyordu. Bu sırada ağzın sağ kısmı iyi olmuş bulunuyordu. Bu defa da buraya dönüyor, yine kancayı sokub parçalıyordu.
Ben yanımdaki iki kişiye: Bu adam kimdir ve bu hal nedir? dedim. Onlar: Hiç sorma, ileri yürü! dediler. Birlikde ileri gittik. Nihâyet arkası üstü yatmış bir adamın yanına vardık. Bunun baş ucunda da bir adam oturmuş, elinde yumruk büyüklüğünde bir taş, bununla yatan adamın başını kırıyordu. Taşı başına her vurudğunda, taş yuvarlanıb gidiyordu. O adam da arkasından taşı almağa konuşuyordu. O dönüb gelmeden bunun başı iyi oluyor, eski hâline dönüyordu. O adam avdet edince, yine başına vurub eziyordu.
Yanımdaki iki kişiye ben: Bu adam kimdir? diye sordum. Onlar: Hiç sorma, ileri yürü! dediler. İleri gittik. Fırın gibi altı geniş, üstü dar bir beliğe erişdik. Bu deliğin altında ateş yanıyordu. Ateş alevlenib yükseldikce içindeki insanlar da yükseliyor, hatta (delikden) çıkmağa yaklaşıyorlardı. Ateşin alevi sâkinleştikce de aşağı dönüyorlardı. Burada çıblak erkekler, çıblak kadınlar vardı.
Bu iki kişiye ben: Bunlar kimdir? diye sordum. Onlar bana: Hiç sorma, ileri git! dediler. Yürüdük, tâ ki kandan bir nehrin içinde ayakda bir adam dikiliyordu. Bu nehrin kenarında da bir adam duruyordu. Önünde bir takım taşlar bulunuyordu. Nehirdeki adam yüzerek sâhile doğru gelib çıkmak isteyince, sâhildeki adam çenesine bir taş atıyor, nehirdekini eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sâhile doğru gelmeğe her teşebbüs ettikçe, sâhildeki hemen çenesine bir taş fırlatıyor, onu eski yerine red ediyordu.
Ben yanımdaki iki kişiye: Bu nedir? diye sordum. Onlar: Sorma, ileri yürü! dediler. Birlikde yürüdük. Yeşil bir bahçeye vardık. Bu bahçede büyük bir ağaç vardı. Bunun dibinde ihtiyâr bir adamla, bir takım çocuklar bulunuyordu. Bu ağaca yakın bir tarafda da birisi önünde ateş yakmakla meşgûldu. Yanımdakiler benimle bu ağaca çıktılar. Beni bir eve koydular ki ben bundan güzel bir ev görmedim. Burada ihtiyâr, genç birtakım erkekler, kadınlarla çocuklar vardı. Sonra yanımdaki iki kişi beni buradan çıkardılar. Benimle ağaca yukarı çıktılar ve beni eskisinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve koydular. Burada da ihtiyârlar gençler vardı.
Ben yanımdaki iki kişiye: Beni bu gece iyi gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri bildiriniz dedim. Onlar: Evet, (anlatalım) dediler: Hani şu ağzı parçalandığını gördüğün kimse yok mu? Bu bir yalancı idi. O, dünyâda dâima yalan söylerdi. Bunun neşrettiği yalan her tarafa yayılırdı. İşte bu yalancı kıyâmet gününe kadar bu sûretle azâb olunacakdır. Hani şu başı ezildiğini gördüğün adam yok mu! Allah bunun Kur'ân öğrenmesine hidâyet etmiş de (bu ni'metin kadrini bilmeyerek) bütün gece uyku uyumuşdu. Gündüz de Kur'ân ile amel etmemişdi. Bu da kıyâmet gününe kadar

bu sûretle azâb edilecekdir. O, delik içinde gördüğün çıplaklara gelince, onlar «zinâkarlardır». Nehirde gördüğün de, fâiz yiyen harâmkârlardır. Ağacın dibindeki ihtiyâr İbrâhîm Aleyhisselâmdır. İbrahîm'in etrafındaki çocuklar da insan evlâdıdır. O ateş yakan da, cehennemin bekçisi *Mâlik*'dir. Girdiğin birinci ev, bütün mu'minlerin (müşterek) köşküdür. İkinci gördüğün, (muhteşem) saray da şehidlerin sarayıdır. Ben Cibrîl'im, bu da —kardeşim— Mîkâîl'dir. Yâ Muhammed! Başını yukarı kaldır dedi. Başımı kaldırdım, ne göreyim, yukarıda beyaz bayrak misâli bir bulut. Melekler: İşte burası senin makamındır dediler. Ben: Beni bırakınız! Şu makamıma gideyim dedim. Melekler: Hayır, daha senin tamamlamadığın bâkî ömrün vardır. Onu ne vakıt tamamlarsan o zaman menziline gelirsin dediler (*Buhârî, cenâiz, bâbu mâ kîl fî evlâdi'l-muslimîn*).

İbrâhîm Peygamber'in etrafındaki bu çocuklardan «evlâdu nâs» ile ta'bîr edilmesi, muslimanların çocukları ve kâfirlerin çocuklarına şumûlunu ifâde eder. Bu hadîsden şu zâhir oluyor ki, âhiret hükmünde Peygamber, kâfir çocuklarını muslimanların çocuklarına ilhâk etmişdir. Dünyâ hayâtında ise babalarına tâbi' olmaları iltizâm edilmişdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٣ - كتاب الفضائل

(١) باب فضل نسب النبيّ صلى الله عليه وسلم، وتسليم الحجر عليه قبل النبوة

١ – (٢٢٧٦) حدثنا محمد بن مهران الرازي ومحمد بن عبد الرحمن بن سهم. جميعاً عن الوليد. قال ابن مهران: حدثنا الوليد بن مسلم. حدثنا الأوزاعي عن أبي عمار، شداد؛ أنه سمع واثلة بن الأسقع يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل. واصطفى قريشاً من كنانة. واصطفى من قريش بني هاشم. واصطفاني من بني هاشم».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

43 — KİTÂBU'L - FEDÂİL

(Fadîletler kitâbı)

(1) PEYGAMBER (S) İN NESEBİNİN FAZÎLETİ VE NUBUVVETDEN ÖNCE KENDİSİNE TAŞIN SELÂM VERMESİ BÂBI

1 — (2276) .... : Evzâî, Ebû Ammâr Şeddâd'dan tahdîs etti ki o, Vâsiletu'bnu'l-Eska' (R) şöyle derken işitmişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu. Şüphesiz ki yüce Allâh, İsmâil Aleyhisselâm'ın evlâdı içinden Kinâne kabilesini süzüb çıkardı. Kinâne içinden Kureyş kabîlesini, Kureyş içinden Hâşim oğullarını, Hâşim oğulları içinden de beni süzüb çıkardı» [1].

٢ – (٢٢٧٧) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يحيى بن أبي بكير عن إبراهيم بن طهمان. حدثني سماك بن حرب عن جابر بن سمرة . قال : قال رسول الله ﷺ « إني لأعرف حجرا بمكة كان يسلم علي قبل أن أبعث . إني لأعرفه الآن » .

2 — (2277) .... : Câbir ibn Semure (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Ben Mekke'de muhakkak bir taş tanıyorum ki, o taş, ben Peygam-

---

Buhârî, «Muhammed'in Allah tarafından Peygamber gönderilmesi «bâbına unvân olarak Peygamber'in Adnân'a kadarki nesebini şu sûretle zikrediyor:

محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لوي بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن الياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان

= Muhammed ibn Abdillah ibn Abdilmuttalib ibn Hâşim ibn Abdi Menâf ibn Kusayy ibn Kilâb ibn Murre ibn Kâ'b ibn Lueyy ibn Gâlib ibn Fihr ibn Mâlik ibni'n-Nadr ibn Kinâne ibn Huzeyme ibn Mudrike ibn İlyâs ibn Mudarr ibn Nizâr ibn Ma'd ibn Adnân (*Buhârî, Menâkıb mebhasu'n-Nebiyy* (S) ...V, 132)

Muhammed, Peygamber'imizin en meşhûr ismidir. Kur'ânın dört âyetinde de bu isimle anılmışdır: Âlu Imrân: 144; el-Ahzâb: 40; el-Feth: 29; Muhammed: 2.

Beyhakî'nin Delâil'indeki bir rivâyete göre doğduğu zaman dedesi Abdulmuttalib tarafından tertîb edilen ziyâfetde Abdulmuttalib: Onun ismini Muhammed koyacağım. Dilerim ki gökde Allah, yeryüzünde mahlûkatı onu hayır ile yâd etsinler! demiş ve bu dileği tamâmiyle gerçekleşmişdir.

Buhârî, Peygamber'in nesebini Adnân'da bırakmışdır. Daha yukarıya Hz. İbrâhim'e, Âdem'e kadar çıkarmamışdır. Çünkü bu nesebin Adnân'a kadar olan zincirinde nesebler ilmi âlimlerinin ittifakı vardır. Ondan üst tarafında Adnân ile İsmâîl arasında ihtilâf vardır. Bazıları yedi, bazıları dokuz vâsıta ile Adnân'dan İsmâîl'e varmışlardır.

Peygamber'imizin yukarıda zikredilen nesebi çok temiz ve şerefli bir zincirdir. Bir altun silsiledir. Peygamber'imiz yine Buhârî'deki bir hadîsinde:

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : بعثت من خير قرون بني آدم قرناً فقرناً حتى كنت من القرن الذي كنت فيه

= Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S): «Ben —devirden devire ve âileden âileye intikal (ile istifâ) eden— Âdem oğulları soylarının en temizinden halk olundum. Nihâyet şu içinde bulunduğum (Hâşimî) câmiasından neş'et ettim» buyurmuşdur (*Buhârî, menâkıb, sıfatu'n-Nebiyy*, V, 30 «64»).

Bu asîlâne istıfâ Muslim'in metindeki hadîsinde ve bir de Tirmizî'nin hemen hemen aynı meâldeki hadîsinde tam ifâdesini bulmuşdur. Tirmizî'deki rivâyetde şöyle buyurulmuşdur:

«Allah, İbrahîm oğullarından İsmâîl'i, İsmail oğullarından Kinâne oğullarını, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'den Hâşim oğullarını, Hâşim oğullarından da beni süzüb seçmişdir».

İbn Abbâs'dan gelen bir rivâyetde de Peygamber: «Allah beni dâima halâl babaların sulbunden, pâkize anaların rahmine nakledecek nihâyet babamla anamdan izhâr etmişdir. Ve (Âdem ile Havvâ'dan, Abdullah ile Âmine'ye kadar) ebeveynim kat'iyyen nikâhsız bir birliğe uğramamışdır» buyurmuşdur.

her gönderilmeden evvel bana selâm verirdi. Hiç şüphesiz ki ben şimdi de o taşı muhakkak tanımaktayım» buyurdu [2].

İsimleri hakkında şöyle buyurmuşdur: «Bana mahsûs beş isim vardır: Ben *Muhammed*'im, ben *Ahmed*'im, ben o *Mâhiyim* ki Allah benimle küfrü mahvedecekdir. Ben *Hâşir*'im ki —kıyâmet gününde— insanlar beni ta'kib ederek haşr olunacaklar. Ben *Âkıb*'ım, peygamberlerin sonuncusuyum» (*Buhârî, menâkıb mâ câe fî esmâi Rasûlillâh*).

Hadîsdeki kurûn, karn kelimesinin cem'idir. Karn'ın bir hayli ma'nâları vardır: Bir ummete, bir cemâata, bir soya, bir asıra... karn denilir. Hadîsde soy ma'nâsı matlûbdur denilmişdir. Bu hadîse göre Âdem oğullarının teşkîl ettikleri soylar batından batına, âileden âileye temiz bir intikal ile süzüldüğü ve Peygamber'in zâtı da aralarına hiç sifâh karışmıyarak temiz babaların sulbunden, halâl anaların pâkize rahmine intikal ettiği ve en sonu bütün kabîlelerin hürmet ettiği en temiz Hâşimî soyundan neş'et eylediği bildirilmiş oluyor. «Karnen fe karnen» lâfzındaki «fâ», fazîletde tertîbe delâlet ettiği için, Peygamber'in neseb zincirine 'id fazîletin bir tertîb dâhilinde uzakdan yakına doğru geldikce terakkî ederek arttığını ifâde eder.

2. Bu hadisde Peygamber'in bir mu'cizesi ifâde edilmişdir. Bunda cemâdâtdan ba'zısında temyiz hâssasının isbâtı vardır. Bu, yüce Allâh'ın taşlar hakkındaki: «*Sonra bunun arkasından yine kalbleriniz katılaşdı. Şimdi o, taş gibi yahut daha katı. Çünkü taşın öylesi vardır ki ondan ırmaklar kaynar, öylesi vardır ki yarılıb ondan su fışkırır, öylesi de vardır ki Allah korkusu ile yukardan aşağı düşer. Allah ne yaparsanız gâfil değildir*» (el-Bakara: 74) kavli ile diğer bütün varlıklar hakkındaki: «*Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbîh eder. Hiç bir şey hâric değil, hepsi ona hamd ile tesbîh eder. Fakat siz onların tesbîhini iyi anlıyamazsınız.*» (el-İsrâ: 44) ve: «*Görmedin mi göklerde olan herkes ve yerde bulunan herkes, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların bir çoğu hakîkaten Allâh'a secde ediyor.*» (el-Hacc: 18) kavillerine uygundur.

Bu el-İsrâ: 44 üncü âyeti ve el-Hacc: 18 inci âyetine göre Allah'ı yalnız canlı ve şuurlu gördüğümüz mahlûklarım değil, şuursuz tanıdığımız hayvanların, hattâ güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların ve hattâ hayât eserinden mahrûm olduklarını sandığımız cemâdların bile tesbîh ve tenzîh etmekde oldukları anlaşılır. Mütefekkir üstâd rahmetli Mehmed Ali Aynî'nin «*Şeyh i Ekber'i niçin Severim*» adlı kitâbından şu satırları iktibâs ediyoruz:

«Hayât sırrı eşyânın hepsine sârî'dir.» Hz. Şeyh'in (yani Muhyiddîn Arabî'nin) en yüksek bir mülâhazası da budur. Zira cemâdların da hayy ismi şerîfine mazhar ve binâenaleyh zî hayât olduğunu ta'lîm etmekdedir. Bizim onları gayri müteharrik ve gayri nâmî görmemiz ehemmiyyetden ârîdir. Muhyiddîn ibn Arabî ayni basîretle onların hayâtda olduklarını görebilmişdir. Zamanımızdaki ilimler bizim böyle âtıl ve hayâtdan nasîbsiz gördüğümüz cemâdların müterekkib olduğu zerrelerde akıllara hayret veren bir faaliyetin hükümrân olduğunu tasdîk etmekdedir. Âdeta her bir zerre, semâ kubbesindeki güneş manzûmelerinin son derece küçük küçük bir numûnesidir. Lawrence, Lamor, Zeeman'ın bu husûsdaki mesâisini Curie, Perin ile daha nice âlimler ikmâl etmişlerdir ki bunların neticesinde zerrelerin fevkal'âde karışık olan teşekkülleri bedâhet meydanına çıkmişdır. Meselâ üzerinde yazdığım şu tabaka kâğıt, binlerce defa milyar zerreden müteşekkildir. Her zerre gökdeki bir yıldız gibi merkezi etrafında devr edib duruyor! Şu fark ile ki bunların sür'ati yıldızınkinden pek çokdur. Meselâ bizim dâhil olduğumuz güneş manzûmesi erkânından Utârit yıldızı, ki güneşe en yakındır, devrini 88 günde ikmâl eder. Sâniyede ortalama olarak 38 metre kat' eder. Halbuki bir oksijen zerresi içindeki elektron, her sâniyede ortalama 2000 km. mesâfe kat' eyler ve bu zaîf zaman fâsılası içinde kendi güneşi etrafında 620 000 milyar defa deverâna muvaffak olur. Fesubhanallâh! Bu halde umûmen eşyâyı âtıl ve câmid addetmeğe imkân var mı?

Almanya'nın geçen asırda yetiştirdiği en büyük mütefekkir ve âlimlerinden Fechner —ki 1801 de doğmuş, 1887 de Lepzig'de ölmüşdür— mazhar olduğunu haber

(٢) باب تفضيل نبينا صلى الله عليه وسلم على جميع الخلائق

٣ – (٢٢٧٨) حدثني الحكم بن موسى، أبو صالح. حدثنا هقل (يعني ابن زياد) عن الأوزاعي. حدثني أبو عمار. حدثني عبد الله بن فروخ. حدثني أبو هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «أنا سيد ولد آدم يوم القيامة. وأول من ينشق عنه القبر. وأول شافع وأول مشفع».

(2) PEYGAMBER'İMİZ (S) İN BÜTÜN MAHLÛKAT ÜZERİNE FAZÎLETLİ KILINMASI BÂBI

3 — (2278) .... : Ebû Hureyre (R) tahdîs edib şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Ben kıyâmet gününde Âdem çocuklarının seyyidiyim. Ben kabri ilk yarılıb açılacak olan kimseyim. Ben, ilk şefâat ediciyim ve şefâatı kabûl olunacak ilk kimseyim» buyurdu[3].

(٣) باب في معجزات النبي صلى الله عليه وسلم

٤ – (٢٢٧٩) وحدثني أبو الربيع، سليمان بن داود العتكي. حدثنا حماد (يعني ابن زيد). حدثنا ثابت عن أنس؛ أن النبي ﷺ دعا بماء فأتي بقدح رحراح. فجعل القوم يتوضئون. فحزرت ما بين الستين إلى الثمانين. قال: فجعلت أنظر إلى الماء ينبع من بين أصابعه.

---

verdiği nûrânî bir müşâhade sayesinde tabîatın hayât sâhibi olduğuna zâhib olmuşdu. Bu zât başlıca felsefî eseri olan «*Zend-Avesta*» sında bu zehâbın, nihâyet âmmenin kabûlune mazhar olacağı kanâatını ızhâr ediyor. Fechner, semâvî cirimlerden her birinin güneş sistemlerinden umûmunun kendilerine hâss bir şuura mâlik olduklarına zâhib olmuşdur. Bu, pek garîb bir şey! Zira Muhyiddîn İbn Arabî'yi büyük bir Alman filozofu ondokuzuncu asrın sonunda tasdik ediyor!... (H. Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, II, 484, İsrâ sûresi 44 üncü âyetin hâşiyesi).

Bazı küçük tasarruflarla iktibâs ettiğim bu sözler vesilesi ile hem Mehmed Ali Ayni'ye, hem de Hasan Basri Çantay'a Cenâb-ı Allah'dan rahmetler niyâz eylerim (Mütercim).

Hz. Mûsâ'nın İsrâil oğulları ile geçen bir yıkanma vak'asını anlatan hadîsde de bir taş Mûsâ'nın elbisesini alıb kaçmışdı. Bu hadîs, tefsîr kitâblarında el-Ahzâb: 69 uncu âyetin tefsîri sırasında; bir de Muslim, *el-Câmiu's-Sahîh*'de (*hayz, bâbu cevâzi'l-iğtisâli uryânen fi'l-halveti*, I, 391 «75») Ebû Hureyre'den rivâyet edilmişdir.

3. *Seyyid*, kelimesi müfred ve cem' olarak Kur'ân'ın şu âyetlerinde geçer: Âlu İmrân: 39; Yûsûf: 25; el-Ahzâb: 67. Bu kelime hakkında Âsım Efendi şu izâhatı veriyor:

Suvd, *suvdud* ve *siyâdet* masdarlardır ki bir âdem kavmi arasında ulu ve azîmu'l-kadr olmak ma'nâsınadır. Ve bu *suvûd*dan alınmışdır ki cemâatı kesîre umûruyetini mütevellî olmakdan ibâretdir. Ve su'dud, kunfuz vezninde isimdir, ululuk ve sergerdelik ma'nâsınadır... es-Seyyid, ceyyid vezninde ondan sıfatdır. Ulu, mehter ve sergerde adama denir. Cem'i, sâde gelir ki aslı *seyede* idi. Ve *seyâid* ve *esyâd* gelir... (*Kamûs Ter.*).

Şu îzâha göre *seyyid*, kerîm, halîm, bâtıla tenezzül etmeden güzel sûretle insânların rızâsını alır, akranına üstün, riyâsete lâyık demekdir. Türkcede biz bu seyyid kelimesini *efendi* sözü ile karşılıyoruz.

(3) PEYGAMBER (S) İN MU'CİZELERİ HAKKINDA BÂB

4 — (2279) .... : Sâbit, Enes (ibn Mâlik R) den şöyle tahdîs etmişdir: Peygamber (S) biraz su istedi. Kendisine duvarları kısa, genişçe bir tasla su getirildi. Oradaki cemâat abdest almağa başladılar. Ben bu abdest alanların adedini yetmiş ile seksen kadar takdîr ettim. Bu sırada ben, Peygamber'in parmaklarının arasından kaynar halde olan o suya bakmaya başladım.

٥ — (...) وحدثني إسحٰق بن موسى الأنصاري . حدثنا معن . حدثنا مالك . ح وحدثني أبو الطاهر . أخبرنا ابن وهب عن مالك بن أنس ، عن إسحٰق بن عبد الله بن أبي طلحة ، عن أنس ابن مالك ؛ أنه قال : رأيت رسول الله ﷺ ، وحانت صلاة العصر ، فالتمس الناس الوضوء فلم يجدوه . فأتي رسول الله ﷺ بوضوء . فوضع رسول الله ﷺ في ذلك الإناء يده . وأمر الناس أن يتوضؤا منه . قال : فرأيت الماء ينبع من تحت أصابعه . فتوضأ الناس حتى توضؤا من عند آخرهم .

5 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle demişdir: Bir kerre Rasûlullah'ı şöyle gördüm: İkindi namazı yaklaşmışdı. Halk abdest suyu aradılar da bulamadılar. Rasûlullah'a (bir kab içinde bir mikdâr) abdest suyu getirildi. Rasûlullah (S) mubârek elini bu kabın içine koydu ve halka oradan abdest almalarını emretti. Enes der ki: İşte o zaman Rasûlullah'ın parmakları altından su kaynadığını ve oradaki insanlardan hiç kimse hâric kalmamak üzere sonuna kadar hepsinin abdest aldıklarını gördüm [4].

4. Vak'a Medîne'nin pazar yeri olan Zevrâ'da olmuşdur. Rivâyete göre Peygamber'in yanına getirilen su, bir kişinin abdest almasına yetecek mikdârda idi. Su gelince Peygamber mubârek parmaklarını içine sokub suyun içinde yıkadılar. Ondan sonra bir su kaynağından su nasıl fışkırırsa, parmakları arasından öylece su fışkırmağa başlamışdır. Bu da koca pazar halkını ihtivâ eden büyük bir kalabalık huzûrunda vâkı' olmuşdur. O gün o sudan abdest alanların adedi sahîh olarak zabd edilmiş değilse de muhtelif rivâyetlere göre yetmiş ile üç yüz arasındadır. İşte bu, bir çok şâhidlerin gözleri önünde zâhir olan ve akıllara hayret verecek bâhir bir mu'cizedir. Bunu rivâyet edenler hep Buhârî'nin sıka kabûl ettiği râvîlerdir. Bu yüksek mu'cize elbette vâki' olduğu ilk günden beri hep dillere destân olagelmişdir. Buhârî ve Muslim'in günlerinde bol bol rivâyet edildiği gibi, sahâbîler asrında da musliman meclisleri ve mahfillerinde araştırma ve konuşma mevzûu olmuşdur. Böyle iken rivâyetin kuvvetini zayıflatacak, acaba! dedirtecek hiçbir muhâlif rivâyet nakl edilmiş değildir.

Bu münâsebetle Kadı Iyâd der ki: Bu mes'eleyi, adedi pek çok olan sikalar, vâkıayı rivâyet eden büyük kalabalıkdan, onlar da bütün sahâbeden rivâyet etmişlerdir. Bu haberler pek kalabalık kimselerin toplanma yerlerinde, ordugâhlarda rivâyet edilmiş iken, hiçbir sahâbînin herhangi bir râvîye muhâlefet ettiğine veya gördüm dediğini inkâr ettiğine dâir rivâyet yokdur. Sahâbîler bahis konusu olunca bu gibi yerlerde susanın susması, konuşanın konuşmasından farksızdır. Zira onlar bâtıla karşı susmakdan, yalana karşı müdâhaneden münezzeh kimselerdir.

٦ — (...) حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ . حَدَّثَنَا مُعَاذٌ (يَعْنِي ابْنَ هِشَامٍ) . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ . حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابَهُ بِالزَّوْرَاءِ (قَالَ : وَالزَّوْرَاءُ بِالْمَدِينَةِ عِنْدَ السُّوقِ وَالْمَسْجِدِ فِيمَا ثَمَّهْ) دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ . فَوَضَعَ كَفَّهُ فِيهِ . فَجَعَلَ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ . فَتَوَضَّأَ جَمِيعُ أَصْحَابِهِ . قَالَ قُلْتُ : كَمْ كَانُوا ؟ يَا أَبَا حَمْزَةَ ! قَالَ : كَانُوا زُهَاءَ الثَّلَاثِمِائَةِ .

6 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmişdir : Allâh'ın Peygamber'i (S) ve onun sahâbîleri Zevrâ'da idiler. (Râvî : Zevrâ, Medîne'de çarşının ve mescidin bulunduğu işte şu civârda bir yerdir dedi) [5]. Peygamber, içinde su bulunan bir tas istedi. Müteâkiben avcunu onun içine koydu. Bunun üzerine Peygamber'in parmakları arasından su kaynayıb fışkırmaya başladı [6]. Sahâbîlerinin hepsi abdest aldılar. Enes'den rivâyet eden Katâde dedi ki : Ben Enes'e : Bu sudan abdest alanlar kaç kişilerdi? yâ Ebâ Hamza! diye sordum. O : Üç yüz kişi kadar idiler dedi [7].

«Böyle şeyleri tasdîk edemeyiz, fenne muhâlif olan bu gibi şeyleri aklımız almaz» demek hakka karşı pek soğuk bir inâd ve bile bile muhâlefet etmekdir. Fen ehlini haberdar olmadıkları şeylerin vukû' bulmadığına şâhid etmek, onları yalancı şâhid, daha doğrusu şuursuz şâhidler menzilesine indirmek istemekdir. Hakîkî fen ehli, bilmedikleri, görmedikleri hâdiselere ceffe'l-kalem olmaz demezler. Nefî'den de isbâtdan çekinerek bilmiyoruz demekle yetinirler. Bilhassa onlar, i'timâd ettikleri tecrübe sâhiblerinin ve tecrübe sâhiblerinden rivâyet edenlerin vâhid haberine bile kanâat edib rivâyetlerini hüsnü telâkkî ederler ve hülâsa buna binâ ederek ilmî sermayelerini çoğaltmaya râzıy olurlar. Herhangi bir mütefennin kimse ma'lûmatını yoklasa, ilmî hakîkatlardan diyebildiği şeylerin binde birini bizzât tecrübeye fursat bulamamış, tecrübesi lâhık olamıyan hakîkatları hep âhad haberleri ile kendisine mal etmiş olduğunu görür. Acaba i'timâda lâyık, sağlam râvilerin bizzât görüb işittikleri kevnî mu'cizeler hakkındaki rivâyet ve şehâdetleri başka bir şey midir? (*Tecrîd* Ted. I, 128-129).

5. *Zevrâ*, Medîne'de Peygamber'in mescidine yakın bir yerin adıdır (*Kamûs Ter.*).

6. Kadı Iyâd, Müzeni'den ve âlimlerin çoğundan nakletti ki bunun ma'nâsı, suyun bizzât Peygamber'in parmaklarından çıkıyor ve fışkırıyor olmasıdır. Dediler ki, bu — Mûsâ kıssasındaki — suyun taşdan fışkırmasından daha büyük bir mu'cizedir. Bunu «suyun parmaklarından kaynadığını görüyordum» rivâyeti te'yîd eder. İkincisi de, Allah'ın oradaki suyu çoğaltması ve çoğalan suyun bizzât parmaklarından değil de parmaklarının arasından fışkırması sûretiyle olması ihtimalidir. Her iki ihtimâl de zâhir bir mu'cize ve bâhir bir âyetdir (Nevevî).

7. Ebû Nuaym : Bu az mikdâr suyu Enes ibn Mâlik'in kendisi, Ummu Seleme'nin evinden getirdiğini ve cemâatın hepsi abdest aldıkdan sonra Ummu Seleme'ye götürüb verdiğini rivâyet etmişdir. Bu vâkıa usûlen âhâd tarîkiyle menkûl olub şeklen zann ifâde ederse de vâkıada üç yüz kadar sahâbî bulunub doğruluk ve adâletleri muhakkak olan bunların hiçbirisi tarafından red ve inkâr olunmamış bulunması her halde zannın fevkınde bir kat'iyyet ifâde eder. Tâbiî ve Etbâu't-tâbiî devirlerinde ise rivâyet tarîkleri çoğalmış ve Buhârî zamanına kadar bu râvîlerden hiçbirisinde şüpheyi mûcib cüz'î bir muhâlefet bulunmamışdır. Şu halde bu i'câzkar vâkıanın âdetin hilâfında bir hakîkat olduğu kabûl edilmek icâb eder. Bu cihetle bu haber tabîat kanunlarına aykırıdır diye red edilemez. Çünkü yalan üzerine ittifakları âdeten çok uzak olan büyük bir kalabalık tarafından muhâlefetsiz naklolunan ve vukûu muhakkak bulunan bir vâkıayı red ve inkâr inâd ve mükâbere olur.

٧ — (...) وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا سعيد عن قتادة ، عن أنس ؛ أن النبي ﷺ كان بالزوراء . فأتي بإناء ماء لا يغمر أصابعه . أو قدر ما يواري أصابعه . ثم ذكر نحو حديث هشام .

7 — ( ) .... : Saîd, Katâde'den, o da Enes (R) den şöyle tahdîs etti : Peygamber (S) Zevrâ'da idi. Derken kendisine bir su kabı getirildi. Getirilen su, Peygamber'in parmaklarını örtmüyor, yahut da parmaklarını örtecek mikdârda idi. Râvî bundan sonra (altı rakamlı) Hişâm hadîsi tarzında zikr etmişdir.

٨ — (٢٢٨٠) وحدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ أن أم مالك كانت تهدي للنبي ﷺ في عكة لها سمنا . فيأتيها بنوها فيسألون الأدم . وليس عندهم شيء . فتعمد إلى الذي كانت تهدي فيه للنبي ﷺ . فتجد فيه سمنا . فما زال يقيم لها أدم بيتها حتى عصرته . فأتت النبي ﷺ فقال « عصرتيها ؟ » قالت : نعم . قال « لو تركتيها ما زال قائما » .

8 — (2280) .... : Ma'kıl, Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir (R) den şöyle tahdîs etti : Ummu Mâlik, kendisine âid kırbadan küçük bir yağ tulumu içinde Peygamber'e yağ hediye eder idi. Akibinde bu kadının oğlanları kendisine gelirler de katık isterlerdi. Halbuki onların yanında (yiyecek) hiçbir şey de yokdu. Kadın, içinde Peygamber'e yağ hediye eder bulunduğu yağ tulumuna yönelirdi de onun içinde bir parça yağ bulurdu. Ve o yağ kadın için, evinin katığı olur dururdu. Nihâyet kadın, o yağ tulumunu sıktı. Akibinde Peygamber'in yanına geldi. Peygamber (S) kendisine : «Sen o yağ tulumunu sıktın mı?» diye sordu. Kadın : Evet, dedi. Peygamber : «Eğer sen o yağ tulumunu sıkmadan bırakmış olsaydın dâima yağ mevcûd olacakdı» buyurdu [8].

٩ — (٢٢٨١) وحدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ أن رجلا أتى النبي ﷺ يستطعمه . فأطعمه شطر وسق شعير . فما زال الرجل يأكل منه وامرأته وضيفهما . حتى كاله . فأتى النبي ﷺ فقال « لو لم تكله لأكلتم منه ، ولقام لكم » .

8. «Nihâyet kadın onu sıktı» sözünün ma'nâsı, kadın o yağ tulumunu sıkınca yağın bereketi gitti demekdir. Bundan sonra gelecek hadîsdeki «nihâyet o zât arpayı ölçeğe vurdu» sözü de bu ma'nâyadır. Yani o zât arpayı ölçtüğü zaman arpanın bereketi gitti demekdir.

Âlimler, bundaki hikmet şudur dediler : Yağ tulumunu sıkmak ve arpayı ölçmek, Allâh'ın rızkına karşı teslîmiyet ve tevekküle zıddır. Bu hareket, tedbiri, değişme ve kuvvete tutunmayı, Allâh'ın hükmünün sırlarını ve fadlını ihâtaya uğraşmayı tazammun eder. Böyle yapan da o ni'metin zevâlı ile muâkaba olunur (Nevevî).

9 — (2281) .... : Ma'kıl, Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir'den şöyle tahdîs etti : Bir kimse Peygamber'e geldi ve ondan kendisine yiyecek vermesini istedi. Peygamber (S) de ona yarım deve yükü arpa verdi[9]. Artık o zât bu arpayı ölçeğe vuruncaya kadar kendisi, karısı ve her ikisinin konukları bu arpadan yemekde devâm ettiler. (Ölçeğe vurunca arpa tükendi ve) o zât tekrar Peygamber'e geldi. Peygamber : «Eğer o arpayı ölçmemiş olsaydın muhakkak ondan yemekde devâm edecektiniz ve o sizin rızkınız olmakda devâm edecekdi» buyurdu.

١٠ - (٧٠٦) حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. حدثنا أبو علي الحنفي. حدثنا مالك (وهو ابن أنس) عن أبي الزبير المكي؛ أن أبا الطفيل عامر بن واثلة أخبره؛ أن معاذ بن جبل أخبره. قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ عام غزوة تبوك. فكان يجمع الصلاة. فصلى الظهر والعصر جميعا. والمغرب والعشاء جميعا. حتى إذا كان يوما أخر الصلاة. ثم خرج فصلى الظهر والعصر جميعا. ثم دخل ثم خرج بعد ذلك. فصلى المغرب والعشاء جميعا. ثم قال «إنكم ستأتون غدا، إن شاء الله، عين تبوك. وإنكم لن تأتوها حتى يضحي النهار. فمن جاءها منكم فلا يمس من مائها شيئا حتى آتي» فجئناها وقد سبقنا إليها رجلان. والعين مثل الشراك تبض بشيء من ماء. قال فسألهما رسول الله ﷺ «هل مسستما من مائها شيئا؟» قالا: نعم. فسبهما النبي ﷺ، وقال لهما ما شاء الله أن يقول. قال ثم غرفوا بأيديهم من العين قليلا قليلا. حتى اجتمع في شيء. قال وغسل رسول الله ﷺ فيه يديه ووجهه. ثم أعاده فيها. فجرت العين بماء منهمر. أو قال غزير - شك أبو علي أيهما قال - حتى استقى الناس. ثم قال «يوشك، يا معاذ! إن طالت بك حياة، أن ترى ما ههنا قد ملئ جنانا».

10 — (706) .... : Muâz ibn Cebel (R) haber verib şöyle dedi : Biz Tebuk gazvesi yılında Rasûlullah (S) ile beraber sefere çıktık. Sefer esnâsında Rasûlullah namazı cem' eder idi. Şöyle ki öğlen ile ikindiyi cem' ederek kılar, akşam ile yatsuyu da cem'ederek kılardı. Nihâyet bir gün de namazı geri bırakmışdı. Sonra çıkıb öğlen ile ikindiyi cem' ederek kıldırdı. Sonra (çadırına) girdi, sonra bunun ardından çıktı ve ak-

9. *Vesk*, altmış sâ' alabilen bir ölçek ve mikdâra denir. Bir kavle göre bir deve yükünden ibâretdir. Birinci kavle göre altmış nebevî sâ', Hicâz ehli indinde üç yüz yirmi rıtl eder. Irak ehli indinde dört yüz seksen rıtl eder. Nitekim *en-Nihâye*'de de böyle resm edilmişdir (*Kamûs Ter.*).

şamla yatsuyu cem' ederek kıldırdı[10]. Sonra: «Sizler inşâallah yarın Tebuk pınarına varacaksınız. Sizler o pınarın yanına gündüzün duhâ vaktı girmedikce asla gitmiyeceksiniz. Sizden her kim o pınarın yanına giderse, ben gelmedikce sakın onun suyundan hiçbir şeye el sürmesin» buyurdu. Nihâyet bizler o pınarın yanına geldik. Halbuki iki kişi de pınarın başına bizden önce varmışdı. Pınarın suyu da ayakkabı tasması gibi incecikden azar azar akıyordu. Rasûlullah pınarın başına bizlerden önce varan o iki kimseye: «Bu pınarın suyundan bir şeye el sürdünüz mü?» diye sordu. Onlar: Evet dokunduk dediler. Bunun üzerine Peygamber onlara serzeniş etti ve Allâh'ın dileyib müsâade ettiği kadar ağır sözler söyledi. Sonra insanlar o pınarın suyundan elleri ile azar azar avucladılar. Nihâyet bu avuclanan sular bir şeyin içinde toplandı. Rasûlullah o kabın içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. Sonra o suyu pınarın içine iâde etti. Bunun üzerine pınar bol bol dökülüb akmağa başladı, yahut da çok akmağa başladı. — Râvî Ebû Ali, Mâlik ibn Enes'in bu lafızlardan hangisini söylediğinde şek etmişdir — Nihâyet insanlar sularını aldılar. Sonra Rasûlullah: «Yâ Muâz! Uzun bir hayâta mazhar olman ve buraların yakında bahçeler ve ma'mûreliklerle dolub taştığını görmen çok muhtemildir» buyurdu.

10. Bunlardan birincisi, cem'u takdîme, ikincisi de cem'i te'hîre işâretdir. Bu hadîs, seferde iki namazı takdîm ve te'hîr sûretiyle cem' etmenin cevâzı husûsunda Şâfiî'nin müstenedi (yani dayandığı delîl) dir. Hanefî'lere göre Arafât ile Müzdelife'den başka yerde iki namazı cem' etmek câiz olmaz. Hanefî'ler bu hadîs ve benzerlerinden: Peygamber birinci namazı son vaktında, ikinciyi de ilk vaktında kıldı da işte cem' bu sûretle hâsıl oldu. Yoksa öğleyi, ikindinin vaktı girinceye kadar geri bırakmak sûretiyle değil diye cevab verirler. Onlar bu husûsda Buhârî ve Muslim'in İbn Mes'ûd'dan rivâyet ettikleri şu hadîse tutunurlar: İbn Mes'ûd: «Ben Rasûlullah'ın Muzdelife'den başka bir yerde hiçbir namazı vaktının hâricinde kıldığını görmedim. Rasûlullah Muzdelife'de akşam ile yatsuyu cem' ederek kıldı. Ertesi günün sabah namazını da vaktından evvel kıldı» demişdir. Hanefîlere göre bu son hadis, hazarda olsun, seferde olsun öğlen ile ikindi ve akşam ile yatsu arasını cem' etmenin cevâzını ihtivâ eden her hadîsle ameli ibtâl eder.

١١ — (١٣٩٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى ، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ . قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ غَزْوَةَ تَبُوكَ . فَأَتَيْنَا وَادِيَ الْقُرَى عَلَى حَدِيقَةٍ لِامْرَأَةٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اخْرُصُوهَا » فَخَرَصْنَاهَا . وَخَرَصَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ . وَقَالَ « أَحْصِيهَا حَتَّى نَرْجِعَ إِلَيْكِ ، إِنْ شَاءَ اللهُ » وَانْطَلَقْنَا . حَتَّى قَدِمْنَا تَبُوكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « سَتَهُبُّ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَةَ رِيحٌ شَدِيدَةٌ . فَلَا يَقُمْ فِيهَا أَحَدٌ مِنْكُمْ . فَمَنْ كَانَ لَهُ بَعِيرٌ فَلْيَشُدَّ عِقَالَهُ » فَهَبَّتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ . فَقَامَ رَجُلٌ فَحَمَلَتْهُ الرِّيحُ حَتَّى أَلْقَتْهُ بِجَبَلَيْ طَيِّئٍ . وَجَاءَ رَسُولُ ابْنِ الْعَلْمَاءِ ، صَاحِبِ أَيْلَةَ ، إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِكِتَابٍ . وَأَهْدَى لَهُ بَغْلَةً بَيْضَاءَ . فَكَتَبَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ . وَأَهْدَى لَهُ بُرْدًا . ثُمَّ أَقْبَلْنَا حَتَّى قَدِمْنَا وَادِيَ الْقُرَى . فَسَأَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَرْأَةَ عَنْ حَدِيقَتِهَا « كَمْ بَلَغَ ثَمَرُهَا ؟ » فَقَالَتْ : عَشَرَةَ أَوْسُقٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي مُسْرِعٌ . فَمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ فَلْيُسْرِعْ مَعِيَ . وَمَنْ شَاءَ فَلْيَمْكُثْ » فَخَرَجْنَا حَتَّى أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ . فَقَالَ « هَذِهِ طَابَةُ . وَهَذَا أُحُدٌ . وَهُوَ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ » ثُمَّ قَالَ « إِنَّ خَيْرَ دُورِ الْأَنْصَارِ دَارُ بَنِي النَّجَّارِ . ثُمَّ دَارُ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ . ثُمَّ دَارُ بَنِي عَبْدِ الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ . ثُمَّ دَارُ بَنِي سَاعِدَةَ . وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ » فَلَحِقَنَا سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ . فَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ : أَلَمْ تَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَيَّرَ دُورَ الْأَنْصَارِ . فَجَعَلَنَا آخِرًا . فَأَدْرَكَ سَعْدٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! خَيَّرْتَ دُورَ الْأَنْصَارِ فَجَعَلْتَنَا آخِرًا . فَقَالَ « أَوَلَيْسَ بِحَسْبِكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الْخِيَارِ » .

11 — (1392) .... : Ebû Humeyd (es-Sâidiyy R) şöyle dedi : Biz Rasûlullah (S) ile beraber Tebuk gazvesine çıktık. Nihâyet Vâdi'l-Kurâ'-ya, bir kadına âid bir bahçenin üzerine geldik. Rasûlullah biz sahâbîlerine : «Bu bahçenin hurma mahsûlunu tahmîn ediniz» buyurdu. Biz de bahçenin mahsûlunu tahmîn ettik. Rasûlullah kendisi de bahçenin mahsûlunu on vesk tahmîn etti ve bahçe sâhibesi olan kadına : «Biz inşâallah tekrar sana dönünceye kadar sen bu bahçe mahsûlunun ne kadar ölçek geldiğini say» buyurdu. Müteâkiben biz yolumuza devam ettik ve nihâyet Tebuk'a geldik. Rasûlullah : «Bu gece sizin üzerinizden şiddetli bir rüzgâr esecekdir. Sakın sizden hiç kimse bu rüzgâr esnasında ayağa kalkmasın. Devesi olan da, devesinin ipini sıkı bağlasın» buyurdu. Ve (hakîkaten o gece) şiddetli bir rüzgâr esti. O sırada birisi ayağa kalkmışdı.

Rüzgâr onu sürükleyip tâ Tayy'in iki dağına attı. (Bu sefer de) Eyle sâhibi olan İbnu'l-Almâ'nın elçisi Rasûlullah'a bir mektûb getirdi. Peygamber'e de beyaz bir katır hediye etti. Rasûlullah da ona bir emânnâme yazdı ve bir bürde hediyye etti. Sonra geriye döndük. Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğimiz zaman Rasûlullah o bahçe sâhibesi olan kadına bahçesinden sorub «bahçenin mahsûlu ne mikdâra bâliğ oldu?» dedi. Kadın: On vesk geldi dedi. (Kafile Medîne'ye yaklaşınca) Rasûlullah: «Ben sur'atle gideceğim. Sizden de her kim isterse benimle beraber sür'atle hareket etsin, isteyen de eylensin» buyurdu. Bizler yola çıktık. Nihâyet Medîne'yi uzaktan gördüğümüzde Rasûlullah: «İşte bu Tâbe'dir. Ve bu da Uhud'dur. Uhud öyle bir dağdır ki, o bizleri sever, biz de onu severiz» buyurdu. Rasûlullah sonra: «Muhakkak ki Ensâr yurtlarının en hayırlısı Neccâr oğullarının yurdudur. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları yurdu, sonra Abdu'l-Hâris İbni'l-Hazrec oğulları yurdu, sonra da Sâide oğulları yurdudur. Hulâsa bütün Ensâr yurtları (yani mahalleleri halkı) nda hayır vardır» buyurdu. Derken bize arkamızdan Sa'd ibn Ubâde yetişdi. Ebû Useyd ona: Görmedin mi Rasûlullah Ensâr yurdlarının sıra ile hayırlılıklarını ve fazîletlerini söyledi de bizi bunda en sonuncu kıldı? dedi. Bunun üzerine Sa'd Rasûlullah'a yetişti ve: Yâ Rasûlallah! Ensâr yurtlarının sıra ile hayırlılıklarını söyleyib bizleri sonuncu kıldın! dedi. Rasûlullah: «Hayırlılardan olmaklığınız size kâfi değil midir?» buyurdu [11].

١٢ – (...) حدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا المغيرة بن سلمة المخزومي. قالا: حدثنا وهيب. حدثنا عمرو بن يحيى، بهذا الإسناد، إلى قوله «وفي كل دور الأنصار خير» ولم يذكر ما بعده من قصة سعد بن عبادة. وزاد في حديث وهيب: فكتب له رسول الله ﷺ ببحرهم. ولم يذكر في حديث وهيب: فكتب إليه رسول الله ﷺ.

12 — ( ) .... : Buradaki râvî Amr ibn Yahyâ bu isnâdla «hulâsa bütün Ensâr yurdlarında hayır vardır» sözüne kadar rivâyet etti, fakat bundan sonraki Sa'd ibn Ubâde kıssasını zikretmedi. Buradaki râvîlerden Vuhayb'ın hadîsinde: Rasûlullah da ona beldeleri halkı için bir

11. Bu hadîsde Peygamber'in muhim bir mu'cizesi görülmekdedir. Bu da Tebuk seferinde bir gece şiddetli bir fırtınanın kopacağını Peygamber'in vukûundan evvel bütün orduya haber vermesi ve ona göre sahâbîlerine gereken ihtiyât tedbîrlerini aldırmasıdır. Bu tedbîrler zümresinden birisi, herkesin fırtına sırasında bulunduğu yerde sinmesi ve ayağa kalkıb gezinmemesidir. Bir diğeri de suvârîlerin develerini sıkı bağlamaları keyfiyetidir. Hakîkaten bu şiddetli fırtına haber verildiği gibi kopmuş ve fırtına gâfil avladığı bir kimseyi Tayy dağlarına kadar önüne katarak sürükleyib atmışdır.

emânnâme yazdı, fıkrasını ziyâde etti. Fakat yine bu Vuhayb'ın hadîsinde : Rasûlullah ona yazdı fıkrasını zikretmedi.

(٤) باب توكله على الله تعالى، وعصمة الله تعالى له من الناس

١٣ — (٨٤٣) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن أبي سلمة، عن جابر. ح وحدثني أبو عمران، محمد بن جعفر بن زياد (واللفظ له). أخبرنا إبراهيم (يعني ابن سعد) عن الزهري، عن سنان بن أبي سنان الدؤلي، عن جابر بن عبد الله. قال: غزونا مع رسول الله ﷺ غزوة قبل نجد. فأدركنا رسول الله ﷺ في واد كثير العضاه. فنزل رسول الله ﷺ تحت شجرة. فعلق سيفه بغصن من أغصانها. قال: وتفرق الناس في الوادي يستظلون بالشجر. قال: فقال رسول الله ﷺ «إن رجلا أتاني وأنا نائم. فأخذ السيف فاستيقظت وهو قائم على رأسي. فلم أشعر إلا والسيف صلتا في يده. فقال لي: من يمنعك مني؟ قال قلت: الله. ثم قال في الثانية: من يمنعك مني؟ قال قلت: الله. قال فشام السيف. فها هو ذا جالس» ثم لم يعرض له رسول الله ﷺ.

(4) PEYGAMBER'İN YÜCE ALLÂH'A TEVEKKÜLÜ VE YÜCE ALLÂH'IN ONU İNSANLARDAN KORUMASI BÂBI

13 — (843) .... : Câbir ibn Abdillâh (R) şöyle dedi : Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde Necd tarafına doğru bir gazveye gittik. (Dönüşde) Rasûlullah (S) ulu ağacı çok olan bir vâdîde bize yetişdi. Akabinde Rasûlullah (dinlenmek için) bir ağacın altına indi ve kılıcını ağacın dallarından birine asdı. Sefer halkı da ağaçlarla gölgelenmek üzere vâdî içinde dağıldılar. Sonra Rasûlullah bize : «Ben uyurken bir kimse benim yanıma geldi ve kılıcı aldı. Bu sırada ben hemen uyandım. O da baş ucumda dikelmiş halde idi. Kılıcın onun elinde kınından sıyrılmış vaziyette olduğundan başka bir şey hissetmemişdim ki o bana : Benim tecâvuzumdan şu anda seni kim kurtarabilir? dedi. Ben de : Allâh korur dedim. Sonra o bedevî ikinci defa da bana : Şimdi benden seni kim koruyabilir? dedi. Ben yine : Allâh korur, dedim. Bunun üzerine adam kılıcı kınına koydu. İşte o kimse şurada oturuyor» dedi. Sonra Rasûlullah o insana karşı bir harekette bulunmadı (yani ona bir cezâ vermedi) [12].

12. Bundan sonraki hadîsin ikinci rivâyetinde tasrîh edildiği üzere bu vak'a Zâtu'r-Rıka' seferinde olmuşdur. Buhârî'nin Zâtu'r-Rıkâ' bâbındaki bir rivâyetinde bu bedevînin adı *Gavres ibn Hâris* olduğu bildirilmişdir. Rasûlullah'ın bu bedevîyi cezâlandırmayıb

١٤ — (...) وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي وأبو بكر بن إسحاق. قالا: أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب عن الزهري. حدثني سنان بن أبي سنان الدؤلي وأبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أن جابر بن عبد الله الأنصاري، وكان من أصحاب النبي ﷺ، أخبرهما؛ أنه غزا مع النبي ﷺ غزوة قبل نجد. فلما قفل النبي ﷺ قفل معه. فأدركتهم القائلة يوما. ثم ذكر نحو حديث إبراهيم ابن سعد ومعمر.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. حدثنا أبان بن يزيد. حدثنا يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة، عن جابر. قال: أقبلنا مع رسول الله ﷺ. حتى إذا كنا بذات الرقاع. بمعنى حديث الزهري. ولم يذكر: ثم لم يعرض له رسول الله ﷺ.

14 — ( ) .... : Peygamber'in sahâbîlerinden olan Câbir ibn Abdillah (R) haber verdi ki kendisi Peygamber (S) ile beraber Necd tarafına doğru bir gazveye gitmişdi. Peygamber bu gazâdan döndüğü zaman Câbir de onunla beraber dönmüşdü. Dönüşde bir gün kendilerine gün ortası sıcağı erişmişdi.. Râvî bundan sonra (13 rakamı ile geçen) İbrahim ibn Sa'd ve Ma'mer hadîsi tarzında zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Câbir'in : Biz Rasûlullah ile beraber döndük. Nihâyet Zâtu'r-Rıka' denilen yerde bulunduğumuz zaman diyerek rivâyet ettiği hadîsi (14 rakamlı) Zuhrî hadîsi ma'nâsıyle rivâyet etmiş fakat : Sonra Rasûlullah o insana karşı bir harekette bulunmadı, fıkrasını zikretmemişdir.

(٥) باب بيان مثل ما بعث النبي صلى الله عليه وسلم من الهدى والعلم

١٥ — (٢٢٨٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو عامر الأشعري ومحمد بن العلاء (واللفظ لأبي عامر). قالوا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال «إن مثل ما بعثني الله به عز وجل من الهدى والعلم كمثل غيث أصاب أرضا. فكانت منها طائفة طيبة. قبلت الماء فأنبتت الكلأ والعشب الكثير. وكان منها أجادب أمسكت الماء.

---

afvetmesi, hem bedevinin, hem de kabîlesi halkının gönüllerini te'sirli olarak muslimanlığa ısındırmak içindir. Vâkidî'nin rivâyetine göre Rasûlullah'ın bu arzusu gecikmeyib tahakkuk etmiş, Gavres musliman olduğu gibi Peygamber'in bu mu'cizesini, bu afv ve musâmahasını duyan kabîlesi halkından pek çok kimseler de musliman olmuşlardır.

فَنَفَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ . فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسَقَوْا وَرَعَوْا . وَأَصَابَ طَائِفَةً مِنْهَا أُخْرَى . إِنَّمَا هِيَ قِيعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلَأً . فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِي دِينِ اللَّهِ ، وَنَفَعَهُ بِمَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ ، فَعَلِمَ وَعَلَّمَ وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا . وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ » .

(5) PEYGAMBER (S) İN BA'S OLUNDUĞU HİDÂYET VE İLMİN MESELİNİ BEYÂN BÂBI

15 — (2282) .... : Ebû Mûsâ (R) dan, (şöyle demişdir) : Peygamber (S) buyurdu : «Azîz ve Celîl olan Allah'ın benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim, yağmura benzer. (Bu yağmur kâh öyle) bir toprağa düşer ki onun bir kısmı güzel bir tâifedir. Suyu kabûl eder de çayır ile bol ot bitirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu (üstünde) tutar da yüce Allah onunla halkı fâidelendirir. Ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını suvarıb güderler. Bu yağmur diğer nev' toprağa daha isâbet eder ki o düz ve kaypakdır. Ne suyu tutar, ne de çayır bitirir. Allâh'ın dînini anlayıb da Allâh'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilib başkasına bildiren kimse ile (bunu duyduğu vakıt kibrinden) başını bile kaldırmayan ve Allâh'ın benimle gönderilen hidâyetini kabûl etmeyen kimse işte böyledir» [13].

13 Hadîsin ma'nâları ve maksadı, Peygamber'in getirdiği hidâyetin suya benzetilmesidir. Bunun da ma'nâsı, toprak üç nevidir, insanlar da böyledir. Birinci nevi toprak, yağmurla faydalanır da ölü hale gelmesinin ardından dirilir, ot bitirir. Artık kendisi ile insanlar, hayvanlar, ekinler ve diğer şeyler faydalanırlar. İnsanlardan birinci nevi de böyledir: Kendisine hidâyet ve ilim ulaşır da o bunu ezberler, kalbi dirilir, kendisi onunla amel eder, onu başkalarına öğretir. Neticede hem kendisi faydalanır hem de başkasına fayda verir.

Toprakdan ikinci nevi, nefsinde faydalanmayı kabûl etmez. Lâkin onda fayda vardır. O da başkaları için suyu tutmasıdır. O sudan insanlar, hayvanlar faydalanırlar. İnsanlardan ikinci nevi de böyledir: Onların hıfz edici kalbleri vardır. Lâkin onların nufûz edici fehmleri yokdur. İlimde kendisi ile ma'nâları ve hükümleri istinbât edecekleri köklü bir rusûhları da yokdur. Onların nezdinde tâata bir gayret ve cehdle amel de yokdur. Onlar ilmi muhâfaza ederler, nihâyet onların yanındaki ilme susamış ve muhtâc, fayda vermeğe ve faydalanmaya ehl bir tâlib gelir de onlardan bu ilmi alır ve bu ilimle faydalanır. İşte bunlar kendilerine ulaşanla fayda verirler.

Üçüncü nevi toprak, ot bitirmeyen, çorak ve benzeri yerdir. Bu ne su ile faydalanır, ne de başkalarının faydalanması için suyu tutar. İnsanlardan üçüncü nevi de böyledir: Onların ezberleyici kalbleri ve koruyucu fehmleri yokdur. İlmi işittikleri zaman ne onunla faydalanabilirler, ne de başkalarının faydalanabilmesi için onu ezber edebilirler (Nevevî).

Bu taksîme göre topraklar da, insanlar da üç kısma ayrılmış oluyorlar:

a. Fayda veren, faydalanan;

b. Fayda veren, faydalanamıyan;

c. Ne fayda veren, ne de faydalanan.

(٦) باب شفقته صلى الله عليه وسلم على أمته، ومبالغته في تحذيرهم مما يضرهم

١٦ – (٢٢٨٣) حدثنا عبد الله بن براد الأشعري وأبو كريب (واللفظ لأبي كريب). قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى، عن النبي ﷺ قال «إن مثلي ومثل ما بعثني الله به كمثل رجل أتى قومه فقال: يا قوم! إني رأيت الجيش بعيني. وإني أنا النذير العريان. فالنجاء.

فأطاعه طائفة من قومه. فأدلجوا فانطلقوا على مهلتهم. وكذبت طائفة منهم فأصبحوا مكانهم. فصبحهم الجيش فأهلكهم واجتاحهم. فذلك مثل من أطاعني واتبع ما جئت به. ومثل من عصاني وكذب ما جئت به من الحق».

(6) PEYGAMBER (S) İN ÜMMETİNE ŞEFEKATİ VE ONLARA ZARAR VERECEK ŞEYLERDEN KENDİLERİNİ SAKINDIRMAKDAKİ MÜBÂLAĞASI BÂBI

16 — (2283) .... : Ebû Mûsâ'dan (şöyle demişdir) : Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Benim ve Allâh'ın benimle gönderdiği şeyin meseli, şu kimse gibidir ki kavmine geldi ve : Ey kavmim! Ben gözlerimle düşman ordusunu gördüm. Ben elbiselerinden soyunmuş, tehlükenin büyüklüğünü haber veren bir nezîrim [14]. Kurtuluş çâresini arayın dedi. Bu ihbâr üzerine kavminden bir tâife onun uyarmalarına itâat ettiler de gecenin evvelinde hareket edib rıfk ve teennî üzere gittiler. Onlardan bir tâife de bu nezîri tekzîb ettiler de sabaha kadar yerlerinde kaldılar. Derken ordu kendilerini bastırdı, onları helâk eyleyib köklerini kazıdı. İşte bana itâat edib de bana tâbi' olan ve bana âsî olub da benim getirdiğim hakîkatı yalan sayan kimselerin meseli böyledir».

14. Bunun aslı şudur : Bir kimse kendi kavmini korkutmak ve korkuyu gerektirecek şeyi onlara bildirmek istediği zaman kavminden uzakta bulunduğunda, onları ansızın basacak tehlükeyi kendilerine haber vermek için elbiselerini çıkarır ve onunla kendilerine işâret eder. Bunu ekseriya o kavmin gözcüleri ve düşman tarafına çıkardıkları öncüleri yapardı.

Bu en-nezîru'l-uryân ta'bîri, mutlaka halka munzir olan kimsede kullanılır. Zira Arabların âdeti, bir adam kavmini baskın ve tecâvuz vukûundan haberdar edib korkutma hâlinde elbisesinden soyunerak gelir ihbâr ve îkaz ederdi (*Kamûs Ter.*).

١٧ — (٢٢٨٤) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة بن عبد الرحمن القرشي عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إنما مثلي ومثل أمتي كمثل رجل استوقد نارا. فجعلت الدواب والفراش يقعن فيه. فأنا آخذ بحجزكم وأنتم تقحمون فيه».

(...) وحدثناه عمرو الناقد وابن أبي عمر. قالا: حدثنا سفيان عن أبي الزناد، بهذا الإسناد، نحوه.

17 — (2284) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Benimle ummetimin meseli bir ateş yakan kimsenin meseli gibidir ki hayvanlar ve küçük kelebekler ateşe düşmeğe başladılar. İşte sizler düşüncesiz ve tedbîrsiz olarak sür'atle ateşe düşer halde bulunuyorsunuz da ben sizin izâr ve şalvar bağlama yerlerinizden (yani bellerinizden) sizleri yakalayıb kurtarmaya çalışıyorum».

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebu'z-Zinâd'dan bu isnâdla, bu hadîs tarzında rivâyet ettiler.

١٨ — (...) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «مثلي كمثل رجل استوقد نارا. فلما أضاءت ما حولها جعل الفراش وهذه الدواب التي في النار يقعن فيها. وجعل يحجزهن ويغلبنه فيتقحمن فيها. قال فذلكم مثلي ومثلكم. أنا آخذ بحجزكم عن النار. هلم عن النار. هلم عن النار. فتغلبوني تقحمون فيها».

18 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Bunlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Benim hâlim, bir ateş yakan kimse gibidir ki ateş, etrafını aydınlattığı zaman küçük kelebekler ve ateşde bulunan hayvanlar ateş içine düşmeğe başladılar. O kimse bu hayvanları ateşe düşmelerinden men' etmeğe başladı. Fakat hayvanlar o zâta galebe edib düşüncesizce ve sür'atle ateşe düşüyorlardı. İşte size bu benimle sizin meselinizdir. Ben sizin izâr ve don bağlıyacak yerlerinizden (yani bellerinizden) ateşe gitmeyesiniz diye tutuyor, ateşden sakının! Ateşden sakının! diyorum. Sizler bana galebe edib düşüncesiz ve tedbîrsiz olarak sür'atle ateşe düşüyorsunuz».

١٩ – (٢٢٨٥) حدثني محمد بن حاتم . حدثنا ابن مهدي . حدثنا سليم عن سعيد بن ميناء ،
عن جابر . قال : قال رسول الله ﷺ « مثلي ومثلكم كمثل رجل أوقد نارا . فجعل الجنادب
والفراش يقعن فيها . وهو يذبهن عنها . وأنا آخذ بحجزكم عن النار . وأنتم تفلتون من يدي » .

19 — (2285) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Benim meselimle sizin meseliniz, ateş yakan bir kimsenin meseli gibidir : Ocak çekirgeleri [15] ve küçük kelebekler ateşe düşmeğe başladılar. O zât da bunları ateşden korumağa çalışıyor. İşte ben de sizi ateşden korumak için bellerinizden tutuyorum, halbuki siz benim elimden çıkıb kaçıyorsunuz».

(٧) باب ذكر كونه صلى الله عليه وسلم خاتم النبيين

٢٠ – (٢٢٨٦) حدثنا عمرو بن محمد الناقد . حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد ، عن الأعرج ،
عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . قال « مثلي ومثل الأنبياء كمثل رجل بنى بنيانا فأحسنه وأجمله .
فجعل الناس يطيفون به . يقولون : ما رأينا بنيانا أحسن من هذا . إلا هذه اللبنة . فكنت أنا
تلك اللبنة » .

(7) MUHAMMED (S) İN HÂTEMU'N-NEBİYYİN (PEYGAMBERİN SONU) OLUŞUNU ZİKİR BÂBI

20 — (2286) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Benim ile peygamberler zümresinin benzeri, şu kimsenin benzeri gibidir ki o kimse bir binâ yapdırmış ve binâyı güzel yapıb süslemişdir. Müteâkiben insanlar o binâyı gezmeğe başlamışlar ve : Şu (eksik) bir kerpiç müstesnâ, biz bu binâdan daha güzel bir yapı görmedik derler. İşte ben o bir tek kerpiç oldum».

15. *Cündeb*, Cundub ve Cindeb, bir nevi ma'rûf çekirge ismidir. Bazı ana lugat kitablarında erkek çekirge ile ve bazan da ocak çekirgesi ve gece çekirgesi dedikleri çekirge ile tefsir edilmişdir. Geceleri gıcırtı gibi ses çıkarırlar. (*Kamûs Ter.*).

Hadisin maksadı şudur : Peygamber, câhillerin ve muhâliflerin ma'siyetleri ve şehvetleri sebebiyle âhiret ateşine düşmelerini, onları men' etmesine ve men' edecek yerlerinden onları tutmasına rağmen, onların oraya düşmeye hırs göstermelerini, küçük kelebeklerin hevâsı ve temyiz kabiliyetinin zaifliğinden dolayı dünyâ ateşine düşmelerine benzetmişdir. Bu iki sınıfın her ikisi de nefsini helâk etmeğe harîsdirler (Nevevî).

٢١ — (...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال أبو القاسم ﷺ «مثلي ومثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل ابتنى بيوتا فأحسنها وأجملها وأكملها. إلا موضع لبنة من زاوية من زواياها. فجعل الناس يطوفون ويعجبهم البنيان فيقولون: ألا وضعت ههنا لبنة! فيتم بنيانك» فقال محمد ﷺ «فكنت أنا اللبنة»

21 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih: Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur: «Ebû'l-Kasım (S) şöyle buyurdu: «Benimle, benden önceki peygamberler zümresinin meseli şu kimsenin meseli gibidir ki o kimse bir takım evler yapmış, onların yapısını güzelleşdirib süslemiş. Yalnız köşelerinden bir köşede bir tuğla yeri hâric binâları tamamlayıb ikmâl etmiş. Bu vaziyetde insanlar binâyı gezmeğe başladılar. Binâ insanların çok hoşlarına gider ve: Keşki şuracığa tek kerpici de koysaydın da artık bünyânın tastamâm olsaydı ya derler». Muhammed (S), «işte o (yeri boş bırakılan) tek kerpiç ben oldum» buyurdu [16].

٢٢ — (...) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن عبد الله بن دينار، عن أبي صالح السمان، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «مثلي ومثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل بنى بنيانا فأحسنه وأجمله. إلا موضع لبنة من زاوية من زواياه. فجعل الناس يطوفون به ويعجبون له ويقولون: هلا وضعت هذه اللبنة! قال فأنا اللبنة. وأنا خاتم النبيين».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي سعيد. قال: قال رسول الله ﷺ «مثلي ومثل النبيين» فذكر نحوه.

22 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle bu-

16. Peygamber'imizin bu hadîslerde hâiz olduğu *Hâtemu'n-nebiyyîn* sıfatını temsilî bir üslûbla mürekkeb bir teşbih hâlinde ifâde etmesi, san'at bakımından çok beliğdir. Mürekkeb teşbîh, bütün müşebbeh manzûmesinden alınan bir vasfın müşebbehun bîh manzûmesine kıyâs ve tatbîkından ibâretdir. Hadîsde insanlığı güzel ahlâka irşâd etmek gâyesi ile gönderilen Peygamber'ler câmiası, esâsı kurulmuş, duvarları yükselmiş ve bütün inşâ noksanlıkları ve tezyînatı tamamlanmış, yalnız bir tuğlanın yerine konulması eksik kalmış bir binâya benzedilmişdir. O, konulması geri kalan tuğla da benim, ve ben böylece peygamberler binâsının tamamlayıcısıyım buyurulmuş oluyor.

yurmuşdur : «Benim ile benden evvelki peygamberlerin meseli şu bir kimsenin meseli gibidir ki, o kimse bir binâ kurmuş ve binâyı güzel yapıb süslemiş; yalnız köşelerinden bir köşede bir kerpiç yeri eksik kalmış. Bu vaziyetde halk binâyı dolaşmaya başlarlar. Binâyı çok beğenirler ve keşki şu bir tek kerpiç de konulmuş bulunsaydı! derler. İşte ben, o (yeri boş bırakılan) kerpicim, ben HÂTEMU'N-NEBİYYÎN'im (yani Peygamber'lerin sonuyum)» [17].

( ) .... : Burada yine Ebû Sâlih, Ebû Saîd'in : Rasûlullah : «Benim meselimle diğer peygamberlerin meseli» buyurdu dediğini rivâyet etmiş ve onun benzerini zikretmişdir.

٢٣ — (٢٢٨٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عفان . حدثنا سليم بن حيان . حدثنا سعيد بن ميناء ، عن جابر ، عن النبي ﷺ قال « مثلي ومثل الأنبياء ، كمثل رجل بنى دارا فأتمها وأكملها إلا موضع لبنة . فجعل الناس يدخلونها ويتعجبون منها ، ويقولون : لولا موضع اللبنة ! »
قال رسول الله ﷺ « فأنا موضع اللبنة . جئت فختمت الأنبياء » .

(..) وحدثنيه محمد بن حاتم . حدثنا ابن مهدي . حدثنا سليم ، بهذا الإسناد ، مثله . وقال بدل — أتمها — أحسنها .

23 — (2287) .... : Câbir (R) den, (şöyle demişdir) : Peygamber

17. Hz. Peygamber'in bu HÂTEMU'N-NEBİYYÎN sıfatı Kur'ân-ı Kerim'de de zikr ve tescîl olunmuşdur :

«MUHAMMMED SİZİN ADAMLARINIZDAN HİÇBİRİNİN BABASI DEĞİL, VE LÂKİN ALLÂH'IN RASÛLU VE PEYGAMBERLERİN SONUNCUSUDUR; ALLAH HER ŞEYİ HAKKIYLE BİLENDİR» (el-Ahzâb : 40).

«*Hâtem*, Asım kırâatında *tâ*'nın fethi ile, müteakâbisinde *tâ*'nın kesri ile okunur. Kesr ile hâtim, ism fâil olub hatm eden, nihâyete erdiren, yahut mühürleyen demek olur. Feth ile hâtem de ism âlet olub mühür demekdir. Mühür de bir şeyin tevsîk ve tasdîki için nihâyete basıldığından hem âhir ma'nâsını, hem tasdîk ma'nâsını tazammun eder. Şu halde iki kırâat HÂTEMU'N-NEBİYYÎN vasfının iki mefhûmunu ayrı ayrı ihtâr ediyor. Yani Muhammed Rasûlullah, hem peygamberleri bitâme erdiren son peygamberdir, âhiru'l-enbiyâdır, hem de bütün peygamberleri tasdîk ve tevsîk eden ilâhî bir mühürdür. Eğer o gelmeseydi diğer peygamberler unutulub gidecek, târihde onların mevcûdiyetlerinin ve nübüvvetlerinin hakkıyyetini ilmen isbât etmek mümkin olmayacakdı. Çünkü diğer peygamberlerin hayât ve mevcûdiyetleri târihin sînesinde Muhammed'in hayâtı gibi vuzûh ve vusûk ile ma'lûm değildir. Öyle ki bugün Kur'ân olmasaydı Mûsâ ile Îsâ'nın bile varlıkları ciddîyetle isbât olunamazdı. Muhammed'in hayâtı ve nübüvvetinin târihde vuzûh ve kat'iyyetle ma'lûm olması sayesindedir ki diğer peygamber'lerin de mâzıydeki nubuvvetlerini tasdîk için bir vesîka elde edilmiş bulunuyor. Ayni zamanda Muhammed Aleyhisselâm diğer enbiyânın kendisi hakkındaki bişâretlerini tahakkuk ettirmek i'tibârıyle de onların nubuvvetini mühürleyen ilâhî bir damgadır. Muhammed'in nubuvveti ile beşeriyet dîn noktai nazârından tekâmul gayesine irmişdir. Ondan sonra başka peygamber beklememeli, Muhammed'in nûrunu ta'kîb eylemelidir» (Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3906).

(S) şöyle buyurdu: «Benimle diğer peygamberler zümresinin meseli, şu bir kimsenin meseli gibidir ki, o kişi bir ev yapmış ve binâyı tamamlayıb ikmâl etmiş de yalnız bir tuğla yerini eksik bırakmış. Bu vaziyetde halk binâya girib gezmeğe başlarlar ve (eksik yeri görüb) hayret ederek: Şu bir tuğlanın yeri boş (bırakılmış) olmasaydı! derler». Bundan sonra Rasûlullah: «İşte o tuğlanın yeri benim yerimdir. Artık ben geldim ve Peygamberleri mühürleyib bitirdim» buyurdu [18].

( ) Ve yine bana o hadîsi Muhammed ibn Hâtim tahdîs etti. Bize İbn Mehdî tahdîs etti. Bize Selîm ibn Hayyân bu isnâdla onun benzeri olarak tahdîs etti ve — onu tamamladı yerine — onu güzel yaptı dedi.

(٨) باب إذا أراد الله تعالى رحمة أمة قبض نبيها قبلها

٢٤ — (٢٢٨٨) قَالَ مُسْلِمٌ: وَحُدِّثْتُ عَنْ أَبِي أُسَامَةَ. وَمِمَّنْ رَوَى ذَلِكَ عَنْهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنِي بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

قَالَ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ رَحْمَةَ أُمَّةٍ مِنْ عِبَادِهِ، قَبَضَ نَبِيَّهَا قَبْلَهَا. فَجَعَلَهُ لَهَا فَرَطًا وَسَلَفًا بَيْنَ يَدَيْهَا. وَإِذَا أَرَادَ هَلَكَةَ أُمَّةٍ، عَذَّبَهَا، وَنَبِيُّهَا حَيٌّ، فَأَهْلَكَهَا وَهُوَ يَنْظُرُ، فَأَقَرَّ عَيْنَهُ بِهَلَكَتِهَا حِينَ كَذَّبُوهُ وَعَصَوْا أَمْرَهُ».

(8) «YÜCE ALLAH BİR UMMETE RAHMET ETMEK İSTEDİĞİ ZAMAN O UMMETİN PEYGAMBERİNİ UMMETDEN ÖNCE KABZ EDER» BÂBI

24 — (2288) .... : Ebû Mûsâ (R) dan; Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Azîz ve Celîl olan Allah, kullarından bir ummete rahmet etmek istediği zaman o ummetin peygamberini ummetden önce kabzeder de o peygamber'i onlar için, varacakları yerde hazırlık ve şefâat yapacak bir

18. Bu hadîslerden ve bundan evvelki hadîsin hâşiyesinden anlaşıldı ki hâtem, mühür demekdir. Yazılı şeylerin sonuna basılır ve onun muhtevâsının doğruluğunu tasdîk ile beraber yazının orada nihâyet bulduğunu ve bu tasdîk hâricinde zeylen ilâve edilecek bir şeyin hiçbir hukûkî kıymeti olmayacağını iş'âr eder. Bu i'tibârla Peygamberimiz, hâtemu'n-nebiyyîn vasfıyle kendisine gelinceye kadar geçen Peygamberlerin nubuvvetlerini tasdik ve enbiyâ ma'şerinin silsilesi nihâyet bulduğunu, kendisinden sonra peygamber gelmiyeceğini iş'âr eden nubuvvet mühürü demek olur. Hâtem, bir şeyin sonuna da ıtlâk olunur. Hâtemu'l-kavm terkîbinin, bir soyun son ferdi ma'nâsına kullanılması, yukardaki ma'nâyı te'yîd eder.

«Ben ancak iyi ahlâkı tamamlamak için gönderildim» hadîsi de bu hakîkatı ifâde eder. O, evden geri kalanın islâhı kendisi ile bütünlenecek olan bu bir tuğla gibi, muazzam insanlık fazîletlerini ve iyi ahlâkı tamamlayacak olan son peygamberdir.

öncü ve ondan önce giden bir kimse kılar. Bir ummetin helâkini irâde ettiği zaman ise o ummetin peygamberi daha hayatda iken ummeti azâb eder, peygamber bakıb dururken onları helâk eyler. Hâsılı, onlar peygamberleri yalanladıkları ve emrine âsî oldukları zaman, Allah onları helâk etmek sûretiyle Peygamberinin gözünü aydınlatıb memnûn eder».

(٩) باب إثبات حوض نبينا صلى الله عليه وسلم وصفاته

٢٥ – (٢٢٨٩) حدثني أحمد بن عبدالله بن يونس. حدثنا زائدة. حدثنا عبد الملك بن عمير قال: سمعت جندبا يقول: سمعت النبي ﷺ يقول «أنا فرطكم على الحوض».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا ابن بشر. جميعا عن مسعر ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. قالا: حدثنا شعبة. كلاهما عن عبد الملك بن عمير، عن جندب، عن النبي ﷺ. بمثله.

(9) PEYGAMBERİMİZİN (S), HAVZINI VE SIFATLARINI İSBÂT BÂBI[19]

25 — (2289) .... : Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs edib dedi ki :

19. Bu bâbın hadislerinde Peygamber'in bir *havz*'ı olduğu beyân edilmişdir. Bu havz yine Peygamber tarafından sütden daha beyaz, baldan daha tatlı, genişliği ve uzunluğu şuradan şuraya kadar..., ondan içen bir daha susamaz gibi vasıflarla tavsîf edilmişdir. Bir de *kevser* sûresinde Peygamber'e ihsân olunduğu ifâde edilen *kevser* vardır. Bu ikisinden murâd bir midir? havz, nehrin menbâı veya döküldüğü yer gibi midir? yoksa ayrı mıdır? diye tedkik edilmişdir. Meşhûru havz, mahşerdedir, bazıları mîzândan ve sırâtdan evveldir demişler, diğer bazıları da onlardan sonra cennetin kapusuna yakın ve Muhammed ummetinden cennetlik olanların aralarındaki hakları halâllaşmak için habs olunacakları yerde olduğunu söylemişlerdir. Âlûsî der ki: Buna göre havz, tebdil olunacak arzda demek olur... Kadı Zekeriyyâ, Peygamber'in biri sırâtdan evvel, biri de sırâtdan sonra olmak üzere iki havzı olub ikisine de *kevser* denildiğini nakl eylemekle beraber sahîhi havzın sırâtdan sonra ve kevserin cennetde olduğunu ve onun munsabbı olduğu için havza da kevser denilmiş bulunduğunu söylemişdir... Tirmizî'nin hadîsinde: «Her peygamber'in bir havzı vardır ve hep onlar hangisinin gelicisi daha çok diye öğünme yarışı yaparlar. Ve ben muhakkak onların en çok gelicisi olacağımı umarım» buyurulmuşdur. Bu hadîs Tirmizî'nin dediği gibi hasen, garîbdir. Onun için bu havzlara iymân ve i'tikâd vâcib değildir. Fakat Muhammed Aleyhisselâm'ın havzına dâir olan hadîsler tevâture yakın derecede meşhûr olduğu için sünnet ehli indinde ona iymân vâcib olduğu akaid kitablarında zikredilmişdir. Maamâfîh Mu'tezile'den ona iymânın vucûbuna kail olmayanlar vardır. Şüphesiz Kevser sûresi mûcibince Rasûlullah'a kevserin verilmiş olduğuna iymânın bi'l-ittifak vâcib olduğunda söz yoksa da onun bir nehir veya havz olmasına i'tikad sahîh olmakla beraber vâcibdir denemez. Zira daha diğer kaviller de vardır (*Hak Dîni*, VIII, 6181-6182).

Ben Cundeb (R) den işittim şöyle diyordu : Ben Peygamber (S) den işittim : «Ben havz başına sizden önce varacak olan öncünüzüm» buyuruyordu [20].

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de yine Abdulmelik ibn Umeyr'den, o da Cundeb'den, o da Peygamber'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢٦ — (٢٢٩٠) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْقَارِيَّ) عَنْ أَبِي حَازِمٍ . قَالَ : سَمِعْتُ سَهْلًا يَقُولُ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ . مَنْ وَرَدَ شَرِبَ . وَمَنْ شَرِبَ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا . وَلَيَرِدَنَّ عَلَيَّ أَقْوَامٌ أَعْرِفُهُمْ وَيَعْرِفُونِي . ثُمَّ يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ » .

قَالَ أَبُو حَازِمٍ : فَسَمِعَ النُّعْمَانُ بْنُ أَبِي عَيَّاشٍ وَأَنَا أُحَدِّثُهُمْ هَٰذَا الْحَدِيثَ . فَقَالَ : هَٰكَذَا سَمِعْتَ سَهْلًا يَقُولُ ؟ قَالَ فَقُلْتُ : نَعَمْ .

(٢٢٩١) قَالَ : وَأَنَا أَشْهَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ لَسَمِعْتُهُ يَزِيدُ فَيَقُولُ « إِنَّهُمْ مِنِّي . فَيُقَالُ : إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ . فَأَقُولُ : سُحْقًا سُحْقًا لِمَنْ بَدَّلَ بَعْدِي » .

(...) وحدثنا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ سَهْلٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ يَعْقُوبَ .

26 — (2290) .... : Ebû Hâzım dedi ki : Ben Sehl (R) den işittim şöyle diyordu : Ben Peygamber (S) den işittim şöyle buyuruyordu : «Ben sizin, havz başında öncünüzüm. Ona gelen içer, ondan içen ebediyyen bir daha susamaz. Ve muhakkak benim yamma bir takım kavimler gelecekler ki ben onları tanırım, onlar da beni tamrlar. Sonra benimle onlar arasına bir perde konulur».

Ebû Hâzım dedi ki : Ben bu hadîsi kendilerine tahdîs ederken Nu'mân ibn Ebî Ayyâş' da işitti ve : Sen bu hadîsi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi? diye sordu. Ben de : Evet dedim.

(2291) Ebû Hâzım şöyle dedi : Ve ben Ebû Saîd Hudrî üzerine şe-

20. *Farat* ve *fârıt*, su başına, kafileden önce gidib havzları, kovaları ve su alma işlerinden benzer tedbîrleri alıb hazırlık yapacak kimseye denir. Ben sizin faratınızım demek, sizden önce havzın başına gidib onu hozırlayıcıyım demekdir (Nevevî).

hâdet ediyorum ki muhakkak sûretde ben ondan işittim, o şu sözleri ziyâde ederek Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylüyordu: «Onlar muhakkak bendendirler, derim. Bana: Sen onların senin ardından neler yapdıklarını bilmezsin denilir».

( ) .... : Burada da Ebû Hâzım, Sehl'den, o da Peygamber'den ve yine Ebû Hâzım, Nu'mân ibn Ebî Ayyâş'dan, o da Ebû Saîd Hudrî'den, o da Peygamber'den olmak üzere (26 rakamlı) Ya'kûb hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

٢٧ – (٢٢٩٢) وحدّثنا داوُدُ بنُ عَمْرٍو الضَّبِّيُّ. حَدَّثنا نافِعُ بنُ عُمَرَ الجُمَحِيُّ عَنِ ابنِ أبي مُلَيْكَةَ. قالَ: قالَ عَبْدُ اللهِ بنُ عَمْرِو بنِ العاصِ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ. وزَواياهُ سَواءٌ. وماؤُهُ أبْيَضُ مِنَ الوَرِقِ. ورِيحُهُ أطْيَبُ مِنَ المِسْكِ. وكِيزانُهُ كَنُجُومِ السَّماءِ. فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أبَدًا».

(٢٢٩٣) قالَ: وقالَتْ أسْماءُ بِنْتُ أبي بَكْرٍ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إنِّي عَلى الحَوْضِ حَتّى أنْظُرَ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ. وسَيُؤْخَذُ أُناسٌ دُونِي. فَأقُولُ: يا رَبِّ! مِنِّي ومِنْ أُمَّتِي. فَيُقالُ: أما شَعَرْتَ ما عَمِلُوا بَعْدَكَ؟ واللهِ! ما بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلى أعْقابِهِمْ».

قالَ: فَكانَ ابنُ أبي مُلَيْكَةَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ! إنّا نَعُوذُ بِكَ أنْ نَرْجِعَ عَلى أعْقابِنا أوْ أنْ نُفْتَنَ عَنْ دِينِنا.

27 — (2292) .... : Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Benim havzım, zâviyeleri musâvî olarak bir aylık yol genişliğindedir. Onun suyu gümüşden daha beyâzdır. Kokusu miskden daha hoşdur. Bardakları da gökzüyünün yıldızları gibi çokdur. Her kim ondan içerse, bundan sonra artık o kimse ebeden susamaz».

(2293) Abdullah dedi ki: Ebû Bekr'in kızı Esmâ da şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ben havz başında olacağım. Hattâ sizden bana gelenleri gözetlerken benim önümde bir takım insanlar yakalanacak. Bunun üzerine ben: Yâ Rabb! (Onlar) benden ve benim ümmetimdendir derim. (Bana cevâben:) Sen onların senden sonra neler yapdıklarını bildin mi? Vallâhi onlar senden sonra ayak topukları üzerinde dönmekden hiç mi hiç ayrılmadılar denilir».

Hadîsin râvîsi Nâfi' ibn Umer el-Cumahî dedi ki: (Abdullah ibn Amr'ın râvîsi olan) İbn Ebî Muleyke: Yâ Allâh! Biz, topuklarımız üzerinde dönmemizden yahut dînimizden fitnelere uğratılmamızdan sana sığınırız diye duâ ederdi.

٢٨ — (٢٢٩٤) وحدّثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ تَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ، وَهُوَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ أَصْحَابِهِ « إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ . أَنْتَظِرُ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ . فَوَاللهِ ! لَيُقْتَطَعَنَّ دُونِي رِجَالٌ . فَلَأَقُولَنَّ : أَيْ رَبِّ ! مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي . فَيَقُولُ : إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ . مَازَالُوا يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ » .

28 — (2294) Ve bize İbn Ebî Umer tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Suleym, İbn Huşeym'den, o da Abdullah ibn Ubeydillah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki o, Âişe (R) den şöyle derken işitmişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işittim, kendisi sahâbîlerinin arasında bulunurken şöyle buyuruyordu : «Ben havz başında olacağım. Sizden bana gelenleri gözetliyeceğim. İşte o vakıt vallâhi benim önümde bir takım insanlar muhakkak yakalanacaklar. Bunun üzerine ben : Yâ Rabb! (Onlar) bendendir, benim ümmetimdendir diyeceğim. (Bana cevâben:) Sen, onların senden sonra neler yaptıklarını bilemezsin. Onlar, ayak topukları üzerinde dönmekden hiç mi hiç ayrılmadılar denilecekdir».

٢٩ — (٢٢٩٥) وحدّثني يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّدَفِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرٌو (وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ) ؛ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبَّاسٍ الْهَاشِمِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَافِعٍ ، مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ : كُنْتُ أَسْمَعُ النَّاسَ يَذْكُرُونَ الْحَوْضَ . وَلَمْ أَسْمَعْ ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَلَمَّا كَانَ يَوْمًا مِنْ ذَلِكَ . وَالْجَارِيَةُ تَمْشُطُنِي . فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « أَيُّهَا النَّاسُ ! » فَقُلْتُ لِلْجَارِيَةِ : اسْتَأْخِرِي عَنِّي . قَالَتْ : إِنَّمَا دَعَا الرِّجَالَ وَلَمْ يَدْعُ النِّسَاءَ . فَقُلْتُ : إِنِّي مِنَ النَّاسِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي لَكُمْ فَرَطٌ عَلَى الْحَوْضِ . فَإِيَّايَ ! لَا يَأْتِيَنَّ أَحَدُكُمْ فَيُذَبُّ عَنِّي كَمَا يُذَبُّ الْبَعِيرُ الضَّالُّ . فَأَقُولُ : فِيمَ هَذَا ؟ فَيُقَالُ : إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ . فَأَقُولُ : سُحْقًا » .

(...) وحدّثني أَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا : حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ (وَهُوَ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو) . حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَافِعٍ . قَالَ : كَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ تُحَدِّثُ ؛ أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ ، عَلَى الْمِنْبَرِ ، وَهِيَ تَمْتَشِطُ « أَيُّهَا النَّاسُ ! » فَقَالَتْ لِمَاشِطَتِهَا : كُفِّي رَأْسِي . بِنَحْوِ حَدِيثِ بُكَيْرٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبَّاسٍ .

29 — (2295) .... : Ummu Seleme'nin himâyesinde bulunan Abdullah ibn Râfi'den : Peygamber'in zevcesi Ummu Seleme (R) şöyle de-

ınışdır: Ben insanlardan, Peygamber'in havzını zikrederken işidir dururdum. Fakat ben bunu bizzât Rasûlullah'dan işitmemişdim. Bundan sonra bir gün oldu ki, bir kız benim başımı taradığı bir sırada ben, Rasûlullah'dan «ey insanlar!» diye nidâ ederken işitdim. Hemen (Peygamber'i dinlemek isteyerek) başımı taramakda olan o kıza: Saçlarımı (çabuk) geriye doğru toplayıver dedim. Kız: Peygamber ancak erkeklere nidâ etti, kadınları çağırmadı dedi. Ben: Ben de insanlardanım dedim. Müteâkiben Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ben sizler için havz başında bir öncüyüm. Sakın sizin herhangi biriniz bana doğru gelib de yabancı devenin su başından kovulması gibi benden kovulmasın. O zaman ben: Bu neden dolayı kovuluyor derim. (Bana cevâben:) Sen, onların senden sonra (dînde) neler ihdâs ettiklerini bilmezsin denilir. Bunun üzerine ben de: «Uzaklaştırılsın, ırak olsun! derim»[21].

( ) .... : Abdullah ibn Râfi' tahdîs edib şöyle dedi: Ummu Seleme tahdîs ediyordu ki, kendisi tarandığı bir sırada, Peygamber'den minber üzerinde «ey insanlar!» diye hitâb ederken işitmişdir. Bunun üzerine Ummu Seleme, kendisini taramakda olan kimseye: Saçlarımın bir kısmını diğer kısmı üzerine toplayıver demişdir. Bu da Bukeyr'in, Kasım ibn Abbâs'dan rivâyet ettiği (29 rakamlı) hadîs tarzındadır.

٣٠ — (٢٢٩٦) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ . ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمِنْبَرِ . فَقَالَ « إِنِّي فَرَطٌ لَكُمْ . وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ . وَإِنِّي ، وَاللهِ ! لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ . وَإِنِّي قَدْ أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ » ، أَوْ مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ . وَإِنِّي ، وَاللهِ ! مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي . وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَتَنَافَسُوا فِيهَا » .

30 — (2296) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etti. Bize Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den, o da Ebu'l-Hayr'dan, o da Ukbetu'bnu Âmir (R) den

21. *Suhkan* — sinin ötüresi ile — uzaklaşmak ve ırak olmak, yahut helâk olmak ma'nâsına bu'd gibi masdardır. « الا بعدا لمدين كما بعدت ثمود : *Haberiniz olsun ki Semûd kavmı ilâhî rahmetden nasıl uzaklaşdıysa Medyen* (kavmin) *e de öylece bir uzaklık*» (Hûd: 96) âyetindeki gibi mukadder fiilin te'kîdî mef'ûlu mutlakı olarak makamına kaim bir duâ cümlesi hâlinde ve kahrolsun tarzında şiddetli bir zecr ifâde eyler. Fiilin takdîrinde iki takdîr vardır. Birisi, فاسحقهم الله اسحاقا. takdîrin de olarak, Allah onları rahmetinden uzaklaştırsın da uzaklaştırsın demektir ki bu sûretde *suhkan* müteaddî olan *Ishâk* ve *ib'âd* ma'nâsına olmuş olur. Birisi de, فاسحقهم الله فسحقوا سحقا takdîrinde olub Allah onları rahmetinden uzaklaştırsın da, onlar da uzaklaştıkca uzaklaşsın, kahrolsunlar demek olur (*Hak Dîni*, VII, 5219).

şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gün çıkdı ve Uhud şehîdleri üzerine cenâze üstüne kıldığı namazı gibi namaz kıldı [22]. Sonra Medîne'ye gelib minbere çıkdı ve şöyle buyurdu: «Muhakkak ben sizin öncünüzüm. Ben sizin üzerinize bir şâhidim. Vallâhi ben şu anda havzıma muhakkak bakmaktayım. Ve emîn olunuz ki bana arz hazînelerinin anahtarları yahut arzın anahtarları verilmişdir. Vallâhi ben, sizlerin benden sonra muşrikler olacağınızdan endîşe etmiyorum. Ve lâkin ben sizlerin biribirinizle dünyâ husûsunda nefsâniyet yarışına girib didişmenizden korkuyorum» [23].

٣١ — (...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا وهب (يعني ابن جرير). حدثنا أبي. قال: سمعت يحيى بن أيوب يحدث عن يزيد بن أبي حبيب، عن مرثد، عن عقبة بن عامر. قال: صلى رسول الله ﷺ على قتلى أحد. ثم صعد المنبر كالمودع للأحياء والأموات. فقال «إني فرطكم على الحوض. وإن عرضه كما بين أيلة إلى الجحفة. إني لست أخشى عليكم أن تشركوا بعدي. ولكني أخشى عليكم الدنيا أن تنافسوا فيها، وتقتتلوا، فتهلكوا، كما هلك من كان قبلكم».

قال عقبة: فكانت آخر ما رأيت رسول الله ﷺ على المنبر.

31 — ( ) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle dedi: Rasûlullah

22. Rasûlullah'ın, bir zaman geçdikden sonra Uhud şehîdlerine namaz kılması, döşeğinde ölen kimse gibi şehîde de namaz kılınacağına delâlet eder. Ebû Hanîfe'nin mezhebi de budur. Peygamber'in Uhud harbi sırasında bu şehîdlere namaz kılmaması o sırada sarsıntıya uğramış bir ordunun zarûrî ve musta'cel işleri ile meşgûl bulunmasından dolayıdır (Hattâbî).

23. Bu ve bunu ta'kîb eden hadisde Peygamber'in ba'zı mu'cizeleri tasrîh edilmişdir: Bunlardan biri havzın mahlûk olub el'ân mevcûd bir hakikat olduğu, Peygamber'in bunu şu dünyâ hayatında görüb sahâbilerine haber vermesidir. Diğer bir mu'cize, «arz hazînelerinin anahtarları bana verildi» ihbârıdır. Bu ihbâr, Peygamber'den sonra ummetin İslâmı arzın ufuklarına yayacaklarını, yerin birçok bölgelerine hâkim olacaklarını ifâde eder. Bu, medeniyet ve siyâsî târih bakımından da gâyet parlak bir şekilde tahakkuk etmişdir. Hiç bir dînin, hiçbir medeniyetin gönüllerde ve ülkelerde bukadar sur'atle yerleşib yayılmasının târihde ikinci bir misâli yokdur.

Bu hadîslerin delâlet ettiği diğer bir husûs da Peygamber'in sahâbîlerinin dînî vaziyetlerinden ve tevhîd akidesinde sebât edib kat'iyyen şirk hâline dönmiyeceklerinden emîn olmasıdır. Peygamber yetişdirdiği seçkin nesle tam bir i'timâd besliyordu. Peygamber'in tek endîşesi ummetinin dünyevî ihtiraslara kapılarak aralarında hasetleşme doğuran tenâfüs idi. Hadisdeki bu ta'birin ahlâkî medlûlu lugat ma'nâsından da anlaşılır:

Tenâfus, lugatda «kıymetdâr bir şeye en önce nâil olarak imtiyâz ve infirâd kazanmak için muâraza sûretiyle o nefîs şeye rağbet edilmek» diye ta'rîf olunuyor ki, hadîsdeki tenâfus kelimesinin tam ahlâki ma'nâsıdır.

Peygamber'in bu endîşesinin nekadar yerinde olduğunu aradan çok zaman geçmeden biribirini ta'kib eden üzücü hâdiseler göstermişdir.

(S) Uhud şehîdleri üzerine namaz kıldı. Sonra (Medîne'ye gelib) minbere çıkdı. Dirilere ve ölülere vedâ eder gibi bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu : «Ben sizin havz üzerine ilk erişeniniz ve sizi orada karşılıyanınız olacağım. Ve muhakkak ki havzın genişliği Eyle ile Cuhfe arasındaki mesafeye benzer [24]. Ben sizlerin benden sonra muşrikliğe döneceğinizden korkmam. Lâkin sizin dünyâ hırsıyla nefsâniyet yarışına düşmenizden, biribirlerinizi öldürmenizden ve sizden evvelki milletlerin helâk oldukları gibi sizin de helâk olub gitmenizden korkarım».

Ukbetu'bnu Âmir : İşte bu görüşüm Rasûlullah'ı minber üzerinde son görüşüm oldu demişdir.

٣٢ – (٢٢٩٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وابن نمير. قالوا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن شقيق، عن عبد الله، قال: قال رسول الله ﷺ «أنا فرطكم على الحوض. ولأنازعن أقواما ثم لأغلبن عليهم، فأقول: يا رب! أصحابي. أصحابي. فيقال: إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك».

(...) وحدثناه عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم عن جرير، عن الأعمش، بهذا الإسناد. ولم يذكر «أصحابي. أصحابي».

(...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم. كلاهما عن جرير. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. جميعا عن مغيرة، عن أبي وائل، عن عبد الله، عن النبي ﷺ. بنحو حديث الأعمش. وفي حديث شعبة عن مغيرة: سمعت أبا وائل.

(...) وحدثناه سعيد بن عمرو الأشعثي. أخبرنا عبثر. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن فضيل. كلاهما عن حصين، عن أبي وائل، عن حذيفة، عن النبي ﷺ. نحو حديث الأعمش ومغيرة.

32 — (2297) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Ben sizin havz üzerine ilk erişeniniz ve sizi orada

24. Eyle, Kızıldeniz'in Akabe körfezi nihâyetinde bir kasabadır. Peygamber devrinde ma'mûr bir ticâret merkezi idi. Ahâlisi muâhade ile İslâm tabaiyyetini kabûl etmişdir. *Eyle* ismi birçok hadîslerde zikredilmekdedir. Sonraki asırlarda harâb bir hala düşmüşdür.

Cuhfe, Mekke ile Medîne arasında bir köydür. Mekke'ye seksen iki mil uzaklıkda bulunur. Şâm hacılarının mîkatıdır. Eskiden cemiyyetli bir köy olub ismi *Muhey'a* idi. Âd'ın kardeşleri olan Benû Abîl kabîlesini, Amalik kavmi Yesrib toprağından çıkardığında buraya yerleşmişler, bir gün ansızın önüne geleni sıyırıb götüren bir seyl zuhûr edib hepsini sürükleyerek helâk etmiş. Bundan dolayı da bir nesnenin topunu birden sıyırıb kürümek ma'nâsına olan *Cuhfe* ile anılır olmuşdur (*Kamûs* ve *Mu'cemu'l-Buldân*).

karşılayıcınızım. Ve ben orada bir takım kavimlerle muhakkak çekişib muhâsama edeceğim. Sonra ben onlar üzerine muhakkak gâlib getirilirim. Ben: Yâ Rabb! Benim sahâbîlerim, benim sahâbîlerim derim (bana cevâben:) Sen, onların senden sonra (dînde) neler ihdâs ettiklerini bilmezsin denilir».

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet etmiş fakat «sahâbîlerim, sahâbîlerim!» sözlerini zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Muğîre'den, o da Ebû Vâil'den, o da Abdullah'dan, o da Peygamber'den olmak üzere A'meş'in hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Şu'be'nin Muğîre'den olan hadîsinde: Ben Ebû Vâil'den işitdim ifâdesi vardır.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Husayn'dan, o da Ebû Vâil'den, o da Huzeyfe'den, o da Peygamber'den olmak üzere A'meş ve Muğîre hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٣٣ — (٢٢٩٨) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَزِيعٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ مَعْبَدِ بْنِ خَالِدٍ ، عَنْ حَارِثَةَ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « حَوْضُهُ مَا بَيْنَ صَنْعَاءَ وَالْمَدِينَةِ » .

فَقَالَ لَهُ الْمُسْتَوْرِدُ : أَلَمْ تَسْمَعْهُ قَالَ « الْأَوَانِي » ؟ قَالَ : لَا . فَقَالَ الْمُسْتَوْرِدُ « تُرَى فِيهِ الْآنِيَةُ مِثْلَ الْكَوَاكِبِ » .

(...) وحَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَرْعَرَةَ . حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَعْبَدِ بْنِ خَالِدٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ حَارِثَةَ بْنَ وَهْبٍ الْخُزَاعِيَّ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ . وَذَكَرَ الْحَوْضَ . بِمِثْلِهِ . وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ الْمُسْتَوْرِدِ وَقَوْلَهُ .

33 — (2298) .... : Hârise (ibn Vehb R), Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmişdir : «Onun havzı, San'â ile Medîne arasındaki mesâfe sâhası kadardır».

Mustevrid, râvîye : Ondan «kablar» sözünü işitmedin mi? dedi. Râvî: Hayır diye cevâb verdi. Bunun üzerine Müstevrid : «Orada yıldızlar gibi kablar görülür» dedi.

( ) .... : Ma'bedu'bnu Hâlid, Hârise ibn Vehb el-Huzâî'den şöyle derken işitmişdir : Ben Rasûlullah (S) dan, havzı zikrederken işittim deyib yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir. Burada Müstevrid sözünü ve onun kavlini zikretmemişdir.

٣٤ — (٢٢٩٩) حدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ) . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّ أَمَامَكُمْ حَوْضًا . مَا بَيْنَ نَاحِيَتَيْهِ كَمَا بَيْنَ جَرْبَا ، وَأَذْرُحَ » .

(...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ . أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ أَمَامَكُمْ حَوْضًا كَمَا بَيْنَ جَرْبَا وَأَذْرُحَ » . وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ الْمُثَنَّى « حَوْضِي » .

(...) وحدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ . وَزَادَ : قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ : فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ : قَرْيَتَيْنِ بِالشَّامِ . بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ ثَلَاثِ لَيَالٍ . وَفِي حَدِيثِ ابْنِ بِشْرٍ : ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ .

(.) وحدثني سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللَّهِ .

34 — (2299) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Hiç şüphesiz önünüzde bir havz vardır ki onun iki nâhiyesi arası, Cerbâ ile Ezruh arasındaki mesâfe gibidir» [25].

( ) .... : Burada da Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki Peygamber : «Şüphesiz sizin önünüzde Cerbâ ile Ezruh arası kadar bir havz vardır» buyurmuşdur. Râvîlerden Muhammed ibn Müsennâ'nın rivâyetinde : «Benim havzım» tarzındadır.

( ) .... : Buradaki iki râvî de : Bize Ubeydullah bu isnâdla yukarıkinin benzerini tahdîs etti dediler. Burada şu ziyâde olmuşdur : Ubeydullah dedi ki : Ben kendisinden sordum da o : Bunlar Şâm'da iki karyedir, aralarında üç gecelik mesâfe vardır dedi. Râvîlerden Muhammed ibn Bişr'in hadîsinde : Üç günlük mesâfe ifâdesi vardır.

25. İbn Esîr, *en-Nihâye*'sinde, *Cerbâ* ile *Ezruh*, Şâm'da iki köy adıdır, aralarında üç günlük mesâfe vardır demişdir. Bu hadîsin Ebû Hureyre'den gelen bir rivâyet tarîkında : «Sizinle Cerbâ ve Ezruh arasında» denildiğine göre İbn Umer'in rivâyeti : (Bulunduğunuz Medîne ile Şâm'daki Cerbâ ve Ezruh kasabaları arasındaki mesâfe kadar) diye tefsîr olunur. Bu sûretle bir aylık mesâfe rivâyetine uygun olur.

Ezruh, Şâm tarafında Suveyk'ın kıblesinde bir şehirdir. Şâm ile arasında yarım günlük mesâfe vardır... Tebuk, Ezruh'un dört merhale kadar kıblesindedir. Medîne ile Tebuk arasında ise on dört konaklık mesâfe vardır... (Nevevî).

( ) .... : Buradaki râvîler de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere, Ubeydullah'ın hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٣٥ – (..) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا عبد الله بن وهب. حدثني عمر بن محمد عن نافع، عن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن أمامكم حوضا كما بين جربا وأذرح. فيه أباريق كنجوم السماء. من ورده فشرب منه، لم يظمأ بعدها أبدا».

35 — ( ) .... : Abdullah (ibn Umer R) dan; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Şüphesiz sizin önünüzde Cerbâ ile Ezruh arası kadar bir havz vardır. Orada gökyüzünün yıldızları gibi (pek çok) ibrîkler vardır. Her kim ona gelirse ondan içer ve ondan sonra ebeden susamaz».

٣٦ – (٢٣٠٠) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر المكي - واللفظ لابن أبي شيبة - (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) عبد العزيز بن عبد الصمد العمي عن أبي عمران الجوني، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر، قال: قلت: يا رسول الله! ما آنية الحوض؟ قال «والذي نفس محمد بيده! لآنيته أكثر من عدد نجوم السماء وكواكبها. ألا في الليلة المظلمة المصحية. آنية الجنة من شرب منها لم يظمأ آخر ما عليه. يشخب فيه ميزابان من الجنة. من شرب منه لم يظمأ. عرضه مثل طوله. ما بين عمان إلى أيلة. ماؤه أشد بياضا من اللبن. وأحلى من العسل».

36 — (2300) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Ben: Yâ Rasûlallah! Havzın kabları nasıldır? dedim. Rasûlullah (S): «Muhammed'in nefsi elinde olan (Allâh) a yemîn ederim ki onun tassları, semânın necmleri ve kevkeblerinin sayısından daha çokdur. Dikkat edin! Onlar mehtâbsız ve duru bir semâdaki (yıldızlar gibi olan) cennet tasslarıdır. İki tâne oluk havzın içine cennetden su akıtır. Ondan içen susamaz. Havzın kenar uzunlukları Ammân ile Eyle arasındaki mesâfe kadar olub, genişliği uzunluğu gibidir[26]. Suyu sütden beyaz ve baldan tatlıdır».

26. Havzın uzunluğu ve enniliğine dâir müteaddid sahâbîler tarafından ayrı ayrı mesâha mikyâsları rivâyet edilmesinin sebebleri şudur: Peygamber bir çok hutbelerinde müteaddid vâkıalar üzerine havzdan bahsetmiş ve bunlarda hâtıra gelen müteaddid şehirler arasındaki mesâfeyi havzın mesâha mikyâsı olarak kullanmışdır. Bu farklı uzaklıklar, Peygamber'in havzının genişliği hakkında başka başka muhâtabların zihinlerine takrîbî bir büyüklük fikri vermek içindir. Çünkü muhâtabların kimisi Cerbâ ile Ezrûh'u tanıyor, kimisi Eyle ile San'â arasını tanıyor. Kimisi de hadîslerde zikredilen

٣٧ – (٢٣٠١) حدثنا أبو غسان المسمعي ومحمد بن المثنى وابن بشار (وألفاظهم متقاربة). قالوا: حدثنا معاذ (وهو ابن هشام). حدثني أبي عن قتادة، عن سالم بن أبي الجعد، عن معدان بن أبي طلحة اليعمري، عن ثوبان؛ أن نبي الله ﷺ قال «إني لبعقر حوضي أذود الناس لأهل اليمن. أضرب بعصاي حتى يرفض عليهم». فسئل عن عرضه فقال «من مقامي إلى عمان». وسئل عن شرابه فقال «أشد بياضا من اللبن، وأحلى من العسل. يغت فيه ميزابان يمدانه من الجنة. أحدهما من ذهب، والآخر من ورق».

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا الحسن بن موسى. حدثنا شيبان عن قتادة. بإسناد هشام. بمثل حديثه. غير أنه قال «أنا، يوم القيامة، عند عقر الحوض».

(...) وحدثنا محمد بن بشار. حدثنا يحيى بن حماد. حدثنا شعبة عن قتادة، عن سالم بن أبي الجعد، عن معدان، عن ثوبان، عن النبي ﷺ. حديث الحوض. فقلت ليحيى بن حماد: هذا حديث سمعته من أبي عوانة. فقال: وسمعته أيضا من شعبة. فقلت: انظر لي فيه. فنظر لي فيه فحدثني به.

37 — (2301) .... : Sevbân (R) dan, (şöyle demişdir) : Peygamber (S) : «Ben Yemen ahâlisi için havzımın su içecek yerinden [27] insanları muhakkak tard edib sürerim. Suyun Yemen'liler üzerine akması için insanlara değneğimle vururum» buyurdu. Kendisine havzının eni soruldu : «İkamet ettiğim yerden (yani Medîne'den) Ammân'a kadardır» buyurdu. Havzın içilecek şey'inden soruldu : «Havzdan içilecek şey sütden daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onu artırıb çoğaltmakta olan iki oluk cennetden devamlı olarak onun içine şiddetle su boşaltır durur. Bu olukların biri altundan, diğeri de gümüşdendir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Katâde'den, Hişâm'ın yukarıki isna-

diğer beldeleri tanıyor haldedir. Bunların hepsindeki ortak çizgi, havzın tam bir murabba' (kare) şeklinde olduğudur.

Şu husûs da hatırlatmağa lâyıkdır : Cennet, cehennem, haşr, havz, âhiret hayatına dâir eşyâlar ve vasıflar — farklı akıl ve zekâ sâhiblerinin anlıyabilmeleri için — dünyâ hayâtına âid ölçülerle, yâni gâib şâhid ile temsîl edilerek teblîğ buyurulmuşdur. Bu yüzden bütün bu konulara dâir gelen haberler İslâm âlimleri ve mütefekkirleri arasında ayrı ayrı telakkîlere uğramışlardır. Bu hadîsleri o çeşitli telâkkîler ve görüşlerle îzâh etmek hadîs konusunun dışına çıkmak olacağından mezhebî ve felsefî tahlîllerine lüzûm görülmedi.

27. el-*Ukru*, havzın gerisine denir ki deve su içmeğe vardığında orada durur. Bir kavle göre de su içenin durduğu yere denir (*Kamûs Ter.*).

dı ve hadîsi gibi rivâyet etmişdir. Şukadar ki burada Rasûlullah: «Ben kıyâmet günü havzun su içecek yerinin yanında olacağım» demişdir.

( ) Yine bize Muhammed ibn Beşşâr tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Hammâd tahdîs etti. Bize Şu'be, Katâde'den, o da Sâlim ibn Ebi'l-Ca'd'-dan, o da Ma'dân'dan, o da Sevbân'dan, o da Peygamber'den havz hadîsini tahdîs etti. Muhammed ibn Beşşâr dedi ki: Ben Yahyâ ibn Hammâd'a: Bu, senin Ebû Avâne'den işittiğin hadîsdir dedim. O: Ve ben bunu Şu'be'den de işitdim dedi. Ben: Bana o hadîsde de yardım et dedim. Bana onda da yardım etti ve o hadîsi bana tahdîs eyledi.

٣٨ — (٢٣٠٢) حدثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ سَلَامٍ الْجُمَحِيُّ. حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ (يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «لَأَذُودَنَّ عَنْ حَوْضِي رِجَالًا كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الْإِبِلِ».

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ. سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

38 — (2302) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S): «Yemîn ederim ki ben (kıyâmet gününde) bir takım insanları havzımdan yabancı develerin havz başından kovulması gibi muhakkak kovacağım» buyurdu [28].

( ) .... : Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan tahdîs etti ki, Ziyâd, Ebû Hureyre'den Rasûlullah şöyle buyurdu derken işitmişdir. Bu hadîs de yukarıkinin benzeridir.

٣٩ — (٢٣٠٣) وحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ؛ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «قَدْرُ حَوْضِي كَمَا بَيْنَ أَيْلَةَ وَصَنْعَاءَ مِنَ الْيَمَنِ. وَإِنَّ فِيهِ مِنَ الْأَبَارِيقِ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ».

39 — (2303) .... : Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki, ona da Enes İbn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmişdir: Rasûlullah (S) buyur-

---

28. Peygamber'in, havzdan tard edeceği bu insanların ta'yîninde çeşitli görüşler ileri sürülmüşdür: İbnu Tîn bunlar munâfıklardır demiş, İbn Cevzî de bid'at ehli oldukları görüşünde bulunmuşdur. Buhârî'de ise bunların dîn tebdîl eden irtidâd ehli oldukları zikredilmişdir.

Hadîsde müşebbehun bih olarak zikrolunan garîb devenin su içmekden çevrilmesi, deve çobanlarının bir âdeti ile izâh ediliyor: Deve çobanları develerini bir havz ve bir su başına sulamak için sürdükleri sırada develerinin arasına yabancı bir deve karışırsa, derhal bu yabancı deveyi develerinin arasından çıkarmak ve bu zavallı hayvanı su içirmemek i'tiyâdında imişler.

du ki : «Havzımın (sâhası) mikdârı Eyle ile Yemen'in San'â şehri arasındaki mesâfe gibidir. Muhakkak ki havzda semânın yıldızları sayısınca ibrîkler vardır».

٤٠ — (٢٣٠٤) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا عفان بن مسلم الصفار . حدثنا وهيب . قال : سمعت عبد العزيز بن صهيب يحدث . قال: حدثنا أنس بن مالك ؛ أن النبي ﷺ قال « ليردن على الحوض رجال ممن صاحبني . حتى إذا رأيتهم ورفعوا إلي ، اختلجوا دوني . فلأقولن : أي رب ! أصيحابي . أصيحابي . فليقالن لي : إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك » .

(..) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن حجر . قالا : حدثنا علي بن مسهر . ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا ابن فضيل . جميعا عن المختار بن فلفل ، عن أنس ، عن النبي ﷺ . بهذا المعنى . وزاد « آنيته عدد النجوم » .

40 — (2304) .... : Bize Vuheyb tahdîs edib dedi ki : Ben Abdulazîz ibn Suheyb'den işittim, o tahdîs edib şöyle dedi : Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Bana sâhib çıkanlardan bir takım insanlar muhakkak havz başında benim yanıma geleceklerdir. Nihâyet onlar bana doğru yükseltilib de ben kendilerini gördüğüm zaman onlar benim önümden koparılıb alınırlar. Bunun üzerine ben muhakkak : Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîciklerimdir, onlar benim sahâbîciklerimdir derim. Bana cevâben de : Muhakkak sen onların senin ardından neler ihdâs ettiklerini bilmezsin denilecekdir» [29].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de cemîan Muhtâr ibn Fülfül'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den bu ma'nâ ile rivâyet ettiler. Bu hadîsde «havzın kabları yıldızlar sayısıncadır» ifâdesi ziyâde olmuşdur.

29. Kadı Iyâd der ki : Bu hadis, bunlar irtidâd ehlidir diye te'vîl edenlerin te'vîlinin sıhhatına delîldir. Bundan dolayıdır ki Peygamber onlar hakkında «uzak olsunlar, uzak olsunlar!» demişdir. Peygamber bu sözü, mu'minlerin günâhkârları hakkında söylemez. Bilâkis Peygamber onlara şefâat eder ve onların işine ehemmiyet verir. Bunlar iki sınıfdırlar : Birisi, İslâm'dan değil de istikâmetden dönen âsîlerdir. Bunlar iyi amelleri kötülükle tebdîl edenlerdir. İkincisi ise hakîkaten kâfirliğe dönenler, topukları üzerinde geriye dönenlerdir (yani tam ma'nâsı ile gericilerdir) denildi. Tebdîl ismi bu iki sınıfa da şâmil olur (Nevevî).

٤١ — (٢٣٠٣) وحدثنا عاصم بن النضر التيمي وهريم بن عبد الأعلى (واللفظ لعاصم). حدثنا معتمر. سمعت أبي. حدثنا قتادة عن أنس بن مالك، عن النبي ﷺ قال «ما بين ناحيتي حوضي كما بين صنعاء والمدينة».

41 — (2303) .... : Bize Katâde, Enes ibn Mâlik (R) den tahdîs etti ki Peygamber (S) : «Benim havzımın iki nâhiyesi arasındaki mesâfe, San'â ile Medîne arasındaki mesâfe gibidir» buyurmuşdur.

٤٢ — (...) وحدثنا هرون بن عبد الله. حدثنا عبد الصمد. حدثنا هشام. ح وحدثنا حسن بن علي الحلواني. حدثنا أبو الوليد الطيالسي. حدثنا أبو عوانة. كلاهما عن قتادة، عن أنس، عن النبي ﷺ. بمثله. غير أنهما شكا فقالا: أو مثل ما بين المدينة وعمان. وفي حديث أبي عوانة «ما بين لابتي حوضي».

42 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de Ketâde'den, o da Enes (R) den, o da Peygamber (S) den yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki bunlar şekk etdiler de : Yahut Medîne ile Ammân arasındaki mesâfe gibidir dediler. Bunlardan Ebû Avâne'nin hadîsinde «benim havzımın iki nâhiyesinin arası» tarzındadır.

٤٣ — (...) وحدثني يحيى بن حبيب الحارثي ومحمد بن عبد الله الرزي. قالا: حدثنا خالد بن الحارث عن سعيد، عن قتادة. قال: قال أنس: قال نبي الله ﷺ «ترى فيه أباريق الذهب والفضة كعدد نجوم السماء».

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا الحسن بن موسى. حدثنا شيبان عن قتادة. حدثنا أنس ابن مالك؛ أن نبي الله ﷺ قال مثله. وزاد «أو أكثر من عدد نجوم السماء».

43 — ( ) .... : Enes (R) dedi ki : Allah'ın Peygamber'i : «Orada semânın yıldızları adedince altun ve gümüş ibrîkler görünür» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de, Enes ibn Mâlik'in : Allâh'ın Peygamber'i şöyle buyurdu dediğini yukarıki hadîs gibi rivâyet etti. Ve bunda «yahut semânın yıldızları sayısından daha çokdur» ziyâdesi olmuşdur.

٤٤ – (٢٣٠٥) حدثني الوليد بن شجاع بن الوليد السكوني. حدثني أبي (رحمه الله). حدثني زياد بن خيثمة عن سماك بن حرب، عن جابر بن سمرة، عن رسول الله ﷺ قال « ألا إني فرط لكم على الحوض. وإن بعد ما بين طرفيه كما بين صنعاء وأيلة. كأن الأباريق فيه النجوم ».

44 — (2305) .... : Câbir ibn Semure (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Haberiniz olsun ki ben sizler için havz başına (önden gidib de orada bir takım hazırlıklar yaparak sizleri karşılıyacak olan) bir öncüyüm. Ve yine muhakkak ki havzın iki tarafı arasındaki uzaklık, San'â ile Eyle arasındaki uzaklık gibidir. Oradaki ibrîkler de yıldızlar misâlidir».

٤٥ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة. قالا: حدثنا حاتم بن إسماعيل عن المهاجر بن مسمار، عن عامر بن سعد بن أبي وقاص. قال: كتبت إلى جابر بن سمرة مع غلامي نافع: أخبرني بشيء سمعته من رسول الله ﷺ. قال فكتب إلي: إني سمعته يقول « أنا الفرط على الحوض ».

45 — ( ) .... : Sa'du'bnu Vakkas'ın oğlu Âmir şöyle dedi : Ben Câbir ibn Semure'ye bir mektûb yazıb hizmetcim Nâfi' ile yolladım. Bu mektûbda : Rasûlullah'dan işitmiş olduğun bir şeyi bana haber ver dedim. O da bana : Ben Rasûlullah (S) dan : «Ben havz üzerinde (sizden önce gidib, her şeyi hazırlıyarak sizleri karşılayacak olan) kafile öncüsüyüm» buyururken işitdim diye yazdı.

(١٠) باب في قتال جبريل وميكائيل عن النبي صلى الله عليه وسلم، يوم أحد

٤٦ – (٢٣٠٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن بشر وأبو أسامة عن مسعر، عن سعد بن إبراهيم، عن أبيه، عن سعد. قال: رأيت عن يمين رسول الله ﷺ وعن شماله، يوم أحد، رجلين عليهما ثياب بياض. ما رأيتهما قبل ولا بعد. يعني جبريل وميكائيل عليهما السلام.

(10) UHUD GÜNÜNDE CİBRÎL VE MÎKÂÎL'İN PEYGAMBER (S) DEN YANA KITÂL YAPMALARI BÂBI

46 — (2306) .... : Sa'd (ibn Ebî Vakkas R) : Ben Uhud gününde Rasûlullah'ın sağında ve solunda, üzerlerinde beyaz elbise bulunan iki

kimse gördüm ki bunları daha önce ve ne de sonra görmüş değilim dedi. Sa'd, Cibrîl ile Mîkâîl aleyhimesselâmı kasdetmektedir [30].

٤٧ - (...) وحدثني إسحق بن منصور . أخبرنا عبد الصمد بن عبد الوارث . حدثنا إبراهيم ابن سعد . حدثنا سعد عن أبيه ، عن سعد بن أبي وقاص ، قال : لقد رأيت يوم أحد ، عن يمين رسول الله ﷺ وعن يساره ، رجلين عليهما ثياب بيض . يقاتلان عنه كأشد القتال . ما رأيتهما قبل ولا بعد .

47 — ( ) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) şöyle dedi : Andolsun, ben Uhud günü Rasûlullah (S) ın sağında ve solunda üzerleri beyaz elbiseli iki kimse gördüm ki onlar Rasûlullah'ın yanında en şiddetli şekilde kıtâl yapıyorlardı. Ben onları ne daha evvel ve ne de sonra görmüş değilim.

(١١) باب في شجاعة النبي عليه السلام، وتقدمه للحرب

٤٨ - (٢٣٠٧) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وسعيد بن منصور وأبو الربيع العتكي وأبو كامل - واللفظ ليحيى - (قال يحيى : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا) حماد بن زيد عن ثابت ، عن أنس ابن مالك . قال : كان رسول الله ﷺ أحسن الناس . وكان أجود الناس . وكان أشجع الناس . ولقد فزع أهل المدينة ذات ليلة ، فانطلق ناس قبل الصوت : فتلقاهم رسول الله ﷺ راجعا . وقد سبقهم إلى الصوت . وهو على فرس لأبي طلحة عري . في عنقه السيف وهو يقول « لم تراعوا . لم تراعوا » قال « وجدناه بحرا . أو إنه لبحر » .
قال : وكان فرسا يبطأ .

(11) PEYGAMBER (S) İN ŞECÂATİ VE HARB ETMEK İÇİN İLERİ GİTMESİ HAKKINDA BÂB

48 — (2307) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) insanların en güzeli idi, insanların en cömerdi idi, insanların en ce-

30. Bu hadisde Peygamber'in, Allah katındaki keremliğinin, Allâh'ın ona, kendisi ile beraber kıtâl yapacak melekler indirmek sûretiyle ikrâm etmesinin, meleklerin muslimanlar safında kıtâllerinin yalnız Bedr gününe munhasır olmadığının beyânı vardır. Kezâ bu hadisde beyaz elbisenin fazileti, melekleri görmenin yalnız Peygamber'lere hâss olmadığı, bilâkis sahâbîlerinin ve Allah dostlarının onları göreceği, bir de bu hadisde Sa'd ibn Ebî Vakkas için büyük bir menkabe (iftihâr, meziyyet, fazilet) vardır ki o melekleri görmüşdür (Nevevî).

sûru idi[31]. Bir gece Medîne halkı düşman baskınından korkmuşdu da insanlar sesin geldiği tarafa doğru gitmişlerdi. Halbuki Rasûlullah Ebû Talha'ya âid (Mendûb adlı) çıblak bir atın üstüne atlıyarak düşman sesinin geldiği tarafa sürmüş, Medîne'lileri geride bırakıb ileriye geçmişdi. Nihâyet Rasûlullah Ebû Talha'nın atının üzerinde ve kılıcı boynunda olarak geri dönerken Medîne'lileri karşıladı. Rasûlullah bu karşılama sırasında : «Düşmanlar (size zarar verecek bir korku ile) korkutamadılar. Onlar (kararlı bir korku ile) korkutamadılar» buyuruyordu. Rasûlullah : «Biz bu atı bir deryâ bulduk, yahut bu at muhakkak bir deryâ (gibi akıcı) dır» buyurdu.

Enes : Halbuki bu at yavaşlık, durgunluk ve kötü yürüyüş ile tanınırdı demişdir.

٤٩ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع عن شعبة ، عن قتادة ، عن أنس ، قال : كان بالمدينة فزع . فاستعار النبي ﷺ فرسا لأبي طلحة يقال له مندوب . فركبه فقال « ما رأينا من فزع . وإن وجدناه لبحرا » .

(...) وحدثناه محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . ح وحدثنيه يحيى بن حبيب . حدثنا خالد (يعني ابن الحارث) قالا : حدثنا شعبة ، بهذا الإسناد . وفي حديث ابن جعفر قال : فرسا لنا . ولم يقل : لأبي طلحة . وفي حديث خالد : عن قتادة ، سمعت أنسا .

49 — ( ) .... : Enes (R) : Medîne'de bir korku olmuşdu. Peygamber (S) derhal, Ebû Talha'nın **Mendûb** adlı bir atını âriyet alıb ona

31. Rasûlullah'ın hamâset ve cesûrluğunu gösteren birçok menkabeleri vardır. Esâsen Rasûlullah'ın bir çok defalar yaptığı duâlardan biri de korkaklıkdan Allâh'a sığınmakdı :

a. «ALLÂHUMME İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-CUBNİ
VE EÛZU BİKE MİN EN URADDE İLÂ ERZELİ'L-UMRİ
VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'D-DÜNYÂ
VE EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'L-KABRİ

= Yâ Allâh, korkaklıkdan sana sığınırım. En rezil ömre red olunmakdan sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden sana sığınırım. Kabir azâbından da sana sığınırım (*Buhârî, Muslim*).

b. Enes ibn Mâlik dedi ki : Peygamber (S) şöyle duâ ederdi :
«ALLÂHUMME İNNÎ EÛZU BİKE MİNE'L-ACZİ VE'L-KESELİ VE'L-CUBNİ VE'L-HEREMİ.
VE EÛZU BİKE MİN FİTNETİ'L-MAHYÂ VE'L-MEMÂT.
VE EÛZU BİKE MİN AZÂBİ'L-KABRİ

= Yâ Allâh, irâdesizlik ve kudretsizlikden, ağır canlılık ve tenbellikden, sarkaklık derecesinde ihtiyarlıkdan sana sığınırım. Hayâtın fitnesinden, ölümün musîbetlerinden de sana sığınırım. Kabir azâbından da sana sığınırım (*Buhârî, Muslim*).

binmişdi. Müteâkiben Rasûlullah: «Hiç bir korku sebebi göremedik ve şu da muhakkak ki biz bu (durgun) atı bir deryâ bulduk» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki râvî de: Bize Şu'be tahdîs etdi diyerek bu isnâdla rivâyet etdiler. Bunlardan Muhammed İbn Ca'fer'in hadîsinde: Ebû Talhâ'ya âid dememiş de, bize âid bir atı demişdir. Hâlid'in hadîsinde: Katâde'den isnâdı ile, Enes'den işitdim ifâdesi vardır.

(١٢) باب كان النبي صلى الله عليه وسلم أجود الناس بالخير من الريح المرسلة

٥٠ – (٢٣٠٨) حدثنا منصور بن أبي مزاحم. حدثنا إبراهيم (يعني ابن سعد) عن الزهري ح وحدثني أبو عمران، محمد بن جعفر بن زياد (واللفظ له). أخبرنا إبراهيم عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود، عن ابن عباس. قال: كان رسول الله ﷺ أجود الناس بالخير. وكان أجود ما يكون في شهر رمضان. إن جبريل عليه السلام كان يلقاه، في كل سنة، في رمضان حتى ينسلخ. فيعرض عليه رسول الله ﷺ القرآن. فإذا لقيه جبريل كان رسول الله ﷺ أجود بالخير من الريح المرسلة.

(...) وحدثناه أبو كريب. حدثنا ابن مبارك عن يونس. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري، بهذا الإسناد، نحوه.

(12) PEYGAMBER (S) İN HAYIRDA İNSANLARIN EN CÖMERDİ OLDUĞU VE ESMESİ MÂNİAYA UĞRAMIYAN RÜZGÂRDAN DAHA CÖMERT OLDUĞU BÂBI

50 — (2308) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) hayır (dağıtmak) da insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazan ayında idi. Muhakkak ki Cibrîl aleyhisselâm her sene ramazan ayı içinde bu ay çıkıncaya kadar (her gece) Rasûlullah'a mulâkî olur, Rasûlullah da ona Kur'ân'ı arz eder idi. Cibrîl, kendisi ile mulâkî olduğu zaman Rasûlullah hayır (dağıtmak) da, esmesi mâniaya uğramıyan rüzgârdan daha cömert idi [32].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Zuhrî'den bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında haber vermişlerdir.

32. İbn Abbâs'ın, Peygamber'in cömertliğini estirilmekde olan bereketli rüzgâra benzetmesi, cömertlik ve hayırlar dağıtmakda rüzgârdan daha sur'atli olduğundan, rüzgârın yağmurlu bulutları toplayıb ilâhî rahmeti muhtâc topraklara ulaşdırmaya vâsıta olmasından, esen rüzgârın durgunca ve hafîf rüzgârdan daha ziyâde yol alıb daha çok yerlere hayırlar bezl eylemesinden dolayıdır.

(١٣) باب كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أحسن الناس خلقا

٥١ – (٢٣٠٩) حدثنا سعيد بن منصور وأبو الربيع. قالا: حدثنا حماد بن زيد عن ثابت البناني، عن أنس بن مالك. قال: خدمت رسول الله ﷺ عشر سنين. والله! ما قال لي: أفا قط. ولا قال لي لشيء: لم فعلت كذا؟ وهلا فعلت كذا؟

زاد أبو الربيع: ليس مما يصنعه الخادم. ولم يذكر قوله: والله!

(...) وحدثناه شيبان بن فروخ. حدثنا سلام بن مسكين. حدثنا ثابت البناني عن أنس. بمثله.

(13) PEYGAMBER (S) AHLÂK İ'TİBÂRIYLE İNSANLARIN EN GÜZELİ OLDUĞUNA DÂİR BÂB

51 — (2309) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) a on sene hizmet etdim. Allah'a yemîn ederim ki bana kat'iyyen bir defa uff demedi. Herhangi bir şey için de bana: Bunu niçin böyle yapdın? Şöyle yapsaydın ya! demedi [33].

( ) .... : Burada da Sâbit el-Bunânî, Enes'den yine bu hadîs gibi rivâyet etmişdir.

٥٢ – (..) وحدثناه أحمد بن حنبل وزهير بن حرب. جميعا عن إسماعيل (واللفظ لأحمد) قالا: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. حدثنا عبد العزيز عن أنس. قال: لما قدم رسول الله ﷺ المدينة، أخذ أبو طلحة بيدي. فانطلق بي إلى رسول الله ﷺ. فقال: يا رسول الله! إن أنسا غلام كيس فليخدمك. قال فخدمته في السفر والحضر. والله! ما قال لي لشيء صنعته: لم صنعت هذا هكذا؟ ولا لشيء لم أصنعه: لم لم تصنع هذا هكذا؟

52 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiği zaman (üvey babam) Ebû Talhâ elimden tutdu ve beni Rasûlullah'a götürdü. Ona hitâben: Yâ Rasûlallah! Enes zekî bir oğlandır, kendisi size hızmet etsin dedi. Bunun üzerine artık ben hazarda ve seferde Rasûlullah'a hızmet ettim. Allâh'a yemîn ederim ki yapmış olduğum herhangi bir şey için bana: Bunu niçin böyle yapdın? demedi. Yapmadığım bir şey için de bana: Bunu neden böyle yapmadın? da demedi.

33. Enes ibn Mâlik, Peygamber Medîne'ye geldikden birkaç ay sonra onun hızmetine nâil olduğuna göre dokuz sene birkaç ay hızmet etmiş bulunuyordu. Bu hisâbca ay kesirleri bir sene i'tibâr edilmiş oluyor.

٥٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير . قالا : حدثنا محمد بن بشر . حدثنا
زكرياء . حدثني سعيد (وهو ابن أبي بردة) عن أنس ، قال : خدمت رسول الله ﷺ تسع سنين .
فما أعلمه قال لي قط : لم فعلت كذا وكذا ؟ ولا عاب عليّ شيئا قط .

53 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Enes (ibn Mâlik R) ın : Ben Rasûlullah (S) a dokuz sene hızmet ettim. Fakat onun bana hitâben: Niçin böyle yapdın? dediğini asla bilmiyorum ve bana karşı herhangi bir şeyi de ayıblamadı.

٥٤ – (٢٣١٠) حدثني أبو معن الرقاشي ، زيد بن يزيد . أخبرنا عمر بن يونس . حدثنا عكرمة
(وهو ابن عمار) قال : قال إسحاق : قال أنس : كان رسول الله ﷺ من أحسن الناس خلقا . فأرسلني
يوما لحاجة . فقلت : والله ! لا أذهب . وفي نفسي أن أذهب لما أمرني به نبي الله ﷺ . فخرجت حتى
أمر على صبيان وهم يلعبون في السوق . فإذا رسول الله ﷺ قد قبض بقفاي من ورائي . قال فنظرت إليه
وهو يضحك . فقال : «يا أنيس ! أذهبت حيث أمرتك ؟» قال قلت : نعم . أنا أذهب ، يا رسول الله !

(٢٣٠٩) قال أنس : والله ! لقد خدمته تسع سنين . ما علمته قال لشيء صنعته : لم فعلت كذا وكذا ؟
أو لشيء تركته : هلا فعلت كذا وكذا .

54 — (2310) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) insanların en güzel ahlâklısı idi. Bir gün beni bir ihtiyac için gönderdi. Ben : Vallâhi gitmem! dedim. Halbuki gönlümde Allâh'ın Peygamber'inin emrettiği işe gitmek (arzu ve düşüncesi) vardı. Akıbinde çıktım ve nihâyet çarşıda oynamakda olan çocukların yanına uğruyordum. Birden bire Rasûlullah arkamdan ensemi tuttu. Ben hemen ona bakdım, kendisi güler halde bana : «Yâ Uneysu! Sana emrettiğim yere gitdin mi?» diye sordu. Ben : Evet, gidiyorum yâ Rasûlallah! dedim.

(2309) Enes şöyle dedi : Allâh'a yemîn ederim ki ben Rasûlullah'a dokuz sene hızmet etdim. Onun bana yapmış olduğum herhangi bir şey için : Neden böyle böyle yapdın? dediğini; yahut terk edib yapmadığım bir şey için de : Keşki şöyle şöyle yapsaydın dediğini bilmiş değilim.

٥٥ – (٢٣١٠) وحدثنا شيبان بن فروخ وأبو الربيع قالا : حدثنا عبد الوارث عن أبي التياح ،
عن أنس بن مالك . قال : كان رسول الله ﷺ أحسن الناس خلقا .

55 - (2310) .... : Enes ibn Mâlik (R) : Rasûlullah (S) insanların en güzel ahlâklısı idi dedi [34].

(١٤) باب ما سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا قط فقال: لا. وكثرة عطائه

٥٦ — (٢٣١١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا : حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن المنكدر. سمع جابر بن عبد الله قال: ما سئل رسول الله ﷺ شيئا قط فقال: لا.

(..) وحدثنا أبو كريب. حدثنا الأشجعي. ح وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عبد الرحمن (يعني ابن مهدي). كلاهما عن سفيان، عن محمد بن المنكدر. قال: سمعت جابر بن عبد الله يقول، مثله، سواء.

(14) RASÛLULLAH (S) DAN BİR ŞEY İSTENİLİB DE HAYIR DEDİĞİNİN ASLA VÂKI' OLMADIĞI VE İHSÂNININ ÇOKLUĞU BÂBI

56 — (2311) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S) dan bir şey istenilib de onun hayır dediği asla vâkı' değildir dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Muhammed ibn Münkedir'in : Ben Câbir ibn Abdillâh'dan şöyle derken işitdim diyerek yukarıkinin benzeri ve müsâvîsi olan hadîsi haber verdiğini rivâyet etmişlerdir.

٥٧ — (٢٣١٢) وحدثنا عاصم بن النضر التيمي. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث). حدثنا حميد عن موسى بن أنس، عن أبيه، قال: ما سئل رسول الله ﷺ على الإسلام شيئا إلا أعطاه. قال فجاءه رجل فأعطاه غنما بين جبلين . فرجع إلى قومه، فقال: يا قوم! أسلموا. فإن محمدا يعطي عطاء لا يخشى الفاقة.

57 — (2312) .... : Bize Humeyd, Enes'in oğlu Mûsâ'dan tahdîs etti. Babası Enes (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) İslâm üzerine kendisinden istenilmiş olan herhangi bir şeyi muhakkak vermişdir. Bir defa-

34. Buhârî'deki şu hadîs daha tafsîllidir :

عن البراء رضي الله عنه قال : كان رسول الله صلعم احسن الناس وجهاً و احسنهم خلقاً ليس بالطويل البائن ولا بالقصير

= Berâ' (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) sîmaca insanların en güzeli idi. Ahlâk i'tibârıyle de onların en güzeli idi. Endâmının yaradılışı cihetiyle de insan tiplerinin en güzeli idi. O, ne çok uzundu, ne de kısa boylu idi (*Buhârî, menâkıb, sıfatu'n-Nebiyy* (S), V, 28 «56»).

sında kendisine bir kimse gelmişdi de Rasûlullah o insana iki dağ arası (nı dolduracak kadar çok) koyun vermişdi. O zât kendi kavminin yanına dönüb : Ey kavmim! Müsliman olunuz. Çünkü Muhammed, fakîrlikden korkmaksızın büyük ihsânda bulunuyor demişdir.

٥٨ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هارون عن حماد بن سلمة، عن ثابت، عن أنس؛ أن رجلا سأل النبي ﷺ غنما بين جبلين. فأعطاه إياه. فأتى قومه فقال: أي قوم! أسلموا. فوالله! إن محمدا ليعطي عطاء ما يخاف الفقر.

فقال أنس: إن كان الرجل ليسلم ما يريد إلا الدنيا. فما يسلم حتى يكون الإسلام أحب إليه من الدنيا وما عليها.

58 — ( ) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir :) Bir kimse Peygamber (S) den iki dağ arası kadar çok koyun istemişdi. Peygamber bu isteğini ona ihsân etdi. Bunun üzerine o şahıs kavminin yanına gidib : Ey kavmim! Musliman olunuz. Allâh'a yemîn ederim ki Muhammed fakîrlikden hiç korkmayarak ihsân ediyor demişdir.

Enes şöyle dedi : Bazan bir kimse ancak dünyâyı isteyerek muslimanlığa girerdi. Fakat İslâm'a girince artık muslîmanlık kendisine dünyâdan ve dünyâ üzerindeki her şeyden daha sevimli olurdu.

٥٩ – (٢٣١٣) وحدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. قال: غزا رسول الله ﷺ غزوة الفتح، فتح مكة. ثم خرج رسول الله ﷺ بمن معه من المسلمين. فاقتتلوا بحنين. فنصر الله دينه والمسلمين. وأعطى رسول الله ﷺ يومئذ صفوان بن أمية مائة من النعم. ثم مائة. ثم مائة.

قال ابن شهاب: حدثني سعيد بن المسيب؛ أن صفوان قال: والله! لقد أعطاني رسول الله ﷺ ما أعطاني، وإنه لأبغض الناس إلي. فما برح يعطيني حتى إنه لأحب الناس إلي.

59 — (2313) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : Rasûlullah (S) feth gazvesine yani Mekke fethi gazvesine gitti. Sonra Rasûlullah beraberinde bulunan muslimanlarla birlikde yola çıkdı da Huneyn mevkiinde (düşmanla) çarpışdılar. Netîcede Allah, kendi dînine ve muslimanlara yardım edib muzaffer kıldı. O vakıt Rasûlullah Safvân ibn Umeyye'ye yüz deve verdi. Sonra yüz, sonra yüz deve daha verdi.

İbn Şihâb der ki : Bana Saîd ibn Müseyyeb tahdîs etti ki, Safvân ibn Umeyye şöyle demişdir : Allâh'a yemîn ederim ki Rasûlullah bana ihsân ettiklerini ihsân etmişdir. Ve şu da muhakkak ki o bana göre insanların en çok buğz edilecek olanı idi. Fakat bana ihsân etmekde devam etdi. Nihâyet o bana göre insanların muhakkak en sevimlisi olmuşdur.

٦٠ — (٢٣١٤) حدثنا عمرو الناقد . حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن المنكدر ؛ أنه سمع جابر ابن عبد الله . ح وحدثنا إسحق . أخبرنا سفيان عن ابن المنكدر ، عن جابر . وعن عمرو ، عن محمد ابن علي ، عن جابر . أحدهما يزيد على الآخر . ح وحدثنا ابن أبي عمر (واللفظ له) قال : قال سفيان : سمعت محمد بن المنكدر يقول : سمعت جابر بن عبد الله . قال سفيان : وسمعت أيضا عمرو بن دينار يحدث عن محمد بن علي . قال : سمعت جابر بن عبد الله . وزاد أحدهما على الآخر قال : قال رسول الله ﷺ « لو قد جاءنا مال البحرين لقد أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا » وقال بيديه جميعا . فقبض النبي ﷺ قبل أن يجيء مال البحرين . فقدم على أبي بكر بعده . فأمر مناديا فنادى : من كانت له على النبي ﷺ عدة أو دين فليأت . فقمت فقلت : إن النبي ﷺ قال « لو قد جاءنا مال البحرين أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا » فحثى أبو بكر مرة . ثم قال لي : عدها . فعددتها فإذا هي خمسمائة . فقال : خذ مثليها .

60 — (2314) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : Rasûlullah (bir kerre) : «Bahreyn malının bize gelmesi tahakkuk ederse, sana muhakkak şöyle şöyle şöyle veririm» buyurdu. Bunu söylerken iki eliyle de beraberce işâret etti. Nihâyet Bahreyn malının gelmesinden önce Peygamber (S) kabz olundu. Bahreyn malı Peygamber'den sonra Ebû Bekr'e geldi. Bahreyn malı geldiği zaman Ebû Bekr, bir münâdîye emretdi de o münâdî : Peygamber'in her kime bir va'di, yahut bir borcu varsa gelsin diye nidâ (ve i'lân) etti. Bunun üzerine ben kalkıb Ebû Bekr'e : Peygamber : «Bahreyn malının bize gelmesi tahakkuk ederse sana mutlaka şöyle şöyle şöyle veririm» buyurmuşdu dedim. Ebû Bekr hemen bir avuc (para) avucladı. Sonra bana hitâben : Bunu say dedi. Ben paraları saydım. Paraların beş yüz (adet) olduğunu gördüm. Bu defa Ebû Bekr bana : Bununla beraber iki mislini daha al dedi[35].

35. *Bahreyn*, Basra ile Umân arasında ve Basra körfezinin batı sâhilinde uzayan bir bölgedir. Buranın merkezi Hecer kasabasıdır. Bahreyn, saâdet asrında İran devletinin tâbiiyyetinde idi. Altıncı hicret asrında Alâ'ibn Hadramî (R) tarafından feth olunmuş ve kendisi Peygamber tarafından oraya âmir ve vâlî ta'yîn edilmişdir. Ebû Bekr ve

٦١ – (..) حدثنا محمد بن حاتم بن ميمون . حدثنا محمد بن بكر . أخبرنا ابن جريج . أخبرني عمرو بن دينار عن محمد بن علي ، عن جابر بن عبد الله . قال : وأخبرني محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله . قال : لما مات النبي ﷺ جاء أبا بكر مال من قبل العلاء بن الحضرمي . فقال أبو بكر : من كان له على النبي ﷺ دين ، أو كانت له قبله عدة ، فليأتنا . بنحو حديث ابن عيينة .

61 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : Peygamber (S) vefât ettiği zaman, Alâ'ibnu'l-Hadramî tarafından Ebû Bekr'e bir mal geldi. Bunun üzerine Ebû Bekr : Her kimin Peygamber üzerinde bir alacağı varsa yahut Peygamber tarafından kendisine yapılmış bir va'd varsa derhal bize gelsin dedi. Hadîsin bundan sonrası (60 rakamlı) İbn Uleyye hadîsi tarzındadır.

(١٥) باب رحمته صلى الله عليه وسلم الصبيان والعيال ، وتواضعه ، وفضل ذلك

٦٢ – (٢٣١٥) حدثنا هداب بن خالد وشيبان بن فروخ . كلاهما عن سليمان (واللفظ لشيبان) . حدثنا سليمان بن المغيرة . حدثنا ثابت البناني عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ « ولد لي الليلة غلام . فسميته باسم أبي ، إبراهيم » ثم دفعه إلى أم سيف ، امرأة قين يقال له أبو سيف . فانطلق يأتيه واتبعته . فانتهينا إلى أبي سيف وهو ينفخ بكيره . قد امتلأ البيت دخانا . فأسرعت المشي بين يدي رسول الله ﷺ . فقلت : يا أبا سيف ! أمسك . جاء رسول الله ﷺ . فأمسك . فدعا النبي ﷺ بالصبي . فضمه إليه . وقال ما شاء الله أن يقول .

Ömer taraflarından da bu vazîfede bırakılan Alâ', on dördüncü hicret yılında Bahreyn'de vefât etmiştir.

Şârihlerin bildirdiklerine göre Bahreyn'den Medîne'ye gelecek olan mal cizye malı imiş. Feth olunan memleketler arasında ençok cizye malı Bahreyn'den gelir imiş.

Peygamber Câbir'e va'd ederken avucunu açarak üç defa şöyle şöyle şöyle vereceğim buyurduğundan dolayı Peygamber'in halîfesi ve kaymakamı olan Ebû Bekr de Peygamber'in bu va'dini infâz ederken Câbir'e bir avuc kendisi bizzât vermiş ve bunun iki mislinin de Câbir tarafından alınmasını emretmiştir. Ebû Bekr'in verdiği bir avuc paranın beş yüz dirhem veya dînâr olduğuna göre bunun iki misli daha verilerek bin beş yüz dirhem veya dînâr verilmiş oluyor.

Dirhem veya dînâr diye terdîd ile söyleyişimiz bu paranın nev'i ne hadîsin rivâyet tarîklerinde, ne de şerhlerde bildirilmediğinden dolayıdır.

فَقَالَ أَنَسٌ : لَقَدْ رَأَيْتُهُ وَهُوَ يَكِيدُ بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَدَمَعَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ . وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا . وَاللهِ ! يَا إِبْرَاهِيمُ ! إِنَّا بِكَ لَمَحْزُونُونَ » .

(15) PEYGAMBER (S) İN ÇOCUKLARA, RIZIK VE NAFAKALARINI GÖRDÜĞÜ KİMSELERE OLAN MERHAMETİ, TEVÂZUU VE BU HUYLARIN FAZÎLETİ BÂBI

62 — (2315) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Bu gece benim bir oğlum doğdu. Ona (büyük) babam İbrâhîm'in ismi ile isimlendirdim» buyurdu. Sonra Rasûlullah çocuğu Ebû Seyf denilen bir demircinin karısı olan Umınu Seyf'e (süt annesi olarak) teslîm etdi. Sonra bir defasında Rasûlullah çocuğun yanına gitmek için yola çıkdı. Ben de kendisine tâbi olub onunla beraber gittim. Nihâyet Ebû Seyf'in yanına vardık. Ebû Seyf demirci körüğünü çekmekde ve evi de dumanla dolmuş halde idi. Ben hemen Rasûlullah'ın önünde yürüyüşü sür'atlendirdim ve : Yâ Ebâ Seyf! Körüğünü tut, Rasûlullah geldi dedim. Ebû Seyf körüğü durdurdu. Rasûlullah çocuğun getirilmesini istedi. Çocuk getirildiğinde Rasûlullah çocuğu bağrına bastı ve Allâh'ın söylemesini takdîr ettiği şeyleri söyledi. Enes der ki (Bundan sonra başka bir defada da Ebû Seyf'in evine gitdik) Allâh'a yemîn olsun ki bu defa ben İbrâhîm'i, Rasûlullah'ın önünde can çekişiyor halde gördüm. Rasûlullah'ın iki gözü yaş akıttı. Bunu ta'kîben Rasûlullah : «Göz ağlar, kalb mahzûn olur. Biz Rabbımızın râzıy olacağı sözden başka bir kelime söylemeyiz. Vallâhi yâ İbrâhîm biz senin ayrılığınla hakîkaten pek hüzünlü ve pek kederliyiz!» buyurdu [36].

36. Peygamber'in bütün çocukları Hz. Hatîce'den doğmuşdur. Yalnız İbrâhîm Mısır'lı Mâriye'den dünyâya gelmişdir. Târihciler, İbrâhîm'in doğum tarihi hakkında ittifak etmişler ve hicretin sekizinci yılının Zulhıccesinde doğduğunu bildirmişlerdir. Fakat vefat yılı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Kimisi onuncu hicret yılının Rabîulevvelinin onuncu günü öldüğünü bildiriyor. Kimi de daha başka târihler ileri sürüyor.

İbrâhîm'in doğumunda Peygamber'in azadlılarından *Selmâ*nın ebelik etdiği, bunun kocası Ebû Râfi'in de doğumu Peygamber'e müjdelendiği, Peygamber'in de bundan çok sevindiği rivâyet edliliyor. İbrâhîm'in doğumunda Medîne kadınları arasında onu emzirmek için rakabet uyanmışdı. Nihâyet Peygamber çocuğu, Ummu Burde'ye teslîm etmiştir. Kadı Iyâd, Ummu Burde'nin adı Havle'dir, kocası da Ebû Seyf, Berâ' ibn Evs'dir diyor. Bu karı kocanın her ikisi de Ensârî ve Hazrecî'dir. Ebû Seyf, hadîsde de belirtildiği gibi demirci idi.

Hadîsdeki zı'r kelimesi süt emziren süt anne ma'nâsınadır. İbn Cevzî, çocuk, kocasının kefâletinde süt anneye teslîm edildiği için kadının kocasına da, zı'r dendiğini bildiriyor.

٦٣ – (٢٣١٦) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ) قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ) عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: كَانَ إِبْرَاهِيمُ مُسْتَرْضِعًا لَهُ فِي عَوَالِي الْمَدِينَةِ. فَكَانَ يَنْطَلِقُ وَنَحْنُ مَعَهُ. فَيَدْخُلُ الْبَيْتَ وَإِنَّهُ لَيُدَّخَنُ. وَكَانَ ظِئْرُهُ قَيْنًا. فَيَأْخُذُهُ فَيُقَبِّلُهُ. ثُمَّ يَرْجِعُ.

قَالَ عَمْرٌو: فَلَمَّا تُوُفِّيَ إِبْرَاهِيمُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ إِبْرَاهِيمَ ابْنِي. وَإِنَّهُ مَاتَ فِي الثَّدْيِ. وَإِنَّ لَهُ لَظِئْرَيْنِ تُكَمِّلَانِ رَضَاعَهُ فِي الْجَنَّةِ».

63 — (2316) .... : Enes ibn Mâlik (R), Ben Rasûlullah (S) kadar çoluk çocuğuna, âile efrâdına, eli altındakilere merhameti olan hiçbir kimse görmedim. Rasûlullah'ın oğlu İbrâhîm, Medîne'nin yüksek taraflarındaki köylerin birinde süt annesinin yanında bulunuyordu. Rasûlullah biz de beraberinde olduğumuz halde onun yanına gider idi. Bir defasında Rasûlullah o eve giriyor, halbuki o sırada ev iyice dumanlandırılıyordu. İbrâhîm'in süt babası bir demirci idi. Rasûlullah İbrâhîm'i kucağına alır, onu öper, sonra da geri dönerdi.

Râvî Amr ibn Saîd dedi ki : İbrâhîm vefat ettiği zaman Rasûlullah : «İbrâhîm benim oğlumdur. O, meme emerken ölen bir süt kuzusudur. Onun süt emmesini tamamlamak için cennetde iki tâne süt annesi vardır» buyurdu.

٦٤ – (٢٣١٧) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: قَدِمَ نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالُوا: أَتُقَبِّلُونَ صِبْيَانَكُمْ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ. فَقَالُوا: لَكِنَّا، وَاللهِ! مَا نُقَبِّلُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَأَمْلِكُ إِنْ كَانَ اللهُ نَزَعَ مِنْكُمُ الرَّحْمَةَ».

وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ «مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ».

64 — (2317) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bir defasında bedevîlerden bir gurub insan Rasûlullah'ın huzûruna gelmişlerdi. Bunlar bir munâsebetle : Sizler çocuklarınızı öper (sever) misiniz? dediler. Sahâbîler : Evet dediler. Bedevîler : Fakat Allâh'a yemîn olsun ki bizler öpüp okşamayız dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Eğer Allah sizin gönüllerinizden rahmet ve şefekatı çekib çıkarmış ise ben ne yapabilirim» buyurdu.

Râvî İbn Numeyr, müfred hitâb sîgası ile : «Allah senin gönlünden

merhameti çekib çıkarmışsa ben ne yapabilirim» şeklinde rivâyet etmişdir.

٦٥ — (٢٣١٨) وحدثني عمرو الناقد وابن أبي عمر . جميعا عن سفيان . قال عمرو : حدثنا سفيان ابن عيينة عن الزهري ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ أن الأقرع بن حابس أبصر النبي ﷺ يقبل الحسن . فقال : إن لي عشرة من الولد ما قبلت واحدا منهم . فقال رسول الله ﷺ « إنه من لا يرحم لا يرحم » .

(..) حدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري . حدثني أبو سلمة عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله .

65 — (2318) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Akra' ibn Hâbıs Peygamber'i, Hasen'i öperken gördü de; benim on çocuğum vardır, onlardan hiçbirini öpmedim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Şu muhakkak ki merhamet etmeyen merhamet olunmaz» buyurdu[37].

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

٦٦ — (٢٣١٩) حدثنا زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم . كلاهما عن جرير . ح وحدثنا إسحق ابن إبراهيم وعلي بن خشرم . قالا : أخبرنا عيسى بن يونس . ح وحدثنا أبو كريب ، محمد بن العلاء . حدثنا أبو معاوية . ح وحدثنا أبو سعيد الأشج . حدثنا حفص (يعني ابن غياث) . كلهم عن الأعمش ، عن زيد بن وهب وأبي ظبيان ، عن جرير بن عبد الله . قال : قال رسول الله « من لا يرحم الناس لا يرحمه الله عز وجل » .

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع وعبد الله بن نمير عن إسماعيل ، عن قيس ، عن جرير ، عن النبي ﷺ . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن أبي عمر وأحمد بن عبدة . قالوا : حدثنا سفيان عن عمرو ، عن نافع بن جبير ، عن جرير ، عن النبي ﷺ . بمثل حديث الأعمش .

37. Bu hadis Peygamber'in CEVÂMİU'L-KELİM denilen cem'iyyetli hadîslerindendir. İki kelime ile en cem'iyyetli ve şumullu ma'nâ ifâde olunmuşdur. Bu hadîsi çeşitli râviler kısa ve uzunca lâfızlarla rivâyet etmişlerdir. Taberânî'de: «Yeryüzündeki insanlara merhamet etmeyen kimseye gök yüzündekiler merhamet etmez» tarzındadır. En uzun metin Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin, Abdullah ibn Umer'den şu meâldeki rivâyetleridir: «Merhamet edenlere rahmân (olan Allah) rahmet eder. Ey mu'minler! Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göktekiler de size merhamet etsin».

66 — (2319) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den, o da Zeyd ibn Vehb'den ve Ebû Zıbyân'dan, onlar da Cerîr ibn Abdillah'dan rivâyet ettiler. Cerîr ibn Abdillâh (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «İnsanlara merhamet etmeyen kimseye Azîz ve Celîl olan Allah merhamet etmez» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Cerîr ibn Abdillah'dan, o da Peygamberden olmak üzere A'meş hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

(١٦) باب كثرة حيائه صلى الله عليه وسلم

٦٧ – (٢٣٢٠) حدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي عُتْبَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَأَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي عُتْبَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا وَكَانَ إِذَا كَرِهَ شَيْئًا عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ.

(16) PEYGAMBER (S) İN HAYÂSININ ÇOKLUĞU BÂBI

67 — (2320) .... : Katâde dedi ki: Ben Abdullah ibn Ebî Utbe'den işitdim, şöyle diyordu: Ben Ebû Saîd Hudrî (R) 'den işittim: Rasûlullah (S) hayâ cihetiyle kendi köşesinde oturan bâkire kızdan daha çok utangaçdı. Bir şeyden hoşlanmazsa biz onun hoşnudsuzluğunu yüzünden tanırdık. (Kendisi utangaçlığından dolayı o husûsu sâhibinin yüzüne vurmazdı) [38].

٦٨ – (٢٣٢١) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ. قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو حِينَ قَدِمَ مُعَاوِيَةُ إِلَى الْكُوفَةِ. فَذَكَرَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا. وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحَاسِنَكُمْ أَخْلَاقًا».

قَالَ عُثْمَانُ: حِينَ قَدِمَ مَعَ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْكُوفَةِ.

38. Bu hadîsde Peygamber'in hayâ sıfatı en belîğ bir şekilde bildirilmişdir. Şüphesiz ki cemiyetin en hayâlı sınıfı kendi ismet perdesi içinde fazîletle yaşıyan bâkire kızdır. Rasûlullah'ın bunlardan da utangaç olması müşebbehin muşebbehun bih'den üstünlüğünü ifâde etmekdedir ki çok beliğdir.

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو معاوية ووكيع. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا أبو سعيد الأشج. حدثنا أبو خالد (يعني الأحمر). كلهم عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

68 — (2321) .... : Mesrûk şöyle dedi : Muâviye Kûfe'ye geldiği zaman biz Abdullah ibn Amr'ın yanına girdik. Abdullah (R) Rasûlullah'ı zikretdi de şöyle dedi : Peygamber (S) sözünde, fiil ve hareketlerinde taşkınlık yapacak seviyede değildi. Taşkınlığı kasdedib kendini zorlayan da değildi. Ve Abdullah ibn Amr Rasûlullah : «İyi biliniz ki sizin en güzel huylularımz, en hayırlı olanlarınızdır» buyururdu dedi.

Râvî Usmân ibn Ebî Şeybe : Muâviye ile beraber Kûfe'ye geldiği zaman demişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile onun benzeri olan hadîsi rivâyet etmişlerdir.

(١٧) باب تبسمه صلى الله عليه وسلم وحسن عشرته

٦٩ – (٢٣٢٢) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن سماك بن حرب. قال: قلت لجابر ابن سمرة: أكنت تجالس رسول الله ﷺ؟ قال: نعم. كثيرا. كان لا يقوم من مصلاه الذي يصلي فيه الصبح حتى تطلع الشمس. فإذا طلعت قام. وكانوا يتحدثون فيأخذون في أمر الجاهلية. فيضحكون. ويتبسم ﷺ.

(17) PEYGAMBER (S) İN GÜLÜMSEMESİ, İNSANLARLA ÜLFET VE MUÂŞERET EDİB HOŞCA GEÇİNMESİ BÂBI

69 — (2322) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Ebû Hayseme, Simâk ibn Harb'dan haber verdi. O, şöyle demişdir : Ben, Câbir ibn Semure'ye : Sen Rasûlullah (S) ile bir meclisde beraber oturur mu idin? diye sordum. Câbir : Evet, çok defa otururdum. Rasûlullah sabah namazını kılmış olduğu namaz yerinden güneşin doğmasına kadar kalkmaz idi. Güneş doğunca kalkardı. Sahâbîler bu arada konuşurlar ve (ba'zan) câhiliyet devrindeki işlerden konu alırlardı da o işlere gülerlerdi. Rasûlullah ise tebessüm eder idi.

(١٨) باب رحمة النبي صلى الله عليه وسلم للنساء، وأمر السواق مطاياهن بالرفق بهن

٧٠ — (٢٣٢٣) حدثنا أبو الربيع العتكي وحامد بن عمر وقتيبة بن سعيد وأبو كامل. جميعا عن حماد بن زيد. قال أبو الربيع: حدثنا حماد. حدثنا أيوب عن أبي قلابة، عن أنس، قال: كان رسول الله ﷺ في بعض أسفاره، وغلام أسود يقال له: أنجشة، يحدو. فقال له رسول الله ﷺ «يا أنجشة! رويدك، سوقا بالقوارير»

(...) وحدثنا أبو الربيع العتكي وحامد بن عمر وأبو كامل. قالوا: حدثنا حماد عن ثابت، عن أنس. بنحوه.

(18) PEYGAMBER (S) İN KADINLARA MERHAMETİ, KADINLARIN BİNDİKLERİ HAYVANLARI SEVK EDEN SÜRÜCÜYE KADINLARDAN DOLAYI YUMUŞAKLIK VE MÜLÂYEMETLE SÜRMESİNİ EMRETMESİ BÂBI

70 — (2323) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) seferlerin birinde bulunuyordu. Enceşe adındaki güzel sesli bir hizmetçi de kısa vezinli şiirler teganni ve terennüm ederek develeri hızlı yürüyüşe şevklendirib sürüyordu. Rasûlullah ona hitâben : «Yâ Enceşe! Cam şişeleri (gibi olan kadınların binek hayvanlarını) yavaş bir sürüşle sevk et» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişdir.

٧١ — (...) وحدثني عمرو الناقد وزهير بن حرب. كلاهما عن ابن علية. قال زهير: حدثنا إسماعيل. حدثنا أيوب عن أبي قلابة، عن أنس؛ أن النبي ﷺ أتى على أزواجه، وسواق يسوق بهن يقال له أنجشة. فقال «ويحك يا أنجشة! رويدا سوقك بالقوارير».

قال: قال أبو قلابة: تكلم رسول الله ﷺ بكلمة لو تكلم بها بعضكم لعبتموها عليه.

71 — ( ) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) bir sefer esnasında kadınlarının yanına geldi. Bu sırada da Enceşe denilen (güzel sesli) bir sürücü kadınların bindikleri develeri sürmekde idi. Rasûlullah : «Vay sana yâ Enceşe! Cam (gibi ince kalbli kadın) ları hızlı yürütme!» buyurdu.

Râvî Ebû Kılâbe : Rasûlullah öyle bir söz konuşdu ki, eğer biriniz

o kelimeyi konuşsaydı, sizler muhakkak o kelimeyi o şahıs üzerine ayıblardınız demişdir.

٧٢ – (..) وحدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا يزيد بن زريع عن سليمان التيمي ، عن أنس بن مالك . ح وحدثنا أبو كامل . حدثنا يزيد . حدثنا التيمي عن أنس بن مالك . قال : كانت أم سليم مع نساء النبي ﷺ . وهن يسوق بهن سواق . فقال نبي الله ﷺ « أي أنجشة ! رويدا سوقك بالقوارير » .

72 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : (Bir seferde annem) Ummų Suleyın, Peygamber'in kadınları ile beraber idi. Kadınların bindikleri hayvanları da sürücü bir kimse sevk ediyordu. Peygamber (S): «Ey Enceşe! Yavaş ol, karûreleri (yani karûre gibi olan kadınları) hızlı yürütme!» buyurdu [39].

٧٣ – (..) وحدثنا ابن المثنى . حدثنا عبد الصمد . حدثني همام . حدثنا قتادة عن أنس . قال : كان لرسول الله ﷺ حاد حسن الصوت . فقال له رسول الله ﷺ « رويدا يا أنجشة ! لا تكسر القوارير » يعني ضعفة النساء .

(...) وحدثناه ابن بشار . حدثنا أبو داود . حدثنا هشام عن قتادة ، عن أنس ، عن النبي ﷺ . ولم يذكر : حاد حسن الصوت .

73 — (.) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah'ın teganni ve terenпüm ile develeri sevk eden güzel sesli bir sürücüsü vardı. Rasûlullah (S) ona hitâben : «Yavaş ol yâ Enceşe! Karûreleri kırmayasın!» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den, o da Peygamber'den bu ha-

39. Âlimler dediler ki, Peygamber, kadınları azîmetlerinin zaîflikleri ve bir de incelik ve sür'atle kırılması i'tibârıyle cam kavanoza benzeterek karûre diye isimlendirmişdir. Kadınların karûre diye isimlendirilmesinde iki görüş ileri sürdüler. Biri, bunun ma'nâsı, Enceşe güzel sesli idi ve kadınların bindikleri develeri güzel sesi ile şiirler inşâd ederek, recezler teganni ve terennüm ederek sürüyordu. İşte Peygamber, Enceşe'nin güzel sesle sürüşünün kadınların kalbine düşüb de onları fitnelendirmesinden emin olamadı ve bundan dolayı Enceşe'yi bundan men' etti. «Teganni zinânın rukyesidir» sözü Arab'ların meşhûr darb-ı mesellerindendir.

İkincisi, bundan murâd yürüyüşde rıfkdır. Çünkü deve teganni ve terennümle sürülşü işidince bundan lezzet alarak yürüyüşde sür'at eder, dolayısıyle binicileri rahatsız kılıb yorar. İşte bundan dolayı Peygamber Enceşe'yi nehy etti. Çünkü kadınlar şiddetli hareketden zaîflik duyarlar, zarara uğrayıb düşmelerinden de korkulur (Nevevî).

dîşi rivâyet etdi. Fakat burada râvî, teganni ve terennüm ile develeri sevk eden güzel sesli bir sürücü sözlerini zikretmedi.

(١٩) باب قرب النبي عليه السلام من الناس، وتبركهم به

٧٤ – (٢٣٢٤) حدثنا مجاهد بن موسى وأبو بكر بن النضر بن أبي النضر وهارون بن عبد الله. جميعًا عن أبي النضر. قال أبو بكر: حدثنا أبو النضر (يعني هاشم بن القاسم). حدثنا سليمان بن المغيرة عن ثابت، عن أنس بن مالك، قال: كان رسول الله ﷺ إذا صلى الغداة جاء خدم المدينة بآنيتهم فيها الماء. فما يؤتى بإناء إلا غمس يده فيها. فربما جاؤه في الغداة الباردة فيغمس يده فيها.

(19) PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN İNSANLARA YAKINLIĞI VE İNSANLARIN ONUNLA TEBERRÜK ETMELERİ BÂBI

74 — (2324) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) sabah namazını kıldırdığı zaman Medîne'nin hizmetcileri içlerinde su bulunan su kablarını getirirlerdi. Rasûlullah kendisine getirilen her kabın içine muhakkak elini daldırırdı. Bazan kendisine soğuk olan sabahda gelirlerdi de Rasûlullah yine elini su kabına daldırırdı [40].

٧٥ – (٢٣٢٥) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا أبو النضر. حدثنا سليمان عن ثابت، عن أنس، قال: لقد رأيت رسول الله ﷺ والحلاق يحلقه. وأطاف به أصحابه. فما يريدون أن تقع شعرة إلا في يد رجل.

75 — (2325) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Yemîn olsun ki ben Rasûlullah (S) ı, berber kendisini tıraş ederken gördüm. Sahâbîleri etrafında dolaşıyorlardı. Sahâbîler bir tek kılın dahi yere değil, muhakkak bir insan eline düşmesini istiyorlardı.

40. Onlar bunu Peygamber'in dokunduğu ve içine mubârek elini daldırdığı şey ile teberrük için yapıyorlardı. Bunda Rasûlullah'ın güzel huyu, cemiyetin her sınıfı ile muâşereti, küçük büyük herkesin da'vetine icâbeti vardır. Nitekim yüce Allah : «HİÇ ŞÜPHESİZ SEN BÜYÜK BİR AHLÂK ÜZERESİN» (el-Kalem : 4) buyurmuşdur. (Kadı Iyâd).

Bu hadîslerde Rasûlullah'ın insanlar için dışarıya çıkması ve onlara yakınlığının beyânı vardır. Bunu da hak sâhiblerinin haklarına ulaşması, doğru yol arıyanların doğru yolu bulmaları, onun fiillerini, hareketlerini görüb ona uymaları için yaparlardı. Millet ve âmme işlerini gören vâlîlerin de böyle yapmaları lâzım gelir (Nevevî).

٧٦ – (٢٣٢٦) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هارون عن حماد بن سلمة، عن ثابت، عن أنس؛ أن امرأة كان في عقلها شيء. فقالت: يا رسول الله! إن لي إليك حاجة. فقال «يا أم فلان! انظري أي السكك شئت، حتى أقضي لك حاجتك» فخلا معها في بعض الطرق. حتى فرغت من حاجتها.

76 — (2326) .... : Enes (ibn Mâlik R) den; (şöyle demişdir) : Aklında bir şey (biraz eksiklik) bulunan bir kadın : Yâ Rasûlallah! Benim sana gizli bir ihtiyâcım var dedi. Rasûlullah (S) : «Yâ Umme fulânin! Dar yolların hangisini istersen bak ki orada senin hâcetini yerine getireyim» dedi. Muteâkıben Rasûlullah yolların birinde o kadınla tenhâya çekildi. Nihâyet kadın sormak istediğini sorub ihtiyâcından fâriğ oldu[41].

(٢٠) باب مباعدته صلى الله عليه وسلم للآثام، واختياره من المباح أسهله، وانتقامه لله عند انتهاك حرماته

٧٧ – (٢٣٢٧) وحدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس، فيما قرئ عليه. ح وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عروة بن الزبير، عن عائشة، زوج النبي ﷺ؛ أنها قالت: ما خير رسول الله ﷺ بين أمرين إلا أخذ أيسرهما ما لم يكن إثما. فإن كان إثما كان أبعد الناس منه. وما انتقم رسول الله ﷺ لنفسه، إلا أن تنتهك حرمة الله عز وجل.

(...) وحدثنا زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم. جميعا عن جرير. ح وحدثنا أحمد بن عبدة. حدثنا فضيل بن عياض. كلاهما عن منصور، عن محمد. في رواية فضيل ابن شهاب. وفي رواية جرير محمد الزهري، عن عروة عن عائشة.

(...) وحدثنيه حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، نحو حديث مالك.

41. Bu, sahâbîlerden Ummu Zufer isminde bir kadındı. Kendisi Mu'minlerin Anası Hadîce'nin başını tarıyan bir kadın idi.

(20) PEYGAMBER (S) İN GÜNÂHLARDAN KENDİNİ UZAKLAŞDIRMASI; MUBÂH OLAN İŞLERDEN EN KOLAYINI TERCÎH EYLEMESİ; VE ALLAH HARÂMLARINA HURMET EDİLMEMESİ SIRASINDA İSE ÖC ALMASI BÂBI

77 — (2327) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) iki şey arasında muhayyer kılındı mı tercîh edeceği şey günâh olmadığı müddetce, o muhakkak en kolay olanını alırdı. Eğer günâhı gerektiren bir şey olursa, kendisi ondan halkın en uzak bulunanı olurdu. Rasûlullah Azîz ve Celîl olan Allâh'a karşı hurmetsizlik hâli olması müstesnâ, kendisi için kin tutub öc almamışdır [42].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Muhammed ez-Zuhrî'den, o da Urve'den, o da Âişe'den ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir.

٧٨ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ أَمْرَيْنِ، أَحَدُهُمَا أَيْسَرُ مِنَ الآخَرِ، إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا. مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا. فَإِنْ كَانَ إِثْمًا، كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ.

(...) وحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ. إِلَى قَوْلِهِ: أَيْسَرَهُمَا. وَلَمْ يَذْكُرَا مَا بَعْدَهُ.

78 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) biri diğerinden daha kolay iki iş arasında muhayyer kılındığında, tercîh edeceği husûs günâh olmadığı takdîrde muhakkak onlardan en kolayını tercîh ederdi. O husûs günâhı gerektiren bir şey olursa, kendisi ondan insanların en uzak bulunanı olurdu.

( ) Bize bu hadîsi Ebû Kurayb ve İbn Numeyr beraberce Abdullah ibn Numeyr'den, o da Hişâm'dan bu isnâdla: «O, iki işin en kolay olanını tercîh ederdi» sözüne kadar rivâyet ettiler, fakat ondan sonrasını rivâyet etmediler.

---

42. Bu hadîsdeki muhayyer kılınmanın Allah tarafından iki ukûbet husûsunda olması veya kendisi ile kâfirler arasında katl yahut cizye alma husûsunda olması, veyahut da munâfıkların kendisi ile vaadleşme ve muhârebe nev'inden muhayyer kılmaları husûsunda olması, yahut da ummeti hakkında ibâdetde şiddet, yahut kısaltma gibi bir şey olması ihtimalleri vardır. İşte Rasûlullah bunların herbirinde en kolay olan ciheti tercîh eder onu alırdı (Sünûsî).

٧٩ – (٢٣٢٨) حدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن أبيه، عن عائشة. قالت: ما ضرب رسول الله ﷺ شيئا قط بيده، ولا امرأة، ولا خادما. إلا أن يجاهد في سبيل الله. وما نيل منه شيء قط، فينتقم من صاحبه. إلا أن ينتهك شيء من محارم الله، فينتقم لله عز وجل.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير. قالا: حدثنا عبدة ووكيع. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو معاوية. كلهم عن هشام، بهذا الإسناد. يزيد بعضهم على بعض.

79 — (2328) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Allah yolunda cihâd etmesi hâli müstesnâ, hiçbir şeye ne bir kadına, ne de bir hızmetçiye asla eliyle vurmamışdır. Hiç bir şey ondan (söz veya fiil nevinden) asla herhangi bir eziyet ve zarar görmemişdir. Nerde kaldı ki Peygamber kendi arkadaşından intikâm almış olsun. Meğer ki Allâh'ın harâmlarına karşı hurmetsizlik etmiş olsun. Bu halde Azîz ve Celîl olan Allah için (öfkelenir) öc alırdı[43].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de Hişâm'dan bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunların ba'zısı diğerinden fazla sözler nakletmişdir.

(٢١) باب طيب رائحة النبي صلى الله عليه وسلم، ولين مسه، والتبرك بمسحه

٨٠ – (٢٣٢٩) حدثنا عمرو بن حماد بن طلحة القناد. حدثنا أسباط (وهو ابن نصر الهمداني) عن سماك، عن جابر بن سمرة. قال: صليت مع رسول الله ﷺ صلاة الأولى. ثم خرج إلى أهله وخرجت معه. فاستقبله ولدان. فجعل يمسح خدي أحدهم واحدا واحدا. قال: وأما أنا فمسح خدي. قال فوجدت ليده بردا أو ريحا كأنما أخرجها من جؤنة عطار.

(21) PEYGAMBER (S) İN KOKUSUNUN HOŞLUĞU; DOKUNMASININ YUMUŞAKLIĞI VE TUTUB DOKUNULMASIYLE TEBERRÜK OLUNMASI BÂBI

80 — (2329) .... : Câbir ibn Semure (R) şöyle dedi : Rasûlullah

43. Bu hadisde Rasûlullah'ın üzerinde bulunduğu sabr ve hılm temeli ve bir hakkı yerine getirmekdeki tutumu görülmekdedir. Bu tutum ise makbûl ve güzel olan ahlâkın tâ kendisidir. Eğer Peygamber yüce Allâh'ın hakkını ve diğerlerinin hakkını yerine getirmeği terk etseydi bu, bir zelîllik ve horluk olurdu. Şâyet nefsi için intikâm alsaydı orada bir sabr kalmazdı ve bu ahlâk hafîflik, tedbirsizlik olurdu. Hulâsa Peygamber'den mezmûm olan iki taraf, iki uc nefy olunmuş da ortası kalmışdır. İşlerin en hayırlıları da ortalarıdır (Kadı Iyâd).

(S) ile beraber bir öğlen namazını kıldım. Sonra Rasûlullah âilesinin yanına çıkdı, ben de onunla beraber çıkdım. Kendisini bir takım çocuklar karşıladılar. Rasûlullah teker teker onlardan her birerlerinin iki yanağını eliyle dokunub okşadı. Bu vesîle ile onun eline âid bir serinlik, yahut bir koku hissettim. Sanki Peygamber elini koku satan bir attâr tablası yahut attâr sepeti içinden çıkarmış gibiydi[44].

٨١ — (٢٣٣٠) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ .
ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا هَاشِمٌ (يَعْنِي ابْنَ الْقَاسِمِ) . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (وَهُوَ ابْنُ الْمُغِيرَةِ) عَنْ ثَابِتٍ ، قَالَ أَنَسٌ : مَا شَمِمْتُ عَنْبَرًا قَطُّ وَلَا مِسْكًا وَلَا شَيْئًا أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . وَلَا مَسِسْتُ شَيْئًا قَطُّ دِيبَاجًا وَلَا حَرِيرًا أَلْيَنَ مَسًّا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

81 — (2330) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'ın kokusundan daha güzel kokan ne bir anber, ne bir misk ve ne de herhangi bir koku koklamadım. Ve yine ben Rasûlullah (S) ın dokunması kadar yumuşak hiçbir şeye ne bir dîbâca ve ne de bir ipeğe asla dokunmuş değilim.

٨٢ — (...) وحدّثني أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ . حَدَّثَنَا حَبَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ . حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَزْهَرَ اللَّوْنِ . كَأَنَّ عَرَقَهُ اللُّؤْلُؤُ . إِذَا مَشَى تَكَفَّأَ . وَلَا مَسِسْتُ دِيبَاجَةً وَلَا حَرِيرَةً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . وَلَا شَمِمْتُ مِسْكَةً وَلَا عَنْبَرَةً أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

82 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), nûr saçan beyaz renkde idi. Onun teri (duruluk ve beyazlıkda) inci gibi idi. Yürüdüğü zaman yürüyüş istikametine biraz eyilib meyl ederdi. Ben Rasûlullah'ın elinden daha yumuşak olan ne bir dîbâca, ne de bir ipeğe yapışmadım. Yine ben ömrümde Rasûlullah'dan daha güzel kokan ne bir misk ve ne de bir anber koklamadım.

44. Bu hadîslerde Peygamber'in küçük çocukları eliyle okşaması, onlarla mulâtafası, onlara merhameti gibi güzel huylarının beyânı ile güzel kokusunun beyânı vardır. Bu güzel kokma özelliği yüce Allâh'ın ona ikrâm eylediği şeylerdendir.

Âlimler dediler ki : Bu güzel kokma, kendisi koku sürünmese de onun bir sıfatı idi. Bununla beraber kendisi meleklerle buluşması, kerîm olan vahyî alması ve muslimanlarla bir meclisde oturmasından dolayı güzel kokmakda mübâlağa olsun diye çok zamanlar güzel koku kullanırdı (Nevevî).

(٢٢) باب طيب عرق النبي صلى الله عليه وسلم، والتبرك به

٨٣ – (٢٣٣١) حدثني زهير بن حرب. حدثنا هاشم (يعني ابن القاسم) عن سليمان، عن ثابت، عن أنس بن مالك. قال: دخل علينا النبي ﷺ فقال عندنا . فعرق. وجاءت أمي بقارورة. فجعلت تسلت العرق فيها. فاستيقظ النبي ﷺ فقال «يا أم سليم! ما هذا الذي تصنعين؟» قالت: هذا عرقك نجعله في طيبنا. وهو من أطيب الطيب.

(22) PEYGAMBER (S) İN TERİNİN HOŞLUĞU VE ONUNLA TEBERRÜK EDİLMESİ BÂBI

83 — (2331) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Peygamber (S) bizim yanımıza gelib, yanımızda gündüz uykusuna yattı ve terledi. Annem hemen bir cam kab getirdi ve terleri onun içine sıyırmağa başladı. Derken Peygamber uykusundan uyandı ve : «Yâ Umme Suleym! Bu yapmakda olduğun şey nedir?» diye sordu. Ummu Suleym : Bu senin terindir, biz onu kokumuzun içine katıyoruz. Çünkü o en güzel kokudur dedi.

٨٤ – (...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا حجين بن المثنى. حدثنا عبد العزيز (وهو ابن أبي سلمة) عن إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك. قال: كان النبي ﷺ يدخل بيت أم سليم فينام على فراشها. وليست فيه. قال: فجاء ذات يوم فنام على فراشها. فأتيت فقيل لها: هذا النبي ﷺ نام في بيتك، على فراشك. قال فجاءت وقد عرق، واستنقع عرقه على قطعة أديم، على الفراش. ففتحت عتيدتها فجعلت تنشف ذلك العرق فتعصره في قواريرها. ففزع النبي ﷺ فقال «ما تصنعين؟ يا أم سليم!» فقالت: يا رسول الله! نرجو بركته لصبياننا. قال «أصبت».

84 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Peygamber (S), — annem — Ummu Suleym'in evine girer ve Ummu Suleym içinde yok iken onun döşeği üzerinde gündüz uykusuna yatardı. Peygamber bir gün yine geldi ve onun (yani annemin) döşeği üzerinde gündüz uykusuna yattı. Akıbinde Ummu Suleym'e gidildi ve kendisine : İşte Peygamber senin evinde, senin döşeğin üzerinde uyudu denildi. Ummu Suleym geldi, Peygamber terlemiş ve teri de döşeğin üstünde bulunan bir deri parçası üzerine toplanmış halde idi. Ummu Suleym, kıymetli eşyâlarını koy-

duğu küçük sandığını açtı, müteakiben bir bez parçasına bu birikmiş teri içirib almağa ve sonra da cam veya sırçadan yapılmış kabları içine sıkmağa başladı. Bu sırada Peygamber uykusundan uyandı ve: «Ne yapıyorsun yâ Umme Suleym?» diye sordu. Ummu Suleym: Yâ Rasûlallah! Biz çocuklarımız için bunun bereketini umid ediyoruz dedi. Rasûlullah: «İsâbet ettin» buyurdu [45].

٨٥ - (٢٣٣٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عفان بن مسلم . حدثنا وهيب . حدثنا أيوب عن أبي قلابة ، عن أنس ، عن أم سليم ؛ أن النبي ﷺ كان يأتيها فيقيل عندها . فتبسط له نطعا فيقيل عليه . وكان كثير العرق . فكانت تجمع عرقه فتجعله في الطيب والقوارير . فقال النبي ﷺ « يا أم سليم ! ما هذا ؟ » قالت : عرقك أدوف به طيبي .

85 — (2332) .... : Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den, o da Enes'den, o da Ummu Suleym'den tahdîs etti ki Peygamber (S) Ummu Suleym'e gelir ve onun yanında gündüz uykusuna yatar idi. Ummu Suleym de onun için meşinden yapılmış bir döşek yayar, o da bunun üzerinde gündüz uykusuna yatardı. Peygamber'in terlemesi çokdu. Ummu Suleym de Peygamber'in terini topluyor ve onu kokunun içine, cam yahut sırçadan yapılmış şişelere koyuyordu. Peygamber: «Yâ Ummu Suleym! Bu yaptığın nedir?» diye sordu. Ummu Suleym: Senin terindir, ben onu, güzel kokumun içine karışdırıyorum dedi.

(٢٣) باب عرق النبي صلى الله عليه وسلم في البرد ، وحين يأتيه الوحي

٨٦ - (٢٣٣٣) حدثنا أبو كريب ، محمد بن العلاء . حدثنا أبو أسامة عن هشام ، عن أبيه ، عن عائشة . قالت : إن كان لينزل على رسول الله ﷺ في الغداة الباردة ، ثم تفيض جبهته عرقا .

(23) PEYGAMBER (S) İN SOĞUKDA KENDİSİNE VAHY GELMEKDE İKEN TER AKITMASI BÂBI

86 — (2333) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Şu muhakkak ki soğuk bir sabahda Rasûlullah'ın üzerine vahy indirilirdi de sonra onun yüzü bir ter akıtırdı.

---

45. Ummu Suleym'in, Peygamber'in mahremi yani nikâh geçmez hısımı olduğu daha önce söylenmişdi. Bunda mahrem kadınların yanlarına girmenin, uyku uyumanın, evlerine girmenin, deri yataklar üzerinde uyumanın cevâzı hükümleri vardır (Nevevî).

٨٧ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا سفيان بن عيينة. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة وابن بشر. جميعا عن هشام. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ له). حدثنا محمد بن بشر. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة؛ أن الحارث بن هشام سأل النبي ﷺ: كيف يأتيك الوحي؟ فقال «أحيانا يأتيني في مثل صلصلة الجرس. وهو أشده علي. ثم يفصم عني وقد وعيته. وأحيانا ملك في مثل صورة الرجل. فأعي ما يقول».

87 — ( ) .... : Bize, Hişâm, babasından, o da Âişe (R) den şöyle tahdîs etti : Hâris ibn Hişâm, Peygamber (S) den : Sana vahy nasıl geliyor? diye sordu. Rasûlullah : «Bazı zamanlar bana çıngırak sesi gibi gelir ki bana en ağır geleni de budur. Sonra ben onu iyice ezberlemiş olduğum halde vahy benden ayrılır. Bazı zamanlarda da insan sûretinde olarak bir melek gelir, ben de onun söylediklerini iyice bellerim» buyurdu.

٨٨ – (٢٣٣٤) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الأعلى. حدثنا سعيد عن قتادة، عن الحسن، عن حطان بن عبد الله، عن عبادة بن الصامت. قال: كان نبي الله ﷺ إذا أنزل عليه الوحي، كرب لذلك، وتربد وجهه.

88 — (2334) .... : Ubâdetu'bnu Sâmit (R) şöyle dedi : Allâh'ın Peygamber'i (S), kendisine vahy indirildiği zaman bu sebebden bir sıkıntıya ma'rûz kalır ve yüzünün rengi değişirdi.

٨٩ – (٢٣٣٥) وحدثنا محمد بن بشار. حدثنا معاذ بن هشام. حدثني أبي عن قتادة، عن الحسن، عن حطان بن عبد الله الرقاشي، عن عبادة بن الصامت. قال: كان النبي ﷺ إذا أنزل عليه الوحي نكس رأسه، ونكس أصحابه رءوسهم. فلما أتلي عنه، رفع رأسه.

89 — (2335) .... : Ubâdetu'bnu Sâmit (R) şöyle dedi : Peygamber (S) kendisine vahy indirildiği zaman başını aşağıya doğru eğerdi, sahâbîleri de (böylece) başlarını aşağıya doğru eğerlerdi. Vahy hâli kendisinden kalkınca Peygamber de başını yükseldib kaldırırdı.

(٢٤) باب في سدل النبي صلى الله عليه وسلم شعره، وفرقه

٩٠ – (٢٣٣٦) حدثنا منصور بن أبي مزاحم ومحمد بن جعفر بن زياد (قال منصور: حدثنا. وقال ابن جعفر: أخبرنا) إبراهيم (يعنيان ابن سعد) عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله،

عن ابن عباس. قال: كان أهل الكتاب يسدلون أشعارهم. وكان المشركون يفرقون رؤوسهم. وكان رسول الله ﷺ يحب موافقة أهل الكتاب فيما لم يؤمر به. فسدل رسول الله ﷺ ناصيته. ثم فرق بعد.

( ) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، نحوه.

(24) PEYGAMBER (S) İN, KENDİ SAÇLARINI (ALNINDAN) AŞAĞIYA SALIVERİB SARKITMASI VE SONRA AYIRMASI HAKKINDA BÂB

90 — (2336) .... : Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle dedi : Ehlu kitâb olanlar saçlarını (alınları üzerine) aşağıya doğru salıverirlerdi. Müşrikler ise başlarının saçlarını ayırırlardı. Rasûlullah (S) — müsbet menfî — emrolunmayan husûslarda ehl kitâba uygun olmakdan hoşlanırdı. Bundan dolayı Rasûlullah alnındaki saçlarını (perçemini) aşağıya doğru salıverib sarkıttı. Bunun ardından bir müddet sonra da başının saçlarını iki tarafa ayırdı [46].

( ) Ve yine bana Ebu't-Tâhir tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında haber verdi.

(٢٥) باب في صفة النبي صلى الله عليه وسلم، وأنه كان أحسن الناس وجها

٩١ — (٢٣٣٧) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة قال: سمعت أبا إسحق. قال: سمعت البراء يقول: كان رسول الله ﷺ رجلا مربوعا. بعيد ما بين المنكبين. عظيم الجمة إلى شحمة أذنيه. عليه حلة حمراء. ما رأيت شيئا قط أحسن منه ﷺ.

(25) PEYGAMBER (S) İN SIFATI VE KENDİSİNİN YÜZCE İNSANLARIN EN GÜZELİ OLDUĞU HAKKINDA BÂB

91 — (2337) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Ebû İshâk'dan

46. Rasûlullah'ın vahy gelmeyen husûslarda kitâb ehline uymakdan hoşlanması ve müşriklere benzemeği istememesi, kitâb ehli olanların müşriklerden ziyâde hakka ve hakîkate yakın olmalarından ve hiç değilse bir Peygamber'in şerîatına vâris bulunmalarından dolayıydı. Bu cihetle haklarında vahy gelmemiş bulunan vâkıalarda geçmiş şerîatların Allah tarafından redd edilmemiş hükümleri ile amel edilmesi prensip olarak emrolunmuş ve bu, şer'î ve fer'î bir delîl olmuşdur. Peygamber'in vazîfesinin başında şirkle, putperestlikle mücâhede bulunduğundan, tuvalet, giyim, yiyim gibi hâricî şekillerde bile onlara benzemekden çekinirdi. Putperestlik rejimi tamâmıyle yıkıldıkdan sonra muşriklere benzemek mahzûru kalmayınca Peygamber de saçlarını iki bukle hâlinde iki tarafa bırakmaya başlamışdır.

işittim şöyle dedi : Ben Berâ' (ibn Âzib R) dan işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) uzunla kısa arasında orta boylu (mükemmel) bir insandı. Onun iki omuzu arası genişdi. İki kulak memesine kadar inen gür saçı vardı. (Bir gün) üzerinde kırmızı bir elbise vardı ki ben asla onun kadar güzel hiçbir şey görmüş değilim.

٩٢ – (...) حدثنا عمرو الناقد وأبو كريب. قالا: حدثنا وكيع عن سفيان، عن أبي إسحق، عن البراء قال: ما رأيت من ذي لمة أحسن في حلة حمراء من رسول الله ﷺ. شعره يضرب منكبيه. بعيد ما بين المنكبين. ليس بالطويل ولا بالقصير.

قال أبو كريب: له شعر.

92 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Ben kırmızı bir elbise içinde, gür saçları kulak memelerinden aşağı sarkmış halde Rasûlullah (S) dan daha güzel hiçbir kimse görmedim. Saçları, iki omuzu arasını dövmekde idi. Onun iki omuz arası genişdi. Kendisi boyca uzun da değil kısa da değildi.

Râvî Ebû Kurayb : Onun bir saçı vardı ki demişdir.

٩٣ – (...) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا إسحق بن منصور عن إبراهيم بن يوسف، عن أبيه، عن أبي إسحق. قال: سمعت البراء يقول: كان رسول الله ﷺ أحسن الناس وجها. وأحسنه خلقا. ليس بالطويل الذاهب ولا بالقصير.

93 — ( ) .... : Ebû Ishâk dedi ki : Ben Berâ' (ibn Âzib R) den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) sîmâca insanların en güzeli idi. Yaratılış i'tibâriyle de en güzeli idi. O, çok uzun değildi, kısa boylu da değildi.

(٢٦) باب صفة شعر النبي صلى الله عليه وسلم

٩٤ – (٢٣٣٨) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا جرير بن حازم. حدثنا قتادة. قال: قلت لأنس ابن مالك: كيف كان شعر رسول الله ﷺ؟ قال: كان شعرا رجلا. ليس بالجعد ولا السبط. بين أذنيه وعاتقه.

(26) PEYGAMBER (S) İN SAÇLARININ SIFATI BÂBI

94 — (2338) .... : Katâde tahdîs edib şöyle dedi : Ben Enes ibn Mâlik'e : Rasûlullah (S) ın saçları nasıldı? diye sordum. Enes : Onun saç-

ları ne kısa ve kıvırcık, ne de iki kulağı arasına ve boynuna kadar salıverilmiş uzunlukda değil, ikisinin arası mu'tedil bir saç idi dedi.

٩٥ — (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا حبان بن هلال. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الصمد. قالا: حدثنا همام. حدثنا قتادة عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ كان يضرب شعره منكبيه.

95 — ( ) .... : Katâde, Enes'den şöyle tahdîs etti : Rasûlullah (S) ın saçları iki omuzu arasını döver dururdu [47].

٩٦ — (...) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو كريب. قالا: حدثنا إسماعيل بن علية عن حميد، عن أنس قال: كان شعر رسول الله ﷺ إلى أنصاف أذنيه.

96 — ( ) .... : Enes (R) : Rasûlullah (S) ın saçları iki kulağının ortalarına kadar uzunlukda idi demişdir.

(٢٧) باب في صفة فم النبي صلى الله عليه وسلم، وعينيه، وعقبيه

٩٧ — (٢٣٣٩) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن سماك بن حرب قال: سمعت جابر بن سمرة قال: كان رسول الله ﷺ ضليع الفم. أشكل العين. منهوس العقبين. قال قلت لسماك: ما ضليع الفم؟ قال: عظيم الفم. قال قلت: ما أشكل العين؟ قال: طويل شق العين. قال قلت: ما منهوس العقب؟ قال: قليل لحم العقب.

(27) PEYGAMBER (S) İN AĞZI, İKİ GÖZÜ AYAK ÖKÇELERİNİN SIFATI HAKKINDA BÂB

97 — (2339) .... : Bize Şu'be tahdîs etti, Simâk ibn Harb şöyle demişdir : Ben Câbir ibn Semure (R) den işittim o : Rasûlullah (S) dalîu'l-fem, eşkelu'l-ayn ve menhûsu'l-akibeyn idi dedi. Ben Simâk'e :

— Dalîu'l-fem ne demekdir? diye sordum. Simâk :

— Ağzı büyük demekdir dedi. Ben :

— Eşkelu'l-ayn ne demekdir? dedim. O :

— Göz yarığı uzun demekdir dedi. Ben tekrar :

47. Bu hadîslerde Rasûlullah'ın saçlarının ayrı ayrı uzunluklarda bulunduklarına dâir olan beyânlar, başka başka vakıtlardaki saç uzunluklarını bildirmekdedir. Bu bakımdan ifâdeler arasında bir tenâkuz bulunduğu zannedilmemelidir.

Menhûsu'l-akıb nedir? dedim. Simâk:
— Ayak ökçesinin az etli olmasıdır dedi [48].

(٢٨) باب كان النبيّ صلى الله عليه وسلم أبيض ، مليح الوجه

٩٨ — (٢٣٤٠) حدثنا سعيد بن منصور . حدثنا خالد بن عبد الله عن الجريري ، عن أبي الطفيل قال : قلت له : أرأيت رسول الله ﷺ ؟ قال : نعم . كان أبيض ، مليح الوجه .

قال مسلم بن الحجاج : مات أبو الطفيل سنة مائة وكان آخر من مات من أصحاب رسول الله ﷺ .

(28) PEYGAMBER (S) İN BEYAZ VE GÜZEL YÜZLÜ OLDUĞU BÂBI

98 — (2340) .... : Cureyrî dedi ki: Ben Ebu't-Tufeyl'e: Sen Rasûlullah (S) ı (gözlerinle) gördün mü? diye sordum. Ebu't-Tufeyl: Evet, gördüm. O, beyazdı ve güzel yüzlü idi dedi.

Muslim ibn Haccâc der ki: Ebu't-Tufeyl, hicretin yüzüncü senesinde vefât etti. O, Rasûlullah'ın sahâbileri içinden en son ölen kimse idi.

٩٩ — (...) حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري . حدثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى عن الجريري ، عن أبي الطفيل ، قال : رأيت رسول الله ﷺ وما على وجه الأرض رجل رآه غيري . قال فقلت له : فكيف رأيته ؟ قال : كان أبيض مليحا مقصدا

99 — ( ) .... : Cureyrî, Ebu't-Tufeyl (R) den, Ebu't-Tufeyl: Ben Rasûlullah'ı gördüm. Şimdi yeryüzünde benden başka onu gören hiçbir kimse yokdur dedi [49]. Cureyrî dedi ki: Ben de Ebu't-Tufeyl'e: Sen onu nasıl gördün? diye sordum. Ebu't-Tufeyl: Rasûlullah (S) beyaz ve güzeldi. Ne iri yapılı, ne nahîf bünyeli, ne uzun boylu ve ne de kısa değildi dedi.

48. *Dâlîu'l-fem*, ağzı büyük, yahut avurtları geniş, yahut dişleri büyük ve muntazam adama denir. Arablarca ağız büyüklüğü makbûl, ağız küçüklüğü mezmûmdur.

Eşkel — ahmer vezninde — karışık kırmızılı ve aklı olan nesneye denir. Yahut kızılsı ve bulanıklı ak olan şeye denir (*Kamus Ter.*).

Kadı Iyâd, bu kelimenin tefsirinde râvi Simâk'ın vehm ettiğini ve bu tefsirin açık bir yanılma olduğunu söyledikden sonra âlimlerin ittifak ettikleri doğrusunun şöyle olduğunu haber veriyor ve bunu Ebû Ubeyd'den ve bütün garîb âlimlerinden nakl ediyor: *Şekle*, gözün beyazında bulunan kırmızılıkdır ki bu makbûldür. *Şehle* ise gözün siyâhındaki kırmızılıkdır (Nevevî).

49. Ebu't-Tufeyl on yaşlarında iken Vedâ haccında Kâ'benin yakınında Peygamber'i görmüşdü. Bu görüş kendisi tarafından hikâye edilmişdir:

(٢٩) باب شيبه صلى الله عليه وسلم

١٠٠ – (٢٣٤١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير وعمرو الناقد جميعا عن ابن إدريس. قال عمرو: حدثنا عبد الله بن إدريس الأودي، عن هشام، عن ابن سيرين، قال: سئل أنس بن مالك: هل خضب رسول الله ﷺ؟ قال: إنه لم يكن رأى من الشيب إلا. (قال ابن إدريس: كأنه يقلله). وقد خضب أبو بكر وعمر بالحناء والكتم.

(29) PEYGAMBER (S) İN SAÇ VE SAKAL (TELLERİNDEN PEK AZI) NIN AĞARMASI BÂBI

100 — (2341) .... : İbn Sîrîn şöyle dedi : Enes ibn Mâlik (R) : Rasûlullah (S) saç ve sakalını boyadı mı? diye soruldu. Enes : O pek azı müstesnâ saç ağarması görmüş değildi. (Râvî ibn İdrîs : Enes böylece Peygamber'in saçından pek azının ağardığını ifâde ediyordu dedi). Fakat Ebû Bekr ile Umer, kına ve ketem ile saçlarını boyamışlardır dedi [50].

١٠١ – (...) حدثنا محمد بن بكار بن الريان. حدثنا إسماعيل بن زكرياء، عن عاصم الأحول، عن ابن سيرين، قال: سألت أنس بن مالك: هل كان رسول الله ﷺ خضب؟ فقال: لم يبلغ الخضاب. كان في لحيته شعرات بيض. قال قلت له: أكان أبو بكر يخضب؟ قال فقال: نعم. بالحناء والكتم.

101 — ( ) .... : İbn Sîrîn şöyle dedi : Ben Enes ibn Mâlik (R) den : Rasûlullah (S) saç ve sakal boyadı mı diye sordum. Enes : Onun saçları boyama derecesine ulaşmamışdı. Onun sakalında bir kaç beyaz

50. Boya maddelerinden ba'zıları :

Hınna, kınaya denir ki kadınlar ellerine ve ayaklarına yakarlar.

Ketem ve *kutmân*, bir nebât adıdır ki kınaya katılıb onunla saç ve sakal boyanır, bir müddet rengi sâbit olub kalır. Kökünün çiğirilmişi ile mürekkeb gibi yazı yazılır. Bu nebât *vesme* olacakdır ki çivit otudur.

Vesme, çivit yaprağına denir. Niyl yaprağı ma'nâsınadır. Bir kavle göre bir başka nebât adıdır ki yaprağı ile boya yapılır...

Niyl ...nebât azlem ismidir ki çivit otudur. Ondan nîlç yani çivit edinilir. Yapraklarını alıb sıcak su ile yıkarlar tâ ki üzerinde olan toz tarzındaki göklük zâil olub yem yeşil kalır. Ondan o suyu hâli üzere korlar tâ ki durulub çivit çamur gibi dibe çöker. Bunun ardından üstüne gelen suyu süzüb döktükden sonra dibine çöken kuruyub çivit olur... (*Kamûs Ter.*).

tel bulunuyordu dedi. Ben yine Enes'e : Ebû Bekr boyar mıydı? dedim. Enes : Evet kına ve çivit otu ile dedi [51].

١٠٢ – (...) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا معلى بن أسد. حدثنا وهيب بن خالد عن أيوب، عن محمد بن سيرين قال: سألت أنس بن مالك: أخضب رسول الله ﷺ؟ قال: إنه لم ير من الشيب إلا قليلا.

102 — ( ) .... : Muhammed ibn Sîrîn şöyle dedi : Ben Enes ibn Mâlik'e : Rasûlullah (S) saç ve sakal boyadı mı? diye sordum. Enes : Rasûlullah pek az şey müstesnâ saç ağarması görmedi dedi.

١٠٣ – (...) حدثني أبو الربيع العتكي. حدثنا حماد. حدثنا ثابت قال: سئل أنس بن مالك عن خضاب النبي ﷺ؟ فقال: لو شئت أن أعد شمطات كن في رأسه فعلت. وقال: لم يختضب. وقد اختضب أبو بكر بالحناء والكتم. واختضب عمر بالحناء بحتا.

103 — ( ) .... : Bize Sâbit tahdîs edib şöyle dedi : Enes ibn Mâlik (R) e, Peygamber (S) in nesne boyayacak boyasından soruldu. Bunun üzerine Enes : Eğer Rasûlullah'ın başında bulunan beyaz kılları saymak isteseydim, bunu yapardım dedi ve şöyle ilâve etdi : Rasûlullah (S) boyanmamışdır. Halbuki Ebû Bekr kına ve çivit otu ile boyanmışdır. Umer de başka bir boya karışmamış olan hâlıs kına ile boyanmışdır.

١٠٤ – (..) حدثنا نصر بن علي الجهضمي. حدثنا أبي. حدثنا المثنى بن سعيد عن قتادة، عن أنس بن مالك قال: يكره أن ينتف الرجل الشعرة البيضاء من رأسه ولحيته. قال: ولم يختضب رسول الله ﷺ. إنما كان البياض في عنفقته وفي الصدغين وفي الرأس نبذ.

(...) وحدثنيه محمد بن المثنى. حدثنا عبد الصمد. حدثنا المثنى، بهذا الإسناد.

104 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) : İnsanın kendi başından ve sakalından beyaz saç yolması mekrûh olur. Rasûlullah (S) boyanmamışdır. Beyazlık onun ancak alt dudağı ile çenesi arasında — iki gözü ile kulağı arasına dökülen — iki zülfünde ve dağınık bir halde birkaç tâne de başında bulunuyordu dedi.

51. *Ketem*, kendisi ile saç boyanan bir bitkidir. Bu bitki saçın beyazlığını, yahut kızıllığını siyahlığa kırıb çevirir.

( ) .... : Burada da Musennâ ibn Saîd yine bu isnâd ile o hadîsi tahdîs etmişdir.

١٠٥ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار وأحمد بن إبراهيم الدورقي وهارون بن عبد الله. جميعا عن أبي داود. قال ابن المثنى: حدثنا سليمان بن داود. حدثنا شعبة عن خليد بن جعفر. سمع أبا إياس عن أنس؛ أنه سئل عن شيب النبي ﷺ؟ فقال: ما شانه الله ببيضاء.

105 — ( ) .... : Bize Şu'be, Huleyd ibn Ca'fer'den tahdis etti. O, Ebû İyâs'dan, o da Enes (R) den işitmişdir. Enes'e, Peygamber (S) in saç sakal ağarmasından sormuşdu da Enes: Allah onu beyazlıkla lekeleyib ayıblı kılmadı demişdir.

١٠٦ – (٢٣٤٢) حدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو إسحاق. ح وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي إسحاق، عن أبي جحيفة قال: رأيت رسول الله ﷺ، هذه منه بيضاء. ووضع زهير بعض أصابعه على عنفقته. قيل له: مثل من أنت يومئذ؟ قال: أبري النبل وأريشها.

106 — (2342) .... : Ebû Cuhayfe (R) : Ben Rasûlullah (S) ın şurasında beyaz kıl gördüm dedi. Râvî Zuheyr, parmaklarının ba'zısını alt dudağı ile çenesi arasındaki kısım üzerine koydu (da beyaz kılların göründüğü yere işâret etdi). Ebû Cuhayfe'ye : Sen o günlerde kim gibi idin? diye soruldu. Ebû Cuhayfe : Ben (o vakıt) ok düzüyor ve oklara yelek geçiriyordum dedi.

١٠٧ – (٢٣٤٣) حدثنا واصل بن عبد الأعلى. حدثنا محمد بن فضيل عن إسماعيل بن أبي خالد، عن أبي جحيفة قال: رأيت رسول الله ﷺ أبيض قد شاب. كان الحسن بن علي يشبهه.

(..) وحدثنا سعيد بن منصور. حدثنا سفيان وخالد بن عبد الله. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا محمد بن بشر. كلهم عن إسماعيل، عن أبي جحيفة، بهذا. ولم يقولوا: أبيض قد شاب.

107 — (2343) .... : Ebû Cuhayfe (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) ın ağarmış beyaz saçını gördüm. Ali'nin oğlu Hasen, Peygamber'e benziyordu [52].

52. Buhârî'de şöyle bir hadis vardır :

Ukbe ibn Hâris (R) şöyle dedi : (Rasûlullah'ın vefâtından bir kaç gün sonra) Ebû Bekr ikindi namazı kıldı. Sonra çıkıb (Ali ile beraber) gidiyordu. Yolda Ali'nin oğlu Hasen'i gördü. Hasen çocuklarla beraber oynamakda idi. Ebû Bekr hemen onu tutub omuzuna alarak : Peygamber'e benzeyen, Ali'ye benzemiyen (yavru). Baban sana fedâ olsun! dedi. Ali ise gülüyordu (*Buhârî, menâkıb bâbu sıfati'n-Nebiyy*, V, 26 «49»).

Hasen ibn Ali, hicretin üçüncü senesi ramazanında doğduğu için bu vâkıa sırasında yedi yaşında ve iyiyi kötüyü ayırd edecek bir çağda idi. Bu cihetle vâsıtasız.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den, o da Ebû Cuhayfe'den bu hadîsi rivâyet etdiler. Fakat bunlar : Ağarmış beyaz saç sözünü söylemediler.

١٠٨ — (٢٣٤٤) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا أبو داود، سليمان بن داود. حدثنا شعبة عن سماك بن حرب. قال : سمعت جابر بن سمرة سئل عن شيب النبي ﷺ؟ فقال : كان إذا دهن رأسه لم ير منه شيء. وإذا لم يدهن رئي منه.

108 — (2344) .... : Simâk ibn Harb şöyle dedi : Ben Câbir ibn Semure (R) den işitdim, kendisine Peygamber'in saç ve sakal ağarmasından sorulmuşdu? Peygamber (S) başına yağ sürdüğü zaman onda (beyaz) hiçbir şey görünmezdi. Yağ sürmediği zaman ise kendisinde beyazlık görülürdü diye cevâb verdi.

١٠٩ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبيد الله عن إسرائيل، عن سماك؛ أنه سمع جابر بن سمرة يقول : كان رسول الله ﷺ قد شمط مقدم رأسه ولحيته. وكان إذا ادهن لم يتبين. وإذا شعث رأسه تبين. وكان كثير شعر اللحية. فقال رجل : وجهه مثل السيف؟ قال : لا. بل كان مثل الشمس والقمر. وكان مستديرا. ورأيت الخاتم عند كتفه مثل بيضة الحمامة. يشبه جسده.

109 — ( ) .... : Simâk, Câbir ibn Semure (R) den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) ın baş ve sakalının ön tarafının kıllarına beyaz kırçıllık karışmışdı. Yağ sürdüğü zaman bu kırçıllık belli olmazdı. Başının saçı dağınık ve nizâmsız olduğu zaman ise kırçıllk belli olurdu. Rasûlullah'ın sakalının kılları çokdu. Bir kimse :

— Onun yüzü kılıç gibi (parlak) mıydı? dedi. Câbir :

— Hayır (kılıç gibi değil) fakat güneş gibi ve ay gibi idi, yuvarlak çehreli idi. Ben, onun kürek kemiğinin yanında güvercin yumurtası gibi olan hâtemini de gördüm. Hâtemi bedenine benziyordu dedi.

---

doğrudan doğruya dedesi Rasûlullah'dan rivâyeti vardır. Bu yaşdaki çocukların akranları ile oynamaları, gelişib büyümelerine hizmet eden bir nevi idmân olub neş'elerine sebeb olduğundan mübâh sayılmış hatta teşvik edilmişdir.

Bu hadîsden Hz. Hasen'in Peygamber'e çok benzediği anlaşılmakdadır. Bütün Tabakat kitabları da bu benzerliği kaydetmişlerdir. Peygamber'e kendi akribâlarından benzeyen başka kimseler de vardır.

(٣٠) باب إثبات خاتم النبوة، وصفته، ومحله من جسده صلى الله عليه وسلم

١١٠ - (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن سماك. قال: سمعت جابر بن سمرة قال: رأيت خاتما في ظهر رسول الله ﷺ. كأنه بيضة حمام.

(...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا عبيد الله بن موسى: أخبرنا حسن بن صالح عن سماك، بهذا الإسناد، مثله.

(30) NUBUVVET MÜHÜRÜNÜN İSBÂTI, BUNUN SIFATI VE PEYGAMBER'İN BEDENİNDE BULUNDUĞU YER BÂBI [53]

110 — ( ) .... : Simâk dedi ki : Ben Câbir ibn Semure (R) den işitdim : Ben Rasûlullah (S) ın sırtında sanki güvercin yumurtası gibi bir hâtem gördüm dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de : Bize Hasen ibn Sâlih, Simâk'-den haber verdi ki diyerek bu isnâd ile onun benzeri olan hadîsi rivâyet etmişlerdir.

١١١ - (٢٣٤٥) وحدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن عباد. قالا: حدثنا حاتم (وهو ابن إسماعيل) عن الجعد بن عبد الرحمن. قال: سمعت السائب بن يزيد يقول: ذهبت بي خالتي إلى رسول الله ﷺ. فقالت: يا رسول الله! إن ابن أختي وجع. فمسح رأسي ودعا لي بالبركة. ثم توضأ فشربت من وضوئه. ثم قمت خلف ظهره فنظرت إلى خاتمه بين كتفيه. مثل زر الحجلة.

53. *Hâtem* kelimesi, el-Ahzâb sûresinin 40 ıncı âyetinde de zikrediliyor. Bunun okunuşu ve ma'nâsı hakkındaki açıklamayı bu FADÂİL KİTABI'nın 7 nci bâbında yazmışdık.

Nubuvvet hâtemi nedir?

Zikrettiğimiz 7 nci bâbda geçtiği üzere tâ'nın kesrıyle hâtim, tamamlayan, sona erdiren; tâ'nın fethiyle hâtem ise yazılı vesîkaları damgalayan mühür demekdir. Her iki okunuşa göre nubuvvet hâtemi demek, nubuvvet silsilesinin sona erdiğine ve Hz. Muhammed'den sonra hiçbir Peygamber gelmiyeceğine delâlet eden bir eser demekdir. Şöyle de denilmişdir : «Nubuvvet hâtemi, Peygamber'imizin iki küreği arasında bir eserdir ki o, eski ummetlerin mukaddes kitablarında bildirilen ve geleceği va'd edilen son Peygamber'in bilinmesine alâmet olmuşdur. Yazılı vesîkaların damgalanması nasıl muhteveyâtına i'tirâzdan onu korursa, bu nubuvvet nişânesi de va'd edilmiş peygamberi kötülemekden koruyacakdır».

Bu nubuvvet nişânesinin yeri ve şekline gelince, Peygamber'imizin yağrısında ve iki küreği arasında bulunduğu, şeklinin de gerdek kubbesinin iri düğmesi veya keklik yumurtası büyüklüğünde olduğu bu hadîslerde bildirilmişdir. Bunun bir et beninden yahut iki et beninin birleşerek güvercin yumurtası kadar büyümesinden ibâret olduğuna dâir rivâyetler de vardır. Bunlar onun hey'et ve mâhiyyeti hakkında i'timâda lâyık sahih haberlerdir. Bunlar hâricinde bir takım efsânevî rivâyetler de vardır ki onları hadîs âlimleri redd etmişlerdir. İbn Hacer Heytemî : Râvîler, nubuvvet hâtemi ile Peygamber'in mühürünü karışdırmışlardır demişdir.

111 - (2345) .... : Ca'd ibn Abdirrahmân dedi ki : Ben Said ibn Yezîd (R) den işitdim şöyle diyordu : (Çocukluğumda) teyzem beni Rasûlullah'ın yanına götürdü ve : Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin şu oğlu hasdadır dedi. Rasûlullah (S) eliyle başımı sığadı ve bana bereket duâsı yapdı. Sonra abdest aldı. Ben abdest suyundan içdim. Sonra arkasında durdum ve iki omuzu arasında gerdek çadırının koca düğmeleri (yahut kekliğin yumurtası) gibi peygamberlik mühürünü gördüm[54].

١١٢ — (٢٣٤٦) حدثنا أَبُو كَامِلٍ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ) . ح وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ . كِلَاهُمَا عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ . ح وَحَدَّثَنِي حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ (يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ) . حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ . قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ

وَأَكَلْتُ مَعَهُ خُبْزًا وَلَحْمًا . أَوْ قَالَ : ثَرِيدًا . قَالَ فَقُلْتُ لَهُ : أَسْتَغْفَرَ لَكَ النَّبِيُّ ﷺ ؟ قَالَ : نَعَمْ . وَلَكَ . ثُمَّ تَلَا هَـٰذِهِ الْآيَةَ : وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ [٤٧/محمد/١٩] .

قَالَ : ثُمَّ دُرْتُ خَلْفَهُ فَنَظَرْتُ إِلَىٰ خَاتَمِ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ . عِنْدَ نَاغِضِ كَتِفِهِ الْيُسْرَىٰ . جُمْعًا . عَلَيْهِ خِيلَانٌ كَأَمْثَالِ الثَّآلِيلِ

112 — (2346) .... : Bize Âsım, Abdullah ibn Sercis'den tahdîs etti. Abdullah ibn Sercis : Ben Peygamber (S) i gördüm ve onunla beraber ekmekle et (yahut da : Tirîd yemeği dedi) yedim dedi. Âsım dedi ki: Ben Abdullah'a :

— Peygamber senin için Allah'dan mağfiret diledi mi? diye sordum. Abdullah ibn Sercis :

— Evet, hem benim için, hem de senin için mağfiret diledi dedi ve sonra : «ALLAH'DAN BAŞKA HİÇBİR TANRI YOKDUR **hakîkatını bil de hem kendinin, hem erkek mu'minlerle kadın mu'minlerin günâhının mağfiret olunmasını iste..»** (Muhammed : 19) âyetini okudu.

Abdullah ibn Sercis şöyle dedi : Sonra ben Peygamber'in arka tarafına dolaşdım da iki kürek kemiğinin arasında, sol kürek kemiğinin ince

54. Buhârî'deki şu hadîs, Sâib ibn Yezîd'in bu duâ vak'asını ve bundan ne derece fayda gördüğünü pek güzel ifâde etmekdedir :

Sâib ibn Yezîd (R), doksan dört yaşında, bünyesi sağlam, çevik, boyu, posu dimdik olduğu halde şöyle dedi : Pek iyi bilirim ki (şu yaşımda) kulağımla işidib, gözümle görerek faydalandırılmam ancak Rasûlullah'ın duâsı (bereketi) iledir. Hakîkaten (çocukluğumda) teyzem beni Rasûlullah'ın yanına götürmüşdü de ona : Yâ Rasûlallah! Kızkardeşimin oğlu hasdadır. Onun (şifâsı) için Allâh'a duâ etseniz demişdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana duâ etti (*Buhârî, menâkıb, bâbun*, V, 26 «47»).

Râvi Sâib ibn Yezîd'in Tabakat kitablarında bildirilen bir husûsiyeti de onun Medîne'de en son vefât eden sahâbî olmasıdır. Hicretin 91 inci yılında 96 yaşında vefât etmişdir.

kısmı yanında yumruk hâlinde nubuvvet hâtemini gördüm. Üzerinde küçük küçük dâneciklere benzer bir takım benler vardı [55].

(٢١) باب في صفة النبي صلى الله عليه وسلم، ومبعثه، وسنه

١١٣ — (٢٣٤٧) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن أنس بن مالك؛ أنه سمعه يقول: كان رسول الله ﷺ ليس بالطويل البائن ولا بالقصير. وليس بالأبيض الأمهق ولا بالآدم. ولا بالجعد القطط ولا بالسبط. بعثه الله على رأس أربعين سنة. فأقام بمكة عشر سنين وبالمدينة عشر سنين وتوفاه الله على رأس ستين سنة. وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيضاء.

(...) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وعلي بن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر) ح وحدثني القاسم بن زكرياء. حدثنا خالد بن مخلد. حدثني سليمان بن بلال. كلاهما عن ربيعة (يعني ابن أبي عبد الرحمن)، عن أنس بن مالك. بمثل حديث مالك بن أنس. وزاد في حديثهما: كان أزهر.

(31) PEYGAMBER (S) İN SIFATI, PEYGAMBER OLMASI VE YAŞI HAKKINDA BÂB

113 — (2347) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan [56], o

55. *Su'lûl*, memenin düymeciğine denir. Ve bedende meydana gelen küçük küçük dânecikler denir ki Türkçe'de *sekîl* ta'bîr olunur. Çeşit çeşit zuhûr eder. Kimi menkûs, kimi yarık yarık olub yongalanır. Kimi bedene yapışık olur. Ve bir nevi vardır ki çivi şeklinde ince uzun ve bir tarafa mâil ve şişkin olur. Buna tavuk kıçı ta'bîr ederler... (*Kamûs Ter.*).

    Hîlân, *hâl*'in cem'idir. *Hâl*, Farsca bir kelimedir. Arabcası *şâme*'dir. Şâme, bedende şu nişân ve noktaya denir ki sâir a'zânın rengine muhâlif olur. Türkçe'de bek ve ben, farscada hâl denir. Cem'i şâm ve şâmât gelir. Zemahşerî şâme'yi et beni ile tefsîr eylemişdir (*Kamûs Ter.*).

    Kadı Iyâd der ki: Bu rivâyetlerin hepsi biribirine yakındır ve bunun, Peygamber'in cesedinde güvercin yumurtası kadar göründüğünde müttefikdirler. Bu büyüklük, keklik yumurtasının ve gelin kubbesindeki iri düğmenin büyüklüğü kadardır. Yumruk rivâyetine gelince, onun zâhiri diğerlerine biraz muhâlifdir. Binâenaleyh o da çok olan rivâyetlere göre te'vîl edilir. Ve «yumruk kadar» sözünün ma'nâsı yumruk şekli üzere idi. Fakat yumrukdan daha küçük olub güvercin yumurtası kadardı demek olur (Nevevî).

56. Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, Medîne'nin en yüksek Tâbiî fakihlerindendir. Rabîatu'r-re'y denilmekle ma'rûfdur. İmâm Mâlik'in hocalarındandır. 136. hicrî târihinde vefât etmişdir.

da Enes ibn Mâlik (R) den, Rabîa, Enes'den Rasûlullah'ı tavsîf ederken şöyle dediğini işitmişdir: Rasûlullah (S) ne ifrât derecede uzundu, ne de kısa boylu idi. O, ne (kireç gibi) sâfî beyazdı, ne de karayağızdı. O, ne (Sûdanlılar gibi) kısa kıvırcık saçlı, ne de düz uzun saçlı idi. Kırk yaşını doldurunca Allah onu Peygamber gönderdi. (Vahy indirilmekde iken) on sene Mekke'de, on sene de Medîne'de ikâmet etti. Başında ve sakalında yirmi tel ak saç bulunmayarak Allah onu altmışıncı senenin tamâmında vefât etdirdi [57].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan, o da Enes ibn Mâlik'den olmak üzere bundan önceki Mâlik ibn Enes'in hadîsi gibi rivâyet etdiler. Bunların hadîsinde: Rasûlullah ezheru'l-levn (yani teni ve sîmâsı kırmızı rengi iyice emmiş beyaz) idi, fıkrası ziyâde olmuşdur.

(٣٢) باب كم سن النبي صلى الله عليه وسلم يوم قبض

١١٤ — (٢٣٤٨) حدثني أبو غسان الرازي، محمد بن عمرو. حدثنا حكام بن سلم. حدثنا عثمان ابن زائدة عن الزبير بن عدي، عن أنس بن مالك. قال: قبض رسول الله ﷺ وهو ابن ثلاث وستين. وأبو بكر وهو ابن ثلاث وستين. وعمر وهو ابن ثلاث وستين».

(32) RÛHU KABZ OLUNDUĞU GÜN PEYGAMBER (S) İN YAŞININ NE KADAR OLDUĞU BÂBI

114 — (2348) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) altmış üç yaşında iken kabz olundu. Ebû Bekr de altmış üç yaşında iken, Umer de altmış üç yaşında iken vefat etdiler.

57. «Rasûlullah'ın beyaz saçının sayısına kadar zabdedilib incelenerek asırdan asıra nakledile gelmesi, hiç bir târihî şîmâya müyesser olmayan bir vâkıadır. Âmiyâne bir bakışla luzûmsuz bir mesâî sanılan bu rivâyetlerdeki ve onların incelenmesindeki kıymet ve ehemmiyeti târihî vâkıaların vesîkalarını arayan ve inceleyen târihcilere sormalıdır».
Rasûlullah'ın beyaz saçı sayısının mikdârına âid rivâyetlerde görülen fark, baş saçı ile sakalının, gözü ile kulak arasındaki ve alt dudağı ile çene ortasındaki beyaz saçlarının sayısının topdan veya ayrı ayrı rivâyet edilmiş olmasındandır.
İzâh etmekde olduğumuz bu Enes hadîsinin sonunda râvî Rabîatu'r-re'y şöyle diyor: Ben Rasûlullah'ın saçının bir telini gördüm, kırmızı idi. Enes ibn Mâlik'e:
— Rasûlullah saçını boyadı mı ki bu gördüğüm saç kırmızıdır? dedim. O da:
— Hayır, boyamadı. O kırmızılık saçına sürdüğü kokusundandır dedi (*Buhârî, Menâkıb, bâbu sıfatı'n-Nebiyy*, V, 28 «54»).
Bu saç telini Umer ibn Abdilaziz de görmüş, o da Enes ibn Mâlik'e sormuş, ona da ayni sûretle cevâb vermiş ve: Rasûlullah saçına koku sürmek i'tiyâdında idi, ondan kızarmışdır demişdir.

١١٥ — (٢٣٤٩) وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. قال: حدثني عقيل بن خالد عن ابن شهاب، عن عروة، عن عائشة: أن رسول الله ﷺ توفي وهو ابن ثلاث وستين سنة.

وقال ابن شهاب: أخبرني سعيد بن المسيب، بمثل ذلك.

(...) وحدثنا عثمان بن أبي شيبة وعباد بن موسى. قالا: حدثنا طلحة بن يحيى عن يونس بن يزيد، عن ابن شهاب، بالإسنادين جميعا. مثل حديث عقيل.

115 — (2349) .... : Ukayl ibn Hâlid, İbn Şihâb'dan, o da Urve'den, o da Âişe (R) den, Rasûlullah (S) ın altmış üç yaşında iken vefât ettiğini tahdîs etti [58].

İbn Şihâb da : Bana Saîd ibn Müseyyeb bu şekilde haber verdi dedi.

( ) Keza bize Usmân ibn Ebî Şeybe ile Abbâd ibn Mûsâ : Bize Talhatu'bnu Yahyâ, Yûnus ibn Yezîd'den, o da İbn Şihâb'dan tahdîs etdi diyerek iki isnâdla cemîan Ukayl'ın hadîsi gibi rivâyet etdiler.

(٣٣) باب كم أقام النبي صلى الله عليه وسلم بمكة والمدينة

١١٦ — (٢٣٥٠) حدثنا أبو معمر، إسماعيل بن إبراهيم الهذلي. حدثنا سفيان عن عمرو. قال: قلت لعروة: كم كان النبي ﷺ بمكة؟ قال: عشرا. قال قلت: فإن ابن عباس يقول: ثلاث عشرة.

(...) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن عمرو. قال: قلت لعروة: كم لبث النبي ﷺ بمكة؟ قال: عشرا. قلت: فإن ابن عباس يقول: بضع عشرة. قال فغفّره وقال: إنما أخذه من قول الشاعر.

(33) PEYGAMBER (S) İN MEKKE'DE VE MEDİNE'DE NE KADAR İKAMET ETDİĞİ BÂBI

116 — (2350) .... : Amr şöyle dedi : Urve'ye : Peygamber (S)

58. Peygamber'in *altmış üç* yaşında vefât etdiğini bildiren bu hadîsler, bu konudaki rivâyetlerin en sahîhleridir. Peygamber'in vefât târihinin ayı ve günü hakkındaki haberlerin en kuvvetlisi de Rabîu'l-evvel ayının bir pazartesi günü olduğudur. Başka rivâyetler de vardır.

Peygamber'lerin sonu olan Peygamberimiz bu fânî hayatdan ebediyet âlemine göçdüğü gün altmış üç yaşında idi. Vefât Rabîu'l-evvel ayında bir pazartesi günü vukû' bulmuşdu. Bu Pazartesi cumhûra göre *on* ikisine, buna en yakın ve kamerî hisablara uygun rivâyete göre ayın sekizine tesâdüf etmişdi. Peygamber'in hastalığı hummâ idi. Vâkıdî'nin naklına göre on iki veya on dört gün devâm etmişdir.

Mekke'de kaç sene bulundu? diye sordum. Urve : On yıl dedi. Ben de : İbn Abbâs, on üç yıl diyor dedim.

( ) .... : Amr şöyle dedi : Ben Urve'ye : Peygamber (S) Mekke'de ne kadar kaldı? diye sordum. Urve : (Vahy geldikden sonra) on yıl dedi. Ben : İbn Abbâs on küsur yıl diyor dedim. Bunun üzerine Urve, İbn Abbâs için mağfiret duâsı yapdı da : O bunu ancak şâirin sözünden alınışdır dedi [59].

١١٧ — (٢٣٥١) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَهَٰرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ رَوْحِ بْنِ عُبَادَةَ . حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَٰقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَكَثَ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ. وَتُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ.

117 — (2351) .... : Zekeriyyâ ibn Ishâk, Amr ibn Dînâr'dan, o da İbn Abbâs (R) dan, Rasûlullah (S) Mekke'de on üç yıl oturdu. Ve altmış üç yaşında iken de vefat etdi diye tahdîs etdi.

١١٨ — (...) وحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ السَّرِيِّ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ . قَالَ : أَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً يُوحَى إِلَيْهِ . وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرًا . وَمَاتَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً .

118 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) kendisine vahy indirilirken Mekke'de on üç sene ikamet etdi. Medîne'de de on yıl oturdu ve kendisi altmış üç yaşında iken vefât etdi [60].

59. Yani «ĞAFERA'LLÂHU LEHÛ (= Allah ona mağfiret eylesin.)» dedi. Bu ta'biri onlar ekseriya bir husûsda hatâ eden kimse için söylüyorlardı. Urve, İbn Abbâs'ın bu on küsur yıl sayısını şâirin sözünden aldığını ve hata etdiğine kail olub ona mağfiret dilemişdir. Sözü edilen bu şâir Ebû Kays Sırmetu'bnu Enes'dir. Çünkü o bir beytinde şöyle diyor :

«SEVÂ Fİ KURAYŞ'IN BİD'A AŞARATE HICCETEN
YÜZEKKİRU, LEV YELKÂ HALÎLEN MUVÂTİYEN

= Peygamber Kureyş içinde samîmi ve itâatkâr bir arkadaşa rasgeldikce tezkîr ederek on küsûr sene ikâmet etmişdir».

Bu beyt ba'zı Muslim nushalarında da vâkî' olmuşdur.

Bu şâirin tam nesebini İbn Ishâk tesbît etmişdir. Bu zât Medîne'lidir. Câhiliyet devrinde putlardan vaz geçerek muvahhid bir âbid olmuş, cenâbetden gusl etmiş, kendisine âid bir evi mescid edinib yanına hayızlı kadın ve cünüb kimse girdirmemeğe başlamışdır. Kendisi : Ben İbrâhîm'in Rabbına ibâdet ediyorum demişdir. Peygamber (S) Medîne'ye gelince musliman olmuş, islâmı da güzel olmuşdu. Kendisi yaşlı bir kimse olduğu halde hakîkatı söyleyici ve câhiliyetde de Allâh'a ta'zîm edici idi. Yüce Allâh'ın ta'zîmi hakkında şiir söyler idi (Nevevî).

60. Bu hisâblara göre Peygamber altmış üç yaşında vefât etmiş oluyor ki Hz. Âişe'nin ve siyer âlimlerinden çoğunun görüşü de böyledir. Vahyin gelmeğe ilk başladığı târihi, yılı, ayı ve günü ile ta'yîn husûsunda görüşler farklıdır. Bunun da başlıca sebebi Zu'l-Karneyn, Fîl, Kâ'benin binâsı gibi müteaddid târih başlangıcına göre hisâb edilmesidir. Bu görüşlerden çoğunun müşterek noktası vardır ki o da vahyin ramazan ayında başlamış olmasıdır.

١١٩ — (٢٣٥٢) وحدّثنا عبد الله بن عمر بن محمّد بن أبان الجعفيّ. حدّثنا سلّام، أبو الأحوص عن أبي إسحاق. قال: كنت جالسا مع عبد الله بن عتبة. فذكروا سني رسول الله ﷺ. فقال بعض القوم: كان أبو بكر أكبر من رسول الله ﷺ. قال عبد الله: قبض رسول الله ﷺ وهو ابن ثلاث وستّين. ومات أبو بكر وهو ابن ثلاث وستّين. وقتل عمر وهو ابن ثلاث وستّين.

قال فقال رجل من القوم، يقال له عامر بن سعد: حدّثنا جرير قال: كنّا قعودا عند معاوية. فذكروا سني رسول الله ﷺ. فقال معاوية: قبض رسول الله ﷺ وهو ابن ثلاث وستّين سنة. ومات أبو بكر وهو ابن ثلاث وستّين. وقتل عمر وهو ابن ثلاث وستّين.

119 — (2352) .... : Ebû Ishâk dedi ki: Ben Abdullah ibn Utbe ile beraber oturuyordum. Orada bulunanlar Rasûlullah'ın senelerini zikretdiler. Cemâatden biri: Ebû Bekr, Rasûlullah'dan daha büyükdü dedi. Abdullah ibn Utbe: Rasûlullah (S) altmış üç yaşında iken kabz olundu. Ebû Bekr de altmış üç yaşında iken öldü. Umer de altmış üç yaşında iken öldürüldü dedi.

Ebû Ishâk dedi ki: Bunun üzerine Cemâatden Âmir ibn Sa'd denilen bir kimse şöyle dedi: Bize Cerîr tahdîs edib dedi ki: Biz Muâviye'nin yanında oturuyorduk. Orada bulunanlar, Rasûlullah'ın senelerini zikretdiler. Müteâkiben Muâviye: Rasulullah altmış üç yaşında iken kabz olundu. Ebû Bekr de altmış üç yaşında iken öldü. Umer de altmış üç yaşında iken öldürüldü dedi.

١٢٠ — (...) وحدّثنا ابن المثنّى وابن بشّار (واللّفظ لابن المثنّى) قالا: حدّثنا محمّد بن جعفر. حدّثنا شعبة. سمعت أبا إسحاق يحدّث عن عامر بن سعد البجليّ، عن جرير؛ أنّه سمع معاوية يخطب فقال: مات رسول الله ﷺ وهو ابن ثلاث وستّين. وأبو بكر وعمر. وأنا ابن ثلاث وستّين.

120 — ( ) .... : Şu'be şöyle tahdîs etdi: Ben Ebû Ishâk'dan işitdim. O, Âmir ibn Sa'd el-Becelî'den, o da Cerîr'den tahdîs ediyordu. Cerîr de Muâviye'den işitdi ki Muâviye (R) hutbe yaparken şöyle demişdir: Rasûlullah (S) altmış üç yaşında iken öldü. Ebû Bekr ile Umer de bu yaşda öldüler. Ben de şimdi altmış üç yaşında bulunuyorum[61].

61. Muâviye bu sözü ile; ben de onlara muvâfakatımın vukûunu bekliyorum. Ben belki bu senemin içinde ölürüm demek istemişdir (Nevevî).

Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*'sında şöyle der: Muâviye altmışıncı hicret yılının receb

١٢١ – (٢٣٥٣) وحدّثني ابنُ مِنهالٍ الضريرُ. حدّثنا يزيدُ بنُ زُرَيعٍ. حدّثنا يونسُ بنُ عُبيدٍ، عن عمّارٍ، مولى بني هاشمٍ. قال: سألتُ ابنَ عبّاسٍ: كم أتى لرسولِ الله ﷺ يومَ ماتَ؟ فقال: ما كنتُ أحسِبُ مِثلَكَ من قومِهِ يخفَى عليه ذاك. قال قلتُ: إنّي قد سألتُ الناسَ فاختلفوا عليَّ. فأحببتُ أن أعلمَ قولَكَ فيه. قال: أتحسُبُ؟ قال قلتُ: نعم. قال: أمسِكْ أربعين. بُعِثَ لها خمسَ عشرةَ بمكّةَ. يأمنُ ويخافُ. وعشرٌ من مُهاجَرِهِ إلى المدينةِ.

(...) وحدّثني محمّدُ بنُ رافعٍ. حدّثنا شبابةُ بنُ سوّارٍ. حدّثنا شعبةُ عن يونسَ، بهذا الإسنادِ، نحوَ حديثِ يزيدَ بنِ زُرَيعٍ.

121 — (2353) .... : Hâşim oğullarının himâyesinde bulunan Ammâr şöyle dedi : Ben İbn Abbâs'a : Rasûlullah (S) öldüğü gün onun için gelib geçen hayât seneleri kaçdı? diye sordum. İbn Abbâs : Onun kavminden bu mesele kendisine gizli kalan senin gibi bir kimse bulunacağını zannetmiyordum dedi. Ben de : Ben bu meseleyi insanlardan sordum. Fakat onlar bana farklı şeyler söylediler. İşte bu sebebden dolayı ben bu husûsda senin görüşünü öğrenmek istedim dedim. İbn Abbâs :

— Sen hisâb yapar mısın? dedi. Ben :

— Evet, yaparım dedim. O :

— Tamamlandığı vakıt Peygamber gönderildiği kırk yılı tut. Bunu ta'kîben on beş yıl Mekke'de, kâh emîn olarak, kâh korkarak hayât sürdü. Medîne'ye hicretinden i'tibâren de on yıl yaşadı dedi[62].

( ) .... : Burada da Şu'be, Yûnus'dan bu isnâd ile Yezîd ibn Zurey'ın (121 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etdi.

١٢٢ – (..) وحدّثني نصرُ بنُ عليٍّ. حدّثنا بِشرٌ (يعني ابنَ مُفضَّلٍ). حدّثنا خالدٌ الحذّاءُ. حدّثنا عمّارٌ، مولى بني هاشمٍ. حدّثنا ابنُ عبّاسٍ؛ أنّ رسولَ الله ﷺ تُوفِّيَ وهو ابنُ خمسٍ وستّين.

(..) وحدّثنا أبو بكرِ بنُ أبي شيبةَ. حدّثنا ابنُ عُلَيّةَ عن خالدٍ، بهذا الإسنادِ.

---

ayında öldü ve Şâm'da Bâbu'l-Câbiye ile Bâbu's-Sağîr arasına gömüldü. Kendisinin yetmiş yedi sene yaşadığı söylendi. Yanında Rasûlullah'ın saçından ve tırnaklarının kesintisinden biraz şey vardı. Öldüğü zaman bunların ağzına ve gözlerine konulmasını vasiyyet etdi ve : «Bunu yapın da benimle Erhamurrâhimîn olan Allah arasından çekilin» dedi.

Askalanî de, Muâviye bi'setden beş sene evvel doğdu ve sahîh rivâyete göre receb ayında öldü demişdir.

62. İbn Abbâs'ın bu altmış beş rivâyeti, doğum ve vefât yıllarının yani iki yılın daha altmış üç sayısına katılması i'tibârıyledir.

122 — ( ) .... : Bize Hâlid el-Hazzâ' tahdîs etti. Bize Benû Hâşim'in mevlâsı olan Ammâr şöyle tahdîs etdi. Bize İbn Abbâs (R) : Rasûlullah (S) altmış beş yaşında iken vefât etdi diye tahdîs etdi.

( ) Keza bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etdi. Bize İbn Uleyye yine Hâlid'den bu isnâdla tahdîs etdi.

١٢٣ – (...) وحدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا روح. حدثنا حماد بن سلمة عن عمار ابن أبي عمار، عن ابن عباس. قال: أقام رسول الله ﷺ بمكة خمس عشرة سنة. يسمع الصوت، ويرى الضوء، سبع سنين، ولا يرى شيئا. وثمان سنين يوحى إليه. وأقام بالمدينة عشرا.

123 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Mekke'de meleğin sesini işiderek, meleklerin ve Allah âyetlerinin nûrunu görerek on beş sene, yani yedi sene bir şey görmiyerek, sekiz sene de kendisine vahy olunarak ikamet etdi. Medîne'de de on sene ikamet etdi.

(٣٤) باب في أسماء صلى الله عليه وسلم

١٢٤ – (٢٣٥٤) حدثني زهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر - واللفظ لزهير - (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) سفيان بن عيينة عن الزهري. سمع محمد بن جبير ابن مطعم، عن أبيه؛ أن النبي ﷺ قال « أنا محمد. وأنا أحمد. وأنا الماحي الذي يمحى بي الكفر. وأنا الحاشر الذي يحشر الناس على عقبي. وأنا العاقب » . والعاقب الذي ليس بعده نبي.

(34) PEYGAMBER (S) İN İSİMLERİ HAKKINDA BÂB

124 — (2354) .... : Zuhrî, Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım'den, o da babası Cubeyr ibn Mut'ım (R) den işitdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Ben Muhammed'im. Ben Ahmed'im. Ben o Mâhî-yim ki küfr benimle mahv edilecekdir. Ben o Hâşir'im ki insanlar benim ayağımın ökçesi üzerinde (yani beni ta'kîb ederek) haşr olunacaklardır. Ben o Âkıb'ım». Âkıb, kendisinden sonra hiçbir peygamber bulunmayan-dır [63]

63- Peygamberimizin bu hadîslerde haber verdiği üzere bir çok isim ve sıfatları vardır. İsimleri arasında şüphesiz iki tânesi bilhâssa pek meşhûrdur ki bunlar MUHAMMED ve AHMED isimleridir. Bunlardan Muhammed ismi Kur'ân-ı Kerîm'in dört yerinde zikredilmişdir: Âlu İmrân: 144; el-Ahzâb: 40; el-Feth: 29; Muhammed: 2.

Ahmed ismi de eski peygamberler ve bilhassa Hz. İsâ tarafından geleceği müj-

١٢٥ — (..) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ لِي أَسْمَاءً . أَنَا مُحَمَّدٌ . وَأَنَا أَحْمَدُ . وَأَنَا الْمَاحِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِيَ الْكُفْرَ . وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمَيَّ . وَأَنَا الْعَاقِبُ الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ أَحَدٌ » . وَقَدْ سَمَّاهُ اللَّهُ رَءُوفًا رَحِيمًا .

(..) وحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ . أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . وَفِي حَدِيثِ شُعَيْبٍ وَمَعْمَرٍ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ . وَفِي حَدِيثِ عُقَيْلٍ : قَالَ قُلْتُ لِلزُّهْرِيِّ : وَمَا الْعَاقِبُ ؟ قَالَ : الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ . وَفِي حَدِيثِ مَعْمَرٍ وَعُقَيْلٍ : الْكَفَرَةَ . وَفِي حَدِيثِ شُعَيْبٍ : الْكُفْرَ .

125 — ( ) .... : Cubeyr ibn Mut'ım'in oğlu Muhammed, babası Cubeyr'den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bana mahsûs birtakım isimler vardır. Ben Muhammed'im. Ben Ahmed'im. Ben o Mâhî'yim ki Allah benim (nubuvvetim) le küfrü mahvedecekdir. Ben o Hâşir'im ki (kıyâmet gününde bütün) insanlar beni ta'kîb ederek haşr olunacaklardır. Ben kendinden sonra (peygamberlikle vazîfeli) hiçbir kimse bulunmayan o ma'lûm Âkıb'ımdır». (Râvî der ki) : Muhakkak ki Allah onu RAÛF ve RAHÎM sıfatları ile isimlendirmişdir [64].

delenen Peygamber'in ismi olarak bildirilmişdir. Kur'ân-ı Kerim'de bu husûsu tasrîh edib nasslaşdıran bir âyet mevcûddur:

وإذ قال عيسى بن مريم يا بنى اسرائيل انى رسول الله اليكم مصدقاً لما بين يدى من التورية ومبشراً برسول يأتى من بعدى اسمه احمد

: *Meryem oğlu İsâ da bir zaman şöyle demişdi: «Ey İsrâil oğulları! Ben size Allâh'ın Rasûluyum. Benden evvelki Tevrâtı tasdik edici, benden sonra gelecek bir rasûlu de ki ismi AHMED'dir. Müjdeleyici olarak* (geldim)...» (es-Saff : 6).

Bu meselenin tahkikatını :

a. İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sahîh li men beddele dîne'l-Mesîh,* 1323=1905 Mısır.

b. Rahmetu'llah el-Hindî, *Izhâru'l-Hak,* İstanbul 1284, Mısır 1315.

c. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni,* I, 500-507; VI, 4926-4950 adlı eserlerden öğrenmek kabildir.

Hz. Peygamber'in bu iki ismi *Hamd* kökünden alınmışdır ki kişinin meziyetlerini anarak övmek ma'nâsınadır. Şu halde Ahmed, Allâh'ı yüksek sıfatları ile ve yüksek eserleri ile görerek öven ve övmesini bilen kimse demekdir. Muhammed de, meziyyet ve güzellikleri anılarak övülmüş kimse demekdir.

64. Yüce Allah et-Tevbe sûresinin 128 inci âyetinde kendi ilâhî sıfatlarından olan *Raûf, Rahîm* sıfatlarını Peygamber'i Muhammed hakkında kullanmışdır ki buna diğer peygamberlerden hiçbiri mazhar olmamışdır.

( ) .... : Burada Ukayl, Ma'mer ve Şuayb hepsi de Zuhrî'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Şuayb ile Ma'mer'in hadîsinde: Rasûlullahdan işitdim; Ukayl'ın hadîsinde: Şöyle dedi: Zuhrî'ye, Âkıb nedir? diye sordum. Zuhri, kendisinden sonra hiçbir peygamber bulunmayan kimsedir dedi. Bir de Ma'mer ile Ukayl'ın hadîsinde: Kâfirleri (mahveden), Şuayb'ın hadîsinde ise: Küfrü (mahveden) tarzındadır.

١٢٦ – (٢٣٥٥) وحدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا جرير عن الأعمش، عن عمرو بن مرة، عن أبي عبيدة، عن أبي موسى الأشعري قال: كان رسول الله ﷺ يسمي لنا نفسه أسماء. فقال «أنا محمد، وأحمد، والمقفي، والحاشر، ونبي التوبة، ونبي الرحمة».

126 — (2355) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) kendini bize birçok isimlerle isimlendirirdi, şöyle buyurdu: «Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mukaffî'yim (yani bütün peygamberlerin en sonunda gelenim), Hâşir'im, tevbe peygamberiyim, rahmet peygamberiyim».

(٣٥) باب علمه صلى الله عليه وسلم بالله تعالى وشدة خشيته

١٢٧ – (٢٣٥٦) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا جرير عن الأعمش، عن أبي الضحى، عن مسروق، عن عائشة. قالت: صنع رسول الله ﷺ أمرا فترخص فيه. فبلغ ذلك ناسا من أصحابه. فكأنهم كرهوه وتنزهوا عنه. فبلغه ذلك، فقام خطيبا فقال «ما بال رجال بلغهم عني أمر ترخصت فيه. فكرهوه وتنزهوا عنه. فوالله! لأنا أعلمهم بالله وأشدهم له خشية».

(...) حدثنا أبو سعيد الأشج. حدثنا حفص (يعني ابن غياث). ح وحدثناه إسحاق بن إبراهيم وعلي بن خشرم قالا: أخبرنا عيسى بن يونس. كلاهما عن الأعمش. بإسناد جرير. نحو حديثه.

(35) PEYGAMBER (S) İN YÜCE ALLÂH'I BİLMESİ VE ONA SAYGI İLE KORKUSUNUN ŞİDDETİ BÂBI

127 — (2356) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir iş yapdı da müteâkiben o iş husûsunda ruhsat verdi. Rasûlullah'ın bu ruhsat vermesi haberi sahâbilerinden birtakım insanlara ulaşdı. O kimseler bu işi kerih gördüler ve onu yapmakdan uzaklaşdılar. Onların bu hâli de Rasûlullah'a ulaşdı. Bunun üzerine Rasûlullah kalkıb bir hutbe irâd

ederek şöyle buyurdu: «Bir takım kimselerin hâli nedir ki benim, hakkında ruhsat verdiğim bir şey, benim tarafımdan onlara ulaşıyor da onlar bu işi kerîh görüb onu kabûl etmekden uzaklaşıyorlar! Allâh'a yemîn ederim ki ben Allâh'ı onların hepsinden muhakkak daha iyi bilenim. Ve ona karşı olan saygı ve korku bakımından da onların hepsinden daha şiddetliyimdir».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de A'meş'den, yine Cerîr'in isnâdı ile onun hadîsi tarzında rivâyet etdiler.

١٢٨ — (...) وحدثنا أبو كريب . حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن مسلم ، عن مسروق ، عن عائشة . قالت : رخص رسول الله ﷺ في أمر . فتنزه عنه ناس من الناس . فبلغ ذلك النبي ﷺ فغضب . حتى بان الغضب في وجهه . ثم قال « ما بال أقوام يرغبون عما رخص لي فيه . فوالله ! لأنا أعلمهم بالله وأشدهم له خشية » .

128.— ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir iş husûsunda ruhsat vermişdi. Müteakiben insanlardan bir takımı, bu hakkında müsâade verilen işden uzaklaşdılar. Bu da Peygamber'e ulaşdı ve kendisi bundan dolayı öfkelendi. Hatta öfkesi yüzünde iyice belli oldu. Sonra: «Bir takım kavimlere ne oluyor ki, hakkında benim için ruhsat verilmiş olan bir şeyden çekiniyorlar? Allâh'a yemîn ediyorum ki ben Allah'ı onların hepsinden muhakkak daha iyi bilenim ve ona karşı olan saygı ve korku bakımından da onların hepsinden daha şiddetliyimdir» buyurdu[65].

(٣٦) باب وجوب اتباعه صلى الله عليه وسلم

١٢٩ — (٢٣٥٧) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثنا محمد بن رمح . أخبرنا الليث عن ابن شهاب ، عن عروة بن الزبير ؛ أن عبد الله بن الزبير حدثه ؛ أن رجلا من الأنصار خاصم الزبير

65. Bu hadislerde de Peygamber'in ruhsat verdiği husûslardan istifâde etmenin, yani işlerin dâima kolaylık ve sâdelik cihetinin tercîh edilmesi luzûmu belirtilmiş, işlerin bu kolaylık ve sâdelik cihetlerini tercîh etmeyib de zor ve meşakkatli olanlarmı tutanlar sert ve müdellel bir uslûbla serzeniş edilmişdir.

عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ. فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ. فَأَبَى عَلَيْهِمْ. فَاخْتَصَمُوا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ. يَا زُبَيْرُ! ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ» فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ! فَتَلَوَّنَ وَجْهُ نَبِيِّ اللهِ ﷺ. ثُمَّ قَالَ «يَا زُبَيْرُ! اسْقِ. ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ: وَاللهِ! إِنِّي لَأَحْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا [٤/النساء/٦٥].

(36) PEYGAMBER (S) İN HÜKÜMLERİNE TÂBİ' OLMANIN VUCÛBU BÂBI

129 — (2357) .... : Abdullah ibn Zubeyr (R) Urvetu'bnu Zubeyr'e şöyle tahdîs etmişdir : Ensâr'dan bir kimse Harre mevkiindeki hurmalıkları suladıkları su yolları ve su nevbetinden dolayı Rasûlullah (S) nezdinde Zubeyr ibn Avvâm hakkında şikâyet arz etdi. (Bu yollardan geçen su evvelâ Zubeyr'in hurmalığına uğruyor, sonra da Ensârî'nin tarlasını suluyordu. Bir kerre Zubeyr suyu tarlasında tutub sulayacağı sırada) Ensârî, Zubeyr'e :

— Suyu tutma, bırak bize gelsin demişdi. Fakat Zubeyr kendi hurmalığını sulamadan suyu bırakmak ve nevbetini komşusuna vermek istememişdi. Taraflar Rasûlullah'ın huzûrunda muhâkeme oldular. Rasûlullah, Zubeyr'e :

— Tarlanı sula, sonra suyu habsetmeyib komşun tarafına salıver buyurdu. Ensârî hiddetlenerek :

— Yâ Rasûlallah! Zubeyr, halanın oğlu olduğu için mi? diye ta'rîz etti. (Bu ta'rîzle Zubeyr tarafını tutuyorsun demek istiyordu). Bu sözden Allah Peygamber'inin yüzünün rengi değişdi. Sonra Peygamber :

— Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu tâ duvar dibine erişinceye kadar habset buyurdu. Bu vak'ayı nakleden Zubeyr : Vallâhi kuvvetle sanıyorum ki «öyle değil, Rabbına and olsun onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çekişdikleri şeylerde seni hakem yapıb sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslîmiyetle teslîm olmadıkca iymân etmiş olmazlar» (en-Nisâ : 65) âyeti bu hâdise hakkında nâzil olmuşdur dedi [66].

66. Bu da'vâda Peygamber evvelâ, Zubeyr ile Ensârî arasında âdil ve güzel bir hüküm vererek onları sulh etmek istemişdi. Zubeyr'e sulama ile yetinib suyu habsetmemesini emretmişdi. Ensârî'nin i'tirâzı üzerine her iki tarafın ma'rûf olan su haklarını tamâ-

(٣٧) باب توقيره صلى الله عليه وسلم، وترك إكثار سؤاله عما لا ضرورة إليه، أو لا يتعلق به تكليف، وما لا يقع، ونحو ذلك

١٣٠ – (١٣٣٧) حدثني حرملة بن يحيى التجيبي. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وسعيد بن المسيب. قالا: كان أبو هريرة يحدث؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول «ما نهيتكم عنه فاجتنبوه. وما أمرتكم به فافعلوا منه ما استطعتم. فإنما أهلك الذين من قبلكم كثرة مسائلهم، واختلافهم على أنبيائهم».

(...) وحدثني محمد بن أحمد بن أبي خلف. حدثنا أبو سلمة، وهو منصور بن سلمة الخزاعي. أخبرنا ليث عن يزيد بن الهاد، عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، مثله سواء.

(37) PEYGAMBER (S) İ TA'ZÎM VE İKRÂM EYLEMEK; ZARÛRET BULUNMAYAN YAHUT KENDİSİNE BİR TEKLÎF TEALLUK ETMEYEN VE HENÜZ VÂKI' OLMAYAN VEYA BUNA BENZER ŞEYLER HAKKINDA ÇOK SUÂL SORMAMAK BÂBI

130 — (1337) [67] .... : Ebû Hureyre (R) tahdîs ediyordu ki, kendisi Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişdir : «Ben sizi bir şeyden nehy etdiğim zaman ondan çekininiz. Bir şey emrettiğim zaman siz bundan gücünüzün yetdiği kadar yapınız. Muhakkak ki sizden evvelki milletleri ancak peygamberlerine çok suâl sormaları ve netîcede peygamberlerine karşı ihtilâf etmeleri helâk etmişdir».

---

mıyle kullanmaları cihetine meyl ederek Zubeyr'e sulama hakkını örfen kandıra kandıra kullandıkdan sonra suyu salı vermesini emretmişdir.

Hadîsde Ensâr'dan biri diye zikrolunan bu kimsenin hüviyeti açıkdan tasrîh ve ta'yîn edilmemişdir. Şârihler de bu hususda çeşitli tevcîhler yapmışlardır. Hâfız Irâkî : «Bu hadîsin benim vâkıf olduğum rivâyet tarîklerinden hiçbirinde bu adamın ismine tesâdüf edemedim. Öyle sanıyorum ki gerek Zubeyr, gerek Zubeyr'den sonraki râvîler, Ensârî diye rivâyet ettikleri bu adamın ismini Peygamber'in hükmüne küstahca i'tirâzından dolayı gizlemişler de kinâye tarîkiyle Ensârî bir kimse diye rivâyet etmişlerdir» diyor.

Hüküm esnasında hâkimin gamlılık, uykusuzluk gibi sıhhatla tefekküre mâni' olabilecek bir ârıza ile zihninin karışık olmaması kazâ âdabı cümlesindendir. Peygamber'in yüzünün rengi değişecek derecede heyecanlı bulunduğu halde muhâkeme edib hüküm vermesi, rızâ hâlinde de gadab hâlinde de ma'sûm olmasının netîcesidir. O dâima hak düşünür, hak söylerdi.

Bu hadîsden çıkan bir diğer hukûkî hüküm de devlet reîsinin haddleri ikâme etmeğe hakkı olduğu gibi değişdirmeğe de afve de hakkı olduğudur.

67. Bu hadis aynı râvîden başka ziyâdeliklerle *Kitâbu'l-Hacc* (*bâbu farzı'l-hacc merreten fi'l-umri*, 412 - (1337) bölümünde geçdiği için o hadîsin müteselsil rakamını almışdır.

( ) .... : Buradaki râvî de: Bize Leys, Yezîd ibn Hâd'den, o da İbn Şihâb'dan haber verdi diyerek bu isnâdla musâvî olarak yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

١٣١ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ). ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. ح وَحَدَّثَنَاهُ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ. سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. كُلُّهُمْ قَالَ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ». وَفِي حَدِيثِ هَمَّامٍ «مَا تُرِكْتُمْ. فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ» ثُمَّ ذَكَرُوا نَحْوَ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

131 — ( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den: «Ben bir şey teklîf etmiyerek sizleri kendi hâlinize bırakdıkca, siz de bana suâl ve murâcaat etmiyerek beni kendi hâlime bırakınız» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Hemmâm ibn Münebbih'in hadîsinde: «Terk olunduğunuz müdetce (beni kendi hâlime bırakınız). Çünkü sizden evvelkiler (ancak bu yüzden) helâk olmuşlardır» tarzındadır. Bundan sonra bu râvîler Zührî'nin, Saîd ibn Müseyyeb ve Ebû Seleme tarîkleri ile Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği (130 rakamlı) hadîsi tarzında zikretdiler.

١٣٢ – (٢٣٥٨) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا، مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرَّمْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَحُرِّمَ عَلَيْهِمْ، مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ».

132 — (2358) .... : Âmir ibn Sa'dden, babası Sa'd ibn Ebi Vakkas (R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Muslimanlar hakkında olarak muslimanların en büyük cürümlüsü, muslimanlar üzerine harâm kılınmamış olan bir şeyden suâl edib de kendisinin bu suâlinden dolayı o şeyin muslimanlara harâm kılınmasına sebeb olan kimsedir».

١٣٣ – (...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وابن أبي عمر . قالا : حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري . ح وحدثنا محمد بن عباد . حدثنا سفيان قال : (أحفظه كما أحفظ بسم الله الرحمن الرحيم) الزهري : عن عامر بن سعد ، عن أبيه ، قال : قال رسول الله ﷺ « أعظم المسلمين في المسلمين جرما ، من سأل عن أمر لم يحرم ، فحرم على الناس من أجل مسألته » .

(...) وحدثنيه حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . ح وحدثنا عبد بن حميد : أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر . كلاهما عن الزهري ، بهذا الإسناد . وزاد في حديث معمر « رجل سأل عن شيء ونقر عنه » . وقال في حديث يونس : عامر بن سعد ؛ أنه سمع سعدا .

133 — ( ) Bu hadîsi bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile İbn Ebî Umer tahdîs edib dediler ki : Bize Sufyân ibn Uyeyne, Zuhrî'den tahdîs etti. Ve yine bize Muhammed ibn Abbâd tahdîs etti. Bize Sufyân tahdîs edib dedi ki : (Bu hadîsi, BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM'i hâfızamda tutmakda olduğum gibi hâfızamda tutuyorum), Zuhrî, Âmir ibn Sa'd'den, o da babasından, şöyle demişdir : Rasûlullah (S) : «Muslimanların, muslimanlar hakkında en büyük cürüm işleyeni, harâm kılınmamış bir işden suâl edib de, bu suâlinden dolayı o şeyin bütün muslimanlar üzerine harâm kılınmasına sebeb olan kimsedir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den bu isnâdla haber vermişlerdir. Bunlardan Ma'mer'in hadîsinde «bir şeyden soran ve o şeyi araştırmakda mubâlağa eden kimsedir» ifâdesi ziyâde olmuşdur. Yûnus hadîsinde ise : Âmir ibn Sa'd, Sa'd'den işitmişdir tarzındadır.

١٣٤ – (٢٣٥٩) حدثنا محمود بن غيلان ومحمد بن قدامة السلمي ويحيى بن محمد اللؤلؤي . وألفاظهم متقاربة (قال محمود : حدثنا النضر بن شميل . وقال الآخران : أخبرنا النضر) . أخبرنا شعبة . حدثنا موسى بن أنس عن أنس بن مالك ، قال : بلغ رسول الله ﷺ عن أصحابه شيء . فخطب فقال « عرضت علي الجنة والنار . فلم أر كاليوم في الخير والشر . ولو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلا ولبكيتم كثيرا » قال ، فما أتى على أصحاب رسول الله ﷺ يوم أشد منه . قال ، غطوا رؤوسهم ولهم خنين . قال فقام عمر فقال : رضينا بالله ربا . وبالإسلام دينا . وبمحمد نبيا . قال ، فقام ذاك الرجل فقال : من أبي ؟ قال « أبوك فلان » . فنزلت : يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن أشياء إن تبد لكم تسؤكم [٥/المائدة/١٠١] .

134 — (2359) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) a sahâbîlerinden bir şey ulaşmışdı. Bunun üzerine bir hutbe îrâd edib şöyle buyurdu: «Bana cennet ve cehennem arz olundu: Hayır ve şerr hakkında bugün gibisini hiç görmedim. (Ey sahâbîlerim!) Benim bildiğim kâinat hakîkatlarını siz bilseydiniz, muhakkak az gülerdiniz ve hiç şüphesiz çok ağlardınız!» Enes der ki: Rasûlullah'ın sahâbîleri üzerine bu günden daha şiddetli hiçbir gün gelmedi. Herkes başlarına elbiselerini örtmüş — içden gelen bir inleme ile — ağlıyorlardı. Sonra Umer ibn Hattâb kalktı ve: Biz Rabb olarak Allah'a, dîn olarak İslâm'a, Nebiy olarak Muhammed Aleyhisselâma râzıy olduk dedi. Enes der ki: Derken şu ma'lûm kimse (yani Kureyş'den Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî R) ayağa kalkıb: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah: «Baban fulândır» buyurdu[68]. İşte bu vak'a üzerine şu âyet nâzil oldu: **«Ey iymân edenler, öyle şeylerden suâl etmeyin ki size açıklanırsa fenanıza gidecekdir...»** (el-Mâide : 101) [69].

١٣٥ – (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرِ بْنِ رِبْعِيٍّ الْقَيْسِيُّ . حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ أَنَسٍ قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : قَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَنْ أَبِي ؟ قَالَ «أَبُوكَ فُلَانٌ» وَنَزَلَتْ : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ . تَمَامَ الآيَةِ .

135 — ( ) .... : Bize Şu'be tahdîs etti. Bana Mûsâ ibn Enes haber verib dedi ki: Ben (babam) Enes ibn Mâlik'den işitdim şöyle diyordu: Bir adam: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah (S): «Senin baban fulândır» buyurdu ve şu âyetin tamâmı nâzil oldu: **«Ey iymân edenler, size apaçık söylenirse fenanıza gidecek şeyler sormayınız. Kur'ân inzâl edilib dururken bu gibi şeyleri soracak olursanız size açık haber verilir.** (Sizin de canınız sıkılır). **Allah bu suâl îrâd edişlerinizi afv etdi. Allah Ğafûrdur, Halîmdir»** (el-Mâide : 101).

68. Burada *fulânun* diye kinâye ile ifâde edilen bu şahsın ismi müteâkib rivâyetlerde tasrih edilmişdir.

69. Anlaşılıyor ki bunlar, ihbâr ve izhâr edilmesi sâhiblerini rusvay edecek olan gizli sırlar veya sorulması sui edeb ve terbiyesizlik olan münâsebetsiz, faydasız şeyler kabilinden; ihbâriyyâtla ilgili suâller, yahut derinleştirilmesi tâkat getirilemiyecek bir takım ağır teklifleri gerektirecek inşâiyyâta müteallik suâllerdir.

١٣٦ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى بن عبد الله بن حرملة بن عمران التجيبي. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني أنس بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ خرج حين زاغت الشمس. فصلى لهم صلاة الظهر. فلما سلم قام على المنبر. فذكر الساعة. وذكر أن قبلها أمورا عظاما. ثم قال «من أحب أن يسألني عن شيء فليسألني عنه. فوالله! لا تسألونني عن شيء إلا أخبرتكم به، ما دمت في مقامي هذا».

قال أنس بن مالك: فأكثر الناس البكاء حين سمعوا ذلك من رسول الله ﷺ. وأكثر رسول الله ﷺ أن يقول «سلوني» فقام عبد الله بن حذافة فقال: من أبي؟ يا رسول الله! قال «أبوك حذافة» فلما أكثر رسول الله ﷺ من أن يقول «سلوني» برك عمر فقال: رضينا بالله ربا. وبالإسلام دينا. وبمحمد رسولا. قال فسكت رسول الله ﷺ حين قال عمر ذلك. ثم قال رسول الله ﷺ «أولى. والذي نفس محمد بيده! لقد عرضت علي الجنة والنار آنفا. في عرض هذا الحائط. فلم أر كاليوم في الخير والشر».

قال ابن شهاب: أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة قال: قالت أم عبد الله بن حذافة لعبد الله ابن حذافة: ما سمعت بابن قط أعق منك؟ أأمنت أن تكون أمك قد قارفت بعض ما تقارف نساء أهل الجاهلية، فتفضحها على أعين الناس؟ قال عبد الله بن حذافة: والله! لو ألحقني بعبد أسود، للحقته.

(..) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب. كلاهما عن الزهري، عن أنس، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث، وحديث عبيد الله، معه. غير أن شعيبا قال عن الزهري: قال: أخبرني عبيد الله بن عبد الله. قال: حدثني رجل من أهل العلم؛ أن أم عبد الله بن حذافة قالت؛ بمثل حديث يونس.

136 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) güneş gündüzün ortasından meylettiğinde (hücresinden) çıkdı. Sahâbîlere öğlen namazını kıldırıb selâm verince minbere çıkdı ve ayakda durdu. Kıyâmetden bahsetdi. Kıyâmet gününden evvel pek büyük şeyler olacağını haber verdi. Sonra: «Bana bir şey sormak isteyen varsa şimdi bana onu sorsun. Allâh'a yemîn ederim ki ben bu ma-

kamımda durduğum müddetçe bana her ne sorarsanız onu muhakkak haber vereceğim» buyurdu

Enes ibn Mâlik der ki: İnsanlar Rasûlullah'dan bu sözleri duydukları zaman pek ziyâde ağlaşdılar. Rasûlullah da tekrar tekrar hep «sorsanız ya!» diyordu. Derken Abdullah ibn Huzâfe ayağa kalkıb: Benim babam kimdir? yâ Rasûlallah! diye sordu. «Baban Huzâfe'dir» buyurdu [70]. Sonra yine Rasûlullah: «Benden sorsanız a! demeği çoğaltınca Umer ibn Hattâb: İki diz üstüne çöküb: (Yâ Rasûlallah! Bukadar elverir). Biz Yüce Allâh'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i Rasûl olarak kabûl ve tasdîk etdik dedi. Umer bunları söylediği zaman Rasûlullah biraz sükût etdi. Sonra Rasûlullah: «(Hoşlanmadığınız işlerin size çatması) çok yakındır. Muhammed'in nefsi elinde bulunan (Allâh) a yemîn ediyorum ki demincek cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Hayır ve şerr hakkında böyle gün görmüş değilim» buyurdu.

İbn Şihâb dedi ki: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verib şöyle dedi: Abdullah ibn Huzâfe'nin annesi, Abdullah ibn Huzâfe'ye: Anasına senin kadar hayırsız olan hiçbir evlâd asla duymadım. Câhiliye ehli kadınlarının yapageldikleri bazı şeyleri ananın da yapmış olub da Rasûlullah'ın huzûrunda bu suâlinle insanların gözleri önünde ananı rezîl ve rüsvây edebileceğinden (korkmadın mı)? Bundan nasıl emîn oldun? dedi. Abdullah ibn Huzâfe: Vallahi Rasûlullah beni siyâh bir köleye ilhâk edeydi derhal onu baba diye kabûl eder Kureyş'lik da'vâsından vazgeçerdim cevâbını vermişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üze e bu hadîsi ve onunla beraber Ubeydullah'ın hadîsini rivâyet etdiler. Şukadar var ki bu râvîlerden Şuayb, Zuhrî'den yapdığı rivâyetinde şöyle dedi: Zuhrî dedi ki: Bana Ubeydullah ibn Abdillah haber verib şöyle dedi: Bana ilim ehlinden olan bir kimse tahdîs etdi ki, Abdullah ibn Huzâfe'nin annesi şöyle demişdir diyerek Yûnus'un (136 rakamlı) hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

---

70. Bu Abdullah ibn Huzâfe, sefîr olarak Peygamber'in mektûbunu Bahreyn meliki Munzir ibn Sâvâ vâsıtasıyla İran hükümdarı Hüsrev Pervîz'e göndermeğe me'mûr olan büyük bir sahâbîdir. Usmân'ın hilâfeti günlerinde Mısır'da vefât etmişdir. Herkesin gözü önünde böyle bir suâl sorması Vâkidî'nin beyânına göre Şeybe'nin azadlısı Sa'd ibn Sâlim gibi neseben ta'n edilmiş olmasından ve her kim ile nizâ etse hemen câhiliyet âdeti üzere babasından başkasına nisbet edilmesinden dolayı idi ki bu fırsatdan istifâde ederek hakîkî babası hakkında yakinî bir ilim peyda etmek istemişdi. Bundan sonraki rivâyetlerde görüleceği üzere anası onun böyle bir suâl sorduğunu işidince: Senden daha fena evlâd görmedim. Ananın câhiliyet günlerinde kadınların irtikab ettikleri şeylerden birini irtikâb etmediğini nereden biliyordun? ya ananı âlem nazarında rusvay edeydin iyi mi olurdu? diye kendisine çıkışmışdı. O da cevâben: Vallâhi eğer beni siyâh bir zenci köleye ilhâk etmiş olaydı onu kabûl ederdim demişdi.

Bu sırada Sa'd ibn Sâlim (R) de babasının kim olduğunu sormuş ve o da: «Şeybe'nin azadlısı Sâlimdir» cevâbını alıb Abdullah ibn Huzâfe gibi ta'ndan kurtulmuşdur.

١٣٧ – (...) حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ حَمَّادٍ الْمَعْنِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ النَّاسَ سَأَلُوا نَبِيَّ اللهِ ﷺ حَتَّى أَحْفَوْهُ بِالْمَسْأَلَةِ . فَخَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ . فَقَالَ « سَلُونِي . لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا بَيَّنْتُهُ لَكُمْ » فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ الْقَوْمُ أَرَمُّوا وَرَهِبُوا أَنْ يَكُونَ بَيْنَ يَدَيْ أَمْرٍ قَدْ حَضَرَ .

قَالَ أَنَسٌ : فَجَعَلْتُ أَلْتَفِتُ يَمِينًا وَشِمَالًا . فَإِذَا كُلُّ رَجُلٍ لَافٌّ رَأْسَهُ فِي ثَوْبِهِ يَبْكِي . فَأَنْشَأَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ ، كَانَ يُلَاحَى فَيُدْعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ . فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! مَنْ أَبِي ؟ قَالَ « أَبُوكَ حُذَافَةُ » . ثُمَّ أَنْشَأَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فَقَالَ : رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا . وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا . وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا . عَائِذًا بِاللهِ مِنْ سُوءِ الْفِتَنِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ قَطُّ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ . إِنِّي صُوِّرَتْ لِيَ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ ، فَرَأَيْتُهُمَا دُونَ هَذَا الْحَائِطِ » .

(...) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ . كِلَاهُمَا عَنْ هِشَامٍ . ح وَحَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ . حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبِي . قَالَا جَمِيعًا : حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ ، بِهَذِهِ الْقِصَّةِ .

137 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : İnsanlar, Allâh'ın Peygamber'ine bir çok şeyler sordular. Hattâ Peygamber'e suâl sormakda ilhâh derecesine vardılar. Bir gün Peygamber (S) öfkelenerek dışarı çıkdı, minber üzerine yükseldi ve : «Benden sorunuz. Benden her ne sorarsanız muhakkak onu size beyân edeceğim» buyurdu. Cemâat bu sözleri işidince başlarına bir tehlüke gelmek üzere bulunduğundan korkarak dudaklarını yumub susdular[71].

Enes dedi ki : Ben sağıma soluma dönüb bakdım. Herkes başına elbisesini çekmiş ağlıyordu. Derken' Kureyş'den Benû Sehm'den Abdullah ibn Huzâfe denilen ve kavga etdiği zaman babasından başkasına nisbet edilen bir kimse mescidden söze başladı ve : Yâ Nebiyyallah! Benim ba-

71. Munâfıklardan bazı kimseler Peygamber'e gûya cevâbından âciz bırakacak suâller tertîb etmiş olduklarının Peygamber tarafından işidilmesi, bu gadaba haklı bir sebeb olmuş ve gadab alâmetleri yüzünde göründüğü halde «sorunuz!» diye bu kadar isrâr etmişdi.

Bundan evvelki 137 rakamlı hadîsde sahâbîlerin ağlaşdıkları haber verilmekde idi. Orada hâzır bulunanların bu ağlamalarına o günkü hutbede kıyâmet günün büyük korkularına dâir duydukları haberler kadar, Peygamber'in gadabı yüzünden üzerlerine ilâhî azâbın inmesinden korkmaları da sebeb olmuşdu. Nitekim geçmiş ummetlerim Peygamber'lere karşı muhâlefetlerinden dolayı nice nice azâblara ma'rûz kaldıkları Kur'ân'ın çok ibret verici kıssaları ile bilinmiş bulunmakda idi.

baın kim? dedi. Peygamber: «Baban Huzâfe'dir» buyurdu. Sonra Umer ibn Hattâb söze başlayıb: Biz Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, Rasûl olarak Muhammed'e râzıy olduk. Biz fitnelerden Allâh'a sığınırız dedi[72]. Bunu ta'kîben Rasûlullah: «Hayır ve şerr hakkında asla bugünkü gibisini görmüş değilim. Benim için cennet ve cehennem sûretlendirildi de ben onların hër ikisini şu duvarın önünde gördüm» buyurdu[73].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin de bir kısmı ikişer ikişer oldukları halde: Bize Katâde, Enes'den tahdîs etdi diyerek bu kıssayı rivâyet etdiler.

١٣٨ — (٢٣٦٠) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ الأَشْعَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ أَشْيَاءَ كَرِهَهَا. فَلَمَّا أُكْثِرَ عَلَيْهِ غَضِبَ. ثُمَّ قَالَ لِلنَّاسِ «سَلُونِي عَمَّ شِئْتُمْ» فَقَالَ رَجُلٌ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ «أَبُوكَ حُذَافَةُ» فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ: مَنْ أَبِي؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «أَبُوكَ سَالِمٌ مَوْلَى شَيْبَةَ» فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ مَا فِي وَجْهِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ الْغَضَبِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّا نَتُوبُ إِلَى اللهِ. وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ: قَالَ: مَنْ أَبِي؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «أَبُوكَ سَالِمٌ، مَوْلَى شَيْبَةَ».

138 — (2360) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Peygamber (S) den hoşlanmadığı bazı şeyler soruldu. Bu gibi suâller çoğaltılınca öfkelendi. Ondan sonra insanlara: «Bana istediğinizi sorunuz!» buyurdu. Birisi (kalkıb): Benim babam kimdir? dedi. «Baban Huzâfe'dir» buyurdu. Umer ibn Hattâb Rasûlullah'ın yüzünde öfke eserini görünce: Yâ Rasûlallah! Biz Allâh'a tevbe ediyoruz dedi. Râvîlerden Ebû Kurayb'ın rivâyetinde: O zât: Benim babam kimdir? yâ Rasûlallah! diye sordu. Rasûlullah: «Baban Şeybe'nin azadlısı olan Sâlim'dir» buyurdu.

72. Hz. Umer'in Peygamber'in öfkesini yatışdırmak üzere yerinde ve hârikulâde güzellikde söylediği bu büyük sözler: Biz İslâm'ın dinimiz olduğuna, Muhammed'in rasûl olduğuna, Allah'ın Rabbımız olduğuna, râzıy olduk şeklinde de tercüme olunabilir.

73. Bunda cennet ve cehennemin bu günde yaradılmış bulunduklarına delâlet vardır...
Duvar, Rasûlullah'ın cennet ve cehennemin sûretlerini görmesi için sanki bir televizyon ekranı vazifesini görmüşdü.

(٣٨) باب وجوب امتثال ما قاله شرعا، دون ما ذكره صلى الله عليه وسلم
من معايش الدنيا، على سبيل الرأي

١٣٩ – (٢٣٦١) حدثنا قتيبة بن سعيد الثقفي وأبو كامل الجحدري. وتقاربا في اللفظ. وهذا حديث قتيبة. قالا: حدثنا أبو عوانة عن سماك، عن موسى بن طلحة، عن أبيه. قال: مررت مع رسول الله ﷺ بقوم على رؤوس النخل. فقال «ما يصنع هؤلاء؟» فقالوا: يلقحونه. يجعلون الذكر في الأنثى فيلقح. فقال رسول الله ﷺ «ما أظن يغني ذلك شيئا» قال فأخبروا بذلك فتركوه. فأخبر رسول الله ﷺ بذلك فقال «إن كان ينفعهم ذلك فليصنعوه. فإني إنما ظننت ظنا. فلا تؤاخذوني بالظن. ولكن إذا حدثتكم عن الله شيئا، فخذوا به. فإني لن أكذب على الله عز وجل».

(38) PEYGAMBER (S) İN DÜNYÂ MAİŞETLERİNDEN KENDİ İCTİHÂDI İLE — ZAN ÜZERİNE — ZİKRETDİKLERİNE DEĞİL, DÎN OLARAK SÖYLEDİKLERİNE UYMANIN VUCÛBU BÂBI

139 — (2361) .... : Mûsâ ibn Talha, babası Talha'dan, Talha şöyle dedi : Rasûlullah (S) ile beraber hurma ağaçları üzerinde bulunan bir topluluğa uğradım. Rasûlullah : «Bunlar ne yapıyorlar? diye sordu. Yanındakiler : Hurma ağaçlarını **telkîh**[74] yapıyorlar, erkek hurmanın çiçeğini, dişi hurmanın çiçeği içine koyuyorlar ki böylece dişi hurma döllenmiş olsun dediler. Bunun üzerine Rasûlullah : «Bunun (takdîrden) herhangi bir şeyi def' edeceğini zannetmiyorum» buyurdu. Râvî der ki : Peygamber'in bu sözü o hurma telkîhi yapanlara haber verilince onlar yapmakda oldukları aşılama işini terk etdiler. Müteâkiben onların işlerini bırakdıkları Rasûlullah'a haber verildi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Eğer bu iş onlara fayda veriyor idi ise kendileri bu işlerine devam edib yapsınlar. Çünkü ben ancak bir zann söylemişimdir. Binâenaleyh zannımdan dolayı beni muâhaze etmeyiniz. Fakat ben sizlere Allah'dan gelme bir şey söylediğim zaman onu hemen alıb kabûl ediniz. Zira ben Azîz ve Celîl olan Allah üzerine asla zann ile yalan konuşmam» buyurdu.

---

74. *Lekâh*, sehâb vezninde hâssaten dişi hurmaya vurdukları aşıya denir. Zemahşerî'nin beyânına göre erkek hurmanın çiçek tozlarını dişi hurmanın çiçeği kabcığına ekib idhâl ederler, hurma aşısı bu olacakdır. Ve likâh, erkek hurmanın çiçeğine ıtlâk olunur ki onunla hurmaya aşı vurulur..

Telkîh, dişi hurmaya aşı vurmak ma'nâsınadır. Yani erkek hurma çiçeğini dişinin çiçeği içine koymakdır... (*Kamûs Ter.*).

١٤٠ — (٢٣٦٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الرُّومِيِّ الْيَمَامِيُّ وَعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَعْقِرِيُّ. قَالُوا: حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ. حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ (وَهُوَ ابْنُ عَمَّارٍ). حَدَّثَنَا أَبُو النَّجَاشِيِّ. حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ قَالَ: قَدِمَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ. وَهُمْ يَأْبُرُونَ النَّخْلَ. يَقُولُونَ يُلَقِّحُونَ النَّخْلَ. فَقَالَ «مَا تَصْنَعُونَ؟» قَالُوا: كُنَّا نَصْنَعُهُ. قَالَ «لَعَلَّكُمْ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا كَانَ خَيْرًا» فَتَرَكُوهُ. فَنَفَضَتْ أَوْ فَنَقَصَتْ. قَالَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ «إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ دِينِكُمْ فَخُذُوا بِهِ. وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ رَأْيٍ. فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ».

قَالَ عِكْرِمَةُ: أَوْ نَحْوَ هَذَا.

قَالَ الْمَعْقِرِيُّ: فَنَفَضَتْ. وَلَمْ يَشُكَّ.

140 — (2362) .... : Bana Râfi' ibn Hadîc (R) tahdîs edib şöyle dedi: Allah'ın Peygamber'i (S) Medîne'ye geldi. Medîne'liler hurma ağaçlarını erkek hurma çiçekleri ile aşılıyor halde idiler [75]. Onlar, hurmalara telkîh ediyorlar ta'bîrini söylerler. Rasûlullah onlara: «Ne yapıyorsunuz?» diye sordu. Onlar: Biz bunu (eskiden beri) yapar dururuz dediler. Rasûlullah: «Umulur ki sizler bunu yapmasaydınız da yine hayır olur» buyurdu. Bu söz üzerine onlar bu telkîh işini yapmayı terk etdiler. Sonunda hurma ağaçları meyvelerini silkib dökdüler ve bu yüzden halkın azıkları eksildi. Bu durumu Peygamber'e zikretdiler. Bunun üzerine Peygamber: «Ben ancak (sizin gibi) bir beşerim. Ben sizlere dîninizden herhangi bir şey emretdiğim zaman onu derhal alıb kabûl ediniz. Sizlere (teşrî' olmak üzere değil de dünyâ işleri ile ilgili olarak) re'y nevinden herhangi bir şey ile emredersem, şüphe yok ki ben de ancak bir beşerim» buyurdu [76].

75. *Ebr, ibâr* ve *ibâre*, hurma ağacını ve ekini islâh eylemek ma'nâsınadır. Bu ye'burûn fiili, iğne ma'nâsına gelen *ibre* kökünden alınmışdır. Birinci derecede dişi hurma ağacını erkek hurma çiçeği ile aşılamak ma'nâsına kullanıldı. Güyâ ki erkekden bir ibre alıb dişiye idhâl eder, bu cihetle dişi hurmayı islâh eylemekle meyveyo kalır... (*Kamûs Ter.*).

76. Âlimler dediler ki, Peygamber'in «re'yimden» sözü dünyâ ve dünyâ maîşetlerine dâir olan, teşrî' üzerine olmayan işlerde demekdir. Amma Peygamber'in şer'î olan görüş ve ictihadına gelince onunla amel etmek vâcib olur. Hurma ağaçlarını erkek çiçek tozları ile aşılamak, bundan önce zikredilen dînî ve şer'î ictihâd nevinden değildir. Şu da var ki bu hadîsdeki re'y lafzını ma'nâ ile rivâyet olmak üzere râvî Ammâr oğlu İkrime getirmişdir. Çünkü hadîsin sonunda İkrime: Yahut buna benzer bir söz buyurdu demişdir, fakat muhakkak olarak Peygamber'in lafzını haber vermemişdir.

Yine âlimler şöyle derler: Bu kavl, bir haber değildir. Ancak bu rivâyetlerde

Râvi Ammâr oğlu İkrime: Yahut buna benzer bir söz buyurdu demişdir.

Ahmed ibn Ca'fer el-Ma'kırî ise şüphe etmeksizin: Hurmalar meyvelerini silkib dökdü demişdir.

١٤١ – (٢٣٦٣) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ. كِلَاهُمَا عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ عَامِرٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. وَعَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِقَوْمٍ يُلَقِّحُونَ. فَقَالَ « لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَصَلُحَ » قَالَ فَخَرَجَ شِيصًا. فَمَرَّ بِهِمْ فَقَالَ « مَا لِنَخْلِكُمْ؟ » قَالُوا: قُلْتَ كَذَا وَكَذَا. قَالَ « أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ ».

141 — (2363) .... : Bize Hammâd ibn Seleme, Hişâm ibn Urve'den, o da babası Urve'den, o da Âişe (R), bir de Sâbit'den, o da Enes (R) den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) hurma telkîhi yapmakda olan bir topluluğa uğradı da onlara: «Bunu yapmamış olsaydınız elbette salâh olurdu» buyurdu. Netîcede o sene, kuruduğunda kabcıkdan ibâret kalıveren âdi hurma hâsıl oldu. Rasûlullah onların yanına yine uğradı ve: «Sizin hurmalarınıza ne oldu?» buyurdu. Hurma sâhibleri: (Yâ Rasûlallah!) Sen böyle böyle söylemişdin dediler. Rasûlullah: «Sizler dünyâ işinizi daha iyi bilirsiniz!» buyurdu [77].

---

beyân ettiği gibi bir zanndan ibâretdir. Halbuki Peygamber'in dünyâya âid geçinme işleri husûsundaki re'y ve zannı da diğerleri gibi mu'teberdir. Binâenaleyh bu gibi şeyin vukûu mümteni' olmaz. Ve bunda bir noksanlık da yokdur. Bu sözü söylemesinin sebebi, muhâtablarının himmetlerinin âhirete bağlanması ve âhiret işlerini de tanımalarıdır (Nevevî).

77. *Şîs*, çekirdeği pekişmez olan hurmaya denir ki bir cinsdir. Bir kavle göre pek fenâ ve kemter olanma denir. Müfredi *şîsâetundur* (*Kamûs Ter.*).

Bu «sizler dünyâ işinizi benden daha iyi bilirsiniz» sözü muslimanlar ve hatta bütün insanlık için çok muhim bir düstûrdur. Bununla belki de şu fikirler anlatılmak istenmişdir: Dîn işleri en son kemâline ulaşmış, Âdem'den beri tebliğ edilmekde bulunan İslâm Dîninin i'tikâd, ibâdet, ahlâk ve bir kısım muâmelât esasları olarak hiçbir eksiği kalmamışdır. Dîn artık kıyâmete dek bu mükemmeliyetde kalacak ona hiç bir şey ilâve etmek veya çıkarmak ihtiyâcı duyulmayacakdır. Bu en mükemmel dîni ben size tebliğ ve ta'lîm ediyorum.

Dünyâ işlerine gelince onlar zamanların, çevrelerin ve şartların durumu ve değişmesi ve daha başka sebeblerle ileri geri gidebilir. Onlarla ilgili ilimler gelişir, tekâmül eder. Onları ihâta etmek, bir seviyede tutmak mumkin değildir. İşte siz ey mus-

(٣٩) باب فضل النظر إليه صلى الله عليه وسلم وتمنيه

١٤٢ – (٢٣٦٤) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن همام بن منبه . قَالَ : هٰذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « والذي نفس محمد بيده ! ليأتين على أحدكم يوم ولا يراني . ثم لأن يراني أحب إليه من أهله وماله معهم » .

قال أبو إسحاق : المعنى فيه عندي ، لأن يراني معهم أحب إليه من أهله وماله . وهو عندي مقدم ومؤخر .

(39) PEYGAMBER (S) İ BAŞ GÖZÜ İLE GÖRMENİN VE DÂİMA KENDİSİ İLE BERABER OLMAYI ARZU ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

142 — (2364) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muhammed'in nefsi elinde bulunan (Allâh) a yemîn ediyorum ki, muhakkak sizlerden herhangi birinizin üzerine beni göremiyeceği halde bulunduğu bir gün gelecektir. Sonra da beni kendileri ile beraber görmesi ona ehlinden ve mâlından daha sevimli olacakdır».

Ebû Ishâk şöyle dedi : Benim indimde bu hadisdeki ma'nâ : Beni kendileri ile beraber görmesi o kimseye, ehlinden ve mâlinden daha sevgilidir demekdir. Buna göre bu «beni görmesi» sözü takdîm edilmiş, «sonra beni göremez» sözü te'hîr edilmişdir [78].

---

takbel insanlık! Dünyâ işleriniz böyle bir tekâmül seyrine tâbi' olduğu için onları sizler daha iyi bilirsiniz!..

Peygamberlerin vazîfesi insanlığı dîn husûsunda, umûmî olarak dünyâ ve âhiretde mes'ûd kılacak hidâyeti teblîğ edib öğretmekdir. Teknik ve maddî ilimleri öğretmek değildir. Bu sâbadaki yani sırf dünyâ ile ilgili ve dînî olmayan ilimler dinamiktir, dâima ileri gider. Peygamberler işte bu sâha ile vazifeli değillerdir (Mütercim).

78. Kadi Iyâd da hadisi şöyle takdir etmişdir : Muhakkak beni kendileri ile beraber görmesi ona ehlinden ve malından daha sevimlidir, sonra da beni göremez.

Saîd ibn Mensûr'un Müsned'inde de hadîs şöyle gelmişdir :

ليأتين على احدكم يوم لان يراني احب اليه من ان اكون له مثل اهله وماله ثم لا يراني

= Muhakkak ki sizden herhangi birinizin üzerine öyle bir gün gelecek ki beni görmesi, kendisine ehlinin ve mâlının mislinin meydana gelmesinden daha sevimli olur, sonra da beni göremiyecekdir»; yani beni görmesi, kendi nazarında âilesinden ve mâlıdan daha faziletli ve daha zevklidir (bu Kadî'nin sözüdür).

Zâhir olan, «beni görmesi» ta'bîrinin takdîmi ve «sonra beni göremez» ta'bîrinin te'hîri hakkındaki sözü dediği gibidir. Amma «kendileri ile beraber» lafzı zâhiri üze-

(٤٠) باب فضائل عيسى عليه السلام

١٤٣ – (٢٣٦٥) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ؛ أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ. الأَنْبِيَاءُ أَوْلَادُ عَلَّاتٍ. وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ».

(40) İYSÂ ALEYHİSSELÂMIN FAZÎLETLERİ BÂBI

143 — (2365) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Ben Meryem oğluna insanların en yakınıyımdır. Peygamberler anaları ayrı, babaları bir çocuklardır. Benimle İysâ arasında başka bir peygamber de yokdur».

١٤٤ – (...) وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عُمَرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى. الأَنْبِيَاءُ أَبْنَاءُ عَلَّاتٍ. وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَ عِيسَى نَبِيٌّ».

144 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Ben İysâ'ya insanların en yakın olanıyım. Peygamberler ayrı ayrı anaların oğullarıdırlar. Benimle İysâ arasında hiçbir peygamber de yokdur» buyurdu [79].

---

redir ve yerindedir. Bu, (yüksek) kelâmın takdîri şöyledir : Sizden herhangi biriniz üzerine, sonra beni bir daha göremiyeceği öyle bir gün gelecekdir ki o günde beni bir lahza görmesi kendisine cemîan âilesinden ve mâlından daha sevgili olacakdır.

Hadisin maksadı, muhâtabları Peygamber'in kerîm meclisine devâma, hazarda ve seferde kendisini müşâhade etmekden ayrılmamağa teşvîkdir ki bu da teblîğ edebilmeleri için onun âdâbını edeb kabûl etmek, teblîğ edebilmeleri için şerîatını öğrenib hıfzetmek içindir. Bir de kendilerine, peygamberi müşâhade ve mülâzameti daha çok yapmamalarından dolayı ileride pişmân olacaklarını onlara bildirmekdir. Nitekim Hz. Umer'in : Çarşılarda alış verişle uğraşıb el çırpmak bizleri onunla (çok) buluşmakdan alıkoymuşdur — *Buhârî, Muslim* — sözü bu pişmanlık cümlesindendir (Nevevî).

79. *Allât, allet* kelimesinin cem'idir. Allet de zevcenin ortağına denir, onun darresi mânâsınadır. Bu ma'nâdandır ki babaları bir kardeşlere *Benu'l-allât* ta'bîr olunur. Muhtelif analardan yani babalarının başka başka zevcelerinden hâsıl olan evlâddır. Ana ve babaları bir olan kardeşlere *Benu'l-a'yân*, bir anadan olanlara da *Benu'l-ahyâf* denilir. Buna göre kardeşler üç kısımdır : Ana-babası bir olanlar, Benu'l-a'yân; babaları bir olanlar, Benu'l-allât; anaları bir olanlar, Benu'l-ahyâfdır... (*Kamûs Ter.*).

١٤٥ – (...) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «أنا أولى الناس بعيسى ابن مريم. في الأولى والآخرة» قالوا: كيف؟ يا رسول الله! قال «الأنبياء إخوة من علات. وأمهاتهم شتى. ودينهم واحد. فليس بيننا نبي».

145 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ben Meryem oğlu İysâ'ya, dünyâda ve âhiretde insanların en yakınıyımdır» buyurdu. Sahâbîler : Bu nasıl olur? Yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah : «Peygamberler esasında ortak zevcelerden olma kardeşlerden ibâretdirler. Onların anaları ayrı ayrıdır, halbuki dînleri birdir. Bizim aramızda hiçbir peygamber de yokdur» buyurdu [80].

١٤٦ – (٢٣٦٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن معمر، عن الزهري، عن سعيد، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «ما من مولود يولد إلا نخسه الشيطان. فيستهل صارخا من نخسة الشيطان. إلا ابن مريم وأمه». ثم قال أبو هريرة: اقرؤوا إن شئتم: وإني أعيذها بك وذريتها من الشيطان الرجيم [٣/آل عمران/٣٦].

(...) وحدثنيه محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. ح وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. حدثنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب. جميعا عن الزهري، بهذا الإسناد. وقالا «يمسه حين يولد، فيستهل صارخا من مسة الشيطان إياه». وفي حديث شعيب «من مس الشيطان».

146 — (2366) .... : Ebû Hureyre'den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Doğurulan hiçbir çocuk yokdur ki şeytân onu muhakkak dürtüklemiş olmasın. İşte şeytânın dürtmesinden dolayıdır ki çocuk anasından doğduğu anda feryâd ederek ağlar. Şeytânın bu dürtmesinden Meryem oğlu ile annesi müstesnâdır». Sonra Ebû Hureyre : İs-

80. Âlimler cumhûru hadîsin ma'nâsı şöyledir dediler : Peygamberlerin iymânlarının aslı bir, şerîatları muhtelifdir. Çünkü bütün peygamberler tevhîd asıllarında muttefikdirler. Şerîatların furûatına gelince onlarda ayrılıklar vâkî' olmuşdur. «Peygamberlerin dînleri birdir» sözünden maksad tevhîd asıllarıdır, sıfatları ayrı ayrı olsa da Allah'a itâat aslıdır. Yani beraberce tevhîd asılları ve tâattır (Nevevî).

tersemiz, «ben onu ve zürriyetini o taşlanmış şeytandan sana ısmarlarım..» (Âlu İmrân: 36) âyetini okuyunuz dedi [81].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet ettiler. «Doğurulurken şeytân ona dokunurda, işte şeytânın ona bu dokunmasından dolayı da çocuk, çığrınarak ağlar» dediler.

Râvîlerden Şuayb'ın hadîsinde «şeytânın dokunmasından» tarzındadır.

١٤٧ – (...) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. حدثني عمرو بن الحارث؛ أن أبا يونس سليما، مولى أبي هريرة، حدثه عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «كل بني آدم يمسه الشيطان يوم ولدته أمه. إلا مريم وابنها».

147 — ( ) .... : Ebû Hureyre'nin azadlısı Ebû Yûnus Suleym tahdîs etdi ki kendisine de Ebû Hureyre (R), Rasûlullah'dan tahdîs etmişdir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Âdem oğulların her biri, anası kendisini doğurduğu gün şeytân ona muhakkak dokunur. Bundan Meryem ile oğlu müstesnâdır».

١٤٨ – (٢٣٦٧) حدثنا شيبان بن فروخ. أخبرنا أبو عوانة عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «صياح المولود حين يقع، نزغة من الشيطان».

148 — (2367) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Annesinin karnından dünyâya düşdüğü sırada çocuğun feryâdı şeytandan gelen bir dürtme (netîcesi) dir» [82].

81. Kadı Iyâd, bütün Peygamberlerin bu husûsiyete iştirak etdikleri fikrini ihtiyâr etmişdir (Nevevî).

Ebû Hureyre tarafından bu husûsa delîl olmak üzere okunması istenen âyetler, Imrân'ın karısı ve Meryem'in annesinin, Meryem ile ilgili sözlerini ve onun hakkında duâsını ibtivâ eder. Biri biri ile ilgili bulunan müteselsil üç âyetin meâlleri şöyledir:

«*Hani Imrân'ın karısı: Rabbım, karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu adağı kabûl et. Şüphesiz* (niyâzımı) *hakkıyle işiden* (niyetimi)/ *kemâliyle bilen sensin, sen! demişdi. Fakat onu* (kız çocuğu) *doğurunca Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: Rabbim, hakîkat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçekden ben, adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de taşlanmış şeytândan sana sığınırım dedi. Bunun üzerine Rabbı onu güzel bir kabûl ile kabûl buyurdu ve onu güzel bir nebât gibi büyütdü. Zekeriyyâ'yı da ona* (bakmıya) *me'mûr etti...*» (Âlu Imrân: 35-37).

Rivâyete göre Hz. İysâ'nın ninesi, Imrâ'nın zevcesinin ismi «Hanne Bintu Fâkuza», Hanne'nin kızkardeşi ve bir rivâyetde Meryem'in kız kardeşi İyşâ dahi Hz. Zekeriyyâ'nın zevcesi ve Yahyâ'nın annesi imiş. Peygamber «humâ ibnâ hâletin = Yahyâ ile İysâ teyze oğullarıdır» buyurmuşdur (*Hak Dîni*, II, 1094).

82. Bu husûsda verilen tıbbî bilgiler şöyledir:

«Doğumdan evvel akciğerler havasızdır. Gaz mubâdelesi (Oksijen alıb karbon dioksit vermek) Plasenta (son denilen özel bir uzuv) yolu ile olur. Çocuk doğunca

١٤٩ – (٢٣٦٨) حدثني محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ «رأى عيسى ابن مريم رجلا يسرق . فقال له عيسى : سرقت ؟ قال : كلا . والذي لا إله إلا هو ! فقال عيسى : آمنت بالله . وكذبت نفسي» .

149 — (2368) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretdi. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Meryem oğlu İysâ hırsızlık etmekde olan bir kimseyi gördü de ona : Sen çaldın mı? diye sordu. O da : Kendisinden başka hiçbir hak ilâh bulunmayan (Allâh) a yemîn ederim ki ben asla çalmadım diye cevâb verdi. Bunun üzerine İysâ : Allâh'a iymân (ve onun adına yemîn edeni tasdîk) ettim, kendi gözümü de tekzîb eyledim dedi [83]».

(٤١) باب من فضائل إبراهيم الخليل صلى الله عليه وسلم

١٥٠ – (٢٣٦٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا علي بن مسهر وابن فضيل عن المختار . ح وحدثني علي بن حجر السعدي (واللفظ له) . حدثنا علي بن مسهر . أخبرنا المختار بن فلفل عن أنس بن مالك . قال : جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال : يا خير البرية ! فقال رسول الله ﷺ «ذاك إبراهيم عليه السلام» .

---

rahim büzüldüğünden son'un bitişdiği yer daralır ve çocuğun oksijen tedârükü güçleşir. Göbeğin bağlanması ile de bu tamâmen kesilir. Bu sûretle çocuğun kanında oksijen azlığı ve karbon dioksit, teneffüs merkezinin uyanması ile nefes almak ihtiyâcı hasıl olur ve teneffüs başlar. Çocuk evvelâ 4-5 defa arka arkaya çabuk ve sathî teneffüs eder. Nefes alma ve verme ağlamakla olur...» (Prof. Dr. Şevket Sâlih Soysal, Çocuk Sağlığı, İst. 1955, s. 23).

Bu bilgilerden o anda çocuğun vucûdunda karbon dioksit artıb oksijenin azalması, içteki ve dışdaki basınç farklılığı ve bunlar dolayısıla çocuğun bir tazyik altında ve ızdırab içinde olduğu anlaşılıyor. Bu, tazyiklerin hadîsde mecâzî olarak, şeytân dürtmesi ile ta'bîr buyurulmuş olması muhtemil olduğu gibi, hakikaten şeytan tarafından bir ilâve tazyık yapılmış olması da mümkindir.

83. Kadî Iyâd der ki : Kelâmın zâhiri, Allah adına yemîn edeni tasdîk ettim ve bana onun çalmasından görüneı şeyi tekzîb eyledim demekdir. Belki o şahsın, içinde hakkı bulunan malını alması, yahut sâhibinin izni ile almış olması, yahut gasb ve isti'lâyı kasdetmemiş olması muhtemildir. Yahut da çekilib gizlenmesinden dolayı ona bir şey aldığı zâhir olmuşdur. O şahıs İysâ'ya yemîn edince İysâ zannını düşürdü ve bu zandan döndü (Nevevî).

(...) وحدثناه أبو كريب. حدثنا ابن إدريس. قال: سمعت مختار بن فلفل، مولى عمرو بن حريث قال: سمعت أنسا يقول: قال رجل. يا رسول الله! بمثله.

(...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عبد الرحمن عن سفيان، عن المختار: قال: سمعت أنسا عن النبي ﷺ. بمثله.

(41) İBRÂHÎM EL-HALÎL (S) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

150 —(2369) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Bir kimse Rasûlullah'ın yanına geldi de : Yâ hayra'l-beriyye! (ey yaratılanların en hayırlısı!) diye nidâ etti. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «O, İbrâhîm Aleyhisselâmdır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de : Ben Enes'den işitdim, şöyle diyordu : Bir adam, yâ Rasûlallah dedi, diyerek yukarıki tarzda rivâyet etti.

( ) .... : Burada yine Muhtâr : Ben Enes'den işitdim diyerek, Peygamber'den o hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

١٥١ — (٢٣٧٠) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني ابن عبد الرحمن الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «اختتن إبراهيم، النبي عليه السلام، وهو ابن ثمانين سنة، بالقدوم».

151 — (2370) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Peygamber olan İbrâhîm Aleyhisselâm seksen yaşında olduğu halde Kadûm köyünde sünnet oldu» buyurdu [84].

84. Muslim'in râvîleri tahfîf ile *Kadûm* rivâyetinde müttefikdirler. Buhârî rivâyetlerinde ise *dâl*'ın şeddesi ve tahfîfi ile ihtilâf vâkı' olmuşdur. Şeddesiz olarak marangoz âleti olan kesere denir. Buna göre İbrâhîm keserle sünnet oldu demekdir. Şeddeli olarak hem o karye hem de marangoz âleti ma'nâsına gelir. Bu kelimeyi şeddeli rivâyet eden karyeyi murâd etmişdir. Şeddsiz rivâyeti ise hem karyeye hem de kesere muhtemil olur. Ekseriyet, tahfîf ve marangoz âleti üzerindedir (Nevevî).

Hz. İbrâhîm'in sünnet olduğu yaş, Mâlik, Evzâî tarafından 120 olarak rivâyet edilmiş. İbn Hıbbân'ın ise yetmiş yaşında olduğuna dâir rivâyeti vardır. En sahîhi bu rivâyetdir.

İbrâhîm Peygamber'in bu hıtânı, zürriyeti için de tatbîk edilmesi gerekli bir *sünnet* olmuşdur. Bütün İsrâîl oğulları arasında câri olan Tevrât hükmü de bu idi. İysâ Peygamber zamanına kadar *hıtân* sünneti böyle devam edib gelmişdir. Bilâhare Hristiyanlardan bir tâife Tevrât hükmünü bozmuşlar ve hıtân, kalbin gulfesini (kalbi bürüyen perdeyi) atmakdır iddiâsıyla bu kadîm sünneti bırakmışlardır. Hıtân Şâfiîye göre vâcib, âlimlerin ekserisine göre sünnetdir. Şukadar ki çocuk yedi yaşına girince müstehab olan hıtân, on beş yaşına erişince vâcib olur.

۱۵۲ – (۱۵۱) وحدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن وسعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « نحن أحق بالشك من إبراهيم . إذ قال : رب أرني كيف تحيي الموتى . قال أو لم تؤمن قال بلى ولكن ليطمئن قلبي . ويرحم الله لوطا . لقد كان يأوي إلى ركن شديد . ولو لبثت في السجن طول لبث يوسف لأجبت الداعي »

(...) وحدثناه ، إن شاء الله ، عبد الله بن محمد بن أسماء . حدثنا جويرية عن مالك ، عن الزهري ؛ أن سعيد بن المسيب وأبا عبيد أخبراه عن أبي هريرة ، عن رسول الله ﷺ . بمعنى حديث يونس عن الزهري .

152 — (151) .... : Ebû Hureyre (R), (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Biz (ölen bir canlının diriltilmesinden) şüphe etmeğe İbrâhîm'den daha haklıyız. **Hani İbrâhîm Rabbına :**

— **Ey Rabbım, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, demiş.** Allah ona :

— **İnanmadın mı yoksa? demiş. O da :**

— **İnandım, fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için demişdir** (el-Bakara : 260).

Allah Lût Peygamber'e de rahmet etsin. Andolsun o çok sağlam bir kal'aya sığınıb duruyorken, kavmine : **Benim size karşı bir kuvvetim olsaydı, yahut sarp bir kal'aya sığınabilseydim! demiştir** — Hûd : 80 — Sonra Rasûlullah : Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman habs kalsaydım, onu habsden çıkarmağa gelen da'vetci kişinin o da'vetine hemen icâbet ederdim» buyurdu [85].

85. Bu hadîsde üç Peygamber'e âid üç vâkıaya işâret edilmişdir : Birincisi, öldükden sonra yeniden dirilmekle ilgili olarak İbrâhîm Peygamber'in Rabbından isteğidir. Bu istek ve isteğin yerine getirildiğine dâir ifâdeler el-Bakara sûresinin 260 ıncı âyetinde zikrolunmakdadır.

Peygamber'in, «vucûdunun bütün parçaları birer tarafa dağılmış bir ölüye nasıl hayât verilebileceğinde İbrâhîm şübhe ederse, o şübheye biz daha haklıyız» sözü ile işâret etdiği ba's vak'ası budur. İmâm Şâfiî'nin tevcîhine göre Peygamber şöyle demiş oluyor : İbrâhîm Peygamber'in, yaratıcı kudretin şumûlu hakkında şüphe etmesi muhâldir. Eğer Peygamberler için böyle bir şübhe farz edilse bu şübheye biz, İbrâhîm'den daha müstahıkkız. Bilirsiniz ki İbrâhîm böyle şüphe etmemişdir. Ben de şübhelenmemişimdir.

İmâm Şâfiî'nin bu tevcîhini dil kaidesi de te'yîd ediyor : Şöyle ki : Arabcada *ef'alu* sîgası iki şeyden bir ma'nâyı red ve izâleye konulmuşdur. Meselâ : Şeytân, Zeyd'den daha hayırlıdır denildiğinde, Şeytân da Zeyd de hayırlı değillerdir ma'nâsı ifâde edilmiş olur. Bu kaideye göre hadîsin bu fıkrası ne İbrâhîm, ne ben Allâh'ın kudreti hakkında şüphe etmedik demek olur.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan (152 rakamlı) Yûnus hadîsi ma'nâsıyle haber verdiler.

١٥٣ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا شبابة. حدثنا ورقاء، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «يغفر الله للوط إنه أوى إلى ركن شديد».

153 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S): «Allah Lût'a mağfiret eylesin! Çünkü o zaten çok sağlam bir kal'aya sığınmışdı» buyurdu.

١٥٤ – (٢٣٧١) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني جرير بن حازم عن أيوب السختياني، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لم يكذب إبراهيم النبي، عليه السلام، قط إلا ثلاث كذبات. ثنتين في ذات الله. قوله: إني سقيم. وقوله: بل فعله كبيرهم هذا. وواحدة في شأن سارة. فإنه قدم أرض جبار ومعه سارة. وكانت أحسن الناس. فقال لها: إن هذا الجبار، إن يعلم أنك امرأتي، يغلبني عليك. فإن سألك فأخبريه أنك أختي. فإنك أختي في الإسلام. فإني لا أعلم في الأرض مسلما غيري وغيرك. فلما دخل أرضه رآها بعض أهل الجبار. أتاه فقال له: لقد قدم أرضك امرأة لا ينبغي لها أن تكون إلا لك. فأرسل إليها فأتي بها. فقام إبراهيم عليه السلام إلى الصلاة. فلما دخلت عليه لم يتمالك أن بسط يده إليها. فقبضت يده قبضة شديدة. فقال لها: ادعي الله أن يطلق يدي ولا أضرك. ففعلت. فعاد. فقبضت أشد من القبضة الأولى. فقال لها مثل ذلك. ففعلت. فعاد. فقبضت أشد من القبضتين الأوليين. فقال: ادعي الله أن يطلق يدي. فلك الله أن لا أضرك. ففعلت. وأطلقت يده. ودعا الذي جاء بها فقال له: إنك إنما أتيتني بشيطان. ولم تأتني بإنسان. فأخرجها من أرضي، وأعطها هاجر.

قال فأقبلت تمشي. فلما رآها إبراهيم عليه السلام انصرف. فقال لها: مهيم؟ قالت: خيرا. كف الله يد الفاجر. وأخدم خادما.

قال أبو هريرة: فتلك أمكم يا بني ماء السماء.

İkincisi, Lût Peygamber'in kavmine karşı gösterdiği irâde zaafıdır. Lût'un, kavmi ile olan bu hâdisesi Hûd sûresinin 77-82 nci âyetlerinde tafsil olunmuşdur.

Üçüncüsü, Yûsuf kıssasının bir safhasıdır. Bu safha ve kıssanın tamâmı Yûsuf sûresinde gâyet nezih ve heyecanlı bir tarzda anlatılmaktadır.

Bu hadîsin genişçe bir açıklaması daha evvel geçmişdir: *Sahîh-i Muslim Ter. Kitâbu'l-iymân, delîllerin biribirini takviye etmesi sûretiyle kalbin itmi'nânını artırma bâbı,* I, 199.

154 — (2371) .... Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Peygamber İbrâhîm Aleyhisselâm şu üçü müstesnâ asla yalan söylememişdir[86]. Bu yalanlardan ikisi Allâh'ın zâtı ve rızâsı içindir : Birisi, putperestlere : Ben hastayım demesidir. Öbürüsü de : Belki bu işi, putların şu büyüğü yapmışdır demesidir. Biri de, karısı Sâre hakkında söylediği sözdür. Şöyle ki : İbrâhîm, beraberinde Sâre olduğu halde cebbâr bir hükümdarın arâzîsine geldi. Sâre ise insanların en güzeli idi. İbrâhîm, Sâre'ye :

— Şu cebbâr hükümdar senin, benim zevcem olduğunu bilirse, senin üzerinde beni mağlûb eder (yani seni benden alır). Eğer senden suâl ederse, kendinin benim kızkardeşim olduğunu haber ver. Muhakkak ki sen benim İslâm Dîninde kız kardeşimsin. Çünkü ben kat'î biliyorum ki yeryüzünde (bizim iymân ettiğimiz esaslara) benden ve senden başka iymân eden hiçbir muslim kişi yokdur, dedi. Nihâyet İbrâhîm o zâlim hükümrın arâzîsine girdiğinde, onun adamlarından biri Sâre'yi gördü. Bu adam, zâlim hükümdara :

— Senin arâzîne, senden başka hiçbir kimseye lâyık olmayacak bir kadın geldi dedi. Zâlim hükümdar Sâre'ye (getirilmesi için) adam gönderdi, akıbinde Sâre getirildi. Bunun üzerine İbrâhîm Aleyhisselâm kalkıb namaza durdu[87]. Sâre, zâlim'in yanına girince zâlim hükümdar elini ona uzatmakdan kendine hâkim ve mâlik olamadı. Eli şiddetli bir tutuluşla tutuldu. Bunun üzerine Sâre'ye :

— Sen Allah'dan elimi salıvermesini duâ et, ben de sana hiçbir zarar yapmıyacağım dedi. Sâre, onun dediği duâyı yapdı (ve eli açıldı). Akı-

86. Mâzerî şöyle dedi : Allah'dan tebliğ yolundaki yalana gelince, peygamber'ler onun azından da çoğundan da ma'sûmdurlar. Tebliğle ilgili olmayan şeylerdekine gelince o, küçük günâhlardan sayılır. Dünyâ işlerinden küçük bir iş husûsundaki bir yalan gibi... Bunun Peygamberlerden vukûunun imkânı ve ma'sûmiyetleri hakkında selef ve halef için iki meşhûr görüş vardır :

Kadî Iyâd dedi ki : Sahîh olan onlardan tebliğ ile ilgili husûslarda yalan vukûu tasavvur edilemez. Onlardan küçük günahların vukûunu tecvîz edelim, yahut etmiyelim, yalan az olsun, çok olsun bu musâvîdir. Çünkü nubuvvet mansıbı bunlardan münezzeh ve yüksekdir. Bunu tecvîz etmek Peygamberlerin sözlerine i'timâd etmeği ortadan kaldırır.

Şu halde burada zikredilen yalanların ma'nâsı şudur : Bunlar ancak muhâtabın ve dinleyicinin anlayışına nisbetle yalan gibidir. Haddizatında ise bunlar yalan değildir. İki cihetden bu böyledir : Biri, İbrâhîm bu sözle tevriye yappmışdır da Sâre hakkında, o benim İslâm dîninde kız kardeşimdir demişdir. Bu ise işin bâtınında doğrudur. İkincisi, eğer bu tevriye olmayıb da bir yalan olmuş olsaydı, bu zâlimleri def'etmek husûsunda câiz olurdu. İşte Peygamber (S) bu yalanların, mutlak olarak kötülenmiş olan yalanda dâhil olmadığına tenbîh etmişdir (Nevevî).

Hadîsde İbrâhîm Peygamber'e âid ve birer maslahata müstenid olarak cereyân eden zâhirî yalanların birincisi es-Sâffât sûresinin 85-122 nci âyetlerinde; ikincisi de, el-Enbiyâ sûresi : 52-72 nci âyetlerinde hâdisenin tafsilâtı içinde zikredilmişdir.

87. İbrahim, yüce Allâh'ın « واستعينوا بالصبر والصلاة : *Hem sabr ile hem de namaz ile yardım isteyin*» (el-Bakara : 45, 153) âyetlerine uygun olarak hareket etmişdir.

bînde zâlim tekrar saldırıya döndü. Bu sefer eli birinci defasından daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Zâlim, Sâre'ye yine ilk defaki sözlerine benzer sözler söyledi. Kadın yine duâ etdi. Eli bırakılınca tekrar saldırıya döndü. Bu sefer zâlimin eli ilk iki tutuluşdan daha şiddetli bir tutuluşla tutuldu. Zâlim hükümdar Sâre'ye :

— Sen Allah'dan elimi salıvermesine duâ et. Sana bir zarar yapmıyacağıma Allah şâhid olsun diye yemîn etti. Sâre tekrar duâ etti ve onun eli salıverildi. Bu defa, Sâre'yi getirmiş olan kimseyi çağırıb :

— Sen bana insan değil, muhakkak bir şeytan getirmişsin. Bu kadını benim arâzîmden dışarı çıkar ve kendisine Hâcer'i ver dedi. Müteâkiben Sâre yürüyerek İbrâhîm'in yanına döndü. İbrâhîm Aleyhisselâm onu görünce ondan tarafa gitti ve kendisine :

— Hâlin nicedir, ne haber? diye sordu. Sâre :

— Hayırdır, Allah fâcirin elini men'etdi ve bana da bir hizmetçi hediye eyledi dedi [88]».

88. Buhârî'deki bir rivâyet biraz daha farklı ve tafsillidir : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Peygamber (S) buyurdu ki : İbrâhîm Aleyhisselâm bir kerre karısı Sâre ile hicret etmiş de onunla bir şehre gelmişdi. Orada meliklerden bir melik yahut cebbârlardan bir mütekallib hüküm sürüyordu. Bu zâlime :

— İbrâhîm, en güzel kadınlardan olan bir kadınla şehre girdi diye söylendi. Melik:

— Yâ İbrâhîm! Yanındaki kadın neyindir? diye haber gönderdi. İbrâhîm :

— Kız kardeşimdir diye cevâb verdi. Sonra İbrâhîm dönüb Sâre'nin yanına geldi ve :

— Sakın sözümü tekzîb etme! Ben bunlara seni kız kardeşimdir dedim. Allâh'a yemîn ederim ki, yeryüzünde (bizim iymân ettiğimiz esaslara) benden ve senden başka iymân eden hiçbir kişi yokdur dedi. Ve akıbinde İbrâhîm, Sâre'yi melik'e gönderdi. Sâre melikin yanına varınca, melik Sâre'ye kıyâm etdi. Sâre de hemen abdest alıb namaza durdu. (Namazı müteâkib :)

— Yâ Rabb, ben sana ve senin peygamberine iymân etdimse, ve ben kadınlığımı zevcimden başkasına karşı ebedî muhâfaza eyledimse benim üzerime şu kâfiri musallat etme! diye duâ etti. Zâlimin derhal nefesi boğuldu, horlamağa, hatta ayağı ile yere vurub debrenmeğe başladı. Ebû Hureyre devâmla şöyle dedi : Sâre :

— Allahım! Eğer bu herif ölürse bunu bu kadın öldürdü denilir dedi. Bunun üzerine sar'alı zâlim herif sar'asından salı verildi. Sonra melik Sâre'ye (ikinci bir daha taarruza) kalkışdı. O da derhal abdest alıb namaza durdu. Sonra :

— Allahım! Ben sana ve senin peygamberine iymân etdimse ve ben kadınlık şerefimi zevcim müstesnâ olmak üzere herkese karşı korudumsa şu kâfiri üzerime musallat etme! diye duâ etdi. Herifin derhal nefesi tıkandı, horlamağa, hatta ayağı ile yere vurub debrenmeğe başladı. Ebû Hureyre (rivâyetine devâm ederek) dedi ki, Sâre:

— Yâ Rabb! Bu herif ölürse bunu bu kadın öldürdü denilir dedi. Bunun üzerine sar'alı herif sar'asından ikinci yahut üçüncü defa daha salıverildi. Akıbinde melik saraydaki yakınlarına hitâben :

— Siz bana insan değil, muhakkak bir şeytân göndermişsiniz. Bu kadını İbrâhîm'e geri gönderiniz. Hâcer'i de Sâre'ye veriniz dedi. Müteakiben Sâre İbrâhîm'e dönüb geldi ve ona (hâdiseleri anladarak) :

— Anladın mı zevcim? Allah kâfiri zelîl etdi ve bir câriyeyi de bana hizmetçi verdi dedi (*Buhârî, buyû', şirâu'l-memlûk mine'l-harbiyy ve hibetuhu ve ıtkuhû*, III, 166 «160»).

Ebû Hureyre : Ey semâ suyunun oğulları! İşte anneniz budur dedi[89].

(١٢) باب من فضائل موسى صلى الله عليه وسلم

١٥٥ — (٣٣٩) حدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «كانت بنو إسرائيل يغتسلون عراة. ينظر بعضهم إلى سوأة بعض. وكان موسى عليه السلام يغتسل وحده. فقالوا: والله! ما يمنع موسى أن يغتسل معنا إلا أنه آدر. قال فذهب مرة يغتسل. فوضع ثوبه على حجر. ففر الحجر بثوبه. قال فجمح موسى بإثره يقول: ثوبي. حجر! ثوبي. حجر! حتى نظرت بنو إسرائيل إلى سوأة موسى. فقالوا: والله! ما بموسى من بأس. فقام الحجر بعد، حتى نظر إليه. قال فأخذ ثوبه فطفق بالحجر ضربا». قال أبو هريرة: والله! إنه بالحجر ندب ستة أو سبعة. ضرب موسى عليه السلام بالحجر.

(42) MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

155 — (339) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin, bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi, onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «İsrâil oğulları çıblak ve biribirin avret yerine baka baka yıkamrlardı. Mûsâ Aleyhisselâm ise yalnızca yıkanırdı. İsrâil oğulları : Vallahi, Mûsâ'yı bizimle beraber yıkanmakdan men' eden şey mutlaka kasığı çıkık olmasıdır derlerdi. Mûsâ, bir defa yıkanmağa gitdi. Elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Taş, elbisesini alıb kaçdı. Mûsâ : Aman taş, elbisemi! Aman taş, elbisemi! Aman taş, elbisemi! diyerek sür'atle arkasına düşdü. İsrâil oğulları onu bu çıblak halde görüb de : Vallâhi Mûsâ'da bir kusûr yokmuş deyinceye kadar (ardınca gitdi). Bundan sonra taş durdu ve Mûsâ da iyice görüldü. Sonra Mûsâ, elbisesini alıb taşı dövmeğe başladı».

89. Ebû Hureyre'nin bu «yâ semâ suyunun oğulları!» sözü hakkında çoğunluk : Bundan murâd, neseblerinin hâlisliği ve duruluğu sebebiyle bütün Arablardır dediler. Arabların çoğu sürü sâhibleri oldukları ve yaşayışları mer'âdan, mahsûlden ve semâ suyu ile biten şeylerden olduğu için de denilmişdir.

Kadî Iyâd der ki : Bana göre bununla maksad hâssaten Ensârdır. Çünkü onların nisbeti dedeleri olan Âmir ibn Hâris ibn İmrii'l-Kays...a dır ki bu zât Mâu's-semâ = Semâ suyu diye tanınırdı. Ensâr'ın hepsi bu zâtın çocuklarındandır.

Ebû Hureyre der ki: Vallâhî Mûsâ'nın vurmasından dolayı o taşda hâlâ altı veya yedi bere izi kalmışdır [90].

١٥٦ — (...) وحدثنا يحيى بن حبيب الحارثي . حدثنا يزيد بن زريع . حدثنا خالد الحذاء عن عبد الله بن شقيق قال : أنبأنا أبو هريرة قال: كان موسى عليه السلام رجلا حييا . قال فكان لا يرى متجردا . قال فقال بنو إسرائيل : إنه آدر . قال فاغتسل عند مويه . فوضع ثوبه على حجر . فانطلق الحجر يسعى . واتبعه بعصاه يضربه : ثوبي . حجر ! ثوبي . حجر ! حتى وقف على ملإ من بني إسرائيل . ونزلت : يا أيها الذين آمنوا لا تكونوا كالذين آذوا موسى فبرأه الله مما قالوا وكان عند الله وجيها

[٣٣/الأحزاب/٦٩]

156 — ( ) .... : Abdullah ibn Şakîk dedi ki: Ebû Hureyre (R) bize haber verib şöyle dedi: Mûsâ Aleyhisselâm çok hayâlı bir zât olduğu için hiç bir zaman elbiselerinden soyunmuş olarak görülmezdi. Bundan dolayı İsrâîl oğulları: Mutlaka Mûsâ'nın bedeni ayıblıdır diye lâkırdı ettiler. Sonra Mûsâ tenhâda elbiselerini bir taşın üzerine koyub da bir su yanında yıkanırken taş yuvarlanarak elbisesini götürdü. Mûsâ asâsını kapıb onun ardından gitdi. Ey taş! Elbisemi (bırak)! Ey taş, elbisemi (bırak)! Ey taş, elbisemi (bırak)! diyerek ona vuruyordu. Nihâyet taş İsrâîl oğullarından bir kalabalık yanında durdu. (Böylece onlar kendisini Allah'ın yaratdığı en güzel bir beden ile görmüşlerdi). Şu âyet (o vak'aya işâret ederek) nâzil olmuşdur:

«Ey iymân edenler, sizler o, Mûsâ'ya ezâ edenler gibi olmayın. Ezâ etdiler de Allah onu onların dediklerinden temize çıkardı. O, Allah yanında yüzlü idi» [91] (el-Ahzâb: 69).

90. Ebû Hureyre'nin bu izleri haber vermesi, Peygamber'den duymuş olmasına dayanır. Zira böyle bir haber aklî istidlâl ile bilinir şeylerden değildir.
Bu hadîsde Peygamber'imiz, Mûsâ Aleyhisselâm'a âid iki mu'cizeyi haber vermiş oluyor ki biri taşın koşa koşa gitmesi, diğeri de Mûsâ'nın elle vurması ile o taşın üstünde çentikler meydana gelmesidir. Bu kıssa el-Ahzâb sûresinin 69 uncu âyetinde bahsedilen ezâlardan biridir.

91. «*Vecîh*, vecâhatli, haysiyet ve mevki' sâhibi, şerefli, sevgili tam türkçesiyle *yüzlü* idi. Onun için duâsını kabûl ediverdi de düşmanlarını kahr eyledi. Yahut daha yüzlü oldu, daha ziyâde şeref ve şânı arttı. Muhammed ise Rasûlullah ve Hâtemu'n-Nebiyyîn olduğu, Allah ve melekleri hep ona salavat getirmekde bulunduğu için Allah indinde daha vecîh, daha sevgilidir...» (*Hak Dîni*, V, 3932).

١٥٧ — (٢٣٧٢) وحدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن ابن طاوس، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: أرسل ملك الموت إلى موسى عليه السلام. فلما جاءه صكه. ففقأ عينه. فرجع إلى ربه فقال: أرسلتني إلى عبد لا يريد الموت. قال فرد الله إليه عينه وقال: ارجع إليه. فقل له: يضع يده على متن ثور، فله، بما غطت يده، بكل شعرة، سنة. قال: أي رب! ثم مه؟ قال: ثم الموت. قال: فالآن. فسأل الله أن يدنيه من الأرض المقدسة رمية بحجر. فقال رسول الله ﷺ «فلو كنت ثم، لأريتكم قبره إلى جانب الطريق، تحت الكثيب الأحمر».

157 — (2372) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ölüm meleği Mûsâ Aleyhisselâma gönderildi. Melek Mûsâ'ya gelince Mûsâ ona tokat vurdu ve gözünü çıkardı. Bunun üzerine melek Rabbına dönüb : Sen beni ölmek istemiyen bir kula gönderdin dedi. Allah meleğe sağlam gözünü iâde etdi ve : Tekrar Mûsâ'ya dön ve ona : Elini bir öküzün sırtına koy de. Ona elinin örttüğü her bir kıla mukabil bir yıl ömür vardır buyurdu. Mûsâ bu ilâhî bahşişi duyunca :

— Yâ Rabb! Bundan sonra ne olacak (ölecek miyim, yoksa yaşıyacak mıyım)? diye sordu. Allah :

— Sonra ölüm var buyurdu. Mûsâ :

— Öyle ise ölüm şimdi gelsin dedi ve Allah'dan bir taş atımı menziline kadar kendisini Mukaddes Arza yaklaşdırmasını (ve orada gömülmesini) diledi.

Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah (S) : «Eğer ben Mûsâ'nın gömüldüğü yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında kızıl kum tepesinin altında bulunan kabrini sizlere muhakkak gösterirdim» buyurdu.

١٥٨ — (..) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «جاء ملك الموت إلى موسى عليه السلام. فقال له: أجب ربك. قال فلطم موسى عليه السلام عين ملك الموت ففقأها. قال فرجع الملك إلى الله تعالى فقال: إنك أرسلتني إلى عبد لك لا يريد الموت. وقد فقأ عيني. قال فرد الله إليه عينه وقال: ارجع إلى عبدي فقل: الحياة تريد؟ فإن كنت تريد الحياة فضع يدك على متن ثور، فما توارت يدك من شعرة، فإنك تعيش بها سنة. قال: ثم مه؟ قال: ثم تموت. قال: فالآن من قريب. رب! أمتني من الأرض المقدسة رمية بحجر». قال رسول الله ﷺ «والله! لو أني عنده لأريتكم قبره إلى جانب الطريق، عند الكثيب الأحمر».

(...) قال أبو إسحاق: حدثنا محمد بن يحيى. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر، بمثل هذا الحديث.

158 — ( ) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bizlere Rasûlullah'dan tahdîs etdikleridir dedi ve bir çok hadîsler zikretdi. Onlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ölüm meleği Mûsâ Aleyhisselâm'a geldi ve : Rabbının ölüm da'vetine icâbet et dedi. Mûsâ, ölüm meleğinin gözüne bir tokat vurdu ve gözü deldi. Ölüm meleği yüce Allah'a dönüb :

— (Yâ Rabb!) Sen beni ölümü istemeyen bir kula gönderdin. Halbuki o benim gözümü kör etti dedi. Allah ona gözünü sağlam olarak iâde etti ve :

— Kuluma dön de ona : Sen hayât mı istiyorsun? Eğer hayât istiyorsan elini bir öküzün sırtına koy. Elin nekadar kıl perdeleyib örterse muhakkak sen o kıllar kadar sene yaşıyacaksın diye söyle! buyurdu. Mûsâ bu ilâhî bahşişi duyunca :

— (Yâ Rabb!) Bundan sonra ne olacak? diye sordu.

— Sonra öleceksin buyurdu. Mûsâ :

— Öyle ise ölüm şimdi yakında gelsin dedi. Ve : Yâ Rabbî! Beni Mukaddes Arz'dan bir taş atımı kadar yerde öldür diye niyâz etdi».

(Ebû Hureyre dedi ki :) Rasûlullah : «Vallâhi eğer ben onun yanında bulunsaydım, onun yol kenarında, kızıl kum tepesinin yanında bulunan kabrini sizlere muhakkak gösterirdim» buyurdu [92].

92. Hz. Mûsâ'nın başkanlık ettiği bu İsrâîl oğulları nesli azgınlık ve isyânlarının cezâsı olarak kırk yıl Tîh sahrâsında dolaşmışdır. Bu isyânkâr nesilden hiç birisine Mukaddes Arz'a girmek müyesser olmamışdır. Bu nesil tamâmıyle munkarız olmuş, bunların evlâd ve ahfâdından teşekkül eden yeni nesil Yûşâ' ile Kâlib'ın riyâsetleri altında oraya

( ) Ebû Ishâk dedi ki: Bize Muhammed İbn Yahyâ tahdîs etdi. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer bu hadîsin benzerini haber verdi.

١٥٩ — (٢٣٧٣) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : بَيْنَمَا يَهُودِيٌّ يَعْرِضُ سِلْعَةً لَهُ أُعْطِيَ بِهَا شَيْئًا ، كَرِهَهُ أَوْ لَمْ يَرْضَهُ ـ شَكَّ عَبْدُ الْعَزِيزِ ـ قَالَ : لَا . وَالَّذِي اصْطَفَىٰ مُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ ! قَالَ فَسَمِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَطَمَ وَجْهَهُ . قَالَ : تَقُولُ : وَالَّذِي اصْطَفَىٰ مُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ ! وَرَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا ؟ قَالَ فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

فَقَالَ : يَا أَبَا الْقَاسِمِ ! إِنَّ لِي ذِمَّةً وَعَهْدًا . وَقَالَ : فُلَانٌ لَطَمَ وَجْهِي . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لِمَ لَطَمْتَ وَجْهَهُ ؟ » قَالَ : قَالَ (يَا رَسُولَ اللهِ !) : وَالَّذِي اصْطَفَىٰ مُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الْبَشَرِ ! وَأَنْتَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا . قَالَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّىٰ عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ . ثُمَّ قَالَ « لَا تُفَضِّلُوا بَيْنَ أَنْبِيَاءِ اللهِ . فَإِنَّهُ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَيَصْعَقُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللهُ . قَالَ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَىٰ . فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ بُعِثَ . أَوْ فِي أَوَّلِ مَنْ بُعِثَ . فَإِذَا مُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ آخِذٌ بِالْعَرْشِ . فَلَا أَدْرِي أَحُوسِبَ بِصَعْقَتِهِ يَوْمَ الطُّورِ . أَوْ بُعِثَ قَبْلِي . وَلَا أَقُولُ : إِنَّ أَحَدًا أَفْضَلُ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ » .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، سَوَاءً .

---

girebilmişlerdir. Onların bu kırk yıllık cezâları ve bununla ilgili tafsîlât Mâide sûresi 21 ilâ 26 ncı âyetlerinde zikredilmekdedir.

Hz. Mûsâ'nın Mukaddes Arz'a girmesi müyesser olmayınca hadîsde beyân olunduğu üzere bir taş atımı menziline kadar kendisini Mukaddes Arz'a yakın bir mahalde vefâtını ve ilerde Mukaddes Arz'a nakl için kabrinin açılmasına luzûm görülmemek üzere yakın bir mahalle defnedilmesini Allah'dan niyâz etmişdir.

Fakat hadîsde Mûsâ'nın nerede vefât ettiği ve kabrinin nerede olduğu tasrîh ve ta'yîn edilmemişdir. Yalnız Peygamber kabri hakkında: «Ben orada sizinle beraber bulunsaydım, size bir yol kenarında, kırmızı kum tepeciğinin yanında Mûsâ'nın kabrini muhakkak gösterirdim» buyurmuşdur. Çünkü Peygamber Mi'râc seferinde Mûsâ'nın kabrini görmüşdü, biliyordu. Peygamber'in bu haberinden Mûsâ'nın Beyt Makdis dâhilinde gömülü olmadığı, fakat kabrinin Beytu Makdis hâricinde belki de bir derece yakınında olduğu anlaşılabilir. Ancak orası nerededir? yine mechûldur. Sonra Mûsâ'nın

159 (2373) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Bir Yahûdî kendisine âid bir ticâret metâını satışa arz ederken bu eşyâya mükabil hoşlanmadığı yahut râzıy olmadığı bir şey verilmişdi. Bunun üzerine Yahûdî :

— Mûsâ'yı beşer üzerine tercîh ve ihtiyâr eden Allâh'a yemîn ederim ki hayır dedi. Bu sözü Ensâr'dan bir kimse işitdi. Yahûdî'nin yüzüne bir tokat vurub : Allâh'ın Rasûlu aramızda bulunduğu halde sen, Mûsâ'yı beşer üzerine tercîh eden Allâh'a yemîn ederim diyorsun, öyle mi? dedi. Bunun üzerine Yahûdî Rasûlullah'a geldi ve :

— Yâ Eba'l-Kasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahd vardır. Fulân kimse yüzüme bir tokat atdı dedi. Rasûlullah o Ensârî'ye hitâben :

— Bunun yüzüne niçin tokat vurdun? diye sordu. Ensârî :

— (Yâ Rasûlallah!) O : Mûsâ'yı bütün beşer üzerine tercîh eden Allah'a! diye yemîn etti. Halbuki sen bizim aramızda bulunuyorsun dedi. Bundan dolayı Rasûlullah gadabı yüzünde belli olacak derecede öfkelendi, sonra şöyle buyurdu : «Allâh'ın Peygamberleri arasında tafdîller yapmayınız. Şunda hiç şüphe yok ki «sûra üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüb ölmüşdür. Sonra ona bir daha üfürülmüşdür» [93] ben ilk diriltilen,

taleb ve temennî etdiği bir taş atımı ile o zamanın örfüne göre nekadar bir uzaklık kasdedilmişdir? Yoksa Mûsâ bu talebi ile o mubârek hıtta dâhilinde gayr muayyen herhangi bir yer mi kasdetmişdir? Bunlar tamâmıyle mechûldür. Bu sebeble âlimler Mûsâ'nın kabrini ta'yîn husûsunda çeşitli görüş ve ihtimaller ileri sürmüşlerdir. Bunlardan en ziyâde meşhûr olan, Mûsâ'nın kabrinin Kudüs'ün yirmi km. kuzey doğusunda ve Lût denizinin kuzey batısı cihetinde bulunan *Erîha* kasabasında olduğudur. Hadîsde Hadîsde bildirildiği vechile burada «kırmızı kum tepeciği» ile bir yol bulunduğu ve burada duâ müstecâb olduğu da naklediliyor. Kadîm bir kasaba olan Eriha'yı Hz. İysâ'nın ziyâret ettiğine ve a'mânın gözlerini iyileştirdiğine dâir de bir rivâyet vardır.

93. Bu ibâre, «*sûra üfürülmüş, artık Allâh'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere, göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüb ölmüşdür. Sonra ona bir daha üfürülmüşdür. O anda görürsün ki* (ölüler dirilib) *ayakda bakınıb duruyorlar*» (ez-Zumer : 68) âyetinin birinci kısmına uygundur. Sûrun üfürülmesi şu âyetlerde de bahsedilmektedir :

«*Hele sûr üfürüleceği, üfürülüb de bütün göklerdeki kimseler, yerlerdeki kimseler, Allâh'ın dilediği müstesnâ olmak üzere hepsi korku ile ürperdiği ve her biri ona hor, hakîr geldikleri gün ne müdhişdir!*» (en-Neml : 87).

«*Sûra üfürülmüşdür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden* (kalkıb) *Rablarına doğru koşub gidiyorlar*» (Yâsîn : 51).

en-Neml sûresindeki âyetde beyân olunduğu üzere birinci olan korkutma üfürmesinde göklerde ve yerde kim varsa Allâh'ın dilediği zevâtdan mâadâsı hep korkudan ürperecek; Zümer sûresi 68 inci âyeti mûcibince ikinci olan çarpma ve helâk nefhasında ise Allâh'ın dilediklerinden mâadâ hepsi yıkılıb ölecek; ayni âyetin devâmındaki : «*Sonra ona bir daha üfürülmüşdür. O anda görürsün ki* (ölüler dirilib) *ayakda bakınıb duruyorlar*» (ez-Zumer : 68) kavli ile «*sûra üfürülmüşdür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden* (kalkıb) *Rablarına doğru koşub gidiyorlar*» (Yâsîn : 51) mûcibince üçüncü olan kıyâm nefhasında kabirlerinden kalkıb mahşere koşacaklardır.

Kıyâmet kelimesi bu kıyâm ma'nâsından olmakla beraber birinciyi de mebde' olmak üzere mutazammındır. Onun için kıyâmetin kopması en büyük kıyâmı ifâde eder. Buna *Sâat*, *vâkıa*, *hâkka* dahi denilir.

yahut ilk diriltilenler arasında olacağım. O anda bir de bakacağım ki Mûsâ arşa sıkıca tutunmuş bulunacak. Mûsâ Tûru Sina günündeki çarpılması ile muhâsebe mi olundu, yoksa benden evvel mi diriltildi? bilmiyorum. Ve ben: Muhakkak bir kimse Yûnus İbn Mettâ Aleyhisselâm'dan daha fazîletlidir sözünü söylemem».

( ) Keza bize Muhammed ibn Hâtim tahdîs etdi. Bize Yezîd ibn Hârûn tahdîs etdi. Bize Ebû Seleme'nin oğlu Abdulazîz, bu isnâdla musâvî olarak bu hadîsi tahdîs etdi.

١٦٠ – (...) حدثني زهير بن حرب وأبو بكر بن النضر قالا: حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا أبي عن ابن شهاب، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن وعبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة. قال: استب رجلان، رجل من اليهود ورجل من المسلمين. فقال المسلم: والذي اصطفى محمدا ﷺ على العالمين! وقال اليهودي: والذي اصطفى موسى عليه السلام على العالمين! قال فرفع المسلم يده عند ذلك. فلطم وجه اليهودي. فذهب اليهودي إلى رسول الله ﷺ فأخبره بما كان من أمره وأمر المسلم. فقال رسول الله ﷺ «لا تخيروني على موسى. فإن الناس يصعقون فأكون أول من يفيق. فإذا موسى باطش بجانب العرش. فلا أدري أكان فيمن صعق فأفاق قبلي أم كان ممن استثنى الله».

160 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kerre biri Yahûdîlerden, öbürü muslimanlardan iki kimse biribirine sövmüşdü de musliman olan zât Yahûdî'ye:

— Muhammed'i âlemler üzerine tercîh ve ihtiyâr eden Allâh'a yemîn ederim ki, demişdi. Yahûdî de muslimana hitâben:

— Mûsâ'yı âlemlere tercîh ve ihtiyâr eden Allâh'a yemîn ederim ki, demesi üzerine musliman elini kaldırıb Yahûdînin suratına bir tokat yapışdırdı. Bunun üzerine Yahûdî Rasûlullah'a gitdi, kendisinin ve musliman zâtın hallerinden olub biten şeyleri ona haber verdi. Rasûlullah (S): «Beni Mûsâ'ya tafdil etmeyiniz. Şu muhakkak ki insanlar (kıyâmet gününde) düşüb bayılacaklar [94] fakat ilk ifâkat bulan ben olacağım. O anda bir de bakacağım ki Mûsâ, Arşın bir tarafına sıkıca tutunmuş olacak! Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ifâkat buldu, yahut Allâh'ın bayılmakdan istisnâ ettiği (bahtiyar) kimselerden mi bulundu!».

94. *Sa'k*, işittiği şiddetli bir sesden insan üzerine gelen fenalık ve baygınlıkdır. Çok defa insan bu baygınlıkla ölüverir. Bu kelime ekseriya ölüm ve helâk ma'nâsına da kullanılmışdır (İbn Esir, *en-Nihâye*).

١٦١ – (...) وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي وأبو بكر بن إسحاق قالا : أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب عن الزهري . أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وسعيد بن المسيب عن أبي هريرة . قال : استب رجل من المسلمين ورجل من اليهود . بمثل حديث إبراهيم بن سعد عن ابن شهاب .

161 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'nin : Muslimanlardan bir kimse ile Yahûdîlerden bir kimse biribirine sövdü dediğini, İbrâhîm ibn Sa'd'ın, İbn Şihâb'dan rivâyet ettiği (160 rakamlı) hadis gibi rivâyet etdiler.

١٦٢ – (٢٣٧٤) وحدثني عمرو الناقد . حدثنا أبو أحمد الزبيري . حدثنا سفيان عن عمرو بن يحيى ، عن أبيه ، عن أبي سعيد الخدري قال: جاء يهودي إلى النبي ﷺ قد لطم وجهه . وساق الحديث بمعنى حديث الزهري . غير أنه قال « فلا أدري أكان ممن صعق فأفاق قبلي ، أو اكتفى بصعقة الطور » .

162 — (2374) .... : Buradaki râvî de, Ebû Saîd Hudrî (R) nin: Bir Yahûdî, yüzüne bir tokat vurulmuş olduğu halde Peygamber (S) in yanına geldiğini söyliyerek Zuhrî hadîsinin ma'nâsıyle hadîsi sevk etmişdir. Şu kadar var ki burada «fakat Mûsâ da bayılanlar arasında bulundu da benden evvel ayıldı mı, yoksa Tûr'daki çarpılıb bayılma ile yetinildi mi? bilmiyorum» demişdir.

١٦٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع عن سفيان . ح وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا سفيان عن عمرو بن يحيى ، عن أبيه ، عن أبي سعيد الخدري قال: قال رسول الله ﷺ « لا تخيروا بين الأنبياء » . وفي حديث ابن نمير : عمرو بن يحيى . حدثني أبي .

163 — ( ) .... : Buradaki râvîler de, Ebû Saîd Hudrî (R) nin: Rasûlullah (S) : «Peygamberler arasında tercîh ve tafdîl yapmayınız» buyurdu dediğini rivâyet ettiler. Bunlardan İbn Numeyr'in hadîsinde; Amr ibn Yahyâ; bana babam tahdîs etdi isnâdı vardır [95].

95. Bu hadîslerdeki «beni Mûsâ'ya tafdîl etmeyiniz!» «peygamberler arasında tercîh ve tafdîl yapmayınız» nehiyleri, nubuvvetin aslında tafdîlden nehiydir. Yoksa şahsî meziyyet ve husûsiyetleri ile Peygamberler biribirlerine üstün olabilirler. Nitekim bu husûs Kur'ânı Kerîmde tasrîh edilmişdir :

«O peygamberler, biz onların kimine kiminden üstün meziyetler verdik. Allah onlardan biri ile söyleşmiş, birini de bir çok derecelerle yükseltmişdir. Meryem'in oğlu İysâ'ya o beyyineleri biz verdik ve onu Rûhu'l-Kuds ile destekledik...» (el-Bakara: 253).

١٦٤ — (٢٣٧٥) حدثنا هدّاب بن خالد وشيبان بن فروخ قالا : حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت البناني وسليمان التيمي ، عن أنس بن مالك ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أتيت - وفي رواية هدّاب: مررت - على موسى ليلة أسري بي عند الكثيب الأحمر . وهو قائم يصلي في قبره » .

164 — (2375) .... : Enes ibn Mâlik (R) den : Rasûlullah (S) : «Ben yürütülüb isrâ ettirildiğim gece Mûsâ'ya geldim — Râvî Heddâb'ın rivâyetinde : Mûsâ'nın yanına uğradım tarzındadır. — Mûsâ kırmızı kum tepesi yanındaki kabrinde dikelmiş namaz kılar halde idi» buyurdu.

١٦٥ — (...) وحدثنا علي بن خشرم . أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس) . ح وحدثنا عثمان ابن أبي شيبة . حدثنا جرير . كلاهما عن سليمان التيمي ، عن أنس . ح وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبدة بن سليمان عن سفيان ، عن سليمان التيمي . سمعت أنسا يقول : قال رسول الله ﷺ « مررت على موسى وهو يصلي في قبره » . وزاد في حديث عيسى « مررت ليلة أسري بي » .

165 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Suleymân et-Teymiy'den rivâyet etmişlerdir. Suleymân dedi ki : Ben Enes'den şöyle derken işitdim : Rasûlullah (S) : «Ben Mûsâ'ya uğradım. Mûsâ kabrinde namaz kılıyor halde idi» buyurdu. Râvîlerden İysâ ibn Yûnus'un hadîsinde «yürütülüb isrâ ettirildiğim gece uğradım» ibâresi ziyâde olmuşdur.

(٤٣) باب في ذكر يونس عليه السلام ، وقول النبي صلى الله عليه وسلم « لا ينبغي لعبد أن يقول : أنا خير من يونس بن متى »

---

١٦٦ — (٢٣٧٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن المثنى ومحمد بن بشار . قالوا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم . قال : سمعت حميد بن عبد الرحمن يحدث عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ؛ أنه « قال - يعني الله تبارك وتعالى - لا ينبغي لعبد لي (وقال ابن المثنى : لعبدي) أن يقول : أنا خير من يونس بن متى ، عليه السلام » .

قال ابن أبي شيبة : محمد بن جعفر عن شعبة .

(43) YÛNUS ALEYHİSSELÂM'IN ZİKRİ İLE PEYGAMBER (S) İN : «HİÇ BİR KUL İÇİN : BEN YÛNUS İBN METTÂ'DAN HAYIRLIYIM, DEMEK LÂYIK OLMAZ» KAVLİ HAKKINDA BÂB

---

166 — (2376) .... : Sa'd ibn İbrâhîm dedi ki : Ben Humeyd ibn

Abdirrahmân'dan işitdim, o, Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den şunu tahdîs ediyordu: «O — yani Allah tebâreke ve teâlâ —: Bana âid olan hiçbir kula (râvî İbn Müsennâ: Kuluma demişdir): Ben Yûnus ibn Mettâ Aleyhisselâmdan hayırlıyım demesi yakışmaz buyurdu».

İbn Ebî Şeybe: Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den diye isnâd etdi.

١٦٧ — (٢٣٧٧) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ يَقُولُ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ ﷺ (يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى». وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ.

167 — (2377) ....,.... : Katâde dedi ki: Ebu'l-Âliye'den işitdim şöyle diyordu: Bana Peygamberinizin amucasının oğlu (yani Abbâs'ın oğlu) tahdîs etti. Peygamber (S): «Hiç bir kul için: Ben Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım demek muvâfık değildir» buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmişdir [96].

96. «Ben Yûnus'dan hayırlıyım» hükmü iki ihtimâle müsâiddir: Birisi, kişi nefsini Yûnus'a tercih etmek; ikincisi, mütekellim sîgasıyle Rasûlullah kasdolunarak: Muhammed Yûnus'dan hayırlıdır demek. İkinci ihtimâle göre Peygamberimiz bu sözü tevâzuan söylemişdir demelidir. Çünkü Rasûlullah diğer bir hadisinde: «Ben Âdem çocuklarının seyyidiyim» buyurmuşdur. Peygamberler arasında hâssaten Yûnus'un zikredilmesi «*sen şimdilik Rabbının hükmüne sabret. O, balık sâhibi gibi olma. Hatırla ki o gamla dolu olarak duâ etmişdi.* (Bunun ardından) *Rabbı onu seçdi de kendisini sâlihlerden yapdı*» (el-Kalem: 48-50) buyurulduğuna bakarak, «bu ilâhî hitâb Yûnus'un mertebesini düşürmeğe delâlet eder» sûretinde batıra gelebilecek vehmi karşılamak içindir. Bunun için Peygamber'imiz beni Yûnus'a tercîh etmeyin demiş oluyor.

Târihcilerin bildirdiklerine göre Yûnus, Nineva şehri halkındandır. Eski Âsûr devletinin merkezi olan bu şehir halkının ahlâkı bozulub puta tapdıklarından bunları ıslâh ve tevhide da'vet için Yûnus Peygamber gönderilmişdir. Fakat Yûnus başarısızlığa uğramış ve müteessir olarak Rabbından izin almaksızın kavmini bırakıb Tarsûs'a çekilmişdi. Yûnus oradan hamulesi ağır bir gemiye binerek denize açılmış ve müdhiş bir fırtına üzerine geminin yükü hafifletmek istenildiğinde kur'a ile denize atılanlar arasında bulunarak bir balığa lokma olmuşdu. İşte Yûnus bu muşkil vaziyetde Allâh'a niyâz etdi. Duâsı kabûl olunub derhal balığın karnından kurtarıldı. Yine kavmine da'vete me'mûr edildi. Bu defa Yûnus muvaffak olmuş ve kavmi iymân etmişdir. Bu ibret verici hâdiseye Kur'ân'da şöyle işâret edilir:

«*O balık sâhibini de* (hatırla). *Hani o* (kavmine) *öfkelenmiş olarak gitmişdi de bizim kendisini hiçbir zaman sıkışdırmayacağımızı sanmışdı. Derken o, karanlıklar içerisinde* (kalıb): *Senden başka hiçbir tanrı yokdur. Seni tenzîh ederim. Hakîkaten ben haksızlık edenlerden oldum diye niyâz etmişdi. Bunun üzerine biz de onu kabûl ettik. Kendisini gamdan selâmete erdirdik. İşte biz iymân edenleri böyle kurtarırız*» (el-Enbiyâ: 87-88).

«*Yûnus da hiç şüphesiz gönderilen Peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmışdı. Derken kur'a çekmişlerdi de mağlûblardan olmuşdu. O, kınanmış bir halde iken kendisini hemen balık yutmuşdu. Eğer çok tesbîh edenlerden olmasaydı herhalde* (insanların) *tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalıb gitmişdi. İşte biz onu, kendisi de hasta olarak açık bir yere* (çıkarıb) *bırakdık. Üzerine sâkı olmayan cinsden* (gölgelik) *bir nebât bitirdik. Onu yüz bine peygamber gönderdik. Hattâ artıyorlardı*

(٤٤) باب من فضائل يوسف، عليه السلام

١٦٨ – (٢٣٧٨) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى وعبيد الله بن سعيد قالوا: حدثنا يحيى بن سعيد، عن عبيد الله. أخبرني سعيد بن أبي سعيد عن أبيه، عن أبي هريرة. قال: قيل: يا رسول الله! من أكرم الناس؟ قال «أتقاهم» قالوا: ليس عن هذا نسألك. قال «فيوسف نبي الله ابن نبي الله ابن نبي الله ابن خليل الله» قالوا: ليس عن هذا نسألك. قال «فعن معادن العرب تسألوني؟ خيارهم في الجاهلية خيارهم في الإسلام. إذا فقهوا».

(44) YÛSUF ALEYHİSSELÂM'IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

168 — (2378) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! İnsanların (Allah katında) en çok kerem ve ihsâna nâil olanı kimdir? diye sorulmuşdu. O da:

— İnsanların en ziyâde muttakî olanıdır buyurdu. Suâl soranlar:

— Size amel ciheti ile kerem sâhibi kişiyi sormuyoruz dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— Öyle ise (şeref cihetiyle de) Allâh'ın Peygamberi Yûsuf'dur. O, Allah'ın peygamber'i (Ya'kûb'un) oğlu, o da Allâh'ın peygamberi (Ishâk'ın) oğlu, o da Halîu'llâh (İbrâhîm'in) oğludur buyurdu. Suâl soranlar:

— Biz size bunu da sormuyoruz dediler. Bu defa Rasûlullah:

— Siz Arabın asıllarından mı soruyorsunuz? Arabların câhiliyet zamânında hayırlı olanları ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlıdırlar buyurdu [97].

da. *Nihâyet ona iymân ettiler de kendilerini bir zamana kadar geçindirdik»* (es-Sâffât: 139-148).

Râvî İbn Abbâs, hadîsinin sonundaki «Yûnus'u babası Mattâ'ya nisbet etdi» fıkrasını da rivâyet etmesi, Mattâ'nın Hz. Yûnus'un anasıdır, Peygamberlerden iki zât anasına nisbet olunmuşdur ki, İysâ ibn Meryem, Yûnus ibn Mettâ'dır diyenler bulunduğu içindir ve bunları reddir.

97. Âlimler dediler ki: Keremin aslı hayır çokluğudur. Yûsuf, peygamberlik ve neseb şerefleri ile birlikde bütün ahlâk güzelliklerini de kendisinde toplamışdır. Biribirinin neslinden gelme üç peygamberin oğludur. Bunlardan biri de Halîlu'llâh olan İbrâhîm'dir. Yûsuf'a, ru'yâ ilmi şerefi, bundaki iktidârı, dünyâ siyâsetine nâil olması, buna güzel sîretle mâlik olması, raiyyeyi ibtiyâdlı idâre etmesi, faydasının bütün raiyyeye ve diğerlerine şâmil olması, onlara şefekati, kıtlık senelerinin sıkıntılarından kurtarması gibi şeref ve meziyetler de eklenmişdir.

Peygamber'e insanların en keremlisi sorulmuşdu. Peygamber, en mükemmel ve en umûmî keremi haber verib: «Allâh'a en takvâlı olandır» buyurdu. Keremin aslının hayır çokluğu olduğunu biraz önce zikretmişdik. Buna göre muttakî olan, hayrı çok,

(٤٥) باب من فضائل زكرياء عليه السلام

١٦٩ – (٢٣٧٩) حدثنا هدّاب بن خالد. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن أبي رافع، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «كان زكرياء نجارا».

(45) ZEKERİYÂ ALEYHİSSELÂM'IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

169 — (2379) Bize Heddâb ibn Hâlid tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Seleme, Sâbit'den, o da Ebû Râfi'den, o da Ebû Hureyre (R) den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) : «Zekeriyyâ peygamber bir dülgerdi» buyurmuşdur [98].

---

dünyâda faydası çok, âhiretde yüksek derecelerin sâhibi olandır. Soranlar: Biz bunu sormuyoruz dediklerinde Peygamber: «Dünyâ ve âhiretin hayırlarını ve şereflerini toplayan Yûsuf'dur» buyurdu. Soranlar: Biz bundan da suâl etmiyoruz dediklerinde Rasûlullah, onların maksadlarının Arab kabileleri olduğunu anladı ve: «Câhiliyetde hayırlı olanlar anlayışlı oldukları takdîrde İslâmda da hayırlı olanlardır» buyurdu. Bunun ma'nâsı, câhiliyetde mürüvvet ve iyi ahlâk sâhibi olanlar musliman oldukları ve fıkıh ilmini bilib âmil oldukları zaman yine insanların en hayırlıları olurlar demekdir.

Hadîs, üç cevâbda da keremin hepsinin umûmunun, husûsunun mücmelinin, beyânının ancak dînden ve takvâdan ibâret olduğunu tazammun etmekdedir (Nevevî).

Yûsuf peygamber'in ahlâk güzelliklerini, diğer meziyyet ve fazîletlerinin tafsîlatını Kur'ân'daki Yûsuf sûresinden okuyub öğrenmelidir.

98. Zekeriyyâ peygamber Kur'ânın bir kaç yerinde zikredilmişdir:

«*Bunun üzerine Rabbı onu* (Meryem'i) *iyi bir rızâ ile kabûl etdi. Onu güzel bir nebât gibi büyüddü. Zekeriyyâ'yı da ona* (bakmıya) *me'mûr etti. Zekeriyyâ nezaman mihrâba girdi ise onun yanında bir yiyecek buldu. Meryem: Bu sana nereden* (geliyor)? *dedi. O da: Bu Allah tarafından. Şüphe yokdur ki Allah kimi dilerse ona sayısız rızk verir derdi. Orada Zekeriyyâ Rabbına duâ etti: Rabbim, bana senin tarafından çok temiz bir zürriyet ihsân et. Muhakkak sen duâyı hakkıyle işidensin dedi. O, mihrâbda durub namaz kılarken melekler ona* (şöyle) *nidâ etdi: Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdîk edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden biri peygamber olmak üzere Yahyâ'yı müjdeler.* (Zekeriyyâ) *dedi: Rabbim, kendime hakîkaten ihtiyârlıklı çatmış iken karım da bir kısır iken benim nasıl bir oğlum olabilir?* (Allah): *Öyle, dedi. Allah ne dilerse yapar* (Zekeriyyâ) *söyledi: Rabbım, bana* (bu husûsda) *bir nişân ver.* (Allâh) *dedi ki: Senin nişânın sâde bir işâretden başka insanlara üç gün söz söyleyememendir. Bununla beraber Rabbını çok an ve akşam sabah onu tesbîh et»* (el-Bakara: 37-41).

«*Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.* (Bu) *kulu Zekeriyyâ'ya Rabbının rahmetini anışdır. O, Rabbına gizlice niyâz ettiği zaman demişdi ki: Ey Rabbım, hakîkat ben, benim kemiğim yıprandı. Başımın saçı tutuşdu. Ey Rabbım, ben sana ne duâ etmiş isem bedbaht olmadım. Hakîkat ben, kendimden sonra yerime gelecek akribâmdan endîşeye düşdüm. Karım da kısırdır. Binâenaleyh bana tarafından* (ve kendi sulbümden) *bir oğul ihsân et. Ki bana da mirascı olsun. Ya'kûb hanedânına da mirascı olsun. Rabbim, sen onu rızâna kavuşdur.* (Allah buyurdu:) *Ey Zekeriyyâ, hakîkaten sana Yahyâ adında bir oğul müjdeleriz ki bundan evvel biz ona hiçbir* (kimseyi) *adaş yapmamışdık.* (Zekeriyyâ) *dedi ki: Rabbım, benim nasıl oğlum olur? Karım bir kısırdır, ben ise ihtivarlığın son haddine varmışımdır.* (Melek) *dedi: Öyledir. Fakat Rabbın buyurdu ki: O, bana göre pek kolay. Daha evvel sen bir şey değil iken ben seni yaratmışımdır.*

(١٦) باب من فضائل الخضر، عليه السلام

١٧٠ – (٢٣٨٠) حدثنا عمرو بن محمد الناقد وإسحاق بن إبراهيم الحنظلي وعبيد الله بن سعيد ومحمد بن أبي عمر المكي. كلهم عن ابن عيينة (واللفظ لابن أبي عمر). حدثنا سفيان بن عيينة. حدثنا عمرو بن دينار عن سعيد بن جبير. قال: قلت لابن عباس: إن نوفا البكالي يزعم أن موسى، عليه السلام، صاحب بني إسرائيل ليس هو موسى صاحب الخضر، عليه السلام. فقال: كذب عدو الله. سمعت أبي بن كعب يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «قام موسى عليه السلام خطيبا في بني إسرائيل. فسئل: أي الناس أعلم؟ فقال: أنا أعلم. قال فعتب الله عليه إذ لم يرد العلم إليه. فأوحى الله إليه: أن عبدا من عبادي بمجمع البحرين هو أعلم منك. قال موسى: أي رب! كيف لي به؟ فقيل له: احمل حوتا في مكتل. فحيث تفقد الحوت فهو ثم. فانطلق وانطلق معه فتاه. وهو يوشع بن نون. فحمل موسى، عليه السلام، حوتا في مكتل. وانطلق هو وفتاه يمشيان حتى أتيا الصخرة. فرقد موسى، عليه السلام، وفتاه. فاضطرب الحوت في المكتل، حتى خرج من المكتل، فسقط في البحر. قال وأمسك الله عنه جرية الماء حتى كان مثل الطاق. فكان للحوت سربا. وكان لموسى وفتاه عجبا. فانطلقا بقية يومهما وليلتهما. ونسي صاحب موسى أن يخبره. فلما أصبح موسى، عليه السلام، قال لفتاه: آتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا. قال ولم ينصب حتى جاوز المكان الذي أمر به. قال: أرأيت إذ أوينا إلى الصخرة فإني نسيت الحوت وما أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره واتخذ سبيله في البحر عجبا. قال موسى: ذلك ما كنا نبغي فارتدا على آثارهما قصصا. قال يقصان آثارهما. حتى أتيا الصخرة فرأى رجلا مسجى عليه بثوب. فسلم عليه موسى. فقال له الخضر: أنى بأرضك السلام؟ قال: أنا موسى. قال: موسى بني إسرائيل؟

(Zekeriyyâ) **dedi:** ***Rabbım, bana*** **(bu husûsda)** ***bir nişân ver, buyurdu: Senin nişânın Sapasağlam iken üç gece insanlarla konuşamamandır. Derken Zekeriyyâ mescidinden kavmının karşısına çıkıb onlara: Sabah akşam tesbîhde bulunun diye işâret verdi.*** **(Meryem: 1-11).**

«Zekeriyyâ'yı da an. Hani o Rabbına: Rabbım, beni yalnız başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısısın diye niyâz etmişdi. Biz onu da kabûl ve kendisine Yahyâ'yı ihsân etdik. Eşini doğurmağa elverişli kıldık. Hakikat bütün bu kimseler hayır işlerinde yarışırlar, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bizim için derin saygı gösterenlerdi» **(el-Enbiyâ: 89-90).**

قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إِنَّكَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللهِ عَلَّمَكَهُ اللهُ لاَ أَعْلَمُهُ. وَأَنَا عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللهِ عَلَّمَنِيهِ لاَ تَعْلَمُهُ.
قَالَ لَهُ مُوسَى، عَلَيْهِ السَّلاَمُ: هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا؟ قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا. وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللهُ صَابِرًا وَلاَ أَعْصِي لَكَ أَمْرًا.
قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلاَ تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا. قَالَ: نَعَمْ. فَانْطَلَقَ الْخَضِرُ وَمُوسَى يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ. فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ. فَكَلَّمَاهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمَا. فَعَرَفُوا الْخَضِرَ فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ. فَعَمَدَ الْخَضِرُ إِلَى لَوْحٍ مِنْ أَلْوَاحِ السَّفِينَةِ فَنَزَعَهُ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا. لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا. قَالَ: لاَ تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلاَ تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا. ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ. فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ إِذَا غُلاَمٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ. فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ، فَاقْتَلَعَهُ بِيَدِهِ، فَقَتَلَهُ. فَقَالَ مُوسَى: أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَاكِيَةً بِغَيْرِ نَفْسٍ؟ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟ قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الأُولَى. قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلاَ تُصَاحِبْنِي. قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا. فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ. يَقُولُ مَائِلٌ. قَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ هَكَذَا. فَأَقَامَهُ. قَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُضَيِّفُونَا وَلَمْ يُطْعِمُونَا، لَوْ شِئْتَ لاَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ. سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا». قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَرْحَمُ اللهُ مُوسَى. لَوَدِدْتُ أَنَّهُ كَانَ صَبَرَ حَتَّى يُقَصَّ عَلَيْنَا مِنْ أَخْبَارِهِمَا». قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «كَانَتِ الأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا». قَالَ «وَجَاءَ عُصْفُورٌ حَتَّى وَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ. ثُمَّ نَقَرَ فِي الْبَحْرِ. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا نَقَصَ عِلْمِي وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللهِ إِلاَّ مِثْلَ مَا نَقَصَ هَذَا الْعُصْفُورُ مِنَ الْبَحْرِ».

قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: وَكَانَ يَقْرَأُ: وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَصْبًا. وَكَانَ يَقْرَأُ: وَأَمَّا الْغُلاَمُ فَكَانَ كَافِرًا.

(46) HIDIR (HIZR)[99] ALEYHİSSELÂM'IN FAZİLETLERİNDEN BİR BÂB

170 — (2380) .... : Saîd ibn Cübeyr şöyle dedi : Ben, İbn Abbâs'a : Nevf Bukâlî, Benû İsrâîl'in sâhibi olan Mûsâ Aleyhisselâm, Hızr'ın sâhibi olan Mûsâ değildir zu'munda bulunuyor dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi : Allâh'ın düşmanı yalan söylemişdir[100]. Ben Ubeyy ibn Kâ'bdan işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Mûsâ peygamber İsrâîl oğulları içinde hutbeye kalkmışdı. Kendisine : İnsanların en âlimi kimdir? diye soruldu. Mûsâ : En âlim benim diye cevâb verdi. Bu husûsdaki ilmi (Allah en iyi bilendir diyerek) Allâh'a havâle etmediğinden dolayı Allah ona itâb etdi. Allah : «İki denizin bitişdiği yerde[101] kullarımdan biri var, o senden daha âlimdir» diye ona vahyetti. Mûsâ : Yâ Rabb, ben ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona : Bir zenbîl içinde bir balık taşı. Balığı nerede ğaybedersen işte o kul oradadır denildi. Mûsâ gitdi ve beraberinde kendisine hizmet eden genci[102], Yûşâ ibn Nûn da gitdi. Mûsâ, bir zenbîl içinde bir balık koyub taşıdı. Mûsâ ve genci yürüyerek gitdiler. Nihâyet (iki denizin bitişdiği yerdeki)

99. Ebû Hureyre'den, Peygamber (S) : «Hızr'a hızr denilmesinin sebebi ancak şudur : Hızr otsuz kuru bir yere otururdu da ansızın o otsuz yer yeşillenerek peşi sıra dalgalanırdı» (*Buhârî, ahâdîsu enbiyâ*).

Hadır ve *Hıdr* (Türk telaffuzu ile Hızır) aslında yeşil ve yeşillik ma'nâsına gelmekdedir.

100. Hadîsciler ve târihcilerden bunun Mûsâ ibn İmrân değil, Mûsâ ibn Mîşâ olduğunu zannedenler de olmuşdur. Bunun şeceresi, Mûsâ ibn Mîşân ibn Yûsuf ibn Ya'kûb'dur. Ve bazı kavle göre Mûsâ ibn Efraim ibn Yûsuf'dur ki Hz. Mûsâ'dan evvel olduğu için birinci Mûsâ denilmişdir.

İşte Buhârî, Muslim ve diğerlerinde bulunub Saîd ibn Cubeyr'in İbn Abbâs'dan gelen bu hadîsi o zannı redd etmekdedir. İbn Abbâs : Allah'ın düşmanı yalan söylemiş deyib bu uzun hadîs ile bunun ma'rûf Hz. Mûsâ olduğunu Rasûlullah'dan naklen anlatmışdır. Ve hakîkaten Kur'ân'da zikrolunan Mûsâ'dan diğer bir Mûsâ anlaşılamaz.

101. *Mecmau'l-Bahreyn* (İki denizin bitiştiği yer) in neresi olduğu hakkında çeşitli rivâyet ve görüşler vardır : Bunun Akdeniz ile Atlas okyanusunu birleştiren Sebte Boğazı olduğu veya bunun bir berzah olub Fas denizi ile Rûm denizi (Ak Deniz) in buluşma yeri yani Süveyş kanalının yeri olduğu, hatta İstanbul boğazı olduğu; yahut Hind okyanusu sahilinde Basrâ ile Umân arasında birçok şehirleri ihtivâ eden Bahreyn mıntakasının özel ismi olduğu veya bunun toplu yeri yani merkezi olduğu, yahut bu iki bahrın biri deniz, biri nehir olduğu... gibi. Fakat bütün bu rivâyet ve ihtilâflar karşısında bunun ta'yînini Allâh'ın ilmine havâle etmek en sâlim yoldur.

Bu mecmau'l-bahreyn ifâdesinden anlaşılabilen kat'î ma'nâ Mûsâ ile Hızr'ın buluşacakları bir yer olmasından ibâretdir.

102. Mûsâ'nın fetâsı yani delikanlısı da rivâyetlerin çoğunda Yuşa ibn Nûn'dur. Çünkü hizmet ediyor ilim öğreniyordu. Hizmetciler ekseriya genç yaşda olduklarından Arablarda hizmetciye fetâ denmek de bir edeb lisânıdır. Peygamber bir hadîsinde : «Hizmetcilerinize kölem, câriyem, demeyiniz. Fetâm deyiniz» buyurmuşdu (*Buhârî*, edeb).

Gerçi bazılarının dediği vechile bir başkası olmak da muhtemildir. Fakat sahîh haberlerde Yûşâ' vârid olmuşdur.

kayanın yanına geldiklerinde Mûsâ ve yanındaki genci uykuya yatdılar. Derken balık zenbilde debelendi ve zenbîlden sıçrayıb dışarı çıkdı. Müteâkiben denize düşdü. Allah ondan suyun akışını tuttu da nihâyet denizin içinde su künkü gibi bir boşluk oldu. Ve böylece balık için bir yol meydana geldi. (Deniz içinde böyle bir yolun meydana gelmesi) Mûsâ ile gencine taaccube şâyan bir şey olmuşdu [103]. (Uyandıkdan sonra) o günlerinin bakiyyesi ile bütün gece gitdiler. Mûsâ'nın arkadaşı olan genç, Mûsâ'ya haber vermeği unutdu. Sabah olunca Mûsâ, hızmetçisine : Kuşluk yemeğimizi getir, bu seferimizden bir yorgunluk duyduk dedi. Halbuki Mûsâ emrolunduğu o yerin ötesine geçmedikce yorgunluk duymamışdı. Hızmetcisi : Gördün mü, kayaya sığındığımız vakıt ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytandan başkası unutdurmadı. O, şaşılacak bir sûretde deniz içinde yolunu tutub gitti dedi. Mûsâ : Zaten bizim arıyacağımız şey bu idi dedi [104]. Ve izleri üzerinde, kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Nihâyet taşın yanına vardıklarında üzerine bir elbise örtülmüş bir zât gördüler. Mûsâ ona selâm verdi. Hadır da Mûsâ'ya : Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden? dedi. O da :

— Ben Mûsâ'yım dedi. Hızır :

— İsrâîl oğullarının Mûsâ'sı mı? diye sordu.

— Evet dedi. Hızır :

— Sen Allâh'ın ilminden, Allâh'ın ta'lîm ettiği bir ilim üzerindesin ki ben onu bilmem. Ben de Allah'ın ilminden bana ta'lîm ettiği bir ilim üzerindeyim ki sen onu bilmezsin dedi. Mûsâ :

103. Kıssanın buraya âid kısmını Kur'ânı Kerîm tefsîr etmekdedir : «*Vaktâki Mûsâ kendi fetâsına : Ben iki denizin birleşdiği yere varıncaya kadar durmayıb gideceğim, yahut* (maksadıma erişinceye dek) *uzun zamanlar geçireceğim demişdi. Bunun üzerine onlar bu iki deniz arasının birleşik yerine ulaşınca balıklarını unutdular.* (Balık) *denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuşdu. Oradan geçib gittikleri zaman Mûsâ genç adamına : Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan andolsun yorgun düşdük dedi. Genç: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakıt ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytândan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir sûretde denize* (atıldı), *yolunu tutub gitti.* (Mûsâ) : *İşte, bizim arıyacağımız bu idi dedi. Şimdi izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler...*» (el-Kehf : 60-82).

Hadîs ile âyet birlikde okununca kıssa daha vâzıh olarak anlaşılır. Bundan ilim tahsîli için uzak mesâfelere kadar sefer etmenin fazîleti de istidlâl olunur. Mûsâ'nın bu sünnetine uyarak sahâbe, tâbiûn ve tebau't-tâbiîn ile onlardan sonra gelen âlimlerin bir çokları dîn ilimlerini cem' edib diyâr diyâr dolaşmışlardır. Buhârî, Câbir ibn Abdillâh'ın, Abdullah ibn Uneys'den bir tek hadîs işidebilmek için bir aylık yola gittiğini rivâyet eder (*Buhârî, ilim, bâbu'l-hurûc fî talebi'l-ilm...* I, 50).

Ebû Eyyûb, Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî'nin, bir hadîs için Mısır'a kadar gittiği ve hadîsi dinler dinlemez ikâmet etmeksizin hemen döndüğü de rivâyet edilmişdir.

104. İstedikleri bu idi. Çünkü Mûsâ Aleyhisselâm Cenâb Allâh'ın ledun ilmine mazhar bir kulu ile yani Hızr Aleyhisselâm ile iki denizin birleşdiği bir noktada buluşacaklardı. Genç zâtın zenbîlinde tuzlanmış balık vardı. Onlar kayaya vardıkları zaman balık dirilmiş, denize gidib yol tutmuşdu. Parola da bu idi. Yani balığın gaybolduğu mahal, mulâkat mahalli idi. Fakat genç zât bunu haber vermeği unutmuştu (*Beydavî, Medârik, Celâleyn*).

— Sana ta'lîm olunan rüşd (ve hidâyet) den bana bir şey öğretmek üzere sana tâbi' olayım mı? dedi. Hızır:

— Doğrusu sen benim beraberimde asla sabr edemezsin. İç yüzünü kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? dedi. O da :

— İnşâallâh sen beni sabredici bulacaksın, sana hiç bir işte âsî olmıyacağım dedi. Hızır :

— Eğer bu sûretle bana tâbi' olacaksan ben, sana açıb söyleyinceye kadar bana hiçbir şey sorma dedi. Mûsâ :

Evet dedi. Bunun üzerine Hızır ile Mûsâ (gemileri olmadığı için) deniz kıyısında yürüyerek gitdiler. Yanlarına bir gemi uğradı. Kendilerini gemiye yüklesinler diye gemicilerle söyleşdiler. Gemiciler Hızır'ı tanıdılar ve bu sebebden onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Müteâkiben Hızır geminin levhalarından (yani tahtalarından) birine el atıb sökdü. Mûsâ ona :

— Adamcağızlar bizi gemilerine navlunsuz almışlarken sen gemilerine kasdedib içindekileri batırmak için mi gemiyi deliyorsun? Andolsun sen büyük bir iş yapdın! dedi. Hızır :

— Sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ :

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme ve bana şu arkadaşlık işinde güçlük gösterme dedi. Sonra gemiden çıkdılar, müteâkiben onlar deniz kenarı üzerinde yürüdükleri sırada bir de bakdılar ki bir oğlan çocuğu diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını tutdu ve eliyle onu koparıb çocuğu öldürdü. Mûsâ :

— Tertemiz (ma'sûm) bir canı diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha! Andolsun ki sen çok kötü bir şey yapdın dedi. Hızır :

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? Bu birinciden daha şiddetlidir dedi. Mûsâ :

— Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. (O takdîrde) tarafımdan muhakkak bir özre ulaşmışsındır. (Benden ayrılmakda ma'zûr sayılmışsındır) dedi. Yine gitdiler. Nihâyet bir memleket halkına vardılar ki ora ahâlisinden yemek istedikleri halde kendilerini musâfir etmekden çekinmişlerdi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır bunu eliyle işâret ederek doğrultuverdi. Mûsâ ona :

— Bunlar öyle bir kavm ki biz onlara geldik, fakat onlar bizi doyurmadılar. İsteseydin elbet buna karşı bir ücret olabilirdin deyince Hızır :

— İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde sabredemiyeceğin şeylerin te'vîlini (iç yüzünü) haber vereceğim dedi.

Rasûlullah (S) : «Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Çok isterdim ki Mûsâ sabr edeydi de aralarında geçen mâceraların haberleri (Allah tarafından) bize hikâye olunaydı» buyurdu. Yine Rasûlullah : «Vâkıada Mûsâ'nın bu ilk muhâlefeti dalgınlık (eseri) idi» dedi. Yine buyurdu ki, «o sırada bir serçe kuşu uçub geldi ve nihâyet geminin kenarına kondu. Sonra denizden bir yudum su aldı. Bunun üzerine Hızır: Muhakkak ki benim ilmim ile senin ilmin, Allâh'ın ilminden şu serçenin denizden eksilttiği bir yudum su kadar bile eksiltmez dedi».

Saîd ibn Cübeyr : İbn Abbâs : Ve önlerinde her (sağlam) gemiyi zorla almakda olan bir hükümdar vardı diye okurdu. Keza : Çocuğa gelince, o bir kâfir idi diye okurdu demişdir.

١٧١ – (...) حدثني محمد بن عبد الأعلى القيسي . حدثنا المعتمر بن سليمان التيمي عن أبيه ، عن رقبة ، عن أبي إسحاق ، عن سعيد بن جبير قال : قيل لابن عباس : إن نوفا يزعم أن موسى الذي ذهب يلتمس العلم ليس بموسى بني إسرائيل . قال: أسمعته؟ يا سعيد! قلت : نعم . قال : كذب نوف .

171 — ( ) .... : Saîd ibn Cübeyr dedi ki : İbn Abbâs'a : Nevf, ilim aramak üzere giden Mûsâ, İsrâîl oğullarının Mûsâ'sı değildir diye iddiâ ediyor denildi. İbn Abbâs :

— Sen bunu ondan işitdin mi? yâ Saîd! dedi. Ben :

— Evet işitdim dedim. İbn Abbâs :

— Nevf yalan söylemişdir dedi.

١٧٢ – (...) حدثنا أبي بن كعب قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إنه بينما موسى ، عليه السلام ، في قومه يذكرهم بأيام الله . وأيام الله نعماؤه وبلاؤه . إذ قال : ما أعلم في الأرض رجلا خيرا أو أعلم مني . قال فأوحى الله إليه . إني أعلم بالخير منه . أو عند من هو . إن في الأرض رجلا هو أعلم منك . قال : يا رب ! فدلني عليه . قال فقيل له : تزود حوتا مالحا . فإنه حيث تفقد الحوت . قال فانطلق هو وفتاه حتى انتهيا إلى الصخرة . فعمي عليه . فانطلق وترك فتاه . فاضطرب الحوت في الماء . فجعل لا يلتئم عليه . صار مثل الكوة . قال فقال فتاه : ألا ألحق نبي الله فأخبره ؟ قال فنسي . فلما تجاوزا قال لفتاه : آتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا . قال ولم يصبهم نصب حتى

تَجَاوَزَا . قَالَ فَتَذَكَّرَ قَالَ : أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ
أَنْ أَذْكُرَهُ . وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا . قَالَ : ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا . فَأَرَاهُ
مَكَانَ الْحُوتِ . قَالَ : هٰهُنَا وُصِفَ لِي . قَالَ فَذَهَبَ يَلْتَمِسُ فَإِذَا هُوَ بِالْخَضِرِ مُسَجًّى ثَوْبًا ، مُسْتَلْقِيًا
عَلَى الْقَفَا . أَوْ قَالَ عَلَىٰ حُلَاوَةِ الْقَفَا . قَالَ : السَّلَامُ عَلَيْكُمْ . فَكَشَفَ الثَّوْبَ عَنْ وَجْهِهِ قَالَ :
وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ . مَنْ أَنْتَ ؟ قَالَ : أَنَا مُوسَىٰ . قَالَ : وَمَنْ مُوسَىٰ ؟ قَالَ : مُوسَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ . قَالَ :
مَجِيءٌ مَا جَاءَ بِكَ ؟ قَالَ : جِئْتُ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا . قَالَ : إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا .
وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا . شَيْءٌ أُمِرْتُ بِهِ أَنْ أَفْعَلَهُ إِذَا رَأَيْتَهُ لَمْ تَصْبِرْ . قَالَ : سَتَجِدُنِي
إِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا . قَالَ : فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ
ذِكْرًا . فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا . قَالَ : انْتَحَىٰ عَلَيْهَا . قَالَ لَهُ مُوسَىٰ ، عَلَيْهِ السَّلَامُ :
أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا . قَالَ : أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ؟ قَالَ : لَا تُؤَاخِذْنِي
بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا . فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غِلْمَانًا يَلْعَبُونَ . قَالَ فَانْطَلَقَ إِلَىٰ أَحَدِهِمْ
بَادِيَ الرَّأْيِ فَقَتَلَهُ . فَذُعِرَ عِنْدَهَا مُوسَىٰ ، عَلَيْهِ السَّلَامُ ، ذَعْرَةً مُنْكَرَةً . قَالَ : أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَاكِيَةً
بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا » . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ، عِنْدَ هٰذَا الْمَكَانِ « رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ
مُوسَىٰ . لَوْلَا أَنَّهُ عَجَّلَ لَرَأَى الْعَجَبَ . وَلٰكِنَّهُ أَخَذَتْهُ مِنْ صَاحِبِهِ ذَمَامَةٌ . قَالَ : إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ
بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي . قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا . وَلَوْ صَبَرَ لَرَأَى الْعَجَبَ . ـ قَالَ وَكَانَ إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا
مِنَ الْأَنْبِيَاءِ بَدَأَ بِنَفْسِهِ « رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ أَخِي كَذَا . رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْنَا ـ » فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ
لِئَامًا فَطَافَا فِي الْمَجَالِسِ فَاسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا . فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ .
قَالَ : لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا . قَالَ : هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ وَأَخَذَ بِثَوْبِهِ . قَالَ : سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ
مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا . أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ . إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ . فَإِذَا جَاءَ
الَّذِي يُسَخِّرُهَا وَجَدَهَا مُنْخَرِقَةً فَتَجَاوَزَهَا فَأَصْلَحُوهَا بِخَشَبَةٍ . وَأَمَّا الْغُلَامُ فَطُبِعَ يَوْمَ طُبِعَ كَافِرًا .
وَكَانَ أَبَوَاهُ قَدْ عَطَفَا عَلَيْهِ . فَلَوْ أَنَّهُ أَدْرَكَ أَرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا . فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ
زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا . وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ » . إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ .

(...) وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا محمد بن يوسف. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبيد الله بن موسى. كلاهما عن إسرائيل، عن أبي إسحق. بإسناد التيمي عن أبي إسحق. نحو حديثه.

172 — ( ) Bize Ubeyy ibn Kâ'b (R) tahdîs edib dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Mûsâ Aleyhisselâm kavmi içinde onları Allâh'ın günlerini hatırlatırken — ki Allah'ın günleri onun ni'met ve imtihânlarıdır — bir ara : Yerde benden daha hayırlı, yahut benden daha âlim bir kimse bilmiyorum deyiverdi. Bunun üzerine Allâh Mûsâ'ya : Ben hayrı yahut hayrın kimin yanında olduğunu en iyi bilenimdir. Yerde öyle bir kimse vardır ki o senden daha âlimdir diye vahyetdi. Mûsâ : Yâ Rabb! Beni onun yoluna delâlet et dedi. Kendisine (Rabbı tarafından) : Tuzlu bir balığı yanına al. O kul, balığı ğaybedeceğin yerdedir denildi. Bunun üzerine Mûsâ ve hızmetci genç adam gitdiler. Nihâyet kayaya geldiler[105]. Müteâkiben genç körleştirildi. Mûsâ gencini bırakıb gitdi. Balık da su içinde debelendi ve su onun üzerine kapanmamağa başlıyarak gitdiği yerde su künkü gibi bir boşluk meydana geliverdi. Akibinde Mûsâ'nın genci : Ben Allâh'ın Peygamberine yetişib bu vak'ayı ona haber veremiyecek miyim? dedi (ve ona yetişdi). Fakat bu hâdise ona unutturuldu. Oradan geçib gittikleri vakıt Mûsâ genç adamına : Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan andolsun yorgun düşdük dedi. Halbuki onlara emrolundukları o yerin ötesine geçinceye kadar bir yorgunluk isâbet etmemişdi. Genç, Mûsâ'nın bu sözü ile o balık hâdisesini hatırladı ve : Gördün mü, kayaya sığındığımız vakıt ben balığ (ın gittiğini haber vermeğ) i unutmuşum. Onu söylememi bana şeytândan başkası unutdurmadı. Balık şaşılacak bir sûretde deniz içinde yolunu tutub gitmişdi dedi. Mûsâ : Zaten istediğimiz de bu idi dedi ve : izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Nihâyet genç, balığın (ğaybolma) yerini Mûsâ'ya gösterdi. Mûsâ : Bana vasfedilen yer işte burasıdır deyib etrafda o zâtı araştırmaya gitdi. Derken birdenbire bir elbiseye bürünmüş ve arkası üstü dümdüz yatmış vaziyetde Hızır ile karşılaşdı. ESSELÂMU ALEYKUM dedi. Bunun üzerine o zât da yüzünden örtüyü açıb : VE ALEYKUMU'S-SELÂMU, sen kimsin? dedi. Mûsâ :

105. Müfessirlerin ifâdelerinden bu kayanın deniz kenarında mechûl bir kaya olduğu anlaşılıyor. Fakat bunun Kudüs'deki ma'rûf *Sahre* (kaya) olması da muhtemildir. Zira ma'lûm es-sahre'den zâhir olan budur. Balığın denizdeki yolunu tutub bir deliğe girmiş olması da orada bir su deliğine sıçramış olması ile îzâh olunabilir. Filvâki bu sahrenin yanında Mûsâ ile Hızır buluşduğundan sonra ileride «yine gittiler ve nihâyet bir gemiye bindiler» buyurulacağı vechile gemiye bininceye kadar hayli gitmiş olduklarına göre buradan denize kadar epey bir mesâfe bulunduğu da anlaşılmaz değildir. Ve Allah bilir ki, bu sûretle bu vâkıada sahrenin mukaddeslik menşei de mündemicdir (*Hak Dîni*, IV, 3259).

— Ben Mûsâ'yım diye cevâbladı. O zât tekrar :

— Kim Mûsâ? dedi. Mûsâ :

— İsrâîl oğullarının Mûsâ'sı dedi. O zât :

— Seni buraya getiren büyük iş nedir? dedi. Mûsâ :

— Sana öğretilen rüşdden bana öğretmen için geldim dedi. O zât :

— Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin. İç yüzünü ihâta edib kavrıyamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? Yapmaklığım bana emrolunan bir iş ki sen onu gördüğün zaman sabr edemezsin dedi. Mûsâ :

— İnşâallâh — Allah dilerse — beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işde karşı gelmiyeceğim dedi. O zât :

— Eğer bu sûretle bana tâbi' olacaksan, ben sana anıb söyleyinceye kadar, bana hiçbir şey sorma dedi. Bunun üzerine kalkıb gitdiler. Nihâyet bir gemiye bindikleri zaman o, hemen bunu deliverdi. Gemiyi deldiği halde onun üzerine dayandı. Mûsâ ona :

— İçindekileri suda boğasın diğe mi, onu deldin? Andolsun büyük bir iş yapdın dedi. O zât :

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ :

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme. Şu arkadaşlığımızda bana güçlük yükleme dedi. Yine gitdiler. Nihâyet oynamakda olan bir takım çocuklara rastgeldiler. O zât onlardan birinin yanına doğru gitdi ve hiç düşünmeden çabucak o çocuğu öldürdü. Mûsâ bu hâdisenin yanında görülmemiş bir dehşete kapıldı ve :

— Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha! Andolsun ki sen çok kötü bir şey yapdın dedi.

Rasûlullah (S) işte burada : «Allâh'ın rahmeti bizim ve Mûsâ'nın üzerine olsun! Eğer o acele etmemiş olaydı muhakkak bir çok acâiblikler görecekti. Fakat (sözleşmeye çok muhâlefet ettiği için) onu arkadaşı cânibinden bir levm ve kötüleme yakalamışdır. Bundan dolayı Mûsâ :

— Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. O takdîrde tarafımdan muhakkak özre ulaşmışsındır (yani benden ayrılmakda ma'zûr sayılmışsındır) dedi. Eğer Mûsâ sabretmiş olsaydı muhakkak hayret verici şeyler görecekdi» buyurdu. — Râvî der ki : Rasûlullah peygamberlerden herhangi birini andığı zaman duâya kendisinden başlar, «Allâh'ın rahmeti bize ve kardeşim fulân üzerine olsun, Allah'ın rahmeti bizim üzerimize...» derdi — Yine gitdiler. Nihâyet ahâlisi alçak tabîatlı olan bir memleket halkına geldiler. Meclislerde dolaşıb oranın halkından yemek istedikleri halde kendilerini musâfir etmekden çekinmişlerdi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. O, bunu derhal doğrultuverdi. Mûsâ :

İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın! dedi. O zât:

İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır dedi ve elbisesini alıb şöyle dedi: «Sana üzerinde sabredemediğin şeylerin te'vîlini (iç yüzünü) haber vereceğim. Gemiye gelince: O, denizde iş yapan yoksullarındı. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim ki arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakda olan bir hükümdâr vardı» (el-Kehf: 79). O gemiyi bedelsizce zabtedecek olan hükümdâr geldiği zaman gemiyi delik halde buldu ve onu zabtetmekden vazgeçdi. Sonra gemi sâhibleri bu delik gemiyi bir tahta ile islâh edib düzeltdiler. Oğlana gelince, o tabîatlandırıldığı gün kâfir olarak tabîatlandırılmışdı. Onun anası ve babası ona çok meyl etmişlerdi. Şâyet o oğlan çocuğu olgunluk çâğına erişseydi anasını babasını azıtacak, onları da küfre bürüyecekdi. «İstedik ki onların Rabbı bunun yerine kendilerine temizlikce daha hayırlısını, merhametce daha yakınını versin. Duvara gelince: Bu o şehirdeki iki yetîm oğlancığındı. Altında onlara âid bir defîne vardı. Babaları iyi bir adamdı. Binâenaleyh Rabbın diledi ki ikisi de rüşdlerine ersinler, defînelerini çıkarsınlar. Bu, Rabbından bir merhametdi. Ben bunları kendi re'yimle yapmadım. İşte senin, üzerinde sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur» (el-Kehf: 81-82).

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de İsrâîl'den, o da Ebû Ishâk'dan, Teymî'nin Ebû Ishâk'dan gelen (171 rakamlı) isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٧٣ — (...) وحدثنا عمرو الناقد . حدثنا سفيان بن عيينة عن عمرو ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ، عن أبي بن كعب ؛ أن النبي ﷺ قرأ : لتخذت عليه أجرا .

173 — ( ) Yine bize Amr en-Nâkıd tahdîs etdi. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr'dan, o da Saîd ibn Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'dan, o da Ubeyy ibn Kâ'b'dan, Peygamber (S) in: Le-tehızte aleyhi ecran (: Muhakkak ona karşılık bir ücret alırdın) diye okuduğunu tahdîs etmişdir.

١٧٤ — (...) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود ، عن عبد الله بن عباس ؛ أنه تمارى هو والحر بن قيس بن

حصين الفزاري في صاحب موسى، عليه السلام . فقال ابن عباس : هو الخضر . فمر بهما أبي بن كعب
الأنصاري . فدعاه ابن عباس فقال : يا أبا الطفيل ! هلم إلينا . فإني قد تماريت أنا وصاحبي هذا في
صاحب موسى الذي سأل السبيل إلى لقيه . فهل سمعت رسول الله ﷺ يذكر شأنه ؟ فقال أبي :
سمعت رسول الله ﷺ يقول « بينما موسى في ملإ من بني إسرائيل . إذ جاءه رجل فقال له : هل تعلم
أحدا أعلم منك ؟ قال موسى : لا . فأوحى الله إلى موسى : بل عبدنا الخضر . قال فسأل موسى السبيل
إلى لقيه . فجعل الله له الحوت آية . وقيل له : إذا افتقدت الحوت فارجع فإنك ستلقاه . فسار
موسى ما شاء الله أن يسير . ثم قال لفتاه : آتنا غداءنا . فقال فتى موسى ، حين سأله الغداء : أرأيت
إذ أوينا إلى الصخرة فإني نسيت الحوت وما أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره . فقال موسى لفتاه :
ذلك ما كنا نبغي . فارتدا على آثارهما قصصا . فوجدا خضرا . فكان من شأنهما ما قص الله في كتابه ».
إلا أن يونس قال : فكان يتبع أثر الحوت في البحر .

174 — ( ) .... : İbn Abbâs bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile Mûsâ'nın arkadaşı hakkında munâzaa etmişdir : Bu munâzaada İbn Abbâs : Mûsâ'nın arkadaşı Hızır'dır dedi. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b el-Ensârî uğradı. İbn Abbâs onu çağırıb : Yâ Eba't-Tufeyl! Bizim yanımıza gel. Ben şu arkadaşım ile Mûsâ'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekişdim. Sen Rasûlullah (S) dan onun hâlini zikrederken işitdin mi?, dedi. Ubeyy dedi ki : Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Mûsâ İsrâîl oğullarından seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve : Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Mûsâ : Hayır, bilmiyorum dedi. Bunun üzerine Allah Mûsâ'yâ : Hayır, kulumuz Hızır vardır diye vahy etdi. Mûsâ da onunla buluşmak yolunu taleb etdi. Allah da onun için balığı bir alâmet yapdı. (Allah tarafından) kendisine : Balığı ğaybettiğin zaman hemen dön. Muhakkak sen ona kavuşacaksın denildi. Bunun üzerine Mûsâ : Allah'ın dilediği kadar yürüdü. Sonra Mûsâ genç adamına : Kuşluk yemeğimizi getir dedi. Mûsâ'nın genç adamı kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman : Gördün mü, kayaya sığındığımız vakıt ben balığı (n hâlini söylemeği) unutmuşum. Onu söylememi bana şeytandan başkası unutturmadı dedi. Buna karşılık Mûsâ genç adamına : İşte bizim arıyacağımız bu idi dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular.

İşte Allâh'ın kendi kitâbında kıssa yaptığı şey onların hâlindedir»[106]. Ancak râvîlerden Yûnus: O deniz içinde balığın izini ta'kîb ediyordu, demişdir.

106. Burada Hızır'ın hayâtı meselesine de kısaca temâs edelim: Bazı âlimler Hızır'ın ebedî hayâta mazhar olduğunu ve ölmediğini, zaman zaman görüldüğünü, alâmetinin de şehâdet parmağı ile orta parmağının eşit olduğunu zannederler. Bunlara mukabil birçok âlimler de aklî ve naklî bazı delîllere tutunarak vefât etmiş olduğuna kâildirler. Ebû Hayyân bunun cumhûr kavli olduğunu kaydetmişdir. Filhakîka müfessirler cumhûru bir çok yerlerde olduğu gibi el-Kehf: 65 inci âyetindeki rahmeti de (uzun hayâtla değil) vahy ve nübüvvet ile tefsîr etmişlerdir.

İbn Kayyım Cevzî: Hızır'ın hayâtına dâir naklolunan hadîslerin hepsi yalandır, bu husûsda sahîh bir hadîs bile yokdur demişdir. Hiç şüphesiz Hızır'ın hayâtını redd edenlerin delîlleri kuvvetlidir. O cümleden olarak şu âyetler zikredilir:

«Muhammed bir peygamberden başka bir şey değildir. Ondan evvel daha nice peygamberler gelib geçmişdir. Şimdi o ölür, yahut öldürülürse ökçelerinizin üstünde gerisin geri mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde dönerse elbette Allâh'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükür (ve sebât) edenlere mükâfât verecekdir» (Âlu İmrân: 144).

«Biz senden evvel de hiç bir beşere (dünyâda) ebedîlik vermedik. Şimdi sen ölürsen (sanki) *onlar bâkîmidirler? Her can ölümü tadıcıdır. Sizi bir imtihân olarak hayır ile de şerr ile de deniyoruz.* (Nihâyet yine) *ancak bize döndürüleceksiniz»* (el-Enbiyâ: 34-35).

Şu meşhûr hadîs de bu husûsda kuvvetli bir delîldir:

Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) hayâtının sonunda bir kerre bize yatsuyu kıldırdı. Selâm verince ayağa kalkdı ve: «Bu geceyi görüyorsunuz ya, işte bu geceden itibâren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacakdır» buyurdu (*Buhârî, ilim, bâbu's-semer fi'l-ilm,* I, 66 «56»; ve: *Buhârî, Mevâkîtu's-salât, bâbu zikri'l-ışâ ve'l-ateme,* I, 234 «41»).

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٤ - كتاب فضائل الصحابة رضى الله تعالى عنهم

(١) باب من فضائل أبي بكر الصديق، رضي الله عنه

١ - (٢٣٨١) حدثني زهير بن حرب وعبد بن حميد وعبد الله بن عبد الرحمن الدارمي (قال عبد الله: أخبرنا . وقال الآخران: حدثنا) حبان بن هلال. حدثنا همام. حدثنا ثابت. حدثنا أنس بن مالك؛ أن أبا بكر الصديق حدثه قال: نظرت إلى أقدام المشركين على رؤوسنا ونحن في الغار. فقلت: يا رسول الله! لو أن أحدهم نظر إلى قدميه أبصرنا تحت قدميه. فقال « يا أبا بكر! ما ظنك باثنين الله ثالثهما » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

44 — KİTÂBU FADÂİLİ'S-SAHÂBE[1] — R —

(Sahâbîlerin fazîletleri kitâbı)

(1) EBÛ BEKR ES-SIDDIYK (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

1. *Sahâbe*, sâhibin cem'idir. Bu kelime lugat i'tibârıyle suhbet eden, hüsnü muâşeret eden yâr ve arkadaş demekdir. Hadîsciler arasında sahâbînin en meşhûr ta'rîfini Buhârî yapmışdır: «Muslimanlardan Peygamber (S) ile suhbet eden, yahut Rasûlullah'ı gören (ve musliman olarak ölen) kişi Peygamber'in sahâbîlerindendir» (*Buhârî, fadâilu ashâbi'n-Nebiyy*).

Bu ta'rîfe göre sahâbe iki kısım oluyor: Peygamberle görüşen, Peygamber'i gören. Peygamber'le görüşmek, onu görmeği gerekdirirse de burada öyle bir gereklilik yokdur. Çünkü Abdullah ibn Ummi Mektûm, Peygamber'in suhbetlerinde bulunan ve suhbeti âyetle te'yîd edilmiş bulunan bir sahâbî iken gözlerindeki körlük ârızası ile Rasûlullah'ı görmek şerefine nâil olamamışdır.

Peygamber'imizi gören ve onunla suhbet eden saâdet asrı muslimanları başlıca iki toplu kısma ayrılır: Muhâcirler, Ensâr. *Muhâcirler*, Allah için, İslâm dînin kurulub yükselmesi için yurtlarını bırakarak Medîne'ye göç eden muslimanlardır. *Ensâr* da Medîne'lilerdir ki Evs ve Hazrec kabîleleri halkı ile bunların emânı altında bulunub bunlara tâbi' olan muslimanlardır. Bu ilk iki guruh muslimanlar Kur'ân'ın bir çok yerinde, Peygamber'in hadîslerinde medh edilmişlerdir.

1 (2381) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, ona da Ebû Bekr Sıddıyk (R) tahdîs edib şöyle demişdir : Biz Mağarada iken başlarımızın üstünde (bizi aramağa gelen) müşriklerin ayaklarına bakdım. Bunun üzerine ben :

— Yâ Rasûlallah! Bunlardan biri eğilib de ayaklarına baksa bizi muhakkak ayaklarının altında görecekdir dedim. Rasûlullah (S) :

— Yâ Ebâ Bekr! Üçüncüleri Allah olan iki kimseyi ne zannediyorsun? buyurdu [2]

٢ – (٢٣٨٢) حدثنا عبد الله بن جعفر بن يحيى بن خالد. حدثنا معن. حدثنا مالك عن أبي النضر، عن عبيد بن حنين، عن أبي سعيد؛ أن رسول الله ﷺ جلس على المنبر فقال « عبد خيره الله بين أن يؤتيه زهرة الدنيا وبين ما عنده. فاختار ما عنده » فبكى أبو بكر. وبكى. فقال: فديناك بآبائنا وأمهاتنا. قال فكان رسول الله ﷺ هو المخير. وكان أبو بكر أعلمنا به. وقال رسول الله ﷺ « إن أمن الناس علي في ماله وصحبته أبو بكر. ولو كنت متخذا خليلا لاتخذت أبا بكر خليلا. ولكن أخوة الإسلام. لا تبقين في المسجد خوخة إلا خوخة أبي بكر ».

(...) حدثنا سعيد بن منصور. حدثنا فليح بن سليمان عن سالم، أبي النضر، عن عبيد بن حنين، وبسر بن سعيد، عن أبي سعيد الخدري. قال: خطب رسول الله ﷺ الناس يوما. بمثل حديث مالك.

2 — (2382) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu ve müteâkiben : «Bir kul ki yüce Allâh onu dünyânın ni'metlerinden (istediği kadar) vermekle kendi nezdinde olan (ukbâ ni'metleri) arasında muhayyer kıldı. O da Allah nezdindekini ihtiyâr etdi» buyurdu. Bu söz üzerine Ebû Bekr ağladı, ağladı da : Atalarımız ve analarımız sana fedâ olsun! dedi. Râvî der ki : İşte Rasûlullah, o muhayyer kılınan kul imiş, Ebû Bekr onu hepimizden iyi bilmekte imiş. Rasûlullah (Ebû Bekr'i ağlarken görünce) şöyle buyurdu : «Muhakkak ki arkadaşlığı husûsunda da malı husûsunda da insan-

2. Hicret sırasında olan bu vak'ayı Kur'ân şu âyeti ile işâret etmekdedir : «*Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu çıkardıkları zaman bizzât Allah ona yardım etmişdir. O ikinin ikincisinden ibâretdi. O zaman onlar mağarada idiler. Peygamber o vakıt arkadaşına : Tasalanma, Allah hiç şüphe yok bizimle beraberdir diyordu. Allah onun üzerine sekînetini indirdi ve onu görmediğiniz ordularla te'yîd eyledi de :* وجعل كلمة الذين كفروا السفلى وكلمة الله هي العليا = KÂFİRLERİN KELİMESİNİ EN ALÇAK ETDİ, ALLAH'IN KELİMESİ İSE EN YÜKSEK O. *Allah mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir*» (et-Tevbe : 40).

ların bana en çok ihsânlısı Ebû Bekr'dir[3]. (Ümmetimden) kendime bir halîl edineydim, muhakkak Ebû Bekr'i bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden (hâsıl) olan kardeşlik (şahsî dostlukdan efdaldır). Mescidde Ebû Bekr'in kapusundan başka hiçbir küçük kapu bırakılmasın»[4].

( ) .... : Buradaki râvîler de **Ebû Saîd Hudrî'nin** : Rasûlullah bir gün insanlara şöyle hitâb etti **dediğini İmâm Mâlik'in** yukarıki hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٣ -- (٢٣٨٣) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ. قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي الْهُذَيْلِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا. وَلَكِنَّهُ أَخِي وَصَاحِبِي. وَقَدِ اتَّخَذَ اللَّهُ، عَزَّ وَجَلَّ، صَاحِبَكُمْ خَلِيلًا».

3. Ebû Bekr'in suhbeti ummetden hiçbir kimsenin mechûlu olmayacak derecede mütevatir olmakla beraber bu suhbetin bir husûsiyyeti daha vardır ki « ثانى اثنين اذ هما فى الغار اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا : *O, ikinin ikincisinden ibâretti. O zaman onlar mağarada idiler. Peygamber o vakıt arkadaşına: Tasalanma, Allah hiç şüphe yok bizimle beraberdir diyordu»* (et-Tevbe : 40) nassı ile de sâbit olmasıdır. Ebû Bekr'in Rasûlullah'ın sahâbisi olduğuna Allah şâhiddir. Suhbeti tevâtüren ma'lûm olan herhangi bir sahâbînin bu faziletini inkâr etmek insanı câhilane bir bid'ate soksa bile küfür derecesine indirmez. Bundan yalnız Ebû Bekr müstesnâdır ki onun suhbetini tanımamak Kur'ânın nassını tanımamakdır yani küfürdür. Ebû Bekr Peygamber'in suhbetine o kadar bağlı idi ki — Peygamberin emri ile hacc ve gazâ gibi bazı münferid seferler istisnâ edilirse — seferde hazarda Peygamberden hiç ayrılmamışdır. En tehlûkeli yerde hep beraberdi. Her nerede olsa onun yardımcısı olurdu .*Gâr* da onun canfedâ refiki o idi. Uhud'da, Huneyn'de herkesin başı sıkılıb dağıldığı dakîkalarda can siperi olmuş, evlâd ve iyâlini, mâl ve menâlini hep onun yoluna fedâ etmişdi. O derecede ki Peygamber Ebû Bekr'in malında, kendi malında tasarruf eder gibi tasarruf buyururdu. Ebû Bekr iymân ettiği gün kırk bin dirhem veya dînâr nakdı vardı. Hicret ettikleri gün yalnız beş bin dirhem veya dînârı kalmışdı ki üst tarafını da elinde kalan meblağı da hep Allah ve Rasûlu yolunda sarf etmişdir. Ez cümle mu'min olduklarından dolayı muşriklerin işkencelerine ma'rûz kalan Bilâl ve Âmir ibn Fuheyre gibi altı yahut yedi kişiyi karşılıksız olarak satın alıb âzâd ederek kölelikden ve işkencelerden kurtarmışdır. Velleyl sûresinin son kısmı da o cömertliğin rahmânın arşından inen tasdıyk burhânıdır.

4. Peygamber'in mescidinin etrafı zevcelerinin her birine tahsis edilen hücreler ile ve bir de büyük muhâcirlerin meskenleri ile çevrilmişdi. Bunların her birinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapu vardı. Bu kapulara burada olduğu gibi bazı rivâyetlerde *Havha* denilmişdir. Sahâbîler, Ebû Bekr'in kapusundan başka bütün kapuların kapatılması hakkındaki bu emri, halîfeliğine — diğer işâretlere ilâveten — bir işâret saymışlardır. İbn Abbâs'dan gelen hadis bu husûsu daha tafsîlli ifâde etmekdedir: Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) vefâtı ile nihâyetlenen hastalığı esnasında başını bir bez ile bağlamış olduğu halde mescide çıkıb minbere oturdu. Müteâkiben Allah'a hamd ve senâ ettikden sonra şöyle buyurdu: «İnsanlar içinde nefsi ve malı i'tibârıyle benim üzerimde Ebû Bekr ibn Ebî Kuhâfe'den ziyâde menn ve atâsı olan kimse yokdur. İnsanlar içinden bir halîl edineydim Ebû Bekr'i

3 — (2383) .... : İsmâîl ibn Racâ dedi ki : Ben Abdullah ibn Ebi'l-Huzeyl'den işitdim, Ebu'l-Ahvas'dan tahdîs ediyordu. Dedi ki : Ben Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan işitdim Peygamber'den tahdîs ediyordu : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Bir halîl edineydim, muhakkak Ebû Bekr'i (kendime) halîl edinirdim. Lâkin o benim kardeşim ve sâhibimdir. Azîz ve Celîl olan Allah da ben sâhibinizi bir halîl edinmişdir» [5].

٤ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي أَحَدًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ » .

4 — ( ) .... : Buradaki râvîler de yine Abdullah ibn Mes'ûd (R) dan; Peygamber (S) in : «Ummetimden bir kimseyi kendime halîl edineydim, muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim» buyurduğunu rivâyet ettiler.

٥ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . حَدَّثَنِي سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ . أَخْبَرَنَا أَبُو عُمَيْسٍ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ ابْنَ أَبِي قُحَافَةَ خَلِيلًا » .

5 — ( ) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir halîl edineydim, muhakkak Ebû Kuhâfe'nin oğlunu (kendime) halîl edinirdim.» [6].

(kendime) halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden olan hullet efdaldir. Ebû Bekr'in kapusundan başka bu mescíddeki kapuların hepsini tarafımdan kapatınız» (*Buhârî, salât, bâbu'l-havhati ve'l-memerri fi'l-mescid*, I, 20, «126»).

5. *Hullet*, dostluk demekdir. Meveddet ve mehabbet de o ma'nâda ise de hulletde — helâlden başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mahabbete yer bırakmıyacak derecede mahabbetin istî'lâsı altında bulunmak gibi — bir ihtisâs ma'nâsı vardır. Peygamberimiz de büyük dedesi Peygamberler babası İbrâhîm peygamber gibi Halîlu'llah'dır. Hullet, ortaklık kabûl etmeyen bir nevi mehabbetdir ki Peygamber bunu Rabbına tahsîs etmişdir. Gerçi bu nevi mahabbet bütün peygamberlerde vardı. Fakat HALÎLU'LLAH lakabı Ebu'l-Enbiyâ ile Hâtemu'l-Enbiyâ'ya hâsdır. İşte bu hadîs Peygamberimizin de HALÎLU'LLAH olduğunun şâhididir.

6. Ebû Bekr'in babası, Ebû Kuhâfe Usmân ibn Âmir Teymî, Mekke fethi günü oğlu Ebû Bekr tarafından Peygamber'in huzûruna getirilmek sûretiyle iymân etmiş ve Umer'in hilâfeti günlerinde 97 yaşında vefât etmişdir. Kendisi sahâbî olduğu gibi neslinden üç batın sahâbî gelmişdir. Bu husûsiyet hiç kimseye nasîb olmamışdır.

٦ – (...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وزهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم (قال إسحاق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا) جرير عن مغيرة، عن واصل بن حيان، عن عبد الله بن أبي الهذيل، عن أبي الأحوص، عن عبد الله، عن النبي ﷺ قال «لو كنت متخذا من أهل الأرض خليلا، لاتخذت ابن أبي قحافة خليلا. ولكن صاحبكم خليل الله».

6 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dan, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Eğer ben yer ahâlisinden bir halîl edineydim, muhakkak Ebû Kuhâfe oğlunu (kendime) bir halîl edinirdim. Velâkin (ben) sâhibiniz **Halîlu'llah'dır».**

٧ – (..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو معاوية ووكيع. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. كلهم عن الأعمش. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وأبو سعيد الأشج (واللفظ لهما) قالا: حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش عن عبد الله بن مرة، عن أبي الأحوص، عن عبد الله قال: قال رسول الله ﷺ «ألا إني أبرأ إلى كل خل من خله. ولو كنت متخذا خليلا لاتخذت أبا بكر خليلا. إن صاحبكم خليل الله».

7 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Haberiniz olsun ki ben (Allah'dan başka) her halîlin hulletinden (yani sırrıma vâkıf olacak derecede sıkı dostluk etmekden) berîim. Eğer ben bir halîl edineydim. muhakkak Ebû Bekr'i kendime halîl edinirdim. Hiç şüphesiz ki sâhibiniz **Halîlu'llah'dır».**

٨ – (٢٣٨٤) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا خالد بن عبد الله عن خالد، عن أبي عثمان. أخبرني عمرو بن العاص؛ أن رسول الله ﷺ بعثه على جيش ذات السلاسل. فأتيته فقلت: أي الناس أحب إليك؟ قال «عائشة» قلت: من الرجال؟ قال «أبوها» قلت: ثم من؟ قال «عمر» فعد رجالا.

8 — (2384) .... : Amru'bnu'l-Âs (R) şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) onu Zâtu Selâsil (gazâsı için hazırlanan) asker üzerine kumandan yapıb göndermişdi. (Amr dedi ki :) Bu seferden döndüğümüzde Rasûlullah'a geldim ve :

— İnsanlar içinde sana en sevgili olan kimdir? diye sordum. Rasûlullah :

— Âişe'dir buyurdu. Ben :

— Erkeklerden kimdir? dedim. Rasûlullah :

Âişe'nin babasıdır buyurdu. Ben :
Sonra kimdir dedim? Rasûlullah :
— Umer'dir buyurdu. Sonra bir takım kimselerin adlarını saydı [7].

٩ — (٢٣٨٥) وحدثني الحسن بن علي الحلواني. حدثنا جعفر بن عون عن أبي عميس. ح وحدثنا عبد بن حميد (واللفظ له). أخبرنا جعفر بن عون. أخبرنا أبو عميس عن ابن أبي مليكة. سمعت عائشة، وسئلت: من كان رسول الله ﷺ مستخلفا لو استخلفه؟ قالت: أبو بكر. فقيل لها: ثم من؟ بعد أبي بكر. قالت: عمر. ثم قيل لها: من؟ بعد عمر. قالت: أبو عبيدة بن الجراح. ثم انتهت إلى هذا.

9 — (2385) .... : Ebû Muleyke'den, (şöyle demişdir) : Ben Âişe'den işitdim; Âişe'ye : Rasûlullah yerine bir halîfe bırakacak olsaydı, kimi halîfe bırakırdı? diye soruldu. Âişe (R) :
— Ebû Bekr dedi. Bu sefer kendisine :
— Ebû Bekr'den sonra kim? denildi. Âişe :
— Umer dedi. Sonra kendisine :
— Umer'in ardından kim? denildi. Âişe :
— Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'dır dedi, sonra Ebû Ubeyde'de durdu.

١٠ — (٢٣٨٦) حدثني عباد بن موسى. حدثنا إبراهيم بن سعد. أخبرني أبي عن محمد بن جبير ابن مطعم، عن أبيه؛ أن امرأة سألت رسول الله ﷺ شيئا. فأمرها أن ترجع إليه. فقالت:

---

7. Bu Zâtu Selâsil seferi, Beliy, Uzre, Benü'l-Keyn adlarındaki üç büyük kabîlenin bir birlik kurarak İslâm aleyhine harekete geçmeleri üzerine yedinci veya sekizinci hicret yılında yapılmışdı. Peygamber bunu haber alınca Amr'ı çağırdı, eline beyaz bir bayrak verdi. İçlerinde Ebû Bekr ve Umer'in de bulunduğu üç yüz kişilik bir orduya kumandan yapdı. Halbuki Amru'bnu Âs, Hâlid ibn Velîd ile beraber bu sene içinde musliman olmuşdu. Amr Arabların dâhîlerinden bulunduğundan bu ta'yin onu te'lîf ve taltîf idi. Hâlid'i de, Ali beraber Yemen'e göndermişdi. Amr'ın ardından Ebû Ubeyde ibn Cerrâh da iki yüz kişilik bir kuvvetle yardımcı gönderdi. Ebû Ubeyde'ye, Amr ile ihtilâf çıkarmamasını da tenbîh etdi. Bu seferden muzaffer dönen Amr, hem bu zaferden, hem kumandanlık tevcîhinden cesâretle Peygamber'in huzûrunda bu suâlleri sormuşdu ve «seni» diye cevâb verileceğini umuyordu. Fakat Rasûlullah Amr'ın içinde yanan ihtirâsı pek iyi bildiği için : Âişe'yi severim diye atlatmak istedi. Fakat Amr suâlinde ısrâr edince derecelerine göre sahâbîlerin büyüklerini saymaya başladı. Amr bakdı ki her sahâbî İslâm'daki kıdemine ve hizmetine göre mevkiini alıyor ve kendisi sona kalıyor, bunun üzerine : Artık sükût etmeğe mecbûr oldum diyor.

يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ فَلَمْ أَجِدْكَ ؟ - قَالَ أَبِي : كَأَنَّهَا تَعْنِي الْمَوْتَ - قَالَ « فَإِنْ لَمْ تَجِدِينِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ » .

(..) وَحَدَّثَنِيهِ حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ . أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ ابْنُ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ؛ أَنَّ أَبَاهُ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَكَلَّمَتْهُ فِي شَيْءٍ . فَأَمَرَهَا بِأَمْرٍ . بِمِثْلِ حَدِيثِ عَبَّادِ بْنِ مُوسَى .

10 — (2386) .... : Muhammed ibn Cübeyr, babası Cubeyr ibn Mut'ım'dan (şöyle demişdir) : Bir kadın Rasûlullah (S) dan bir şey istemişdi. Rasûlullah da kadına, kendisine tekrar mürâcaat etmesini emretmişdi. Bunun üzerine kadın :

— Yâ Rasûlallah! Ben gelirim de seni bulamazsam ne buyurursunuz? dedi. — Babam Cubeyr : Kadın, bu sözü ile sanki ölümü kasdetmekdedir dedi — Rasûlullah :

— Şâyet beni bulamazsan Ebû Bekr'e mürâcaat et buyurdu.

( ) · .... : Buradaki râvî de : Bana Muhammed ibn Cübeyr ibn Mut'ım haber verdi. Ona da babası Cubeyr ibn Mut'ım şöyle haber verdi : Bir kadın Peygamber'e gelib onunla bir şey husûsunda konuşdu. Peygamber de kadına bir şey ile emretti... diyerek (10 rakamlı) Abbâd ibn Mûsâ hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

١١ — (٢٣٨٧) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ . حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، فِي مَرَضِهِ « ادْعِي لِي أَبَا بَكْرٍ ، وَأَخَاكِ ، حَتَّى أَكْتُبَ كِتَابًا . فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَتَمَنَّى مُتَمَنٍّ وَيَقُولُ قَائِلٌ : أَنَا أَوْلَى . وَيَأْبَى اللَّهُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَّا أَبَا بَكْرٍ » .

11 — (2387) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) hastalığı içinde bana şöyle buyurdu : «Bana Ebû Bekr'i ve kardeşin (Abdurrahmân) ı çağır da bir mektûb yazdırayım. Çünkü ben bir heveskârın temennî ve arzuya düşmesinden ve bir sözcünün de : Ben daha haklıyım demesinden endîşe ederim. Halbuki Allah ve mu'minler Ebû Bekr'den başkasına rızâ göstermez».

١٢ – (١٠٢٨) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ . حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ عَنْ يَزِيدَ
(وَهُوَ ابْنُ كَيْسَانَ) ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ الْأَشْجَعِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ أَصْبَحَ
مِنْكُمُ الْيَوْمَ صَائِمًا ؟ » قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا . قَالَ « فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جَنَازَةً ؟ » قَالَ أَبُو بَكْرٍ :
أَنَا . قَالَ « فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مِسْكِينًا ؟ » قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا . قَالَ « فَمَنْ عَادَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ
مَرِيضًا ؟ » قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَنَا . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَا اجْتَمَعْنَ فِي امْرِئٍ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ » .

12 — (1028) [8] .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullâh (S):

— Bu gün içinizden oruclu olan kimdir? diye sordu. Ebû Bekr:

— Ben orucluyum dedi. Rasûlullah:

— Bu gün sizden kim bir cenâzenin ardından gitdi? dedi. Ebû Bekr:

— Ben gitdim cevâbını verdi. Rasûlullah:

— Sizden bugün kim bir miskîni doyurdu? dedi. Ebû Bekr:

— Ben diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— Sizden bugün bir hasta ziyâreti yapan kimdir? diye sordu. Ebû Bekr:

— Ben, diye cevâbladı. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Bunlar bir kimsede toplandı mı o insan muhakkak cennete girmişdir buyurdu.

١٣ – (٢٣٨٨) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . قَالَا : أَخْبَرَنَا
ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ؛
أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « بَيْنَمَا رَجُلٌ يَسُوقُ بَقَرَةً لَهُ ، قَدْ حَمَلَ عَلَيْهَا ،
الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ الْبَقَرَةُ فَقَالَتْ : إِنِّي لَمْ أُخْلَقْ لِهَٰذَا . وَلَٰكِنِّي إِنَّمَا خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ » . فَقَالَ النَّاسُ :
سُبْحَانَ اللَّهِ ! تَعَجُّبًا وَفَزَعًا . أَبَقَرَةٌ تَكَلَّمُ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « فَإِنِّي أُومِنُ بِهِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ » .

8. Bu hadîs *Muslim Tercemesi, Kitâbu'z-zekât, hem sadaka vermeği, hem de hayır amellerini cem' edenler bâbında* 87 - (1028) inci olarak geçmişdi.

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بَيْنَا رَاعٍ فِي غَنَمِهِ، عَدَا عَلَيْهِ الذِّئْبُ فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً . فَطَلَبَهُ الرَّاعِي حَتَّى اسْتَنْقَذَهَا مِنْهُ . فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ الذِّئْبُ فَقَالَ لَهُ : مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ ، يَوْمَ لَيْسَ لَهَا رَاعٍ غَيْرِي» ؟ فَقَالَ النَّاسُ : سُبْحَانَ اللهِ ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَإِنِّي أُومِنُ بِذَلِكَ . أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ » .

(...) وحدثني عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، قِصَّةَ الشَّاةِ وَالذِّئْبِ . وَلَمْ يَذْكُرْ قِصَّةَ الْبَقَرَةِ .

(..) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ عَنْ سُفْيَانَ . كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ . وَفِي حَدِيثِهِمَا ذِكْرُ الْبَقَرَةِ وَالشَّاةِ مَعًا . وَقَالَا فِي حَدِيثِهِمَا : « فَإِنِّي أُومِنُ بِهِ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ » وَمَا هُمَا ثَمَّ .

(..) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مِسْعَرٍ . كِلَاهُمَا عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

13 — (2388) .... : İbn Şihâb'dan : Bana Saîd ibn Müseyyeb ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân tahdîs etdiler. Onlar Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işitmişlerdir : Rasûlullah (S) : «Bir kimse kendisine âid bir sığırı üzerine yük yükleyerek sevk ederken, sığır o şahsa doğru döndü de : Ben bu iş için yaradılmadım. Lâkin ben ancak ekincilik için yaradıldım dedi» buyurdu. Bunun üzerine insanlar taaccub ve dehşetle : SUBHÂNALLAH! Bir sığır kelâm eder mi? dediler. Onların bunu garîb görmeleri üzerine Rasûlullah : «Ben buna inanıyorum, Ebû Bekr de, Umer de» buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah şöyle buyurdu : «Bir çoban, koyun sürüsü içinde bulunurken sürüye bir kurt saldırdı ve koyunlardan birini alıb götürdü. Çoban da onu aradı ve nihâyet o koyunu kurtdan kurtardı. Bunun üzerine kurt çobana dönüb : Kurtların seni koyunlarından tard edib, benim onlar arasında kalacağım gün, ihtiyarlaman dolayısıyle onların benden başka bir çobanı da olmayacağı gün, onları benden kim kurtarır? dedi». Halk (bunu garîbsiyerek) : SUBHÂNALLAH! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah: «Ben buna iymân ediyorum, Ebû Bekr de, Umer de (iymân ediyorlar)» buyurdu [9].

( ) ....: Buradaki râvî de İbn Şihâb'dan bu isnâd ile o koyun ve kurt kıssasını rivâyet etti fakat sığır kıssasını rivâyet etmedi.

( ) ....: Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebu'z-Zinâd'dan, o da A'rac'dan, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den Yûnus'un Zuhrî'den rivâyet ettiği (13 rakamlı) hadîsin ma'nâsı ile rivâyet etmişlerdir. Bunların hadîslerinde de sığır ve koyunun zikri beraberce mevcûddur. Ve bunlar hadîslerinde; Ebû Bekr ile Umer orada yoklarken «ben buna iymân ediyorum, Ebû Bekr de, Umer de iymân ediyorlar» buyurdu demişlerdir.

( ) ....: Buradaki iki tarîk râvîleri de Sa'd ibn İbrâhîm'den, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir.

9. Bu hadîsdeki: «Ben buna inanıyorum, Ebû Bekr ile Umer de inanıyorlar» cümlesi, Rasûlullah'ın haber verdiği husûslarda Ebû Bekr ile Umer'in hiç tereddüd etmeksizin iymân etmeleri ve Peygamber'e her husûsda en yüksek derecede teslîmiyetlerini çok belîğ sûretde göstermektedir.

Ebû Bekr'in Rasûlullah'ın ölümü üzerine söylediği nutuk ondaki dirâyeti, fazîletinin kemâlini, Rasûlullah'ın teşhîs ve tercîhindeki isâbetinin hârika timsâlidir:

Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber verib şöyle demişdir: (Peygamber'in vefâtı üzerine) Ebû Bekr *Sunh* mahallesindeki meskeninden atına binib mescide geldi. Atından inib mescide girdiğinde (mesciddeki cemâatın kalabalığına rağmen) kimseye bir şey söylemeyib doğru Âişe'nin odasına girdi. Hemen Peygamber'e yaklaşdı. Peygamber'in yüzü bir Yemen bürdesi ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü kaldırdı sonra o yüzün üzerine kapandı, onu öpdü ve ağlamağa başladı. Bunu müteâkib: Ey Allah'ın Peygamber'i! Babam, anam sana fedâ olsun! Allah sana bu ölüm şiddetinden başka ikinci bir ölüm vermiyecekdir. Mukadder olan bu ölüm geçidini ise şimdi atlamış bulunuyorsun diye hüzün izhâr eyledi.

Râvî Ebû Seleme dedi ki: İbn Abbâs da bana şunu haber verdi: Ebû Bekr, Âişe'nin odasından çıkdı (o sırada) Umer: Her kim Muhammed'e öldü derse ikiye biçerim diye insanlara söyleniyordu. Ebû Bekr ona:

— Otur! dedi. Fakat Umer (dehşetinden) oturmadı. Ebû Bekr bir kerre daha:

— Otur! dedi. Umer yine oturmadı. Bunun üzerine Ebû Bekr (yüksek sesle) şehâdet getirdi. Bunun üzerine halk Umer'i bırakıb Ebû Bekr'in yanına geldi. Ebû Bekr şöyle bir hutbe irâd etti: Allâh'a hamdu senâ etdikden sonra şöyle dedi:

«Sizden her kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüşdür. Kim ki Allah'a ibâdet ediyorsa bilsin ki Allah daima diridir, ölümsüzdür. Yüce Allâh: *Muhammed bir rasûlden başka bir şey değildir. Ondan evvel nice Rasûller gelib geçmişdir. Şimdi o ölür yahut öldürülürse ökçelerinizin üstünde gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim iki ökçeşi üzerine geriye dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükredenlere mükâfat verecekdir»* (Âlu Imrân: 144) buyurdu.

İbn Abbâs rivâyetine devâm ederek: Allah'a yemîn ederim ki Ebû Bekr bu âyeti okuyana kadar sahâbîler bu âyeti hiç bilmiyorlar gibi idiler. Güya Allah bu âyeti yeni indirmişdi. Sanki onlar Ebû Bekr'den yeni duyub öğreniyorlardı. Her işiden sahâbî muhakkak âyeti (hayret içinde) dili ile okuyordu (*Buhârî, cenâiz, bâbu'd-duhûl ale'l-meyyit ba'de'l-mevti izâ udrice fî kefenihî*, II, 151, «5»).

(٢) باب من فضائل عمر رضي الله تعالى عنه

١٤ – (٢٣٨٩) حدثنا سعيد بن عمرو الأشعثي وأبو الربيع العتكي وأبو كريب محمد بن العلاء – واللفظ لأبي كريب – (قال أبو الربيع: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا) ابن المبارك عن عمر ابن سعيد بن أبي حسين، عن ابن أبي مليكة. قال: سمعت ابن عباس يقول: وضع عمر بن الخطاب على سريره. فتكنفه الناس يدعون ويثنون ويصلون عليه. قبل أن يرفع. وأنا فيهم. قال فلم يرعني إلا برجل قد أخذ بمنكبي من ورائي. فالتفت إليه فإذا هو علي. فترحم على عمر وقال: ما خلفت أحدا أحب إلي، أن ألقى الله بمثل عمله، منك. وايم الله! إن كنت لأظن أن يجعلك الله مع صاحبيك. وذاك أني كنت أكثر أسمع رسول الله ﷺ يقول «جئت أنا وأبو بكر وعمر. ودخلت أنا وأبو بكر وعمر. وخرجت أنا وأبو بكر وعمر». فإن كنت لأرجو، أو لأظن، أن يجعلك الله معهما.

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس عن عمر بن سعيد، في هذا الإسناد، مثله.

(2) UMER İBN HATTÂB (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [10]

14 — (2389) .... : İbn Ebî Muleyke dedi ki : Ben İbn Abbâs (R) dan işitdim şöyle diyordu : Umer ibn Hattâb (R vefât ettiğinde) serîrinin üzerine konuldu. Müteâkiben halk onun etrafını çepçevre kuşatdılar da kaldırılmasından evvel duâ ediyor, senâ ediyor ve kendisine salât ediyorlardı. Ben de onların içinde bulunuyordum. Beni arkamdan omuzumu tutan bir adamdan başka hiç bir şey heyecanlnadırmadı. Ben ona doğru dönüb bakdım ki o Ali'dir. Ali, Umer'e rahmet okudu ve şöyle dedi : Arkanda senin kadar amelinin benzeri ile Allâh'a kavuşmaklığım bana sevimli olacak bir kimse bırakmadın! Allâh'a yemîn ederim ki Al-

10. Hz. Umer'e Peygamber tarafından hak ile bâtılı en kat'î sûretde fark edici ma'nâsına *Fârûk* lâkabı verilmişdir. O, hamâsetin, adâletin, mulk ve millet idâresinin, târihin her devrinde uyulmağa lâyık canlı bir örneğidir. Onun bu hârika meziyetlerinden dolayı hakkında birçok siyer ve tabakat müellifleri müstakil eserler yazmışlardır. Bu sebeble Peygamber'in ikinci halîfesinin nâmını şarkda ve garbda bilmeyen bir mütefekkir yokdur diyebiliriz. O, dünyâ târihinde adâletiyle, adâletli ve dirâyetli idâresiyle en eskimez insanlık âbidesinden biri olmakda devam edecekdir. Allah ondan râzıy olsun!

lâh'ın muhakkak seni iki dostunla (Rasûlullah ve Ebû Bekr'le) beraber bulunduracağını zannetmekdeyim. Bu zannım şundandır: Çünkü ben Rasûlullah (S) dan çok defa bir düziye: «Ben Ebû Bekr ve Umer'le geldim, ben Ebû Bekr ve Umer'le girdim ,ben Ebû Bekr ve Umer'le çıkdım» buyururken işidirdim. İşte bundan dolayı ben Allah'ın muhakkak seni o iki dostunla beraber bulunduracağını ümid ve zannetmekdeyim.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Umer ibn Saîd'den bu isnâd içinde yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

١٥ — (٢٣٩٠) حدّثنا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ . ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لَهُمْ) . قَالُوا: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ بْنُ سَهْلٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ ، رَأَيْتُ النَّاسَ يُعْرَضُونَ وَعَلَيْهِمْ قُمُصٌ . مِنْهَا مَا يَبْلُغُ الثُّدِيَّ ، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ دُونَ ذَلِكَ . وَمَرَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ يَجُرُّهُ » . قَالُوا : مَاذَا أَوَّلْتَ ذَلِكَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « الدِّينَ » .

15 — (2390) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Uyuduğum esnâda gördüm ki halk (bana) arz olunuyorlar, üstlerinde de gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi memelere varıyor, kimi bundan aşağıya ulaşıyordu. Umer ibn Hattâb da geçti. Onun üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı. Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile yorumladın? diye sordular. «Dîn ile» cevâbını verdi[11].

١٦ — (٢٣٩١) حدّثني حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ ؛ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ . إِذْ رَأَيْتُ قَدَحًا أُتِيتُ بِهِ ، فِيهِ لَبَنٌ . فَشَرِبْتُ مِنْهُ حَتَّى إِنِّي لَأَرَى الرِّيَّ يَجْرِي فِي أَظْفَارِي . ثُمَّ أَعْطَيْتُ فَضْلِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ » . قَالُوا : فَمَا أَوَّلْتَ ذَلِكَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « الْعِلْمَ » .

(...) وحدّثناه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ . ح وَحَدَّثَنَا الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ . كِلَاهُمَا عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ . حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ . بِإِسْنَادِ يُونُسَ . نَحْوَ حَدِيثِهِ .

11. Ta'bîrciler: Uykuda gömlek görmenin ma'nâsı dîndir. Gömleğin yerde sürünmesi güzel eserlerinin ve iyi âdetlerinin, kendisinin vefâtından sonra iktidâ olunmak için bâkî olacağına delâlet eder, demişlerdir.

16 — (2391) .... : Abdullah ibn Umer'in oğlu Hamza'dan, o da babasından (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Uykuda bulunduğum sırada gördüm ki bana içinde süt dolu bir kadeh getirildi. Ondan o kadar içdim ki kanıklık (alâmetlerinin) tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçdikden sonra artığımı Umer ibn Hattâb'a verdim» buyurdu. Sahâbîler : Bunu ne ile te'vîl ettin? yâ Rasûlallah! diye sordular. «İlim ile» cevâbını verdi [12].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yukarıki Yûnus'un isnâdı ve onun hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٧ – (٢٣٩٢) حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ؛ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي عَلَىٰ قَلِيبٍ ، عَلَيْهَا دَلْوٌ ، فَنَزَعْتُ مِنْهَا مَا شَاءَ اللهُ. ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ فَنَزَعَ بِهَا ذَنُوبًا أَوْ ذَنُوبَيْنِ. وَفِي نَزْعِهِ ، وَاللهُ يَغْفِرُ لَهُ ، ضَعْفٌ. ثُمَّ اسْتَحَالَتْ غَرْبًا. فَأَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ. فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَنْزِعُ نَزْعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، حَتَّىٰ ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنٍ » .

(...) وحدثني عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ. ح وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَالْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ. بِإِسْنَادِ يُونُسَ. نَحْوَ حَدِيثِهِ.

(...) حدثنا الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالَا : حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ. قَالَ : قَالَ الْأَعْرَجُ وَغَيْرُهُ : إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « رَأَيْتُ ابْنَ أَبِي قُحَافَةَ يَنْزِعُ » بِنَحْوِ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ.

17 — (2392) Bize Harmeletu'bnu Yahyâ tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki ona da Saîd ibn Müseyyeb haber vermişdir. Saîd de Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işitmişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Ben uyuduğum esnâda kendimi duvarı örülmemiş bir kuyu başında gördüm.

12. Südün ilim ile tefsîr edilmesine gelince, faydalarının çokluğunda, salâh sebebi olmalarında müşterek olduklarından dolayıdır. Çünkü süt çocukların gıdâsı, salâhlarının sebebi, bundan sonra da bedenleri için azıkdır. İlim de âhiret ve dünyâ salâhına sebebdir.

Kuyunun üzerinde bir kova bulunuyordu. Ben hemen o kuyudan Allâh'ın dilediği kadar su çıkardım. Sonra kovayı Ebû Kuhâfe'nin oğlu aldı, o da dolu olarak bir yahut iki kova su çekdi. Allah ona mağfiret eylesin! Vallâhi onun su çekişinde bedence bir zaîflik vardı. Sonra o kova, olduğundan daha büyük bir kova hâline tahavvul etdi. Bu sefer onu Hattâb oğlu aldı. Artık ben insanlardan Umer ibn Hattâb'ın çekişi gibi kusûrsuz su çeken hiçbir abkarî (ulu ve kâmil kişi) görmedim [13]. Nihâyet insanlar kendileri ve hayvanları gereği gibi suya kandıkdan sonra su yöresinde olan otlaklarına ıstırahata çekildiler» [14].

13. *Abkar*, Ca'fer vezninde Arab çölünde bir yer ismidir ki onda cinn tâifesi çokdur. Ve Yemen'de bir kasaba adıdır ki onda gâyet a'lâ ve nâzik kumaşlar dokunur. Abkarî kumaş meşhûrdur... Bir kavle göre bir yer ismidir ki insan, hayvan, kumaş ve mutlaka nâdir üstün ve garîb olan şeyler ona nisbet olunur.

Abkarî, Ca'ferî vezninde mutlaka noksân ve kusûru olmayan kâmil şeye denir. Ve bir kavmin seyyid, şerîf ve zîşânına denir. «O, kavminin abkarı yani seyyididir» denir. Güzellik, letâfet ve sâir meziyyet cihetiyle nihâyet dereceye ulaşan şeye denir ki artık onun fevkinde bir şey olmaz. Güyâ o beşerî san'atlardan olmayıb cinn ve peri san'atıdır diye taaccub olunur ola. Etli, sağlam, şedîd insan ve hayvana vasfolur. Ve bir gûnâ fâhir döşeme, yaygı ismidir... Abkara, antere vezninde etli, canlı, güzel kadına denir (*Kamûs ter.*).

Bu kelime er-Rahmân sûresinin 76 ncı âyetinde cennetliklerin cennetde dayanıb bürüneceği çok güzel süslü ve nakışlı kumaşların ismi olarak zikredilmektedir.

Abkarî, esâsen abkare mensûb demekdir. Bu kelimenin zikredildiği bir beytin îzâhında şöyle demişlerdir: Abkar Yemen arâzîsindedir. O meskûn bir yer ve sarrafları olmakla meşhûr bir beldedir. Sarrafları olunca diğer insanları da olmak gerekir.

Galiba bu harâb olmuş kadîm bir belde imiş, nakışlı kumaşlar buna nisbet olunurmuş. Sonra tanınmaz olunca onu cinne nisbet eylemişlerdir (*Hak Dîni*, VI, 4695-4696).

14. *el-Atan*, havz yöresinde olan deve yatağına denir. Nitekim sâir mahalde olana *merâh* ve me'vâ denir.

Âlimler dedi ki, bu ru'yâ Ebû Bekr ile Umer'in halîfelikleri husûsunda cereyân edecek şeylerin, onların güzel sîretleri, eserlerinin zuhûru, insanların bu iki zâtlâ faydalanması gibi şeylerin vâzıh bir misâlidir. Bu iyiliklerin hepsi Peygamber'den, onun bereketinden ve suhbetinin eserlerinden alınmışdır. Çünkü Peygamber bizzât bu işin (devleti ve insanları idâre etmek işinin) sâhibi idi. O, bu işi en büyük ve en mükemmel sûretle üzerine alıb yerine getirdi, kaidelerini kararlaşdırdı, işlerini hazırlayıb usûl ve furûunu açıkladı. İnsanlar gurub gurub Allâh'ın dînine girdiler. Nihâyet Allah dînini tamamlayıb «*bu gün size dîninizi kemâle erdirdim...*» (el-Mâide: 3) âyetini indirdi. Sonra Paygamber vefât etdi. Ebû Bekr ona iki sene ve bir kaç ay halîfe oldu. Peygamber'in «bir veya iki kova su çekdi —şek râvîdendir—» sözü ile kasdedilen ma'nâ budur. Müteâkib rivâyetde tasrîh edildiği gibi iki dolu kova ile bu iki sene kasdedilmişdir. Ebû Bekr'in halîfeliğinde irtidâd harbleri oldu. Onların arkası kesildi ve İslâm genişledi. Sonra Ebû Bekr vefât etti. Umer onun yerine halîfe seçildi. Onun zamanında İslâm daha da genişledi, insanların lehine İslâm hükümleri, benzeri vâki' olmayacak şekilde kararlaşdı.

İçinde hayatlarının ve salâhlarının sebebi olan su bulunduğu için muslimanların işi kuyu ile ifâde edildi. Başkanları da kendilerini sulayan bir kimseye benzetildi. Başkanın onları sulaması, kendilerini salâha götürecek işleri üzerine alması ve bütün işlerini tedbîr etmesidir.

Peygamber'in Ebû Bekr hakkında «onun su çekişinde bir za'f vardı» sözüne gelince, bunda ne Ebû Bekr'in fazîletinden bir indirme ve ne de onun üzerinde Umer'e bir fazîlet isbâtı yokdur. Bu söz ancak başkanlık müddetlerini haber vermekden ibâret-

. ( ) .... : Buradaki iki tarik râvileri de Ukayl ibn Hâlid ve Sâlih'den olmak üzere (17 rakamı ile geçen) Yûnus'un isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada da Sâlih dedi ki : A'rac ve diğerleri şöyle dediler : Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah : «Ben Ebû Kuhâfe'nin oğlunu su çekerken gördüm...» buyurdu... Bu hadîsde (17 rakamlı) Zuhrî hadîsi tarzındadır.

١٨ — (..) حدثني أحمد بن عبد الرحمن بن وهب حدثنا عمي، عبد الله بن وهب . أخبرني عمرو بن الحارث ؛ أن أبا يونس، مولى أبي هريرة، حدثه عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال « بينا أنا نائم أريت أني أنزع على حوضي أسقي الناس . فجاءني أبو بكر فأخذ الدلو من يدي ليروحني . فنزع دلوين . وفي نزعه ضعف . والله يغفر له . فجاء ابن الخطاب فأخذ منه . فلم أر نزع رجل قط أقوى منه . حتى تولى الناس، والحوض ملآن يتفجر » .

18 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ben uyurken bana gösterildi ki ben havzımın başındayım su çekiyor ve insanlara su içiriyorum. Derken benim yanıma Ebû Bekr geldi ve beni rahatlandırmak için elimden kovayı alıb iki kova su çekdi. Allah ona mağfiret eylesin! Onun çekişinde bir nevi za'f vardı. Müteâkiben Hattâb oğlu geldi ve ondan kovayı aldı. Artık ben asla ondan daha kuvvetli su çeken hiç bir kimsenin su çekişini görmedim. Nihâyet insanlar (suya kanıb) arkalarına döndüler, havz ise hâlâ dobdolu su kaynayıb akar halde idi».

١٩ — (٢٣٩٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ لأبي بكر) قالا : حدثنا محمد بن بشر . حدثنا عبيد الله بن عمر . حدثني أبو بكر بن سالم عن سالم بن عبد الله، عن عبد الله بن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أريت كأني أنزع بدلو بكرة على قليب . فجاء أبو بكر فنزع ذنوبا أو ذنوبين . فنزع نزعا ضعيفا . والله، تبارك وتعالى، يغفر له . ثم جاء عمر فاستقى . فاستحالت غربا . فلم أر عبقريا من الناس يفري فريه . حتى روي الناس وضربوا العطن » .

---

dir. Umer'in halîfeliği uzun olub memleketler, mallar, servetler genişlediği, fetihler çoğalıb şehirler kurulduğu, dîvanlar tedvîr edildiği için onun devrinde insanlar birçok hayırlara nâil olmuşlardır.

Peygamber'in Ebû Bekr hakkında «Allah ona mağfiret eylesin» sözüne gelince, bunda da Ebû Bekr'de bir eksiklik ve günâhına bir işâret ma'nâsı yokdur. Bu, sadece muslimanların kendi sözlerini desdek yapageldikleri bir takviye kelimesinden ibâretdir. Hakikaten de bu ne güzel bir destekdir! (Nevevî).

(..) حدّثنا أحمد بن عبد الله بن يونس. حدّثنا زهير. حدّثني موسى بن عقبة عن سالم بن عبد الله، عن أبيه، عن رؤيا رسول الله ﷺ، في أبي بكر وعمر بن الخطّاب رضي الله عنهما. بنحو حديثهم.

19 — (2393) .... : Abdullah ibn Umer'den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bana ru'yâda şöyle gösterildi : Sanki kendim bir kuyu başında bulunuyor ve çarklı[15] bir kova ile su çekiyordum. Müteâkiben Ebû Bekr geldi, o da bir yahut iki dolu kova su çekdi. Allah Tebâreke ve Teâlâ ona mağfiret buyursun! O nisbeten zaîf bir çekişle su çekdi. Sonra Umer geldi ve (insanları, hayvanları) sulamağa başladı. Kova da olduğundan daha büyük bir kova hâline tahavvul etdi. Artık ben insanlardan onun kesin amel edişi gibi iş yapar, hiç bir üstün kişi görmedim. Nihâyet bütün insanlar ve hayvanlar iyice suya kandılar da su yöresindeki istirahat yataklarına çekildiler».

( ) .... : Buradaki râvîler de Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den, o da babasından olmak üzere Rasûlullah'ın Ebû Bekr ile Umer ibn Hattâb — Allah ikisinden de râzıy olsun — hakkındaki ru'yâsını yukarıki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

٢٠ - (٢٣٩٤) حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير. حدّثنا أبي. حدّثنا سفيان عن عمرو وابن المنكدر، سمعا جابرا يخبر عن النبيّ ﷺ. ح وحدّثنا زهير بن حرب (واللفظ له). حدّثنا سفيان بن عيينة عن ابن المنكدر وعمرو، عن جابر، عن النبيّ ﷺ قال «دخلت الجنّة فرأيت فيها دارا أو قصرا. فقلت: لمن هذا؟ فقالوا: لعمر بن الخطّاب. فأردت أن أدخل. فذكرت غيرتك» فبكى عمر وقال: أي رسول الله! أو عليك يغار؟

(...) وحدّثناه إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا سفيان عن عمرو وابن المنكدر، عن جابر.

ح وحدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدّثنا سفيان عن عمرو، سمع جابرا. ح وحدّثناه عمرو النّاقد. حدّثنا سفيان عن ابن المنكدر. سمعت جابرا عن النبيّ ﷺ. بمثل حديث ابن نمير وزهير.

20 — (2394) .... : Câbir (R), Peygamber'den şöyle haber veriyordu : Peygamber (S) : «(Bir kerre ru'yâmda) ben cennete girdim ve orada bir ev yahut da bir köşk gördüm. Bu köşk kimin içindir? diye

15. *el-Bekre*, Türkçe de tahrif ile makara ta'bir olunan kuyu çarkına denir ki değirmi bir kereste parçası olub ortasında tekerleği bulunur. Ona ip geçirib su çekerler. Bir kavle göre büyük ve dönmesi sür'atli olan makaraya ve çıkrığa denir. (*Kamûs Ter.*)

sordum. Melekler: Umer ibn Hattâb içindir dediler. Oraya girmek istedim, fakat (yâ Umer!) senin kıskançlığını hatırladım (da girmekden vazgeçdim)» buyurdu. Bunu duyunca Umer ağladı ve: Ey Rasûlallah! Sana karşı da kıskançlık yapılır mı? dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de İbn Münkedir'in: Câbir'den işitdim, o da Peygamber'den dediğini (20 rakamlı) İbn Numeyr ve Zuheyr hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٢١ – (٢٣٩٥) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس؛ أن ابن شهاب أخبره عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «بينا أنا نائم إذ رأيتني في الجنة. فإذا امرأة توضأ إلى جانب قصر. فقلت: لمن هذا؟ فقالوا: لعمر بن الخطاب. فذكرت غيرة عمر. فوليت مدبرا».

قال أبو هريرة: فبكى عمر، ونحن جميعا في ذلك المجلس مع رسول الله ﷺ. ثم قال عمر: بأبي أنت! يا رسول الله! أعليك أغار؟

(...) وحدثنيه عمرو الناقد وحسن الحلواني وعبد بن حميد. قالوا: حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب، بهذا الإسناد، مثله.

21 — (2395) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ben bir kerre uyurken kendimi ansızın cennetde gördüm. O sırada bir kadın bir köşkün yanında abdest almakda idi. (Yanımdaki meleklere:) Bu köşk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Umer ibn Hattâb içindir dediler. Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim».

Ebû Hureyre dedi ki: (Rasûlullah'ın bu latîfeli müjdesi üzerine sevincinden) Umer ağladı. Bizler topluca bu meclisde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunuyorduk. Sonra Umer: Babam sana kurbân olsun, yâ Rasûlallah! Sana karşı mı kıskançlık edeceğim? dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Şihâb'dan bu isnâd ile onun benzeri olan hadîsi rivâyet etmişdir.

٢٢ – (٢٣٩٦) حدثنا منصور بن أبي مزاحم. حدثنا إبراهيم (يعني ابن سعد). ح وحدثنا حسن الحلواني وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرني. وقال حسن: حدثنا) يعقوب - وهو ابن إبراهيم ابن سعد - حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني عبد الحميد بن عبد الرحمن بن زيد؛ أن محمد بن سعد بن أبي وقاص أخبره؛ أن أباه سعدا قال: استأذن عمر على رسول الله ﷺ. وعنده نساء من قريش يكلمنه ويستكثرنه. عالية أصواتهن. فلما استأذن عمر قمن يبتدرن الحجاب. فأذن له رسول الله ﷺ. ورسول الله ﷺ يضحك. فقال عمر: أضحك الله سنك. يا رسول الله! فقال رسول الله ﷺ «عجبت من هؤلاء اللاتي كن عندي. فلما سمعن صوتك ابتدرن الحجاب» قال عمر: فأنت، يا رسول الله! أحق أن يهبن. ثم قال عمر: أي عدوات أنفسهن! أتهبنني ولا تهبن رسول الله ﷺ؟ قلن: نعم. أنت أغلظ وأفظ من رسول الله ﷺ. قال رسول الله ﷺ «والذي نفسي بيده! ما لقيك الشيطان قط سالكا فجا إلا سلك فجا غير فجك».

(٢٣٩٧) حدثنا هارون بن معروف. حدثنا به عبد العزيز بن محمد. أخبرني سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن عمر بن الخطاب جاء إلى رسول الله ﷺ. وعنده نسوة قد رفعن أصواتهن على رسول الله ﷺ. فلما استأذن عمر ابتدرن الحجاب. فذكر نحو حديث الزهري.

22 — (2396) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın oğlu Muhammed haber verdi ki, babası Sa'd (R) şöyle demişdir : Bir kerre Umer Rasûlullah'ın huzûruna girmek üzere izin istemişdi. Halbuki bu sırada Rasûlullah'ın yanında Kureyş (kabîlesin) den bir takım kadınlar vardı. Bunlar Rasûlullah (S) ile konuşuyorlar ve sesleri Rasûlullah'ın sesinden yüksek bir tonda olarak konuşmayı çoğaltıyorlardı. Umer izin isteyince bu kadınlar hemen kalktılar ve perdeye doğru koşuşdular. Rasûlullah Umer'in gelmesine müsâade etti. Umer huzûra girdiği sıra Rasûlullah (kadınların bu hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Umer :

— Yâ Rasûlallah! Allah seni bütün ömrünce memnûn edib güldürsün temennîsinde bulundu (ve nezâketle bu sevinmenin sebebini sormuş oluyordu). Rasûlullah cevâben :

— Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccub etdim : Onlar senin sesini işidince acele perdeye koşdular, buyurdu. Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Sen onların tevkîr ve ta'zîmine daha lâyıksın dedi ve kadınlara hitâben de :

— Ey nefisleri düşmanı olan kadınlar! Rasûlullah'a ta'zîm etmeyib de benden mi çekiniyorsunuz? dedi. Kadınlar:

— Evet senden çekiniyoruz. Çünkü sen, Rasûlullah'dan daha yoğun sözlü ve daha katı yüreklisin dediler [16]. Rasûlullah:

— Hayâtım elinde olan Allah'a yemin ederim ki (yâ Umer) şeytân asla seninle karşılaşmaz. Sen bir yolda giderken o muhakkak senin yolundan başka bir yola yönelir gider buyurdu.

(2397) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre (R) den: Umer ibn Hattâb, Rasûlullah'ın huzûruna geldi. Halbuki Rasûlullah'ın yanında bir takım kadınlar vardı ki seslerini Allah'ın elçisine karşı yükseltmişlerdi. Umer içeri girme izni isteyince kadınlar perdeye koşdular diye rivâyet edib (22 rakamlı) Zuhrî hadîsi tarzında zikretmişdir.

٢٣ — (٢٣٩٨) حدثني أبو الطاهر، أحمد بن عمرو بن سرح. حدثنا عبد الله بن وهب عن إبراهيم ابن سعد، عن أبيه سعد بن إبراهيم، عن أبي سلمة، عن عائشة، عن النبي ﷺ؛ أنه كان يقول «قد كان يكون في الأمم قبلكم محدثون. فإن يكن في أمتي منهم أحد، فإن عمر بن الخطاب منهم».

قال ابن وهب: تفسير محدثون ملهمون.

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا عمرو الناقد وزهير بن حرب. قالا: حدثنا ابن عيينة. كلاهما عن ابن عجلان، عن سعد بن إبراهيم، بهذا الإسناد، مثله.

23 — (2398) .... : Âişe (R) den, Peygamber (S) şöyle buyururdu: «Sizden önceki ümmetler içinde bir takım muhaddesûn (kendilerine Allah tarafından söz söylenen) kişiler var ola gelmişdir. Eğer benim ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa (ki bulunacakdır) muhakkak Umer ibn Hattâb onlardandır».

Râvî İbn Vehb: Muhaddesûn'un tefsîri, kendilerine ilhâm edilenlerdir demişdir [17].

16. Kadınların ef'alu tafdîl sîgası ile ifâde etdikleri bu söz, fiilin aslında yani yoğun sözlülük ve katı yüreklikde Rasûlullah'ın iştirâkını ifâde etmekle «(ey Peygamber!) *sen Allah'dan bir rahmet sayesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından muhakkak dağılırlardı. Artık onları bağışla, günahlarının afvını iste. İş husûsunda onlarla muşâvere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allâh'a dayanıb güven. Çünkü Allâh kendine güvenib dayananları sever*» (Âlu İmrân: 159) âyetine zıddır zannedilirse de öyle değildir. Çünkü bu âyetle neby olunan, bir seciyye ve şahısdan ayrılmayan devamlı şiddet ve gılzet sıfatıdır. Bu ise, hadîsde iddiâ olunan ve munkeri red gibi bazı hallerde Rasûlullah'da görülen şiddete aykırı değildir.

17. Ebû Hureyre'den gelen rivâyet daha tafsîllidir: Ebû Hureyre dedi ki; Peygamber (S) şöyle buyurdu: «İsrâîl oğullarından, sizden önce gelib geçen insanlar içinde öyle kim-

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de İbn Aclan'dan, o da Saîd ibn İbrâhîm'den bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

٢٤ – (٢٣٩٩) حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّىُّ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ قَالَ: جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ أَخْبَرَنَا عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : قَالَ عُمَرُ : وَافَقْتُ رَبِّى فِى ثَلَاثٍ : فِى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ، وَفِى الْحِجَابِ ، وَفِى أُسَارَى بَدْرٍ .

24 — (2399) .... : Umer (R) şöyle dedi: Ben üç şeyde Rabbıma muvâfakat etdim: Makamu İbrâhîm hakkında (el-Bakara: 125), hicâb (= perde) hakkında (el-Ahzâb: 53) ve Bedr esîrleri hakkında (el-Enfâl: 68) [18].

seler vardı ki onlar Peygamber olmadıkları halde kendilerine (Allah tarafından) haber ve kelâm ilhâm olunurdu. Eğer ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa (ki şüphesiz bulunacakdır) o da muhakkak Umer'dir» (*Buhârî, menâkıb, menâkıbu Umer ibn Hattâb...*).

Bu hadîsde Peygamber olmadıkları halde kendilerine Allah tarafından haber ilhâm olunduğu bildirilen zevâta *muhaddesûn* deniliyor ki kendilerine hâdiseler, vâkıalar ilhâm olunan kimseler demekdir.

İbn Abbâs da Hacc sûresinin 52 nci âyetine bu muhaddesûn lafzını ziyâde ederek okumuşdur (*Buhârî*, ayni kitâb, ayni bâb). İbn Abbâs bu husûsda konumuz olan hadise dayanmış olsa gerekdir. Şu halde muhaddes, nubuvvetin dûnunda bir ilhâm mertebesi demek oluyor. Ve bu yüksek pâye Umer'e tevcîh buyurularak taltîf ediliyor.

Bu hadîsin son fıkrasındaki «bulunursa» şartı, şek için değil, bil'akis bu fıkranın mazmûnunu te'kîd içindir. Çünkü İslâm ummeti, öbür ümmetlerden daha fazîletli olduğundan öbürlerinde bulunan ilhâm ile te'yid edilmiş kimselerin İslâm ummetinde de bulunması muhakkakdır.

18. Enes ibn Mâlik tarîkiyle gelen hadîs daha tafsîllidir:

Umer (R) şöyle demişdir: Ben üç şeyde Rabbıma muvâfakat etdim: Yâ Rasûlallah! Makâmu İbrahîm'i musallâ (yani namazgah) edinsek, dedim. «...*Siz de İbrâhîm'in makamından bir namazgâh edinin*» (el-Bakara: 125) âyeti nâzil oldu.

Yâ Rasûlallah! Emretsen de zevcelerin perde içine girseler. Çünkü iyi ve kötü onlarla konuşabilir dedim. Derken hicâb âyeti (el-Ahzâb: 33) nâzil oldu. Keza Peygamber'in zevceleri bir defa kendisine karşı kıskançlık (göstermek) üzere ittifak etdilerdi. Onlara: Eğer o sizi boşarsa yerinize Rabbının ona sizden hayırlılarını vermesi ümid edilir dedim. Derken bu (et-Tahrîm: 5) âyet nâzil oldu (*Buhârî, salât, mâ câe fi'l-kıble...*).

Umer'in sözleri âyetlerin nuzûlunden evvel olduğu halde «Rabbim bana muvâfakat etti» demeyib de «ben Rabbıma muvâfakat ettim» demesi, Allah ile olan edebdir. Fıkıh ve ilminin açık bir nişânesidir. «Benim re'yim, zuhûrları muayyen vakıtlarına kadar te'hîr eden ezelî, rabbanî hükme muvâfık düşdü» demek istemişdir.

Hz. Umer'in muvâfakatı bu hadîslerde sıralanan dörtbeş vak'aya munhasır değildir. Bu hadîslerde yalnız bunlarla yetinmesi ihtimâl ki haber verme esnâsında kendisine en ehemmiyetli görünenler bunlar olduğu içindir. İbn Hacer bunları on beşe, Suyûtî *Târihu'l-Hulefâ*'da bunları yirmi bire çıkarıyor.

٢٥ - (٢٤٠٠) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ : حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ، ابْنُ سَلُولَ ، جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . فَسَأَلَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَهُ أَنْ يُكَفِّنَ فِيهِ أَبَاهُ . فَأَعْطَاهُ . ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ . فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ . فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَتُصَلِّي عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ اللَّهُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّمَا خَيَّرَنِي اللَّهُ فَقَالَ : اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً [٩/التوبة/٨٠] وَسَأَزِيدُ عَلَى سَبْعِينَ » قَالَ : إِنَّهُ مُنَافِقٌ . فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ [٩/التوبة/٨٤] .

(...) وحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، فِي مَعْنَى حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ . وَزَادَ : قَالَ فَتَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ .

25 — (2400) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : İbnu Selûl olan Abdullah ibn Ubeyy vefât ettiği zaman onun oğlu Abdullah İbnu Abdillâh (R) Rasûlullah (S) a geldi de ondan, içinde babasını kefenlemek için gömleğini kendisine vermesini istedi. Peygamber de gömleğini Abdullah'a verdi. Sonra Abdullah Peygamber'den babası üzerine cenâze namazını kılmasını da ricâ etti. Rasûlullah, onun üzerine cenâze namazı kılmak için davrandığında Umer de kalktı ve Rasûlullah'ın elbisesini tuttu da : Yâ Rasûlallah! Allah seni onlar (yani munâfıklar) üzerine cenâze namazı kılmakdan nehy ettiği halde sen yine ona cenâze namazı mı kılacaksın? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah : Allah beni bu husûsda ancak muhayyer kıldı da, «Onlar için istiğfâr et, yahut istiğfâr etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfâr dahi etsen yine Allah kendilerini kat'iyyen mağfiret etmiyecekdir» (et-Tevbe : 80) buyurdu. Ben yetmiş defânın üzerine istiğfârı daha da artıracağım» dedi. Umer : Hiç şüphesiz Abdullah ibn Ubeyy bir munâfıktır dedi. Netîcede Rasûlullah onun üzerine cenâze namazı kıldı. Azîz ve Celîl olan Allah da : «Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî duâ etme. (Defn veya ziyâret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlunu inkâr ile kâfir oldular. Onlar fâsıklar olarak öldüler» (et-Tevbe : 84) âyetini indirdi.

( ) .... : Burada Yahyâ el-Kattân da yine Ubeydullah'dan bu isnâdla (yukarıki 25 rakamlı) Ebû Usâme hadîsinin ma'nâsında rivâyet etmişdir. Râvî burada : Bunun üzerine Rasûlullah onlar üstüne namaz kılmayı (duâ etmeği) terk eyledi dedi fıkrasını ziyâde etmişdir.

(٣) باب من فضائل عثمان بن عفان، رضي الله عنه

٣٦ — (٢٤٠١) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ (قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرُونَ: حَدَّثَنَا) إِسْمَاعِيلُ - يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حَرْمَلَةَ، عَنْ عَطَاءٍ وَسُلَيْمَانَ ابْنَيْ يَسَارٍ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ؛ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُضْطَجِعًا فِي بَيْتِي، كَاشِفًا عَنْ فَخِذَيْهِ. أَوْ سَاقَيْهِ. فَاسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ. فَأَذِنَ لَهُ. وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ. فَتَحَدَّثَ. ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ فَأَذِنَ لَهُ. وَهُوَ كَذَلِكَ. فَتَحَدَّثَ. ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُثْمَانُ. فَجَلَسَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. وَسَوَّى ثِيَابَهُ - قَالَ مُحَمَّدٌ: وَلَا أَقُولُ ذَلِكَ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ - فَدَخَلَ فَتَحَدَّثَ. فَلَمَّا خَرَجَ قَالَتْ عَائِشَةُ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ تَهْتَشَّ لَهُ. وَلَمْ تُبَالِهِ. ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَلَمْ تَهْتَشَّ لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ. ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ فَجَلَسْتَ وَسَوَّيْتَ ثِيَابَكَ! فَقَالَ «أَلَا أَسْتَحِي مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحِي مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ».

(3) USMÂN İBN AFFÂN (R) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [19]

26 — (2401) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) benim evimde iki uyluğunu yahut iki baldırını açmış olarak yatıyordu [20]. Derken Ebû Bekr içeriye girmek için izin istedi. Rasûlullah bulunduğu bu hal üzere iken ona içeri girme izni verdi ve onunla bir müddet konuşdu. Sonra Umer izin istedi. Kendisi yine o hal üzere iken Umer'e de içeri girme izni verdi. Onunla da konuşdu. Sonra Usmân izin istedi. Bunun üzerine Rasûlullah oturdu ve elbisesini düzeltdi. — Râvî Muhammed ibn

19. Usmân'ın neseb silsilesi, Rasûlullah ile Abdu Menâf'da birleşir. Kendisi Zu'n-Nurayn (iki nûr sâhibi) lakabıyle şöhret bulmuşdur. Rasûlullah'ın kızı Rukayye ve onun ölümü üzerine öbür kızı Ummu Külsûm ile evlenmesi bu lakab ile anılmasına vesile olmuşdur.

    Hz. Usmân servetinden İslâm uğruna cömertce harcıyan bahtiyar zenginlerdendir. Peygamber'in : «Kim Rûme kuyusunu kazdırır (vakf yapar) sa ona cennet vardır» buyurması üzerine o kuyuyu Usmân kazdırdı. Yine Peygamber : «Ceyşu'l-Usre'yi kim techiz ederse onun için de cennet vardır» buyurdu. Bu orduyu da Usmân techîz etti (*Buhârî, menâkıb, menâkıbu Usmân...*).

    Ceyşu'l-usre, Tebuk seferi için hazırlanan ordudur. Tebuk seferi bir kıtlık senesinde ve yazın en sıcak bir zamana tesâdüf ettiğinden darlık ve güçlük seferi diye anılmışdır. Bu seferde Usmân 950 deve ve elli at vermek sûretiyle askerin techîzine iştirâk etmiş ve Rasûlullah'ın huzûruna da bin dînâr getirib takdîm eylemişdir.

20. *Fahız* ve *Fahz*, insan ve hayvanda evce ile baldır arasında olan uzva denir ki uyluk ta'bîr olunur.

    Sâk, topuk ile dizin aralığı olan uzva denir ki Türkçede incik, etli ve yağlı yüzüne baldır ta'bîr olunur. Sade kemiğine kuru incik ve mücevvefine düdük ve kalem ta'bîr olunur. Bacak kasıkdan tabana varıncaya kadardır... (*Kamûs Ter.*).

Harmele : Ben bunların bir gün içinde olduğuna kail olmuyorum demişdir —. Akıbinde Usmân içeri girdi ve Rasûlullah ile konuşdu. Dışarı çıktığı zaman Âişe Rasûlullah'a hitâben : Ebû Bekr içeri girdi, fakat onun için ferahlanmadın ve ona aldırmadın. Sonra Umer girdi, onun için de neşâtlanıb ferahlanmadın ve onun girişinden dolayı da derlenib toplanmadın. Sonra Usmân girdi. Hemen oturdun ve elbiseni (baldırına doğru çekib) düzeltdin dedi. Rasûlullah : «Kendisinden meleklerin hayâ etmekde olduğu bir kimseden ben hayâ etmiyeyim mi?» buyurdu.

٢٧ – (٢٤٠٢) حدّثنا عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدّثني أبي عن جدّي. حدّثني عُقيل بن خالد عن ابن شهاب، عن يحيى بن سعيد بن العاص؛ أنّ سعيد بن العاص أخبره؛ أنّ عائشة، زوج النبيّ ﷺ وعثمان حدّثاه؛ أنّ أبا بكر استأذن على رسول الله ﷺ وهو مضطجع على فراشه، لابسٌ مِرط عائشة. فأذن لأبي بكر وهو كذلك. فقضى إليه حاجته ثمّ انصرف. ثمّ استأذن عمر. فأذن له وهو على تلك الحال. فقضى إليه حاجته. ثمّ انصرف. قال عثمان: ثمّ استأذنتُ عليه فجلس.

وقال لعائشة «اجمعي عليك ثيابك» فقضيتُ إليه حاجتي ثمّ انصرفتُ. فقالت عائشة: يا رسول الله! مالي لم أرك فزعت لأبي بكر وعمر رضي الله عنهما كما فزعت لعثمان؟ قال رسول الله ﷺ «إنّ عثمان رجلٌ حييّ. وإنّي خشيتُ، إن أذنتُ له على تلك الحال، أن لا يبلغ إليّ في حاجته».

(..) حدّثناه عمرو الناقد والحسن بن عليّ الحلواني وعبد بن حميد. كلّهم عن يعقوب بن إبراهيم ابن سعد. حدّثنا أبي عن صالح بن كيسان، عن ابن شهاب. قال: أخبرني يحيى بن سعيد بن العاص؛ أنّ سعيد بن العاص أخبره؛ أنّ عثمان وعائشة حدّثاه؛ أنّ أبا بكر الصدّيق استأذن على رسول الله ﷺ. فذكر بمثل حديث عُقيل عن الزهري.

27 — (2402) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe ile Usmân şöyle tahdîs etmişlerdir : Ebû Bekr, Rasûlullah'ın huzûruna girmek için izin istedi. Rasûlullah da yaygısı üzerinde, Âişe'nin örtüsünü üstüne çekmiş vaziyetde yatmakda idi. Kendisi bu halde iken Ebû Bekr'e izin verdi. Ebû Bekr, yanına girdi. İhtiyâcını yerine getirdikden sonra ayrılıb gitdi. Sonra Umer izin istedi. Umer de huzûruna girdi, işini gördükden sonra dönüb gitdi. Usmân dedi ki : Sonra ben huzûruna girmek üzere izin istedim. Rasûlullah (S) oturdu ve Âişe'ye hitâben de : «Elbiseni üzerine topla!» buyurdu. Ben yanına girib ihtiyâcımı yerine getirdim. Sonra ayrıldım. Müteâkiben Âişe : Yâ Rasûlallah! Ne var ki, Usmân için kalkıb

toplandığın gibi Ebû Bekr ile Umer için kalkıb toplandığını görmedim? dedi. Rasûlullah : «Çünkü Usmân çok hayâlı (utangaç) bir kimsedir. Eğer bulunduğum hal üzere iken içeri girmesine izin verseydim ihtiyâcı husûsundaki dileğini bana ulaşdırmaz diye endîşe etdim» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Saîd ibn Âs'ın : Usmân ile Âişe: Ebû Bekr Sıddıyk Rasûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi diye tahdîs etdiler haberini rivâyet etmişdir. Bu râvî de Ukayl ibn Hâlid'in Zuhrî'den gelen (27 rakamlı) hadîsi gibi zikretmişdir.

٢٨ – (٢٤٠٣) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ غِيَاثٍ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ . قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي حَائِطٍ مِنْ حَائِطِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ مُتَّكِئٌ يَرْكُزُ بِعُودٍ مَعَهُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ، إِذَا اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ . فَقَالَ « افْتَحْ . وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » قَالَ فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ . فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ . قَالَ ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ . فَقَالَ « افْتَحْ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » قَالَ فَذَهَبْتُ فَإِذَا هُوَ عُمَرُ . فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ . ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ . قَالَ فَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ « افْتَحْ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تَكُونُ » قَالَ فَذَهَبْتُ فَإِذَا هُوَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ . قَالَ فَفَتَحْتُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ . قَالَ وَقُلْتُ الَّذِي قَالَ . فَقَالَ: اللَّهُمَّ! صَبْرًا . أَوِ اللهُ الْمُسْتَعَانُ .

(...) حدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ حَائِطًا وَأَمَرَنِي أَنْ أَحْفَظَ الْبَابَ . بِمَعْنَى حَدِيثِ عُثْمَانَ بْنِ غِيَاثٍ .

28 — (2403) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Medîne bustanlarından bir bustân içinde bulunduğu esnâda bir yere dayanmış, beraberindeki bir değneyi de su ile çamur arasına dikmeğe uğraşır bir halde iken bir kimse kapunun açılmasını istedi. Rasûlullah :

— Kapuyu aç ve gelene cennetle müjdele buyurdu. Bir de bakdım ki gelen Ebû Bekr'dir. Ona kapuyu açdım ve kendisini cennetle müjdeledim. Sonra başka bir kimse daha kapunun açılmasını istedi. Rasûlullah yine :

— Kapuyu aç ve o gelen kimseyi cennetle müjdele buyurdu. Ben kapuya gitdim, orada Umer ile karşılaşdım. Umer'e kapuyu açdım ve kendisini cennetle müjdeledim. Sonra diğer bir insan daha kapunun açılmasını istedi. Bu sefer Peygamber oturdu da yine :

— Kapuyu aç ve ona meydana gelecek belâ ve imtihanlara karşı cennetle müjdele buyurdu. Ben kapuyu açmaya gittim ve orada Usmân İbn Affân ile karşılaşdım. Kapuyu açdım da kendisini cennetle müjdeledim ve Peygamber'in söylediği sözü söyledim. Bunun üzerine Usmân :

— Yâ Allâh! (Bu beliyyenin acılığına karşı bana) sabr ihsân et dedi. Yahut da: **KENDİSİNDEN YARDIM İSTENECEK ANCAK ALLAH'-DIR** (Yûsuf: 18) dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de **Ebû Mûsâ'nın**: Rasûlullah bir bustâna girdi. Bana da kapuda bekleyib muhâfaza etmemi emretti diye haber verdiği hadîsi (28 rakamlı) Usmân ibn Ğıyâs hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

٢٩ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ الْيَمَامِيُّ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ) عَنْ شَرِيكِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ . أَخْبَرَنِي أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ ؛ أَنَّهُ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ خَرَجَ . فَقَالَ : لَأَلْزَمَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، وَلَأَكُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هَـٰذَا . قَالَ فَجَاءَ الْمَسْجِدَ . فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا : خَرَجَ . وَجَّهَ هَهُنَا . قَالَ فَخَرَجْتُ عَلَىٰ إِثْرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ . حَتَّىٰ دَخَلَ بِئْرَ أَرِيسٍ . قَالَ فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ . وَبَابُهَا مِنْ جَرِيدٍ . حَتَّىٰ قَضَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَاجَتَهُ وَتَوَضَّأَ . فَقُمْتُ إِلَيْهِ . فَإِذَا هُوَ قَدْ جَلَسَ عَلَىٰ بِئْرِ أَرِيسٍ . وَتَوَسَّطَ قُفَّهَا ، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ ، وَدَلَّاهُمَا فِي الْبِئْرِ . قَالَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ . ثُمَّ انْصَرَفْتُ فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ . فَقُلْتُ : لَأَكُونَنَّ بَوَّابَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْيَوْمَ . فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَدَفَعَ الْبَابَ . فَقُلْتُ : مَنْ هَـٰذَا ؟ فَقَالَ : أَبُو بَكْرٍ . فَقُلْتُ : عَلَىٰ رِسْلِكَ . قَالَ ثُمَّ ذَهَبْتُ

فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! هَـٰذَا أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ . فَقَالَ « ائْذَنْ لَهُ ، وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » قَالَ فَأَقْبَلْتُ حَتَّىٰ قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ : ادْخُلْ . وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يُبَشِّرُكَ بِالْجَنَّةِ . قَالَ فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ . فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مَعَهُ فِي الْقُفِّ . وَدَلَّىٰ رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ . كَمَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ . وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ . ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ . وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقُنِي . فَقُلْتُ : إِنْ يُرِدِ اللهُ بِفُلَانٍ - يُرِيدُ أَخَاهُ - خَيْرًا يَأْتِ بِهِ . فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ . فَقُلْتُ : مَنْ هَـٰذَا ؟ فَقَالَ : عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ . فَقُلْتُ : عَلَىٰ رِسْلِكَ . ثُمَّ جِئْتُ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ : هَـٰذَا عُمَرُ يَسْتَأْذِنُ . فَقَالَ « ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » فَجِئْتُ عُمَرَ فَقُلْتُ : أَذِنَ وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ . قَالَ فَدَخَلَ فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْقُفِّ ، عَنْ يَسَارِهِ . وَدَلَّىٰ رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ . ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ : إِنْ يُرِدِ اللهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا - يَعْنِي أَخَاهُ -

يَأْتِ بِهِ . فَجَاءَ إِنْسَانٌ فَحَرَّكَ الْبَابَ . فَقُلْتُ : مَنْ هَـٰذَا ؟ فَقَالَ: عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ . فَقُلْتُ : عَلَىٰ رِسْلِكَ .
قَالَ وَجِئْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ . فَقَالَ « ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ . مَعَ بَلْوَىٰ تُصِيبُهُ » قَالَ فَجِئْتُ فَقُلْتُ :
ادْخُلْ . وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ . مَعَ بَلْوَىٰ تُصِيبُكَ . قَالَ فَدَخَلَ فَوَجَدَ الْقُفَّ قَدْ مُلِئَ . فَجَلَسَ
وُجَاهَهُمْ مِنَ الشِّقِّ الآخَرِ .

قَالَ شَرِيكٌ : فَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ : فَأَوَّلْتُهَا قُبُورَهُمْ .

(...) حَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ . حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ . حَدَّثَنِي
شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ . سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ : حَدَّثَنِي أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ هَـٰهُنَا .
(وَأَشَارَ لِي سُلَيْمَانُ إِلَىٰ مَجْلِسِ سَعِيدٍ، نَاحِيَةَ الْمَقْصُورَةِ) قَالَ أَبُو مُوسَىٰ : خَرَجْتُ أُرِيدُ رَسُولَ اللهِ ﷺ .
فَوَجَدْتُهُ قَدْ سَلَكَ فِي الْأَمْوَالِ . فَتَبِعْتُهُ فَوَجَدْتُهُ قَدْ دَخَلَ مَالًا . فَجَلَسَ فِي الْقُفِّ . وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ
وَدَلَّاهُمَا فِي الْبِئْرِ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ حَسَّانَ . وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ سَعِيدٍ : فَأَوَّلْتُهَا
قُبُورَهُمْ .

(...) حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَاقَ قَالَا : حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ . حَدَّثَنَا
مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ . أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ
أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا إِلَىٰ حَائِطٍ بِالْمَدِينَةِ لِحَاجَتِهِ . فَخَرَجْتُ فِي إِثْرِهِ .
وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ . وَذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ : قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ : فَتَأَوَّلْتُ
ذَلِكَ قُبُورَهُمْ اجْتَمَعَتْ هَـٰهُنَا . وَانْفَرَدَ عُثْمَانُ .

29 — ( ) .... : Saîd ibn Müseyyeb'den, (şöyle demişdir) : Bana Ebû Mûsâ el-Eş'arî şöyle haber verdi : Kendisi bir kerre abdest alıb dışarı çıkmış. Ebû Mûsâ (rivâyetine devam ederek) der ki : Evden çıkınca : Vallâhi bugün muhakkak Rasûlullah'dan ayrılmıyacağım ve bütün günümde mutlaka onun maiyyetinde olacağım diye ahdetdim. Râvî der ki : Ebû Mûsâ bu niyetle mescide geldi ve Peygamber'i sordu. Mescidde bulunanlar : Rasûlullah mescidden çıkdı ve şu cihete yönelib gitdi dediler. Ebû Mûsâ der ki : Bunun üzerine ben de mescidden çıkıb Rasûlullah'ı sora sora onun izi üzerinde gitdim. Nihâyet Rasûlullah'ı Erîs

kuyusu (nun bulunduğu bustân)'na girmiş buldum[21]. Ben de kuyunun yanına oturdum. Bu bustânın kapusu hurma dalından yapılmışdı. Nihâyet Rasûlullah hâcetini yerine getirib abdest aldı. Ben de kalkıb Rasûlullah'ın yanına vardım. Gördüm ki Rasûlullah (S) Erîs kuyusu üzerinde, kuyunun ağzındaki bileziğin ortasına oturmuş ve (serinlemek için) iki baldırını açarak kuyuya sarkıtmışdı. Ben Rasûlullah'a selâm verdim. Sonra geri dönüb kapunun yanına oturdum ve kendi kendime : Artık bugün ben Rasûlullah'ın kapucusu olurum diye karar verdim. Bu sırada Ebû Bekr geldi, kapuyu itdi. Ben :

— Kimdir o? diye sordum.

— Ebû Bekr, dedi. Ben :

— Biraz müsâade et dedim. Sonra gitdim :

— Yâ Rasûlallah! Şu bekliyen Ebû Bekr'dir (yanınıza gelmek için) izin istiyor dedim. Rasûlullah :

— Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele buyurdu. Hemen geriye döndüm ve Ebû Bekr'e :

— Gir! Hem Rasûlullah seni cennetle müjdeler dedim. Ebû Bekr girdi ve kuyu bileziğinde Rasûlullah'ın sağ tarafına isâbet eden yere oturdu. O da baldırlarını açarak Peygamber'in yaptığı gibi ayaklarını kuyuya sarkıtdı. Sonra ben (kapu yanındaki yerime) dönüb oturdum. Ben (evden çıkarken) kardeşimi[22] abdest alıb arkamdan bana yetişmek üzere bırakmışdım. Kardeşimi kasdederek kendi kendime : Allah fulân hakkında bir hayır murâd ederse şimdi onu da buraya getirir dedim. Bu sırada bir de bakdım ki bir insan kapuyu sallıyor.

— Kimdir o! dedim.

— Umer ibn Hattâb'dır! diye cevâb verdi.

— Biraz bekle dedim. Sonra Rasûlullah'a geldim, selâm verdim ve :

— Yâ Rasûlallah! Şu bekliyen Umer'dir, izin istiyor dedim. Rasûlullah :

— Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele buyurdu. Umer'e geldim ve :

— Sana izin verdi ve Rasûlullah seni cennetle müjdeliyor dedim. Umer de girdi ve kuyu ağzındaki bilezikde Rasûlullah'ın yanına onun sol tarafına isâbet eden yere oturdu. O da iki ayağını kuyuya sarkıtdı. Sonra ben kapu yanındaki yerime dönüb oturdum. Yine (kardeşimi ha-

21. *Erîs*, Medîne'de Kubâ köyüne yakın meşhûr bir bustândır. İçindeki kuyu da bustâna izâfetle *Erîs Kuyusu* diye anılmışdır. Hz. Usmân'ın halîfeliği zamanında Peygamber'den intikâl edegelen *hâtem*, halîfenin parmağından bu kuyuya düşmüşdü de bir daha bulunamamışdı.

22. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin, Ebû Ruhm ve Ebû Burde adlarında iki kardeşi vardı. Muhammed adında üçüncü bir kardeşi daha olduğu söylenir. Bunlar arasında en meşhûr olan Ebû Burde'dir, adı da Amr'dir. Burada hangisini kasdettiğini tasrîh etmemişdir.

tırlayarak) : Allah fulân hakkında hayır ve saâdet dilerse onu da buraya getirir dedim. Yine bir insan geldi kapuyu hareket etdirdi. Ben :

— Kimdir o? dedim.

— Usmân ibn Affân'dır dedi. Ben :

— Biraz bekle, dedim ve Peygamber'e gelib haber verdim. Peygamber :

— Ona izin ver ve kendisine isâbet edecek belâ ve imtihanla birlikde müjdele buyurdu. Ben de geldim ve Usmân'a :

— Gir! Rasûlullah seni, sana isâbet edecek belâ ve musîbetle birlikde cennetle müjdeliyor dedim. O da girdi. Fakat kuyu bileziğini dolmuş buldu da diğer tarafda onların karşısında oturdu [23].

Râvî Şerîk : Saîd ibn Müseyyeb : Ben bunu onların kabirleri ile te'vîl ettim dedi demişdir [24].

( ) Bana bu hadîsi Ebû Bekr ibn Ishâk tahdîs etdi. Bize Saîd ibn Ca'fer tahdîs etdi. Bana Suleymân ibn Bilâl tahdîs etdi. Bana Şerîk ibn Abdillâh tahdîs edib dedi ki : Ben Saîd ibn Müseyyeb'den işittim şöyle diyordu : Bana Ebû Mûsâ el-Eş'arî işte şurada tahdîs etdi. (Râvî Saîd ibn Ca'fer : Suleymân bana maksûre tarafındaki Saîd'in oturduğu yeri işâret ederek tahdîs etdi demişdir). Ebû Mûsâ dedi ki : Ben Rasûlullah'ı aramak üzere çıkdım. Nihâyet Peygamber'i bir milkin içine girmiş olduğunu hissettim. Ben de izinden giderek onu ta'kîb etdim ve kendisini hakîkaten bir milke girmiş buldum. Orada bulunan kuyunun ağzındaki bilezikde oturmuş, baldırlarını açmış ve iki ayağını da kuyunun içine doğru sarkıtmışdı... Bu râvî de hadîsi (29 rakamlı) Yahyâ ibn Hassân'ın hadîsi tarzında sevk etdi. Fakat Saîd ibn Müseyyeb'in : Ben bunu onların kabirleri olarak te'vîl ettim sözünü zikretmedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Şerîk ibn Abdillah'dan, o da Saîd ibn Müseyyeb'den, o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin : Rasûlullah bir gün bir ihtiyâcından dolayı Medîne'de bir bustâna çıkdı. Ben de onun izi üzerinde arkasından çıkdım... dediğini, Suleymân ibn Bilâl hadîsi tarzında nakletmişdir. Râvî bu hadîsde; İbn Müseyyeb'in : Ben bunu onların kabirleri olarak te'vîl etdim. Onların üçünün kabirleri işte şurada birleşdi, Usmân ise ayrı ve münferid kaldı dediğini zikretmişdir.

23. Haber verilen bu belâ ve mihnet bir mu'cize olarak Hz. Usmân'ın şehîd edilmesi fâciası ile tahakkuk etmişdir.

24. Saîd ibn Müseyyeb; ilk üç zâtın bir yere defn olunmalarını, Usmân'ın ise onlardan ayrı uzakca bir yerde defn olunmasını kasdediyor. İşte bu, sâdık olan firâset bâbındandır.

(٤) باب من فضائل علي بن أبي طالب رضي الله عنه

٣٠ – (٢٤٠٤) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وأبو جعفر محمد بن الصباح وعبيد الله القواريري
وسريج بن يونس كلهم عن يوسف بن الماجشون (واللفظ لابن الصباح). حدثنا يوسف، أبو سلمة
الماجشون. حدثنا محمد بن المنكدر، عن سعيد بن المسيب، عن عامر بن سعد بن أبي وقاص، عن
أبيه، قال: قال رسول الله ﷺ لعلي «أنت مني بمنزلة هارون من موسى. إلا أنه لا نبي بعدي».
قال سعيد: فأحببت أن أشافه بها سعدا. فلقيت سعدا. فحدثته بما حدثني عامر. فقال: أنا سمعته.
فقلت: آنت سمعته؟ فوضع إصبعيه على أذنيه فقال: نعم. وإلا، فاستكتا.

(4) ALİ İBN EBÎ TÂLİB'İN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

30 — (2404) .... : Âmir ibn Sa'd, babası Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dan, şöyle demişdir: Rasûlullah (S) Ali'ye hitâben: «Senin bana yakınlığın, Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı menzilesindedir. Şukadar ki benden sonra Peygamber yokdur» buyurdu [25].

25. «Ente minnî bi-menzileti Hârûne min Mûsâ = senin bana yakınlığın, Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı menzilesindedir». Min edâtının hadîsde zikrolunan bu nevine «min el-ittisâlî» denir ki iki müteallikın dâhil olduğu kelimeye bağlılığını ifâde eder. Binâenaleyh hadîsin ma'nâsı: Ey Ali, senin bana bağlılığın Hârûn'un Mûsâ'ya bağlılığı mesâbesindedir demek olur. «Şukadar ki benden sonra peygamber yokdur» sûretindeki istisnâ açık olarak gösterir ki Ali'nin peygamber'e hadîsde bildirilen nisbeti Peygamberlik yönünden bir bağlılık değildir. Sonra hilâfet cihetiyle bir ittisâl ve intisâb da kasd edilmeyib sâdece Peygamber'in hayâtında halef olması kasdedilmişdir.

Bu, şöyle olmuşdur: Peygamber Tebuk seferine çıkarken Ali'ye Medîne'de kalmasını ve bu seferin uzaklığı sebebiyle âile içinde bulunmasını emretmişdi. Bu sefer de cihâddan geri kalmak Ali'ye ağır gelince Peygamber, «senin bana bağlılığın, Hârûn'un Mûsâ'ya bağlılığı gibidir» diyerek âile içinde kendisine vekâlet etmesinin sebeb ve luzûmunu anlatmışdı. Nitekim Mûsâ Peygamber de Tûr'a çıkarken kardeşi Hârûn'a: «*Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslâh et, fesadcıların yoluna uyma*» (el-A'râf: 142) demişdi. Bu da hayâtda halef olmakdan ibâretdi.

Şuhalde şî'îlerin bu hadîs ile istidlâl ederek: Rasûlullah vefât etdikden sonra halîfelik Ali'ye âiddi şeklindeki iddiâları doğru değildir. Çünkü hadîsdeki haleflik, kendisi hayâtda iken muayyen bir süreye münhasır ve ayni zamanda âile efrâdı ve nihâyet Medîne üzerinde bir kaim makamlık hakkında bir haleflikdi. Bütün ümmet hakkındaki umûmî haleflik değildi.

«Kadı Iyâd der ki: Bu hadîs, Râfizıylerin, İmâmiyyenin ve diğer Şîa fırkalarının: Hılâfet Ali için bir hak idi, ve halîfelik Ali'ye vasiyyet olunmuşdu da'vâsında tutundukları hadîslerdendi. Sonra bu fırkalar kendi aralarında da ihtilâf etmişlerdir: Râfizıyler, bütün sahâbîleri, Ali'den başkasını öne geçirdiklerinden dolayı tekfir etmişlerdir. Bazısı daha ileri giderek kendi i'tikadlarınca, hakkını taleb husûsunda kıyâm etmediği için bizzât Ali'yi de kâfir saymışlardır. İşte bunlar sözleri redd olunmağa ve

Râvî Saîd ibn Müseyyeb şöyle dedi : Bu hadîsi bizzât Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın ağzından şifâhen almayı çok arzu etdim. Nihâyet Sa'd'a kavuşdum ve kendisine oğlu Âmir'in bana tahdîs etdiği bu hadîsi söyledim. Bunun üzerine Sa'd :

— Ben bu hadîsi Rasûlullah'dan işitdim dedi. Ben te'kîd için tekrar:

— Sen bizzât bunu işitdin mi? dedim. Sa'd iki parmağını iki kulağı üzerine koydu da :

— Evet. Şu kadar var ki artık kulaklarım sağırlaşdılar dedi.

٣١ — (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ،

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ. قَالَ: خَلَّفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! تُخَلِّفُنِي فِي النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ؟ فَقَالَ «أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟ غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي».

(...) وحدثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فِي هَذَا الْإِسْنَادِ.

31 — ( ) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Tebuk gazvesine çıkarken Ali ibn Ebî Tâlib'i Medîne'de vekîl bırakdı. Ali :

— Yâ Rasûlallah! Sen beni kadınlar ve çocuklar içinde mi bırakıyorsun? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Sen, kendinin benim tarafımdan, Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı

kendileri ile münâzara edilmeğe değmiyecek kadar zaîf mezhebli ve bozuk zihniyetli olanlardır... Bu inanca kail olanın küfründe hiç şüphe yokdur. Çünkü ümmetin hepsini ve birinci nesli tekfîr etmek, şerîatın naklini ibtâl etmek ve İslâmı yıkmakdır. Amma bu azgın zümrelerden mâadâsına gelince, onlar bu mesleke girmezler, İmâmiyye ve Mu'tezilenin bir kısmı : Sahâbiler Ali'den başkasını öne geçirmekde hatâ etmişlerdir, kâfir değillerdir, i'tikad ederler. Mu'tezile'nin bir kısmı da kendi görüşünce, *mefdûl*'un, *fâdıla* takdîmi câiz olduğu için, sahâbilerin hatâ ettiklerine kail olmazlar.

Hulâsa bu hadîsde onlardan hiçbiri lehine Ali'nin halîfe yapılması husûsunda bir hüccet yokdur. Fakat bunda Ali için bir fazîlet isbâtı vardır. Hadîsde Ali'nin başkalarından daha fazîletli olması, yahut başkalarının benzeri olması husûsuna da temâs yokdur. Ve yine bu hadîsde Peygamber'in kendisinden sonra Ali'yi halîfe yapmak istediğine de hiçbir delâlet yokdur. Çünkü Peygamber, bu sözü Ali'ye, ancak Tebuk gazvesine çıkarken Medîne'de vekil bırakdığı sırada söylemişdir. Buna da müşebbehun bîh olan Hârûn'un Mûsâ'dan sonra halîfe olmadığı te'yîd eder. Zira bilâkis Hârûn, Mûsâ daha hayâtda iken — târihçiler indinde meşhûr olduğuna göre — Mûsâ'nın vefâtından kırk yıl kadar önce vefât etmişdir. Onlar : Mûsâ, Hârûn'u ancak Rabbının mîkatına münâcat için gittiği sırada halef yapmışdır demişlerdir» (Nevevî).

menzilesinde olmana râzıy olmuyor musun? Şu kadar ki benden sonra Peygamber yokdur buyurdu.

( ) Bize Ubeydullah İbn Muâz tahdîs etdi. Bize babam tahdîs etdi. Bize Şu'be bu isnâdla tahdîs etdi.

٣٢ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن عباد (وتقاربا في اللفظ) . قالا : حدثنا حاتم (وهو ابن إسماعيل) عن بكير بن مسمار ، عن عامر بن سعد بن أبي وقاص ، عن أبيه ، قال : أمر معاوية بن أبي سفيان سعدا فقال : ما منعك أن تسب أبا التراب ؟ فقال : أما ما ذكرت ثلاثا قالهن له رسول الله ﷺ ، فلن أسبه . لأن تكون لي واحدة منهن أحب إلي من حمر النعم . سمعت رسول الله ﷺ يقول له ، خلفه في بعض مغازيه ، فقال له علي : يا رسول الله ! خلفتني مع النساء والصبيان ؟ فقال له رسول الله ﷺ « أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى . إلا أنه لا نبوة بعدي » . وسمعته يقول يوم خيبر « لأعطين الراية رجلا يحب الله ورسوله ، ويحبه الله ورسوله » قال فتطاولنا لها فقال « ادعوا لي عليا » فأتي به أرمد . فبصق في عينيه ودفع الراية إليه . ففتح الله عليه . ولما نزلت هذه الآية : فقل تعالوا ندع أبناءنا وأبناءكم [٣/آل عمران/٦١] دعا رسول الله ﷺ عليا وفاطمة وحسنا وحسينا فقال « اللهم ! هؤلاء أهلي » .

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا غندر عن شعبة . ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم . سمعت إبراهيم بن سعد عن سعد ، عن النبي ﷺ ؛ أنه قال لعلي « أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى » .

32 — ( ) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın oğlu Âmir, babası Sa'd'den : Sa'd (R) şöyle demişdir : Muâviyetu'bnu Ebî Sufyân, Sa'd'e emredib :

— Ebû Turâb'a sövmekden seni men' eden nedir? dedi. Bunun üzerine Sa'd :

— Rasûlullah'ın Ali'ye söylediği üç sözü hatırladığım müddetce ben Ali'ye asla sövmem. Allâh'a yemîn ederim ki, o kelimelerden bir dânesinin benim için olması, bana kırmızı develerden daha sevimli olurdu :

a. Ben bizzât Rasûlullah'dan Ali'ye hitâben söylerken işittim. Rasûlullah (S) gazvelerinden birinde Ali'yi (Medîne'de) kendine vekîl bırakmışdı. Ali de Peygamber'e :

— Yâ Rasûlallah! Beni kadınlar ve çocuklarla beraber geride mi bırakdın? dedi. Rasûlullah da ona hitâben :

— Sen kendinin, benim tarafımdan Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı menzilesinde olmana razıy olmuyor musun? Şukadar ki benden sonra Peygamber yokdur buyurdu.

b. Ve yine Rasûlullah'dan Hayber günü : «Sancağı öyle bir ere vereceğim ki o Allah'ı ve Rasûlunu sever. Allah ve Rasûlü de onu sever» buyururken işitdim .Bu söz üzerine bizler hepimiz o bayrağa nâil olmak ümidiyle boyunlarımızı uzadıb bekledik. Rasûlullah : «Ali'yi bana çağırın» buyurdu. Akıbinde Ali gözü hasta olduğu halde getirildi. Rasûlullah Ali'nin iki gözüne tükürdü ve sancağı kendisine teslîm etti. Netîcede Allah fethi ona nasîb etti.

c. Bir de şu : **«Artık sana bu ilim geldikden sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki : Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendilerimizi ve kendilerinizi çağıralım, sonra (hepimiz bir arada olarak) duâ ve niyâz edelim de Allâh'ın lâ'netini yalancıların üzerine okuyalım»** (Âlu Imrân : 61) mubâhale âyeti nâzil olduğu zaman Rasûlullah Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasen'i ve Huseyn'i çağırdı da : «Ya Allah! İşte bunlar benim ehlimdir» dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Şu'be'den, o da Sa'd ibn İbrâhîm'den, o da İbrâhîm ibn Sa'd'den, o da Sa'd'dan olmak üzere Peygamber'in Ali'ye hitâben : «Sen kendinin bana, Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı menzilesinde olmandan râzıy olmuyor musun?» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.

٣٣ – (٢٤٠٥) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيَّ) عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ، يَوْمَ خَيْبَرَ « لَأُعْطِيَنَّ هٰذِهِ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ . يَفْتَحُ اللهُ عَلَىٰ يَدَيْهِ » . قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ : مَا أَحْبَبْتُ الْإِمَارَةَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ . قَالَ فَتَسَاوَرْتُ لَهَا رَجَاءَ أَنْ أُدْعَىٰ لَهَا . قَالَ فَدَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ . فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا . وَقَالَ « امْشِ . وَلَا تَلْتَفِتْ . حَتَّىٰ يَفْتَحَ اللهُ عَلَيْكَ » . قَالَ فَسَارَ عَلِيٌّ شَيْئًا ثُمَّ وَقَفَ وَلَمْ يَلْتَفِتْ . فَصَرَخَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! عَلَىٰ مَاذَا أُقَاتِلُ النَّاسَ ؟ قَالَ « قَاتِلْهُمْ حَتَّىٰ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ . فَإِذَا فَعَلُوا ذٰلِكَ فَقَدْ مَنَعُوا مِنْكَ دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ . إِلَّا بِحَقِّهَا . وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ » .

33 — (2405) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) Hayber günü : «Andolsun şu bayrağı öyle bir kimseye vereceğim ki o Allah ve Rasûlunu sever. Allah feth ve zaferi onun elleri ile müyesser kılacakdır» buyurdu. Umer ibn Hattâb : Ben o gün müstesnâ, kumandanlığı arzu etmedim dedi. Yine Umer dedi ki : Ben sancağı teslîm almağa çağrılmamı ümid ederek bayrak için hırsla boynumu uza-

dıb bakdım. Rasûlullah Ebû Tâlib'in oğlu Ali'yi çağırdı ve sancağı ona verdi de: «Yürü! Allah sana fethi müyesser kılıncaya kadar arkana dönme» buyurdu. Râvî dedi ki: Bu emir üzerine Ali biraz yürüdü. Sonra durdu ve yüzünü geriye Rasûlullah'dan tarafa döndürmeksizin: Yâ Rasûlallah! O insanlarla neyi gerçekleşdirmek üzere mukatele edeceğim? diye bağırdı. Rasûlullah: «Onlar: EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLÂH diyerek Allah'dan başka hak ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allâh'ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye kadar onlarla harb et. Onlar bunu yapınca — muslimanlık hakkının gerekli kıldığı haddler müstesnâ — İslâm hakkı olmak üzere kanlarını, mallarını senden kurtarmışlardır. (Görünmeyen günâhlarından dolayı olan) hisâblarına gelince o (hisâbı görmek) Allah'a kalmışdır» buyurdu.

٣٤ - (٢٤٠٦) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن أبي حازم) عن أبي حازم، عن سهل. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد (واللفظ هذا). حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن) عن أبي حازم. أخبرني سهل بن سعد؛ أن رسول الله ﷺ قال يوم خيبر «لأعطين هذه الراية رجلا يفتح الله على يديه. يحب الله ورسوله. ويحبه الله ورسوله» قال فبات الناس يدوكون ليلتهم أيهم يعطاها. قال فلما أصبح الناس غدوا على رسول الله ﷺ. كلهم يرجون أن يعطاها. فقال «أين علي بن أبي طالب؟» فقالوا: هو، يا رسول الله! يشتكي عينيه. قال فأرسلوا إليه. فأتي به. فبصق رسول الله ﷺ في عينيه. ودعا له فبرأ. حتى كأن لم يكن به وجع. فأعطاه الراية. فقال علي: يا رسول الله! أقاتلهم حتى يكونوا مثلنا. فقال «انفذ على رسلك. حتى تنزل بساحتهم. ثم ادعهم إلى الإسلام. وأخبرهم بما يجب عليهم من حق الله فيه. فوالله! لأن يهدي الله بك رجلا واحدا خير لك من أن يكون لك حمر النعم».

34 — (2406) .... : Sehl ibn Sa'd (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) Hayber günü: «Ben şüphesiz bu sancağı öyle bir kimseye vereceğim ki Allah fethi onun iki eliyle müyesser kılacakdır. O, Allah'ı ve Rasûlünü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever» buyurdu. Bunun üzerine insanlar o gecelerini sancağın onlardan hangisine verileceği husûsunu konuşarak geçirdiler. Onların hepsi sancağın kendisine verilmesini umarak ertesi sabaha erişib Rasûlullah'ın huzûruna vardıklarında Rasûlullah: «Ali ibn Ebî Tâlib nerededir?» diye sordu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! O gözlerinden rahatsızdır dediler. «Ona haberci gönderin» buyurdu. Akıbinde Ali getirildi. Rasûlullah Ali'nin gözlerine tükürdü ve

ona duâ etdi. Ali'nin ağrısı sanki kendisinde hiçbir ağrı yokmuşcasına iyi oldu. Rasûlullah bayrağı ona teslîm etti. Bunun üzerine Ali :

— Yâ Rasûlallah! Hayber Yahûdîleri ile onlar da bizim gibi (muslimanlar) oluncaya kadar döğüşürüm! dedi. Rasûlullah da :

— (Yâ Ali)! Onların içine gir. Ağır ol, tâ ki sükûnetle Hayber'lilerin sâhasına iner (ordugâhını kurar) sın. Sonra da onları İslâma da'vet et ve İslâm husûsunda üzerlerine vâcib olan Allah haklarını onlara haber ver. **Allâh'a yemîn ederim ki ALLÂH'ın senin sayende bir tek kişiye hidâyet vermesi sana, senin bir çok kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır** buyurdu.

٣٥ – (٢٤٠٧) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حاتم (يعني ابن إسماعيل) عن يزيد بن أبي عبيد، عن سلمة بن الأكوع، قال: كان علي قد تخلف عن النبي ﷺ في خيبر. وكان رمدا. فقال: أنا أتخلف عن رسول الله ﷺ! فخرج علي فلحق بالنبي ﷺ. فلما كان مساء الليلة التي فتحها الله في صباحها، قال رسول الله ﷺ «لأعطين الراية، أو ليأخذن بالراية، غدا، رجل يحبه الله ورسوله، أو قال يحب الله ورسوله، يفتح الله عليه» فإذا نحن بعلي، وما نرجوه. فقالوا: هذا علي. فأعطاه رسول الله ﷺ الراية. ففتح الله عليه.

35 — (2407) .... : Selemteu'bnu'l-Ekva' (R) şöyle dedi : Ali, Hayber'de bir ara gözünden hasta olduğu için Peygamber'den geride bulunmuşdu da : Ben Rasûlullah'dan geride kalıyorum! demişti. Müteâkiben Ali çıktı ve Peygamber'e arkadan yetişdi. Nihâyet sabahında Allah'ın Hayber'in fethini müyesser kıldığı gecenin akşamı olunca, Rasûlullah (S) : «Muhakkak yarın sancağı öyle bir kimseye vereceğim yahut, yarın sancağı öyle bir kimse eline alacak ki onu Allah da, Rasûlü de sever. Yahut da : O, Allah'ı ve Rasûlunü sever. Allah fethi ona nasîb edecekdir» buyurdu. Biz kendisini ümid etmez bir halde bulunurken birden bire Ali ile karşılaşdık. Sahâbîler : İşte Ali! dediler. Müteâkiben Rasûlullah sancağı ona verdi ve netîcede Allah fethi ona müyesser kıldı.

٣٦ – (٢٤٠٨) حدثني زهير بن حرب وشجاع بن مخلد. جميعا عن ابن علية. قال زهير: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم. حدثني أبو حيان. حدثني يزيد بن حيان. قال: انطلقت أنا وحصين بن سبرة وعمر بن مسلم إلى زيد بن أرقم. فلما جلسنا إليه قال له حصين: لقد لقيت، يا زيد! خيرا كثيرا. رأيت رسول الله ﷺ. وسمعت حديثه. وغزوت معه. وصليت خلفه. لقد لقيت، يا زيد! خيرا كثيرا. حدثنا، يا زيد! ما سمعت من رسول الله ﷺ. قال: يا ابن أخي! والله! لقد كبرت سني. وقدم عهدي. ونسيت بعض الذي كنت أعي من رسول الله ﷺ. فما حدثتكم فاقبلوا. وما لا، فلا تكلفونيه. ثم قال: قام رسول الله ﷺ يوما فينا خطيبا. بماء يدعى خما. بين مكة والمدينة. فحمد الله وأثنى عليه، ووعظ وذكر. ثم قال «أما بعد. ألا أيها الناس! فإنما أنا بشر يوشك أن يأتي رسول ربي فأجيب. وأنا تارك فيكم ثقلين: أولهما كتاب الله فيه الهدى والنور فخذوا بكتاب الله. واستمسكوا به» فحث على كتاب الله ورغب فيه. ثم قال «وأهل بيتي. أذكركم الله في أهل بيتي. أذكركم الله في أهل بيتي. أذكركم الله في أهل بيتي». فقال له حصين: ومن أهل بيته؟ يا زيد! أليس نساؤه من أهل بيته؟ قال: نساؤه من أهل بيته. ولكن أهل بيته من حرم الصدقة بعده. قال: ومن هم؟ قال: هم آل علي، وآل عقيل، وآل جعفر، وآل عباس. قال: كل هؤلاء حرم الصدقة؟ قال: نعم.

(..) وحدثنا محمد بن بكار بن الريان. حدثنا حسان (يعني ابن إبراهيم) عن سعيد بن مسروق، عن يزيد بن حيان، عن زيد بن أرقم، عن النبي ﷺ. وساق الحديث بنحوه، بمعنى حديث زهير.

(..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن فضيل. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. كلاهما عن أبي حيان، بهذا الإسناد، نحو حديث إسماعيل. وزاد في حديث جرير «كتاب الله فيه الهدى والنور. من استمسك به، وأخذ به، كان على الهدى. ومن أخطأه، ضل».

36 — (2408) .... : Yezîd ibn Hayyân tahdîs edib dedi ki : Ben, Husayn ibn Sebre ve Umer ibn Muslim beraberce Zeyd ibn Erkam'a gitdik. Onun yanına oturduğumuzda, Husayn ona hitâben : Yâ Zeyd! Andolsun ki sen çok hayra nâil oldun. Zira sen Rasûlullah'ı gördün, onun sözünü işitdin, onun maiyyetinde gazâya gitdin ve onun arkasında namaz kıldın. Andolsun ki sen yâ Zeyd! Çok hayra kavuşdun. Yâ Zeyd! Sen biz-

lere Rasûlullah'dan işitdiklerini tahdîs et dedi. Zeyd ibn Erkam: Ey kardeşimin oğlu! Allâh'a yemîn ederim, benim yaşım hakîkaten ilerlemiş ve bilgim eskimişdir ve ben Rasûlullah'dan hâfızamda tutmakda olduğum bilgilerin bir kısmını unutmuş haldeyim. Binâenaleyh benim sizlere söylediğim şeyleri kabûl edin, söylemediklerime gelince siz beni onlarla mükellef tutmayın dedi ve sonra şöyle anlatdı:

Mekke ile Medîne arasındaki **Humm**[26] denilen bir su başında bulunurken bir gün Rasûlullah (S) aramızda hutbe îrâd etmek üzere ayağa kalkdı. Allah'a hamdü senâ etdi, öğüdler verib hatırlatmalar yapdı. Sonra: «**Amma ba'du.** Haberiniz olsun ki ey insanlar, ben ancak bir beşerim. Rabbımın elçisinin gelmesi ve benim de ona icâbet etmekliğim yaklaşıyor (yani vefatım yakındır). Ben sizde iki ağır emânet bırakıyorum. Bunların birincisi ALLÂH'IN KİTÂBI'dır. Onda mutlak hidâyet ve nûr vardır. Binâenaleyh sizler Allâh'ın kitâbını tutunuz ve ona sımsıkı yapışınız» buyurdu. Böylece Allâh'ın kitâbına teşvîk edib gönülleri ona rağbet etdirdi. Sonra da şöyle buyurdu: «Diğeri de **Ehlu Beytim**'dir. Ben Ehlu Beytim hakkında sizlere Allâh'ı hatırlatıyorum. Ehlu Beytim hakkında sizlere Allâh'ı hatırlatıyorum. Ehlu Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum»!

Husayn, Zeyd ibn Erkam'a:

— Yâ Zeyd! Peygamber'in Ehlu Beyti kimlerdir? Onun kadınları da onun Ehlu Beytinden değiller mi? dedi. Zeyd:

— Peygamber'in kadınları da onun Ehlu Beytindendirler. Ve lâkin onun asıl Ehlu Beyti kendisinden sonra sadaka almaları harâm olanlardır dedi[27].

Husayn:

— Peki onlar kimlerdir? diye sorunca Zeyd:

— Onlar Ali hanedânı, Akîl hanedanı, Ca'fer hanedanı ve Abbâs hanedânıdır dedi. Husayn tekrar:

26. *Humm*, Cuhfe'den üç mil mesâfede bir meşe ağacıdır. Orada o meşe ağacına izâfe edilen meşhûr bir göl vardır. O göle *Ğadîru Humm* da denilir.

«Ğadîru Humm, Harâmeyn arasında Cuhfe'ye üç mil mesâfede bir yerdir. Yahut Humm bu yerde bir meşe ismidir. Onda bir göl vardır ki suyu zehirlidir...» (*Kamûs Ter.*).

27. Kadı Iyâd der ki: Yani onun kadınları onun evinin ahâlisindendir. Bunlardan murâd: «Ancak onun Ehlu Beyti, ehli ve kendinden sonra sadaka almaları harâm olan asabesidir» hükmü değildir. Yani onlar Umeyye halîfelerinin, yüce Allâh'ın kendilerine tahsîs buyurmuş olduğu sadakadan mahrûm bırakdıkları kimselerdir. Halbuki Rasûlullah ile dört halîfe günlerinde bu pay kendileri için ayrılır dururdu. Bu ma'nâya «kendisinden sonra» sözünden dolayı gidiliyor. Bir de Zeyd ibn Erkam'ın, bu devreye idrâk edinceye kadar yaşamış olmasından. Çünkü Zeyd ibn Erkam 68 hicrî yılında vefât etmişdir. Bununla beraber Zeyd'in bu sözü, insanların kirlerinden ibâret olan sadakayı (yani zekâtı) almaları kendilerine harâm olan kimseler ma'nâsına gelmesi de muhtemeldir. Bu da bundan başka bir rivâyetde yine Zeyd ibn Erkam'dan müfesser olarak gelmişdir (Ubbî).

— Bunların hepsine sadaka almak harâm kılınmış mıdır? dedi. Zeyd de:

— Evet, (harâm kılınmışdır) dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Zeyd ibn Hayyân'dan, o da Zeyd ibn Erkam'dan, o da Peygamber'den olmak üzere hadîsi yukarıdaki Zuheyr'in hadîsi ma'nâsıyla o tarzda sevk ve rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Ebû Hayyân'dan bu isnâd ile İsmâîl ibn İbrâhîm'in (36 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerden Cerîr'in hadîsinde, «(birincisi) ALLÂH'IN KİTÂBI'dır. Onda ancak mutlak hidâyet ve nûr vardır. Her kim ona sıkı yapışır ve iyi tutarsa mutlak hidâyet üzere bulunur. Her kim de ona tutunmazsa sapmış gitmişdir» ifâdelerini ziyâde etmişdir.

٣٧ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارِ بْنِ الرَّيَّانِ . حَدَّثَنَا حَسَّانُ (يَعْنِي ابْنَ إِبْرَاهِيمَ) عَنْ سَعِيدٍ (وَهُوَ ابْنُ مَسْرُوقٍ) ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَيَّانَ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ . قَالَ : دَخَلْنَا عَلَيْهِ فَقُلْنَا لَهُ : لَقَدْ رَأَيْتَ خَيْرًا . لَقَدْ صَاحَبْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَصَلَّيْتَ خَلْفَهُ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ أَبِي حَيَّانَ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « أَلَا وَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ : أَحَدُهُمَا كِتَابُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . هُوَ حَبْلُ اللهِ . مَنِ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدَى . وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلَى ضَلَالَةٍ » . وَفِيهِ : فَقُلْنَا : مَنْ أَهْلُ بَيْتِهِ ؟ نِسَاؤُهُ ؟ قَالَ : لَا . وَايْمُ اللهِ ! إِنَّ الْمَرْأَةَ تَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ الْعَصْرَ مِنَ الدَّهْرِ (٢) . ثُمَّ يُطَلِّقُهَا فَتَرْجِعُ إِلَى أَبِيهَا وَقَوْمِهَا . أَهْلُ بَيْتِهِ أَصْلُهُ ، وَعَصَبَتُهُ الَّذِينَ حُرِمُوا الصَّدَقَةَ بَعْدَهُ » .

37 — ( ) .... : Buradaki râvî de Yezîd ibn Hayyân'dan, o da Zeyd ibn Erkam'dan olmak üzere onun: Zeyd ibn Erkam'ın yanına girdik ve ona: Andolsun ki sen büyük bir hayra nâil oldun: Şüphesiz sen, Rasûlullah (S) ile arkadaşlık etdin ve onun arkasında namaz kıldın... dediğini rivâyet edib, bundan evvelki Ebû Hayyân hadîsi tarzında hadîsin tamâmını sevk eylemişdir. Şukadar ki burada; «haberiniz olsun ben size iki ağır emânet bırakıyorum. Onların biri, Azîz ve Celîl olan ALLÂH'IN KİTÂBI'dır. O, (gökden yere uzayan) Allâh'ın ipidir. Her kim ona tâbi' olursa, muhakkak doğru yolda olur. Her kim de onu terk ederse dalâlet üzerinde olur» buyurmuşdur.

Yine bu hadîsde: «Biz: Onun Ehlu Beyti kimlerdir? Kadınları mı? diye sorduk. Zeyd: Hayır. Allâh'a yemîn ederim ki, kadın, zamandan bir ikindi vaktı kadar erkekle beraber bulunur, sonra da kocası onu boşar da bu sebeble kadın tekrar babasına ve kavmine döner. Onun (yani Pey-

gamber'in) Ehlu Beyti, onun aslıdır ve kendisinden sonra sadaka almaları harâm kılınmış olan asabesidir» ifâdeleri vardır[28].

٣٨ – (٢٤٠٩) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني ابن أبي حازم) عن أبي حازم، عن سهل بن سعد. قال: استعمل على المدينة رجل من آل مروان. قال فدعا سهل بن سعد. فأمره أن يشتم عليا. قال فأبى سهل. فقال له: أما إذ أبيت فقل: لعن الله أبا التراب. فقال سهل: ما كان لعلي اسم أحب إليه من أبي التراب. وإن كان ليفرح إذا دعي بها. فقال له: أخبرنا عن قصته. لم سمي أبا تراب؟ قال: جاء رسول الله ﷺ بيت فاطمة. فلم يجد عليا في البيت. فقال «أين ابن عمك؟»

فقالت: كان بيني وبينه شيء. فغاضبني فخرج. فلم يقل عندي. فقال رسول الله ﷺ لإنسان «انظر. أين هو؟» فجاء فقال: يا رسول الله! هو في المسجد راقد. فجاءه رسول الله ﷺ وهو مضطجع. قد سقط رداؤه عن شقه. فأصابه تراب. فجعل رسول الله ﷺ يمسحه عنه ويقول «قم أبا التراب! قم أبا التراب!».

38 — (2409) .... : Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Mervân âilesinden bir kimse Medîne üzerine vâlî ta'yîn olunmuşdu. Bu vâlî (bir gün), Sehl ibn Sa'd'ı çağırdı da ona Ali'ye sövmesini emretdi. Sehl de sövmekden çekindi. Bunun üzerine vâlî ona: Sövmekden çekindiğinde ise: Allah Ebû Turâbe lâ'net etsin deyiver dedi. Sehl de cevâben: Ali'nin Ebû Turâb kadar hoşlandığı hiçbir isim yokdu. Biri «Ebû Turâb!» diye çağırınca pek ziyâde sevinirdi dedi. Bu sefer vâlî, Sehl'e: Bu ismin konulması hâdisesini bize haber ver, Ali niçin Ebû Turâb diye isimlendirildi? dedi. Sehl şöyle anlatdı:

Rasûlullah (S) bir gün kızı Fâtıma'nın evine geldi. Kocası Ali'yi evde bulamadı. «Amucanın oğlu nerde?» diye sordu. Fâtıma: Aramızda bir şey geçdi, biribirimize öfkelendik. Bu yüzden o gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı da çıkıb gitdi dedi. Rasûlullah bir insana[29]: «Bak, o nerede?» buyurdu. O zât (gidib) geldi ve: Yâ Rasûlallah! O mescidde uyumakdadır dedi. Bunun üzerine Rasûlullah mescide Ali'nin yanına geldi. Bakdı ki Ali yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vucûdu toprağa bulanmış halde! Rasûlullah: «Ebû Turâb! Kalk, Ebû Turâb! Kalk»[30] diye diye bedeninden toprağı silkmeğe başladı.

28. Ehlu Beyt Kur'ân'ın şu: el-Ahzâb: 33; eş-Şûrâ: 23 üncü âyetlerinde ve bunların tefsîrlerinde zikredilmişdir.

29. Sözün sevkinden anlaşıldığı üzere gönderilen bu insan Sehl ibn Sa'd'ın kendisidir.

30. Rasûlullah'ın, kendi damadını böyle bir künye ile künyelemesi mizah ve bu vesile ile kendisini taltîfdir. Bununla beraber bu künyelemede insanın âkıbeti bakımından düşündürücü hikmetler de yok değildir.

(٥) باب في فضل سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه

٣٩ - (٢٤١٠) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَرِقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَقَالَ: لَيْتَ رَجُلًا صَالِحًا مِنْ أَصْحَابِي يَحْرُسُنِي اللَّيْلَةَ. قَالَتْ وَسَمِعْنَا صَوْتَ السِّلَاحِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ هَذَا؟» قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! جِئْتُ أَحْرُسُكَ.

قَالَتْ عَائِشَةُ: فَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى سَمِعْتُ غَطِيطَهُ.

(5) SA'D İBN EBÎ VAKKAS'IN (R) FAZÎLETİ HAKKINDA BÂB

39 — (2410) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gece uyuyamadı da: «Keşki sahâbîlerimden elverişli bir kimse bu gece beni muhâfaza etseydi» dedi. Biz de tam bu sırada bir silâh sesi işitdik. Bunun üzerine Rasûlullah:

— O kimdir? diye seslendi,

— Sa'd ibn Ebî Vakkas'dır yâ Rasûlallah! Seni bekleyib muhâfaza edeyim diye geldim dedi.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah uyudu, hatta biz onun horlamasını işitdik[31].

31. Tirmizi'nin hadisinde Hz. Âişe: *«Allah seni insanlardan koruyacakdır...»* (el-Mâide: 67) âyeti nâzil oluncaya kadar Rasûlullah kendisini muhâfaza ettirirdi demişdir. Bu rivâyete göre Peygamber bu âyet geldikden sonra muhâfazaya luzûm görmemişdir. Bunun târihine gelince, Rasûlullah Bedr, Uhud, Handek, Hayber, Vâdi'l-Kurâ, Kazâ Umresi, Huneyn seferlerinde kendisini bekleterek korumuşdur. Bu cihetle yukarıki âyet Huneyn harbinden sonra nâzil olmuş demek oluyor. Taberânî Mu'cem'inde: Mekke'nin fethinden sonra Peygamber'in nevbetini amucası Abbâs bekledi. *«Allah seni insanlardan koruyacakdır»* va'dinden sonra bırakıldı, sûretindeki rivâyeti de âyetin Huneyn'den sonra nâzil olduğunu ve artık nevbetci bekletmeğe son verildiğini te'yîd eder.

Siyer müellifleri Peygamber'in bekçiliğini yapan muhâfızlarının isimlerini aramışlar ve şu isimleri bildirmişlerdir: Sa'd ibn Muâz, Muhammed ibn Mesleme, Zubeyr, Ebû Eyyûb Ensârî, Zekvân, Edrâ' ve Edrâ'nın oğlu Mıhcân, Abbâd ibn Beşîr, Abbâs, Ebû Reyhâne.

Hz. Âişe'nin bu hadislerinden:

a. Devlet başkanının hayâtını korumak millete borç olduğu;

b. Düşmandan sakınmanın meşrûiyeti;

c. Sebeblere yapışmanın, tevekküle mâni' olmadığı hükümleri çıkarılmışdır. Çünkü sebeblere tutunub tedbîr almak zâhire ve bedene, tevekkül ise kalb ile ilgili olan ayrı ayrı şeylerdir.

٤٠ - (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن يحيى بن سعيد، عن عبدالله بن عامر بن ربيعة؛ أن عائشة قالت: سهر رسول الله ﷺ، مقدمه المدينة، ليلة. فقال «ليت رجلا صالحا من أصحابي يحرسني الليلة» قالت: فبينا نحن كذلك سمعنا خشخشة سلاح. فقال «من هذا؟» قال: سعد بن أبي وقاص. فقال له رسول الله ﷺ «ما جاء بك؟» قال: وقع في نفسي خوف على رسول الله ﷺ. فجئت أحرسه. فدعا له رسول الله ﷺ. ثم نام.
وفي رواية ابن رمح: فقلنا: من هذا؟

(...) حدثناه محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. سمعت يحيى بن سعيد يقول: سمعت عبدالله ابن عامر بن ربيعة يقول: قالت عائشة: أرق رسول الله ﷺ ذات ليلة. بمثل حديث سليمان بن بلال.

40 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Medîne'-ye geldiği zaman (düşman saldırısından endîşe ederek) bir gece uyuyamadı da : «Keşki sahâbîleriınden elverişli bir kişi bu gece beni muhâfaza etseydi» dedi. Biz bu hal üzere bulunduğumuz sırada birden bir silâh şakırdısı işitdik. Bunun üzerine Rasûlullah :

— O kimdir? diye seslendi. O insan :

— Sa'd ibn Ebî Vakkas! dedi. Rasûlullah ona :

— Sana ne oldu ki? diye sordu. Sa'd :

— Gönlüme Rasûlullah'ın hayâtı üzerine bir endîşe düşdü de seni bekleyib muhâfaza edeyim diye geldim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah, Sa'd'a duâ etti. Sonra uyudu.

Muhammed ibn Rumh'un rivâyetinde : Biz bu kimdir? dedik tarzındadır.

( ) .... : Burada da Âmir ibn Rabîa, Âişe'nin : Bir gece Rasûlullah uyuyamadı... diye rivâyet ettiği hadîsi (39 rakamlı) Suleymân ibn Bilâl hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

٤١ — (٢٤١١) حدثنا منصور بن أبي مزاحم. حدثنا إبراهيم (يعني ابن سعد) عن أبيه، عن عبد الله بن شداد. قال: سمعت عليا يقول: ما جمع رسول الله ﷺ أبويه لأحد، غير سعد بن مالك. فإنه جعل يقول له، يوم أحد «ارم. فداك أبي وأمي».

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا أبو كريب وإسحق الحنظلي عن محمد ابن بشر، عن مسعر. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن مسعر. كلهم عن سعد بن إبراهيم، عن عبد الله بن شداد، عن علي، عن النبي ﷺ. بمثله.

41 — (2411) .... : Abdullah ibn Şeddâd dedi ki: Ben Ali'den işitdim şöyle diyordu: Rasûlullah (S), hiç bir kişiye fedâ etmek üzere babasını anasını birleşdirmedi. Yalnız Sa'd ibn Mâlik (yani Sa'd ibn Ebi Vakkas) müstesnâ. Çünkü Rasûlullah Uhud günü ona: «Babam, anam sana fedâ olsun! at!» demeğe başladı.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîleri de hepsi Sa'd ibn İbrâhîm'den, o da Abdullah ibn Şeddâd'dan, o da Ali'den, o da Peygamber'-den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

٤٢ — (٢٤١٢) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن يحيى (وهو ابن سعيد) عن سعيد، عن سعد بن أبي وقاص قال: لقد جمع لي رسول الله ﷺ أبويه يوم أحد.

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد وابن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. كلاهما عن يحيى بن سعيد، بهذا الإسناد.

(...) حدثنا محمد بن عباد. حدثنا حاتم (يعني ابن إسماعيل) عن بكير بن مسمار، عن عامر بن سعد، عن أبيه؛ أن النبي ﷺ جمع له أبويه يوم أحد. قال: كان رجل من المشركين قد أحرق المسلمين. فقال له النبي ﷺ «ارم. فداك أبي وأمي» قال فنزعت له بسهم ليس فيه نصل. فأصبت جنبه فسقط. فانكشفت عورته. فضحك رسول الله ﷺ. حتى نظرت إلى نواجذه.

42 — (2412) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkas (R): Rasûlullah (S)

Uhud günü beni taltîf ve tebcîl için babası ile anasını birlikde zikretdi dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Yahyâ ibn Saîd'den bu isnâdla rivâyet etdiler.

( ) .... : Âmir ibn Sa'd, babasından : Peygamber Uhud günü Sa'd için babasını, anasını beraber zikretmişdir. Sa'd şöyle dedi : Müşriklerden bir kimse vardı ki o gün muslimanlara ağır basıb onlarda hayli can yakmışdı. Peygamber Sa'd'e hitâben : «Babam, anam sana feda olsun, at!» dedi. Ben o muşrik için aşağısında yere saplamak için demiri olmayan bir ok çekib fırlatdım ve böğründen isâbet ettirdim. Hemen yere düşdü ve avret yeri açıldı. Düşmanın vurulması sebebiyle Rasûlullah ferahlayıb gülümsedi. Hatta gülerken azı dişlerine bakdım.

٤٣ – (١٧٤٨) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى . حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ . حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنِي مُصْعَبُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّهُ نَزَلَتْ فِيهِ آيَاتٌ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ : حَلَفَتْ أُمُّ سَعْدٍ أَنْ لَا تُكَلِّمَهُ أَبَدًا حَتَّىٰ يَكْفُرَ بِدِينِهِ . وَلَا تَأْكُلَ وَلَا تَشْرَبَ . قَالَتْ : زَعَمْتَ أَنَّ اللهَ وَصَّاكَ بِوَالِدَيْكَ . وَأَنَا أُمُّكَ . وَأَنَا آمُرُكَ بِهَـٰذَا .

قَالَ : مَكَثَتْ ثَلَاثًا حَتَّىٰ غُشِيَ عَلَيْهَا مِنَ الْجَهْدِ . فَقَامَ ابْنٌ لَهَا يُقَالُ لَهُ عُمَارَةُ . فَسَقَاهَا . فَجَعَلَتْ تَدْعُو عَلَىٰ سَعْدٍ . فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْقُرْآنِ هَـٰذِهِ الْآيَةَ : وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي [٣١/لقمان/١٥] وَفِيهَا: وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا .

قَالَ : وَأَصَابَ رَسُولُ اللهِ ﷺ غَنِيمَةً عَظِيمَةً . فَإِذَا فِيهَا سَيْفٌ فَأَخَذْتُهُ . فَأَتَيْتُ بِهِ الرَّسُولَ ﷺ . فَقُلْتُ : نَفِّلْنِي هَـٰذَا السَّيْفَ . فَأَنَا مَنْ قَدْ عَلِمْتَ حَالَهُ . فَقَالَ « رُدَّهُ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُ » فَانْطَلَقْتُ . حَتَّىٰ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُلْقِيَهُ فِي الْقَبَضِ لَامَتْنِي نَفْسِي ، فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ . فَقُلْتُ: أَعْطِنِيهِ . قَالَ فَشَدَّ لِي صَوْتَهُ « رُدَّهُ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُ » قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ [٨/الأنفال/١] .

قَالَ : وَمَرِضْتُ فَأَرْسَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَانِي . فَقُلْتُ : دَعْنِي أُقَسِّمْ مَالِي حَيْثُ شِئْتُ . قَالَ فَأَبَىٰ . قُلْتُ : فَالنِّصْفَ . قَالَ فَأَبَىٰ . قُلْتُ : فَالثُّلُثَ . قَالَ فَسَكَتَ . فَكَانَ ، بَعْدُ ، الثُّلُثُ جَائِزًا .

قَالَ : وَأَتَيْتُ عَلَىٰ نَفَرٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرِينَ . فَقَالُوا: تَعَالَ نُطْعِمْكَ وَنَسْقِيكَ خَمْرًا . وَذَٰلِكَ قَبْلَ أَنْ تُحَرَّمَ الْخَمْرُ . قَالَ فَأَتَيْتُهُمْ فِي حَشٍّ ـ وَالْحَشُّ الْبُسْتَانُ ـ فَإِذَا رَأْسُ جَزُورٍ مَشْوِيٌّ عِنْدَهُمْ ، وَزِقٌّ مِنْ خَمْرٍ . قَالَ فَأَكَلْتُ وَشَرِبْتُ مَعَهُمْ . قَالَ فَذُكِرَتِ الْأَنْصَارُ وَالْمُهَاجِرُونَ عِنْدَهُمْ . فَقُلْتُ : الْمُهَاجِرُونَ

خَيْرٌ مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ فَأَخَذَ رَجُلٌ أَحَدَ لَحْيَيِ الرَّأْسِ فَضَرَبَنِي بِهِ فَجَرَحَ بِأَنْفِي. فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ. فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيَّ - يَعْنِي نَفْسَهُ - شَأْنَ الْخَمْرِ: إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ [المائدة/٥/٩٠].

43 — (1748) .... : Mus'ab ibn Sa'd, babasından tahdîs etti ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkas hakkında Kur'ân'dan bir çok âyetler inmişdir: Sa'd (R) dedi ki: Sa'd'ın annesi, Sa'd İslâm dininden dönmedikce ebeden onunla konuşmayacağına, yemiyeceğine ve içmiyeceğine yemîn etti de: Sen, Allah sana ana ve babana iyilik vasiyyet ettiğini söyledin. Ben de senin ananım. Ben de seni bununla (yani dîni terk ile) emrediyorum dedi. Sa'd dedi ki: Anam üç gün bekledi. Nihâyet açlıkdan bayıldı. Hemen Umâre adındaki bir oğlu kalkıb kendisine su içirdi. Müteâkiben anam, ben Sa'd aleyhine bedduâ etmeğe başladı. İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâh Kur'ân'daki şu âyeti indirdi: **«Biz insana ana ve babasını tavsiye etdik. Onun anası kendisini za'f üstüne za'f ile taşımışdır. Sütden ayrılması da iki yıl sürmüşdür. Bana ve ana-babana şükret. Dönüşün ancak banadır (dedik). Eğer onlar sence ilimde yeri olmadık bir şeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itâat etme. Onlarla dünyâda iyi geçin...»** (Lukmân: 14-15) [32].

32. Bu ana ve babaya iyilik tavsiyesi Kur'ân'ın üç sûresinde bazı lafız farkları ile tekrar edilmişdir:

a. *«Biz insana ana ve babasına güzellik tavsiye etdik. Eğer onlar; hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa kendilerine itâat etme. Dönüşünüz ancak banadır. Binâenaleyh ne yapar idiyseniz size ben haber vereceğim»* (el-Ankebût: 8).

b. Lukmân sûresi: 14-15; meâli hadîsin metni içinde verildi.

c. *«Biz insâna ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye etdik. Anası onu zahmetle taşıdı. Onu zahmetle de doğurdu. Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır. Nihâyet o, yiğitlik çağına erdiği, kırk yıla ulaşdığı zaman (şöyle) demişdir: Ey Rabbım! Gerek beni, gerek ana ve babamı ni'metlendirdiğine şükretmemi, senin râzıy olacağın iyi amellerde bulunmamı bana ilhâm et. Zürriyyetim hakkında da benim için salâh nasîb et. Şüphesiz ben sana döndüm. Şüphesiz ben teslîm olanlardanım»* (el-Ahkâf: 15).

Her üç sûredeki âyetlerin gereği ana-babaya kâfir olsalar bile mutlak sûretde ihsân ve itâatdır. Yalnız şirkde değil. Şirk husûsunda isyân vâcibdir.

Sa'd ibn Ebî Vakkas bu âyet hâssaten benim hakkımda nâzil oldu diyerek bu vak'ayı başka bir rivâyetinde daha tafsîlli olarak şöyle bildirmişdir: «Ben anama hürmet ve itâat eder bir evlâd idim. Ben musliman olunca anam bana:

— Yâ Sa'd! İşlediğin bu iş ne işdir? ya sen bu yeni dînini bırakırsın, yahut da ben yemem, içmem ve nihâyet ölürüm. Sen de benim yüzümden: Ey anasının kaatili! diye ayıblanırsın dedi. Ben de:

— Ey ana, böyle yapma! İyi bil ki ben dînimi bırakmam dedim. Ve iki gün, iki gece bekledim. Kadın ne yedi, ne içdi. Bunun üzerine:

— Vallâhi ana iyi bil ki senin yüz canın olsa da bunlar birer birer çıksa ben bu dinimi yine bırakmam. Artık sen ister ye, ister yeme dedim. Anam bu azmimi görünce yemek yedi. Bunun üzerine yukarıki âyet nâzil oldu».

Sa'd, ilk musliman olan altı kişiden sonra yedinci olarak musliman olmuşdur.

Bu âyetin içinde : «Onlarla dünyâda iyi geçin» emri de vardır. Yine Sa'd şöyle dedi : Rasûlullah (S) büyük bir ganîmet malı ele geçirmişti. O ganîmetlerin içinde bir kılıç gördüm ve onu aldım. Akibinde onu Rasûlullah'a getirib : Bu kılıcı fazladan olarak ver, ben hâlini iyi bildiğin bir kimseyim dedim. Rasûlullah : «Onu aldığın yere koy!» buyurdu. Derhal geri döndüm. Nihâyet onu ganîmet mallarının toplandığı yere atmak isteyince nefsim beni dürtdü de tekrar Peygamber'in yanına döndüm ve yine : Onu bana ver! dedim. Rasûlullah bu sefer sesini bana karşı şiddetlendirerek : «Onu nerden aldıysan oraya iâde et!» buyurdu. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah : **«Sana harb ganîmetlerini sorarlar. De ki : Ganîmetler Allah'ın ve Rasûlunundur. O halde tam mu'minler iseniz Allah'dan korkun, aranızı düzeltin, Allah'a ve Rasûlüne itâat edin»** (el-Enfâl : 1) âyetini indirdi.

Yine Sa'd şöyle dedi : Ben hastalanmıştım. Peygamber'e haber gönderdim, o da bana hasta ziyâretine geldi. Ben : Beni serbest bırak da malımı istediğim yere taksîm edeyim dedim. Rasûlullah bu dediğimi kabûl etmeyib çekindi. Ben : Malımın yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah yine kabûl etmedi. Ben : Üçde birini? diye sordum. Rasûlullah sükût etti. Bundan sonra üçde bir (vasiyyet ve sadaka etmek) câiz oldu.

Yine Sa'd şöyle dedi : Ben Ensâr ve Muhâcirlerden bir cemâatın yanına gelmişdim. Onlar bana : Gel de seni yedirelim ve şarab içirelim dediler. Bu, şarâbın harâm kılınmasından önce idi. Bunun üzerine ben bir bustân içinde onların yanına vardım. Gördüm ki yanlarında kızarmış bir deve kellesi ile tüyü yolunmadık bir tulum dolusu şarâb vardı. Onlarla beraber yedim içdim. Derken aralarında Ensâr ve Muhâcirler zikredildi. Ben : Muhâcirler, Ensâr'dan hayırlıdır dedim. Birisi hemen deve başının bir çene kemiğini alıb onunla bana vurdu ve burnumu yaraladı. Akibinde ben Rasûlullah'a geldim hâdiseyi kendisine haber verdim. İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah ben Sa'd hakkında şarâbın hâline âid âyeti indirdi : **«Ey iymân edenler! İçki, kumar, tapmaya mahsûs dikili taşlar, fal okları ancak şeytânın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki felâh bulasınız»** (el-Mâide : 90).

Musliman olduğunda on yedi yaşında idi. İslâma girmesine de Ebû Bekr delâlet etmişdir. Kendisi : Ben Rasûlullah'ı ilk gördüğümde maiyyetinde musliman olarak beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekr bulunuyordu demişdir. Yine kendisi : Ben, Allah yolunda ok atmış olan mucâhidlerin muhakkak birincisiyim demişdir. Bu da kendisi için büyük bir şeref ve menkabedir. Bu iki rivâyet de *Buhârî*'de ve *Sa'd*'ın *fazîleti* bâbındadır.

٤٤ – (..) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن سماك بن حرب، عن مصعب بن سعد، عن أبيه؛ أنه قال: أنزلت في أربع آيات. وساق الحديث بمعنى حديث زهير عن سماك. وزاد في حديث شعبة: قال فكانوا إذا أرادوا أن يطعموه شجروا فاها بعصا. ثم أوجروها. وفي حديثه أيضا: فضرب به أنف سعد ففزره. وكان أنف سعد مفزورا.

44 — ( ) .... : Buradaki râvî de Mus'ab ibn Sa'd'dan, o da babası Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın : Benim hakkımda dört âyet indirilmişdir dediğini rivâyet edib Zuheyr'in, Simâk'dan rivâyet ettiği (43 rakamlı) hadîs tarzında hadîsin bütününü sevk eylemişdir. Şu'be'nin hadîsinde : Nihâyet onlar kelleyi yemek istedikleri zaman onun ağzını bir değnekle açdılar. Sonra da içine başka yiyecek döktüler, fıkrası ziyâde olmuşdur. Yine bunun hadîsinde : Birisi o kemikle Sa'd'ın burnuna vurdu da, yardı. Bundan dolayı Sa'd'ın burnu yarık olmuşdur ifâdesi vardır.

٤٥ – (٢٤١٣) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا عبد الرحمن عن سفيان، عن المقدام بن شريح، عن أبيه، عن سعد: في نزلت: ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي [٦/الأنعام/٥٢]. قال: نزلت في ستة: أنا وابن مسعود منهم. وكان المشركون قالوا له: تدني هؤلاء.

45 — (2413) .... : Sa'd (İbn Ebî Vakkas R) şöyle dedi : «Sabah akşam Rablarına sırf onun cemâlini dileyerek, duâ edenleri (yanından) kovma. Onların (kâfirlerin) hisâblarından hiçbir şey sana, senin hisâbından hiçbir şey de onlara âid değildir. Onları (fakîrleri) kovarsan zâlimlerden olursun» (el-En'âm : 52) âyeti benim hakkımda nâzil olmuşdur.

Yine kendisi : O âyet altı kişi hakkında nâzil olmuşdur. Ben ve İbn Mes'ûd onlardanız. Müşrikler peygambere : Bu kimseleri kendine yakın kılıyorsun der dururlardı [33].

33. Kureyş'in ileri gelenlerinden bir zümre Peygamber'e : Yanına alıb konuştuğun şu fakirleri (Ammâr, Suheyl, Habbâb, Selmân gibi zevâtı) yanından kovarsan, gelir seninle konuşuruz. Bunlarla bir arada oturmak bizim şerefimize dokunur dediler. Peygamber bu teklife karşı : «Ben mu'minleri kovamam» cevâbını verince : Bari biz geldiğimiz zaman kalkıb gitsinler dediler. Rasûlullah bunu kabûl eder göründü. Umer de aynı muvâfakatı gösterdi. Hatta bu yolda bir mukavele yazılmak üzere Ali'nin yazacak bir şey getirmesi emr buyuruldu. Derken *«mucrimlerin yolu seçilib sana belli olsun diye böylece âyetleri açıklıyoruz»* (el-En'âm : 52-55) âyetleri nâzil olmuşdur.

٤٦ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا محمد بن عبد الله الأسدي عن إسرائيل ، عن المقدام بن شريح ، عن أبيه ، عن سعد . قال : كنا مع النبي ﷺ ستة نفر . فقال المشركون للنبي ﷺ : اطرد هؤلاء لا يجترءون علينا .

قال : وكنت أنا وابن مسعود ، ورجل من هذيل ، وبلال ، ورجلان لست أسميهما . فوقع في نفس رسول الله ﷺ ما شاء الله أن يقع . فحدث نفسه . فأنزل الله عز وجل : ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه [٦/الأنعام/٥٢] .

46 — ( ) .... : Sa'd (R) şöyle dedi : Biz altı kişi Peygamber (S) ile beraber idik. Muşrikler Peygamber'e hitâben : (Biz yanına geldiğimizde) şunları yanından kov da bize karşı (herhangi bir söz ve fiile cür'et edib) kalkışmasınlar dediler.

Yine Sa'd der ki : Ben, İbn Mes'ûd, Huzeyl'den bir kimse, Bilâl ve isimlerini söytliyemiyeceğim iki kişi daha (altı kişilik bir topluluk) idik. Rasûlullah'ın gönlüne Allâh'ın, düşmesini dilediği bir şey düşmüş ve kendi kendine konuşmuş. İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah : **«Sabah akşam Rabblarına, sırf onun cemâlini dileyerek duâ edenleri yanından kovma. Sana onların hisâbından bir şey yok. Senin hisâbından da onlara bir şey yok ki bîçareleri kovub da zâlimlerden olacaksın»** (el-En'âm: 52) âyetini indirdi.

(٦) باب من فضائل طلحة والزبير ، رضي الله تعالى عنهما

٤٧ – (٢٤١٤) حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي وحامد بن عمر البكراوي ومحمد بن عبد الأعلى . قالوا : حدثنا المعتمر (وهو ابن سليمان) قال : سمعت أبي عن أبي عثمان ، قال : لم يبق مع رسول الله ﷺ في بعض تلك الأيام التي قاتل فيهن رسول الله ﷺ ، غير طلحة وسعد . عن حديثهما .

(6) TALHA VE ZUBEYR (R) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

47 — (2114) .... : Buradaki üç râvî dediler ki : Bize, Mu'temir (ibn Süleymân) tahdîs edib şöyle dedi : Ben babamdan işittim, o da Ebû Usmân'dan, Ebû Usmân şöyle dedi : Rasûlullah'ın mukatele ettiği şu günlerin ba'zısında (öyle sâatler oldu ki, o sâatlerde) Rasûlullah'ın maiyyetinde Talha ile Sa'd ibn Ebî Vakkas'dan başka kimse kalmadı. Mu'temir

ibn Süleymân : Râvî Ebû Usmân bu hadîsi başkasından değil ancak o iki sahâbîden rivâyet etmişdir der [34].

٤٨ – (٢٤١٥) حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: نَدَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ النَّاسَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ. فَانْتَدَبَ الزُّبَيْرُ. ثُمَّ نَدَبَهُمْ. فَانْتَدَبَ الزُّبَيْرُ. ثُمَّ نَدَبَهُمْ. فَانْتَدَبَ الزُّبَيْرُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيٌّ وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ».

(...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَاقُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ. جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. كِلَاهُمَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بِمَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ.

48 — (2415) .... : Muhammed ibn Münkedir dedi ki : Ben Câbir ibn Abdillah (R) dan işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) Handak günü insanları bir işe çağırdı. Bu çağırıya Zubeyr icâbet etti. Sonra Rasûlullah insanları tekrar çağırdı. Bu sefer de Zubeyr icâbet etti. Sonra onları yine çağırdı, yine Zubeyr icâbet etti. Bunun üzerine Peygamber : «Her peygamberin bir Havârîsi vardır. Benim Havârîm de Zubeyr'dir» buyurdu [35].

( ) .... : Buradaki iki râvî de yine Muhammed ibn Münkedir'den, o da Câbir'den, o da Peygamber'den (48 rakamlı) İbn Uyeyne hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٤٩ – (٢٤١٦) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْخَلِيلِ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ مُسْهِرٍ. قَالَ إِسْمَاعِيلُ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ. قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَعُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، يَوْمَ الْخَنْدَقِ، مَعَ النِّسْوَةِ. فِي أُطُمِ حَسَّانَ. فَكَانَ يُطَأْطِئُ لِي مَرَّةً فَأَنْظُرُ. وَأُطَأْطِئُ لَهُ مَرَّةً فَيَنْظُرُ. فَكُنْتُ أَعْرِفُ أَبِي إِذَا مَرَّ عَلَى فَرَسِهِ فِي السِّلَاحِ، إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ.

34. Bu «onların hadîsinden» sözü, Ebû Usmân'dan rivâyet eden râvînin yani Mu'temir ibn Suleymân'ın sözüdür. O, bu sözü ile : Ebû Usmân, Talha ile Zubeyr'in bu sebâtlarını bizzât kendilerinden tahdîs etti. Ebû Usmân tâbi'î olduğu için bu iki sahâbînin sebâtını müşâhade etmedi. Bunu kendisine başkası da tahdîs etmedi. Fakat bu hadîsi Ebû Usmân'a bizzât Talha ve Zubeyr tahdîs ettiler demek istemişdir (Sunûsî).

35. Çağırılan bu iş, Handak harbi esnasında müttefiklerin İslâm aleyhine hareketi, Benu Kurayza'nın da muslimanlarla olan ahdi bozması üzerine vaziyet ciddîleşince, Kurayza'nın durumuna dâir haber getirme işi yani bir nevi câsûsluk işi idi. Zubeyr üç defa Benû Kurayza'ya gidib vaziyetini tecessüs ederek Rasûlullah'a bunlar hakkında bilgi vermişdir.

قَالَ : وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِأَبِي . فَقَالَ : وَرَأَيْتَنِي يَا بُنَيَّ ؟ قُلْتُ: نَعَمْ . قَالَ: أَمَا وَاللهِ ! لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ، يَوْمَئِذٍ، أَبَوَيْهِ . فَقَالَ «فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي» .

(..) وحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ . قَالَ : لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْخَنْدَقِ كُنْتُ أَنَا وَعُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فِي الْأُطُمِ الَّذِي فِيهِ النِّسْوَةُ . يَعْنِي نِسْوَةَ النَّبِيِّ ﷺ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ ، فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَلَمْ يَذْكُرْ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُرْوَةَ فِي الْحَدِيثِ . وَلَٰكِنْ أَدْرَجَ الْقِصَّةَ فِي حَدِيثِ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ .

49 — (2416) .... : Abdullah ibn Zubeyr (R) şöyle dedi : Handak harbi günü ben ve Ebû Seleme'nin oğlu Umer (küçük olduğumuz için) Hassân'ın kal'asında kadınlarla beraber bulunduk. Orada bir kerre Umer benim için sırtım alçaltıyor, ben dışarıya bakıyordum. Bir kere de ben onun için sırtımı alçaltıyor, o benim üzerimde dışarıya bakıyordu. Bu sebeble ben, atının üzerinde silâhlı olarak Kurayza oğulları tarafına geçdiği zaman babam Zubeyr'i tanıyordum. Râvî şöyle dedi : Keza bana Abdullah ibn Urve haber verdi ki Abdullah ibn Zubeyr şöyle demişdir : Müteâkiben ben bunu babama söyledim. Babam :

— Yavrucuğum, sen beni gördün mü? dedi. Ben :

— Evet, gördüm dedim. Babam :

— Allâh'a yemîn ederim ki, Rasûlullah (S) o gün benim için babası ile anasını bir arada zikrederek : «(Zubeyr!) Babam, anam sana fedâ olsun» buyurdu dedi [36].

( ) .... : Buradaki râvî de Abdullah ibn Zubeyr'in : Handak günü olduğu zaman Ebû Seleme'nin oğlu Umer ile ben, içinde kadınların — yani Peygamber'in kadınlarının — bulunduğu kal'ada idim dediğini söyleyerek hadîsin tamâmını, bu isnâd içinde (49 rakamlı) Muzhir hadîsi tarzında sevk etmişdir. Fakat bu hadîsde Abdullah ibn Urve'yi zikretmemiş. Lâkin kıssayı, Hişâm, babasından, o da Zubeyr'den hadîsine idrâc (yani idhâl) eylemişdir.

36. Hadîsin râvîsi Abdullah ibn Zubeyr, Handak harbi sırasında altı yaş civârında idi. Bu hadîsle küçük ve mümeyyiz çocuğun rivâyetinin sahîhliğine istidlâl olunur.

Hadîsde adı geçen Ebû Seleme'nin ismi Abdullah ibn Esed'dir. Karısı Ummu Seleme ile beraber Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Ebû Seleme Habeşistan'da vefât edince, Ummu Seleme gelmiş ve Peygamber tarafından mu'minlerin anneleri safına konularak taltîf edilmişdir.

Hadîsde adı geçen Umer, Ummu Seleme'nin ilk kocasından olan dört çocuğundan birisidir.

٥٠ — (٢٤١٧) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ) عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ عَلَى حِرَاءٍ ، هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ . فَتَحَرَّكَتِ الصَّخْرَةُ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اهْدَأْ . فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ » .

(...) وحدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْسٍ وَأَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْدِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ . حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ عَلَى جَبَلِ حِرَاءٍ . فَتَحَرَّكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اسْكُنْ حِرَاءُ ! فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ » وَعَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنهم .

50 — (2417) .... : Ebû Hureyre (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) Hıra dağının üstünde Ebû Bekr, Umer, Usman, Ali, Talha ve Zubeyr ile birlikde bulunduğu sırada o taş (dan ibâret olan dağ) sallandı. Bunun üzerine Rasûlullah : «Sâkin ol! Senin üzerinde Peygamber'den yahut Sıddıyk'dan, yahut Şehîd'den başka kimse yokdur» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'den; Rasûlullah Hıra dağı üstünde idi. Derken dağ sallandı. Bunun üzerine Rasûlullah : «Ey Hıra, uslu dur! Senin üzerinde ancak Peygamber, yahut Sıddîk, yahut Şehîd vardır» buyurdu. Halbuki dağın üzerinde Peygamber, Ebû Bekr, Umer, Usman, Ali, Talha, Zubeyr ve Sa'd ibn Ebi Vakkas birlikde bulunuyorlardı [37].

37. Bu hadîsde Rasûlullah'ın bir takım mu'cizeleri vardır. Bunlardan biri, Peygamber'ın buradakilerin şehîd olacaklarını haber vermesidir. Hakîkaten Peygamber ile Ebû Bekr müstesnâ, bunların hepsi şehîd olarak ölmüşlerdir. Umer, Usman, Ali, Talha ve Zubeyr zulmen öldürülüb şehîd olmuşlardır. İlk üçünün katli meşhûrdur. Zubeyr, Basrâ yakınında Vâdi's-Sibâ' (canavarlar vâdisin) de, harbi terk ederek döndüğü sırada öldürüldü. Talha da böyledir. Kıtâlî bırakıb insanlardan ayrılırken kendisine bir ok isâbet etdi ve onu öldürdü. Peygamber'den kat'î olarak sâbit oldu ki her kim zulmen öldürülürse o şehîd olmuşdur. Kasdedilen, bunlar âhiret ahkâmı bakımından şehîddirler. Şehîdlerin sevâbı ise çok büyükdür. Dünyâdaki ahkâma gelince onlar gasl olunurlar ve üzerlerine cenâze namazı kılınır (Nevevî).

Peygamber, Sıddıyk ve şehîd sözleri ile cins kasdediyor. Çünkü hadîsde Sıddıyk'den sonra zikrolunanların hepsi şehîddirler. Sonra hadîsdeki «ev (= yahut)» kelimesi, ya nevilendirme içindir, yahut da «ve» mânâsınadır (*Mirkat*).

Buhârî'deki Enes ibn Mâlik'den gelen bir hadîse göre böyle bir vak'a Uhud dağı üzerinde de cereyan etmişdir (*Buhârî, menâkıb*).

٥١ — (٢٤١٨) حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَعَبْدَةُ. قَالَا: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: أَبَوَاكَ، وَاللهِ! مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ.

(...) وحدّثناه أبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ: تَعْنِي أَبَا بَكْرٍ وَالزُّبَيْرَ.

51 — (2418) .... : Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti ki Urve şöyle demişdir : Âişe bana : Allah'a yemîn ederim ki senin iki baban (yani Ebû Bekr ile Zubeyr), **«kendilerine yara isâbet ettikden sonra yine Allah'ın ve Rasûlunun da'vetine icâbet edenler zümresindendir»** (Âlu Imrân : 172) dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de yine, Hişâm'dan bu isnâdla rivâyet etmiş, ancak : Âişe Ebû Bekr ile Zubeyr'i kasdediyor fıkrasını ziyâde etmişdir [38].

٥٢ — (...) حدّثنا أبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ الْبَهِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ. قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: كَانَ أَبَوَاكَ مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ.

52 — ( ) .... : Urve (ibn Zubeyr) dedi ki : Âişe (R) bana hitâben : Senin iki atan **«kendilerine yara isâbet ettikden sonra yine Allah'ın ve Rasûlun da'vetine icâbet edenler** zümresindendir» dedi.

(٧) باب فضائل أبي عبيدة بن الجراح، رضى الله تعالى عنه

٥٣ — (٢٤١٩) حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ خَالِدٍ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ. أَخْبَرَنَا خَالِدٌ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ. قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينًا. وَإِنَّ أَمِينَنَا، أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ، أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ».

38. Âişe, iki atan sözü ile Ebû Bekr'i ve Zubeyr'i kasdediyor. Çünkü Urve'nin annesi, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır, babası ise Zubeyr'dir. Bu hadîsde, dedeyi baba sözü ile ta'bîr etmenin câiz olduğu hükmü de vardır.

Âişe'nin kendülerinden olduklarını söylediği o zümre, Âlu Imrân sûresinin 172 nci âyetinde haber verilen zümredir. Âişe o âyeti iktibâs etmişdir. Bununla da Âişe, Uhud vak'asının arkasından vukûa gelen *Hamrâu'l-esed* gazvesinde cereyan eden şeylere işâret etmektedir.

(7) EBÛ UBEYDETE'BNU'L-CERRÂH (R) IN FAZÎLETLERİ BÂBI

53 — (2419) .... : Enes (ibn Mâlik R). şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Her ummetin bir **emîni** vardır. Ey ummet! Bizim emînimiz de hâssaten Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'dır» [39].

٥٤ — (...) حدثني عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ) عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ أَهْلَ الْيَمَنِ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا : ابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا يُعَلِّمْنَا السُّنَّةَ وَالْإِسْلَامَ . قَالَ ، فَأَخَذَ بِيَدِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَقَالَ « هَٰذَا أَمِينُ هَٰذِهِ الْأُمَّةِ » .

54 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den: Yemen'liler, Rasûlullah'ın huzûruna geldiler de: Bizimle beraber bize sünneti ve islâmı öğretecek bir kimse gönder dediler. Rasûlullah (S) Ebû Ubeyde'nin elinden tutdu da: «İşte bu zât, şu ummetin **emînidir»** buyurdu» [40].

٥٥ — (٢٤٢٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ يُحَدِّثُ عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ، قَالَ : جَاءَ أَهْلُ نَجْرَانَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! ابْعَثْ إِلَيْنَا رَجُلًا أَمِينًا . فَقَالَ « لَأَبْعَثَنَّ إِلَيْكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقَّ أَمِينٍ . حَقَّ أَمِينٍ » قَالَ ، فَاسْتَشْرَفَ لَهَا النَّاسُ . قَالَ ، فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ .

(...) حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

39. Ebû Ubeyde'nin adı, Âmir ibn Abdillah ibn Cerrâh'dır. Nesebi Fihr'de Peygamber'in nesebi ile birleşir. Anası Umeyye Bintu'l-Hâris'dir. Ebû Ubeyde'nin babası Bedr harbinde kâfir olduğu halde öldürülmüşdür. Ebû Ubeyde sahâbîlerin en mücâhidlerindendir. Bütün gazâlarda Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunmuşdur. Ebû Bekr ve Umer'in hilâfetleri zamanındaki Şâm fetihlerinde hizmetleri çok büyükdür. Bu muhârebelerde kâh baş kumandan, kâh Hâlid ibn Velîd'in maiyyetinde olarak hizmet etmişdir. Feth edilen yerlerde ahâliye karşı gösterdiği adâlet ve hakkaniyetle o diyârın Rûmlarını hayretde bırakmışdır. Nihâyet Şâm'da Hz. Umer'in vâlîsi iken on sekizinci hicret yılında çıkan *amvas* tâûnunda vefât etmişdir. Cenâze namazını Muâz ibn Cebel kıldırmışdır.

40. Emânet ve istikamet bütün sahâbîler arasında müşterek bir sıfat olduğu halde bunun Ebû Ubeyde'ye tahsis edilmesi, onda ziyâde olduğunu bildirmek içindir. Peygamber'in büyük sahâbîlerden herbirine bir fazilet tahsîs etmesi onlarda o fazilet ve meziyyetin daha çok bulunduğunu iş'âr içindir. Bunu Tirmizî ile İbn Hibbân'ın Enes ibn Mâlik'den rivâyet ettikleri şu hadîs izâh etmektedir:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Ummetimin en merhametlisi Ebu Bekr'dir, ilâhî emirlerde en şiddetli olanı Umer'dir, hayâ i'tibârıyle en sâdık olanı Usmândır. Halâlı

55 — (2420) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi : Necran ehli Rasûlullah'a geldiler. Müteâkiben : Yâ Rasûlallah! Bize emîn bir kimse gönder dediler. Rasûlullah (S) da : «Ben muhakkak sûretde size kemâli ile ve hakkıyle emîn bir kimse göndereceğim» buyurdu. Rasûlullah'ın bu sözü üzerine sahâbîler o yüce emniyete mazhar olmak heyecanı ile beklediler. Nihâyet Rasûlullah Ebû Ubeydete'bnu'l-Cerrâh'ı gönderdi[41].

( ) .... : Burada da Sufyân, Ebû Ishâk'dan bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında tahdîs etmişdir.

(٨) باب فضائل الحسن والحسين، رضي الله عنهما

٥٦ — (٢٤٢١) حدثني أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ لِحَسَنٍ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أُحِبُّهُ . فَأَحِبَّهُ وَأَحْبِبْ مَنْ يُحِبُّهُ » .

(8) HASEN İLE HUSEYN (R) İN FAZÎLETLERİ BÂBI[42]

56 — (2421) .... : Ebû Hureyre (R) den, Peygamber (S) Hasen için şöyle duâ buyurmuşdu : «Yâ Allâh! Ben bunu seviyorum, bunu sen de sev, ve bunu seveni de sev!»

ve harâmı en iyi bileni Muâz ibn Cebel'dir, ferâiz (yani mirâs taksîmi) ilmini en iyi bilen Zeyd ibn Sâbit'dir. En düzgün Kur'ân okuyanı Ubeyy ibn Kâ'b'dır. Her ummetin bir emîni vardır. Bu İslâm ummetinin emîni de Ebû Ubeyde ibn Cerrâh'dır».

41. Necran hey'eti, hicretin dokuzuncu yılında Yemen'den gelmişdi. İbn Sa'd, bu hey'etin on dört suvârî olduğunu bildirmişdir. Bunlar Hristiyan idiler, henûz musliman olmamışlardı. Bunlardan Seyyid ile Âkıb az bir tereddüdden sonra hemen musliman olmuşlardır. Bu hey'etin söz sâhibi olanları da bu ikisi ile Ebû Hârise'den ibâretdi. Nihâyet bunlar Necrân'a emîn bir emîr gönderilmesini istemişlerdi. Rasûlullah bu taleb üzerine Ebû Ubeyde'nin bu sıfatla seçkin olduğunu bildirdi ve onu Necran'a yolladı.

42. Hasen ile Huseyn, Hz. Alî ile Peygamber'in kızı Fâtıma'nın oğullarıdır. Hasen, Peygamber'in büyük torunudur. Hicretin üçüncü yılında ramazan ayında doğmuşdur. Enes ibn Mâlik : Rasûlullah'a yüzce en çok benziyen torunu Alî'nin oğlu Hasen idi demişdir. Peygamber'den on üç hadîs rivâyet etmişdir. Otuz yedi yaşında hilâfete geçmiş, yedi ay kadar Irak, Hicaz, Horasan, Yemen cihetlerine hükûmrân oldukdan sonra bir sulh anlaşması sonunda hilâfetden ferâgat etmiş ve Medîne'ye çekilmişdir. Bundan sonra yedi yıl daha yaşayıb hicretin kırk dokuzuncu yılında zehirlenerek Medîne'de ölmüş ve Bakî' kabristanına gömülmüşdür.

Huseyn, Fâtıma ile Alî'nin ikinci oğullarıdır. Doğrudan doğruya dedesi Peygamber'den sekiz hadîs rivâyet etmişdir. Babası Alî'den, annesi Fâtıma'dan ve Hz. Umer'den de rivâyeti vardır. İbn Sa'd, Huseyn'in hicretin dördüncü yılında doğduğunu bildirmişdir. Huseyn hicretin altmış birinci yılında âşûrâ gününde Irak'ın Kerbelâ sahrasında 54 yaşında iken şehîd edilmişdir.

٥٧ – (...) حدثني ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن عبيد الله بن أبي يزيد ، عن نافع بن جبير بن مطعم ، عن أبي هريرة . قال : خرجت مع رسول الله ﷺ في طائفة من النهار . لا يكلمني ولا أكلمه . حتى جاء سوق بني قينقاع . ثم انصرف . حتى أتى خباء فاطمة فقال « أثم لكع ؟ أثم لكع ؟ » يعني حسنا . فظننا أنه إنما تحبسه أمه لأن تغسله وتلبسه سخابا . فلم يلبث أن جاء يسعى . حتى اعتنق كل واحد منهما صاحبه . فقال رسول الله ﷺ « اللهم ! إني أحبه . فأحبه وأحبب من يحبه » .

57 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Gündüzün bir parçasında Rasûlullah'ın beraberinde dışarı çıkdım. Ne o bana, ne ben ona bir şey söylemiyerek Kaynuka' oğulları çarşısına gelinceye kadar yürüdü. Sonra buradan dönüb Fâtıma'nın evine kadar geldi. Burada Hasen'i kasdederek : «Küçük orada mısın? Küçük orada mısın?» diye sordu. Biz öyle zannetdik ki annesi onu ancak yıkamakda ve süslü elbiseler giydirmekde olduğu için biraz alıkoymakda idi. Çok geçmeden çocuk koşarak geldi ve Peygamber ile Hasen birbirlerine boyun boyuna sarmaşdılar. Bu esnada Rasûlullah (S) : «Allâm'ım! Ben bunu seviyorum. Sen de bunu ve bunu seveni sev!» diye duâ etdi.

٥٨ – (٢٤٢٢) حدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . حدثنا شعبة عن عدي (وهو ابن ثابت). حدثنا البراء بن عازب قال : رأيت الحسن بن علي على عاتق النبي ﷺ . وهو يقول « اللهم ! إني أحبه فأحبه » .

58 — (2422) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Ben Ali'nin oğlu Hasen'i, Peygamber'in omuzunda gördüm. Bu vaziyetde Peygamber (S) : «Allâhım! Ben bunu seviyorum, bunu sen de sev!» diyordu.

٥٩ – (...) حدثنا محمد بن بشار وأبو بكر بن نافع . قال ابن نافع : حدثنا غندر . حدثنا شعبة عن عدي (وهو ابن ثابت) ، عن البراء ، قال : رأيت رسول الله ﷺ واضعا الحسن بن علي على عاتقه وهو يقول « اللهم ! إني أحبه فأحبه » .

59 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'ı, Ali'nin oğlu Hasen'i omuzu üzerinde koymuş vaziyetde gördüm. Rasûlullah (S) bu halde iken : «Yâ Allâh! Ben bunu seviyorum, bunu sen de sev!» demekde idi.

٦٠ – (٢٤٢٣) حدثني عبد الله بن الرومي، اليمامي وعباس بن عبد العظيم العنبري. قالا: حدثنا النضر بن محمد. حدثنا عكرمة (وهو ابن عمار). حدثنا إياس عن أبيه. قال: لقد قدت بنبي الله ﷺ والحسن والحسين، بغلته الشهباء. حتى أدخلتهم حجرة النبي ﷺ. هذا قدامه وهذا خلفه.

60 — (2423) .... : İyâs, babasından tahdîs etti ki, o şöyle demişdir: Andolsun ki ben, Peygamber (S), Hasen ve Hüseyn binmiş oldukları halde Peygamber'in kırçıl katırını önünden çekib yeddim. Nihâyet onları, şu çocuk önünde, şu da arka tarafında oldukları halde beraberce Peygamber'in hücresine girdirdim.

(٩) باب فضائل أهل بيت النبي صلى الله عليه وسلم

٦١ – (٢٤٢٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ لأبي بكر). قالا: حدثنا محمد بن بشر عن زكرياء، عن مصعب بن شيبة، عن صفية بنت شيبة. قالت: قالت عائشة: خرج النبي ﷺ غداة وعليه مرط مرحل، من شعر أسود. فجاء الحسن بن علي فأدخله. ثم جاء الحسين فدخل معه. ثم جاءت فاطمة فأدخلها. ثم جاء علي فأدخله. ثم قال «إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا» (٣٣/الأحزاب/٣٣).

(9) PEYGAMBER (S) İN EHLU BEYTİ'NİN FAZÎLETLERİ BÂBI

61 — (2424) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir sabah, üzerinde siyah kıldan yapılmış ve üstü deve semeri şekilleri ile nakışlı bir aba olduğu halde çıkdı. Derken Ali'nin oğlu Hasen geldi. Peygamber onu bu abanın içerisine aldı. Sonra Huseyn geldi. O da Hasen'in yanına girdi. Sonra Fâtıma geldi. Peygamber onu da abanın içine aldı. Sonra Ali geldi. Onu da oraya sokdu. (Bu sûretle hepsi abanın içine girmiş bulundu). Sonra Peygamber şu âyeti okudu: **«Ey Ehle Beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister»** (el-Ahzâb: 33) [43].

43. *Ehlu Beyt*, başta Peygamber'in kadınları olduğu halde Fâtıma, Ali, Hasen ve Hüseyn'dir. Şî'iler Peygamber'in kadınlarını *Ehl Beyt*'den saymazlar. Fakat bu görüş doğru değildir. Çünkü Ehl Beyt, Peygamber'in ev halkı demek olduğuna göre mu'minlerin anneleri de buna dâhil olması icâb eder. Nitekim el-Ahzâb sûresinin 32 nci âyetinde de Peygamber'in kadınlarına Ehl Beyt diye hitâb edilmişdir.

Ehl Beyt, Peygamber'in Ehl Beyti, Peygamber'in hânesine husûsî nisbeti bulunan bahtiyarlar, Peygamber'in hânedânı demekdir. Bu âyet, Peygamber'in kadınlarına hitâb etmekde olduğu için Ehl Beyt'den de ilk evvel akla gelen onlar olur. Lâkin murâd

(١٠) باب فضائل زيد بن حارثة وأسامة بن زيد، رضي الله عنهما

٦٢ – (٢٤٢٥) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب بن عبد الرحمن، القاري عن موسى بن عقبة، عن سالم بن عبد الله، عن أبيه؛ أنه كان يقول: ما كنا ندعو زيد بن حارثة إلا زيد بن محمد. حتى نزل في القرآن: ادعوهم لآبائهم هو أقسط عند الله [٣٣/الأحزاب: ٥].

قال الشيخ أبو أحمد، محمد بن عيسى: أخبرنا أبو العباس السراج ومحمد بن عبد الله بن يوسف الدويري. قالا: حدثنا قتيبة بن سعيد، بهذا الحديث.

(...) حدثني أحمد بن سعيد الدارمي. حدثنا حبان. حدثنا وهيب. حدثنا موسى بن عقبة. حدثني سالم عن عبد الله. بمثله.

(10) ZEYD İBN HÂRİSE İLE (BUNUN OĞLU) USÂME İBN ZEYD (R) IN FAZÎLETLERİ BÂBI [44]

62 — (2425) .... : Sâlim ibn Abdillâh, babası Abdullah ibn Umer'den, o şöyle der idi: Biz Zeyd ibn Hârise'yi Kur'ân'daki şu âyet nâzil oluncaya kadar ancak Zeyd ibn Muhammed diye çağırır dururduk:

yalnız onlar olmadığı anlatılmak için müzekker zamiri olan «*kum*» ile hitâb edilmişdir. Zira fıkh usûlü ilminde ma'lûm olduğu üzere cem'u müennes sîgası yalnız müenneslere mahsûs olduğu halde cem'u müzekker sîgası ihtılât hâlinde erkeğe ve kadına tağliben şâmil olur. Demek ki Ehl Beyt denilince Peygamber'in zevceleri ile beraber evlâdına ve erkek dişi husûsî mensûblarına dahi şâmil olduğu anlaşılmak üzere «*ey Ehle Beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister*» buyurulmuşdur.

Hz. Hasen ve Hz. Huseyn evlâd'dan olduğu gibi Ali dahi Peygamber'in evinde yetişmiş ve Fâtıma ile muâşereti dolayısıyle husûsî nisbeti hâiz bulunmuş olduğundan o da Ehlu Beyt'dendir. Lâkin bunların Ehli Beyt'den olması, Peygamber'in diğer kızlarının ve onlardan olan evlâdlarının dahi Ehlu Beyt'den olmasını mâni' değildir, bil'akis bunu îcâb ettirir.

Fakat ne tuhafdır ki Şî'îler, âyetin mevzûunu teşkil eden temiz zevceleri dahi hisâba almayarak Ehlu Beyt'in, Peygamber'in kendisi ile, Ali, Hasen, Hüseyn, Fâtıma'dan ibâret olduğunda ısrâr etmek istemişler ve bu yüzden İslâm târihinde çok büyük gürültüler çıkarmışlardır. «Selmân bizden ve Ehl Beyt'dendir» hadîsi ile, husûsî bir intisâbla Selmân bile Ehlu Beyt'den sayıldığı halde Peygamber'le beraber geceleyen temiz zevcelerin Ehl Beyt'den hâric sayılması ne garîb bir taassubdur! Halbuki öyle vehm etmelerine meydan bırakmamak için, beytin kendilerine izâfetini nassla̧ştırarak yine Peygamber'in kadınlarına ve kızlarına hitâben «*Allah'ın, evlerinizde okunub duran âyetlerini ve hikmeti hatırlayın...*» (el-Ahzâb: 33) buyuruluyor (*Hak Dîni*, V, 3892)).

44. Zeyd, Peygamber'in azadlısı idi. Onu Hakîm ibn Hizâm, halası Hadîce için satın almışdı. Hadîce de Peygamber ile evlendikleri zaman bunu Peygamber'e hediyye etmişdi.

Zeyd'in esir edilmesi şöyle olmuşdur: Kelb kabîlesinden olan Zeyd, annesi ile birlikde annesinin kabîlesini ziyâret etmek üzere sefere çıkmışlardı. Bu ziyâret çapul-

«Onları babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız o halde dînde kardeşleriniz, dostlarınızdır. Hata ettiklerinizde ise üstünüze bir vebâl yokdur. Fakat kalblerinizin taammud ettiğinde vebâl vardır. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-Ahzâb : 5).

Şeyh Ebû Ahmed Muhammed ibn İysâ dedi ki: — Bize Ebu'l-Abbâs Serrâc ile Muhammed ibn Abdillah ibn Yûsuf ed-Duveyrî haber verib: Bize Kuteybetu'bnu Saîd, bu hadîsi tahdîs etti dediler.

( ) .... : Buradaki râvî de, Mûsâ ibn Ukbe'nin: Bana Sâlim, Abdullah'dan bunun benzerini tahdîs etti diye rivâyet ettiği hadîsi rivâyet etmişdir.

٦٣ – (٢٤٢٦) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى بن يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) إسماعيل (يعنون ابن جعفر) عن عبدالله بن دينار؛ أنه سمع ابن عمر يقول: بعث رسول الله ﷺ بعثا. وأمر عليهم أسامة بن زيد. فطعن الناس في إمرته. فقام رسول الله ﷺ فقال «إن تطعنوا في إمرته، فقد كنتم تطعنون في إمرة أبيه من قبل. وايم الله! إن كان لخليقا للإمرة. وإن كان لمن أحب الناس إلي. وإن هذا لمن أحب الناس إلي، بعده».

63 — (2426) .... : Abdullah ibn Dînâr, İbn Umer (R) den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) — Rûmlar üzerine — bir fırka mücâhid techîz etmiş ve bunun başına Usâme ibn Zeyd'i emîn ve kumandan ta'yîn eylemişdi. Ba'zı kimseler Usâme'nin kumandanlığına i'tirâz ve de-

---

cuların baskın yapdıkları zamana tesâdüf etmiş, Zeyd'i de alıb kaçmışlardı. O zaman Zeyd sekiz yaşında idi. Bunlar Zeyd'i Ukaz panayırına götürüb satılığa çıkardılar. Hakîm ibn Hızâm onu dört yüz dirhem bedel ile Hadîce için satın aldı. O da nubuvvetden evvel onu Peygamber'imize verdi. Peygamber de onu âzâd edib oğul edindi ve bu sebeble Zeyd ibn Muhammed denilmeğe başlandı.

Zeyd'in kabîlesinden ba'zı kimseler bir hacc mevsiminde Zeyd'i tanıyıb babasına haber vermişler. Bunun üzerine babası da fidye ile onu kurtarmak üzere Mekke'ye gelmişdi. Peygamber'e mürâcaat etdiğinde, Peygamber Zeyd'i muhayyer bırakmış, o da Peygamber'i, babasına, anasına tercîh ederek: Benim babam da anam da sensin demişdi. Bunun üzerine Rasûlullah Zeyd'i bir taş üstüne çıkararak Arab'ın örfüne göre: يا من حضروا اشهدوا ان زيدا ابني يرثني وارثه = Ey hâzır olanlar! Şâhid olunuz ki Zeyd benim oğlumdur. O bana vâris olacak, ben de ona vâris olacağım» demişdi. Sonra Ebeveyni ve akribâsı memnûn olub geri dönmüşlerdir. Nihâyet el-Ahzâb: 5 inci âyeti ile bu yolda verâset kaldırıldı ve Zeyd de bundan sonra yine Zeyd ibn Hârise diye kendi babasına izâfetle çağrıldı.

Peygamber Zeyd'i çok severdi. Onu kendi mürebbiyesi Ummu Eymen ile evlendirdi. Usâme, bu ana ile babadan dünyâya geldi. Zeyd'in menkabe ve fazîletlerinden en büyüğü adının Kur'ân'da el-Ahzâb 37 nci âyetinde zikrolunmuş bulunmasıdır. Ve bu menkabe yalnız Zeyd'e mahsûsdur. Zeyd ibn Hârise ilk îmân edenlerdendir. Zeyd Bedr'den i'tibâren Mûte'de şehîd oluncaya kadar bütün gazâlarda bulunmuş ve ordu kumandanlığına kadar yükselmişdir.

dikodu etmişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah (öfkelenerek bir hutbe îrâd edib) : «Siz şimdi Usâme'nin kumandanlığına ta'n ediyorsanız, siz bundan önce onun babasının kumandanlığına da dil uzatmışdınız. Allah hakkı için Zeyd kumandanlığa tamâmıyle lâyık ise ve o bana insanların en sevimlilerinden biri ise hiç şüphesiz Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir» buyurdu [45].

٦٤ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُمَرَ (يَعْنِي ابْنَ حَمْزَةَ)، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ «إِنْ تَطْعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ - يُرِيدُ أُسَامَةَ ابْنَ زَيْدٍ - فَقَدْ طَعَنْتُمْ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلِهِ. وَايْمُ اللهِ! إِنْ كَانَ لَخَلِيقًا لَهَا. وَايْمُ اللهِ! إِنْ كَانَ لَأَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ. وَايْمُ اللهِ! إِنَّ هَـٰذَا لَهَا لَخَلِيقٌ - يُرِيدُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ - وَايْمُ اللهِ! إِنْ كَانَ لَأَحَبَّهُمْ إِلَيَّ مِنْ بَعْدِهِ. فَأُوصِيكُمْ بِهِ؛ فَإِنَّهُ مِنْ صَالِحِيكُمْ».

64 — ( ) .... : Sâlim, babası Abdullah ibn Ümer (R) den : Rasûlullah (S) minber üzerinde iken şöyle buyurdu : «Eğer sizler onun yani

45. Zeyd ibn Hârise'nin Mûte harbinde Ca'fer ibn Ebî Tâlib ve Abdullah ibn Revâha ile arka arkaya şehîd olmaları ve kumanda ettikleri ordunun pek ağır şartlar altında Medîne'ye dönmeleri, Medîne'de umûmî bir teessür uyandırmışdı. Peygamber bu mağlûbiyetin intikamını almak üzere bir ordu hazırladı ve bunun başına da Usâme ibn Zeyd'i başkumandan yapdı. Usâme o zaman on sekiz yaşında idi. Peygamber Usâme'ye : «Rûmlar üzerine git, babanın intikamını al!» buyurdu. Bu ordu içinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde, Sa'd ibn Ebî Vakkas, Saîd, Katâde, Seleme ibn Eslem gibi Muhâcirlerin, Ensâr'ın büyükleri de bulunuyordu. Bazı kimseler : Ordu içinde bunca büyükler dururken bir genç köle bunların üzerine nasıl kumandan ta'yin olunur gibi sözler söylemeğe başladılar. Bu dedikoduların asıl menşei bu baba oğulun, köle ve köle çocuğu olmaları idi. Arablar arasında kölenin başkanlığı câhiliyet zamanında hoş görülmezdi. Fakat İslâm dini, fıtratan hürr doğan insanlar arasındaki bu sınıf farkını kaldırmış ve câhiliyet devrinde hakîr görülen sınıfı İslâm'daki kıdemi, hicreti, ilmi, takvâsı sebebleri ile yükseltmişdi. İşte Peygamber bu dedikoduları duyunca hadisdeki nutku îrâd etmişdir. Peygamber Usâme ordusunu hazırlar iken hasta idi. Hastalığı devâm edince ordu hareketini te'hir etti. Nihâyet Rasûlullah'ın vefâtı üzerine onun bu arzusunu Ebû Bekr yerine getirdi. Böylece Peygamber'in en son, Ebû Bekr'in de ilk techiz ettiği ordu işte bu Usâme ordusu oldu.

Zeyd ile Usâme hakkında şu hadîs de çok mühimdir : Âişe (R) şöyle dedi : Bir kerre Peygamber (S) yanımda iken (Mudlic kabîlesinden) bir iz sürücü gelmişdi. Usâme ibn Zeyd ile babası Zeyd ibn Hârise yan yatmış (uyuyor) lardı. Kaaif: Şu ayakların ba'zısı öbüründen olmuşdur dedi. İz sürücünün bu sözü ile Peygamber çok sevindi ve bu söz onun hoşuna gitdi de bu memnûniyetini bana bildirdi (*Buhârî, menâkıb, bâbu menâkıbı Zeyd ibn Hârise*).

Peygamber'in bu sevincinin sebebi şudur : Usâme beyaz bünyeli, babası Zeyd ise siyâhî idi. Bunun için Usâme'nin nesebi hakkında dedikodu edilmişdi. Zeyd Rasûlullah'ın evvelâ kölesi, sonra evlâdlığı olduğu için bu dedikodulardan müteessir olmuşdu. Şimdi ise o, câhil dedikoducular, kendi kanâatlarınca hükmü medâr olan kaaifin bu sözü ile susdurulmuş bulunuyorlardı.

Usâmetu'bnu Zeyd'in kumandanlığına ta'n ediyorsanız, sizler bundan evvel onun baabsının kumandanlığına da dil uzatmış idiniz. Allâh'a yemîn ederim ki Zeyd kumandanlığa muhakkak lâyık idi. Yine Allâh'a yemîn ederim ki o bana insanların en sevimlisi idi. Allâh'a yemîn ederim ki muhakkak bu yani Usâme ibn Zeyd de kumandanlığa lâyıkdır. Allâh'a yemîn ederim ki o babasından sonra bana insanların muhakkak en sevimlisidir. Binâenaleyh ben sizleri ona tavsiye ediyorum. Çünkü o sizin (bu işe) elverişli olanlarınızdandır».

(١١) باب فضائل عبد الله بن جعفر، رضي الله عنهما

٦٥ — (٢٤٢٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا إسماعيل بن علية عن حبيب بن الشهيد، عن عبد الله بن أبي مليكة. قال عبد الله بن جعفر لابن الزبير: أتذكر إذ تلقينا رسول الله ﷺ. أنا وأنت وابن عباس؟ قال: نعم. فحملنا، وتركك.

(...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا أبو أسامة عن حبيب بن الشهيد. بمثل حديث ابن علية. وإسناده.

(11) ABDULLAH İBN CA'FER (R) İN FAZÎLETLERİ BÂBI

65 — (2427) .... : Abdullah ibn Ca'fer (R bir kerre mâziyi anarak), Zubeyr'in oğluna: Ben, sen ve İbn Abbâs beraberce Rasûlullah'ı karşıladığımız vaktı hatırlar mısın? dedi. İbn Zubeyr: Evet, hatırlarım. Rasûlullah (S) benimle İbn Abbâs'ı terkisine almışdı da seni bırakmışdı dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Habîb ibn Şehîd'den yukarıki İbn Uleyye hadîsi gibi ve onun isnâdı ile rivâyet etmişdir.

٦٦ — (٢٤٢٨) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة - واللفظ ليحيى - (قال أبو بكر: حدثنا. وقال يحيى: أخبرنا) أبو معاوية عن عاصم الأحول، عن مورق العجلي، عن عبد الله بن جعفر. قال: كان رسول الله ﷺ إذا قدم من سفر تلقي بصبيان أهل بيته. قال، وإنه قدم من سفر فسبق بي إليه. فحملني بين يديه، ثم جيء بأحد ابني فاطمة. فأردفه خلفه. قال، فأدخلنا المدينة، ثلاثة على دابة.

66 — (2428) .... : Abdullah ibn Ca'fer (R) dedi ki: Rasûlullah (S) bir seferden geldiği zaman Ehlu Beytinin çocukları tarafından kar-

şılanırdı. Bir defasında yine bir seferden geldi. Ben onun önüne geçirildim. Rasûlullah da beni hayvanının ön tarafına yükledi. Sonra Fâtıma'nın iki oğlunun biri getirildi. Rasûlullah onu da terkisine bindirdi. Bu sûretle bir hayvan üzerinde üç kişi olduğumuz halde Medîne'ye dâhil edildik.

٦٧ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الرحيم بن سليمان عن عاصم. حدثني مورق. حدثني عبد الله بن جعفر. قال: كان النبي ﷺ إذا قدم من سفر تلقي بنا. قال فتلقي بي وبالحسن أو بالحسين. قال فحمل أحدنا بين يديه والآخر خلفه. حتى دخلنا المدينة.

67 — ( ) .... : Abdullah ibn Ca'fer (R) tahdis edib dedi ki: Peygamber (S) bir seferden geldiğinde bizler tarafından karşılanırdı. Bir defasında Peygamber yine ben, Hasen yahut Huseyn tarafından karşılanmışdı da o bizlerden birini önüne, diğerini de arka tarafına bindirmişdi. Nihâyet böylece Medîne'ye girmişdik.

٦٨ – (٢٤٢٩) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا مهدي بن ميمون. حدثنا محمد بن عبد الله بن أبي يعقوب، عن الحسن بن سعد، مولى الحسن بن علي، عن عبد الله بن جعفر قال: أردفني رسول الله ﷺ ذات يوم خلفه. فأسر إلي حديثا، لا أحدث به أحدا من الناس.

68 — (2429) .... : Abdullah ibn Ca'fer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gün beni terkisine bindirmişdi. İşte o sırada Rasûlullah bana gizlice bir söz söyledi ki artık ben o sözü insanlardan hiçbirine söylemem.

(١٢) باب فضائل خديجة أم المؤمنين، رضي الله تعالى عنها

٦٩ – (٢٤٣٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة وابن نمير ووكيع وأبو معاوية. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا عبدة بن سليمان. كلهم عن هشام بن عروة (واللفظ حديث أبي أسامة). ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا أبو أسامة عن هشام، عن أبيه، قال: سمعت عبد الله بن جعفر يقول: سمعت عليا بالكوفة يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «خير نسائها مريم بنت عمران. وخير نسائها خديجة بنت خويلد».

قال أبو كريب: وأشار وكيع إلى السماء والأرض.

(12) MU'MİNLERİN ANNESİ HADÎCE (R) NİN FAZÎLETLERİ BÂBI

69 — (2430) .... : Hişâm ibn Urve'den, babası Urve dedi ki : Ben Abdullah ibn Ca'fer (R) den işitdim şöyle diyordu : Ben Kûfe'de Ali'den işitdim şöyle diyordu : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Zamanındaki dünyâ kadınlarının en hayırlısı Imrân kızı Meryem'dir. Bu ummet kadınlarının kendi zamanındakilerin en hayırlısı da Huveylid kızı Hadîce'dir».

Ebû Kurayb : Râvîlerden Vekî', hadîsdeki müennes zamirini tefsîr ederek semâ ile arza işâret etti, dedi [46].

٧٠ — (٢٤٣١) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا : حدثنا وكيع. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا : حدثنا محمد بن جعفر. جميعا عن شعبة. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة، عن مرة، عن أبي موسى، قال : قال رسول الله ﷺ «كمل من الرجال كثير. ولم يكمل من النساء غير مريم بنت عمران، وآسية امرأة فرعون. وإن فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام».

70 — (2431) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Erkeklerden birçok kimse kemâle erdi. Halbuki kadın-

46. Veki' bu işaretle «nisâihâ» daki müennes zamirin tefsîrini murâd etmişdir. Murâd kendi zamanlarındaki bütün yeryüzü kadınlarıdır. Yani semâ ile arz arasında bulunan her bir kadındır. Zâhir olan ma'nâ Meryem ile Hadîce'den her biri kendi zamanlarındaki yeryüzü kadınların en hayırlısıdırlar demekdir. Amma bu iki kadın arasındaki tafdîle gelince, bundan sükût edilmişdir (Nevevî).

Hz. Meryem'in adı, Kur'ân'da İysâ Peygamber'in anası olarak bir çok defalar zikredilmişdir. Kendisini anlatan âyetler ise şunlardır : Âlu Imrân : 36-37; en-Nisâ : 156, 171; Meryem : 16-29; et-Tahrîm: 12.

Hadîce'nin nesebi Rasûlullah'ın nesebi ile Kusayy da birleşir. Rasûlullah'ın kadınlarının neseb yönünden kendisine en yakın olanı Hadîce'dir. Rasûlullah'ın Kusayy soyundan evlendiği diğer bir kadın da Ummu Habîbe'dir. Rasûlullah Hadîce ile evlendiği zaman siyer âlimlerinin cumhûruna göre yirmi beş yaşında idi. Hadîce ise İbn Abdilberr'in bildirdiğine göre kırk yaşında bulunuyordu. Bu evlilik hayatı yirmi dört sene devam etmişdir. Peygamber'in, İbrâhîm'den başka bütün çocukları Hadîce'den doğmuşdur. Bunlar, Zeyneb, Rukayye, Ummu Kûlsûm, Fâtıma, Kasım, Tâhir, Tayyib'dir. Bu üç erkek çocuk câhiliyet devrinde yani Peygamber'lik gelmeden önce vefât etmişlerdir. Kızların hepsi İslâm devrine yetişib musliman olmuşlar ve Medîne'ye hicret etmişlerdir. Bunlardan üçü Peygamber'den önce vefât etmişdir. Peygamber'in ölümü sırasında yalnız Fâtıma hayatda idi. Peygamber'in nesebi Fâtıma'nın evlâd ve torunları ile devâm etdi.

Peygamber'in oğlu İbrâhîm ise Medîne'de Mısır'lı Mâriye'den doğmuş ve on sekiz aylık iken vefât etmişdir.

lardan yalnız Imrân kızı Meryem, Fir'avn'ın karısı Âsiye'den başka hiçbiri kemâle erişmedi. (Ümmetimdeki) kadınlara karşı Âişe'nin fazîleti de tirîd'in başka yemeklere karşı fazîleti gibidir» [47].

47. Fir'avn'un karısı Âsiye ile Imrân kızı Meryem Kur'ân'da beraberce şöyle zikredilirler:

«Allah iymân edenlere de Fir'avn'ın karısını (bir fazîlet) misâli olarak îrâd etdi. O vakıt (bu kadın) *:Ey Rabbım! Bana nezdinde cennetin içinde bir ev yap. Beni Fir'avn'dan ve onun* (fenâ) *amelinden kurtar. Beni o zâlimler gürûhundan selâmete çıkar diye duâ etmişdir. Nâmûsunu muhkem bir kal'a gibi muhâfaza eden Imrân kızı Meryem'i de* (Allah ismet numûnesi) *bir mesel kılmışdır. Biz bundan dolayı onu rûhumuzdan üfürdük. O, Rabbının kelimelerini ve kitâblarını tasdik etmiş ve kendisini tamâmiyle ibâdete vermiş insanlardan idi»* (et-Tahrîm: 11-12).

Fir'avn'ın karısı Âsiye, Mûsâ'nın hayatda kalmasına sebeb olan, ona en büyük hizmetlerde bulunan ve nihâyet iymân eden yüksek irâdeli bir kadındır.

Mûsâ'nın doğumu sırasında yüce Allah tarafından annesine, çocuğu endîşesiz emzirmesi, şâyet çocuğu hakkında bir fenâlık hissederse onu bir sandık içinde Nîl'e bırakıb mahzûn ve mükedder olmaması ve çocuğu kendisine iâde edileceği, büyüdüğünde de nübüvvet ve risâlet rutbesi verileceği vahyedilmişdi (Tâhâ: 38-39; el-Kasas: 7). Bu vahy gereğince Nîl'e bırakılan ve çocuğu ihtivâ eden sanduka Fir'avn'ın sarayı sâhillinden akıb giderken görülerek saraya alınmış ve Âsiye Fir'avn'a: Bu yavrucuk benim için de, senin için de bir göz bebeği, onu öldürmeyin. Olur ki bize bir faydası dokunur, yahut onu bir evlâd edininiz demişdi. Fir'avn ve adamları bu çocuğun ilerde fazîlet nâmına kendileri ile karşılaşacağını ve nasıl kahramanlıklar göstereceğini anlamıyorlardı (Bu hâdiseler el-Kasas: 1-15 inci âyetlerinde zikredilmektedir).

Bu sûretle Mûsâ'nın hayatını kurtaran Âsiye, ileride Mûsâ'ya iymân etmiş ve Mûsâ gibi o da Fir'avn ile karşılaşmış, Mûsâ'nın hayatı ve dînî uğrunda işkencelere ma'rûz kalarak kendi hayatını fedâ etmişdir. Âsiye'yi Mûsâ'nın sıptından ve en yakın akribâsından sayanlara göre Âsiye'nin dînî heyecanına kan gayreti de karışmış ve nihâyet Fir'avn'ın çok acı işkenceleri altında vefât etmişdir. Rivâyete ve âyetin işâretine göre Âsiye: *«Rabbım, bana nezdinde, cennetin içinde bir ev yap. Beni Fir'avn'dan ve onun amellerinden kurtar. Beni o zâlimler gürûhundan selâmete çıkar»* (et-Tahrîm: 11) duâsını bu işkencelere ma'rûz kaldığı sıralarda okumuş ve derhal kabûl olunub cennetdeki makamı kendisine gösterilerek güle güle hayâtı terk etmişdir. Bu sûretle Âsiye kadınlık âleminde en yüksek fazîlet zirvelerine yükselen iki kadından birisi oluyor.

Hz. Meryem de, *«ahsanet fercehâ»* cümlesinin beliğ ifâdesi vechile elini, eteğini sıkı tutmak, nâmûsunu ve iffetini muhâfaza etmek husûsunda kal'a kadar metin bir rûha, bir irâdeye mâlikdi. Ona rûh nefyetmek üzere Cibril temessül etdiği sırada bile: *«Muhakkak senden Rahmâna sığınırım!»* diye konuşmuşdu (Meryem: 17-18). Meryem bu derece mahcûb ve çekingen bir kız olduğu için Allah onu bütün kadınlık âleminde görülmedik bir mazhariyetle ve rûhundan nefyetmek sûretiyle ana yapdı ve bu ana ile oğulu âlemlere ibretli bir âyet ve mu'cize kıldı (el-Enbiyâ: 91).

Bazı âlimler Âsiye ile Meryem hakkındaki bu nasslar ile istidlâl ederek bunların nubuvvetine kail olmuşlardır. Hatta İmâm Eş'arî, kadın Peygamber'leri altıya çıkarmışdır ki bunlar: Havvâ', Sâre, Hâcer, Mûsâ'nın anası, Âsiye ve Meryem'dir. Çoğunluk ise kadınlar için nubuvvet olmadığına kaildirler.

Hz. Âişe hakkındaki fıkraya gelince, hadisde Âişe'nin bu ummetin bütün kadınlarına efdaliyetine delâlet eden bir cihet yokdur. Yalnız bir teşbih ile fazlı ve şerefi bildirilmişdir. Hakîkaten Hz. Âişe'nin ilmi, edebî, ahlâkı ve keskin zekâsı hârika derecede meziyyet ve üstünlüklerdir.

٧١ – (٢٤٣٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وابن نمير. قالوا: حدثنا ابن فضيل عن عمارة، عن أبي زرعة. قال: سمعت أبا هريرة قال: أتى جبريل النبي ﷺ. فقال: يا رسول الله! هذه خديجة قد أتتك. معها إناء فيه إدام أو طعام أو شراب. فإذا هي أتتك فاقرأ عليها السلام من ربها عز وجل. ومني. وبشرها ببيت في الجنة من قصب. لا صخب فيه ولا نصب.

قال أبو بكر في روايته: عن أبي هريرة. ولم يقل: سمعت. ولم يقل في الحديث: ومني.

71 — (2432) .... : Ebû Zur'a dedi ki; ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle dedi : Peygamber (S) — Hıra dağında iken — yanına Cibrîl gelmişdir de şöyle demişdir : «Yâ Rasûlallah! İşte şu Hadîce'dir. Sana doğru gelmekdedir. Yanında bir kab var, içinde katık yahut taâm, yahut şerbet vardır [48]. Hadîce senin yanına ulaştığında ona Azîz ve Celîl olan Rabbından ve benden selâm söyle. Ve kendisine cennetde inciden yapılmış bir saray da müjdele ki onun içinde gürültü, patırtı yok, çalışma ve meşakkat de yokdur».

Ebû Bekr kendi rivâyetinde : Ebû Hureyre'den demiş de, semi'tu = ben işittim, dememişdir. Bir de bu hadîsde «ve benden» sözünü söylememişdir.

٧٢ – (٢٤٣٣) حدثنا محمد بن عبدالله بن نمير. حدثنا أبي ومحمد بن بشر العبدي عن إسماعيل. قال: قلت لعبد الله بن أبي أوفى: أكان رسول الله ﷺ بشر خديجة ببيت في الجنة؟ قال: نعم. بشرها ببيت في الجنة من قصب. لا صخب فيه ولا نصب.

(...) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو معاوية. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا المعتمر بن سليمان وجرير. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان. كلهم عن إسماعيل بن أبي خالد، عن ابن أبي أوفى، عن النبي ﷺ. بمثله.

72 — (2433) .... : İsmâîl dedi ki : Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya :

— Rasûlullah (S), Hadîce (R) ye cennetdeki bir ev ile müjdeledi mi? diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) :

48. Râvî kab içindeki şeyi kat'iyetle ta'yin edemediğinden böyle terdîd ile rivâyet etmişdir.

— Evet, o Hadîce'ye cennetde inciden yapılmış, içinde hiçbir gürültü, patırtı ve hiçbir çalışma ve meşakkat olmayan bir ev ile müjdelemişdir dedi.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de, İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den, o da İbni Ebî Evfâ'dan, o da Peygamber'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

٧٣ – (٢٤٣٤) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : بَشَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَدِيجَةَ ، بِنْتَ خُوَيْلِدٍ، بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ .

73 — (2434) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Huveylid kızı Hadîce'ye cennetde bir ev ile müjdelemişdir.

٧٤ – (٢٤٣٥) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : مَا غِرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ . وَلَقَدْ هَلَكَتْ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَنِي بِثَلَاثِ سِنِينَ . لِمَا كُنْتُ أَسْمَعُهُ يَذْكُرُهَا . وَلَقَدْ أَمَرَهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ مِنْ قَصَبٍ فِي الْجَنَّةِ . وَإِنْ كَانَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ ثُمَّ يُهْدِيهَا إِلَى خَلَائِلِهَا .

74 — (2435) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Ben hiç bir kadın hakkında, Hadîce'ye karşı kıskandığım derecede kıskanç olmadım. Halbuki o, Peygamber'in benimle evlenmesinden üç yıl önce vefât etmişdi. Ona karşı olan bu kıskançlığımın sebebi, Peygamberden, onu (sık sık) zikrederken işidir olmaklığımdır. Ve andolsun ki Azîz ve Celîl olan Rabbı, Peygambere Hadîce'yi cennetde inciden yapılmış bir ev ile müjdelemesini de emretmişdir. Şu da muhakkak ki Rasûlullah (S) bazan koyun keserdi de sonra o koyunun etini, Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına hediye ederdi.

٧٥ – (..) حدثنا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ . حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : مَا غِرْتُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا عَلَى خَدِيجَةَ . وَإِنِّي لَمْ أُدْرِكْهَا .
قَالَتْ : وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا ذَبَحَ الشَّاةَ فَيَقُولُ « أَرْسِلُوا بِهَا إِلَى أَصْدِقَاءِ خَدِيجَةَ » قَالَتْ ، فَأَغْضَبْتُهُ يَوْمًا فَقُلْتُ : خَدِيجَةَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي قَدْ رُزِقْتُ حُبَّهَا » .

(...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ . جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَ حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ . إِلَى قِصَّةِ الشَّاةِ . وَلَمْ يَذْكُرِ الزِّيَادَةَ بَعْدَهَا .

75 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Ben Peygamber'in kadınlarına karşı kıskanlık duymadım. Ancak Hadîce'ye karşı kıskançlık duydum. Halbuki ben ona erişememişdim. Yine Âişe dedi ki : Rasûlullah (S) bir koyun kesdiği zaman : «Bunun etinden Hadîce'nin sâdık arkadaşlarına gönderiniz! »demek i'tiyâdında idi. Bir gün Peygamber'e öfkelendim de : Hadîce (de ne var ki?) deyiverdim. Bunun üzerine Rasûlullah : «Hiç şüphe yok ki ben onun sevgisi ile rızıklandırılmışımdır» buyurdu.

( ) .... : Burada da Hişâm, bu isnâdla koyun kıssasına kadar (75 rakamlı) Ebû Usâme hadîsi tarzında rivâyet etmiş, fakat ondan sonrasındaki ziyâdeyi zikretmemişdir.

٧٦ — (..) حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: مَاغِرْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ عَلَى امْرَأَةٍ مِنْ نِسَائِهِ، مَاغِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ. لِكَثْرَةِ ذِكْرِهِ إِيَّاهَا. وَمَا رَأَيْتُهَا قَطُّ.

76 — ( ) .... : Âişe (R) : Ben Peygamber (S) için kadınlarından hiçbir kadına karşı, Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç olmadım. Bu da Peygamber'in onu çok zikretmesinden ileri geliyordu. Halbuki ben Hadîce'yi (Rasûlullah'ın yanında) asla görmemişdim dedi [49].

٧٧ — (٢٤٣٦) حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمْ يَتَزَوَّجِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى خَدِيجَةَ حَتَّى مَاتَتْ.

77 — (2436) .... : Âişe (R) : Peygamber (S) Hadîce ölünceye kadar onun üzerine evlenmemişdir dedi.

٧٨ — (٢٤٣٧) حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتِ: اسْتَأْذَنَتْ هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، أُخْتُ خَدِيجَةَ، عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَعَرَفَ اسْتِئْذَانَ خَدِيجَةَ فَارْتَاحَ لِذَلِكَ. فَقَالَ «اللَّهُمَّ! هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ» فَغِرْتُ فَقُلْتُ: وَمَا تَذْكُرُ مِنْ عَجُوزٍ مِنْ عَجَائِزِ قُرَيْشٍ، حَمْرَاءِ الشِّدْقَيْنِ، هَلَكَتْ فِي الدَّهْرِ، فَأَبْدَلَكَ اللهُ خَيْرًا مِنْهَا!

78 — (2437) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bir kerre Hadîce'nin kız kardeşi Hâle Bintu Huveylid (Medîne'ye gelib) Rasûlullah'ın huzûruna

49. Hadîce vefât etdiğinde Âişe altı yaşında idi. Buna göre Hadîce'yi görmüş olabilirdi. Bunun için tercemede (Rasûlullah'ın yanında) diye kayıdlandı.

girmek için izin istemişdi. Rasûlullah (bu iki kız kardeşin seslerindeki benzeyişle) Hadîce'nin izin istemesini hatırladı ve bunun için ferahlanıb sevindi de: «Allâh'ım! Bu Huveylid kızı Hâle'dir» deyiverdi. Bunun üzerine ben kıskandım da: (Yâ Rasûlallah!) İhtiyarlıkdan ağzının iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan ve zamanın (değişmeleri) içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermişdir! diye Rasûlullah'ı karşıladım[50].

(١٣) باب فى فضل عائشة، رضى الله تعالى عنها

٧٩ – (٢٤٣٨) حدثنا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ. جَمِيعًا عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي الرَّبِيعِ). حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أُرِيتُكِ فِي الْمَنَامِ ثَلَاثَ لَيَالٍ. جَاءَنِي بِكِ الْمَلَكُ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ. فَيَقُولُ: هَـٰذِهِ امْرَأَتُكَ. فَأَكْشِفُ عَنْ وَجْهِكِ. فَإِذَا أَنْتِ هِيَ. فَأَقُولُ: إِنْ يَكُ هَـٰذَا مِنْ عِنْدِ اللهِ، يُمْضِهِ».

(..) حدثنا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. جَمِيعًا عَنْ هِشَامٍ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

(13) ÂİŞE (R) NİN FAZÎLETİ HAKKINDA BÂB[51]

79 — (2438) .... : Âişe (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «(Yâ Âişe!) Sen üç gece ru'yâmda bana gösterildin. Senin sûretini

50. Hz. Âişe'nin bu asabî sözlerine karşı Rasûlullah'ın sükûtunu, bir takrîr ve tasdîk mâhiyetinde sayarak bazıları Âişe'nin fazlına delil gibi kabûl etmişlerdir. Fakat Âişe'nin iddiâ etdiği hayırhahlık gençlik ve güzellik i'tibârıyledir denilebilir. Rasûlullah'ın sükûtuna gelince: Bu da bir müsâmahadan ibâretdir. Çünkü bu sözler kadınlık gayreti ile söylenmişdir. Gayret (yani kıskançlık) fıtrî bir hâl olduğu için bundan dolayı kadınlara cezâ terettüb etmiyor. İşte bunun için Rasûlullah Âişe'yi men' etmemişdir. Maamâfih Rasûlullah şifâhen men' etmemekle beraber — Ahmed İbn Hanbel ile Taberânî'nin bir rivâyetine göre — gücenmişdir. Bu rivâyete göre Âişe: Rasûlullah'ın benim sözlerimden kırıldığını anlayınca: Yâ Rasûlallah! Seni hak peygamber gönderen Allâh'a yemin ederim ki bundan sonra Hadîce'nin menkabelerini her zaman an diye gönlünü almağa çalışdım demişdir.

51. Hz. Âişe, Ebû Bekr'in kızıdır. Annesi Ummu Rûmân Bintu Amr'dır. Âişe'nin en mümtâz özelliği keskin zekâsı, ince anlayışlılığı ve bunların neticesi olarak da ilmî kudretinin üstünlüğüdür. Peygamber'in vefatından sonra sahâbîler bir mes'ele hakkında tereddüd etdiklerinde ona mürâcaat ederek verdiği hüküm ve karâr ile müşkillerini çözerlerdi. Çünkü Âişe vahyin Medîne'deki nuzûlü zamanlarında hemen hemen dâima Peygamber'in yanında bulunmuşdu.

bana ipekli beyaz bir kumaş parçasında melek getirdi de: Bu resmin sâhibi senin (mustakbel) zevcendir! diyordu. Nihâyet ben senin yüzünü açınca bakdım ki o sûret sen idin. Cibrîl'in o sözü üzerine ben: Eğer şu ru'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise Allah kendi takdîrini infâz eder diyordum[52]

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de cemîan yine Hişâm'dan bu isnâdla o hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

٨٠ — (٢٤٣٩) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِي عَنْ أَبِي أُسَامَةَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنِّي لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتِ عَنِّي رَاضِيَةً، وَإِذَا كُنْتِ عَلَيَّ غَضْبَىٰ» قَالَتْ فَقُلْتُ: وَمِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذَٰلِكَ؟ قَالَ «أَمَّا إِذَا كُنْتِ عَنِّي رَاضِيَةً، فَإِنَّكِ تَقُولِينَ: لَا. وَرَبِّ مُحَمَّدٍ! وَإِذَا كُنْتِ غَضْبَىٰ، قُلْتِ: لَا. وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ!» قَالَتْ قُلْتُ: أَجَلْ. وَاللهِ! يَا رَسُولَ اللهِ! مَا أَهْجُرُ إِلَّا اسْمَكَ.

(...) وحدثناه ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، إِلَىٰ قَوْلِهِ: لَا. وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ. وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ.

80 — (2439) .... : Âişe (R) dedi ki: Rasûlullah (S) bana:

— Ben senin benden râzıy olduğun zamanı ve bana karşı öfkeli bulunduğun zamanı muhakkak biliyorum dedi. Ben de:

— Sen bunu nereden biliyorsun? diye sordum. O:

— Benden râzıy olduğun zamana gelince, sen o zaman: Muhammed'in Rabbına yemîn olsun ki hayır! diye yemîn ediyorsun. Öfkeli bulunduğun zaman ise: İbrâhîm'in Rabbına yemîn olsun hayır! diyorsun buyurdu. Ben:

52. Kadı Iyâd; Peygamber'in «şu ru'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise...» cümlesi hakkında şöyle dedi: Bu ru'yâ nübüvvetden önce ise — ru'yâları hayâllerden arıdılmışdır denildiğine göre — bunun ma'nâsı: Eğer ru'yâ hak ise demekdir. Şâyet nübüvvetden sonra ise o takdîrde bunun üç ma'nâsı vardır: Biri, eğer bu ru'yâ zâhiri üzere ise ta'bîr ve tefsîre muhtâc değildir. Allâh onu ileride gerçekleşdirib infâz edecekdir demek istenmişdir. Bu takdîrde şek: Ru'yâ zâhiri üzere mi, yoksa ta'bîr ve zâhirinden te'vile muhtâc olur mu? demeğe âid olur. İkincisi, eğer bu zevce dünyâda ise Allah onu infâz eder demişdir. Buna göre şek, onun dünyâda mı, yoksa cennetde mi? zevcesi olduğu hakkındadır.

Üçüncüsü: Peygamber bu şart cümlesi ile şüphe kasdetmeyib, tahkik üzere haber vermişdir. Fakat şart cümlesi kullanılarak şek sûretiyle ifâde etmişdir. Bu da bedî'den bir nevi'dir ki belâğatçılar buna *tecâhulu ârif* san'atı adı verirler. Bazıları da bunu «şekkin yakîn ile mezci» diye isimlendirirler (Nevevî).

— Evet vallâhi yâ Rasûlallah böyledir. Fakat ben senin ancak isminden uzaklaşırım (zâtından ve sevginden değil) dedim.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Hişâm İbn Urve'den bu isnâdla: «İbrâhîm'in Rabbına yemin olsun ki hayırlı» sözüne kadar rivâyet etmiş, bundan sonrasını zikretmemişdir.

٨١ – (٢٤٤٠) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا كَانَتْ تَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَتْ: وَكَانَتْ تَأْتِينِي صَوَاحِبِي. فَكُنَّ يَنْقَمِعْنَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَتْ: فَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُسَرِّبُهُنَّ إِلَيَّ.

(...) حدثناه أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. وَقَالَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ فِي بَيْتِهِ. وَهُنَّ اللُّعَبُ.

81 — (2440) .... : Buradaki râvî, Âişe'nin Rasûlullah'ın yanında birçok kızlarla oynar olduğunu ve Âişe (R) nin şöyle dediğini haber vermişdir: Bir takım kız arkadaşlarım benim yanıma gelirlerdi de Rasûlullah (S) dan utandıklarından ötürü her bir tarafda saklanırlardı. Rasûlullah da onları tekrar benim yanıma yollardı.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de yine Hişâm'dan bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Cerîr'in hadîsinde: Ben Rasûlullah'ın evinde kızlarla oyun oynar idim. Onlar oyuncaklardan ibâret kızlardı demişdir.

٨٢ – (٢٤٤١) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ. يَبْتَغُونَ بِذَلِكَ مَرْضَاةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ.

82 — (2441) Bize Ebû Kureyb tahdîs etti. Bize Abdetu, Hişâm'dan, o da babası Urve'den, o da Âişe (R) den şöyle tahdîs etti: İnsanlar Peygamber'e takdîm edecekleri hediyelerini Âişe'nin nevbeti gününde getirib vermeği tercîh ederlerdi. Bununla da Rasûlullah'ın memnûnluğunu taleb ediyorlardı.

٨٣ – (٢٤٤٢) حدثني الحسن بن علي الحلواني وأبو بكر بن النضر وعبد بن حميد (قال عبد: حدثني. وقال الآخران: حدثنا) يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثني أبي عن صالح، عن ابن شهاب. أخبرني محمد بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: أرسل أزواج النبي ﷺ فاطمة، بنت رسول الله ﷺ، إلى رسول الله ﷺ. فاستأذنت عليه وهو مضطجع معي في مرطي. فأذن لها. فقالت: يا رسول الله! إن أزواجك أرسلنني إليك يسألنك العدل في ابنة أبي قحافة. وأنا ساكتة. قالت: فقال لها رسول الله ﷺ «أي بنية! ألست تحبين ما أحب؟» فقالت: بلى. قال «فأحبي هذه» قالت، فقامت فاطمة حين سمعت ذلك من رسول الله ﷺ. فرجعت إلى أزواج النبي ﷺ فأخبرتهن بالذي قالت. وبالذي قال لها رسول الله ﷺ. فقلن لها: ما نراك أغنيت عنا من شيء. فارجعي إلى رسول الله ﷺ فقولي له: إن أزواجك ينشدنك العدل في ابنة أبي قحافة. فقالت فاطمة: والله! لا أكلمه فيها أبدا. قالت عائشة: فأرسل أزواج النبي ﷺ زينب

بنت جحش، زوج النبي ﷺ، وهي التي كانت تساميني منهن في المنزلة عند رسول الله ﷺ. ولم أر امرأة قط خيرا في الدين من زينب. وأتقى لله. وأصدق حديثا. وأوصل للرحم. وأعظم صدقة. وأشد ابتذالا لنفسها في العمل الذي تصدق به، وتقرب به إلى الله تعالى. ما عدا سورة من حد كانت فيها. تسرع منها الفيئة. قالت، فاستأذنت على رسول الله ﷺ. ورسول الله ﷺ مع عائشة في مرطها. على الحالة التي دخلت فاطمة عليها وهو بها. فأذن لها رسول الله ﷺ. فقالت: يا رسول الله! إن أزواجك أرسلنني إليك يسألنك العدل في ابنة أبي قحافة. قالت ثم وقعت بي. فاستطالت علي. وأنا أرقب رسول الله ﷺ، وأرقب طرفه، هل يأذن لي فيها. قالت فلم تبرح زينب حتى عرفت أن رسول الله ﷺ لا يكره أن أنتصر. قالت فلما وقعت بها لم أنشبها حين أنحيت عليها. قالت فقال رسول الله ﷺ وتبسم «إنها ابنة أبي بكر».

(...) حدثنيه محمد بن عبد الله بن قهزاذ. قال عبد الله بن عثمان: حدثنيه عن عبد الله بن المبارك، عن يونس، عن الزهري، بهذا الإسناد، مثله في المعنى. غير أنه قال: فلما وقعت بها لم أنشبها أن أثخنتها غلبة.

83 — (2442) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi:

Peygamber'in kadınları, Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'yı Rasûlullah'ın yanına gönderdiler. Rasûlullah (S) benim yanımda, benim abam içinde yan yatmış vaziyetde iken Fâtıma gelib içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah ona izin verdi. Girer girmez Fâtıma : Yâ Rasûlallah! Kadınların, beni senin yanına gönderdiler. Onlar senden Ebû Kuhâfe'nin kızı hakkında adâlet istiyorlar dedi. Ben de susuyordum. Rasûlullah ona : «Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin?» buyurdu. Fâtıma : Evet severim dedi. Rasûlullah : «Öyle ise Âişe'yi de sev!» buyurdu. Fâtıma Rasûlullah'dan bu sözleri işidince kalkıb Peygamber'in kadınları yanına döndü ve onlara hem kendi söylediğini, hem de Rasûlullah'ın kendisine söylediği sözü haber verdi. Bu sefer kadınlar Fâtıma'ya : Biz senin, bizim herhangi bir işimizi gördüğünü zannetmiyoruz. Binâenaleyh sen tekrar Rasûlullah'a dön ve ona : Kadınların, Ebû Kuhâfe (oğlunun) kızı hakkında Allah için senden adâlet istiyorlar de, dediler. Fakat Fâtıma : Vallâhi bu husûsda Rasûlullah'a ebedî bir kelime söylemem dedi.

Âişe der ki : Peygamber'in kadınları bu defa da Peygamber'in zevcesi olan Cahş kızı Zeyneb'i gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah'ın yanında, diğer kadınlara nisbetle mevkiinin yüksekliği bana muâdil olan bir kadındı. Ben diyânetde, Allâh'a takvâ'da, doğru sözlülükde ,akribâ ile ilgiyi sıkı yapmakda, çok sadaka vermekde ve hâsılı Allâh'a yaklaşmaya vesîle olan her türlü hayır işlerinde nefsini alçaltmakda Zeyneb Bintu Cahş derecesinde yüksek hiçbir kadın görmedim. Ancak kendisinde demir gibi sertlik ve bir acelecilik tabîatı vardı ki bu tabîat onun girişdiği işden dönmesini çabuklaşdırırdı. İşte bu Zeyneb Rasûlullah'ın huzûruna girme izni istedi. Rasûlullah da, Fâtıma'nın huzûra girdiği vakitdeki hâlet üzere Âişe ile beraber onun abası içinde bulunuyordu. Rasûlullah ona izin verdi. Zeyneb içeriye girince : Yâ Rasûlallah! Kadınların beni sana gönderdiler. Onlar senden Ebû Kuhâfe (oğlunun) kızı hakkında adâlet etmeni istiyorlar dedi. Sonra benim hakkımda söz söylemeğe ve aleyhime konuşmakda ileri gitmeğe başladı. Ben de Rasûlullah'ı murâkabe ediyor ve Zeyneb'e cevâb vermekliğim husûsunda bana izin verecek mi diye gözüne bakıb duruyordum. Zeyneb konuşmasından vazgeçmedi. Nihâyet Rasûlullah'ın benim Zeyneb'e karşı zafer kazanmamı kerîh görmiyeceğini anladım. Onun sözlerini ele alıb cevâb vererek çok geçmeden muârazada sıkışdırdığım sırada Rasûlullah gülümsedi de : «Muhakkak ki o, Ebû Bekr'in kızıdır» buyurdu [53].

53. Buhârî'deki ayni rivâyetin baş tarafında şu tafsîlat vardır : Âişe (R) şöyle demişdir : Rasûlullah'ın kadınları iki guruba ayrılmışlardı. Bunun bir gurubunda Âişe, Hafsa, Safiyye, Sevde; öbür gurubunda da Ummu Seleme ile Rasûlullah'ın diğer kadınları bulunuyordu. Muslimanlar, Rasûlullah'ın Âişe'ye olan sevgisini pek iyi bildiklerinden, bunlardan birisinin yanında Rasûlullah'a takdîm etmek istediği bir hediyyesi bulunursa o hediyyesini, Rasûlullah'ın Âişe hânesinde bulunduğu zamana kadar geri bırakırdı da bu hediyye sâhibi hediyyesini Rasûlullah Âişe'nin evinde iken gönderirdi. Bu cihetle

( ) .... : Buradaki râvî de Zuhrî'den bu isnâdla ma'nâda yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir. Ancak burada : Onun sözlerinin peşine düşüb onları redde girişince çok geçmeden ağır basıb onu galebe etdim (yani onu susdurdum) demişdir.

٨٤ – (٢٤٤٣) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. قال: وجدت في كتابي عن أبي أسامة، عن هشام، عن أبيه، عن عائشة قالت: إن كان رسول الله ﷺ ليتفقد يقول «أين أنا اليوم؟ أين أنا غدا؟» استبطاء ليوم عائشة. قالت، فلما كان يومي قبضه الله بين سحري ونحري.

84 — (2443) .... : Âişe (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) — ölüm hastalığında — Âişe'nin nevbet gününün gecikmesinden dolayı onu arıyarak : «Ben bu gün kimin nevbetindeyim? Ben yarın kimin nevbetinde olacağım?» der idi. Nihâyet benim nevbet günüm geldiğinde Allah onun rûhunu benim gerdânımla göğsüm arasında iken kabzeyledi [54].

٨٥ – (٢٤٤٤) حدثنا قتيبة بن سعيد عن مالك بن أنس، فيما قرئ عليه عن هشام بن عروة، عن عباد بن عبد الله بن الزبير، عن عائشة؛ أنها أخبرته؛ أنها سمعت رسول الله ﷺ يقول قبل أن يموت، وهو مسند إلى صدرها، وأصغت إليه وهو يقول «اللهم! اغفر لي وارحمني. وألحقني بالرفيق».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو أسامة. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عبدة بن سليمان. كلهم عن هشام، بهذا الإسناد، مثله.

Ummu Seleme gurubu dedikoduya başladı da bunlar Ummu Seleme'ye : Rasûlullah'a git de şu, şu sözleri söyle dediler... (*Buhârî, hibe...., bâbu men ehdâ ilâ sâhibihî ve taharrâ ba'da nisâihî dûne ba'dın*, III, 309 «15»).

Kadınlık gayreti ile iki guruba ayrılan Peygamber'in kadınlarından birinci gurubun başında Hz. Âişe bulunuyordu. Hafsa da Hz. Umer'in kızıdır ve bu gurubun en kuvvetli uzvudur. İsrâîlli (Huyey ibn Ahtab'ın kızı) Safiyye ile Sevde Bintu Zem'a da bu gurubdan idi. İkinci gurubun başkanlığını Ummu Seleme Hind üzerine almışdı. Ummu Seleme Ebû Umeyye'nin kızıdır. Fasîh ve iyi söz söyleyen bir kadın olduğu için bu gurubun başkanlığını pek güzel temsîl etmişdi. Bu gurubun dört âzâsının isimleri hadisde bildirilmemişdir. Onlar : Zeyneb Bintu Cahş el-Esediyye, Meymûne Bintu Hâris el-Hilâliyye, Ummu Habîbe Remle Bintu Ebî Sufyân ve Cuveyriyye Bintu Hâris el-Mustalıkıyye'dir.

54. Peygamber hastalığının ilk beş gününü mu'tâdı üzere kadınlarının nevbetlerinde geçirmişdi. Hastalık şiddetlenib Âişe'nin yanına geçmek için izin almağa luzûm görülünce

85 — (2444) .... : Âişe (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah (S) vefât etmezden önce göğsüne dayanmış bir vaziyetde söz söylerken işitmişdir. Âişe Rasûlullah'a kulak verdi ki Rasûlullah: «Yâ Allâh! Beni mağfiret et, bana merhamet eyle ve beni yüksek refîka (yüksek cemâate) ilhâk et!» diye duâ ediyordu[55].

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi Hişâm'dan bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler.

٨٦ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ.
حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كُنْتُ أَسْمَعُ أَنَّهُ لَنْ يَمُوتَ نَبِيٌّ حَتَّى
يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . قَالَتْ : فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ ، فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ ، وَأَخَذَتْهُ بُحَّةٌ ،
يَقُولُ « مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا »
[٤/النساء/٦٩]
قَالَتْ : فَظَنَنْتُهُ خُيِّرَ حِينَئِذٍ .

(..) حدثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي .
قَالَا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

86 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah'ın: «Hiç bir peygamber dünyâ ile âhiret arasında muhayyer kılınmadıkca vefat etmez» dediğini çok işidirdim. Ben, Peygamber'in ölüm sebebi olan hastalığında boğazı kısılıb sesi kalınlaşarak öbür âleme hazırlık hâli geldiğinde: «...**Allah'ın, kendilerine ni'metler verdiği peygamberlerle, sıddıyklarla, şehîdlerle, iyi kimselerle beraber, onlar ne iyi arkadaştırlar!»** (en-Nisâ: 69) âyetini okuduğunu işitdim. Artık o zaman anladım ki Rasûlullah (S) da bu iki dilek arasında muhayyer kılınıyor (da o âhireti tercîh ediyor).

( ) .... : Buradaki râvîlerin ikisi de: Bize Şu'be yine Sa'd ibn İbrâhîm'den tahdîs etti deyib bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir.

---

de hiçbirisinin zerre kadar gönlü kırılmasın diye bu izni sarîh bir şekilde istemiyerek: «Yarın nerede olacağım!» diye bu isteğini ihsâs etmişdi.

Hz. Âişe Peygamber'in rûhunu teslîm ettiği sıradaki kendisine ebedî şeref bahşeden vaziyetini, bu gâyet belîğ vecîzesiyle öyle tasvîr etmişdir ki ondaki edebî kudrete hayrân olmamak kabil değildir. O kudsî ve melekî hâli ümmetin hâtırasında ebediyyen yaşatan Mu'minlerin Annesi Âişe'nin bu edebî vecîzesidir.

55. *Rafîk*, yükseklerin en yükseğinde sâkin olan peygamberler cemâatından bir cemâat ma'nâsındadır. Rafîk, fail vezninde gelen bir isimdir.

٨٧ – (...) حدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد. قال: قال ابن شهاب: أخبرني سعيد بن المسيب وعروة بن الزبير، في رجال من أهل العلم؛ أن عائشة، زوج النبي ﷺ قالت: كان رسول الله ﷺ يقول وهو صحيح «إنه لم يقبض نبي قط، حتى يرى مقعده في الجنة، ثم يخير» قالت عائشة: فلما نزل برسول الله ﷺ، ورأسه على فخذي، غشي عليه ساعة ثم أفاق. فأشخص بصره إلى السقف. ثم قال «اللهم! الرفيق الأعلى» .

قالت عائشة: قلت: إذا لا يختارنا.

قالت عائشة: وعرفت الحديث الذي كان يحدثنا به وهو صحيح في قوله «إنه لم يقبض نبي قط حتى يرى مقعده من الجنة. ثم يخير» .

قالت عائشة: فكانت تلك آخر كلمة تكلم بها رسول الله ﷺ قوله «اللهم! الرفيق الأعلى» .

87 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : Bana Said ibn Müseyyeb ve Urvetu'bnu'z-Zubeyr, ilim ehlinden bir takım kimseler içinde haber verdiler ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) sıhhatda iken bir çok defalar : «Hiç bir peygamberin rûhu cennetdeki oturağını görmedikce —yahut oturacağı yer kendisine gösterilmedikce— asla kabzolunmaz. Sonra muhayyer kılınır» buyururdu. Nihâyet kendisine ölüm hastalığı inib de rûhu kabzolunmak zamanı gelince başı benim dizimde bulunduğu bir sırada üzerine bir sâat baygınlık geldi. Sonra ayılınca gözünü açıb evin tabanına doğru dikti. Sonra : «Allâhım! Rafîkı a'lâyı (isterim)!» dedi. Ben : Artık Rasûlullah şimdi bizi ihtiyar etmiyor dedim ve bildim ki Rasûlullah'ın bu temennîsi sıhhatlı zamanında iken bize söylemekte olduğu «hiçbir Peygamber cennetdeki oturacağı yeri görmedikce asla kabzolunmaz. Sonra muhayyer kılınır» hadîsi (nin kendisine tecellîsi) dir.

Âişe : İşte Rasûlullah'ın tekellüm ettiği en son kelime, bu «yâ Allâh! En yüksek rafîkı (isterim)!» sözü oldu dedi.

٨٨ – (٢٤٤٥) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم الحنظلي. وحدثنا عبد بن حميد. كلاهما عن أبي نعيم. قال عبد: حدثنا أبو نعيم. حدثنا عبد الواحد بن أيمن. حدثني ابن أبي مليكة عن القاسم بن محمد، عن عائشة. قالت: كان رسول الله ﷺ، إذا خرج، أقرع بين نسائه. فطارت القرعة على عائشة وحفصة. فخرجتا معه جميعا. وكان رسول الله ﷺ، إذا كان بالليل، سار مع عائشة، يتحدث معها. فقالت حفصة لعائشة: ألا تركبين الليلة بعيري وأركب بعيرك، فتنظرين وأنظر؟ قالت: بلى. فركبت عائشة على بعير حفصة. وركبت حفصة على بعير عائشة. فجاء رسول الله ﷺ إلى جمل عائشة، وعليه حفصة، فسلم ثم سار معها. حتى نزلوا. فافتقدته عائشة فغارت. فلما نزلوا جعلت تجعل رجلها بين الإذخر. وتقول: يا رب! سلط علي عقربا أو حية تلدغني. رسولك ولا أستطيع أن أقول له شيئا.

88 — (2445) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir sefere çıkmak istediğinde kadınları arasında kur'a çekerdi. Bir seferde kur'a Âişe ile Hafsa'ya isâbet etdi. İki kadın Rasûlullah'ın maiyyetinde beraberce sefere çıkdılar. Rasûlullah gece olunca Âişe'nin mafhesine biner ve onunla konuşarak yol alırdı. Bir gün Hafsa, Âişe'ye : Bu gece sen benim deveme binsen, ben de senin devene binsem de sen görmediğin manzaraları görsen, ben de görmediğim yerleri görsem olmaz mı? dedi. Âişe: Peki diye muvâfakat etdi. Bunun üzerine Âişe Hafsa'nın devesine, Hafsa da Âişe'nin devesine bindi. Rasûlullah Âişe'nin devesine geldi. Halbuki onun üzerinde Hafsa bulunuyordu. Rasûlullah Hafsa'ya selâm verdi. Sonra onun beraberinde yola devâm etdi. Nihâyet bir durak yerinde indiler. Bu sûretle Âişe Rasûlullah'ı gaybetdi de bundan dolayı bir kıskançlığa kapıldı. Durak yerinde indiklerinde Âişe (teessüründen intihâra teşebbüs edib) ayağını ızhır otlarının[56] arasına sokmağa ve : Ey Rabbım! Bana bir akreb, yahut bir yılan musallat et de beni soksun. Ben Rasûlullah'a bir şey söylemeğe muktedir olamıyayım! demeğe başladı.

٨٩ – (٢٤٤٦) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن عبد الله ابن عبد الرحمٰن، عن أنس بن مالك. قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام».

56. *Izhır*, kokulu meşhûr bir otdur. Bu otların arasında ekseriya zehirli hayvanlar ve haşereler bulunur.

(...) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (يعنون ابن جعفر)، ح وحدثنا قتيبة. حدثنا عبدالعزيز (يعني ابن محمد). كلاهما عن عبدالله بن عبدالرحمن، عن أنس، عن النبي ﷺ. بمثله. وليس في حديثهما: سمعت رسول الله ﷺ. وفي حديث إسماعيل: أنه سمع أنس بن مالك.

89 — (2446) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Âişe'nin kadınlara karşı fazîleti, tiridin diğer yemeklere karşı fazîleti gibidir».

( ) .... : Buradaki iki râvi de yine Abdullah ibn Abdirrahmân'dan, o da Enes'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak bunların hadîslerinde : Ben Rasûlullah'dan işitdim, ifâdesi yokdur. Bunlardan İsmâil'in hadîsinde de, o Enes ibn Mâlik'den işitmişdir ifâdesi vardır.

٩٠ — (٢٤٤٧) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدالرحيم بن سليمان ويعلى بن عبيد عن زكرياء، عن الشعبي، عن أبي سلمة، عن عائشة؛ أن النبي ﷺ قال لها «إن جبريل يقرأ عليك السلام» قالت: فقلت: وعليه السلام ورحمة الله.

(...) وحدثناه إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا الملائي. حدثنا زكرياء بن أبي زائدة. قال: سمعت عامرا يقول: حدثني أبو سلمة بن عبدالرحمن؛ أن عائشة حدثته؛ أن رسول الله ﷺ قال لها. بمثل حديثهما.

(..) وحدثناه إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا أسباط بن محمد عن زكرياء، بهذا الإسناد، مثله.

90 — (2447) .... : Âişe (R) tahdîs etdi ki, Peygamber (S) kendisine : «Cibrîl sana selâm ediyor» buyurmuş. Âişe dedi ki : Ben de : VE ALEYHİ'S-SELÂMU VE RAHMETULLÂHİ = Selâm ve Allah'ın rahmeti onun üzerine de olsun dedim.

( ) .... : Zekeriyyâ ibn Ebî Zâide tahdîs edib şöyle dedi. Ben Âmir'den işitdim şöyle diyordu : Bana Abdurrahmân'ın oğlu Ebû Seleme tahdîs etdi. Ona da Âişe Rasûlullah buyurdu ki diye tahdîs etmişdir. Bu hadîs de yukarıki râvîlerin hadîsi gibidir.

( ) Keza bize bu hadîsi Ishâk ibn İbrâhîm tahdîs etti. Bize Esbât ibn Muhammed, Zekeriyyâ'dan bu isnâdla onun benzeri olarak haber verdi.

٩١ – (...) حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي . أخبرنا أبو اليمان . أخبرنا شعيب عن الزهري . حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أن عائشة، زوج النبي ﷺ، قالت : قال رسول الله ﷺ « يا عائش ! هذا جبريل يقرأ عليك السلام » قالت فقلت : وعليه السلام ورحمة الله .

قالت : وهو يرى ما لا أرى .

91 — ( ) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Yâ Âişe! Bu (yanımdaki) Cibrîl'dir, o sana selâm ediyor» buyurdu. Ben de : VE ALEYHİ'S-SELÂMU VE RAHMETULLÂHİ — Selâm ve Allâh'ın rahmeti onun üzerine de olsun! diye karşıladım.

Âişe (Peygamber'i kasdederek) : O, benim göremediğim (Cibrîl) i görüyordu dedi.

(١٤) باب ذكر حديث أم زرع

٩٢ – (٢٤٤٨) حدثنا علي بن حجر السعدي وأحمد بن جناب . كلاهما عن عيسى (واللفظ لابن حجر) . حدثنا عيسى بن يونس . حدثنا هشام بن عروة عن أخيه ، عبد الله بن عروة ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أنها قالت : جلس إحدى عشرة امرأة . فتعاهدن وتعاقدن أن لا يكتمن من أخبار أزواجهن شيئا .

قالت الأولى : زوجي لحم جمل غث . على رأس جبل وعر . لا سهل فيرتقى . ولا سمين فينتقل .

قالت الثانية : زوجي لا أبث خبره . إني أخاف أن لا أذره . إن أذكره أذكر عجره وبجره .

قالت الثالثة : زوجي العشنق . إن أنطق أطلق . وإن أسكت أعلق .

قالت الرابعة : زوجي كليل تهامة . لا حر ولا قر . ولا مخافة ولا سآمة .

قالت الخامسة : زوجي إن دخل فهد . وإن خرج أسد . ولا يسأل عما عهد .

قالت السادسة : زوجي إن أكل لف . وإن شرب اشتف . وإن اضطجع التف . ولا يولج الكف ليعلم البث .

قَالَتِ السَّابِعَةُ : زَوْجِي غَيَايَاءُ أَوْ عَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ . كُلُّ دَاءٍ لَهُ دَاءٌ . شَجَّكِ أَوْ فَلَّكِ . أَوْ جَمَعَ كُلًّا لَكِ .

قَالَتِ الثَّامِنَةُ : زَوْجِي ، الرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ . وَالْمَسُّ مَسُّ أَرْنَبٍ .

قَالَتِ التَّاسِعَةُ : زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ . طَوِيلُ النِّجَادِ . عَظِيمُ الرَّمَادِ . قَرِيبُ الْبَيْتِ مِنَ النَّادِي .

قَالَتِ الْعَاشِرَةُ : زَوْجِي مَالِكٌ . وَمَا مَالِكٌ ؟ مَالِكٌ خَيْرٌ مِنْ ذَلِكِ . لَهُ إِبِلٌ كَثِيرَاتُ الْمَبَارِكِ . قَلِيلَاتُ الْمَسَارِحِ . إِذَا سَمِعْنَ صَوْتَ الْمِزْهَرِ . أَيْقَنَّ أَنَّهُنَّ هَوَالِكُ .

قَالَتِ الْحَادِيَةَ عَشْرَةَ : زَوْجِي أَبُو زَرْعٍ . فَمَا أَبُو زَرْعٍ ؟ أَنَاسَ مِنْ حُلِيٍّ أُذُنَيَّ . وَمَلَأَ مِنْ شَحْمٍ عَضُدَيَّ . وَبَجَّحَنِي فَبَجِحَتْ إِلَيَّ نَفْسِي . وَجَدَنِي فِي أَهْلِ غُنَيْمَةٍ بِشِقٍّ . فَجَعَلَنِي فِي أَهْلِ صَهِيلٍ وَأَطِيطٍ ، وَدَائِسٍ وَمُنَقٍّ . فَعِنْدَهُ أَقُولُ فَلَا أُقَبَّحُ . وَأَرْقُدُ فَأَتَصَبَّحُ . وَأَشْرَبُ فَأَتَقَنَّحُ

أُمُّ أَبِي زَرْعٍ . فَمَا أُمُّ أَبِي زَرْعٍ ؟ عُكُومُهَا رَدَاحٌ . وَبَيْتُهَا فَسَاحٌ .

ابْنُ أَبِي زَرْعٍ . فَمَا ابْنُ أَبِي زَرْعٍ ؟ مَضْجَعُهُ كَمَسَلِّ شَطْبَةٍ . وَيُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ .

بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ . فَمَا بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ ؟ طَوْعُ أَبِيهَا وَطَوْعُ أُمِّهَا . وَمِلْءُ كِسَائِهَا . وَغَيْظُ جَارَتِهَا

جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ . فَمَا جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ ؟ لَا تَبُثُّ حَدِيثَنَا تَبْثِيثًا . وَلَا تُنَقِّثُ مِيرَتَنَا تَنْقِيثًا وَلَا تَمْلَأُ بَيْتَنَا تَعْشِيشًا .

قَالَتْ : خَرَجَ أَبُو زَرْعٍ وَالْأَوْطَابُ تُمْخَضُ . فَلَقِيَ امْرَأَةً مَعَهَا وَلَدَانِ لَهَا كَالْفَهْدَيْنِ . يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ خَصْرِهَا بِرُمَّانَتَيْنِ . فَطَلَّقَنِي وَنَكَحَهَا . فَنَكَحْتُ بَعْدَهُ رَجُلًا سَرِيًّا . رَكِبَ شَرِيًّا . وَأَخَذَ خَطِّيًّا . وَأَرَاحَ عَلَيَّ نَعَمًا ثَرِيًّا . وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ رَائِحَةٍ زَوْجًا . قَالَ : كُلِي أُمَّ زَرْعٍ وَمِيرِي أَهْلَكِ .

فَلَوْ جَمَعْتُ كُلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِي مَا بَلَغَ أَصْغَرَ آنِيَةِ أَبِي زَرْعٍ .

قَالَتْ عَائِشَةُ : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ « كُنْتُ لَكِ كَأَبِي زَرْعٍ لِأُمِّ زَرْعٍ » .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ . حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : عَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ . وَلَمْ يَشُكَّ . وَقَالَ : قَلِيلَاتُ الْمَسَارِحِ . وَقَالَ : وَصِفْرُ رِدَائِهَا . وَخَيْرُ نِسَائِهَا . وَعَقْرُ جَارَتِهَا . وَقَالَ : وَلَا تُنَقِّثُ مِيرَتَنَا تَنْقِيثًا . وَقَالَ : وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ ذَابِحَةٍ زَوْجًا .

(14) UMMU ZER' HADÎSİNİN ZİKRİ BÂBI [57]

92 — (2448) Bize Ali ibn Ca'fer es-Sa'diyy ile Ahmed ibn Cenâb her ikisi İysâ'dan tahdîs etdiler, (bu lafz İbn Ca'fer'indir). Bize İysâ ibn Yûnus tahdîs etdi. Bize Hişâm ibn Urve, kardeşi Abdullah ibn Urve'den, o da Âişe'den, Âişe (R) şöyle demişdir :

Bir zaman on bir kadın bir yerde oturmuşlar ve kocalarının hal ve şânından bir şey saklamayıb biribirlerine bildireceklerine dâir aralarında sözleşmişler ve bağlanmışlardı. Bunlardan birinci kadın demişdir ki : Benim kocam taşlık bir dağ başındaki arık bir devenin etidir. Kolay değil ki çıkılsın, semiz değil ki (insanlar tarafından evlerine) nakl olunsun! [58]. İkinci kadın da demişdir ki :Kocamın hâlini açığa çıkarıb yayamam. Korkarım ki onları bir şey bırakmadan sayabileyim. Çünkü onun fenalıklarını sayacak olursam gizli âşikâr her halini sayıb dökmek zorunda kalacağım. Bu ise imkânsızdır. Üçüncü kadın da : Benim zevcim, upuzun bir sefîhdir. Ayıblarını söylersem beni boşar, susarsam (kocam aklı başında bir kimse olmadığından sebebsiz olarak) beni kendisinden uzak bırakır demişdir. Dördüncü kadın ise (zevcini medh ederek) : Benim zevcim Necd sahrâsının gece hayâtı gibidir. Ne sıcakdır, ne soğuk (mu'tedil seciyyeli halûk bir kimsedir). Evimizde ne korku vardır, ne kırgınlık! demişdir. Beşinci kadın da kocasını şöyle medh etmişdir : Benim kocam da evine geldiğinde sanki (avdan gelen) bir parsdır. (Avını bana getirir, koynumda mışıl mışıl uyur.) Evden çıkınca, dışarıda o bir arslandır (aslan payı kazanır). Evdeki masrafımı hiç sormaz. Altıncı kadın şöyle zem etmişdir : Kocam oburdur. Yemek yerken siler süpürür, içerken de su kabını kurutur. Yatarken yorganına bürünür, (evin bir köşesinde tek başına uyur). Benim hüznümü anlamak ve gidermek için elbiseme elini sokmaz. Yedinci kadın da : Kocam erlik vazifesini îfâdan âciz ve işini bilmez ahmak bir kişidir. Her dert onun derdidir. (vucûdu hastalık karargâhıdır, huysuzdur.) Başını yarar, vucûdunu yaralar. Her şey onun vurmak, yarmak âdetidir demişdir.

57. Rivâyet âlimleri arasında *Ummu Zer' hadisi* unvânı ile meşhûr olan bu haber, kişinin hayât yoldaşı ile muâşeretine dâir iyi kötü bir takım âile örneklerini ihtivâ etmekdedir. Bu hadis hemen hemen aynen Muslim'in lafzı ile Buhârî'de de rivâyet edilmişdir : *«Buhârî, nikâh, husnu'l-muâşere mea'l-ehl»*. İzâhlar için bak : *Fethu'l-Bârî*, XI, 163-186; *Umdetu'l-Kaarî, kitâbu'n-nikâh, husnu'l-muâşere mea'l-ehl*, IX, 464-477.
58. Hadîsin bu fıkrası mürekkeb teşbîh ile beliğ bir kötülemeyi ifâde etmekdedir. Sert taşlık, dağ ta'bîri ile zevcin kötü huyluluğuna, dağın yüksekliği ile zevcin kibir ve gurûruna, bununla beraber arık bir deve eti ile de zevcin hayatından âilenin istifâde etmediğine işâret olunmuşdur ki mevhûmu mahsûse teşbîhden ibâretdir.

Sekizinci kadın da kocasını şöyle över : Zevcim güzel kokulu bir nebât gibi hoş kokar. Onun vucûduna dokunurken tavşana dokunur gibi yumuşakdır. Dokuzuncu kadın da şöyle över : Kocamın evi yüksek direklidir. Kılıcının hamâili uzundur. Ocağının külü çokdur. Evi de insanların toplantı yerine yakındır (yani evi şâhanedir, kendisi uzun boyludur, evi de musâfir kabûl edilecek yerdedir).

Onuncu kadın da kocasını şöyle övmüşdür : Zevcim mâlikdir, hem nekadar mâlik ve sâhibdir! Artık hâtır ve hayâlinizden geçen her hayra mâlik ve sâhibdir. Zevcimin bir sürü develeri vardır ki onların çökecek geniş eylek yerleri vardır. Fakat yayılım yerleri azdır. (Bununla develer yayılmaya gönderilmeyib, musâfire kesilmek için evin yanında eylek yerinde bulundurulur demek istiyor). Develer ûd sesi duyunca — ki musâfiri eylendirmek üzere sâz ve âhenk âletleri çalınmasıdır — o zaman develer boğazlanacaklarını anlarlar.

Onbirinci kadın ki (Ummu Zer'dir ve zevcinin güzel muâşereti cihetiyle en bahtiyar olanıdır) âile hayâtını şöyle anlatmışdır : [59] Kocam Ebû Zer'dir. Ebû Zer' ne semâhatlı ve ne ahlâklı bir kişidir bilir misiniz? O, iki kulağımı mücevherlerle hareket etdirir. (Bakınız) pazularım tombullaşdı (vucûdum semirdi) ve beni ferîh, fahûr kıldı ve yüceltdi. Ben de hemen yüceldim ve ferîh, fahûr oldum. O beni Şık denilen bir dağ kenarında küçük koyun sürücüğü olan bir kabîle içinde buldu. Sonra beni atları kişner, develeri böğürür, ekinleri sürülüb dâneler (samanından) ayrılır, müreffeh ve mes'ûd bir cemiyet içine getirdi. Şimdi ben onun yanında ne söylersem redd olunmam. Uyurum, sabahlayın da uyurum, (kimse beni uyandırmaz, bol süt) içerim. Artık içecek hâlim kalmaz. (Bundan sonra Hz. Âişe Ebû Zer' âilesinin ferdlerini birer birer rivâyet ediyor ve Ummu Zer' diyor ki :)

Ebû Zer'in anası var. Ebû Zer'in anası (olan bu kadın) ne kadındır, bilir misiniz? Onun zahîre anbarları, eşyâsını koyduğu hararları gâyet büyükdür, evi de genişdir. Ebû Zer'in oğlu! Ebû Zer'in oğlu! Ne zarâfetli gençdir bilir misiniz? Onun yatdığı yer kılıncı çekilmiş kın gibidir, (kendisi de kılıç gibi parlak ve zarîfdir). Düzgün ve boylu boslu olub karnı çıkık değildir. O, dört aylık bir kuzunun kol tarafı ile doyar (çok yemez).

Ebû Zer'in kızı! Ebû Zer'in kızı! Ne terbiyeli kızdır, bilir misiniz? Babasına itâatlıdır, anasına da itâatlıdır. (O, âilenin ziyneti, babasının, anasının gözbebeğidir). O dilber kızın vucûdu, elbisesini doldurur. Güzelliği, edeb ve iffeti ortağının veya akran ve emsâlinin gayretini ve hayretini celbeder. Ebû Zer'in câriyesi! Ebû Zer'in câriyesi ne sadâkatli câ-

59. *Ummu Zer'* Bintu Ukeymil ibn Sâide ام زرع بنت اكيمل بن ساعدة (*Fethu'l-Bâri*, XI, 176).

riyedir bilir misiniz? Âile sırlarımızı kimseye söylemez. Evimizin azığını asla ifsâd ve isrâf etmez. Evimizde çör çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmûsludur, evimize kir getirmez.

Ummu Zer', anlatmağa devâm edib der ki: Bir gün Ebû Zer' evden çıkdı. Her tarafa süt tulumları konmuş, yağ çıkarılmak için çalkanmakda idi (yani bolluk ve bahar mevsimi idi). Yolda bir kadına rasgeldi. Kadının yanında pars gibi (çevik) iki çocuğu vardı. Koltuğunun altında kadının memeleri ile oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş, bu sebeble) beni bırakdı ve onu nikâh edib aldı. Ondan sonra ben şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da korkusuz yürür ve en güzel ata biner, Hatt[60] ma'mûlâtından olan mızrağını alırdı. Akşam üzeri deve ve sığır nevinden birçok hayvan sürüb bana gelirdi. Getirdiği her çeşit hayvanlardan, kölelerden, câriyelerden bana birer çift verirdi. Bu kocam da bana: Ey Ummu Zer'! İstediğin gibi ye, iç ve akribâna ihsân et der idi.

(Ummu Zer' der ki:) Bununla beraber ben bu ikinci kocamın bana verdiği şeylerin hepsini bir araya toplasam, Ebû Zer'in en küçük kabını dolduramaz.

Hadîsin râvîsi olan Âişe der ki: Rasûlullah (S) bana hatırımı hoş ederek: «Ey Âişe! Ben sana Ebû Zer'in Ummu Zer'e nisbeti gibiyim (şu farkla ki Ebû Zer' Ummu Zer'i boşadı, fakat ben seninle beraber yaşıyacağım)» buyurdu[61].

( ) .... : Buradaki râvî de Hişâm ibn Urve'den bu isnâd ile rivâyet etmişdir. Şu kadar ki burada yedinci kadının sözünü şeksiz olarak: Kocam erkeklik vazifesini îfâdan âciz ve işini bilmez ahmak bir kişidir demişdir. Keza, onuncu kadının sözünden: Yaylıma gönderilmeleri azdır demişdir. Ve keza: O, iki omuzları ile göğüsleri dolgun ve karnı

60. Hadîsdeki *Hattî* kelimesi, *Hatt*'a mensûb mızrak demekdir. Hatt, Bahreyn eyâletinin sâhil kısmına denir. Mızrağı ile, meçiyle meşhûrdur. Bazıları da Hindistan'dan gelib orada satıldığından dolayı oraya nisbet olundu demişlerdir.

61. Tercemenin sonunda iki hilâl içine konulan fıkra, bu hadîsin diğer rivâyet tarikından alınmışdır. Bu rivâyete göre Hz. Âişe de Rasûlullah'a: Babam, anam sana fedâ olsun, yâ Rasûlallah! Hatta sen bana Ebû Zer'den daha hayırlısın! diyerek yüksek bir zekâ ve fetânet göstermişdir. Hadisin sonundaki bu ifâdeye göre Hz. Âişe bu on bir kadın kıssasını bir şiir ve edeb örneği olan yüksek bir uslûb ile Peygamber'in yanında hikâye etmişdir. Kıssanın sonunda Peygamber'in: «Yâ Âişe, benim sana karşı hayırhahlığım, Ebû Zer'in Ummu Zer'e olan nisbeti gibidir» buyurması, Âişe'nin de baba ve ana fedakârlığı ile cevâb vermesi, bunun Peygamber'in huzûrunda hikâye olunduğunu iş'âr etmekdedir.

Kıssanın hikâye tarzında ızhâr olunan fesâhat ve belâğatı, tercemeden bir dereceye kadar anlaşılsa da hadîsin aslındaki edebî san'atların pek çoğu gösterilememişdir. Dil ayrılığından dolayı bilhâssa lafza âid san'atların gösterilmesi mumkin değildir.

Bu hadîs Hz. Âişe'nin şiir ve edebiyata, Arab târîhinin geçmiş günlerine âid yüksek ve müstesnâ vukûfunun canlı bir şâhididir. Âişe bu hadîsle de Arab'ın vâkıalarına ve günlerine derin bir vukûfu olan Ebû Bekr'in âlim, edib bir kızı olduğunu isbât etmişdir.

da içe çekik olduğu için ridâsı boşdur. Kadın arkadaşlarının en hayırlısı ve kadın ortağına dehşetlidir demişdir. Ve Ebû Zer'in câriyesi hakkında: O, evimizin azığını bozmaz ve isrâf etmez, demişdir. Keza Ummu Zer'in ikinci kocası hakkındaki sözünde de: O, bana deve, sığır, koyun gibi kesilecek olan hayvanlardan çift çift verdi demişdir.

(١٥) باب فضائل فاطمة، بنت النبي، عليها الصلاة والسلام

٩٣ — (٢٤٤٩) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس وقتيبة بن سعيد. كلاهما عن الليث بن سعد. قال ابن يونس: حدثنا ليث. حدثنا عبد الله بن عبيد الله بن أبي مليكة القرشي التيمي؛ أن المسور ابن مخرمة حدثه؛ أنه سمع رسول الله ﷺ على المنبر، وهو يقول «إن بني هشام بن المغيرة استأذنوني أن ينكحوا ابنتهم، علي بن أبي طالب. فلا آذن لهم. ثم لا آذن لهم. ثم لا آذن لهم. إلا أن يحب ابن أبي طالب أن يطلق ابنتي وينكح ابنتهم. فإنما ابنتي بضعة مني. يريبني ما رابها. ويؤذيني ما آذاها».

(15) PEYGAMBER (S) İN KIZI FÂTIMA'NIN FAZÎLETLERİ BÂBI

93 — (2449) .... : Misver ibn Mahreme (R) tahdîs etti ki: Rasûlullah (S) dan, minber üzerinde şöyle buyururken işitmişdir: «Hişâm ibn Muğîra oğulları kendi kızlarını Ebû Tâlib'in oğlu Ali'ye nikâh etmeleri husûsunda benden izin istediler. Ben onlara buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin vermem. Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamak isterse o takdîrde onların kızı ile evlenebilir. Çünkü kızım Fâtıma ancak benden bir parçadır. Ona şüphe veren şey beni de şüphelendirir, ona ezâ veren şey beni de ezâlandırır».

٩٤ — (...) حدثني أبو معمر، إسماعيل بن إبراهيم الهذلي. حدثنا سفيان عن عمرو، عن ابن أبي مليكة، عن المسور بن مخرمة. قال: قال رسول الله ﷺ «إنما فاطمة بضعة مني. يؤذيني ما آذاها».

94 — ( ) .... : Misver ibn Mahreme (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Muhakkak Fâtıma benden bir parçadır. Ona ezâ veren şeyler bana da ezâ verir» buyurdu.

٩٥ – (...) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ. أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَلْحَلَةَ الدُّؤَلِيُّ؛ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ حَدَّثَهُ؛ أَنَّهُمْ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ، مِنْ عِنْدِ يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَةَ، مَقْتَلَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ ﷺ، لَقِيَهُ الْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَقَالَ لَهُ: هَلْ لَكَ إِلَيَّ مِنْ حَاجَةٍ تَأْمُرُنِي بِهَا؟ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ: لَا. قَالَ لَهُ: هَلْ أَنْتَ مُعْطِيَّ سَيْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَغْلِبَكَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ. وَايْمُ اللهِ! لَئِنْ أَعْطَيْتَنِيهِ لَا يُخْلَصُ إِلَيْهِ أَبَدًا، حَتَّى تَبْلُغَ نَفْسِي. إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَطَبَ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ عَلَى فَاطِمَةَ. فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ فِي ذَلِكَ، عَلَى مِنْبَرِهِ هَذَا، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ مُحْتَلِمٌ، فَقَالَ «إِنَّ فَاطِمَةَ مِنِّي. وَإِنِّي أَتَخَوَّفُ أَنْ تُفْتَنَ فِي دِينِهَا».

قَالَ ثُمَّ ذَكَرَ صِهْرًا لَهُ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ. فَأَثْنَى عَلَيْهِ فِي مُصَاهَرَتِهِ إِيَّاهُ فَأَحْسَنَ. قَالَ «حَدَّثَنِي فَصَدَقَنِي. وَوَعَدَنِي فَأَوْفَى لِي. وَإِنِّي لَسْتُ أُحَرِّمُ حَلَالًا وَلَا أُحِلُّ حَرَامًا. وَلَكِنْ، وَاللهِ! لَا تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللهِ مَكَانًا وَاحِدًا أَبَدًا».

95 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle tahdîs etti, ona da Hz. Huseyn'in oğlu Ali tahdîs etdi ki; onlar, kendileri Ali'nin oğlu Huseyn'in öldürüldüğü zaman Muâviye'nin oğlu Yezîd'in yanından Medîne'ye geldikleri sırada kendisini Misver ibn Mahreme (R) karşılamış ve:

— Bana herhangi bir ihtiyâcın var mı? Varsa onu bana emredebilirsin demişdir. Huseyn'in oğlu Ali dedi ki: Ben de Misvere:

— Hayır, bir ihtiyâcım yokdur dedim. Misver, Hüseyn'in oğlu Ali'ye:

— Sen, Rasûlullah'ın kılıcını bana verir misin? Çünkü ben bu kavmin onu almakda seni galebe etmesinden endişe ediyorum. Allâh'a yemîn ederim ki eğer sen onu bana verirsen sen bizzât benim nefsime ulaşmadıkca ona ebeden yol bulamazsın. Şu da muhakkak ki Ebû Tâlib'in oğlu Ali, Fâtıma'nın üstüne Ebû Cehl'in kızını istemişdi. İşte bu sırada Rasûlullah'dan işitdim. O, şu minberin üzerine çıkmış da bu husûsda hitâbe îrâd etmekde idi. Ben de o günlerde henüz ihtilâm olmuş halde idim. Rasûlullah orada: «Muhakkak Fâtıma bendendir. Ben onun — beşer tabîatından neş'et eden kıskançlık sebebiyle — dîni husûsunda fitneye ma'rûz kalmasından endîşe ediyorum» buyurdu. Râvî Mahreme der ki: Sonra Rasûlullah, Abduşşems oğullarından olan bir damadını (yani kızı Zeyneb'in kocası bulunan Ebu'l-Âss İbn Rabî'ı) zikretdi de onu, kendisine hısımlığı husûsunda övdü ve güzel hallerini şöyle dile getirdi: «O bana söz söylemiş, sözünde gerçek çıkmışdır. O bana va'd etmiş, va'dini yerine

getirmişdir. Kat'i söylüyorum ki ben hiç bir halâlı harâm ediyor değilim, hiç bir harâmı da halâl kılmıyorum. Lâkin Allâh'a yemîn ediyorum ki Allah Rasûlunun kızı ile Allah düşmanının kızı ebeden bir mekânda birleşemez» [62].

٩٦ – (...) حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب عن الزهري. أخبرني علي بن حسين؛ أن المسور بن مخرمة أخبره؛ أن علي بن أبي طالب خطب بنت أبي جهل. وعنده فاطمة بنت رسول الله ﷺ. فلما سمعت بذلك فاطمة أتت النبي ﷺ فقالت له: إن قومك يتحدثون أنك لا تغضب لبناتك. وهذا علي، ناكحا ابنة أبي جهل.

قال المسور: فقام النبي ﷺ فسمعته حين تشهد. ثم قال «أما بعد. فإني أنكحت أبا العاص ابن الربيع. فحدثني فصدقني. وإن فاطمة بنت محمد مضغة مني. وإنما أكره أن يفتنوها. وإنها، والله! لا تجتمع بنت رسول الله وبنت عدو الله عند رجل واحد أبدا».

قال، فترك علي الخطبة.

(...) وحدثنيه أبو معن الرقاشي. حدثنا وهب (يعني ابن جرير) عن أبيه. قال: سمعت النعمان (يعني ابن راشد) يحدث عن الزهري، بهذا الإسناد، نحوه.

96 — ( ) .... : Zuhrî'den : Bana Huseyn'in oğlu Ali haber verdi.. Ona da Misver ibn Mahreme (R) şöyle haber vermişdir : Ali ibn Ebî Tâlib, nikâhında Rasûlullah'ın kızı Fâtıma bulunurken Ebû Cehl'in kızı ile nişanlanmak istemişti. Fâtıma bunu işidince Peygamber'e geldi ve : (Babacığım!) Kavmin senin kendi kızların hisâbına öfkelenmez olduğunu konuşuyorlar. Bak işte Ali, Ebû Cehl'in kızı ile nişanlanıyor! dedi. Misver der ki : Bunun üzerine Peygamber (S) ayağa kalkdı, ben onu şehâdet getirirken işitdim. Şehâdetin akıbinde şöyle buyurdu : «Bundan sonra (yani hamdele ve teşehhüdden sonra) derim ki : Ben (Zeyneb'i), Ebu'l-Âss ibn Rabîa'ya nikâh etdim. O bana (Zeyneb üzerine evlenmeyeceğine) söz verdi ve bana karşı (verdiği sözde) doğru hareket etdi. Muhakkak ki Muhammed'in kızı Fâtıma ben (Muhammed) den ayrılmış

62. «Ben hiçbir harâmı halâl kılmam» yani ben Allâh'ın hükmüne muhâlif olacak hiçbir şey söylemem. Allah bir şeyi halâl kıldığında ben onu harâm kılmam. Harâm kıldığını da halâl etmem. Ve onun harâm kılınışından sükût da etmem. Çünkü benim sükûtum onu halâl kılmak olur. Buna göre Allah Peygamberinin kızı ile Allah düşmanının kızının arasını cem' etmek, harâm kılınmış nikâhlar cümlesinden olur.

bir parçadır. Muhakkak ki ben insanların ona fitne yapmalarını çirkin görürüm. Şu da muhakkak ki Allâh'a yemin ediyorum, Rasûlullah'ın kızı, Allâh'ın düşmanının kızı ile bir erkeğin yanında bir arada ebeden birleşemez!»

Râvî: Bunun üzerine Ali, Ebû Cehl'in kızı ile evlenmeyi terk etti dedi[63].

( ) Keza bu hadîsi bize Ebû Ma'n er-Rakkaşî tahdîs etdi. Bize Vehb (ibn Cerîr), babası Cerîr'den tahdîs etdi. Cerir dedi ki: Ben Nu'mân (ibn Râşid) den işittim ki kendisi Zuhrî'den bu isnâdla yukarıdaki hadîs tarzında tahdîs ediyordu.

٩٧ — (٢٤٥٠) حدثنا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ. حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ (يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ) عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهُ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَعَا فَاطِمَةَ ابْنَتَهُ فَسَارَّهَا. فَبَكَتْ. ثُمَّ سَارَّهَا فَضَحِكَتْ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ لِفَاطِمَةَ: مَا هٰذَا الَّذِي سَارَّكِ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَبَكَيْتِ، ثُمَّ سَارَّكِ فَضَحِكْتِ؟ قَالَتْ: سَارَّنِي فَأَخْبَرَنِي بِمَوْتِهِ، فَبَكَيْتُ. ثُمَّ سَارَّنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ مَنْ يَتْبَعُهُ مِنْ أَهْلِهِ، فَضَحِكْتُ.

97 — (2450) .... : Âişe (R) şöyle tahdîs etdi: Rasûlullah (S, ölüm sebebi olan hastalığı sırasında) kızı Fâtıma'yı yanına çağırdı da ona gizli bir şey söyledi. Fâtıma da ağladı. Sonra Rasûlullah kızına gizlice bir şey daha söyledi. Bu defa Fâtıma güldü. Âişe dedi ki: Ben Fâtıma'ya:

— Rasûlullah'ın sana gizlice söylediği, senin de o yüzden ağladığın, sonra tekrar gizlice sana söylediği ve senin bu defa güldüğün bu şey nedir? diye sordum. Fâtıma:

— O, bana gizlice söyleyib ölümünü haber verdi. Bunun üzerine ben ağladım. Sonra yine gizlice söyleyib benim, onun hânedânından kendisinin ardından gelecek ilk kimse olduğumu haber verdi. Bundan dolayı da güldüm dedi[64].

63. Ali için bu işi bırakmak zarûrî idi. Çünkü Allah Ali'ye Fâtıma'nın hayatında başkası ile evlenmesini harâm kılmışdır. Cenâb Allah: «*Rasûl size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının...*» (el-Haşr: 7) buyurmuşdu. Bu umûmî nehy sîgasında usûlen Rasûlullah'ın kızları üzerine evlenmenin harâmlığı da dahildi.

64. Bunu ta'kîb eden rivâyetde görüleceği üzere Fâtıma, Hz. Âişe'nin suâline, Rasûlullah hayatda iken bu sırrı ifşâ edemiyeceğini söylemiş. Rasûlullah'ın vefatından sonra sorduğunda da hadîsdeki cevâbı vermişdir.

Hakîkaten Hz. Fâtıma Peygamber'in hânedanı içinde altı ay sonra vefat etmiş ve bu nebevî ihbâr aynen vâki' olmuşdur. Buhârî ile Muslim'in bu hadîsden başka Hz.

٩٨ – (...) حدثنا أبو كامل الجحدري، فضيل بن حسين. حدثنا أبو عوانة عن فراس، عن عامر، عن مسروق، عن عائشة قالت: كن أزواج النبي ﷺ عنده. لم يغادر منهن واحدة. فأقبلت فاطمة تمشي. ما تخطئ مشيتها من مشية رسول الله ﷺ شيئا. فلما رآها رحب بها. فقال «مرحبا بابنتي» ثم أجلسها عن يمينه أو عن شماله. ثم سارها فبكت بكاء شديدا. فلما رأى جزعها سارها الثانية فضحكت. فقلت لها: خصك رسول الله ﷺ من بين نسائه بالسرار. ثم أنت تبكين؟

فلما قام رسول الله ﷺ سألتها ما قال لك رسول الله ﷺ؟ قالت: ما كنت أفشي على رسول الله ﷺ سره. قالت فلما توفي رسول الله ﷺ قلت: عزمت عليك، بما لي عليك من الحق، لما حدثتني ما قال لك رسول الله ﷺ؟ فقالت: أما الآن، فنعم. أما حين سارني في المرة الأولى، فأخبرني أن جبريل كان يعارضه القرآن في كل سنة مرة أو مرتين، وإنه عارضه الآن مرتين، وإني لا أرى الأجل إلا قد اقترب. فاتقي الله واصبري. فإنه نعم السلف أنا لك» قالت: فبكيت بكائي الذي رأيت. فلما رأى جزعي سارني الثانية فقال «يا فاطمة! أما ترضين أن تكوني سيدة نساء المؤمنين. أو سيدة نساء هذه الأمة» قالت: فضحكت ضحكي الذي رأيت.

98 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber'in kadınları,

---

Fâtıma'dan rivâyetleri yokdur. Çünkü Fâtuna Peygamber'in vefâtından sonra altı ay kadar kısa bir zaman yaşamışdı. Babasından sonraki bu kısa hayatı da tamâmıyle münzevi geçmişdir. Fâtıma'nın bu altı aylık münzevî hayat müddeti içinde yegâne vak'a, Peygamber'in terikesine vâris olması veya olmaması mes'elesidir. Bu mes'eleyi şöyle özetliyebiliriz :

Âişe der ki : Rasûlullah'ın vefâtı üzerine Fâtıma, Ebû Bekr'e haber gönderib Allâh'ın Rasûlullah'a fey' yani harbsiz ganimet olarak bahşetdiği Medine civârındaki Benû Nadir, Fedek hurmalıkları ile Hayber hurmalıklarının beşte birinin bakiyyesinden isâbet eden mîrâsını istemişdi. Ebû Bekr :

— Rasûlullah'ın : «Biz Peygamber'ler zümresinin terikesi vâris olunmaz. Biz ne mal bırakırsak sadakadır» buyurduğunu rivâyet ederek, şimdi bu vakf maldan Muhammed âilesi yer, istifâde ederler, bundan fazla tasarruf hakları yokdur. Vallâhi ben, Peygamberin bu malları üzerinde kendi hayatı zamanında cârî olan teâmulden hiç bir cihetini değiştirmem. Peygamber'in bunlar üzerindeki muâmelesi gibi muâmele ederim dedi. — Buhârî'nin Hums bölümündeki rivâyetde meâlen : Bunun üzerine Fâtıma darılarak Ebû Bekr'i bırakıb gitdi ve bu ayrılığı vefâtı zamanına kadar devam etdi ki bu altı aylık bir hayattan ibâretdi denmişdir — (Fâtıma'nın vefatından sonra) Ali de bunun böyle olduğuna şehâdet edib :

— Yâ Ebâ Bekr! Esâsen biz senin faziletini biliriz diyerek, Rasûlullah'a olan yakınlığını zikretdi. Ebû Bekr de :

— Hayatım elinde olan Allâh'a yemin ederim ki bence Rasûlullah'ın hânedânına hizmet, akribâına muâmeleden daha sevimlidir dedi (*Buhârî, menâkıb, menâkıbu karâbeti Rasûlillah ve menkabetu Fâtıma*, V, 91 «207»).

yanında bulunuyorlardı. Peygamber (S) onlardan hiçbirini terk etmemişdi. Derken Fâtıma yürüyüb geldi. Fâtıma'nın yürüyüşü, Rasûlullah'ın yürüyüşünden hiç ayrılık göstermezdi. Rasûlullah kızını görünce ona iltifât edib: «Merhaba kızım!» dedi. Sonra onu sağ tarafına, yahut sol tarafına oturtdu. Sonra da ona gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma şiddetli bir ağlayışla ağladı. Rasûlullah Fâtıma'nın sabredemeyib ağlamasını görünce, ona ikinci defa gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma da güldü. Ben Fâtıma'ya:

— Rasûlullah gizlice bir şey söylemeyi kadınları arasından yalnız sana tahsîs etdi. Sonra sen ağlıyordun? dedim. Rasûlullah kalkınca Fâtıma'ya: Rasûlullah sana ne söyledi? diye sordum. Fâtıma:

— Ben Rasûlullah üzerine onun sırrını açıklayıb ifşâ edecek değilim dedi. Nihâyet Rasûlullah vefât edince:

— Ben senin üzerinde bulunan hakkım adına sana ahd verib yemîn etdim ki sen Rasûlullah'ın sana ne söylediğini bana muhakkak söyliyeceksin! dedim. Bu kat'i talebim üzerine Fâtıma:

— Şimdiki isteğine gelince, artık evet, söyliyeyim. Rasûlullah bana birinci defa gizlice söylediği zaman, Cibrîl'in Kur'ânı her sene bir yahut iki kerre kendisi ile mukâbele ettiğini; bu sefer ise Cibrîl'in Kur'ânı iki defa mukâbele ettiğini haber verib: «Ben bunu ecelimin yaklaşmış olmasından başka bir şey zannetmiyorum. Binâenaleyh Allâh'a ittika et ve sabırlı ol. Ben senin için çok güzel bir öncü olacağım» buyurdu. Bunun üzerine ben görmüş olduğun ağlayışımı ağladım. Rasûlullah hüznümü tutamayıb ağladığımı görünce bana iki defa gizlice: «Yâ Fâtıma! Sen mu'minlerin Seyyide'si olmandan râzıy olmuyor musun?» buyurdu. İşte bunun üzerine ben görmüş olduğun gülüşümü güldüm dedi.

٩٩ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ فِرَاسٍ ، عَنْ عَامِرٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : اجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِيِّ ﷺ . فَلَمْ يُغَادِرْ مِنْهُنَّ امْرَأَةً . فَجَاءَتْ فَاطِمَةُ تَمْشِي كَأَنَّ مِشْيَتَهَا مِشْيَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « مَرْحَبًا بِابْنَتِي » فَأَجْلَسَهَا عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ . ثُمَّ إِنَّهُ أَسَرَّ إِلَيْهَا حَدِيثًا فَبَكَتْ فَاطِمَةُ . ثُمَّ إِنَّهُ سَارَّهَا فَضَحِكَتْ أَيْضًا . فَقُلْتُ لَهَا : مَا يُبْكِيكِ ؟ فَقَالَتْ : مَا كُنْتُ لِأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقُلْتُ : مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ فَرَحًا أَقْرَبَ مِنْ حُزْنٍ . فَقُلْتُ لَهَا حِينَ بَكَتْ : أَخَصَّكِ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِحَدِيثِهِ دُونَنَا ثُمَّ تَبْكِينَ ؟ وَسَأَلْتُهَا عَمَّا قَالَ فَقَالَتْ : مَا كُنْتُ لِأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللهِ ﷺ . حَتَّىٰ إِذَا قُبِضَ سَأَلْتُهَا فَقَالَتْ : إِنَّهُ كَانَ حَدَّثَنِي « أَنَّ جِبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُهُ بِالْقُرْآنِ كُلَّ عَامٍ مَرَّةً . وَإِنَّهُ عَارَضَهُ بِهِ فِي الْعَامِ مَرَّتَيْنِ . وَلَا أُرَانِي إِلَّا قَدْ حَضَرَ أَجَلِي . وَإِنَّكِ أَوَّلُ أَهْلِي لُحُوقًا بِي . وَنِعْمَ السَّلَفُ أَنَا لَكِ .

فَبَكَيْتُ لِذَٰلِكَ . ثُمَّ إِنَّهُ سَارَّنِي فَقَالَ « أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ . أَوْ سَيِّدَةَ نِسَاءِ هَٰذِهِ الْأُمَّةِ » ؟ فَضَحِكْتُ لِذَٰلِكَ .

99 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Peygamber'in kadınları toplandılar. Peygamber (S) onlardan hiçbir kadına vefâsızlık edib terk etmemişdi. Derken Fâtıma yürüyerek geldi. Onun yürüyüşü, Rasûlullah'ın yürüyüşüne benziyordu. Rasûlullah : **«Merhaba** kızım!» dedi ve onu sağ tarafına, yahut sol tarafına oturtdu. Sonra kızına gizlice bir şey söyledi. Fâtıma ağladı. Sonra Fâtıma'ya gizlice bir şey daha söyledi. Bu defa Fâtıma güldü. Ben Fâtıma'ya :

— Seni ağlatan nedir? diye sordum. Fâtıma :

— Ben Rasûlullah'ın sırrını ifşâ edecek değilim dedi. Ben kendi kendime : Ben bugünkü gibi bir sevincin bir hüzne bu kadar yakın olduğunu görmedim dedim ve ağladığı sırada Fâtıma'ya :

— Rasûlullah bizim önümüzde sözünü gizlice sana tahsis etdi. Sonra sen neye ağlıyorsun? dedim ve kendisine Rasûlullah'ın ne söylediğini? sordum. Bunun üzerine Fâtıma :

— Ben Rasûlullah'ın gizli söylediği sözü açıklayıb ifşâ edecek değilim dedi. Nihâyet Rasûlullah'ın rûhu kabzolunduğu zaman kendisine bu ağlama ve gülmenin sebebini sordum. Fâtıma dedi ki :

— Rasûlullah bana : «Cibrîl'in her sene bir kerre Kur'ân'ı kendisi ile mukabele eder olduğunu, bu sene ise Cibrîl'in bu mukabeleyi kendisi ile iki defa yapdığını (haber verdi) ve : Ben bundan ancak ecelimin gelmiş olduğunu sanıyorum. Muhakkak ki sen âilem içinden bana ilk yetişecek kimsesin. Ve ben senin için ne güzel öncüyüm!» buyurdu. İşte ben bundan dolayı ağladım. Bundan sonra Rasûlullah bana gizlice : «Sen mu'minlerin kadınlarının **Seyyidesi** olmandan, yahut bu ummetin kadınlarının Seyyidesi olmandan râzıy olmuyor musun?» buyurdu. İşte ben bundan dolayı da sevinib güldüm [65].

65. Buhârî, Fâtıma'nın menkabesine âid bâbın başlığında ve Peygamber'in «Fâtıma cennet kadınlarının *Seyyide*sidir» buyurdu diye mutlak rivâyet de vermekdedir (*Buhârî, menâkıbu karâbeti Rasûllillah ve menkabetu Fâtıma...*).

(١٦) باب من فضائل أم سلمة، أم المؤمنين، رضي الله عنها

١٠٠ — (٢٤٥١) حدّثني عبد الأعلى بن حمّاد ومحمّد بن عبد الأعلى القيسيّ. كلاهما عن المعتمر. قال ابن حمّاد: حدّثنا معتمر بن سليمان قال: سمعت أبي. حدّثنا أبو عثمان عن سلمان. قال: لا تكوننّ، إن استطعت، أوّل من يدخل السوق ولا آخر من يخرج منها. فإنّها معركة الشيطان، وبها ينصب رايته.

قال: وأنبئت أنّ جبريل عليه السلام أتى نبيّ الله ﷺ وعنده أمّ سلمة. قال فجعل يتحدّث ثمّ قام. فقال نبيّ الله ﷺ لأمّ سلمة «من هذا؟» أو كما قال. قالت: هذا دحية. قال فقالت أمّ سلمة: ايم الله! ما حسبته إلّا إيّاه. حتّى سمعت خطبة نبيّ الله ﷺ يخبر خبرنا. أو كما قال. قال فقلت لأبي عثمان: ممّن سمعت هذا؟ قال: من أسامة بن زيد.

(16) MU'MİNLERİN ANNESİ UMMU SELEME'NİN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[66]

100 — (2451) Bana Abdu'l-A'lâ İbnu Hammâd ile Muhammed İbnu Abdi'l-A'lâ el-Kaysiyy tahdîs etti. Bunların her ikisi de Mu'temir'den. İbn Hammâd dedi ki : Bize Mu'temir ibn Suleymân tahdîs edib şöyle dedi : Ben babamdan işitdim. Bize Ebû Suleymân, Suleymân'dan tahdîs etdi. Dedi ki : Eğer gücün yeterse, sen sakın çarşıya girenlerin ilki ve çarşıdan çıkanların sonuncusu olma. Çünkü çarşı şeytânın harb yeridir[67]. Şeytân sancağını çarşılarda diker[68]. O, şöyle dedi : Bana haber verildi ki Cibrîl Aleyhisselâm Allâh'ın Peygamber'ine gelmişdi. Bu sırada Peygamber'in yanında (kadınlarından) Ummu Seleme bulunuyordu. Cibril Peygamber'le konuşmaya başladı. Sonra kalkıb gitdi. Allâh'ın Peygamber'i, Ummu Seleme'ye :

— Bu kimdir? diye sordu. Yahut kendi buyurduğu gibi bir suâl sordu. Ummu Seleme :

66. Ummu Seleme ilk Habeş Muhâcirlerindendir. Kocası Ebû Seleme Habeşistan'da vefât edince Ummu Seleme çocukları ile orada dul kimsesiz kalmışdı. Rasûlullah kendisi ile evlenmek sûretiyle onu teselli ve taltîf etmişdi. Hal tercemesine bundan önce bazı vesîlelerle de temâs edilmişdi.

67. Ma'rake, harb yeri demekdir. Çünkü çarşılarda hiyle, aldatma, hâince yeminler, bozuk akıdlar ve bunlara benzer bâtıl iş nevileri çok vâkı' olur. Oralarda insanlar sûkları, yani bacakları üzerinde dikildiklerinden dolayı o yerler sûk diye isimlendirilmişdir.

68. Sancağını oralara dikmesi, şeytânın insanlar arasında hırslandırma yapmak, onları bu zikredilen bozuk işlere hamlettirmek için oralarda sâbit olması ve yardımcılarını oralara toplamasına işâretdir.

Bu Dıhyedir dedi. Ummu Seleme yine şöyle dedi : Allâh'a yemin ederim ki Allah Peygamberinin Cibrîl ile bizim haberimizi (ve aldığı vahyi) sahâbîlere haber vermek üzere îrâd ettiği hutbesini işidinceye kadar ben Cibrîl'i hiç şüphesiz Dıhye sandım [69]. (Râvî :) Ummu Seleme ya böyle, veyahut buna benzer bir söz söyledi dedi. Râvî dedi ki : Ben Ebû Suleymân'a :

— Sen bu hadisi kimden işitdin? diye sordum. Ebû Suleymân :

— Usâmetu'bnu Zeyd'den dedi.

(١٧) باب من فضائل زينب، أم المؤمنين، رضى الله عنها

١٠١ — (٢٤٥٢) حدثنا محمود بن غيلان، أبو أحمد. حدثنا الفضل بن موسى السيناني. أخبرنا طلحة بن يحيى بن طلحة عن عائشة بنت طلحة، عن عائشة أم المؤمنين قالت: قال رسول الله ﷺ «أسرعكن لحاقا بى، أطولكن يدا».

قالت: فكن يتطاولن أيتهن أطول يدا.

قالت: فكانت أطولنا يدا زينب. لأنها كانت تعمل بيدها وتصدق.

(17) MU'MİNLERİN ANNESİ ZEYNEB'İN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

101 — (2452) .... : Mu'minlerin annesi Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) kadınlara hitâben : «Sizin (ölümümden sonra) bana en çabuk kavuşacak olanınız, eli uzun olanınızdır» buyurdu. Âişe dedi ki : Bu söz üzerine kadınlar, hangisinin eli daha uzundur diye kollarını uzadıb ölçüşmeğe durdular. Yine Âişe dedi ki : İçimizde Zeyneb (Bintu Cahş) en uzun kollu idi. Çünkü o kendi el emeği ile çalışır, kazandığını da sadaka yapardı [70].

69. *Dıhye* sahâbîlerin en güzellerinden biridir. Bedr ve diğer gazvelerde Peygamber'in yanında hâzır bulundu. Rasûlullah İslâm'a da'vet için komşu devletlere birer elçi ile mektûb gönderdiğinde Bizans Kayser'ine de bu Dıhye eliyle mektûb göndermişdi. Cibrîl çok defa yakışıklı olan bu sahâbî sûretine girib vahy getirmişdir. Cibrîl'i Ummu Seleme'den başka bir çok sahâbîler de bu sûretde görmüşlerdir.

70. Peygamber'den sonra ilk vefât eden Zeyneb Bintu Cahş'dır. Zeyneb hakîkaten eli açık hayır sever bir kadındı. Hicretin yirminci yılında vefât etmişdir. Buhârî'nin zekât kitâbındaki bir rivâyetde Âişe : ...Fakat biz Rasûlullah'ın vefatından sonra öğrendik ki kolu uzun olan kadın, sadakası bol, (eli açık) kadın demek imiş... demişdir O rivâyetde Sevde Bintu Zem'a'nın ismi zikredilmişse de şârih İbn Battâl : Buhârî'nin bu rivâyetinde Zeyneb ismi düşmüş olmalıdır. Çünkü Peygamber'den sonra vefat eden kadının Zeyneb olduğunda siyer ehlinin ittifâkı vardır. Binâenaleyh bu rivâyet aslında «وكانت زينب اسرعنا لحوقا به» = Zeyneb aramızda Peygamber'e en tez lâhık olan kadın oldu» sûretinde iken Zeyneb lafzı düşmüşdür diyor.

(١٨) باب من فضائل أم أيمن رضي الله عنها

١٠٢ — (٢٤٥٣) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو أسامة عن سليمان بن المغيرة عن ثابت، عن أنس، قال: انطلق رسول الله ﷺ إلى أم أيمن. فانطلقت معه. فناولته إناء فيه شراب. قال: فلا أدري أصادفته صائما أو لم يرده. فجعلت تصخب عليه وتذمر عليه.

(18) UMMU EYMEN (R) NİN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [71]

102 — (2453) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Ummu Eymen'in yanına gitdi, beraberinde ben de gitdim. Ummu Eymen Rasûlullah'a içinde şerbet bulunan bir kab sundu. Enes dedi ki : Ben, Ummu Eymen Peygamberin oruclu zamanına mı tesâdüf etti, yahut Peygamber şerbeti içmek mi istemedi? bilemiyorum. Artık Ummu Eymen (Peygamber'in şerbeti içmemesinden dolayı) Peygambere karşı bağırıb çağırmaya ve onunla öfkeli öfkeli konuşmaya başladı [72].

١٠٣ — (٢٤٥٤) حدثنا زهير بن حرب. أخبرني عمرو بن عاصم الكلابي. حدثنا سليمان ابن المغيرة عن ثابت، عن أنس قال: قال أبو بكر رضي الله عنه، بعد وفاة رسول الله ﷺ، لعمر: انطلق بنا إلى أم أيمن نزورها. كما كان رسول الله ﷺ يزورها. فلما انتهينا إليها بكت. فقالا لها: ما يبكيك؟ ما عند الله خير لرسوله ﷺ. فقالت: ما أبكي أن لا أكون أعلم أن ما عند الله خير لرسوله ﷺ. ولكن أبكي أن الوحي قد انقطع من السماء. فهيجتهما على البكاء. فجعلا يبكيان معها.

71. Ummu Eymen'in adı Bereke Bintu Sa'lebe'dir. Usâmetu'bnu Zeyd'in annesidir. Ummu Eymen ile künyelenmesi, evvelâ Ubeyd el-Habeşî ile avlenmesi ve bu izdivâcdan da Eymen adındaki oğlunun doğmuş olmasındandır. Binâenaleyh Usâme ile Eymen ana bir kardeş idiler. Ummu Eymen aslen Habeşli olub Peygamber'in babası Abdullah ibn Abdilmuttalib'in câriyesi idi. Hz. Âmine Muhammed'i doğurduğunda Ummu Eymen onu emzirmiş ve devamlı olarak ona dadılık etmişdi. İşte bundan dolayı Peygamber Ummu Eymen için: «UMMU EYMEN UMMÎ BA'DE UMMÎ = Ummu Eymen annemden sonra annemdir» buyururdu. Muhammed büyüdükden sonra Ummu Eymen'i âzâd edib hürriyete kavuşturmuş ve Zeyd ibn Hârise ile evlendirmişdir.

Ummu Eymen, Peygamber'in vefâtından beş ay sonra vefat etmişdir.

72. Hadîsin ma'nâsı şudur : Peygamber Ummu Eymen'in sunduğu şerbeti, ya oruclu bulunmasından, yahut da başka bir sebebden dolayı reddetti. Bunun üzerine Ummu Eymen öfkelenerek Peygamber'e karşı yüksek sesle seslenmeğe başladı. Bu da Ummu Eymen'in, Peygamber üzerindeki ikinci analık ve mürebbiyelik hakkından ileri galiyordu. Peygamber onun evlâdı durumunda idi. Onun Peygambere ısrârla şerbet içirmek arzusu, bir ananın oğluna olan ısrârı kabîlindendi.

103 — (2454) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Ebû Bekr Allah kendisinden râzıy olsun, Rasûlullah'ın vefâtından sonra Umer'e : Haydi bizi Ummu Eymen'in yanına götür de Rasûlullah'ın onu ziyâret etmekde olduğu gibi biz de kendisini ziyâret edelim dedi. Bunun üzerine beraberce Ummu Eymen'in yanına vardığımızda Ummu Eymen ağladı. Ebû Bekr ile Umer, Ummu Eymen'e : Seni ağlatan nedir? Allah katında olan şey, Rasûlullah (S) için daha hayırlıdır! dediler. Ummu Eymen : Ben Allah katında olan şeyin Rasûlullah için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Lâkin ben artık semâdan vahy gelmesi kesilmişdir diye ağlıyorum dedi ve onları da hislendirib ağlamaya coşturdu. Bunun üzerine Ebû Bekr ile Umer de onunla beraber ağlamaya başladılar.

(١٩) باب من فضائل أم سليم، أم أنس بن مالك، وبلال رضي الله عنهما

١٠٤ ــ (٢٤٥٥) حدثنا حسن الحلواني. حدثنا عمرو بن عاصم. حدثنا همام عن إسحاق بن عبد الله، عن أنس، قال: كان النبي ﷺ لا يدخل على أحد من النساء إلا على أزواجه. إلا أم سليم. فإنه كان يدخل عليها. فقيل له في ذلك. فقال « إني أرحمها. قتل أخوها معي ».

(19) ENES İBN MÂLİK'İN ANNESİ OLAN UMMU SULEYM İLE BİLÂL HABEŞİ'NİN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

104 — (2455) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi : Peygamber (S) zevceleri müstesnâ olmak üzere Ummu Suleym'in yanından başka hiç bir kimsenin yanına devamlı olarak girmez idi. Peygamber Ummu Suleym'in yanına girer dururdu[73]. Bir gün Peygamber'e bunun sebebi

73. *Ummu Suleym* Bintu Milhân, Ensâr'dan ve Neccâr oğullarındandır. İsmi Sehle yahut Muleyke'dir. Medîne'de ilk musliman olan kadınlardandır. Yine ilk sâhâbîlerden olan Ummu Harâm'ın da kız kardeşidir. Ummu Suleym, kavmi ile birlikde musliman olmuşdu. Kocası Mâlik buna kızarak Şâm'a çekilib gitmiş ve orada küfr üzere ölmüşdür. Ummu Suleym'in Mâlik ile olan bu ilk izdivâcından yalnız Enes ibn Mâlik yâdigâr kalmışdır. Ummu Suleym'in ilk kocası Şâm'da öldükden sonra kendisine Ebû Talha tâlib olmuşdu. Ebû Talha o zaman muşrik idi. Ummu Suleym bu talebi reddetdi. Bu teklîfi yalnız musliman olmak şartıyle kabûl edebileceğini ve musliman olursa mehr de istemiyeceğini bildirdi. Ebû Talha musliman olub Ummu Suleym ile evlendi ve en ünlü İslâm mucâhidleri sırasına girdi. Ummu Suleym'in Ebû Talha ile olan bu evlenmesinden de Abdullah dünyâya geldi. Bunun için kendisine Ummu Abdillâh künyesi de verilmişdir. Böylece kendisinin, Ummu Suleym, Ummu Enes, Ummu Abdillah diye üç künyesi vardır.

Ummu Suleym, İslâm kadınları arasında dînî salâbeti, zekâsı ve metâneti ile temâyüz etmiş hakîkaten mücâhide ve cengâver bir kadındır.

Hadîsde şehîd edildiği bildirilen Ummu Suleym'in kardeşi *Harâm ibn Milhân*dır.

soruldu da Peygamber: «Ben Ummu Suleym'e çok acıyorum, çünkü onun erkek kardeşi benim maiyyetimde şehîd oldu!» buyurdu.

١٠٥ — (٢٤٥٦) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا بشر (يعني ابن السري). حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن أنس، عن النبي ﷺ قال «دخلت الجنة فسمعت خشفة. فقلت: من هذا؟ قالوا: هذه الغميصاء بنت ملحان، أم أنس بن مالك».

105 — (2456) .... : Bize Hammâd ibn Seleme, Sâbit'den, o da Enes (ibn Mâlik R) den tahdîs etdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Ben cennete girdim. Akibinde bir yürüyüş sesi işitdim. Bu kimdir? diye sordum. Bu, Enes ibn Mâlik'in annesi Ğumeysâ Bintu Milhân'dır dediler» [74].

١٠٦ — (٢٤٥٧) حدثني أبو جعفر، محمد بن الفرج. حدثنا زيد بن الحباب. أخبرني عبد العزيز ابن أبي سلمة. أخبرنا محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ قال «أريت الجنة. فرأيت امرأة أبي طلحة. ثم سمعت خشخشة أمامي. فإذا بلال».

106 — (2457) .... : Bize Muhammed ibn Münkedir, Câbir ibn Abdillah (R) dan haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Bana cennet gösterildi. Ben orada Ebû Talha'nın karısını gördüm. Sonra da önümde bir yürüyüş hışırdaması işitdim, bir de bakdım ki o Bilâl'dır» [75].

Enes ibn Mâlik, dayısı olan bu şehîdin şehâdetini şöyle anlatır: «...Peygamber (S) bir da'vet üzerine Kur'ân bilenlerden yetmiş kişiyi Âmir oğullarına ve Suleym oğullarından ba'zı soylara (din öğretmek için) göndermişdi. Bunlar Meûne kuyusuna vardıklarında dayım Harâm ibn Milhân arkadaşlarına: Sizden önce ben Suleym oğullarına varayım da eğer onlar bana Rasûlullah'dan (aldığımız emri) kendilerine tebliğ edinceye kadar emân verirlerse ne a'lâ, vermezler de ihânet ederlerse siz de bana yakın bulunuyorsunuz (hemen yetişirsiniz) dedi ve ilerledi. Suleym oğulları evvelâ dayıma emân verdiler. O da Peygamber'den tebliğ ettiği sırada onlar ansızın aralarından (Âmir İbn Tufeyl denilen) bir kimseye işâret etdiler. O da dayımı (arkasından şiddetle) öyle bir mızrakladı ki, mızrağını dayımın göğsünden çıkardı. Bu ölüm darbesi üzerine dayım (göğsünden fışkıran kanlara ellerini bulayıb yüzüne ve başına sürerek): ALLÂHU EKBER, Kâ'be'nin sâhibine yemin ederim ki ben (şehâdet rütbesi) kazandım! diye haykırdı. Sonra bu gaddâr Suleym oğulları dayımın geri kalan arkadaşlarına döndüler ve onlardan yalnız dağa kaçan (Kâ'b ibn Zeyd adındaki) aksak bir kişiden başka hepsini de öldürdüler.» (*Buhârî, meğâzî, bâbu ğazveti'r-Recî' ve Ri'lin ve Zekvâne ve Bi'ri Maûne*, V, 232 «127, 128»).

74. Ğumeysâ, küçültme ismi binyesiyle Şa'râ dedikleri iki yıldızdan birisinin adıdır. Diğerine de Abûr denilir... Ğumeysâ ayni zamanda Enes ibn Mâlik'in annesinin ismidir. Bir rivâyete göre Ğumeysâ Ummu Suleym'dir. Lâkin ona Rumeysâ da denir. Yahut da Ğumeysâ, Ummu Suleym'in; Rumeysâ da kızkardeşi Ummu Harâm'ın ismidir (*Kamûs Ter.* ve *Nevevî*).

75. *Bilâl*'in fazileti mustakil olarak 21 inci bâbda zikredilecekdir.

(٢٠) باب من فضائل أبي طلحة الأنصاري ، رضي الله تعالى عنه

١٠٧ – (٢١٤٤) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ . قَالَ : مَاتَ ابْنٌ لِأَبِي طَلْحَةَ مِنْ أُمِّ سُلَيْمٍ . فَقَالَتْ لِأَهْلِهَا : لَا تُحَدِّثُوا أَبَا طَلْحَةَ بِابْنِهِ حَتَّى أَكُونَ أَنَا أُحَدِّثُهُ . قَالَ فَجَاءَ فَقَرَّبَتْ إِلَيْهِ عَشَاءً . فَأَكَلَ وَشَرِبَ . فَقَالَ ثُمَّ تَصَنَّعَتْ لَهُ أَحْسَنَ مَا كَانَ تَصَنَّعُ قَبْلَ ذَلِكَ . فَوَقَعَ بِهَا . فَلَمَّا رَأَتْ أَنَّهُ قَدْ شَبِعَ وَأَصَابَ مِنْهَا ، قَالَتْ : يَا أَبَا طَلْحَةَ ! أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ قَوْمًا أَعَارُوا عَارِيَتَهُمْ أَهْلَ بَيْتٍ ، فَطَلَبُوا عَارِيَتَهُمْ ، أَلَهُمْ أَنْ يَمْنَعُوهُمْ ؟ قَالَ : لَا . قَالَتْ : فَاحْتَسِبِ ابْنَكَ . قَالَ فَغَضِبَ وَقَالَ : تَرَكْتِنِي حَتَّى تَلَطَّخْتُ ثُمَّ أَخْبَرْتِنِي بِابْنِي ! فَانْطَلَقَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ . فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « بَارَكَ اللَّهُ لَكُمَا فِي غَابِرِ لَيْلَتِكُمَا » قَالَ فَحَمَلَتْ . قَالَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ وَهِيَ مَعَهُ . وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، إِذَا أَتَى الْمَدِينَةَ مِنْ سَفَرٍ ، لَا يَطْرُقُهَا طُرُوقًا . فَدَنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ . فَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ . فَاحْتُبِسَ عَلَيْهَا أَبُو طَلْحَةَ . وَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . قَالَ يَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ : إِنَّكَ لَتَعْلَمُ ، يَا رَبِّ ! إِنَّهُ يُعْجِبُنِي أَنْ أَخْرُجَ مَعَ رَسُولِكَ إِذَا خَرَجَ ، وَأَدْخُلَ مَعَهُ إِذَا دَخَلَ . وَقَدِ احْتُبِسْتُ بِمَا تَرَى . قَالَ تَقُولُ أُمُّ سُلَيْمٍ : يَا أَبَا طَلْحَةَ ! مَا أَجِدُ الَّذِي كُنْتُ أَجِدُ . انْطَلِقْ . فَانْطَلَقْنَا . قَالَ وَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ حِينَ قَدِمَا . فَوَلَدَتْ غُلَامًا . فَقَالَتْ لِي أُمِّي : يَا أَنَسُ ! لَا يُرْضِعُهُ أَحَدٌ حَتَّى تَغْدُوَ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . فَلَمَّا أَصْبَحَ احْتَمَلْتُهُ . فَانْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . قَالَ فَصَادَفْتُهُ وَمَعَهُ مِيسَمٌ . فَلَمَّا رَآنِي قَالَ « لَعَلَّ أُمَّ سُلَيْمٍ وَلَدَتْ ؟ » قُلْتُ : نَعَمْ . فَوَضَعَ الْمِيسَمَ . قَالَ وَجِئْتُ بِهِ فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ . وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِعَجْوَةٍ مِنْ عَجْوَةِ الْمَدِينَةِ . فَلَاكَهَا فِي فِيهِ حَتَّى ذَابَتْ . ثُمَّ قَذَفَهَا فِي فِي الصَّبِيِّ . فَجَعَلَ الصَّبِيُّ يَتَلَمَّظُهَا . قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « انْظُرُوا إِلَى حُبِّ الْأَنْصَارِ التَّمْرَ » قَالَ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ .

(...) حدثنا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خِرَاشٍ . حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ . حَدَّثَنَا ثَابِتٌ . حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ : مَاتَ ابْنٌ لِأَبِي طَلْحَةَ . وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ .

(20) EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ'NİN (R) FAZİLETLERİNDEN BİR BÂB [76]

107 — (2144) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Ebû Talha'nın Ummu Suleym'den olan bir oğlu vefat ettiğinde Ummu Suleym ev halkına : Sakın Ebû Talha'ya oğlunun öldüğünü ben söylemedikce hiçbiriniz söylemeyiniz diye sıkı bir emr ve tenbîhde bulundu. Ebû Talha geldiğinde Ummu Suleym kocasına akşam yemeğini getirdi. Ebû Talha da yiyib içdikten sonra Ummu Suleym, o vakte kadar yapmadığı en güzel bir tuvaletle süslenib kocasına göründü. Ebû Talha da kendisi ile cinsî münâsebet yapdı. Ummu Suleym, kocasının bu arzu ve ihtiyâcının tatmîn edildiğini görünce :

— Yâ Ebâ Talha! Bir takım insanlar bazı emânetlerini bir ev halkına âriyet olarak bıraksalar. Bir zaman sonra da bu emânetlerini almak isteseler, bunları men' etmek doğru mudur? diye sordu. Ebû Talha :

— Hayır, doğru değildir dedi. Ummu Suleym :

— Öyle ise sen de oğlunu âriyet olarak emânet edilmiş bir vedîa say dedi [77]. Enes dedi ki : Bunun üzerine Ebû Talha hiddetlendi ve :

— Madem ki öyledir neye beni kendi hâlime bırakdın da benim bu işlere bulaşmama sebeb oldun. Sonra oğlumun öldüğünü bana haber verdin? dedi. Akıbinde kalkdı ve Rasûlullah'ın yanına kadar gitdi. Ve bu olanları (olduğu gibi) Rasûlullah'a haber verdi. Rasûlullah (S) : «BÂREKE'LLAHU LEKUMA FÎ ĞÂBİRİ LEYLETİKUMÂ = Geçen gecenizi Allah hakkınızda mubârek kılsın!» buyurdu. Ve hakîkaten Ummu Suleym o geceden oğlu Abdullah'a yüklü kaldı. Enes dedi ki : Rasûlullah

76. Bundan evvel geçen 19 uncu bâbda Ummu Suleym'den bahsederken kocası olması dolayısıyle Ebû Talha'dan da kısaca bahsetmişdik. Ebû Talha Zeyd ibn Sehl el-Ensârî, Ensâr'ın ileri gelenlerindendir. Bütün harblerde Peygamber'in maiyyetinde bulunmuşdur. Peygamber kendisi hakkında : «Ebû Talha'nın ordu içindeki sesi, (yani haykırması) yüz neferden daha hayırlıdır» buyurmuşdur. Yalnız Huneyn günü düşmandan yirmi tânesini öldürmüşdür. Harbde Rasûlullah'ın yanında : Hayâtım senin hayâtın için fedâ olsun, yâ Rasûlallah! der, sonra oklarını savurmaya başlardı. Arkasından da Rasûlullah başını kaldırıb okun nereye isâbet etdiğini tedkik ederdi. Ebû Talha muşkil zamanlarda Peygamber'i korumak için göğsünü Peygamber'e siper yapardı. Enes : Ebû Talha Uhud harbinde çok büyük tehlükeler atlatdı ve Peygamber'i korumak için bir kolu çolak oldu demişdir. Ebû Talha'dan oğullarının ve diğerlerinin rivâyetleri vardır. Kendisi hicretin 38 inci yılında vefât etmiş ve cenâze namazı Hz. Usmân tarafından kılınmışdır. Enes, Ebû Talha'nın Peygamber'in vefatından sonra kırk yıl yaşadığını haber vermiş ve en doğru haber budur demişdir.

77. Burada Ummu Suleym'in bu âriyet meselini getirmesi, ilminin ve faziletinin kemâline, iymânının ve itmi'nânının büyüklüğüne bir delildir. Bu vefat eden çocuğun, Rasûlullah'ın «yâ Ebâ Umeyr, mâ faale'n-Nuğayr?» diyerek kendisi ile şakalaşmış olduğu Nugayr adındaki kuşun sâhibi olan çocukdur dediler (Nevevî).

bir seferde bulunuyordu. Ummu Suleym de maiyyetinde idi. Rasûlullah bir seferden Medine'ye geldiği zaman geceleyin şehre girmez idi. Nihâyet Medîne'ye yaklaşdılar. Derken Ummu Suleym'i doğum sancısı tutdu. Bu yüzden Ebû Talha onun başında habsolunub kaldı. Rasûlullah ise yola devâm edib gitdi. Ebû Talha : Yâ Rabb! Hiç şüphesiz sen biliyorsun ki ben, senin Rasûlün sefere çıktığında onunla beraber çıkmaklığım (Medîne'ye) girdiğinde de yine onun maiyyetinde girmekliğim benim çok hoşuma gider. Şimdi ise görmekde olduğun şu hâdise sebebiyle ben habsolunmuş haldeyim dedi. Ummu Suleym de : Yâ Ebâ Talha! Ben hissetmekde olduğum doğum sancısını hissetmiyorum (yani ağrı dindi de doğum geri kaldı), artık yürü diyordu. Bunun üzerine hep beraber hareket etdik. Ebû Talha ile Ummu Suleym Medîne'ye geldikleri sırada tekrar doğum sancısı başladı ve Ummu Suleym bir oğlan doğurdu. Annem Ummu Suleym bana hitâben : Yâ Enes! Sen bu çocuğu Rasûlullah'ın huzûruna götürünceye kadar hiçbir kimse ona süt emzirmesin, dedi. Nihâyet sabah olunca ben çocuğu yüklendim ve Rasûlullah'ın yanına götürdüm. Rasûlullah'a da beraberinde hayvanları damgalamakda kullanılan bir damga âleti olduğu halde tesâdüf etdim. Beni görünce : «Ummu Suleym mi doğurdu?» diye sordu. Evet dedim. Hemen damga âletini koydu ve ben de çocuğu getirdim ve kucağına koydum. Rasûlullah Medîne'nin acve adı verilen balçık hurmasından bir hurma istedi. Onu kendi ağzında eriyinceye kadar çiğnedi. Sonra bu erimiş hurmayı çocuğun ağzına atdı. Çocuk da dilini dudaklarının üzerinde gezdire gezdire yalanmağa başladı. Bunun üzerine Rasûlullah yanındakilere : «Ensâr'ın hurmaya olan sevgisine bakınız!» buyurdu. Müteâkiben Rasûlullah çocuğun yüzüne el sürdü ve ona **Abdullah** ismini verdi.

( ) .... : Buradaki râvî de, Enes ibn Mâlik'in : Ebû Talha'nın bir oğlu ölmüşdü deyib tahdîs ettiği hadîsin tamâmını yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

(٢١) باب من فضائل بلال، رضى الله عنه

١٠٨ — (٢٤٥٨) حدثنا عُبَيْدُ بْنُ يَعِيشَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ أَبِي حَيَّانَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ ، يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِبِلَالٍ ، عِنْدَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ «يَا بِلَالُ ! حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ ، عِنْدَكَ ، فِي الْإِسْلَامِ مَنْفَعَةً . فَإِنِّي سَمِعْتُ اللَّيْلَةَ خَشْفَ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ » . قَالَ بِلَالٌ : مَا عَمِلْتُ عَمَلًا فِي الْإِسْلَامِ أَرْجَى عِنْدِي مَنْفَعَةً ، مِنْ أَنِّي لَا أَتَطَهَّرُ طُهُورًا تَامًّا ، فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ وَلَا نَهَارٍ ، إِلَّا صَلَّيْتُ بِذَٰلِكَ الطُّهُورِ ، مَا كَتَبَ اللهُ لِي أَنْ أُصَلِّيَ .

(21) BİLÂL (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[78]

108 — (2458) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir sabah namazı sırasında Bilâl'e: «Yâ Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve senin nazarında menfaatca en ümidli olan bir amelini bana söyle. Çünkü ben bu gece cennetin içinde önümde senin iki ayaklarının yürüyüş sesini işitdim» buyurdu. Bilâl: Ben İslâm içinde kendime göre menfaatca şundan daha ümidli olan bir iş işlemedim: Ben geceden ve gündüzden her hangi bir sâatde tastamam bir temizlenmekle temizlenir ve bu temizlikle de muhakkak Allâh'ın bana takdîr buyurduğu kadar namaz kılarım dedi.

(٢٢) باب من فضائل عبد الله بن مسعود وأمه رضي الله تعالى عنهما

١٠٩ — (٢٤٥٩) حدثنا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ وَسَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ الْحَضْرَمِيُّ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ (قَالَ سَهْلٌ وَمِنْجَابٌ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرُونَ: حَدَّثَنَا) عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَٰذِهِ الآيَةُ: لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا [٥/المائدة/٩٣] إِلَى آخِرِ الآيَةِ. قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ «قِيلَ لِي: أَنْتَ مِنْهُمْ».

78. Bilâl ibn Rebâh el-Habeşî Peygamber'liğin tâ başlangıcında musliman olan ilk sahâbîlerden biridir. Annesi Benû Cumah'ın câriyelerinden Hamâme'dir. Binâenaleyh kendisi müvelleddir. Benû Cumah'dan Umeyyetu'bnu Halef'in kölesi idi. Bilâl'ı dînden çıkarmak için kızgın kumlar üstünde türlü işkenceler ederdi. Demir irâdeli Bilâl bütün bu işkence ve baskılara ALLAH BİRDİR diye mukabele ederdi. İbn Ishâk'ın Megâzî'de rivâyetine göre bir gün yine böyle Umeyye Bilâl'ı ta'zîb ederken Ebû Bekr uğramış ve: Ey Umeyye, Allah'dan kork! Bu fakirden ne istersin? diye itâb etmesi üzerine Umeyye: İstersen satın al da kurtar demişti. Ebû Bekr de Bilâl'den daha güçlü, kuvvetli bir köle alıb Umeyye'ye vererek Bilâl'ı kurtarmış ve âzâd etmişdir. *Bilâl Habeşî* evvelâ Habeşe'ye, sonra Medîne'ye hicret etmiş, hazarda ve seferde Peygamber'in maiyyetinden hiç ayrılmamışdır. Hicret zamanında Peygamber tarafından kendisi ile Ebû Ubeydete'bnu'l-Cerrâh arasında kardeşlik kurulmuşdur. Bedr'den i'tibâren bütün gazâlarda hâzır bulunmuşdur. Peygamber'in devamlı müezzinlik vazîfesi ile hazînedârlık vazîfesini ifâ ederdi. Ezân meşrû' olduğu günden i'tibâren tâ Peygamber'in son gününe kadar hazarda seferde hep ezân okumuşdur. Tam ma'nâsıyle Peygamber âşıkı olan Bilâl, Peygamber vefât etdikden sonra artık Medîne'de kalmağa tahammul edememiş ve mahabbetinin kemâlinden dolayı orayı terk etmişdir. Ebû Bekr, Medîne'de kalması için çok ısrâr etmiş ise de: «Eğer beni Allah için âzâd ettinse bırak istediğim yere gideyim. Yok eğer kendin için âzâd ettinse beni yanında alıkoy» cevâbını almış ve bunun üzerine: «İstediğin yere git» demişdir. O da cihâdı ezâna tercîh ederek Şâm cihetine gitmişdir. Peygamber'in vefâtından sonra ezân okumamışdır. Yalnız bir kerre Medîne'ye Peygamber'in kabrini ziyârete geldiğinde vukû' bulan umûmî arzu üzerine bir sabah

(22) ABDULLAH İBN MES'ÛD İLE ANNESİNİN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [79]

109 — (2459) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Şu «iymân edib de salâhlı işler yapan kimseler, bundan böyle sakındıkları ve iymânlarında sebât ile sâlih sâlih işlerine devam eyledikleri, sonra

---

ezânı okumuş, herkese Peygamber devrini hatırlatarak ağlatmış, kendisi de ağlamışdır. Bir de Umer, Şâm'a gitdiği zaman Şâm'da ezân okumuş ve bütün mücâhidlere yine mâzîyi hatırlatarak ağlatmışdı. Bilâl yirminci hicret yılında Şâm'da vefât etmişdir. Vefâtı sırasında ölümün acılığını buluşma tatlılığı ile mezcetmişdir. Son vakıtlarında karısı: Vâ kerbâhû diyerek feryâd ettikce o «vâ tarabâhu» diyerek sevinç ızhâr eder ve: Ğaden elka'l-ahibbe, Muhammeden ve hızbeh = yarın sevgililerime, Muhammed ile hızbine kavuşacağım» der idi. Mezarı Şâm'dadır. Allah ondan râzıy olsun!

79. Abdullah ibn Mes'ûd'un annesi Ummu Abd'dır. Sahâbiyyelerden olan annesi Ummu Abd'e nisbetle İbnu Ummi Abd diye ma'rûfdur. Babası da, anası da Huzeyl kabilesindendir. Babası Mes'ûd câhiliyet zamanında ölmüşdür. İbn Mes'ûd'un kendisi İslâm'a ilk giren altı kişinin altıncısıdır. Bu sebeble sahâbilerin en kıdemlilerindendir. Evvelâ Habeşistân'a, sonra Medine'ye hicret etmişdir. Bedr'den i'tibâren bütün gazâlarda bulunmuşdur. Hicretin 32 nci yılında Medine'de vefat etmişdir. Kûfe'de vefâtı hakkında da rivâyet vardır.

İbn Mes'ûd'un ilmi kudreti:

İbn Mes'ûd islâm oldukdan sonra Peygamber'in hızmetine girmiş, hazarda, seferde dâima Peygamber'in yanında bulunmak bereketiyle fıkıhda, Kur'ân kırâatında en yüksek pâyeyi kazanmışdır. Lafızların zabtına son derece ihtimâm eder, rivâyetde şiddet gösterirdi. Tilmizlerini de nassların lafızlarını zahtda gevşeklikden her zaman men' eylerdi. Kendisi doğrudan doğruya Peygamber'in ağzından *yetmiş sûre* ezberlemişdir. Peygamber onun hıfz ve kırâat husûsundaki bu mahâret ve ihtimâmını her zaman takdîr ederek: «Her kim yeni nâzil olduğu gibi Kur'ân okumaya mahabbet ederse, Kur'ânı İbnu Ummi Abd'in kırâatı üzere okusun» buyururdu (*Tezkîretu'l-Huffâz*).

Sufyân Sevri, Ebû lshâk vâsıtasıyle Hârise İbn Mudarrâb'dan şöyle rivâyet etmişdir: Hârise demişdir ki: Umer ibn Hattâb, Ammâr ibn Yâsir ile İbn Mes'ûd'u Kûfe'ye göndermişdi. Kûfe'ye geldiklerinde bize Halîfenin bir menşûru okundu. Onda: «Size Ammâr ibn Yâsir'i emîr, Abdullah ibn Mes'ûd'u *Muallim* ve vezir gönderiyorum. Bunlar Muhammed'in Bedr ehlinden iki necîb sîmâsıdır. Bunlara uyunuz, emirlerini kabûl ediniz. Bilhassa İbn Mes'ûd hakkında sizi ben nefsime tercîh etdim» denilmişdi. Bir kerre de Umer ayakda bulunan İbn Mes'ûd'un boyuna bakarak: İşte içi ilim dolu bir dağarcık demişdir.

İbn Mes'ûd'un hâfızasında çok ilim olduğu halde çok hadîs rivâyet etmezdi. Bu da hadîslerin lafızlarında son derece dikkatli olmasından ileri geliyordu. Ebû Amr eş-Şeybânî dedi ki: Bir sene kadar İbn Mes'ûd'un ilim meclisinde bulundum. Bir luzûm ve zarûret hiasetmedikce «kale Rasûlullah» dediğini işitmedim. Fakat bir ihtiyâc üzerine «kale Rasûlullah» deyince vucûdunu bir titreme alırdı ve: قال هكذا او نحوذا او قريب من ذا = Rasûlullah böyle veyahut bunun gibi, yahut da buna yakın buyurdu» der idi. Nitekim İbn Mes'ûd'un bu çığırı gerek kendi talebeleri ve gerek diğer hadîsciler için zamanımıza kadar uyulan ilmî bir sünnet olmuşdur.

İbn Mes'ûd hadîs rivâyetinde son derece ihtiyâtlı olduğu için kendisinden 840 hadis rivâyet edilmişdir. Bunlardan 64 ünü Buhârî ile Muslim muttefikan, 21 ini Buhârî, 35 ini Muslim münferiden rivâyet etmişlerdir. Sahâbîlerden bir hayli zevât ile tâbiîlerden bilhâssa Alkame, Esved, Mesrûk, Kays ibn Hâzım gibi bir çok muhim sîmâlar hadîs rivâyet etmişler, İbn Mes'ûd'un ilmini ve fetvâlarını hıfz ve nakl eylemiş-

takvâlarında ve iymânlarında rüsûh buldukları, sonra bu takvâ ile beraber her yaptığını güzel yapan ihsân mertebesine erdikleri takdîrde daha önceden tattıklarında kendilerine bir be's yokdur. Allah muhsinleri sever» (el-Mâide : 93) âyeti nâzil olduğu zaman Rasûlullah (S) bana hitâben şöyle buyurdu : «Bana söylendi ki, sen (İbn Mes'ûd) da onlardansın».

١١٠ – (٢٤٦٠) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم الحنظلي ومحمد بن رافع - واللفظ لابن رافع - (قال إسحٰق : أخبرنا . وقال ابن رافع : حدثنا) يحيى بن آدم . حدثنا ابن أبي زائدة عن أبيه ، عن أبي إسحٰق ، عن الأسود بن يزيد ، عن أبي موسىٰ . قال : قدمت أنا وأخي من اليمن . فكنا حيناً وما نرىٰ ابن مسعود وأمه إلا من أهل بيت رسول الله ﷺ . من كثرة دخولهم ولزومهم له

١١١ – (...) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى وابن بشار . قالوا : حدثنا عبد الرحمٰن عن سفيان ، عن أبي إسحٰق ، عن الأسود ، عن أبي موسىٰ . قال : أتيت رسول الله ﷺ وأنا أرىٰ أن عبد الله من أهل البيت . أو ما ذكر من نحو هذا .

110 — (2460) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Ben kardeşim ile beraber Yemen'den geldiğim zaman bir müddet bekledik (Peygamber'in hallerini ve yakınlarını tedkîk etdik). Bu esnâda İbn Mes'ûd ile annesinin Rasûlullah'ın yanına çok girib çıkmaları ve onunla çok irtibâtda bu-

---

lerdir. Sonra Nehaî âilesinin seçkin bir sîmâsı olan ve Irak fıkhının mühim bir dayanağı bulunan İbrahim ibn Yezîd en-Nehaî bunlardan aldığı hadîsleri ve hükümleri Hammâd ibn Ebî Süleymân'a nakl ve rivâyet etti. Ondan da Ebû Hanîfe alarak *Irak Hukuk Mektebi* meydana geldi. Bu mekteb bir tarafdan Hz. Ali'nin kazâ ve fetvâları ile Kadı Şurayh'ın hükümlerine dayanmakla beraber daha ziyâde İbn Mes'ûd'un rivâyetleri ve fetvâlarına dayanmakdadır. Hicâz fıkıh mektebi de Umer, Âişe, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Abbâs'ın rivâyet hüküm ve fetvâlarına dayanır.

İbn Mes'ûd'un hatîbliği :

Saîd ibn Cübeyr, Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet etti ki, Ebu'd-Derdâ şöyle demişdir : Bir kerre Peygamber (S) kısa bir hutbe îrâd etdi. Sonra : Yâ Ebâ Bekr! Kalk bir hutbe de sen söyle buyurdu. Ebû Bekr de kalkdı ve Rasûlullah'ın hutbesinden kısa bir hutbe söyledi. Sonra Peygamber Umer'e : Kalk yâ Umer! Bir hutbe de sen söyle buyurdu. Umer de, Ebû Bekr'den kısa bir hutbe söyledi. Rasûlullah başkalarına da bu sûretle emredib en sonra ya'bne Ummi Abd! Şimdi sen söyle buyurunca, İbn Mes'ûd hemen ayağa kalkıb Allâh'a Hamdu Senâ etdikden sonra : «Ey nâs! Allah Teâlâ Rabbımızdır, İslâm dîni azîz dînimizdir. (eliyle Peygamber'e işâret ederek) şu yüksek zât da Peygamberimizdir. Allâh'ın ve Rasûlullah'ın bizim için beğenib seçdiği her haberi biz de beğendik râzıy olduk.» dedi ve ESSELÂMU ALEYKUM duâ cümlesi ile hâzır bulunanları selâmlıyarak hutbesine son verdi. Bunun üzerine Rasûlullah : «İbnu Ummi Abd isâbet etmişdir, İbnu Ummi Abd doğru söylemişdir» buyurdu (*Tezkiretu'l-Huffâz* ve diğerleri).

lunmalarından dolayı biz bu ikisini Rasûlullah'ın ev halkındandır zannederdik.

( ) .... : Buradaki râvî de Esved'in : Ben Ebû Mûsâ'dan işitdim şöyle diyordu : Ben kardeşimle beraber Yemen'den geldim... dediğini rivâyet etmiş ve yukarıki hadîsin benzerini zikretmişdir.

١١١ – (...) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى وابن بشار. قالوا: حدثنا عبد الرحمن عن سفيان، عن أبي إسحق، عن الأسود، عن أبي موسى. قال: أتيت رسول الله ﷺ وأنا أرى أن عبد الله من أهل البيت. أو ما ذكر من نحو هذا.

111 — ( ) .... : Esved ibn Yezîd, Ebû Mûsâ'nın : Ben Rasûlullah'a geldim. O sırada Ben, Abdullah'ı ehlu beytden zannediyordum dediğini yahut da buna benzer bir söz söylediğini rivâyet etdi.

١١٢ – (٢٤٦١) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحق. قال: سمعت أبا الأحوص قال: شهدت أبا موسى وأبا مسعود، حين مات ابن مسعود. فقال أحدهما لصاحبه: أتراه ترك بعده مثله؟ فقال: إن قلت ذاك. إن كان ليؤذن له إذا حجبنا. ويشهد إذا غبنا.

112 — (2461) .... : Ebû Ishâk dedi ki : Ben Ebu'l-Ahvas'dan işittim şöyle dedi : Ben İbn Mes'ûd vefât etdiği zaman Ebû Mûsâ ile Ebû Mes'ûd'u görüb şâhid oldum ki bunlardan biri arkadaşına : İbn Mes'ûd'un kendisinden sonra bir benzerini geride bıraktığını zannediyor musun? dedi. Arkadaşı da : Sen bunu söyledin. Şu muhakkak ki bizler perde arkasında bırakıldığımız zaman ona izin verilirdi. Biz ortadan gaybolduğumuz zamanda da o hâzır bulunurdu dedi.

١١٣ – (...) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا قطبة (هو ابن عبد العزيز) عن الأعمش، عن مالك بن الحارث، عن أبي الأحوص قال: كنا في دار أبي موسى مع نفر من أصحاب عبد الله. وهم ينظرون في مصحف. فقام عبد الله. فقال أبو مسعود: ما أعلم رسول الله ﷺ ترك بعده أعلم بما أنزل الله من هذا القائم. فقال أبو موسى: أما لئن قلت ذاك. لقد كان يشهد إذا غبنا. ويؤذن له إذا حجبنا.

(...) وحدثني القاسم بن زكرياء . حدثنا عبيد الله (هو ابن موسى) عن شيبان ، عن الأعمش ، عن مالك بن الحارث ، عن أبي الأحوص . قال : أتيت أبا موسى فوجدت عبد الله وأبا موسى .
ح وحدثنا أبو كريب . حدثنا محمد بن أبي عبيدة . حدثنا أبي عن الأعمش ، عن زيد بن وهب . قال : كنت جالساً مع حذيفة وأبي موسى . وساق الحديث . وحديث قطبة أتم وأكثر .

113 — ( ) .... : Ebu'l-Ahvas şöyle dedi : Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un arkadaşlarından bir toplulukla beraber Ebû Mûsâ'nın evinde bulunduk. Onlar bir Mushaf da tetebbür ve tefekkür ediyorlardı. Bir ara Abdullah ayağa kalkdı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd : Rasûlullah (S) ın kendinden sonra geride Allâh'ın indirdiği kitâba şu ayağa kalkan zâtdan daha âlim bir kimse bıraktığını bilmiyorum dedi. Buna karşılık Ebû Mûsâ da : Muhakkak ki sen bunu söyledin. Şu da muhakkak ki biz (ortadan) gaybolduğumuz zaman o hâzır bulunur, bize karşı perde indirildiği zaman ona (içeriye girmesi için) izin verilirdi dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîkden birinin râvîsi, Ebu'l-Ahvas'ın : Ben Ebû Mûsâ'ya geldim, Abdullah'ı Ebû Mûsâ ile beraber buldum dediğini; ikinci tarîkın râvîsi de, Zeyd ibn Vehb'in : Ben Huzeyfe ile Ebû Mûsâ'nın beraberinde oturuyordum, dediğini rivâyet etmiş ve hadîsin tamâmını sevk eylemişdir. (113 rakamlı) Kutba hadîsi daha tamâm ve daha çokdur.

١١٤ — (٢٤٦٢) حدثني إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا عبدة بن سليمان . حدثنا الأعمش عن شقيق ، عن عبد الله ؛ أنه قال : ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامة [٣/آل عمران/١٦١] . ثم قال : على قراءة من تأمروني أن أقرأ ؟ فلقد قرأت على رسول الله ﷺ بضعاً وسبعين سورة . ولقد علم أصحاب رسول الله ﷺ أني أعلمهم بكتاب الله . ولو أعلم أن أحداً أعلم مني لرحلت إليه .
قال شقيق : فجلست في حلق أصحاب محمد ﷺ . فما سمعت أحداً يرد ذلك عليه، ولا يعيبه.

114 — (2462) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) : «Kim hâinlik ederse kıyâmet günü hâinlik etdiği o şeyi yüklenerek gelir...» (Âlu Imrân : 161) dedi ve sonra şunları ilâve etdi : Okumamı emrettiğiniz kimsenin kırâatı üzere mi okuyacağım? Yemîn ederim ki ben Rasûlullah (S) huzûrunda yetmiş bu kadar sûre okumuşumdur. Yine yemîn ederim ki Rasûlullah'ın sahâbîleri, benim kendileri arasında ALLÂH'IN KİTÂBInı çok iyi bilen bir ferd olduğumu bilirler. Eğer ben kendimden daha iyi bilen birinin mevcûdiyetini bileydim, muhakkak ona gider (öğrenir) dim.

Râvî Şakîk dedî ki : Bu hutbeyi îrâd ederken ben Muhammed'in sa-

halkalarının içinde oturmuştum. Bu sözleri cemâatden hiç kimsenin reddettiğini ve İbn Mes'ûd'u ayıbladığını işitmedim [80].

١١٥ — (٢٤٦٣) حدثنا أبو كريب. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا قطبة عن الأعمش، عن مسلم، عن مسروق، عن عبد الله. قال: والذي لا إله غيره! ما من كتاب الله سورة إلا أنا أعلم حيث نزلت. وما من آية إلا أنا أعلم فيما أنزلت. ولو أعلم أحدا هو أعلم بكتاب الله مني، تبلغه الإبل، لركبت إليه.

115 — (2463) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi: Kendisinden başka hak ma'bûd olmayan (Allâh) a yemin ederim ki ben ALLÂH'IN KİTÂBIndan her bir sûrenin nerede nâzil olduğunu ve her bir âyetin de kimin hakkında nâzil olduğunu kat'î olarak bilmekdeyim. ALLÂH'IN KİTÂBIna benden daha âlim bir kimsenin mevcûdiyetini ve devemin de beni kendisine ulaşdıracağını bileydim, ben muhakkak deveme biner ona giderdim [81].

١١٦ — (٢٤٦٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير. قالا: حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش عن شقيق، عن مسروق. قال: كنا نأتي عبد الله بن عمرو فنتحدث إليه - وقال ابن نمير: عنده - فذكرنا يوما عبد الله بن مسعود. فقال: لقد ذكرتم رجلا لا أزال أحبه بعد شيء سمعته من رسول الله ﷺ. سمعت رسول الله ﷺ يقول «خذوا القرآن من أربعة: من ابن أم عبد - فبدأ به -، ومعاذ بن جبل، وأبي بن كعب، وسالم، مولى أبي حذيفة».

80. «Ben emrettiğiniz kimsenin kırâatı üzere mi kırâat edeceğim?...» Bu sözde hazf vardır. Bu, başka rivâyetlerde gelenden daha muhtasardır. Bunun ma'nâsı şudur: İbn Mes'ûd'un *Mushaf*'ı cumhûrun *Mushafı*na birazcık muhâlefet ediyordu. İbn Mes'ûd'un talebelerinin mushafları da kendi mushafı gibiydi. İnsanlar (yani Hz. Usmân ve diğer sahâbîler) İbn Mes'ûd'un bu tutumunu hoş görmeyib red ettiler. Başkalarının cumhûrun Mushafına aykırı olan Mushaflarını yaktıkları gibi, onun Mushafını da yakmak için istediler. İbn Mes'ûd vermekden imtinâ etdi. Kendi talebelerine de: «Mushaflarınızı gizleyiniz. Her kim gizlerse, kıyâmet günü gizlediği şeyi yüklenerek gelir» dedi. Bununla maksadı kendi Mushaflarınızı gizlediğiniz zaman kıyâmet günü bu Mushaflarla gelirsiniz. Bu da şeref olarak size kâfi gelir demek istiyordu. Bundan sonra teklif edilen okuyuşu inkâr yolu ile: Kimdir o kimse ki bana onun kırâatını almamı emrediyorsunuz da benim Rasûlullah'ın ağzından almış olduğum kırâatımı terk eylememi emrediyorsunuz? dedi (Nevevî).

81. İbn Mes'ûd bunu iftihâr için değil, Allâh'ın ihsân buyurduğu ilim ni'metini batırlayıb tahdis ederek söylemişdir. Onun bu sözünden ve bu sözün sahâbîler tarafından red edilmemesinden kendisinin dört halîfeden daha âlim olmasını gerekdirmez. Çünkü dört halîfenin hükümlerde ve sünnetde başkalarından daha âlim oldukları icmâ' ile sâbitdir. İbn Mes'ûd kendisi de tasrîh ettiği gibi sâdece ALLÂH'IN KİTÂBInda ötekilerden daha bilgili idi. Kendisinin Allah katında ötekilerden daha fazîletli olması da lâzım gelmez.

116 — (2464) Mesrûk şöyle dedi: Bizler Abdullah ibn Amr'a gelirdik de ona kelâm ediverirdik. — Râvi İbn Numeyr: Onun yanında konuşurduk demişdir — Bir gün Abdullah ibn Mes'ûd'u zikretmişdik. Bunun üzerine Abdullah ibn Amr (R) şöyle dedi: Andolsun siz öyle bir kimseyi zikretdiniz ki ben Rasûlullah (S) dan işitmiş olduğum bir şeyden sonra artık onu sevmekde devam ediyorum. Ben Rasûlullah'dan işittim o şöyle buyuruyordu: «Kur'ân'ı dört kişiden alınız: İbnu Ummi Abd'den — Rasûlullah isimleri saymaya İbn Mes'ûd'dan başladı — Muâz ibn Cebel'den, Ubeyy ibn Kâ'b'dan ve Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'den» [82].

١١٧ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد وزهير بن حرب وعثمان بن أبي شيبة . قالوا: حدثنا جرير عن الأعمش ، عن أبي وائل ، عن مسروق . قال : كنا عند عبد الله بن عمرو . فذكرنا حديثا عن عبد الله بن مسعود . فقال : إن ذاك الرجل لا أزال أحبه بعد شيء سمعته من رسول الله ﷺ يقوله . سمعته يقول « اقرؤا القرآن من أربعة نفر : من ابن أم عبد - فبدأ به - ، ومن أبي بن كعب ، ومن سالم ، مولى أبي حذيفة ، ومن معاذ بن جبل » .

وحرف لم يذكره زهير . قوله : يقوله .

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش . بإسناد جرير ووكيع . في رواية أبي بكر عن أبي معاوية ، قدم معاذا قبل أبي . وفي رواية أبي كريب ، أبي قبل معاذ .

(...) حدثنا ابن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا ابن أبي عدي . ح وحدثني بشر بن خالد . أخبرنا محمد (يعني ابن جعفر) . كلاهما عن شعبة ، عن الأعمش . بإسنادهم . واختلفا عن شعبة في تنسيق الأربعة .

82. Âlimler dediler ki: Peygamber'in Kur'ân öğreniminde bu dört zâtı zikretmesi, bunların Kur'ân'ın lafızlarını ve nazmını herkesden iyi zabdetmekle beraber edâ ve kırâat husûslarında da herkesden ziyâde sağlam meleke sâhibi olmalarındandır. Yahut bu dört zâtın, Kur'anı doğrudan doğruya Peygamber'in ağzından almağa ehemmiyet vermiş olmalarıdır. Diğerleri ise birbirlerinden almakla yetinmişlerdir. Yahud da bu dört zâtın nefislerini Kur'ân'ın kendilerinden alınması için tahsis etmiş olmalarındandır. Yahut da Peygamber kendi vefatından sonra bu dört zâtın öne geçeceklerini, bunların kırâatdaki iktidârlarını ve bunların bu husûsda diğerlerinden daha oturaklı olduklarını ve binâenaleyh Kur'ân bunlardan alınsın emrini i'lâm etmek istemişdir (Nevevî).

Bunların isimlerini sayarken Rasûlullah'ın evvelâ İbn Mes'ûd'un ismini zikretmesi, onun kıdemini ve arkadaşları arasında bir üstünlüğü hâiz bulunduğunu ifâde eder.

117 — ( ) .... : Mesrûk şöyle dedi: Biz Amr'ın oğlu Abdullah'ın yanında bulunduk da, Abdullah ibn Mes'ûd'dan bir hadîs zikretdik. Bunun üzerine Amr'ın oğlu Abdullah şöyle dedi: İşte bu zât o kimsedir ki ben Rasûlullah (S) dan buyururken işittiğim bir şeyden sonra artık kendisini sevmekde devâm edeceğim. Rasûlullah'dan işittim şöyle buyuruyordu: «Kur'ân'ı şu dört neferden okuyunuz: İbnu Ummi Abd'den — Rasûlullah isimleri saymaya İbn Mes'ûd'dan başladı — Ubeyy ibn Kâ'b'dan, Ebû Huzeyfe'nin velâyetinde bulunan Sâlim'den ve Muâz ibn Cebel'den».

Râvî Zuheyr ibn Harb: Yekûluhû = onu buyuruyordu sözünden ibâret olan bir kelimeyi zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'nin, Ebû Muâviye'den olan rivâyetinde râvî, Ubeyy'den evvel Muâz'ı öne geçirmişdir. Ebû Kureyb'in rivâyetinde ise, Ubeyy, Muâz'dan evveldir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Şu'be'den, o da A'meş'den olmak üzere onların isnâdı ile rivâyet etmişlerdir. Bunların ikisi de Şu'be'den olan rivâyetlerinde o dört sahâbînin isimlerini sıralamakda ihtilâf eylemişlerdir.

١١٨ — (. .) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، قَالَ : ذَكَرُوا ابْنَ مَسْعُودٍ عِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو . فَقَالَ : ذَاكَ رَجُلٌ لَا أَزَالُ أُحِبُّهُ . بَعْدَ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَقُولُ « اسْتَقْرِئُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ : مِنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، وَسَالِمٍ ، مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ ، وَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ » .

(...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . وَزَادَ : قَالَ شُعْبَةُ : بَدَأَ بِهَذَيْنِ . لَا أَدْرِي بِأَيِّهِمَا بَدَأَ .

118 — ( ) .... : Mesrûk dedi ki: Abdullah ibn Amr'ın yanında İbn Mesûd'u zikretmişlerdi. Bunun üzerine Abdullah ibn Amr şöyle dedi. Bu öyle bir kimsedir ki ben Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitdikden sonra kendisini sevmekde devâm edeceğim: «Kur'ân okumayı şu dört kişiden isteyiniz: İbn Mes'ûd'dan, Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim'den, Ubeyy ibn Kâ'bdan ve Muâz ibn Cebel'den».

( ) .... : Buradaki râvî de: Bize Şu'be bu isnâdla tahdîs etdi dedi ve şunu ziyâde etdi: Şu'be: İsimleri saymıya bu ikisi ile başladı. Ben bunların hangisi ile saymaya başladığını bilmiyorum dedi.

(٢٣) باب من فضائل أبي بن كعب وجماعة من الأنصار رضي الله تعالى عنهم

١١٩ – (٢٤٦٥) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا أبو داود. حدثنا شعبة عن قتادة. قال: سمعت أنسا يقول: جمع القرآن، على عهد رسول الله ﷺ، أربعة. كلهم من الأنصار: معاذ بن جبل، وأبي بن كعب، وزيد بن ثابت، وأبو زيد.

قال قتادة: قلت لأنس: من أبو زيد؟ قال: أحد عمومتي.

(23) UBEYY İBN KÂ'B İLE ENSÂR'DAN BİR CEMÂATIN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [83]

119 — (2465) .... : Katâde dedi ki, ben Enes (ibn Mâlik R) den işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) zamanında Kur'ânı dört zât ezberlemişti ki bunların hepsi de Ensâr'dandı : Muâz ibn Cebel, Ubeyy ibn Kâ'b, Zeyd ibn Sâbit ve Ebû Zeyd.

Râvî Katâde, ben Enes'e : Ebû Zeyd kimdir? diye sordum. Enes : Amucalarımın biridir diye cevâb verdi dedi [84].

١٢٠ – (...) حدثني أبو داود، سليمان بن معبد. حدثنا عمرو بن عاصم. حدثنا همام. قال: قلت لأنس بن مالك: من جمع القرآن على عهد رسول الله ﷺ؟ قال: أربعة. كلهم من الأنصار: أبي بن كعب، ومعاذ بن جبل، وزيد بن ثابت، ورجل من الأنصار، يكنى أبا زيد.

120 — ( ) .... : Hemmâm tahdîs edib dedi ki : Ben Enes ibn Mâlik (R) e: Rasûlullah (S) zamanında Kur'ânı kimler ezberleyib cem' etdi? diye sordum. Enes : Dört kişidir ki bunların hepsi de Ensâr'dandır : Ubeyy ibn Kâ'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sâbit ve Ensâr'dan Ebû Zeyd diye künyelenen bir kimse diye cevâb verdi.

83. Ubeyy ibn Kâ'b el-Ensârî, Medîne'de ilk vahy kâtiblerindendir. Kur'ânı bizzât Rasûlullah'dan öğrenmişdir. En ünlü Kur'ân okuyucusu ve Kur'ân muallimlerindendir. Hicri 30 yılında vefât etmişdir. Kendisinden bir çok tefsir rivâyetleri de gelmişdir. Bunları Ebû Ca'fer er-Râzî, er-Rabi' ibn Enes'den, o da Ebu'l-Âliye'den, o da Ubeyy ibn Kâ'b'dan rivâyet eder. Bu rivâyetlerin toplu bulunduğu söylenen bir nushadan İbn Cerîr et-Taberî, Ebû Hâtim, Ahmed ibn Hanbel ve Hâkim tahric etmişlerdir.

84. Rasûlullah devrinde Kur'ânı ezberliyenlerin bu dört zâtdan ibâret olduğu sanılmamalıdır. Dört halifenin de içlerinde bulunduğu daha bir çok sahâbîler de Kur'ânın tamâmını ezberlemişlerdi. Aded mefhûmu ziyâdeyi nefy etmiyeceğinden, hadisdeki aded, bu şerefli husûsiyetin bunlara inhisârını ifâde etmez. Burada Enes ibn Mâlik yalnız bir kabîleden yani yalnız Ensâr'dan dört zâtın Kur'ânı cem' edib ezberlediklerini haber vermiş oluyor.

١٢١ – (٧٩٩) حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنَا هَمَّامٌ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِأُبَيٍّ « إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ » قَالَ : آللهُ سَمَّانِي لَكَ ؟ قَالَ « اللهُ سَمَّاكَ لِي » قَالَ فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي .

121 — (799) .... : Katâde, Enes ibn Mâlik (R) den şöyle tahdîs etdi : Rasûlullah (S) Ubeyy'e : «Azîz ve Celîl olan Allah bana muhakkak sana karşı okumamı emretdi» buyurdu. Ubeyy : Allah sana benim adımı da andı mı? dedi. Rasûlullah : «Allah bana senin adım da söyledi» buyurdu. Râvî Enes : Bunun üzerine Ubeyy (sevincinden) ağladı dedi [85].

١٢٢ – (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ « إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ : لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا » [٩٨/البينة/١] قَالَ : وَسَمَّانِي ؟ قَالَ « نَعَمْ » قَالَ فَبَكَى .

* * *

(...) حَدَّثَنِيهِ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ . قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأُبَيٍّ . بِمِثْلِهِ .

122 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) dedi ki : Rasûlullah (S) Ubeyy'e : «Allah bana sana karşı : **Lem yekuni'llezîne keferû...** (el-Beyyine : 1) sûresini okumamı emretdi» dedi. Ubeyy : Allah benim adımı da (açıkca) andı mı? diye sordu. Rasûlullah : «Evet, andı» buyurdu. Bunun üzerine Ubeyy ağladı.

( ) .... : Burada yine Şu'be, Katâde'nin : Ben Enes'den şöyle derken işitdim : Rasûlullah Ubeyy'e şöyle buyurdu... dediğini yukarıki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

85. Bu vak'a sırf Ubeyy ibn Kâ'be munhasır yüksek bir menkabedir. Ubeyy Hazrecîlerden ve Neccâr oğullarındandır. Bu sûrenin Ubeyy'e okunması şüphesiz ona ta'lîm içindir, yoksa ondan öğrenmek için değildir. Sûrenin diğer sahâbîlerden ayrı olarak Ubeyy ibn Kâ'b'a arz olunmasının sebebi de Ubeyy'in Kur'ân lafızlarını, edâ keyfiyetlerini ,kırâat vecihlerine âid husûsiyetlerini öğrenmeğe ihtimâm etmesidir. Bunun için Kur'ân'ın kırâatına ihtimâm eden hâfızlara Kur'ân arz etmek Peygamber devrinden beri bir sünnet olarak devam edegelmişdir. Bunun diğer bir sebebi de, Kur'ânı onun lisânından öğrenmiye teşvîk olabilir. Nitekim öyle de olmuşdur. Rasûlullah'dan sonra Ubeyy, kırâat ilminin önde gelen imâmlarından olmuşdur. Kur'ânın sûreleri arasında bilhâssa bu sûrenin zikredilmesi de bu sûrenin İslâm Dîninin asıllarını, kaidelerini, ve en yüksek muhimmelerini veciz bir uslûb ile ihtivâ etmesindendir.

(٢٤) باب من فضائل سعد بن معاذ رضي الله عنه

١٢٣ – (٢٤٦٦) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ، وجنازة سعد بن معاذ بين أيديهم «اهتز لها عرش الرحمن».

(24) SA'D İBN MUÂZ (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR RÂB

123 — (2466) .... : Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir: Rasûlullah (S), Sa'd ibn Muâz'ın cenâzesi cemâatin önlerinde bulunurken: «Bu cenâze için Rahmânın arşı titremişdir» buyurdu [86].

86. Sa'd ibn Muâz, Ensâr'dan Evs kolunun en yüksek simâsıdır. Peygamber Medîne'ye hicret etmezden önce Mus'ab ibn Umeyr'ın delâleti ile musliman olmuş, sonra kabilesi halkına: Siz musliman oluncaya kadar sizin erkeklerinize, kadınlarınıza söz söylemek bana harâm olsun! deyib bütün Abdu'l-Eşhel oğullarının hidâyetine sebeb olmuşdur. Handak harbinde Kureyş'den Hıbbân İbnu'l-Araka'nın « خذها وأنا ابن العرقة = Al sana, benim de İbnu'l-Araka olduğumu bil!» diyerek attığı okla kol damarı kesilmiş, mescidde bir çadır kurularak tedâvî edilmiş ise de bir ay sonra bu yara epey iyileşmiş iken tekrar deşilerek kan kaybından şehîden vefât etmişdir.

İbnu'l-Araka'nın bu oku atarken söylediği söze karşılık kendisi yahut Rasûlullah: « عرّق الله وجهك في النار = Allah yüzünü cehennemde terletsin!» diye karşılamışdı.

Araka ter ma'nâsına olan *arak*'dan türediği için müşâkele tarzında böyle bedduâ edilmişdi. Sa'd yaralı hâlinde Benû Kureyza'ya hakemlik için gittiğinde Peygamber orada bulunanlara: «Haydi büyüğünüze ayağa kalkınız» buyurmuşdur. Sa'd, Tevrât'daki bir hükme de uygun olarak erkeklerin katl, mallarının taksîm, çocukları ile kadınlarının esir alınmalarına hükmetdi. Peygamber bu hükmünden dolayı Sa'd'e: «Yemin olsun ki sen, Allâh'ın yedi kat semâvât üzerindeki hükmüne muvâfık hükmü verdin. Bunun böyle olacağını sehar vaktı melek geldi bana haber verdiydi» buyurmuşdur. Rivâyete göre yarası epey onulmuş olduğu sırada hatta Benû Kureyza hakemliği kendisine yöneldiği günden evvelki gecede şöyle duâ etmiş:

«İlâhî, sen bilirsin ki Rasûlunü tekzîb eden, vatanından çıkaran kavm kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istediğim hiçbir kimse yokdur. İlâhî, öyle zannediyorum ki bizimle onların arasında artık edilecek harb kalmamışdır. Şâyet Kureyş ile başka bir harbimiz daha kaldı ise senin yolunda onlarla cihâd edeyim diye beni hayâtda bırak. Eğer aramızda harb kalmamış ise bu yaramı deş de bu yüzden bana şehîdlik nasîb et. Bir de ilâhi, Benu Kureyza'dan intikâm ile gözleri aydın etmedikce, rûhumu kabzetme!»

Sa'd'ın bu duâsı kabûl edilmişdir. Hasta yatarken bir keçi yanından geçib onulmağa yüz tutan yarasına tırnağı ile dokunub deşmiş ve bir daha kanı dindirmeğe imkân kalmıyarak vefât etmişdir.

İşte metindeki hadîs onun cenâze namazı sırasında söylenmişdir. Sa'd'ın cenâzesinde Cibrîl'in de hâzır bulunduğu bildirilmişdir. Peygamber Muhâcirler arasında Ebû Bekr'i ne kadar severse, Ensâr arasında da Sa'd ibn Muâz'ı o derece severdi (*Usdu'l-Ğâbe ve el-İstiâb*).

١٢٤ – (...) حدثنا عمرو الناقد . حدثنا عبد الله بن إدريس الأودي . حدثنا الأعمش عن أبي سفيان ، عن جابر . قال : قال رسول الله ﷺ « اهتز عرش الرحمن ، لموت سعد بن معاذ » .

124 — ( ) .... : Câbir (ibn Abdillâh R) dedi ki: Rasûlullah (S) : «Sa'd ibn Muâz'ın ölümü için Rahmânın arşı titremişdir» buyurdu.

١٢٥ – (٢٤٦٧) حدثنا محمد بن عبد الله الرزي . حدثنا عبد الوهاب بن عطاء الخفاف عن سعيد ، عن قتادة . حدثنا أنس بن مالك ؛ أن نبي الله ﷺ قال ، وجنازته موضوعة – يعني سعدا – « اهتز لها عرش الرحمن » .

125 — (2467) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etdi: Allah'ın Peygamber'i (S), Sa'd ibn Muâz'ın cenâzesi konulmuş iken: «Bu cenâze için Rahmânın arşı titremişdir» buyurdu[87].

١٢٦ – (٢٤٦٨) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن أبي إسحاق . قال : سمعت البراء يقول : أهديت لرسول الله ﷺ حلة حرير . فجعل أصحابه يلمسونها ويعجبون من لينها . فقال « أتعجبون من لين هذه ؟ لمناديل سعد بن معاذ في الجنة ، خير منها وألين » .

(...) حدثنا أحمد بن عبدة الضبي . حدثنا أبو داود . حدثنا شعبة . أنبأني أبو إسحاق قال : سمعت البراء بن عازب يقول : أتي رسول الله ﷺ بثوب حرير . فذكر الحديث . ثم قال ابن عبدة . أخبرنا أبو داود . حدثنا شعبة . حدثني قتادة عن أنس بن مالك ، عن النبي ﷺ . بنحو هذا أو بمثله .

(...) حدثنا محمد بن عمرو بن جبلة . حدثنا أمية بن خالد . حدثنا شعبة ، بهذا الحديث . بالإسنادين جميعا . كرواية أبي داود .

126 — (2468) .... : Ebû Ishâk dedi ki: Ben Berâ'. (R) dan işitdim şöyle diyordu: Rasûlullah'a ipekden yapılmış bir takım elbise hediyye edildi. Rasûlullah'ın sahâbîleri bu ipek elbiseye elleri ile dokunmaya ve onun yumuşaklığına hayret etmeğe başladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Siz bunun yumuşaklığına taaccub mu ediyorsunuz? An-

87. Arşın, Sa'd ibn Muâz'ın ölümü ile titremesi, o sırada Allah'ın onda bir his, bir idrâk yaratması ile, yahut arşda bulunan meleklerin titremiş olmaları ile yorumlanabilir. Yani bu titreme hakîkat da, mecâz da olabilir. Bu, Sa'd'ın rûhunun gelmesi ile duyulan sevincden hâsıl olan bir titremedir.

dolsun ki Sa'd ibn Muâz'ın cennetdeki mendilleri bundan daha hayırlı ve daha yumuşakdır» buyurdu [88].

( ) Bize Ahmed ibn Abdete ed-Dabbî tahdîs etdi. Bize Ebû Dâvûd tahdîs etdi. Bize Ebû Ishâk haber verib dedi ki: Ben Berâ' ibn Âzib'den işitdim şöyle diyordu: Rasûlullah'a ipek bir elbise getirildi... Râvî hadîsin tamâmını zikretdi. Sonra Ebû Ishâk dedi ki: Bize Ebû Dâvûd haber verdi. Bize Şu'be tahdîs etdi. Bana Katâde, Enes ibn Mâlik'den, o da Peygamberden bunun benzerini yahut bunun mislini tahdîs etdi.

( ) .... : Burada da Şu'be, iki isnâdla cemîan bu hadîsi Ebû Dâvûd'un rivâyeti gibi tahdîs etmişdir.

١٢٧ — (٢٤٦٩) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا يونس بن محمد. حدثنا شيبان عن قتادة. حدثنا أنس بن مالك؛ أنه أهدي لرسول الله ﷺ جبة من سندس. وكان ينهى عن الحرير. فعجب الناس منها. فقال «والذي نفس محمد بيده! إن مناديل سعد بن معاذ، في الجنة، أحسن من هذا».

(...) حدثناه محمد بن بشار. حدثنا سالم بن نوح. حدثنا عمر بن عامر عن قتادة، عن أنس؛ أن أكيدر دومة الجندل أهدى لرسول الله ﷺ حلة. فذكر نحوه. ولم يذكر فيه: وكان ينهى عن الحرير.

127 — (2469) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etdi: Rasûlullah'a sündüs denilen ince ipekden yapılmış bir cübbe hediyye edildi. Rasûlullah ise (erkeklerin) ipekli kullanmasını yasak ederdi. İnsanlar bu ipek cübbe (nin güzelliğin) den hayrete düştüler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): «Muhammed'in nefsi elinde olan (Allâh) a yemîn ederim ki Sa'd ibn Muâz'ın cennetdeki mendilleri şu cübbeden muhakkak daha güzeldir» buyurdu [89].

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den, Dûmetu'l-Cendel'in Ukey-

88. Bu hadislerde hiç şüphesiz Sa'd'ın cennetlik olduğuna sarîh ihbâr ve müjdeler vardır.
89. Bu cübbeyi Peygamber'e Devmetu'l-Cendel meliki Ukeydir ibn Abdilmelik hediyye etmişdir. Devme, Medîne ile Şâm arasında bir şehrin adıdır. Medîne'ye on, Şâm'a sekiz konak mesâfededir. Tebûk'a yakındır. Tebuk seferinde Ukeydir Rasûlullah'a murâcaat ederek muayyen cizye vermek üzere sulh olmuşdu. Bu hil'ati de o zaman hediye etmişdi. Ebû Ya'lâ'nın rivâyetine göre bu kumaşın dokumasında altun da varmış. Bu rivâyete göre Peygamber bu hediyyeyi evvelâ kabûl etmemiş, fakat Ukaydır'ın müteessir olduğunu görünce almış sonra Umer'e; Buhârî'nin hibe bahsindeki rivâyete göre de Ali'ye hediye etmişdi. Ali bu cübbeyi bir kerre giydiyse de Rasûlullah'ın yüzünde memnûniyetsizlik eseri görünce bunu dörde bölmüş ve her parçasını hadisciler arasında *Fevâtım* diye anılan dört Fâtıma'ya vermişdi. Bunlar: Anası Fâtıma Bintu Esed, kadını Fâtıma Bintu Resûlillah, Fâtıma Bintu Hamza ibn Abdilmuttalib'dir. Dördüncüsünde ihtilâf vardır. Meşhûr olan bunun da Ummu Hâni diye tanınan Fâtıma Bintu Abdilmuttalib olduğudur.

dir'i, Rasûlullah'a bir takım elbise hediyye etti diye rivâyet edib yukarıki hadîs tarzında zikretmişdir. Râvî burada: Rasûlullah ipekden nehy eder idi, fıkrasını zikretmemişdir.

(٢٥) باب من فضائل أبي دجانة سماك بن خرشة رضي الله تعالى عنه

١٢٨ – (٢٤٧٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. حدثنا حماد بن سلمة. حدثنا ثابت عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ أخذ سيفا يوم أحد. فقال «من يأخذ مني هذا؟» فبسطوا أيديهم. كل إنسان منهم يقول: أنا، أنا. قال «فمن يأخذه بحقه؟» قال فأحجم القوم. فقال سماك بن خرشة، أبو دجانة: أنا آخذه بحقه.

قال فأخذه ففلق به هام المشركين.

(25) EBÛ DUCÂNE SİMÂK İBN HAREŞE (R) NİN FAZİLETLERİNDEN BİR BÂB

128 — (2470) .... : Sâbit, Enes ibn Mâlik (R) den şöyle tahdîs etdi: Rasûlullah (S) Uhud günü eline bir kılıç aldı da: «Bunu benden kim alır?» buyurdu. Orada bulunan her bir insan: Ben, ben! diyerek ellerini uzatdılar. Rasûlullah: «Bunu hakkıyle kim alır?» diye sordu. Bu suâl üzerine herkes geri çekilib onu almakdan el çekdiler. Bu sırada Simâk ibn Hareşe Ebû Ducâne: Ben onu hakkını yerine getirmek üzere alıyorum dedi ve aldı. Müteâkiben bu kılıçla müşriklerin başlarını yarıb tepeledi [90].

90. Ebû Ducâne Simâk İbn Hareşe (R), Ensâr'dandır, künyesi ile meşhûrdur, tanınmış kahramanlardandır. Bedr ve Uhud savaşlarında bulunmuş, Mus'ab İbn Umeyr ile birlikde düşman oklarına karşı Peygambere siper olmuş, bir çok yerinden yaralanmışdır. Mus'ab Uhud'da şehîd olmuş, Ebû Ducâne de Yemâme savaşlarında şehid düşmüşdür.

Ebû Ducâne'ye verilen bu kılıcın üzerinde şu beytin yazılmış bulunduğu rivâyet edilmişdir:

«Fi'l-cübni ârun ve fi'l-ikdâmi mekrumetun
Ve'l-mer'u bi'l-cübni lâ yencû mine'l-kaderi.

= Korkaklıkda âr, ileri varmakda ise şeref ve itibâr vardır. İnsan korkaklıkla kaderden kurtulamaz.» (Mehmed Zihi, el-Hakaik, I, 92, Ebû Ducâne maddesi).

(٢٦) باب من فضائل عبد الله بن عمرو بن حرام، والد جابر، رضي الله تعالى عنهما

١٢٩ — (٢٤٧١) حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري و عمرو الناقد. كلاهما عن سفيان. قال عبيد الله: حدثنا سفيان بن عيينة قال: سمعت ابن المنكدر يقول: سمعت جابر بن عبد الله يقول: لما كان يوم أحد، جيء بأبي مسجى، وقد مثل به. قال فأردت أن أرفع الثوب، فنهاني قومي. ثم أردت أن أرفع الثوب، فنهاني قومي. فرفعه رسول الله ﷺ، أو أمر به فرفع. فسمع صوت باكية أو صائحة. فقال «من هذه؟» فقالوا: بنت عمرو، أو أخت عمرو. فقال «ولم تبكي؟ فما زالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع».

(26) CÂBİR'İN BABASI, ABDULLAH İBN AMR İBN HARÂM'IN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

129 — (2471) .... : Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edib dedi ki : Ben Munkedir oğlundan işittim şöyle diyordu : Ben Câbir ibn Abdillah (R) dan işitdim şöyle diyordu : Uhud günü olduğu zaman babam örtülmüş olarak getirildi. Babam müsle yapılmış (yani burun, kulak gibi âzâları kesilmiş) halde idi. Ben üstündeki örtüyü kaldırmak istedim de kavmim beni bundan nehy etdi. Sonra tekrar örtüyü kaldırmak istedim. Kavmim yine beni nehy etti. Müteâkiben onu ya Rasûlullah kaldırdı, yahut da emretdi de kaldırıldı. Bu sırada ağlıyan veya feryâd eden bir kadın sesi işitdi. Bunun üzerine : «Bu kadın kimdir?» diye sordu. Oradakiler : Amr'ın kızı, yahut Amr'ın kız kardeşidir dediler. Rasûlullah (S) : «Niçin ağlıyorsun? Şehîd kaldırılana kadar melekler onu kanatları ile gölgelendirmekde devâm etmişlerdir» buyurdu [91].

91. Câbir'in babası, Abdullah ibn Amr es-Selemî, Uhud harbinde düşmanın zâlimane işkencesine uğrayarak şehîd edilmişdi. Hadîsde de ifâde edildiği gibi şehîdin burnu, iki kulağı kesilerek *müsle* yapılmışdı. Rasûlullah şehîdin kız kardeşi Fâtıma'yı ta'ziye etmiş ve Abdullah'ın meleklerin kanatları ile gölgelendiğini, Allah katında mükerrem bir şehîd olduğunu bildirmişdi.

Meleklerin kanatları ile gölge yapması, şehîdin rûhunun yükselişi ânında meleklerin şehîd üzerine toplanarak onun rûhunu bir ihtifâl ile yükselmesine sür'at etmeleri ve Allah katında kendisi için hazırlanan keremleri ve ni'metleri iş'âr eder. Güneşin harâretinden korumak gâyesine de ma'tûf olabilir (Dâvûdî.)

١٣٠ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا وهب بن جرير. حدثنا شعبة عن محمد بن المنكدر، عن جابر بن عبد الله، قال: أصيب أبي يوم أحد. فجعلت أكشف الثوب عن وجهه وأبكى. وجعلوا ينهوننى، ورسول الله ﷺ لا ينهانى. قال وجعلت فاطمة، بنت عمرو تبكيه. فقال رسول الله ﷺ «تبكيه، أو لا تبكيه، ما زالت الملائكة تظله بأجنحتها، حتى رفعتموه».

(...) حدثنا عبد بن حميد. حدثنا روح بن عبادة. حدثنا ابن جريج. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عبد الرزاق. حدثنا معمر. كلاهما عن محمد بن المنكدر، عن جابر، بهذا الحديث. غير أن ابن جريج ليس فى حديثه ذكر الملائكة وبكاء الباكية.

(...) حدثنا محمد بن أحمد بن أبى خلف. حدثنا زكرياء بن عدى. أخبرنا عبيد الله بن عمرو عن عبد الكريم، عن محمد بن المنكدر، عن جابر، قال: جىء بأبى يوم أحد مجدعا. فوضع بين يدى النبى ﷺ. فذكر نحو حديثهم.

130 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Babam Uhud gününde isâbet alıb şehîd olmuşdu. Ben ağlıyarak yüzünden elbiseyi açmaya başladım. Oradakiler de beni ağlamakdan men' etmeğe başladılar. Halbuki Rasûlullah (S) beni bundan nehy etmiyordu. Amr'ın kızı olan halam Fâtıma da babama ağlamağa başladı. Rasûlullah halama: «Ona ağlasanız da, ağlamasanız da siz şehîdi kaldırıncaya kadar melekler kanatları ile onu gölgelendirmekde devâm etmişlerdir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki râvî de yine Muhammed ibn Munkedir'den, o da Câbir'den olmak üzere bu hadîsi rivâyet etdiler. Ancak bunlardan İbn Cüreyc'in hadîsinde melekler ile ağlayıcı kadının ağlamasının zikri yokdur.

( ) .... : Buradaki râvî de Câbir'in: Uhud günü babam, burnu, kulağı kesilmiş olarak getirildi de Peygamber'in önüne konuldu... dediğini yukarıki râvîlerin hadîsleri tarzında zikretmişdir.

(٢٧) باب من فضائل جليبيب، رضى الله عنه

١٣١ – (٢٤٧٢) حدثنا إسحق بن عمر بن سليط. حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن كنانة ابن نعيم، عن أبى برزة؛ أن النبى ﷺ كان فى مغزى له. فأفاء الله عليه. فقال لأصحابه

«هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟» قَالُوا: نَعَمْ. فُلاَنًا وَفُلاَنًا وَفُلاَنًا. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟» قَالُوا: نَعَمْ. فُلاَنًا وَفُلاَنًا وَفُلاَنًا. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ؟» قَالُوا: لاَ. قَالَ «لَكِنِّي أَفْقِدُ جُلَيْبِيبًا. فَاطْلُبُوهُ» فَطُلِبَ فِي الْقَتْلَى. فَوَجَدُوهُ إِلَى جَنْبِ سَبْعَةٍ قَدْ قَتَلَهُمْ. ثُمَّ قَتَلُوهُ. فَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ فَوَقَفَ عَلَيْهِ. فَقَالَ «قَتَلَ سَبْعَةً. ثُمَّ قَتَلُوهُ. هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ. هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ» قَالَ فَوَضَعَهُ عَلَى سَاعِدَيْهِ. لَيْسَ لَهُ إِلاَّ سَاعِدَا النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ فَحُفِرَ لَهُ وَوُضِعَ فِي قَبْرِهِ. وَلَمْ يَذْكُرْ غَسْلاً.

(27) CÜLEYBİYB (R) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

131 — (2472) .... : Ebû Berze'den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) bir gazve seferinde idi. Allah ona ganîmet ihsân etdi. Sahâbîlerine hitâben : «Sizler herhangi bir kimseyi ğaybediyor musunuz?» diye sordu. Sahâbîler : Evet fulân, fulân ve fulânı ğaybediyoruz dediler. Sonra Rasûlullah tekrar : «Sizler herhangi bir kimseyi ğayb ediyor musunuz?» diye sordu. Sahâbîler yine : Evet, fulânı, fulânı ve fulânı ğayb ediyoruz dediler. Sonra Rasûlullah tekrar : «Sizler herhangi bir kimseyi ğayb ediyor musunuz?» diye sordu. Sahâbîler : Hayır, dediler. Rasûlullah : «Lâkin ben Culeybiyb'i ğaybediyorum, derhal onu arayınız» buyurdu. Culeybiyb şehîdlerin içinde arandı. Nihâyet onu, bizzât kendisinin öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında buldular. Sonra öldürülenlerin adamları onu da öldürmüşlerdi. Müteâkiben Peygamber geldi ve onun üzerinde vakfe yapdı da : «Culeybiyb, yedi kişiyi öldürdü, sonra da kendisini öldürdüler. Bu (şehîd) bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım» buyurdu. Muteâkiben Rasûlullah onu iki bileğinin üzerine koydu. O şehîd için Peygamber'in iki bileğinden başka hiçbir şeyi yokdu. Râvî : Şehîd için bir çukur kazıldı ve kabrine konuldu dedi de, yıkamayı zikretmedi.

(٢٨) باب من فضائل أبي ذر رضي الله عنه

١٣٢ — (٢٤٧٣) حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ الأَزْدِيُّ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ. أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلاَلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ. قَالَ: قَالَ أَبُو ذَرٍّ: خَرَجْنَا مِنْ قَوْمِنَا غِفَارٍ. وَكَانُوا يُحِلُّونَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ. فَخَرَجْتُ أَنَا وَأَخِي أُنَيْسٌ وَأُمُّنَا. فَنَزَلْنَا عَلَى خَالٍ لَنَا. فَأَكْرَمَنَا خَالُنَا وَأَحْسَنَ إِلَيْنَا. فَحَسَدَنَا قَوْمُهُ فَقَالُوا: إِنَّكَ إِذَا خَرَجْتَ عَنْ أَهْلِكَ خَالَفَ إِلَيْهِمْ أُنَيْسٌ. فَجَاءَ خَالُنَا فَنَثَا عَلَيْنَا الَّذِي قِيلَ لَهُ. فَقُلْتُ: أَمَّا مَا مَضَى مِنْ مَعْرُوفِكَ فَقَدْ كَدَّرْتَهُ، وَلاَ جِمَاعَ لَكَ فِيمَا بَعْدُ. فَقَرَّبْنَا صِرْمَتَنَا. فَاحْتَمَلْنَا عَلَيْهَا. وَتَغَطَّى خَالُنَا ثَوْبَهُ فَجَعَلَ يَبْكِي. فَانْطَلَقْنَا حَتَّى نَزَلْنَا بِحَضْرَةِ مَكَّةَ. فَنَافَرَ أُنَيْسٌ عَنْ صِرْمَتِنَا وَعَنْ مِثْلِهَا. فَأَتَيَا الْكَاهِنَ. فَخَيَّرَ أُنَيْسًا. فَأَتَانَا أُنَيْسٌ بِصِرْمَتِنَا وَمِثْلِهَا مَعَهَا.

قَالَ: وَقَدْ صَلَّيْتُ، يَا ابْنَ أَخِي! قَبْلَ أَنْ أَلْقَى رَسُولَ اللهِ ﷺ بِثَلَاثِ سِنِينَ. قُلْتُ: لِمَنْ؟ قَالَ: لِلهِ. قُلْتُ: فَأَيْنَ تَوَجَّهُ؟ قَالَ: أَتَوَجَّهُ حَيْثُ يُوَجِّهُنِي رَبِّي. أُصَلِّي عِشَاءً حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ أُلْقِيتُ كَأَنِّي خِفَاءٌ . حَتَّى تَعْلُوَنِي الشَّمْسُ.

فَقَالَ أُنَيْسٌ: إِنَّ لِي حَاجَةً بِمَكَّةَ فَاكْفِنِي. فَانْطَلَقَ أُنَيْسٌ حَتَّى أَتَى مَكَّةَ. فَرَاثَ عَلَيَّ . ثُمَّ جَاءَ فَقُلْتُ: مَا صَنَعْتَ؟ قَالَ: لَقِيتُ رَجُلًا بِمَكَّةَ عَلَى دِينِكَ. يَزْعُمُ أَنَّ اللهَ أَرْسَلَهُ. قُلْتُ: فَمَا يَقُولُ النَّاسُ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: شَاعِرٌ، كَاهِنٌ، سَاحِرٌ. وَكَانَ أُنَيْسٌ أَحَدَ الشُّعَرَاءِ.

قَالَ أُنَيْسٌ: لَقَدْ سَمِعْتُ قَوْلَ الْكَهَنَةِ. فَمَا هُوَ بِقَوْلِهِمْ. وَلَقَدْ وَضَعْتُ قَوْلَهُ عَلَى أَقْرَاءِ الشِّعْرِ . فَمَا يَلْتَئِمُ عَلَى لِسَانِ أَحَدٍ بَعْدِي؛ أَنَّهُ شِعْرٌ. وَاللهِ! إِنَّهُ لَصَادِقٌ. وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ.

قَالَ: قُلْتُ: فَاكْفِنِي حَتَّى أَذْهَبَ فَأَنْظُرَ. قَالَ فَأَتَيْتُ مَكَّةَ. فَتَضَعَّفْتُ رَجُلًا مِنْهُمْ. فَقُلْتُ: أَيْنَ هَذَا الَّذِي تَدْعُونَهُ الصَّابِئَ؟ فَأَشَارَ إِلَيَّ، فَقَالَ: الصَّابِئَ . فَمَالَ عَلَيَّ أَهْلُ الْوَادِي بِكُلِّ مَدَرَةٍ وَعَظْمٍ. حَتَّى خَرَرْتُ مَغْشِيًّا عَلَيَّ. قَالَ فَارْتَفَعْتُ حِينَ ارْتَفَعْتُ، كَأَنِّي نُصُبٌ أَحْمَرُ . قَالَ فَأَتَيْتُ زَمْزَمَ فَغَسَلْتُ عَنِّي الدِّمَاءَ: وَشَرِبْتُ مِنْ مَائِهَا. وَلَقَدْ لَبِثْتُ، يَا ابْنَ أَخِي! ثَلَاثِينَ، بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ. مَا كَانَ لِي طَعَامٌ إِلَّا مَاءُ زَمْزَمَ. فَسَمِنْتُ حَتَّى تَكَسَّرَتْ عُكَنُ بَطْنِي . وَمَا وَجَدْتُ عَلَى كَبِدِي سُخْفَةَ جُوعٍ .

قَالَ فَبَيْنَا أَهْلُ مَكَّةَ فِي لَيْلَةٍ قَمْرَاءَ إِضْحِيَانَ ، إِذْ ضُرِبَ عَلَى أَسْمِخَتِهِمْ . فَمَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ أَحَدٌ. وَامْرَأَتَيْنِ مِنْهُمْ تَدْعُوَانِ إِسَافًا وَنَائِلَةَ. قَالَ فَأَتَتَا عَلَيَّ فِي طَوَافِهِمَا فَقُلْتُ: أَنْكِحَا أَحَدَهُمَا الْأُخْرَى. قَالَ فَمَا تَنَاهَتَا عَنْ قَوْلِهِمَا. قَالَ فَأَتَتَا عَلَيَّ. فَقُلْتُ: هَنٌ مِثْلُ الْخَشَبَةِ . غَيْرَ أَنِّي لَا أَكْنِي. فَانْطَلَقَتَا تُوَلْوِلَانِ ، وَتَقُولَانِ: لَوْ كَانَ هَهُنَا أَحَدٌ مِنْ أَنْفَارِنَا ! قَالَ فَاسْتَقْبَلَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ. وَهُمَا هَابِطَانِ. قَالَ «مَا لَكُمَا؟» قَالَتَا: الصَّابِئُ بَيْنَ الْكَعْبَةِ وَأَسْتَارِهَا. قَالَ «مَا قَالَ لَكُمَا؟» قَالَتَا: إِنَّهُ قَالَ لَنَا كَلِمَةً تَمْلَأُ الْفَمَ . وَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى اسْتَلَمَ الْحَجَرَ. وَطَافَ بِالْبَيْتِ هُوَ وَصَاحِبُهُ. ثُمَّ صَلَّى. فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ (قَالَ أَبُو ذَرٍّ) فَكُنْتُ أَنَا أَوَّلَ مَنْ حَيَّاهُ بِتَحِيَّةِ الْإِسْلَامِ. قَالَ فَقُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ! فَقَالَ «وَعَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ». ثُمَّ قَالَ «مَنْ أَنْتَ؟» قَالَ قُلْتُ: مِنْ غِفَارٍ. قَالَ فَأَهْوَى بِيَدِهِ فَوَضَعَ أَصَابِعَهُ عَلَى جَبْهَتِهِ. فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: كَرِهَ أَنِ انْتَمَيْتُ إِلَى غِفَارٍ. فَذَهَبْتُ آخُذُ بِيَدِهِ. فَقَدَعَنِي صَاحِبُهُ. وَكَانَ أَعْلَمَ بِهِ مِنِّي. ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ. ثُمَّ قَالَ «مَتَى كُنْتَ هَهُنَا؟» قَالَ قُلْتُ:

قَدْ كُنْتُ هٰهُنَا مُنْذُ ثَلَاثِينَ، بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ. قَالَ «فَمَنْ كَانَ يُطْعِمُكَ؟» قَالَ قُلْتُ: مَا كَانَ لِي طَعَامٌ إِلَّا مَاءُ زَمْزَمَ. فَسَمِنْتُ حَتَّى تَكَسَّرَتْ عُكَنُ بَطْنِي. وَمَا أَجِدُ عَلَى كَبِدِي سُخْفَةَ جُوعٍ. قَالَ «إِنَّهَا مُبَارَكَةٌ. إِنَّهَا طَعَامُ طُعْمٍ».

فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللهِ! ائْذَنْ لِي فِي طَعَامِهِ اللَّيْلَةَ. فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ. وَانْطَلَقْتُ مَعَهُمَا. فَفَتَحَ أَبُو بَكْرٍ بَابًا. فَجَعَلَ يَقْبِضُ لَنَا مِنْ زَبِيبِ الطَّائِفِ. وَكَانَ ذَٰلِكَ أَوَّلَ طَعَامٍ أَكَلْتُهُ بِهَا. ثُمَّ غَبَرْتُ مَا غَبَرْتُ. ثُمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ «إِنَّهُ قَدْ وُجِّهَتْ لِي أَرْضٌ ذَاتُ نَخْلٍ. لَا أُرَاهَا إِلَّا يَثْرِبَ. فَهَلْ أَنْتَ مُبَلِّغٌ عَنِّي قَوْمَكَ؟ عَسَى اللهُ أَنْ يَنْفَعَهُمْ بِكَ وَيَأْجُرَكَ فِيهِمْ».
فَأَتَيْتُ أُنَيْسًا فَقَالَ: مَا صَنَعْتَ؟ قُلْتُ: صَنَعْتُ أَنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. قَالَ: مَا بِي رَغْبَةٌ عَنْ دِينِكَ. فَإِنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. فَأَتَيْنَا أُمَّنَا. فَقَالَتْ: مَا بِي رَغْبَةٌ عَنْ دِينِكُمَا. فَإِنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. فَاحْتَمَلْنَا حَتَّى أَتَيْنَا قَوْمَنَا غِفَارًا. فَأَسْلَمَ نِصْفُهُمْ. وَكَانَ يَؤُمُّهُمْ إِيمَاءُ بْنُ رَحَضَةَ الْغِفَارِيُّ. وَكَانَ سَيِّدَهُمْ.

وَقَالَ نِصْفُهُمْ: إِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ أَسْلَمْنَا. فَقَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ. فَأَسْلَمَ نِصْفُهُمُ الْبَاقِي. وَجَاءَتْ أَسْلَمُ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! إِخْوَتُنَا. نُسْلِمُ عَلَى الَّذِي أَسْلَمُوا عَلَيْهِ. فَأَسْلَمُوا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «غِفَارُ غَفَرَ اللهُ لَهَا. وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللهُ».

(...) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ. أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ. حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ بَعْدَ قَوْلِهِ ـ قُلْتُ فَاكْفِنِي حَتَّى أَذْهَبَ فَأَنْظُرَ ـ قَالَ: نَعَمْ. وَكُنْ عَلَى حَذَرٍ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ. فَإِنَّهُمْ قَدْ شَنِفُوا لَهُ وَتَجَهَّمُوا.

(...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ. حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ قَالَ: أَنْبَأَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: قَالَ أَبُو ذَرٍّ: يَا ابْنَ أَخِي! صَلَّيْتُ سَنَتَيْنِ قَبْلَ مَبْعَثِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ قُلْتُ: فَأَيْنَ كُنْتَ تَوَجَّهُ؟ قَالَ: حَيْثُ وَجَّهَنِيَ اللهُ. وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ. وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ: فَتَنَافَرَا إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْكُهَّانِ. قَالَ فَلَمْ يَزَلْ أَخِي، أُنَيْسٌ يَمْدَحُهُ حَتَّى غَلَبَهُ. قَالَ فَأَخَذْنَا صِرْمَتَهُ فَضَمَمْنَاهَا إِلَى صِرْمَتِنَا. وَقَالَ أَيْضًا فِي حَدِيثِهِ: قَالَ فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ

بِالْبَيْتِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ. قَالَ فَأَتَيْتُهُ. فَإِنِّي لَأَوَّلُ النَّاسِ حَيَّاهُ بِتَحِيَّةِ الْإِسْلَامِ. قَالَ قُلْتُ:
السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «وَعَلَيْكَ السَّلَامُ. مَنْ أَنْتَ». وَفِي حَدِيثِهِ أَيْضًا: فَقَالَ «مُنْذُ كَمْ
أَنْتَ هَهُنَا؟» قَالَ قُلْتُ: مُنْذُ خَمْسَ عَشْرَةَ. وَفِيهِ: فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَتْحِفْنِي بِضِيَافَتِهِ اللَّيْلَةَ.

(28) EBÛ ZERR (R) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [92]

132 — (2473) Bize Heddâb ibn Hâlid el-Ezdî tahdîs etdi. Bize Suleymân İbnu'l-Muğîre tahdîs etdi. Bize Humeyd ibn Hilâl haber verdi. Abdullah İbnu's-Sâmit dedi ki, Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Biz harâm ayı halâl kılıyor oldukları için kendi kavmimiz olan Ğıfâr kabîlesinden çıkdık. Ben ve kardeşim Uneys, annemizle birlikde yola çıkıb dayımız olan

92. Ebû Zerr *Ğifârî*'nin adı Cundeb ibn Cenâde'dir. İlk musliman olan beş kişinin beşincisi olduğu, İslâmı kabûlu hiç da'vet edilmeksizin kendi arzusu ile ve çok kuvvetli bir irâdenin eseri olduğu bu hadîslerden anlaşılacakdır. Ebû Zerr, ilimde zühd ve takvâda, cihâd'da, doğru ve düzgün söz söylemekde, ıhlâs ve samîmîlikde başlı başına bir şahsiyetdi. Bazıları onu ilimde Abdullah ibn Mes'ûd'a musâvî sayardı. Yalnız idârî ve mâlî işlerde garîb ictihâdları vardı. Meselâ bir kimsenin iki dirheme, iki dînâra mâlik olub bir yerde birikdirmesini Kur'ân'da kötülenen (et-Tevbe: 35-36) kenz cümlesinden sayardı. Bu cihetle Beytulmâlden kendisine ayrılan dört yüz dînâr hissesini aldığı gün fakîrlere dağıdırdı. Hâcet zamanı için biriktirib muhâfaza etmezdi. Bana Aziz dostum (S): «Çıkınlanıb ağzı bağlanan her altun, gümüş, birer ateş parçasıdır. O — Allah rızâsı için muhtâclara verilinceye kadar — sâhibini yakar» diye vasiyyet etdi der idi. Peygamber'in vefâtından sonra Şâm'da ikâmet etmişdi. Fakat Muâviye'nin emirliği zamanında onun saltanat sistemli idâresini her vesile ile açıkdan tenkîd etmesi ve yukarıda işâret edilen sert ictihâdlarının halk üzerinde te'sîrini göstermeğe başlaması üzerine Muâviye, Ebû Zerr'in Medîne'ye aldırılmasını Hz. Usmân'dan ricâ etti. Vukû' bulan da'vet üzerine Ebû Zerr Medîne'ye geldi. Fakat Medîne'de de tenkîdlerine devâm ediyordu. Hz. Usmân kendisini fetvâ vermekden men' etdi. Bir gün Ebû Zerr'den sorulan bir suâle cevâb verdiği sırada Emevîlerden bir genç baş ucuna dikilerek: Ey Ebâ Zerr! Emîru'l-Mu'minîn seni fetvâ vermekden men' etmedi mi? demesine karşılık Ebû Zerr: Sen de üzerime gözcü müsün? Hayâtım elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki beni boğazlamak üzere — boyun köküne işâret ederek — bunun üstüne keskin kılıç koysanız, ben de siz kılıcınızı çekmezden önce Rasûlullah'dan işitdiğim bir kelimeyi tenfîz edebileceğimi sanırsam, hiç çekinmez muhakkak tenfîz ederim diye Kureyş'li gence red cevâbı vermişti. Nihâyet Hz. Usmân Ebû Zerr'i Rebeze köyüne göndermiş, orada münzevî bir hayât geçirerek hicretin 32 nci yılında vefât etmişdir (*Tezkiretu'l-Huffâz*).

Tebuk seferine giderken devesi yolda yürümediğinden Ebû Zerr ağırlığını arkasına alıb yürümüş ve yolda Peygamber'e yetişmişdir. Peygamber de: «Ebû Zerr yalnız gezer, yalnız yaşar, yalnız ölür» buyurmuşdur. İbnu'l-Kayyım, *Zâdu'l-Meâd*'da Ebû Zerr'in yalnız başına vefâtını bildiren bu vak'asını Abdullah ibn Mes'ûd'a varan bir sened ile İbn İshâk'dan şöyle rivâyet ediyor: Ebû Zerr Hz. Usmân'ın halîfeliği zamanında Rebeze'ye sürgün edilib orada vefât etmişdir. Vefât ederken yanında karısı ile kölesinden başka kimse yokdu. Ebû Zerr bunlara şöyle vasiyyet etmişdir:

Ben ölünce beni yıkayıb kefenleyiniz. Sonra yolun ortasına bırakınız. Oraya gelen ilk kervana: Bu ölü, Peygamber'in sahâbîsi Ebû Zerr'in cenâzesidir. Defnetmek üzere bize yardım ediniz! deyin. Kadınla köle Ebû Zerr'in vasiyyetini yerine getirdiler. Bu

bir zâtın üzerine konak yapdık. Dayımız bizlere ikrâm etdi ve ihsânda bulundu. Derken dayımızın kavmı bize hased etdi ve dayımıza : Sen âilenin yanından dışarıya çıkdığında Uneys onlara muhâlefet etdi dediler. Mutâkiben dayımız geldi ve hakkımızda kendisine söylenen sözleri bize söyledi. Ben de dayımıza karşı : Sen iyiliklerinden şimdiye kadar geçenleri bulandırıb kederlendirdin. Artık bundan sonra seninle hiç bir birleşme yokdur dedim. Bunu ta'kîben deve sürümüzü [93] yaklaştırıb kendimizi üzerlerine yükledik. Bu sırada dayımız elbisesine bürünerek ağlamağa başladı. Biz yürüyüşe geçtik ve nihâyet Mekke yakınına kadar varıb orada konakladık. Günün birinde kardeşim Uneys, deve sürümüzü rehn koyub bir o kadar deveyi rehn koyan diğer bir kimse ile şiir müsâbakasına girdi. İkisi de kâhine geldiler, şiirlerini onun önünde okuyarak hangisinin daha üstün olduğuna hükmetmesini istediler. Neticede kâhin Uneys'i daha hayırlı i'lân etdi. Bunun üzerine Uneys bizim deve sürümüzü beraberinde bir mislini daha ilâve ederek getirdi.

Ebû Zerr, râvîsi olan ben Abdullah ibn Sâmit'e :

— Ey kardeşimin oğlu! Ben Rasûlullah'a kavuşmamdan üç sene önce namaz kılmışımdır dedi. Ben Abdullah da ona :

— Kim için namaz kıldın? diye sordum. Ebû Zerr :

— Allah için dedi. Ben tekrar :

— Sen bu namazları kılarken nereye yöneliyordun? dedim. Ebû Zerr:

— Rabbımın beni yöneltdiği cihete yöneliyordum. Işâ namazını gecenin sonundan bir zaman oluncaya kadar kılardım da bir örtü hâlinde atılır kalırdım. Nihâyet güneş benim üzerime yükselirdi dedi.

Bir defa Uneys : Benim Mekke'de bir ihtiyâcım var, sen burada benim işlerimi de gör dedi. Müteâkiben Uneys hareket edib Mekke'ye kadar gitdi. Oradan bana dönmesi gecikdi ve sonra geldi. Ben kendisine :

— Ne yapdın? diye sordum. Uneys :

— Mekke'de senin dînin üzere olan bir adamla karşılaştım. O, Allâh'ın kendisini Peygamber olarak gönderdiğini söylüyor dedi. Ben :

— İnsanlar onun hakkında ne diyorlar? dedim. Uneys :

— Şâirdir, kâhindir, sihirbâzdır diyorlar dedi. Halbuki Uneys ken

---

sırada Irak'dan bir kafile geldi. İçlerinde Abdullah ibn Mes'ûd bulunuyordu. Az kalsın kafilenin develeri yol üstündeki cenâzeyi çiğniyecekdi. Köle hemen ayağa kalkdı : Bu ölü Rasûlullah'ın dostu Ebû Zerr'in cenâzesidir! dedi. Bu sözü işidince İbn Mes'ûd hüngür hüngür ağlamağa başladı. İbn Mes'ûd hem ağlıyor, hem de Rasûlullah'ın : «Ebû Zerr yalnız gezer, yalnız ölür, yalnız haşrolunur» buyurduğunu naklediyordu (*Zâdu'l-Meâd*).

Ebû Zerr'in rûh hâlini içden kavrayıb en güzel ifâde eden Hz. Peygamber olmuşdur. Rasûlullah (S) Ebû Zerr'e hitâben : «Ey Ebâ Zerr! Bilirim ki sen zaîf kalblisin. Kendime temennî ettiğim her hayır ve saâdeti senin için de arzu ederim. Bu saygı ve mahabbet sevkiyledir ki, bu ince kalbliliğinle sen sakın iki kimse üzerine olsa bile de emîr olma ve yetîm malını idâreyi üzerine alma!» buyurmuşdur (*Muslim*).

93. *Sırme*, yirmiden otuza kadar, yahut elliye ve kırka kadar, yahut ondan kırka kadar, yahut on ile yirmi arasında olan deve bölüğüne denir (*Kamûs Ter.*).

disi de şâirlerden biri idi. Uneys: Andolsun ben kâhinlerin sözünü işitmişimdir. Onun sözü kâhinlerin sözü değildir. Ve yine andolsun ki ben onun sözünü şiir yollarına, şiir nevilerine tatbîk edib koydum. Fakat benden gayrı, hiçbir şâirin lisânına da onun bir şiir olduğu uygun gelmiyor. Allâh'a yemîn ederim ki o muhakkak doğru konuşan bir kimsedir. Ona başka isnâdlar yapan muhâlifleri ise yalancıdırlar dedi. Ebû Zerr dedi ki: Ben Uneys'e:

— Bu sefer sen benim buradaki işlerime bak da ben gidib o zâtı göreyim dedim. Müteâkiben Mekke'ye geldim. (O zât hakkında bilgi almak için) Mekke'lilerden zaîf bir kimse araşdırdım. Ve bir insana: Kendisine Sâbiî dediğiniz o kimse nerededir? diye sordum. O sorduğum insan bana doğru işâret ederek: Bakınız, tutunuz işte sâbiî![94] dedi. Bunun üzerine Mekke vâdîsinin ahâlîsi her bir kesek ve kemikle bana hücûm etdiler. Nihâyet ben bayılarak yere kapandım. Sonra kendime gelib de kalkdığım zaman ben sanki kanla kıpkırmızı olmuş bir put gibiydim[95]. Zemzeme geldim. Kendimden kanları yıkadım ve suyundan da içdim. Andolsun ki ey kardeşim oğlu, ben gece ile gündüz arasında olmak üzere otuz gün orada kaldım. Benim zemzem suyundan başka bir yiyeceğim yokdu. Bununla beraber ben semizlendim, hatta karnımın etleri yiv yiv bükülüb katlandı. Ben ciğerim üzerinde aclıkdan hâsıl olan yufkalık ve zaîfliği hissetmedim. Mehtablı aydınlık bir gecede Mekke halkı kulakları üzerine yatıb uyudukları ve Kâ'beyi de hiç kimsenin tavâf etmediği bir sırada Mekke'lilerden iki kadın gördüm. Onlar **Isâf** ve **Nâile** putlarına duâ ediyorlardı. Bu iki kadın tavâfları sırasında benim yanıma geldiler. Ben kendilerine hitâben: Siz bu iki putun birini diğerine nikâh edin dedim. Fakat onlar Isâf ve Nâile putlarına yapdıkları duâ sözlerinden vazgeçmediler. Tekrar benim yanıma geldiklerinde hiç kinâye yapmaksızın sarîh olarak: Kereste gibi erkeklik âleti (ötekinin fercine olsun)! deyiverdim. Bunun üzerine kadınlar veyl duâsı yaparak ve: Keşki burada imdâda gelecek neferlerimizden herhangi bir kimse mevcûd olaydı, sözlerini söyliyerek yürüyüb gitdiler. Derken Rasûlullah ile Ebû Bekr yukardan aşağıya inib gelirler iken bu iki kadınla karşılaşdılar. Rasûlullah: «Size ne oldu?» diye sordu. Kadınlar: Kâ'be ile astarı arasında sâbiî var dediler. Rasûlullah: «O size ne söyledi?» buyurdu. Kadınlar: O bize karşı ağzın almıyacağı kadar büyük bir lâf etdi dediler. Rasûlullah geldi, Haceru Esved'i isti'lâm etdi. Arkadaşı ile beraber Beyti tavâf etdikden

94. *Subû'*, lugatda bir şeyden diğer şeye intikâl etmekdir. Kureyş muşrikleri musliman olan kimselere sâbiî derlerdi.

95. *Nusb* ve *Nusub*, putperestlerin ma'bûd edindikleri taşdan, veya ağacdan yontulub yere dikilen şeylerdir. Câhiliyet devrinde onların yanında kurbânlar kesilir, kanları da üzerlerine sürülürdü. Ebû Zerr, muşriklerin dövmesi yüzünden kana bulandığını bu teşbîhle anlatıyor.

sonra tavâf namazını kıldı. (Ebû Zerr der ki:) Rasûlullah namazını bitirince ben: ESSELÂMU ALEYKE YÂ RASÛLALLAH! diyerek ona İslâm selâmı ile selâmlıyanların birincisi oldum. Rasûlullah: «Ve ALEYKE VE RAHMETULLAHİ» diyerek selâmımı aldıkdan sonra: «Sen kimsin?» diye sordu. Ğıfâr kabîlesindenim dedim. Rasûlullah elini kaldırdı ve parmaklarını alnının üzerine koydu. Ben içimden: Rasûlullah benim Ğıfâr kabîlesine mensûb olmamdan haşlanmadı dedim ve gidib elini tutmağa davrandım. Arkadaşı beni bundan men' etdi. O şüphesiz Peygamber'i benden daha iyi bilir halde idi. Sonra Peygamber başını kaldırdı ve arkasından: «Sen ne zamandan beri buradasın?» dedi. Gece ile gündüz arasında olmak üzere otuz günden beri burada bulunuyorum dedim.

— Öyle ise seni kim doyuruyordu? buyurdu.

— Benim zemzem suyundan başka yiyeceğim yokdu. Böyle iken semizlendim. Hatta karnımın etleri katlanıb büküldü. Ben ciğerim üzerinde açlığın yufkalık ve za'fını da hissetmiyordum dedim. Rasûlullah:

— Şüpphesiz zemzem mubârek kılınmışdır. Muhakkak ki o yemeğin doyurması gibi içen kimseye bir tokluk verir buyurdu. Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Bu gece onu doyurmak husûsunda bana izin ver dedi. Muteâkiben Ebû Bekr ve Rasûlullah yürüdüler. Ben de onlarla birlikde yürüdüm. Nihâyet Ebû Bekr bir kapu açdı ve bizim için Tâif'in kuru üzümünden avuclamağa başladı. İşte bu kuru üzüm benim yediğim ilk taâm oldu. Sonra orada kaldığım kadar kaldım. Sonra Rasûlullah'a geldim. Rasûlullah:

— Şu muhakkak ki bana hurmalı bîr arâzînin ciheti gösterildi. Ben oranın Yesrib'den başkası olduğunu zannetmiyorum. Sen benim tarafımdan kendi kavmine teblîğ eder misin? Umulur ki Allah senin sayende onlara fayda verir, onlar hakkında da seni ücretlendirir buyurdu. Müteâkiben ben Uneys'e geldim. Uneys:

— Ne yaptın? diye sordu.

— Ben şu işi yaptım: Gerçeği tasdîk edib kat'î olarak musliman oldum dedim. Uneys:

— Kendimde senin dînine karşı bir isteksizlik yokdur. Binâenaleyh ben de tasdîk etmiş ve musliman olmuşumdur dedi. Akıbinde annemize geldik. Annemiz de: Ben sizin dîninizi çirkin görmüyorum. Binâenaleyh ben de tasdîk edib musliman oluyorum dedi. Bunun üzerine kendimizi ve eşyâlarımızı develerimize yükleyerek yola koyulduk ve nihâyet kavmımız olan Ğıfâr kabîlesine geldik. Onların da yarısı musliman oldu. Onlara Eymâ İbnu Rahadate'l-Ğıfârî önderlik ediyordu. Bu zât onların seyyidi idi. Ğıfâr kabîlesinin yarısı da: Biz Rasûlullah Medîne'ye geldiği zaman musliman oluruz dediler. Nihâyet Rasûlullah Medîne'ye geilnce hakîkaten onların geri kalan yarısı da musliman oldu. Derken Eslem kabîlesi geldi ve onlar da: Yâ Rasûlallah! Kardeşlerimizin teslîm oldukları

hakîkatlara biz de teslîm oluyoruz diyerek müsliman oldular. Bunun üzerine Rasûlullah: «Ğıfâra Allâh mağfiret eylesin! Eslem kabîlesi ile de Allah barışık gitsin!» diye duâ etti.

( ) .... : Burada da Humeyd ibn Hilâl, bu isnâdla tahdîs etmiş ve — kardeşime benim işlerimi de bakıb gözet, ben de gidib bu zâtı göreyim dedim — kavlinden sonra; Uneys, peki, fakat Mekke ahalîsinden yana bir dikkat üzere bulun. Çünkü Mekke'liler ona buğz etmişler, ona kaba ve çirkin yüzlerle mukabele eylemişlerdir dedi sözlerini ziyâde etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Abdullah ibn Sâmit'in: Ebû Zerr:

— Ey kardeşimin oğlu! Ben Peygamber'in gönderilmesinden iki sene önce namaz kıldım dedi.

— Peki namazda sen nereye yöneliyordun? diye sordum.

— Allâh'ın yönelttiği cihete dedi diyerek naklettiği hadîsi, Suleymân ibn Muğîre'nin (132 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etmişdir. Yine râvî bu hadîsde: Kardeşim Uneys ile yarışçı arkadaşı kâhinlerden bir kimseye gidib muhâkeme oldular. Kardeşim Uneys, medhini gerektirecek şiir inşâdına devâm etti. Nihâyet musâbıkını galebe etdi ve netîcede onun rehn koyduğu deve sürüsünü de alıb geldi. Biz getirdiği sürüyü kendi sürümüze kattık demişdir. Keza hadîsinde: Peygamber geldi, Kâ'be'yi tavâf etdi ve Makam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Ben yanına geldim. Ben ona İslâm selâmı ile selâm veren ilk kimseyimdir:

— ESSELÂMU ALEYKE YÂ RASÛLALLAH! dedim. Rasûlullah:

— VE ALEYKE'S-SELÂM, sen kimsin? buyurdu demişdir. Keza râvînin bu hadîsinde şu ifâdeler vardır:

— Sen ne zamandan beri burada bulunuyorsun? diye sordu. Ben:

— On beş günden beri dedim. Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Bu gece ona ziyâfet vermeyi bana bırak dedi.

١٣٣ — (٢٤٧٤) وحدثني إبراهيم بن محمد بن عرعرة السامي ومحمد بن حاتم (وتقاربا في سياق الحديث. واللفظ لابن حاتم) قالا: حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا المثنى بن سعيد عن أبي جمرة، عن ابن عباس. قال: لما بلغ أبا ذر مبعث النبي ﷺ بمكة قال لأخيه: اركب إلى هذا الوادي. فاعلم لي علم هذا الرجل الذي يزعم أنه يأتيه الخبر من السماء. فاسمع من قوله ثم ائتني. فانطلق الآخر حتى قدم مكة. وسمع من قوله. ثم رجع إلى أبي ذر فقال: رأيته يأمر بمكارم الأخلاق.

وَكَلَامًا مَا هُوَ بِالشِّعْرِ. فَقَالَ: مَا شَفَيْتَنِي فِيمَا أَرَدْتُ. فَتَزَوَّدَ وَحَمَلَ شَنَّةً لَهُ، فِيهَا مَاءٌ. حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ.
فَأَتَى الْمَسْجِدَ فَالْتَمَسَ النَّبِيَّ ﷺ وَلَا يَعْرِفُهُ. وَكَرِهَ أَنْ يَسْأَلَ عَنْهُ. حَتَّى أَدْرَكَهُ - يَعْنِي اللَّيْلَ - فَاضْطَجَعَ.
فَرَآهُ عَلِيٌّ فَعَرَفَ أَنَّهُ غَرِيبٌ. فَلَمَّا رَآهُ تَبِعَهُ. فَلَمْ يَسْأَلْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ. حَتَّى أَصْبَحَ.
ثُمَّ احْتَمَلَ قُرَيْبَتَهُ وَزَادَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ. فَظَلَّ ذَلِكَ الْيَوْمَ. وَلَا يَرَى النَّبِيَّ ﷺ. حَتَّى أَمْسَى. فَعَادَ
إِلَى مَضْجَعِهِ. فَمَرَّ بِهِ عَلِيٌّ. فَقَالَ: مَا أَنَى لِلرَّجُلِ أَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَهُ؟ فَأَقَامَهُ. فَذَهَبَ بِهِ مَعَهُ. وَلَا يَسْأَلُ
وَاحِدٌ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ. حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ الثَّالِثِ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَقَامَهُ عَلِيٌّ مَعَهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ:
أَلَا تُحَدِّثُنِي؟ مَا الَّذِي أَقْدَمَكَ هَذَا الْبَلَدَ؟ قَالَ: إِنْ أَعْطَيْتَنِي عَهْدًا وَمِيثَاقًا لَتُرْشِدَنِّي، فَعَلْتُ. فَفَعَلَ.
فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ: فَإِنَّهُ حَقٌّ. وَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَإِذَا أَصْبَحْتَ فَاتَّبِعْنِي. فَإِنِّي إِنْ رَأَيْتُ شَيْئًا أَخَافُ
عَلَيْكَ، قُمْتُ كَأَنِّي أُرِيقُ الْمَاءَ. فَإِنْ مَضَيْتُ فَاتَّبِعْنِي حَتَّى تَدْخُلَ مَدْخَلِي. فَفَعَلَ. فَانْطَلَقَ يَقْفُوهُ
حَتَّى دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَدَخَلَ مَعَهُ. فَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ. وَأَسْلَمَ مَكَانَهُ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ «ارْجِعْ
إِلَى قَوْمِكَ فَأَخْبِرْهُمْ. حَتَّى يَأْتِيَكَ أَمْرِي». فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَأَصْرُخَنَّ بِهَا بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِمْ.
فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ. فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.
وَثَارَ الْقَوْمُ فَضَرَبُوهُ حَتَّى أَضْجَعُوهُ. فَأَتَى الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ. فَقَالَ: وَيْلَكُمْ! أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ
مِنْ غِفَارٍ. وَأَنَّ طَرِيقَ تُجَّارِكُمْ إِلَى الشَّامِ عَلَيْهِمْ. فَأَنْقَذَهُ مِنْهُمْ. ثُمَّ عَادَ مِنَ الْغَدِ بِمِثْلِهَا. وَثَارُوا إِلَيْهِ
فَضَرَبُوهُ. فَأَكَبَّ عَلَيْهِ الْعَبَّاسُ فَأَنْقَذَهُ.

133 — (2474) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Peygamber'in Mekke'de Peygamber gönderildiği haberi Ebû Zerr'e ulaşınca kardeşine : Haydi devene bin de şu Mekke vâdîsine git. Semâdan kendisine haber geliyor iddiâsında bulunan şu kimsenin ilmini benim için öğren. Onun sözlerinden işit de sonra bana gel dedi. Bunun üzerine diğeri yola çıkdı. Nihâyet Mekke'ye geldi ve Peygamber'in sözlerinden işitdikden sonra Ebû Zerr'in yanına döndü. Ve : Ben o zâtı gördüm ki o AHLÂK GÜZELLİKLERİ EMREDİYOR VE ŞİİR OLMAYAN BİR SÖZ OKUYOR dedi. Ebû Zerr : İstediğim husûsda bana şifâ verecek bir haber getirmedin dedi. Akıbinde azık hazırladı ve içinde su bulunan bir tulumu da yükledi, nihâyet Mekke'ye geldi ve Kâ'be mescidine girdi. Peygamber'i aradı. Fakat kendisi henüz Peygamber'i de tanımıyordu. Kendisine gece erişinceye kadar onu başkasından sormak da hoşuna gitmedi. Bir yere

yanı üstü yatdı. Bu sırada onu Ali gördü ve onun yabancı olduğunu bildi. Ali onu görünce, onu ta'kîb etdi. Fakat bunlardan hiçbiri arkadaşına bir şey sormuyordu. Nihâyet sabaha ulaşdılar. Sonra Ebû Zerr su kırbasını ve azığını yüklenerek mescide getirdi. O gün de akşam oluncaya kadar Peygamber'i göremiyerek mescidde kaldı. Sonunda tekrar yattığı yere döndü. Yine yanına Ali uğradı ve :

— Bu adam için yerini öğrenmek zamanı gelmedi mi? (Yani hâlâ ğarib mi, bir yer bulub yerleşemedi mi)? diye sordu. Akibinde onu kaldırdı ve yanına alarak götürdü. Fakat bu ikiden hiçbiri arkadaşına bir şey sormuyordu. Nihâyet üçüncü gün olduğu zaman yine böyle yapdı. Ali onu kaldırıb beraberinde götürdü. Sonra ona hitâben :

— Hâlâ bana söylemiyecek misin? Seni bu şehre getiren sebeb nedir? dedi. Ebu Zerr :

— Eğer beni hakîkaten irşâd edeceğine dâir bana bir ahd ve mîsâk verirsen ben de bunu sana söylerim dedi. Ali de kendisine irşâd edeceğine dâir ahd verdi. O da Ali'ye mâcerâyı haber verdi : (Burada bir kimse çıkmış, ben peygamberim dermiş, onunla görüşmek üzere kardeşimi gönderdim, fakat kardeşim döndü geldi. Getirdiği haber bana kanâat vermedi. Bunun üzerine kendim geldim, bu zâta varıb yüzyüze konuşmak istedim dedi.) Bunun üzerine Ali :

— Hiç şüphesiz o zât hakkdır. Kendisi ALLÂH'IN RASÛLUdür. Sen sabaha girdiğin zaman benim ardımca gel. Şâyet ben yolda sana zarar vereceğinden korktuğum bir şey görürsem, ben sanki su döküyorum gibi dururum. Ben geçer gidersem, sen de benim ardımca gel, nihâyet benim girdiğim yere sen de girersin dedi. Ali dediği gibi yapdı, Ebû Zerr de Ali'ye tâbi' olarak yürüdü. Ali nihâyet Peygamber'in huzûruna girdi. Ebû Zerr de onunla beraber girdi. Ebû Zerr Rasûlullah'ın (İslâm'ı telkîn) sözünü işidir işitmez olduğu yerde musliman oldu. Peygamber ona :

— Kavmine dön ve sana benim emrim gelinceye kadar sen onlara (İslâmı) haber ver buyurdu. Ebû Zerr :

— Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki ben bu şehâdet kelimelerini Mekke'lilerin ortasında muhakkak haykıracağım dedi. Akibinde çıkıb mescide geldi ve en yüksek sesiyle : EŞHEDÜ EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE ENNE MUHAMMEDEN RASÛLULLAH = Bütün varlığımla bilir ve size de bildiririm ki Allah'dan başka ibâdet edilecek hiçbir ilâh yokdur ve Muhammed de Allah'ın Rasûludür! diye nidâ etti. Bunun üzerine orada bulunan müşrik cemâati kendisine hücûm edib dövdüler ve netîcede yere yatırdılar. Bu sırada Abbâs geldi ve Ebû Zerr'in üstüne kapanıb : Yazıklar olsun sizlere! Bu zâtın Ğıfâr kabîlesinden olduğunu ve tüccârlarınızın yolunun Şâm'a giderlerken Ğıfâr üzerinden geçdiğini bilmiyor musunuz? dedi de Ebû Zerr'i onlardan kurtardı. Sonra ertesi gün Ebû Zerr yine bir gün önceki yapdığı gibi bağırdı. Ku-

reyş'liler yine kendisine hücûm edib dövdüler. Abbâs yine Ebû Zerr'in üstüne kapanarak onu kurtardı[96].

96. Buhârî'deki rivâyet esasda ayni obnakla beraber bazı ziyâde bilgiler de ihtivâ ettiği için tercemesini burada tekrar edelim:

Ebû Cemre dedi ki: Bir kerre İbn Abbâs bize: Ebû Zerr'in nasıl musliman olduğunu size bildireyim mi? diye sordu. Biz: Evet bildir dedik. İbn Abbâs şöyle anlatdı: Ebû Zerr dedi ki: Ben Gıfâr kabîlesinden bir kimse idim. Bir gün, Mekke'den bir kimse çıktığı ve Peygamber olduğunu iddiâ ediyor olduğu haberi bize ulaştı. Ben de kardeşime:

— Haydi şu kimseye git, görüş ve onun haberini bana getir dedim. Kardeşim gitdi, ona kavuştu, sonra dönüb geldi. Kardeşime:

— Ne haber var? diye sordum. O:

— Bir kişi gördüm, o hayır ile emrediyor, şerden nehy ediyor dedi. Kardeşime:

— Gönlüme şifâ verir bir haber getirmedin dedim ve kendim bir dağarcık, bir de asâ aldım, sonra Mekke'ye yöneldim. (Mescide girdim) fakat ben Peygamberi tanımıyordum. Onu başkasından sormak da istemiyordum. Zemzem suyu içiyor ve mescidde bulunuyordum. Bu sırada yanıma Ali uğradı ve:

— Şu adam bir garîb olmalı? dedi. Ben de:

— Evet, garibim dedim. Ali:

— Öyle ise eve buyur! dedi. Ali ile gittim. O bana (siyâhatime dâir) bir şey sormadı, ben de ona haber vermedim. Sabaha girdiğimde kalkdım kuşluk vaktında Rasûlullah'ı sormak için mescide gitdim, fakat kimse bana ona dâir bir şey haber vermedi. Yine yanıma Ali uğradı ve:

— Bu adam için henüz bir yer öğrenmek zamanı gelmedi mi? (yani bir yer bulub yerleşmedi mi?) diye sordu. Ben de:

— Hayır (burada ikâmet niyetinde değilim) dedim. Ali:

— Haydi bize gidelim dedi. (Gitdik, evde) Ali:

— Senin işin nedir? Seni bu şehre getiren sebeb nedir? diye sordu. Ben de:

— Gizli tutacağına bana söz verirsen sana anlatırım dedim. Ali:

— Emîn ol, öyle yaparım dedi. Ben de şöyle anlatdım:

— Bize ulaşdı ki burada bir kimse çıkmış ve Peygamber olduğunu iddiâ ediyormuş. Onunla konuşmak üzere kardeşimi yolladım. Fakat kardeşim döndü geldi. Getirdiği haber beni tatmîn etmedi. Bunun üzerine kendim bu zâta varıb yüzyüze konuşmak istedim (Buraya geldim). Ali:

— Hiç şüphesiz sen hidâyete mazhar oldun. İşte ben onun yanına gidiyorum. Sen arkam sıra gel, benim girdiğim yere sen de gir! Şâyet ben yolda sana zarar vereceğimden korktuğum birisini görürsem ben, papucumu düzeltir gibi bir duvara yönelir dururum. Sen durma git dedi. Ali gitdi, ben de onunla beraber gittim. Nihâyet o Peygamberin huzûruna girdi. Onunla beraber ben de girdim. Hemen Peygamber'e:

— Bana İslâmı sun dedim. O da İslâm'ı bana sundu. Ben de bulunduğum yerde hemen musliman oldum. Bunun üzerine Rasûlullah bana:

— Yâ Ebâ Zerr! Bu işi gizli tut ve memleketine dön git. Sonra sana bizim zuhûrumuz haberi ne zaman erişirse hemen gel buyurdu. Ben de:

— Seni hak ile gönderen (Allâh) a yemîn ederim ki ben bu şehâdet kelimesini muşriklerin ortasında muhakkak haykıracağım dedim. (Râvî İbn Abbâs der ki:) Kureyş mescidde toplu halde iken Ebû Zerr mescide geldi de:

— Ey Kureyş cemâati! İNNÎ EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN ABDUHÛ VE RASÛLUH = Ben şehâdet ediyorum ki Allâh'dan başka ibâdet edilecek hiçbir hak ilâh yokdur. Ve yine şehâdet ediyorum ki Muhammed Allâh'ın kulu ve Rasûludür dedi. Müşrikler de:

— Saldırın şu sâbiiye! dediler de ona doğru kalkdılar. Öldürmek kasdıyle sıra dayağına çekildim. Bu sırada Abbâs yetişib hemen üzerime kapandı, sonra onlara:

— Size yazıklar olsun! Gıfâr'dan bir kişiyi öldürüyorsunuz. Gıfâr ise sizin ticâ-

(٢٩) باب من فضائل جرير بن عبد الله، رضي الله تعالى عنه

١٣٤ – (٢٤٧٥) حَدَّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ بَيَانٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ. ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ. حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ بَيَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ قَيْسَ بْنَ أَبِي حَازِمٍ يَقُولُ: قَالَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ: مَا حَجَبَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ مُنْذُ أَسْلَمْتُ. وَلَا رَآنِي إِلَّا ضَحِكَ.

(29) CERÎR İBN ABDİLLÂH (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [97]

134 — (2475) .... : Bize Hâlid, Beyân'dan tahdîs etti ki, Beyân şöyle demişdir : Ben Kays ibn Ebî Hâzım'dan işittim şöyle diyordu : Ce-

ret yeriniz ve yol uğrağınız dedi. Bunun üzerine Kureyşliler benden çekindiler. Ertesi gün sabaha ulaştığımda ben yine mescide gittim. Dünkü söylediklerimi aynen tekrar ettim. Onlar da :

— Kalkın, şu sâbiîye hücûm edin! dediler ve aynen dünkü yapılan dövme gibi dövme yapıldı. Yine Abbâs imdâdıma yetişib üzerime kapandı. Dünkü gün Kureyş'e söylediklerinin benzerini bu gün de söyledi. Râvî İbn Abbâs Allah rahmet eylesin! Ebû Zerr'in islâma gelmesinin evveli böyle oldu dedi (*Buhârî, menâkıb, bâbu islâmi Ebî Zerr el-Gıfârî*, V, 135 «344»).

İbn Abbâs tarîkıyle İbnu's-Sâmit tarîkı arasında bunların rivâyet ettikleri bu Ebû Zerr hadîsinde aralarını cem'etmeği uzaklaşdıran bir ihtilâf zâhir olmuştur. İbnu's-Sâmit'in hadîsinde Ebû Zerr, Peygamber'e ilk defa geceleyin Kâ'beyi tavâf ederken kavuşdu ve o arada musliman oldu. Bu da gece ve gündüz arasında olmak üzere otuz gün bekledikden sonra vâki' olmuşdur. Kendi yanında azık yokdu. Sâdece zemzem suyu ile gıdâlanıyordu.

İbn Abbâs'ın hadîsinde ise Ebû Zerr'in yanında bir su kırbası ve azık vardır. Ali onu üç gün musâfir etdi. Sonra Ali Ebû Zerr'i peygamberin evine soktu. O da orada musliman oldu. Sonra çıkıb islâmını haykırarak i'lân etti.

Her iki hadîsin senedi sahîhdir. O halde hangi senedin vâkı' olduğunu Allah bilir. Ebû Zerr'in Kâ'be havâlisinde iken Peygambere gelmiş olub orda musliman olması, o zaman Ali'nin bunu bilmemiş bulunması, sonra Ebû Zerr'in, Ali'nin ta'kîb etmesine kadar kendi hâlini gizlemiş olması, sonra Ali'nin onu Peygamberin huzûruna götürmesi ve bu seferde iymânını yenilemiş olması, fakat râvînin bunu islâma girişinin evveli zannetmiş olması da muhtemildir. Bu ihtimâlde bir uzaklık da vardır. Vâkı Allah bilir. Ben şârihlerden bu taâruzu tenbîh eden bir kimse de görmedim (Ubbî).

97. Cerîr ibn Abdillâh hicretin onuncu yılında musliman olmuştu. Kendisi kabîlesinin reîsi olduğundan peygamber onun oturması için yere bir kaftan sererek ikrâm ve i'zâz etmişdir. Bu münâsebetle de : «إذا أتاكم كريم قوم فأكرموه = Size bir kavmin kerîmi geldiğinde ona ikrâm ediniz» buyurmuşdur. Cerîr Peygamber tarafından Yemen'e âmil ta'yîn olunmuştur. Sonra Medâin'in fethinde hâzır bulunmuş ve büyük hizmetleri görülmüştür. Kadisiyye harbinde de İslâm ordusunun sağ kanadına kumanda etmişdir. Hz. Umer Cerîr'i çok severdi. Güzel yüzlü olduğu için : Cerîr İslâmın ummetinin Yûsufudur der idi. Umer kendi zamanında dağınık olan Buceyle kabîlesini toplayıb Ceriri reîs ta'yin etmişdir. Cerîr Kûfe'de ikâmet etmiş, 51 veya 54 târihinde ölmüşdür. Kendisinden yüz hadîs rivâyet edilmişdir. Sekiz hadîsde Buhârî ile Muslim ittifâk etmişlerdir. Bir hadîsde Buhârî, altı hadîsde Muslim infirâd etmişdir.

'îr ibn Abdillâh (R) : İslâm'a girdiğimden beri hiçbir vakıt Rasûlullah (S) beni huzûruna girmekden men' etmedi. Beni gördüğünde de muhakkak gülümsedi dedi.

١٣٥ – (..) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع وأبو أسامة عن إسماعيل ح وحدثنا ابن نمير . حدثنا عبد الله بن إدريس . حدثنا إسماعيل عن قيس، عن جرير . قال : ما حجبني رسول الله ﷺ منذ أسلمت . ولا رآني إلا تبسم في وجهي . زاد ابن نمير في حديثه عن ابن إدريس ولقد شكوت إليه أني لا أثبت على الخيل . فضرب بيده في صدري وقال « اللهم ! ثبته . واجعله هاديا مهديا » .

135 — ( ) .... : Râvîlerden İsmâîl, Kays'dan rivâyet etti ki, Cerîr (R) : İslâm'a girdiğimden beri hiçbir vakıt Rasûlullah (S) beni huzûruna girmekden men' etmedi ve beni her gördüğünde de muhakkak tebessüm eyledi demişdir. Diğer râvî İbn Numeyr, Abdullah ibn İdrîs'den olan hadîsinde şunu ziyâde etmişdir : Andolsun ki Rasûllulah'a ben at üstünde sâbit duramıyorum diye şikâyet arzetdim. Rasûlullah eliyle göğsüme vurdu ve : «Yâ Allah! Onu sâbit tut ve kendisini hâdî kıl, mehdiyy kıl!» diye duâ etti.

١٣٦ – (٢٤٧٦) حدثني عبد الحميد بن بيان . أخبرنا خالد عن بيان، عن قيس، عن جرير . قال كان في الجاهلية بيت يقال له ذو الخلصة . وكان يقال له الكعبة اليمانية والكعبة الشامية فقال رسول الله ﷺ « هل أنت مريحي من ذي الخلصة والكعبة اليمانية والشامية ؟ » فنفرت إليه في مائة وخمسين من أحمس . فكسرناه وقتلنا من وجدنا عنده . فأتيته فأخبرته . قال : فدعا لنا ولأحمس .

136 — (2476) .... : Cerîr (ibn Abdillâh R) dedi ki : Câhiliyet devrinde Zu'l-halasa denilen bir beyt (bir ev) vardı. Ona Yemen'lilerin Ka'besi adı verilirdi. Mekke'dekine de el-Kâ'betu'ş-Şâmiyye denilirdi. (Bu kıyırım gönlüne ağır geldiği için) Rasûlullah (S) : «Sen şu Zu'l-halasa'dan, (dolayısı ile) Yemânî ve Şâmî Kâ'be ta'bîrlerinden beni râhata kavuşturur musun?» diye sordu. Ben onun halkı ile harb etmek üzere Ahmes kabîlesinden 150 kişi ile oraya hareket etdim. Nihâyet bizler o evi kırıb parçaladık. Yanında bulduğumuz kimseleri de öldürdük. Sonra gelib yaptıklarımızı kendisine haber verdiğimizde Rasûlullah bizlere ve Ahmes kabîlesine duâ etdi.

١٣٧ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا جرير عن إسماعيل بن أبي خالد ، عن قيس بن أبي حازم ، عن جرير بن عبد الله البجلي . قال : قال لي رسول الله ﷺ « يا جرير ! ألا تريحني من ذي الخلصة » بيت لخثعم كان يدعى كعبة اليمانية . قال فنفرت في خمسين ومائة فارس . وكنت لا أثبت على الخيل . فذكرت ذلك لرسول الله ﷺ . فضرب يده في صدري فقال « اللهم ! ثبته . واجعله هاديا مهديا » .

قال فانطلق فحرقها بالنار . ثم بعث جرير إلى رسول الله ﷺ رجلا يبشره . يكنى أبا أرطاة ، منا . فأتى رسول الله ﷺ فقال له : ما جئتك حتى تركناها كأنها جمل أجرب . فبرك رسول الله ﷺ على خيل أحمس ورجالها ، خمس مرات .

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع . ح وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . ح وحدثنا محمد بن عباد . حدثنا سفيان . ح وحدثنا ابن أبي عمر . حدثنا مروان (يعني الفزاري) . ح وحدثني محمد بن رافع . حدثنا أبو أسامة . كلهم عن إسماعيل ، بهذا الإسناد . وقال في حديث مروان : فجاء بشير جرير ، أبو أرطاة ، حصين بن ربيعة ، يبشر النبي ﷺ .

137 — ( ) .... : Cerîr ibn Abdillâh Becelî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bana : «Yâ Cerîr! Sen beni şu Zu'l-halasadan râhatlandırmaz mısın?» buyurdu. Ki bu Zu'l-halasa, Has'am kabîlesine âid olub Yemen'lilerin Kâ'besi diye anılan bir ev idi. Bunun üzerine ben yüz elli süvârînin başında yola çıkdım. Ben at üstünde duramazdım. Bu hâlimi Rasûlullah'a zikretdim. Rasûlullah elini göğsüme vurdu da : «Yâ Allah! Sen bu Cerîr'i (at üstünde) sâbit kıl! Onu Hâdî kıl, Mehdî kıl!» diye duâ etdi.

Râvî Ebû Hâzım dedi ki : Müteâkiben Cerîr gitdi ve (içi put dolu olan) o evi ateşe verib yakdı. Sonra Cerîr, müjdelemesi için Rasûlullah'a bizden Ebû Ertâte diye künyelenen bir kimseyi gönderdi. Bu zât Rasûlullah'a geldi ve ona : Ben senin huzûruna ancak Zu'l-halasa denilen o şirk ma'bedini katran sürülmüş uyuz deve hâlinde bırakmamızdan sonra geldim dedi. Bu başarıdan dolayı Rasûlullah Ahmes kabîlesinin atları ve suvârîleri üzerine beş defa bereket duâsı yapdı.

( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de İsmâîl'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Râvî, bunlardan Mervân el-Fezârî hadîsinde : Cerîr'in müjdecisi Ebû Ertâte, Husayn ibn Rabîa geldi de Peygamber'e müjde veriyordu dedi.

(٣٠) باب فضائل عبد الله بن عباس ، رضي الله عنهما

١٣٨ – (٢٤٧٧) حدثنا زهير بن حرب وأبو بكر بن النضر . قالا : حدثنا هاشم بن القاسم . حدثنا ورقاء بن عمر اليشكري قال : سمعت عبيد الله بن أبي يزيد يحدث عن ابن عباس ؛ أن النبي ﷺ أتى الخلاء . فوضعت له وضوءا . فلما خرج قال « من وضع هذا ؟ » – في رواية زهير قالوا وفي رواية أبي بكر – قلت : ابن عباس . قال « اللهم ! فقهه » .

(30) ABDULLAH İBN ABBÂS (R) IN FAZÎLETLERİ BÂBI[98]

138 — (2477) .... : İbn Abbâs (R) dan (şöyle demişdir) : Peygamber (S) halâya gitdi. Ben de kendisine (yıkanıb abdest alacak) su bırakdım. Halâdan çıkınca : «Bunu kim koydu?» diye sordu. — Zuheyr'in rivâyetinde : Dediler; Ebû Bekr'in rivâyetinde — : İbn Abbâs dedim. Rasûlullah : «Yâ Allâh onun anlayışını artır!» diye duâ buyurdu[99].

98. Abdullah ibn Abbâs Peygamber'in amucası Abbâs'ın oğludur. Annesi Ummu'l-Mu'minîn Meymûne'nin kızkardeşi olan Ummu'l-Fadl Lubâbe'dir. Hicretden üç sene kadar evvel Mekke'de doğmuşdur. Teyzesi Meymûne dolayısıyle çok kerre Peygamber'in evinde kalmak fırsatını bulmuş ve ondan çok istifâdeler etmişdir. Peygamber'in yakın alâkası ve terbiyesinde yetişdiği, fıtraten de keskin zekâlı olduğundan İslâmî ilimlerde ve bilhassa tefsîrin rivâyet ve dirâyet bölümlerinde otorite olmuşdur. Peygamber'den sonra *Râşid Halîfeleri*'in büyük iltifâtlarına mazhar olub ilmî meselelerde onların husûsî muşâviri mesâbesinde bulunmuşdur. Ali tarafından Basra vâliliğine ta'yîn edilmiş, sonra kendisi bu vazîfeden ayrılarak Hicâz'a dönmüşdür. Abdulmelik ibn Mervân ile Abdullah ibn Zubeyr arasında fitne çıktığı zaman Muhammed ibn Hanefiyye ile beraber çoluk çocuğunu alarak Mekke'ye göçmüşdü. Israrlara rağmen Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at etmeyib tarafsız kalmışdır. Nihâyet kendi taraftarları ile Tâif'e göçmüşdür. Orada ilim ve tedrisle meşgûl olub siyâsî işlere karışmamışdır. Kendisinden Ali İbn Ebî Talha vâsıtası ile gelen sahîh bir tefsîr nushası rivâyet edilmişdir. Abdullah ibn Abbâs 68 hicret yılında 70 yaşlarında iken Tâif'de vefât etmiş, kabri açık bir türbe hâlinde hâlen mahfûzdur (1376=1957).

99. Abdullah ibn Abbâs hakkındaki bu duânın bir kaç rivâyeti vardır:

a. «Allâhım! Onun dîndeki anlayışını artır».

b. İbn Abbâs (R) dedi ki : Rasûlullah (S) beni kucaklayıb : «Allâhım! Ona kitâbı öğret» diye duâ buyurdu.

c. İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir kerre beni bağrına basdı da : «Yâ Allah! Buna hikmet öğret» diye duâ buyurdu.

İşte Rasûlullah'ın bu duâlarının kabûlu bereketiyledir ki İbn Abbâs sahâbiler ve tâbiîler arasında *Habru'l-Umme*, *Tercumânu'l-Kur'ân* ve *Sultânu'l-Mufessirîn* gibi en yüksek lâkablarla şöhret bulmuşdur. İbn Abbâs hakîkaten İslâmî ilimlerin hepsinde en yüksek derecelere yükselmişdir. Bilhassa İmâmu'l-müfessirîn olduğunda icmâ hâsıl olmuşdur.

(٣١) باب من فضائل عبد الله بن عمر، رضي الله عنهما

١٣٩ – (٢٤٧٨) حدّثنا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَخَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ. كُلُّهُمْ عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ. قَالَ أَبُو الرَّبِيعِ: حدثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ فِي يَدِي قِطْعَةَ إِسْتَبْرَقٍ. وَلَيْسَ مَكَانٌ أُرِيدُ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا طَارَتْ إِلَيْهِ. قَالَ فَقَصَصْتُهُ عَلَى حَفْصَةَ. فَقَصَّتْهُ حَفْصَةُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «أَرَى عَبْدَاللهِ رَجُلًا صَالِحًا»

(31) ABDULLAH İBN UMER (R) İN FAZİLETLERİNDEN BİR BÂB [100]

139 — (2478) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Uyku esnasında bir ru'yâ gördüm. Güyâ elimde ipekden dokunmuş kalın bir kumaş parçası bulunuyordu. Ben cennetden (gitmek) istediğim bir yer olunca o kumaş parçası muhakkak oraya uçardı. Muteâkiben ben bu ru'yâmı (kız kardeşim ve mu'minlerin anası) Hafsa'ya anlatdım. Hafsa da Peygamber'e arz etti. Peygamber (S) : «Ben Abdullah'ı (Allâh'ın hudûdunu ve kulların haklarım yerine getiren) iyi bir kimse görüyorum» buyurdu.

١٤٠ – (٢٤٧٩) حدّثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لِعَبْدٍ) قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، إِذَا رَأَى رُؤْيَا، قَصَّهَا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَتَمَنَّيْتُ أَنْ أَرَى رُؤْيَا أَقُصُّهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ وَكُنْتُ غُلَامًا شَابًّا عَزَبًا. وَكُنْتُ أَنَامُ فِي الْمَسْجِدِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَرَأَيْتُ فِي النَّوْمِ كَأَنَّ مَلَكَيْنِ أَخَذَانِي فَذَهَبَا بِي إِلَى النَّارِ. فَإِذَا هِيَ مَطْوِيَّةٌ كَطَيِّ الْبِئْرِ. وَإِذَا لَهَا قَرْنَانِ كَقَرْنَيِ الْبِئْرِ.

100. Abdullah ibn Umer, henüz bülûğa ermeden babası Umer ibn Hattâb ile beraber muslim:n olmuş ve onunla birlikde hicret etmişdir. Küçüklüğünden dolayı Bedr'de bulundurulmamış, ondan sonra bütün gazvelere ve daha sonraki fetihlere katılmışdır. Muslimanlar arasında çıkan fitnelere karışmamışdır. Babasından sonra devlet reîsliği tekliflerini kabûl etmemişdir.

Hz. Umer'in bu konuda «bir âileden bir kurbân kâfidir» dediği rivâyet edilir. Abdullah, Peygamber'in kayın birâderi bulunuyordu. Kendisi zekâsı ve diğer şahsî kabiliyetleri sebebiyle Peygamberin öğretim ve eğitiminden en çok istifâde eden gençlerden olmuşdur. İlimde şöhret yapan dört Abdullah'dan birisidir. 2630 hadîs rivâyet etmişdir. Abdullah Mekke'de 86 yaşında iken 73. hicrî yılında vefât etmiş, cenâze namazını Haccâc kıldırmışdır.

وَإِذَا فِيهَا نَاسٌ قَدْ عَرَفْتُهُمْ . فَجَعَلْتُ أَقُولُ : أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ . أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ . أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ . قَالَ فَلَقِيَهُمَا مَلَكٌ فَقَالَ لِي : لَمْ تُرَعْ . فَقَصَصْتُهَا عَلَى حَفْصَةَ . فَقَصَّتْهَا حَفْصَةُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللهِ لَوْ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ » .

قَالَ سَالِمٌ : فَكَانَ عَبْدُ اللهِ ، بَعْدَ ذَلِكَ ، لَا يَنَامُ مِنَ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا .

(...) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ . أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ خَالِدٍ ، خَتَنُ الْفِرْيَابِيِّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . قَالَ : كُنْتُ أَبِيتُ فِي الْمَسْجِدِ . وَلَمْ يَكُنْ لِي أَهْلٌ . فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّمَا انْطُلِقَ بِي إِلَى بِئْرٍ . فَذَكَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ .

140 — (2479) .... : Bize Ma'mer, Zuhrî'den, o da Sâlim'den haber verdi ki İbn Umer (R) şöyle demişdir : Rasûlullah'ın sağlığında (sahâbîlerden) birisi bir düş gördüğü zaman onu Rasûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmemi ve onu Rasûlullah'a arz etmemi temennî etdim. O sırada ben ergen tâze bir genç idim. Ve Rasûlullah (S) zamanının âdeti üzere mescidde uyurdum. Bir kere ben de uykumda şu ru'yâyı gördüm : Güyâ beni iki melek yakaladılar da beni cehenneme götürdüler. Cehennem, kuyu duvarı gibi taşla örülmüş olarak görüldü. Onun, kuyunun makara konulan boynuzları gibi iki boynuzu vardı. Burada (Kureyş'den) kendilerini iyice tanıdığım bir takım insanlar bulunuyordu. Ben hemen :

EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'NNÂR, EUZU Bİ'LLÂHİ MİNE'N-NÂR EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'N-NÂR = Ateşden Allâh'a sığınırım, ateşden Allâh'a sığınırım, ateşden Allâh'a sığınırım demeğe başladım. Bu sırada o iki meleği bir melek karşıladı. O melek bana : Korkma! dedi. Ben bu ru'yâmı Hafsa'ya anlatdım. Hafsa da Rasûlullah'a arz etdi. Peygamber : «Abdullah ne iyi kimsedir, fakat gecenin bir kısmında (kalkıb da) namaz kılmayı âdet edinseydi» buyurdu.

Abdullah'ın oğlu Sâlim : Bundan sonra Abdullah ibn Umer gecenin az bir kısmı müstesnâ olmak üzere geceleri uyumaz oldu dedi [101].

101. Bu hadîsden şu hükümler çıkarılmışdır :

a. Görülen ru'yâların ta'bîr için iymânlı ve duru kalb sâhibi iyi kimselere arz olunabileceği.

b. Her mu'minin Allah katındaki derece ve menziletini anlamak için sâdık ru'yâ temennî etmesinin meşrûiyyeti.

c. Mescidde uyumanın cevâzı. Şâfiî, mescidde uyumakda kerâhat görmemişdir. Tirmizî'nin nakline göre ilim ehlinden çokları mescidde uyumaya ruhsat vermişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Umer'in : Ben mescidde gecelerdim. Benim için henüz bir ehil de yokdu. Bir gün uykuda bir ru'yâ gördüm. Sanki ben bir kuyuya doğru götürülüyordum diyerek Peygamber'i de zikrettiğini Zuhrî'nin Sâlim'den, o da babasından rivâyet ettiği (140 rakamlı) hadîs tarzında rivâyet etdi.

(٣٢) باب من فضائل أنس بن مالك ، رضى الله عنه

١٤١ — (٢٤٨٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! خَادِمُكَ أَنَسٌ. ادْعُ اللهَ لَهُ. فَقَالَ «اللَّهُمَّ! أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ. وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتَهُ».

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ. سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: يَا رَسُولَ اللهِ! خَادِمُكَ أَنَسٌ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ. سَمِعْتُ أَنَسَ ابْنَ مَالِكٍ يَقُولُ، مِثْلَ ذَلِكَ.

(32) ENES İBN MÂLİK (R) İN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [102]

141 — (2480) .... : Şu'be tahdîs edib şöyle dedi : Ben Katâde'den işitdim, Enes'den, o da Ummu Suleym'den tahdîs ediyordu ki, annesi Ummu Suleym : Yâ Rasûlallah! Bu oğlum Enes'dir. Sana hizmet edecekdir. Onun için Allah'a duâ ediverin demiş. Rasûlullah (S) da : «ALLÂHUMME! EKSİR MÂLEHÛ VE VELEDEHU VE BÂRİK LEHU FÎMÂ A'TEYTEHÛ = Yâ Allâh! Bu çocuğun malını, evlâdını çoğalt, ve ona verdiğin şeylerde onun için bereket ihsân eyle!» diye duâ etmişdir.

---

d. Teheccüd namazının cehennem ateşinden kurtulmağa vesîle olduğu.
e. Gençlerin ibâdetleri, yaşlılarınkinden efdal bulunduğu.
f. Bütün gece uyumanın kerâhati.

102. Enes ibn Mâlik, hicret senesinde henüz on yaşında idi. Annesi Ummu Suleym tarafından Peygamber'e hizmet etmek üzere teslim edilmişdi. Böylece on yıl Peygamber'e hizmet edib, onun öğretim ve eğitimini en feyizli bir şekilde elde etmişdir. Peygamber'in duâlarına mazhar olmuş ve bu sebeble evlâd, mâl, uzun ömür ni'metlerine nâil olmuşdur. 2180 hadîs rivâyet etmiş, 103 sene kadar yaşamış, 90 veya 93 hicret yılında Basra'da vefât etmişdi. Basra'dan bir buçuk fersah uzaklıkda bulunan köşkünde husûsî makbereye gömülmüşdür. Kendisi Basra'da en son vefât eden sahâbîdir. Bundan evvelki cildlerde kendisinden bir çok vesîlelerle söz edilib tanıtılmışdı.

( ) .... : Burada da Şu'be, Katâde'nin; ben Enes'den işitdim şöyle diyordu : Ummu Suleym : Yâ Rasûlallah! Enes sana hizmet edecekdir dedi, dediğini tahdîs edib yukarıki hadîs tarzında zikretmişdir.

( ) .... : Burada da Şu'be, Hişâm ibn Zeyd'den : Ben Enes ibn Mâlik'den şöyle derken işitdim dediğini yukarıki hadîs gibi tahdîs etmişdir.

١٤٢ — (٢٤٨١) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ . قَالَ : دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْنَا . وَمَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَأُمِّي وَأُمُّ حَرَامٍ ، خَالَتِي . فَقَالَتْ أُمِّي : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! خُوَيْدِمُكَ . ادْعُ اللَّهَ لَهُ . قَالَ فَدَعَا لِي بِكُلِّ خَيْرٍ . وَكَانَ فِي آخِرِ مَا دَعَا لِي بِهِ أَنْ قَالَ « اللَّهُمَّ ! أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ . وَبَارِكْ لَهُ فِيهِ » .

142 — (2481) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Peygamber (S) bizim yanımıza girdi. Evde ancak ben, annem ve teyzem Ummu Harâm bulunuyordu. Annem : Yâ Rasûlallah! Bu, senin küçük hızmetçindir. Onun için Allah'a duâ ediver dedi. Rasûlullah benim için her bir hayırla duâ etti. Bana yaptığı duânın sonu :

«ALLÂHUMME! EKSİR MÂLEHÛ VE VELEDEHU VE BÂRİK LEHU FÎHİ = Yâ Allâh, bunun mâlını ve çocuğunu çoğalt ve ona bunlarda bereket ihsân eyle!» demesi oldu.

١٤٣ — (...) حدثني أَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ . حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ . حَدَّثَنَا إِسْحَقُ . حَدَّثَنَا أَنَسٌ قَالَ : جَاءَتْ بِي أُمِّي ، أُمُّ أَنَسٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . وَقَدْ أَزَّرَتْنِي بِنِصْفِ خِمَارِهَا وَرَدَّتْنِي بِنِصْفِهِ . فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! هَٰذَا أُنَيْسٌ ، ابْنِي . أَتَيْتُكَ بِهِ يَخْدُمُكَ . فَادْعُ اللَّهَ لَهُ . فَقَالَ « اللَّهُمَّ ! أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ » .

قَالَ أَنَسٌ : فَوَاللَّهِ ! إِنَّ مَالِي لَكَثِيرٌ . وَإِنَّ وَلَدِي وَوَلَدَ وَلَدِي لَيَتَعَادُّونَ عَلَى نَحْوِ الْمِائَةِ ، الْيَوْمَ .

143 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) tahdîs edib dedi ki : Annem, Ummu Enes beni Rasûlullah'ın yanına, baş örtüsünün yarısını bana izâr, yarısını da bana ridâ yapmış vaziyetde getirdi ve : Yâ Rasûlallah! Bu oğlum Enescik'dir. Onu sana hizmet etmesi için getirdim. Onun için Allah'a duâ buyurunuz dedi. Rasûlullah (S) da : «Yâ Allah! Bu çocuğun mâlını ve evlâdını çoğalt!» diye duâ buyurdu.

Enes : Allah'a yemîn ederim ki benim mâlım çokdur. Bu gün evlâdımı ve evlâdımın evlâdını da muhakkak yüz kadar sayarlar demişdir.

١٤٤ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا جعفر (يعني ابن سليمان) عن الجعد، أبي عثمان. قال: حدثنا أنس بن مالك قال: مر رسول الله ﷺ. فسمعت أمي، أم سليم صوته. فقالت: بأبي وأمي! يا رسول الله! أنيس. فدعا لي رسول الله ﷺ ثلاث دعوات. قد رأيت منها اثنتين في الدنيا. وأنا أرجو الثالثة في الآخرة.

144 — ( ) .... : Ebû Usmân dedi ki : Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi : Bir gün Rasûlullah (S) — bize — uğradı. Derken annem Ummu Suleym onun sesini işidince : Babam, anam sana fedâ olsun yâ Rasûlallah! Bu Enescikdir dedi. Rasûlullah da benim için duâ etdi. Onlardan ikisini dünyâda iken gördüm. Şimdi ben üçüncüsünü âhiretde ümid etmekteyim.

١٤٥ – (٢٤٨٢) حدثنا أبو بكر بن نافع. حدثنا بهز. حدثنا حماد. أخبرنا ثابت عن أنس، قال: أتى علي رسول الله ﷺ وأنا ألعب مع الغلمان. قال فسلم علينا. فبعثني إلى حاجة. فأبطأت على أمي. فلما جئت قالت: ما حبسك؟ قلت: بعثني رسول الله ﷺ لحاجة. قالت: ما حاجته؟ قلت: إنها سر. قالت: لا تحدثن بسر رسول الله ﷺ أحدا.

قال أنس: والله! لو حدثت به أحدا لحدثتك، يا ثابت!

145 — (2482) .... : Enes (îbn Mâlik R) şöyle dedi : Ben çocuklarla beraber oyun oynarken Rasûlullah (S) benim yanıma geldi ve bize selâm verdi. Müteâkiben beni bir ihtiyâcına yolladı. Bu yüzden ben annemin yanına dönmekde gecikdim. Geldiğimiz zaman annem bana :

— Seni şimdiye kadar alıkoyan nedir? diye sordu. Ben de :

— Rasûlullah beni bir iş için göndermişdi dedim. Annem :

— Rasûlullah'ın bu hâceti ne idi? diye tekrar sordu. Ben :

— O, bir sırdır dedim. Annem :

— Sakın Rasûlullah'ın sırrını hiçbir kimseye söylemiyesin! diye sıkıca tenbîh etdi.

Enes kendi râvîsi Sâbit'e : Vallâhi eğer bunu bir kimseye söylemiş olsaydım, muhakkak sana da sölyerdim ey Sâbit! demişdir.

١٤٦ – (...) حدثنا حجاج بن الشاعر. حدثنا عارم بن الفضل. حدثنا معتمر بن سليمان قال: سمعت أبي يحدث عن أنس بن مالك قال: أسر إلي نبي الله ﷺ سرا. فما أخبرت به أحدا بعد. ولقد سألتني عنه أم سليم. فما أخبرتها به.

146 — ( ) ...... : Enes ibn Mâlik (R) : Allâh'ın Peygamber'i (S) bana gizlice bir sır söyledi. Artık ben o sırrı sonra hiçbir kimseye haber vermedim. Andolsun ki onu benden annem Ummu Suleym sordu da ben bu sırrı ona da haber vermedim dedi.

(٣٣) باب من فضائل عبد الله بن سلام ، رضى الله عنه

١٤٧ — (٢٤٨٣) حدثني زهير بن حرب. حدثنا إسحٰق بن عيسى. حدثني مالك عن أبي النضر، عن عامر بن سعد. قال: سمعت أبي يقول: ما سمعت رسول الله ﷺ يقول، لحي يمشي، إنه في الجنة، إلا لعبد الله بن سلام.

(33) ABDULLAH İBN SELÂM (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[103]

147 — (2483) .... : Âmir ibn Sa'd dedi ki, babam Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) dan işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah'ın (şimdi) yeryüzünde

103. Abdullah ibn Selâm, İsrâîl oğullarından ve Yûsuf Aleyhisselâm soyundandır. Kendisi de, babası Selâm ibn Hâris de Yahûdî âlimlerindendirler. İbn Selâm Peygamber'in Medîne'ye hicreti üzerine musliman olmuşdur. Câhiliyet devrinde adı Husayn iken Rasûlullah tarafından Abdullah adı verilmişdir. Hicretin 43 üncü yılında Medîne'de vefât etmişdir.

Abdullah ibn Selâm'ın musliman oluşuna dâir bir hadis şöyledir :

Enes ibn Mâlik şöyle dedi : Rasûlullah'ın Medîne'ye gelmesi haberi Abdullah ibn Selâm'e erişdi de o, hemen Rasûlullah'a gelerek :

— Ben senden üç suâl soracağım ki bunların cevâblarını yalnız Peygamber olan bilebilir dedi :

a. Kıyâmet alâmetlerinin birincisi nedir?

b. Cennet ehli (cennete girdiklerinde) ilk önce hangi taâmı yiyecekler?

c. Çocuk ne cihetle babasına benzer, hangi sebeble de ana soyuna çeker? diye sordu. Rasûlullah :

— Bu mes'eleleri önün sıra Cibrîl bana haber vermişdi, buyurdu. Bunun üzerine Abdullah :

— O Cibrîl, melekler arasında Yahûdî düşmanıdır dedi. Rasûlullah (asıl cevâba başlayıb) :

a. Kıyâmet alâmetlerinin en öncesi bir ateşdir ki o, insanları doğudan batıya sürecekdir.

b. Cennet ehlinin yiyeceği ilk taâm balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır.

c. Çocuğun benzemesine gelince : Erkeğin kadına cinsî münâsebetde bulunduğu sırada erkeğin suyu, kadınınkinin önüne geçerse çocuk babaya benzer. Kadının suyu, erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anaya benzer buyurdu. Bunun üzerine Abdullah ibn Selâm :

— Kat'î sûretde şehâdet ederim ki sen Allâh'ın Rasûlusün dedi. Bundan sonra İbn Selâm :

— Yâ Rasûlallah! Yahûdîler insanı hayretde bırakacak sûretde yalan söyleyen, asılsız isnâd ve iftirâlarda bulunan, haksız bir milletdir. Eğer siz beni onlardan sormazdan önce benim musliman olduğumu duyub öğrenirlerse muhakkak onlar yanınızda bana iftirâlarda bulunurlar dedi. Bunu müteâkib dedi ki : Rasûlullah'ın huzûruna bir

gezen hiçbir canlı kimse için «bu cennetdedir» derken işitmedim. Ancak Abdullah ibn Selâm' müstesnâdır[104].

١٤٨ – (٢٤٨٤) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ . حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ : كُنْتُ بِالْمَدِينَةِ فِي نَاسٍ . فِيهِمْ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ . فَجَاءَ رَجُلٌ فِي وَجْهِهِ أَثَرٌ مِنْ خُشُوعٍ . فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ : هَـٰذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . هَـٰذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَتَجَوَّزُ فِيهِمَا . ثُمَّ خَرَجَ فَاتَّبَعْتُهُ . فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ . وَدَخَلْتُ . فَتَحَدَّثْنَا . فَلَمَّا اسْتَأْنَسَ قُلْتُ لَهُ : إِنَّكَ لَمَّا دَخَلْتَ قَبْلُ ، قَالَ رَجُلٌ كَذَا وَكَذَا . قَالَ : سُبْحَانَ اللهِ ! مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ مَا لَا يَعْلَمُ . وَسَأُنَبِّئُكَ لِمَ ذَاكَ ؟ رَأَيْتُ رُؤْيَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَصَصْتُهَا عَلَيْهِ . رَأَيْتُنِي فِي رَوْضَةٍ – ذَكَرَ سَعَتَهَا وَعُشْبَهَا وَخُضْرَتَهَا – وَوَسْطَ الرَّوْضَةِ عَمُودٌ مِنْ حَدِيدٍ . أَسْفَلُهُ فِي الْأَرْضِ وَأَعْلَاهُ فِي السَّمَاءِ . فِي أَعْلَاهُ عُرْوَةٌ . فَقِيلَ لِيَ : ارْقَهْ . فَقُلْتُ لَهُ : لَا أَسْتَطِيعُ . فَجَاءَنِي مِنْصَفٌ (قَالَ ابْنُ عَوْنٍ : وَالْمِنْصَفُ الْخَادِمُ) فَقَالَ بِثِيَابِي مِنْ خَلْفِي ، – وَصَفَ أَنَّهُ رَفَعَهُ مِنْ خَلْفِهِ بِيَدِهِ –

---

zümresi geldi. Abdullah da evin gizli bir tarafına çekiliverdi. Şimdi Rasûlullah Yahûdîlere:

— Aranızdaki Abdullah ibn Selâm nasıl adamdır? diye sordu. Yahûdîler:

— O, bizim en yüksek bir âlimimizdir. Bu derece yüksek bir âlimimizin de oğludur. İbne İbn Selâm bizim en hayırlımızdır ve en hayırlı bir alimâmızın da oğludur dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Abdullah musliman oldu ise ne dersiniz? (Siz de musliman olur musunuz?) diye sordu. Yahûdîler:

— Böyle şeyden onu Allâh korusun! diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullah yahûdîlere karşı çıkdı ve:

— EŞHEDÜ EN LÂ İLÂHE İLLALLAH, VE EŞHEDÜ ENNE MUHAMMMEDEN RASÛLULLAH = Bilirim, bildiririm ki Allah'dan başka yokdur tapacak. Yine bilirim, bildiririm ki Allâh'ın elçisidir Muhammed dedi. Bu defa da Yahûdîler:

— O, bizim şerlirimizdir, şerlimizin de oğludur demeğe başladılar. Ve ibn Selâm hakkında türlü iftirâlarda bulundular. (Bu çelişmeli şehâdet üzerine Rasûlullah:

— Birinci şehâdetiniz bize kâfîdir, ikincisi ise luzûmsuzdur buyurdu.) — *Buhârî enbiyâ, bâbu halkı Âdem.., bâbu kavlihî Teâlâ: Ve iz kale Rabbuke li'l-melâiketi innî câilun fi'l-ardi halîfe..,* IV. 266 «133» —

Rivâyete göre Hz. Umer, Yahûdîlikden musliman olan Abdullah ibn Selâm'a. «o *kendilerine kitâb verdiğimiz ummetlerin âlimleri onu* (o peygamberi) *oğullarını tanır gibi tanırlar, böyle iken içlerinden bir takımı hakkı bile bile ketmederler»* (el-Bakara: 146) âyetinde bahsedilen bilginin ne olduğunu sormuş. O, cevâben: Yâ Umer, Ben peygamberinizi gördüğüm zaman oğlumu tanıdığımdan ziyâde tanıdım. Çünkü oğlumda anası ihânet etmiş ise şüphem olabilir, fakat peygamber hakkında zerrece şüphem yokdur. Onun vasıfları, Tevrât'da zikredilenlerin aynı ve tamâmıdır demişdir.

104. Sa'd ibn Ebî Vakkas 55 târihinde vefât ettiğine göre, Abdullah ibn Selâm hakkındaki bu ihbârı zamanında cennetle müjdeli on kişinin kendisinden başkaları vefât etmiş bulunuyordu. Yalnız kendisi hayâtda idi. Kendisi için de nefis tezkiyesini doğru bulmuyordu. Bu hadis Abdullah ibn Selâm'ın yüksek bir menkabesini bildirmekdedir.

فَرَقِيتُ حَتَّى كُنْتُ فِي أَعْلَى الْعَمُودِ . فَأَخَذْتُ بِالْعُرْوَةِ . فَقِيلَ لِي : اسْتَمْسِكْ .
فَلَقَدِ اسْتَيْقَظْتُ وَإِنَّهَا لَفِي يَدِي . فَقَصَصْتُهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « تِلْكَ الرَّوْضَةُ الإِسْلامُ . وَذَلِكَ
الْعَمُودُ عَمُودُ الإِسْلامِ . وَتِلْكَ الْعُرْوَةُ عُرْوَةُ الْوُثْقَى . وَأَنْتَ عَلَى الإِسْلامِ حَتَّى تَمُوتَ » .
قَالَ : وَالرَّجُلُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلامٍ .

148 — (2484) .... : Kays ibn Ubâd dedi ki : Ben Medîne'de bir takım insanların arasında bulunuyordum. Bunların içinde Peygamberin bazı sahâbîleri de vardı. Derken yüzünde huşû'dan bir eser bulunan birisi geldi. Cemâatden biri : İşte bu cennet ehlinden bir kimsedir, işte bu cennet ehlinden bir kimsedir dedi. O zât, içlerinde uzatma yapmadan hafîfce iki rek'at namâz kıldı, sonra dışarıya çıkdı. Ben de onu ta'kîb etdim. O kendi evine girdi ben de girdim. Bir süre konuşduk. Nihâyet bana ünsiyet peydâ edince ona : Sen bundan evvel insanların yanına girdiğin zaman bir kimse senin hakkında böyle böyle sözler söyledi dedim. Abdullah ibn Selâm şöyle dedi : SUBHANALLÂH! Hiç bir kimseye bilemiyeceği şeyi söylemesi lâyık olmaz. Bu niçindir? Ben sana söyliyeceğim : Ben Rasûlullah (S) zamanında bir ru'yâ gördüm ve onu Rasûlullah'a arz etdim. Şöyle ki : Ru'yâmda ben kendimi bir bahçe içinde gördüm. — Abdullah, o bahçenin genişliğini, otlarını ve yeşilliklerini zikretdi — Ve o bahçenin ortasında demirden bir direk vardı. Bu direğin alt tarafı yerde, yukarısı gökde idi. Yukarısında da tutunacak bir kulb, bir çenber vardı. Bana :

— Haydi bu direğe çık denildi. Ben :

— Muktedir olamam dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi. (Râvî Abdullah ibn Avn : Mınsaf, hizmetçi demekdir dedi). Ve arkamdan elbisemi tutub yukarı kaldırdı. — Abdullah ibn Selâm, onun kendisini arkasından kaldırışını eliyle ta'rîf etmişdir — Bunun üzerine ben direğin tâ tepesinde oluncaya kadar çıkdım ve kulpu yakaladım. Bana :

— Halkayı iyi tut, bırakma diye tenbîh edildi. Andolsun ki ben direğin kulpu elimde olarak uyandım ve bu ru'yâmı Rasûlullah'a arzetdim. Peygamber (ta'bîr ederek) : «Gördüğün bu bahçe İslâm Dînidir. O direk de İslâm Dîninin direği (olan tevhîd) dir. O kulb da çok sağlam olan (iymân kulpu URVETU'L-VUSKA) dır[105]. Sen ölünceye kadar İslâm Dîni üzerinde yaşıyacaksın» buyurdu.

Râvî : İçeriye gelen huşû'lu adam Abdullah ibn Selâm'dı dedi.

105. Hadisin bu fıkrası şu âyetin muhtevâsına işâret etmektedir : «...*Hakîkat iymân ile küfr apaçık meydana çıkmışdır. Artık her kim azgınları tanımayıb da Allah'a iymân ederse, o muhakkak ki kopması olmayan en sağlam kulpa yapışmışdır...*» (el-Bakara: 256).

١٤٩ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَبَلَةَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ . حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ . حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ . قَالَ : قَالَ قَيْسُ بْنُ عُبَادٍ : كُنْتُ فِي حَلْقَةٍ فِيهَا سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَابْنُ عُمَرَ . فَمَرَّ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ . فَقَالُوا : هَـٰذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَقُمْتُ فَقُلْتُ لَهُ : إِنَّهُمْ قَالُوا كَذَا وَكَذَا . قَالَ : سُبْحَانَ اللهِ ! مَا كَانَ يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يَقُولُوا مَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ . إِنَّمَا رَأَيْتُ كَأَنَّ عَمُودًا وُضِعَ فِي رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ . فَنُصِبَ فِيهَا . وَفِي رَأْسِهَا عُرْوَةٌ . وَفِي أَسْفَلِهَا مِنْصَفٌ ـ وَالْمِنْصَفُ الْوَصِيفُ ـ فَقِيلَ لِيَ : ارْقَهْ . فَرَقِيتُ حَتَّىٰ أَخَذْتُ بِالْعُرْوَةِ . فَقَصَصْتُهَا عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَمُوتُ عَبْدُ اللهِ وَهُوَ آخِذٌ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ » .

149 — (.) .... : Muhammed ibn Sîrîn dedi ki : Kays ibn Abbâd şöyle dedi : Ben bir halkada bulundum ki orada Sa'd ibn Mâlik ile İbn Umer de vardı. Derken Abdullah ibn Selâm uğradı. Oradakiler : Bu, cennet ehlinden olan bir adamdır dediler. Ben kalkdım ve ona :

— Buradakiler senin hakkında şunu, şunu söylediler dedim. Abdullah ibn Selâm :

— Subhânallâh! Onlara hakkında kendileri için bir ilim mevcûd olmayan bir sözü söylemeleri uygun olmaz. Ben sâdece şöyle bir ru'yâ görmüşdüm : Sanki yemyeşil bir bahçenin içine konulmuş bir sırık vardı. Bu sırık orada dikilmişdi. Bu sırığın başında da bir kulp vardı. Bu sırığın aşağısında da bir minsaf vardı — mınsaf, vasîf yani hizmetçi demekdir — bana :

— Bu sırığa çık denildi. Ben çıkdım ve hatta tepedeki kulpu elime aldım. Nihâyet bu ru'yâmı Rasûlullah'a arz etdim. Rasûlullah (S) :

— Abdullah bu en sağlam kulpu tutmuş olarak vefât eder buyurdu.

١٥٠ – (..) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ) . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْهِرٍ ، عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ . قَالَ : كُنْتُ جَالِسًا فِي حَلْقَةٍ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ . قَالَ وَفِيهَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ . وَهُوَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ . قَالَ فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ حَدِيثًا حَسَنًا . قَالَ فَلَمَّا قَامَ قَالَ الْقَوْمُ : مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَىٰ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَىٰ هَـٰذَا . قَالَ فَقُلْتُ : وَاللهِ ! لَأَتْبَعَنَّهُ فَلَأَعْلَمَنَّ مَكَانَ بَيْتِهِ . قَالَ فَتَبِعْتُهُ . فَانْطَلَقَ حَتَّىٰ كَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْمَدِينَةِ . ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ . قَالَ فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَيْهِ فَأَذِنَ لِي . فَقَالَ : مَا حَاجَتُكَ ؟ يَا ابْنَ أَخِي ! قَالَ فَقُلْتُ لَهُ : سَمِعْتُ الْقَوْمَ يَقُولُونَ لَكَ ، لَمَّا قُمْتَ : مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَىٰ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَىٰ هَـٰذَا . فَأَعْجَبَنِي أَنْ أَكُونَ مَعَكَ . قَالَ:

الله أعلم بأهل الجنة. وسأحدثك مم قالوا ذاك. إني بينما أنا نائم، إذ أتاني رجل فقال لي: قم. فأخذ بيدي فانطلقت معه. قال فإذا أنا بجواد عن شمالي. قال فأخذت لآخذ فيها. فقال لي لا تأخذ فيها فإنها طرق أصحاب الشمال. قال فإذا جواد منهج على يميني. فقال لي: خذ ههنا. فأتى بي جبلا. فقال لي: اصعد. قال فجعلت إذا أردت أن أصعد خررت على استي. قال حتى فعلت ذلك مرارا. قال ثم انطلق بي حتى أتى بي عمودا. رأسه في السماء وأسفله في الأرض. في أعلاه حلقة. فقال لي: اصعد فوق هذا. قال قلت: كيف أصعد هذا ورأسه في السماء؟ قال فأخذ بيدي فزجل بي. قال فإذا أنا متعلق بالحلقة. قال ثم ضرب العمود فخر. قال وبقيت متعلقا بالحلقة حتى أصبحت. قال فأتيت النبي ﷺ فقصصتها عليه. فقال «أما الطرق التي رأيت عن يسارك فهي طرق أصحاب الشمال. قال وأما الطرق التي رأيت عن يمينك فهي طرق أصحاب اليمين. وأما الجبل فهو منزل الشهداء. ولن تناله. وأما العمود فهو عمود الإسلام. وأما العروة فهي عروة الإسلام. ولن تزال متمسكا بها حتى تموت».

150 — ( ) .... : Hareşetu'bnu'l-Hurr şöyle dedi : Ben bir defa Medîne mescidindeki bir halkada oturuyordum. Orada güzel hey'etli bir şeyh de vardı ki o Abdullah ibn Selâm idi. Abdullah ibn Selâm oradakilerle güzel bir söz konuşmaya başladı. O kalkdığı zaman oradaki cemâat :

— Cennet ehlinden birine bakması her kimi sevindirecekse işte şu adama baksın dediler. Ben kendi kendime : Vallâhi, muhakkak bu zâtın arkasınca gideceğim ve onun evinin yerini muhakkak sûretde öğreneceğim dedim. Müteâkiben onun arkasından gitdim. O gitdi, nihâyet nerede ise Medîne'den dışarı çıkması yaklaşdı. Sonra evine girdi. Ben de yanına girmek üzere izin istedim. Bana izin verdi ve :

— İhtiyâcın nedir? ey kardeş oğlu! diye sordu. Ben de ona :

— Ben o cemâatden işitdim ki, sen oradan kalktığın zaman onlar senin için : Cennet ehlinden birisine bakması her kimi sevindirecek ise işte şu adama baksın, diyorlardı. Bunun için senin maiyyetinde olmaklığım beni çok memnûn etdi dedim. Abdullah ibn Selâm :

— Cennet ehlini ancak Allah bilir. Onların neden bunu söylemiş olduklarını ben sana söyliyeceğim : Ben uyuduğum bir sırada ru'yâmda birdenbire benim yanıma bir adam geldi ve bana :

— Kalk! diye emretti. Akıbinde elimden tutarak beni beraberinde götürdü. Giderken sol tarafımda bir çok geniş caddeler gördüm ve onlara gitmek için davrandım. Yanımdaki adam bana :

— O yolları tutma. Çünkü onlar solcuların yollarıdır dedi. Bu sefer de sağ tarafımda apaçık, dümdüz, dosdoğru. bir takım geniş caddeler gördüm. O zât bana :

— İşte bu sağ tarafı tut dedi. Nihâyet beni bir dağa getirdi ve : Yükseğe çık dedi. Ben çıkmak istedikçe kıçımın üstüne düşmeğe başladım. Hatta bu çıkma teşebbüsümü birçok kerreler yapdım. Sonra o zât beni bir direğin yanına kadar götürdü. Bu direğin başı semâda, aşağısı da yerde bulunuyordu. Tepesinde de bir halka vardı. O zât bana :

— Şu direğin üstüne çık dedi. Ben :

— Başı gökde iken ben bu direğin üstüne nasıl çıkarım? dedim. O zât benim elimden tuttu da beni yukarıya doğru fırlatıverdi. Bir de bakdım ki ben tepedeki halkaya yapışmış haldeyim. Sonra o zât direğe bir vuruş vurdu ve direk yere düşdü. Ben de sabaha girinceye kadar halkaya yapışmış olarak kaldım. Müteâkiben Peygamber'e gelib bu ru'yâmı kendisine arz etdim. Rasûlullah (S ta'bîr ederek) şöyle buyurdu : «Sol tarafında görmüş olduğun yollara gelince onlar SOLCULARIN YOLLARIDIR. Sağ tarafında görmüş olduğun yollara gelince onlar da SAĞCILARIN YOLLARIdır [106]. Dağa gelince o ,şehîdlerin menzilidir. Sen ona asla nâil olamıyacaksın. Direğe gelince o, İslâm'ın (tevhid) direğidir. Kulp da İslâm'ın (iymân) kulpudur. Sen ölünceye kadar o kulpa yapışmakda devâm edeceksin».

(٣٤) باب فضائل حسان بن ثابت، رضى الله عنه

١٥١ — (٢٤٨٥) حَدَّثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . كُلُّهُمْ عَنْ سُفْيَانَ . قَالَ عَمْرٌو : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ عُمَرَ مَرَّ بِحَسَّانَ وَهُوَ يُنْشِدُ الشِّعْرَ فِي الْمَسْجِدِ . فَلَحَظَ إِلَيْهِ . فَقَالَ : قَدْ كُنْتُ أُنْشِدُ ، وَفِيهِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ . ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ . فَقَالَ : أَنْشُدُكَ اللهَ ! أَسَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « أَجِبْ عَنِّي . اللَّهُمَّ ! أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ » ؟ قَالَ : اللَّهُمَّ ! نَعَمْ .

(..) حَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّ حَسَّانَ قَالَ ، فِي حَلْقَةٍ فِيهِمْ أَبُو هُرَيْرَةَ : أَنْشُدُكَ اللهَ ! يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! أَسَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَذَكَرَ مِثْلَهُ .

106. Kur'ân-ı Kerim'in el-Vâkıa sûresi âyetlerinde SAĞCILAR ile SOLCULAR'ın âhiretdeki durumları gâyet belîğ bir üslûbla tasvir edilmekdedir.

(34) HASSÂN İBN SÂBİT (R) İN FAZİLETLERİNDEN BİR BÂB[107]

151 — (2485) .... : Sufyân ibn Uyeyne, Zuhrî'den, o da Saîd ibn Museyyeb'den, o da Ebû Hureyre (R) den şöyle tahdis etdi : Bir kerre Hassân ibn Sâbit mescidde şiir inşâd ederken Umer, Hassân'ın yanına uğradı ve ona göz kuyruğu ile dik dik bakdı. Bunun üzerine Hassân : Ben bu mescidde senden daha hayırlı olan zât hâzır iken de şiir inşâd ederdim dedi. Sonra Hassân Ebû Hureyre'ye dönerek : Allah aşkına sana

107. *Peygamber'in Şâiri* unvânı ile meşhûr olan Hassân. ibn Sâbit ibn Munzir ibn Harâm, Ensâr'ın Hazrec kolundan olub İslâm'da da câhiliyetde de akranı arasında en ziyâde temâyüz eden büyük şâirlerdendir. Peygamber'in medhine, kâfirlerin hicvine dâir kasîdeleri ve şiirleri meşhûrdur. Ğaribdir ki kendisi, babası, dedesi ve dedesinin babası hep *yüz yirmişer* sene yaşamışlardır.

Hz. Âişe'den rivâyete göre Rasûlullah Hassân için mescidde bir minber kurdurub, Hassân da o minberin üstüne çıkıb kâfirleri hicvederdi. Hassân'ın şiirlerinin en ziyâde bedîî mevkii olanları câhiliyet devrine ve hicve dâir olanlarıdır. İslâmiyet hicvî ve zemmî de ahlâkî kayd altına alınca, Hassân'ın şi'irleri de eski parlaklığını kısmen ğaybetmişdir.

HASSÂN İBN SÂBİT'İN HAYATI

Hassân ibn Sâbit, Peygamber'in şâiri olub onu düşmanlarının hücûmlarına karşı şiirleri ile müdâfaa etmesi dolayısıyle bütün muslimanlar arasında fevkalâde bir şöhret ve hürmete mazhar olmuşdur. Arabların en büyük şâirlerindendir. Doğum târihi kendi ifâdesine göre Peygamber'in doğumundan yedi sekiz sene evvel olmak lâzım gelir. Çünkü kendisi henüz yedi-sekiz yaşlarında küçük bir çocuk iken bir gün Yesrib (Medîne) de bir Yahûdînin beklenmekde olan hak Peygamber'in doğduğunu haber verdiğini duymuş idi. Babası Sâbit de şâir olub kabîlesinin reislerinden biri idi.

Hassân'ın hayâtı hep Yesrib'de geçmiyordu. O, bir sene memleketinde kalır, ertesi sene Ğassânîlerin sarayına giderdi. Orada Nâbiğa ve diğer büyük şâirlerle buluşub şiirler söylemişdir. Hassân Ukaz'daki şiir yarışlarına da iştirâk etmiş, bunlardan biri Nâbiğa ez-Zübyânî'nin hakemliğinde yapılmışdı. Bu yarışda A'şâ birinci, Hansâ ikinci, Hassân üçüncü seçilmiş; Hassân buna i'tirâz etmişdi.

Nihâyet Hassân hicreti müteâkib altmış yaşlarında İslâmiyeti kabûl etmişdir. Hassân'ın bundan sonraki hayâtı tamâmıyle Peygamber'in yanında geçdi. Fakat çok korkak olduğu için hiçbir muhârebeye iştirak etmemişdir. Hatta Handek muhârebesinde kadın ve çocuklarla beraber kendi hisârında kalmışdı. Bununla beraber şâir olarak Peygamber'e ve İslâmiyete hizmeti fevkalâde mühimdir. Kureyşlilerden Abdullah ibn Ziba'râ, Ebû Sufyân ibn Hâris, Amr ibn Âs gibi şâirler Peygamberi hicvediyorlardı. Ona karşı evvelâ Ali'nin cevâb vermesi düşünülmüş ise de Peygamber ona müsâade etmedi. Sonra Hassân cevâb vermeğe tâlib oldu. Peygamber yine tereddüd ediyordu. Çünkü hicvedilecek şahıslarm hepsi kendisinin yakın veya uzak akribâları idi. Hassân ona, kendisini yağdan kıl çeker gibi onlardan ayıracağını söyledi. Peygamber buna rağmen Ebû Bekr'le konuşub hicvedeceği kimselerin neseblerini öğrenmesini, kimleri ne sûretle hicvedeceğini sormasını emretdi. Hassân bunları öğrendikden sonra Kureyşlileri hicvetmeğe başladı. Hassân'ın şiirleri çok te'sirli olmuşdur.

Hz. Âişe'ye iftirâ hâdisesine adı karışdı. Bu ithâmı açıkdan açığa söylemiş olan dört kişiden biri idi. en-Nûr : 11' nci âyeti nâzil olub Âişe'nin suçsuz olduğu meydana çıkınca, ba'zı rivâyetlere göre Hassân'a da kırbaç cezâsı verilmişdi. Sonra Hassân Âişe'nin medhi için yazdığı bir şiir ile onun teveccühünü hayatının sonuna kadar kazandı.

Hassân'ın en mühim muvaffakiyetlerinden biri de, muslimanların elindeki esîrleri kurtarmaya gelmiş olan Benû Temîmlerin sefâret hey'etine karşı (9=630) İslâmiyetin yüzünü ağartması ve onların İslâmı kabûl etmelerine âmil olmasıdır. Çünkü bu

sorarım. Sen Rasûlullah'ın Hassân'a: «Haydi sen de benim tarafımdan (müşriklere) cevâb ver!» dediğini ve: «Yâ Allâh! Onu (yâni Hassânı) Rûhu'l-Kuds ile te'yîd buyur» diye duâ ettiğini işitdin mi? dedi. O da: Yâ Allâh! (Şâhid ol) evet işittim diye tasdîk etdi.

( ) .... : Burada Ma'mer, Zuhrî'den, o da İbn Museyyeb'den, aralarında Ebû Hureyre de bulunan bir halka içinde Hassân ona hitâben: Yâ Ebâ Hureyre! Sen Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işitdin mi? dediğini yukardaki hadîs gibi haber vermişdir.

١٥٢ — (...) حَدَّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ . أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ الأَنْصَارِيَّ يَسْتَشْهِدُ أَبَا هُرَيْرَةَ: أَنْشُدُكَ اللهَ ! هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « يَا حَسَّانُ ! أَجِبْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . اللَّهُمَّ ! أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ » . قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : نَعَمْ .

152 — ( ) .... : Ebû Seleme ibn Abdirrahmân haber verdi ki, kendisi Hassân ibn Sâbit el-Ensârî'den işitmişdir. Hassân, (mescidde şiir inşâdının cevâzı husûsunda) Ebû Hureyre'yi şâhid tutarak:

— Allah aşkına söyle! Rasûlullah (S) ın: «Yâ Hassân! Rasûlullah'-dan yana (Kureyş kâfirlerine) cevâb ver! Allâhım! Onu (ya'nî Hassân'ı) Rûhu'l-Kuds ile te'yîd et» dediğini işitdin mi? dedi. Ebû Hureyre de:

— Evet işitdim diye cevâb verdi.

hey'et ayni zamanda Peygamber'le boy ölçüşmek için hatib ve şâirleri ile birlikde gelmişlerdi. Hatiblerden sonra Zibrikan ibn Bedr kalkıb kabilesinin medhinde bir şiir okuyunca Peygamber Hassân'ı çağırtmış ve onlara cevâb vermesini söylemiş idi. Hassân gâyet güzel cevâblar verdi. Sonunda Temîmîler mağlûbiyete râzıy oldukdan başka islâmiyeti de kabûl etdiler.

Umer'in halîfeliği (13-23=634-644) sırasında gözleri zayıflamış fakat kendi bundan pek üzülmemişdir. Bu münâsebetle söylediği iki beyitde gözlerinden nûrun alınmasına mukabil kalbi ile dilinde nûr bulunduğunu teessür alâmeti göstermeden söyler. Büyük fetihlerin başladığı o zaman, Arabistan'da edebiyyatın tamâmıyle denecek kadar gözden düşdüğü bir devirdi. Halkın rûhu fetihlerin heyecanı ile dolu idi. Dürüst ve sert karakterli Umer şâirlerin boş sözlerine o kadar ehemmiyet vermiyordu. Hassân bu vaziyetde tabiî olarak eski ehemmiyetini kaybetmiştir. Umer bir gün onu Peygamber'in mescidinde şiir okurken görmüş ve oradan kovmak istemiş, Hassân da: Burada senden daha hayırlı kimse (Peygamber) bulunurken ben şiir okumuşdum, cevâbını verince Umer susub oradan uzaklaşmışdır.

Hassân'ın ismi, Usmân'ın hilâfetinin (23-35=644-656) son zamanlarında zikredilmektedir. Usmân öldürülünce ihtiyâr olmasına rağmen ona diğer halîfelerden fazla mersiye söyledi. Ali halîfe olduğu vakıt ona bey'at etmemiş çok mahdûd Ensâr'dan biri Hassân idi. Medîne'yi bırakıb Şâm'a Muâviye'nin yanına giderek tekrar Medîne'ye döndü. Artık yüz yirmi yaşına yaklaşan şâir tuttuğu fırkanın galebesini görüb Muâviyenin halîfeliğinin (41-60=661-680) son zamanlarında öldü. Hassân'ın yazdığı şiirler bir dîvan hâlinde toplanmış bulunmakdadır (*İslâm Ansiklopedisi*, V, 343-347).

١٥٣ — (٢٤٨٦) حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيٍّ (وَهُوَ ابْنُ ثَابِتٍ) قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لِحَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ «اهْجُهُمْ، أَوْ هَاجِهِمْ، وَجِبْرِيلُ مَعَكَ».

(...) حَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ. ح وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ. كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ؛ مِثْلَهُ.

153 — (2486) .... : Adiyy (ibn Sâbit) dedi ki: Ben Berâ' ibn Âzbi (R) den şöyle dediğini işitdim: Ben Rasûlullah (S) dan işitdim, Hassân ibn Sâbit'e: «Sen de muşrikleri hicvedib kötüle. Yahut onların hicivlerine mukabelede bulun. Cibrîl de seninle beraberdir» buyuruyordu [108].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de hep Şu'be'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

١٥٤ — (٢٤٨٧) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ كَانَ مِمَّنْ كَثَّرَ عَلَى عَائِشَةَ. فَسَبَبْتُهُ. فَقَالَتْ. يَا ابْنَ أُخْتِي! دَعْهُ. فَإِنَّهُ كَانَ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ.

( ) حدّثناه عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ.

154 — (2487) .... : Ebû Usâme, Hişâm'dan, o da babası Urve'-

108. Arablar güzel söze ibtilâ derecesinde düşkün olduklarından bir kabîlede iyi bir şâir yetişmesi, o kabîle için en büyük kuvvet sebeblerindendi. Bir kabîleyi diğer kabîleler arasında menfûr bir hâle koyub zaîf düşürmek için de en mühim silâh hicv idi. Şâirlerin medihleri, iftihâr sebeblerini dile getirmeleri de kendi kabîleleri ile müttefikleri ve sevgilileri için şevket ve kudret vâsıtaları sayılırdı. Bu şiir yarış ve okuyuşları o devirde zamanımızın propagandaları kadar siyâsî ehemmiyeti hâizdi. Peygamber Medîne'ye hicret ettikden sonra Mekke'nin Abdullah ibn Ziba'râ, Amr ibn Âs, Ebû Sufyân ibn Harb ve Darar ibn Hattâb gibi bütün müşrik şâirleri gerek Peygamberin kendisini, gerek İslâm dînini tezyîf için bir sürü kasîdeler düzmeğe başlamışlardı. Bunun üzerine Ensâr'ın Kâ'b ibn Mâlik, Abdullah ibn Revâha ve bilhassa Hassân ibn Sâbit gibi ateşli şâirleri gayrete gelerek Peygamber'den aldıkları müsâade ile Kureyşi ve onların şirk, küfür ve dalâletlerini kötüleyen kasîdeler düzmüşlerdir. Bu iki taraflı şiir harbi her iki tarafın efkârı umûmîyesini asıl harbe hazırlamışdır. Bu şiir harbi Bedr muhârebesine kadar en harâretli bir devrini yaşamışdır. Peygamber Hassân'ı Kureyş şâirlerine karşı mukabeleye teşvîk ederek: «Hassân, Rasûlullah nâmına islâmı müdâfaa için güzel kokulu nefesini sarf ettikce Cebrâîl onunla beraberdir» demişdir. Şiir yarışının en ziyâde ateşlendiği günlerde: «Yâ Allâh! Hassânı Rûhu'l-Kuds ile kuvvetlendir» diye duâ etmişdir.

den şöyle tahdîs etdi: Hassân ibn Sâbit, Âişe aleyhine çok söz söyliyenlerden idi. Bundan dolayı ben Âişe'nin yanında ona sövdüm. Bunun üzerine Âişe: Ey kız kardeşimin oğlu! Onu bırak. Çünkü Rasûlullah (S) dan yana müdâfaa ederdi dedi.

( ) Bu hadîsi bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etdi. Bize Abdetu, Hişâm'dan bu isnâdla tahdîs etdi.

١٥٥ – (٢٤٨٨) حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ (يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ) عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي الضُّحَىٰ، عَنْ مَسْرُوقٍ. قَالَ: دَخَلْتُ عَلَىٰ عَائِشَةَ وَعِنْدَهَا حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ يُنْشِدُهَا شِعْرًا. يُشَبِّبُ بِأَبْيَاتٍ لَهُ. فَقَالَ:

حَصَانٌ رَزَانٌ مَا تُزَنُّ بِرِيبَةٍ وَتُصْبِحُ غَرْثَىٰ مِنْ لُحُومِ الْغَوَافِلِ

فَقَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ: لَٰكِنَّكَ لَسْتَ كَذَٰلِكَ. قَالَ مَسْرُوقٌ فَقُلْتُ لَهَا: لِمَ تَأْذَنِينَ لَهُ يَدْخُلُ عَلَيْكِ؟ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ: وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ [٢٤/النور/١١]. فَقَالَتْ: فَأَيُّ عَذَابٍ أَشَدُّ مِنَ الْعَمَىٰ؟ إِنَّهُ كَانَ يُنَافِحُ، أَوْ يُهَاجِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

(...) حَدَّثَنَاهُ ابْنُ الْمُثَنَّىٰ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ، فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَقَالَ قَالَتْ: كَانَ يَذُبُّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَلَمْ يَذْكُرْ: حَصَانٌ رَزَانٌ.

155 — (2488) .... : Mesrûk şöyle dedi: Ben Âişe'nin huzûruna girdim. Onun yanında Hassân ibn Sâbit vardı. Hassân Âişe'ye bir şiir inşâd ediyordu. O şiirin beyitleri ile de Âişe'nin iyiliklerini dile getiriyor, şöyle diyordu:

Hasânun, rezânun mâ tuzeannu bi-rîbetin
Ve tusbihu ğarsâ min luhûmi'l-ğavâfili

= Muhassandır, iffetlidir, kâmil akıllıdır, hiç bir şüphe ve töhmet ile ittihâm edilmemişdir. O ğâfil kadınların etlerinden (yemeyib) aç olarak sabahlar (yani o insanlara gıybet etmez. Çünkü o onları gıybet etseydi, onların etlerinden doyardı).

Bu sözler üzerine Âişe Hassân'a karşı: Lâkin sen böyle değilsin yâ Hassân! dedi.

Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Sen Hassân'a huzûruna girmeğe niçin izin veriyorsun? Halbuki Allah: «...**Onlardan herkese kazandığı günâh vardır, büyüğünü üzerine alan ona da büyük bir azâb vardır...**» (en-Nûr: 11) buyurmuşdur dedim. Âişe:

— Câhillikden daha şiddetli hangi azâb var ki? Şüphe yok ki o Rasûlullah (S) dan yana müdâfaa eder, yahut müşriklerle hicivleşir, onları kötülerdi dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Şu'be'den bu isnâd içinde rivâyet etdi ve o; Âişe: Rasûlullah'ı müdâfaa ederdi dedi de «Husânun, rezânun...» sözlerini zikretmedi dedi.

١٥٦ — (٢٤٨٩) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يحيى بن زكرياء، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة. قالت: قال حسان: يا رسول الله! ائذن لي في أبي سفيان. قال « كيف بقرابتي منه؟ » قال: والذي أكرمك! لأسلنك منهم كما تسل الشعرة من الخمير. فقال حسان:

وإن سنام المجد من آل هاشم بنو بنت مخزوم. ووالدك العبد

قصيدته هذه.

(...) حدثني عثمان بن أبي شيبة. حدثنا عبدة. حدثنا هشام بن عروة، بهذا الإسناد. قالت: استأذن حسان بن ثابت النبي ﷺ في هجاء المشركين. ولم يذكر: أبا سفيان. وقال بدل - الخمير - العجين.

156 — (2489) .... : Âişe (R) dedi ki : Hassân :

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'a hicvedib kötülemek husûsunda bana izin ver dedi. Rasûlullah (S) :

— Benim ona olan soy yakınlığım nasıl olacak? diye sordu. Hassân da :

— Seni ikrâm eden Allâh'a yemîn ederim ki ben senin soyunu (Hâşim oğullarını) Kureyş soyları arasından hamurdan kılın çekilmesi gibi muhakkak çeker çıkarırım dedi. Müteâkiben Hassân şu beytlerle devâm eden kasîdesini söyledi :

Ve inne senâme'l-mecdi min âli Hâşimin
Benû binti Mahzûmin ve vâlidu'ke'l-abdu
(Ve men veledet ebnâe zuhreten, minhumû
Kirâmun ve lem yakrub acâize'ke'l-mecdu).

= Muhakkak şeref yüksekliği Hâşim hânedanındandır. Mahzûm kızının oğullarıdır. Senin baban ise köledir. (Güzel ve asîl oğlanlar doğuran ka-

dın kimdir ki, onların soyundan bir çok kerîm insanlar vardır. Senin kocakarılarına ise şeref yaklaşmamışdır) [109]

( ) .... : Hişâm ibn Urve yine bu isnâdda tahdîs etdi. Râvî burada Âişe'nin : Hassân ibn Sâbit müşrikleri hicvedib kötülemek husûsunda Peygamber'den izin istedi dediğini söyledi de Ebû Sufyân'ı zikretmedi. Bir de Hamîr yerine — ayni ma'nâyı ifâde eden — acîn kelimesini söyledi.

١٥٧ — (٢٤٩٠) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي . حَدَّثَنِي خَالِدُ ابْنُ يَزِيدَ . حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي هِلَالٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « اهْجُوا قُرَيْشًا . فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهَا مِنْ رَشْقٍ بِالنَّبْلِ » فَأَرْسَلَ إِلَى ابْنِ رَوَاحَةَ فَقَالَ « اهْجُهُمْ » فَهَجَاهُمْ فَلَمْ يُرْضِ . فَأَرْسَلَ إِلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ . ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ . فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ ، قَالَ حَسَّانُ : قَدْ آنَ لَكُمْ أَنْ تُرْسِلُوا إِلَى هَٰذَا الْأَسَدِ الضَّارِبِ بِذَنَبِهِ .

ثُمَّ أَدْلَعَ لِسَانَهُ فَجَعَلَ يُحَرِّكُهُ . فَقَالَ : وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ ! لَأَفْرِيَنَّهُمْ بِلِسَانِي فَرْيَ الْأَدِيمِ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا تَعْجَلْ . فَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ أَعْلَمُ قُرَيْشٍ بِأَنْسَابِهَا . وَإِنَّ لِي فِيهِمْ نَسَبًا . حَتَّى يُلَخِّصَ لَكَ نَسَبِي » فَأَتَاهُ حَسَّانُ . ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَدْ لَخَّصَ لِي نَسَبَكَ . وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ ! لَأَسُلَّنَّكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةُ مِنَ الْعَجِينِ .

قَالَتْ عَائِشَةُ : فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لِحَسَّانَ « إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ ، مَا نَافَحْتَ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ » .

109. Muslim, sâdece birinci beyti almışdı. Bu beytin ma'nâsı ikincisi ile tamâm olacağı için biz şerhden ikinci beyti de hilâl arasında olmak üzere ilâve etdik.

Mahzûm kızından murâd, Abdullah, Zubeyr ve Ebû Tâlib'in anası olan Fâtıma Bintu Amr ibn Âiz ibn İmrân ibn Mahzûm'dur. Kötülenen kimse de Ebû Sufyân ibn Hâris ibn Abdilmuttalibdir. Halbuki bu Peygamber'in amucası oğludur. Bu Ebû Sufyân o vakitta Peygamber'e ve mu'minlere eziyet ediyordu. Kendisi sonradan musliman olmuş ve islâmı da güzel olmuşdur.

«Güzel ve asîl oğlanlar doğuran kadın» sözünden maksadı da Hamza ile Safiyye'nin annesi olan Hâle Bintu Vehb ibn Abdi Menâf'dır.

«Ve senin baban ise köledir» kavline gelince, bu Ebû Sufyân ibn Hâris'e bir sövmedir. Bunun ma'nâsı şudur: Bu Ebû Sufyân'ın babası olan Hâris ibn Abdilmuttalib'in anası, Sümeyye Bintu Mevheb'dir. Mevheb ise Abd Menâf'ın kölesidir. Ebû Sufyân ibn Hâris'in annesi de böyledir. İşte şâirin «senin kocakarılarına ise şeref yaklaşmamışdır» sözü ile maksadı bu kadınlardır (Nevevî).

وَقَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « هَجَاهُمْ حَسَّانُ فَشَفَى وَاشْتَفَى » .

قَالَ حَسَّانُ :

هَجَوْتَ مُحَمَّدًا فَأَجَبْتُ عَنْهُ ... وَعِنْدَ اللهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ

هَجَوْتَ مُحَمَّدًا بَرًّا تَقِيًّا ... رَسُولَ اللهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ

فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِرْضِي ... لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ

ثَكِلْتُ بُنَيَّتِي إِنْ لَمْ تَرَوْهَا ... تُثِيرُ النَّقْعَ مِنْ كَنَفَيْ كَدَاءِ

يُبَارِينَ الْأَعِنَّةَ مُصْعِدَاتٍ ... عَلَى أَكْتَافِهَا الْأَسَلُ الظِّمَاءُ

تَظَلُّ جِيَادُنَا مُتَمَطِّرَاتٍ ... تُلَطِّمُهُنَّ بِالْخُمُرِ النِّسَاءُ

فَإِنْ أَعْرَضْتُمُو عَنَّا اعْتَمَرْنَا ... وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ

وَإِلَّا فَاصْبِرُوا لِضِرَابِ يَوْمٍ ... يُعِزُّ اللهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ

وَقَالَ اللهُ : قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا ... يَقُولُ الْحَقَّ لَيْسَ بِهِ خَفَاءُ

وَقَالَ اللهُ : قَدْ يَسَّرْتُ جُنْدًا ... هُمُ الْأَنْصَارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُ

لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ ... سِبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ

فَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللهِ مِنْكُمْ ... وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ

وَجِبْرِيلٌ رَسُولُ اللهِ فِينَا ... وَرُوحُ الْقُدُسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ

157 — (2490) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Kureyş'i hicvediniz. Çünkü hicvetmek, Kureyş üzerine oklar yağdırmakdan daha şiddetlidir» buyurdu. Müteâkiben Abdullah ibn Revâha'ya haber gönderib «onları hicvet» buyurdu. Abdullah ibn Revâha Kureyş'e hicv etdi fakat Peygamber'i hoşnûd edemedi. Sonra Peygamber Kâ'b ibn Mâlik'e (bu iş için) haberci saldı. Daha sonra da Hassân ibn Sâbit'e haberci gönderdi. Hassân (R) Rasûlullah'ın huzûruna girince : Artık öfkelendiği zaman kuyruğu ile iki yanını vuran şu aslana haber göndermenin zamanı gelmişdir dedi, sonra dilini ağzından dışarıya çıkarıb hareket etdirmeğe başladı. Bunu ta'kîben de : Seni hak ile peygamber gönderen Allâh'a yemîn ederim ki ben onların ırzlarını dilimle muhakkak deri parçalar gibi parçalayacağım dedi. Bunun üzerine Rasûlul-

lah : «Acele etme. (Ebû Bekr'e git) çünkü Ebû Bekr, Kureyş soylarını daha iyi bilir. Şüphe yok ki benim nesebim de onların içindedir. Bunun için Ebû Bekr sana benim nesebimi onların arasından süzüb çıkarsın» buyurdu. Bunun üzerine Hassân Ebû Bekr'e gitdi. Sonra dönüb geldiğinde : Yâ Rasûlallah! Hakîkaten Ebû Bekr nesebiniz Hâşim oğullarını Kureyş'in yüz kızartan ayıblarından ayırmak için bana çok kıymetli bilgiler verdi. Seni hak ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki ben hiç şüphesiz senin soyunu Kureyş soyları arasından, hamurdan kıl çeker gibi muhakkak çeker çıkarırım dedi [110].

Âişe dedi ki : Ben Rasûlullah'dan işitdim Hassân'a hitâben : «Hiç şüphe yok ki sen Allah ve Rasûlu tarafından müdâfaa yapdığın müddetce Rûhu'l-Kuds seni te'yîd etmekde devam edecekdir» buyuruyordu.

Yine Âişe dedi ki : Ben Rasûlullah'dan işitdim : «Hassân muşrikle i hicvetti de hem islâm ve muslimanları müdâfaa edib şifâ verdi, hem de kendisi şifâlandı» buyuruyordu.

Hassân şu beytleri söyledi :

Hecevte Muhammeden fe-ecebtu anhu
Ve inde'llâhi fî zâke'l-cezâu

Hecevte Muhammeden berren takiyyen
Rasûlallahi şîmetu'hu'l-vefâu

Fe inne ebî ve vâlidehû ve ırdî
Li-ırdı Muhammedin minkum vikâu

Sekiltu buneyyetî in lem terevhâ
Tusîru'n-Nak'a min kenefey kedâi

Yubârîne'l-einnete mus'idâtin
Alâ ektâfihe'l-eselu'z-zimâu

110. Hicretden sonra Mekke müşrikleri harbe başlamadan önce Rasûlullah'ı ve sahâbîleri kötülemek sûretiyle şiir harbine başlamışlardı. Bunun üzerine Hassân da dilinin bütün kudret ve kabiliyeti ile İslâmı ve peygamberi yüceltme, müşrikliği ve müşrikleri alçaltma vazifesini yani siyâsî propaganda vazifesini üzerine aldı. Yalnız Rasûlullah, kendisinin de Kureyş'den olduğunu ve meselâ Ebû Sufyân nesebi Abdulmuttalib'de birleşen amucası oğlu bulunduğunu düşünerek nasıl hiciv edileceğini anlamak istiyordu. Hassân bu endişeyi gidermek için : Yâ Rasûlallah! Ben şiirimle senin soyunu ve şahsiyetini hamurdan kıl çeker gibi Kureyş müşrikleri câmiasından ustalıkla ayırırım dedi. Hassân, Neccâr oğullarından bir Medîne'li olduğu için Kureyşin neseblerini ve meşhûr hâdiselerini o kadar bilemezdi. Bu husûsda çok yüksek bir bilgi sâhibi olan Ebû Bekr'den öğrenmesi tavsiye edildi. Bu müdâfaa esasları tesbit edildikden sonra Rasûlullah mescidde Hassân için bir minber kurdurdu. Hassân kasîdelerini hazırladıkca bu minber üzerine çıkar inşâd ederdi. Bu kasîdelerinde İslâmı ve islâmları yükseltib, müşrikliği ve müşrikleri de rezîl ederdi. İşte Hassân'ın inşâd ettiği bu şiirleri üzerine : Peygamber Hassân'ın fıtrî kabiliyetini, edebî seci'lerini Cibrîl te'yîd ediyor buyurmuşdur (*İbnu'l-Esîr, Usdu'l-Gâbe*).

Tazallu ciyâdunâ mütemattırâtin
Tulattımuhunne bi'l-humuri'n-nisâu

Fe in a'radtumû annâ'tamernâ
Ve kâne'l-fethu ve'n-keşefe'l-ğıtâu

Ve illâ fasbirû li-dırâbi yevmin
Yuizzu'llâhu fîhi men yeşâu

Ve kale'llâhu : Kad erseltu abden
Yekûlu'l-hakka leyse bihî hafâu

Ve kale'llâhu : Kad yessertu cunden
Humu'l-Ensâru urdetuha'l-likâu

Lenâ fî kulli yevmin min ma'addin
Sibâbun ev kıtâlun ev hıcâu

Fe men yehcû Rasûlallâhi minkum
Ve yemdahuhû ve yansuruhû sevâu

Ve Cibrîlun Rasûlullâhi fînâ
Ve Rûhu'l-Kudusi leyse lehû kifâu

= Sen (ey Ebâ Sufyân) Muhammed'i hicvetdin. Ben de sana onun tarafından cevâb veriyorum. Bu işde benim mükâfatım senin de cezân Allah nezdindedir. Sen pâk, hanîf, ahlâkı vefâkarlık olan, Allâh'ın Resûlü Muhammed'i hicvetdin. Şu muhakkak ki babam, dedem ve bütün mevcûdiyetimle kendim, Muhammed'in şahsiyet ve şerefini sizden koruyacak bir kalkan ve siperdir. Mekke'nin yukarısındaki Kedâ dağının iki yanında, tozu dumanı biribirine katarak dolu dizgin koşarken omuzlarında bulunan kana susamış mızraklarla çıvma yarışı yapan atlarımızı görmezseniz, kızımı ğaybetmişimdir (yani ğaybetmiş olayım). Asîl atlarımız ter fışkırtarak sür'atle koşmakda devâm edecekler de onları kadınlar baş örtüleri ile karşılayıb vuracaklar. Eğer bizden yüz çevirirseniz, umremizi yaparız, nihâyet feth temâm olur, perde ortadan kalkar. Yok eğer karşı koyarsanız, artık vuruşma gününün çetin darbelerine sabredin ki Allah o günde dileyeceğini azîz eyler. Allah : Bir kulu peygamber gönderdim ki o, ancak hâlıs hakkı söyler. Onda hiçbir gizlilik de yokdur, buyurdu. Ve yine Allah : Bir ordu hazırladım ki onlar gerçek yardımcılar olan Ensâr'dır. Onların hedefleri de ancak (Rablerine) kavuşmakdır buyurdu. O peygambere her gün Ma'ad kabilesi tarafından bir sövme, yahut savaş tehdîdi, yahut hiciv gelir. Netîce olarak sizden Allâh'ın Rasûlunü hicv edenle onu övüb yardım eden arasında hiçbir fark yokdur. Onların hepsi musâvîdir (yani ona zarar ve fayda dokunduramazlar). — Çünkü — Al-

lah'ın elçisi olan Cebrâîl, bizim içimizdedir. Rûhu'l-Kuds ise onun hiçbir dengi yokdur [111].

(٣٥) باب من فضائل أبي هريرة الدوسي ، رضي الله عنه

١٥٨ — (٢٤٩١) حدثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْيَمَامِيُّ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي كَثِيرٍ ، يَزِيدَ بْنِ عَبْدِالرَّحْمٰنِ . حَدَّثَنِي أَبُوهُرَيْرَةَ قَالَ: كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلَامِ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ . فَدَعَوْتُهَا يَوْمًا فَأَسْمَعَتْنِي فِي رَسُولِ اللهِ ﷺ مَا أَكْرَهُ . فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي . قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلَامِ فَتَأْبَى عَلَيَّ . فَدَعَوْتُهَا الْيَوْمَ فَأَسْمَعَتْنِي فِيكَ مَا أَكْرَهُ . فَادْعُ اللهَ أَنْ يَهْدِيَ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! اهْدِ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ » فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِرًا بِدَعْوَةِ نَبِيِّ اللهِ ﷺ . فَلَمَّا جِئْتُ فَصِرْتُ إِلَى الْبَابِ . فَإِذَا هُوَ مُجَافٌ . فَسَمِعَتْ أُمِّي خَشْفَ قَدَمَيَّ . فَقَالَتْ : مَكَانَكَ ! يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ . قَالَ فَاغْتَسَلَتْ وَلَبِسَتْ دِرْعَهَا وَعَجِلَتْ عَنْ خِمَارِهَا . فَفَتَحَتِ الْبَابَ . ثُمَّ قَالَتْ : يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَأَتَيْتُهُ وَأَنَا أَبْكِي مِنَ الْفَرَحِ . قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَبْشِرْ قَدِ اسْتَجَابَ اللهُ دَعْوَتَكَ وَهَدَى أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ . فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ خَيْرًا . قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! ادْعُ اللهَ أَنْ يُحَبِّبَنِي أَنَا وَأُمِّي إِلَى عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ، وَيُحَبِّبَهُمْ إِلَيْنَا . قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! حَبِّبْ عُبَيْدَكَ هٰذَا — يَعْنِي أَبَا هُرَيْرَةَ — وَأُمَّهُ إِلَى عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ . وَحَبِّبْ إِلَيْهِمُ الْمُؤْمِنِينَ » فَمَا خُلِقَ مُؤْمِنٌ يَسْمَعُ بِي ، وَلَا يَرَانِي ، إِلَّا أَحَبَّنِي .

111. Bu kaside Hassân ibn Sâbit'in, İslâm'ı kabûl etmezden önce Rasûlullah'ı hicveden Ebû Sufyân'a cevâbı ve Peygamber'e medhidir. Bu hicv, beyt sayısı farklı olmak üzere çeşitli kaynaklarda zikredilmişdir:

İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, II, 421-424;

Ebu'l-Ferec el-Isfehânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, IV, 138-139;

Mostarlı Ali Fehmi, *Husnü's-Sahâbe fî şerhi eş'âri's-Sahâbe* s. 18-24.

Abdurrahmân el-Berkûkî, *Şerhu'dîvâni Hassân ibn Sâbit*, Mısır, 1348-1929, elif kafiyesi s. 1-19.

Bu hicv İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde 27 beyt, Hassan'ın Dîvânında ise 32 beytdir. Beytlerin sırası Muslim'deki beytlerin sırası ile takdîr, te'hîr, kelime, i'râb gibi husûslarda farklıdır. Büyük muhaddis İmâm Muslim'in sıhhat şartına uyub *el-Câmiu's-Sahîh*'ine aldığı buradaki beytler elbette ki en mevsûklarıdır. Biz de İmâm Muslim'in bu tercîhini aynen terceme edib diğerlerini bu hâşiyede sâdece haber vermekle yetiniyoruz.

(35) EBÛ HUREYRE ED-DEVSÎ (R) NİN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [112]

158 — (2491) .... : Ebû Hureyre (R) tahdis edib şöyle dedi: Annem bir müşrike hâlinde iken ben onu İslâm'a da'vet ediyordum. Bir gün yinê onu islâma girmeğe da'vet etmişdim. Bunun üzerine annem bana Rasûlullah (S) hakkında hoşuma gitmeyecek sözler işitdirdi. Ben akibinde ağlıyarak Rasûlullah'a geldim ve: Yâ Rasûlallah! Ben annemi İslâm'a çağırıyordum, o da İslâm'a girmemekde bana karşı diretiyordu. Bu gün onu tekrar İslâm'a da'vet etdim. Fakat bana senin hakkında sevmediğim çirkin sözler işitdirdi. Binâenaleyh Ebû Hureyre'nin annesine hidâyet vermesi için Allâh'a duâ ediver dedi. Rasûlullah da: «Yâ Allâh!

112. Ebû Hureyre'nin en meşhûr ismi Abdurrahman ibn Sahar (عبد الرحمن بن صخر) dır. Asıl ismi Abduşşems iken Rasûlullah tarafından Abdurrahmân ismi verildi de denilmişdir. Esâsen bunun ismi ve nisbeti kadar sahâbîler arasında ihtilâf edilen başka bir sahâbî yokdur. İbn Hacer'in *el-İsâbe*'de, *el-İstiâb* ve diğerlerinden naklederek bildirdiğine göre Ebû Hureyre'nin kendisi ve babasına dâir rivâyetler 44 e bâliğ olmuşdur. «Ebû Hureyre (= Kediceğiz babası)» lâkabı da yâ âilesi, yahut peygamber tarafından verilmişdir.

Ebû Hureyre Hayber'in fethi gecelerinden birisinde Yemen'den gelmiş ve musliman olmuşdur. Medine'ye gelince Suffe ashâbı arasına katılmış ve bu irfân yuvasında feyz almışdır. Fakirlik ve ihtiyâcın bütün şiddetlerine katlanarak Peygamber'den bir ân ayrılmamışdır. Bundan dolayı ezberlediği hadisler pek çokdur. Doğrudan doğruya Rasûlullah'dan ilim aldığı gibi, Ebû Bekr, Umer, Ubeyy ibn Kâ'b ve diğer büyük sahâbîlerden de ilim almış ve bütün bunları kuvvetli hâfızası ile zabdederek rivâyet etmişdir. Kendisi Buhârî'deki bir rivâyetde: Peygamber'den iki kab (dolusu ilim) belledim. Bunlardan birini (size) yaydım. Diğerine gelince onu meydana çıkaracak olsam şu boğazım kesilir demişdir (*Buhârî, ilm, hıfzu'l-ılm*).

Ebû Hureyre'nin neşr ve ifşâ ettiği ilmin hangi nev'den olduğu rivâyetlerinden bilinmişdir. Ketmettiği ilim acaba ne idi? Ba'zıları ilerde ummetin başına gelecek fitne ve musîbetler, kıyâmetden evvel ummetin ma'rûz kalacağı hallere âid ilim dediler.. Ba'zıları da Allah ve Rasûl aşkının gönüllerde hâsıl ettiği ve din ilimlerinin hulûsla tatbîkinin neticesi olan irfândır... dediler.

Tabakât sâhibleri, Ebû Hureyre'yi «Ev'iyetu'l-ilm (= ilim hazîneleri)» diye tavsîf ederler.

Ebû Hureyre nefis feragati ve zuhdî hayâtın muşahhas bir misâli idi. Bu husûsu îzâh eden bir vak'a şudur: Muâviye, emâreti zamanında Ebû Hureyre'yi Medîne vâlîsi ta'yîn etmişdi. Ebû Hureyre zühdî bir hayât içinde vazîfe yaparken her nasılsa Muâviye ona darılmış ve azledib yerine Mervân'ı ta'yîn etmişdir. Az bir müddet sonra Mervân'a da darılıb azlederek tekrar Ebû Hureyre Mervân'a halef olmuşdur. Bu vâlîliği sırasında Ebû Hureyre bir kerre dağa gitmiş, topladığı odun demetini yüklenerek Medîne'ye getirmiş. Çarşıdan geçerken: Ahâlî açılın! Emîrin mevkibi geliyor! diye Emevî vâlîlerinin muhteşem hayâtı ile alay etmişdir (*Tezkiretu'l-Huffâz*). Kendisi zâten bizzât arkasında odun taşır, satar, yarısını sadaka eder, yarısı ile geçinirdi. Şimdi bu eski san'atını ve nazarında bununla vâlîlik hayâtı arasında hiç fark olmadığını halka göstermiş oluyordu. Belki de Muâviye tarafından vâlîlikden azline sebeb bu tutumu olmuşdur.

Ebû Hureyre'nin vefat târihi olarak 56, 57, 58 hicrî yılları olmak üzere üç rivâyet vardır.

Ebû Hureyre'nin annesine hidâtet ver!» diye duâ etdi. Ben hemen Allâh'ın peygamberinin bu duâsını anneme müjdelemek için çıkdım. Eve gelib de kapunun yanına yaklaştığım zaman kapunun kilitlenmiş olduğunu gördüm. İçerden annem benim ayak seslerimi işitmiş de bana : Yâ Ebâ Hureyre! Olduğun yerde dur! diye seslendi. Bu sırada ben içerden su çalkanması sesi işitdim. Nihâyet annem yıkandı, gömleğini geydi ve baş örtüsünü almadan kapuyu açtı. Sonra : Yâ Ebâ Hureyre! EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN ABDUHU VE RASÛLUH = Ben şehâdet ediyorum ki Allah'dan başka hiçbir hak ilâh yokdur. Ve yine şehâdet ediyorum ki Muhammed onun kulu ve Rasûlüdür dedi. Bunu işidir işitmez ben hemen Rasûlullah'a döndüm ve sevincimden onun yanına ağlıyarak vardım. Yâ Rasûlallah! Müjdelenib sevin ki Allah senin duânı kabûl etmiş de Ebû Hureyre'nin annesine hidâyet vermişdir dedim. Bunun üzerine Rasûlullah Allâh'a hamdu senâ edib hayır söyledi. Ben : Yâ Rasûlallah! Beni ve annemi bütün mu'min kullarına sevdirmesini, onları da bizlere sevdirmesini Allâh'a duâ ediver dedim. Rasûlullah — Ebû Hureyre'yi kasdederek — : «Yâ Allâh! Şu kulcağızını ve annesini mu'min kullarına sevdir. O mu'min kullarını da bunlara sevdir» diye duâ etdi. Artık beni işiden ve gören hiç bir mu'min halk olunmadı ki beni sevmiş olmasın.

١٥٩ — (٢٤٩٢) حدثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. جميعا عن سفيان. قال زهير: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن الأعرج. قال: سمعت أبا هريرة يقول: إنكم تزعمون أن أبا هريرة يكثر الحديث عن رسول الله ﷺ. والله الموعد. كنت رجلا مسكينا. أخدم رسول الله ﷺ على ملء بطني. وكان المهاجرون يشغلهم الصفق بالأسواق. وكانت الأنصار يشغلهم القيام على أموالهم. فقال رسول الله ﷺ «من يبسط ثوبه فلن ينسى شيئا سمعه مني» فبسطت ثوبي حتى قضى حديثه. ثم ضممته إلي. فما نسيت شيئا سمعته منه.

(...) حدثني عبد الله بن جعفر بن يحيى بن خالد. أخبرنا معن. أخبرنا مالك. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري، عن الأعرج، عن أبي هريرة، بهذا الحديث. غير أن مالكا انتهى حديثه عند انقضاء قول أبي هريرة. ولم يذكر في حديثه الرواية عن النبي ﷺ «من يبسط ثوبه» إلى آخره.

159 — (2492) .... : el-A'rac dedi ki : Ben Ebû Hureyre (R) den işitdim şöyle diyordu : Sizler, Ebû Hureyre, Rasûlullah (S) dan çok ha-

dis rivâyet ediyor diyorsunuz. Va'd ancak Allâh'adır (yani eğer ben yalan söylediysem, beni hisâba çekecek, bana kötü zanda bulunan kimseleri de hisâba çekecek ancak Allah'dır). Ben fakir bir kimse idim. Muhâcirler çarşılarda alışverişle meşgûl olurlarken, Ensâr da malları üzerinde durub meşgûl olurlarken, ben karnımın dolması karşılığında Rasûlullah'a hizmet ediyordum. Rasûlullah: «Kim elbisesini açıp yayarsa artık benden işitdiği hiçbir şeyi asla unutmayacakdır» buyurdu. Bunun üzerine ben Rasûlullah sözünü bitirinceye kadar hemen elbisemi yaydım. Sonra da onu kendime doğru toplayıb yumdum. İşte ondan sonra artık kendisinden işitmiş olduğum hiçbir şeyi unutmadım[113].

( ) .... : Buradaki iki tarik râvîleri de Zuhrî'den, o da A'rac'dan, o da Ebû Hureyre'den bu hadîsi rivâyet etdiler. Şukadar ki bunlardan Mâlik'in hadisi, Ebû Hureyre'nin sözünün bittiği yerde son bulmuşdur. O, hadîsinde Peygamber'den gelen «kim elbisesini yayarsa...» fıkrasını zikretmemişdir.

113. Diğer bir hadîsde Ebû Hureyre dedi ki: Bir kerre:

— Yâ Rasûlallah! Kıyâmet gününde senin şefâatin en ziyâde kime olacak? diye sordum. Rasûlullah:

— Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs bellemek için sende gördüğüm hırsa göre bu hadîsi senden evvel kimsenin bana soracağını zâten tahmîn etmiyordum. Kıyâmet gününde halk içinde şefâatıma en ziyâde mazhar olacak kimse kalbinden (yahut içinden) hâlis olarak LÂ İLÂHE İLLALLÂH... diyendir» buyurdu (*Buhârî, ilm, el-hırs ale'l-hadîs*).

Bu son cümlenin tamâmlayıcısı MUHAMMED RASÛLLAH'dır. Bu ikisi biribirinden ayrılmaz. Burada bu gerçek ma'lûm olduğu için bir kısmı ile yetinilmişdir.

Bu hadîsde Ebû Hureyre'nin hadîs ezberlemekdeki büyük aşkını Peygamber'in de şehâdet ettiği apaçıkdır. Buhârî'nin *et-Târîh*'deki rivâyetine göre Ebû Hureyre bir kerre on kişiden ziyâde büyük sahâbîlerin toplu oldukları bir meclisde bulunmuş da onların bilmedikleri ba'zı hadîsler rivâyet etmiş. Onlar biribirinden tahkik edib bu rivâyetlerin sahîhliğine kani olmuşlar. O meclisde bu hal bir kaç kerre tekrar edince ba'zı kimseler: Muhâcirler ile Ensâr Ebû Hureyre gibi hadîs rivâyet edemesinler, bu nasıl olur? demişler. Bunlara cevâben Ebû Hureyre metindeki hadîsin ikinci kısmını söylemiş oluyor. Ebû Hureyre en çok hadîs rivâyet eden sahâbî olmakla beraber bilgisi de, anlayışı da ondan kuvvetli olan sahâbîler de çokdur. Lâkin onlar hadîs rivâyetini kendilerine meslek edinmemişler — lâfızları aynen edâ edememek endîşesiyle — zarûret olmadıkca rivâyetden çekinmişlerdir.

Buhârî' ta'lîkan rivâyet ettiğine göre Ebû Hureyre, Hemmâm ibn Münebbih'e: Rasûlullah'ın sahâbîlerinden Peygamberin hadîslerini benim kadar toplıyan yokdur. Yalnız Abdullah ibn Amr ibn Âs müstesnâdır ki o yazardı, ben yazmam demişdir (*Buhârî, ilm, kitâbeti'l-ilm*). Bu güzel şehâdetle beraber Ebû Hureyre'den rivâyet edilen hadislerin toplamı 5370 küsûru bulduğu halde Abdullah ibn Amr'dan rivâyet edilenler 700'ü pek geçmiyor. Zabtı daha çok olduğu halde ondan rivâyet edilenlerin daha az olmasındaki sebeb, Abdullah'ın ehli kitâb kitâblarını ele geçirib okuması ve onlardan da rivâyet etmesidir ki Tâbiîlerden bir çoğu isrâiliyyât karışabilir korkusu ile ondan rivâyet etmek istememişdir.

Ebû Hureyre'den unutmanın kalkması Peygamber'in pek çok olan mu'cizelerinden biridir.

١٦٠ — (٢٤٩٣) وحدثني حرملة بن يحيى التجيبي. أخبرنا ابن وهب أخبرني يونس عن ابن شهاب؛ أن عروة بن الزبير حدثه؛ أن عائشة قالت: ألا يعجبك أبو هريرة! جاء فجلس إلى جنب حجرتي. يحدث عن النبي ﷺ. يسمعني ذلك. وكنت أسبح. فقام قبل أن أقضي سبحتي. ولو أدركته لرددت عليه: إن رسول الله ﷺ لم يكن يسرد الحديث كسردكم.

(٢٤٩٢) قال ابن شهاب: وقال ابن المسيب؛ إن أبا هريرة قال: يقولون: إن أبا هريرة قد أكثر. والله الموعد. ويقولون: ما بال المهاجرين والأنصار لا يتحدثون مثل أحاديثه؟ وسأخبركم عن ذلك: إن إخواني من الأنصار كان يشغلهم عمل أرضيهم. وإن إخواني من المهاجرين كان يشغلهم الصفق بالأسواق. وكنت ألزم رسول الله ﷺ على ملء بطني. فأشهد إذا غابوا. وأحفظ إذا نسوا. ولقد قال رسول الله ﷺ يوما «أيكم يبسط ثوبه فيأخذ من حديثي هذا، ثم يجمعه إلى صدره، فإنه لم ينس شيئا سمعه» فبسطت بردة علي. حتى فرغ من حديثه. ثم جمعتها إلى صدري. فما نسيت بعد ذلك اليوم شيئا حدثني به. ولولا آيتان أنزلهما الله في كتابه ما حدثت شيئا أبدا: إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى [٢/البقرة/١٥٩و١٦٠] إلى آخر الآيتين.

***

(...) وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان عن شعيب، عن الزهري. أخبرني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن؛ أن أبا هريرة قال: إنكم تقولون: إن أبا هريرة يكثر الحديث عن رسول الله ﷺ. بنحو حديثهم.

160 — (2493) .... : Âişe (R Zubeyr'in oğlu Urve'ye hitâben) şöyle demişdir : Ebû Hureyre sana hayret vermiyor mu? Geldi, hücremin yanıbaşına oturdu da Peygamber'den hadîs söylüyor ve bunu bana da işitdiriyordu. Ben de nâfile namaz kılıyordum. Nihâyet ben nâfile namazımı bitirmeden önce kalkıb gitdi. Eğer ona yetişseydim, muhakkak kendisini redd edecekdim. Çünkü Rasûlullah (S) hadîsi, sizin sür'atli sür'atli arka arkaya uladığınız gibi arka arkaya ulayıb eklemezdi.

(2492) İbn Şihâb dedi ki : İbn Müseyyeb şöyle dedi; Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Halk, Ebû Hureyre çok (hadîs rivâyet) etdi diyorlar. Va'd yeri ve zamânı ancak Allah'dır. Onlar : Muhâcirlerin ve Ensârın hâli nedir ki bunlar Ebû Hureyre'nin hadîsleri kadar hadîs rivâyet etmiyor-

lar? diyorlar. Ben size bunun sebebini haber vereceğim: Ensâr kardeşlerim, arâzîlerinde çalışmakla meşgûl oluyorlardı. Muhâcir kardeşlerim çarşılarda alış veriş ile meşgûl oluyorlardı. Ben ise karnımın dolması karşılığında Rasûlullah'dan hiç ayrılmazdım da onların hâzır bulunmadıkları zamanlarda hâzır bulunur ve onların unutdukları zamanlarda ben ezber ederdim. Bir gün Rasûlullah: «Hanginiz benim şu hadîsimden (büyük bir pay) almak için elbisesini yayar, sonra da onu göğsüne doğru toplarsa, artık o kimse işitdiği şeyi unutmayacakdır» buyurdu. Ben hemen Peygamber sözünü bitirinceye kadar kendi üzerime bir bürde yaydım. Sonra o bürdeyi göğsüme doğru topladım. İşte o günden sonra bana tahdîs ettiği hiçbir şeyi unutmadım. Halbuki Allah'ın kendi kitâbında indirmiş olduğu şu iki âyet olmayaydı ebeden hiçbir şey tahdîs etmezdim:

«İndirdiğimiz beyyineleri ve ayni hidâyet olan âyetleri insanlar için biz kitâbda beyân etdikden sonra ketmedenler muhakkak ki onlara Allah da lâ'net eder, lâ'net edici olanlar da lâ'net eder. Ancak bu fiillerinden tevbe edib de amellerini düzeltenler ve ketmetdiklerini sonradan beyân edenler başka. İşte ben bu gibilerin tevbelerini kabûl ederim. Zîra Tevvâb ve Rahîm benim» (el-Bakara: 159-160) [114].

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'nin: Sizler, Ebû Hureyre Rasûlullah'dan hadîsi çoğaltıyor diyorsunuz... dediğini yukarıdakilerin hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

(٣٦) باب من فضائل أهل بدر رضى الله عنهم ، وقصة حاطب بن أبى بلتعة

١٦١ — (٢٤٩٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ - وَاللَّفْظُ لِعَمْرٍو - (قَالَ إِسْحَقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا) سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ. أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي رَافِعٍ، وَهُوَ كَاتِبُ عَلِيٍّ. قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه وَهُوَ يَقُولُ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَا وَالزُّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ. فَقَالَ «ائْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ. فَإِنَّ بِهَا ظَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ. فَخُذُوهُ مِنْهَا» فَانْطَلَقْنَا تَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا. فَإِذَا نَحْنُ بِالْمَرْأَةِ. فَقُلْنَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ.

114. Ebû Hureyre'nin kasdettiği iki âyetden birinin bu âyet gurubu, ötekinin de yine bunun benzeri olan el-Bakara: 173 üncü âyeti olduğu ifâde edilmişdir. Diğer bir rivâyetde de yine bu ma'nâyı ifâde eden Âlu Imrân: 187 nci âyetinin kasdedildiği bildirilmişdir (*Hak Dîni*, I, 559; Çantay, *Meâli Kerîm*, I, 45).

Haddizâtında her iki sûredeki bu iki gurub âyet ayni ta'lîmâtı yani hakîkatların gizlenmemesi esâsını en kuvvetli bir ifâde ile dile getirmekdedirler. Binâenaleyh bu âyet gurublarının hangisi kasdedilmiş olursa olsun netice değişmemekde ve bir çelişme meydana gelmemekdedir.

فَقَالَتْ : مَا مَعِي كِتَابٌ . فَقُلْنَا : لَتُخْرِجِنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ . فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا . فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَإِذَا فِيهِ : مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ ، يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَا حَاطِبُ ! مَا هَٰذَا ؟ » قَالَ : لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي كُنْتُ امْرَأً مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ (قَالَ سُفْيَانُ : كَانَ حَلِيفًا لَهُمْ . وَلَمْ يَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهَا) وَكَانَ مِمَّنْ كَانَ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ يَحْمُونَ بِهَا أَهْلِيهِمْ . فَأَحْبَبْتُ ، إِذْ فَاتَنِي ذَٰلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ ، أَنْ أَتَّخِذَ فِيهِمْ يَدًا يَحْمُونَ بِهَا قَرَابَتِي . وَلَمْ أَفْعَلْهُ كُفْرًا وَلَا ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي . وَلَا رِضًا بِالْكُفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « صَدَقَ » فَقَالَ عُمَرُ : دَعْنِي . يَا رَسُولَ اللهِ ! أَضْرِبْ عُنُقَ هَٰذَا الْمُنَافِقِ . فَقَالَ « إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا . وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ : اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ . فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ » . فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ [٦٠/الممتحنة/١] . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي بَكْرٍ وَزُهَيْرٍ ذِكْرُ الْآيَةِ . وَجَعَلَهَا إِسْحَاقُ ، فِي رِوَايَتِهِ ، مِنْ تِلَاوَةِ سُفْيَانَ .

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ . ح وَحَدَّثَنَا رِفَاعَةُ بْنُ الْهَيْثَمِ الْوَاسِطِيُّ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللهِ) . كُلُّهُمْ عَنْ حُصَيْنٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عَلِيٍّ . قَالَ : بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبَا مَرْثَدٍ الْغَنَوِيَّ وَالزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ . وَكُلُّنَا فَارِسٌ . فَقَالَ « انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ . فَإِنَّ بِهَا امْرَأَةً مِنَ الْمُشْرِكِينَ مَعَهَا كِتَابٌ مِنْ حَاطِبٍ إِلَى الْمُشْرِكِينَ » فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ عَلِيٍّ .

(36) BEDR EHLİNİN FAZİLETLERİ İLE HÂTIB İBN EBİ BELTEA'NIN KISSASI BÂBI[115]

115. Hâtıb ibn Ebî Beltea (R) Muhâcirlerden ve Bedr harbi gâzilerindendir. Hâtıb muhim işlerde bulunmuşdur. Bunlardan birisi ve en mühimmi Hudeybiyye dönüşünde hicretin 6 ncı yılında Peygamber tarafından bir mektûbla Mısır ve İskenderiyye meliki Mukavkıs'a elçi olarak gönderilmesidir. Bu seferinde Hâtıb, Mukavkıs'ın yanında beş gün kalmış ve bir takım hediyyelerle dönüb gelmişdir. Mukavkıs, Hâtıb'la Peygamber'e, *Düldül* adında beyaz bir katır, *Gufeyr* adında bir merkeb, elbise ve sâire ile Peygamber'imizin oğlu İbrahim'in anası olan Mâriye'yi ve onun kızkardeşi Sirîn'i göndermişdi. Rasûlullah Sirîn'i Hassân ibn Sâbit'e hediyye etmişdir.

161 — (2494) .... : Ali'nin kâtibi bulunan Ubeydullah ibn Râfi' haber verib dedi ki : Ben Ali'den işitdim — Allah ondan râzıy olsun — o şöyle diyordu : Rasûlullah (S) benimle Zubeyr'i ve Mikdâd'ı gönderdi ve : Hemen Hâh bustânına [116] kadar gidin. Orada mahfe içinde yolcu bir kadın var. Yanında da bir mektûb vardır. Çabuk o mektûbu o kadından alıb getirin» buyurdu. Biz hemen çıkdık, atlarımızı koşturarak o bahçeye vardık. Hakîkaten orada mahfe içinde bir kadınla karşılaşdık. Kadına :

— O mektûbu çıkar dedik. Kadın :

— Benim yanımda hiçbir mektûb yokdur diye inkâr etdi. Biz kadına:

— Çâresiz! Yâ mektûbu çıkarırsın, yahut da elbiseni soyunursun dedik. Bunun üzerine kadın mektûbu başı üzerine devşirilerek bükülüb

Mukavkıs Cüreyc ibn Mînâ gerçi musliman olmamış ise de Peygamber'in sefîri Hâtıb'a çok hürmet etmişdir. Hâtıb da hakîmâne mütâlaaları ile bu hürmete liyâkat göstermişdir.

Hâtıb ibn Ebî Beltea, Ebû Bekr'in halifeliği zamanında da Mısır'a gönderilmiş ve Mısır'lılarla sulh akdetmişdir. Bu sulh, Amr ibn Âs'ın Mısır'ı hicretin 20 nci yılında fethi zamanına kadar yürürlükde kalmışdır. Hâtıb tâcir idi. Vefâtında dört bin dinâr servet bırakdı. Hicretin 30 uncu yılında vefât etmiş ve namazı Hz. Usmân tarafından kıldırılmışdır.

116. *Hâh* bustânı, Mekke ile Medîne arasında Medîne'ye on iki mil mesâfede bir yerdir.

Rasûlullah Mekke fethine hazırlık yaptığı sıra halk arasında Hayber (yahut Huneyn) diye şâyia yapılmış, sahâbîlerden bazı kimselere ise maksadı Mekke olduğu gizlice söylenmişdi. Hâtıb ibn Ebî Beltea da bunlardan idi.

Abdulmuttalib oğullarından birinin âzâdlısı Sâre adında bir kadın Mekke'den Medîne'ye Rasûlullah'a gelmişdi. Rasûlullah ona :

— Musliman olarak mı geldin? dedi. Kadın :

— Hayır dedi.

— Muhâcir olarak mı geldin? buyurdu.

— Hayır dedi.

— O halde ne sebeble geldin? buyurdu. Kadın :

— Ehil, efendiler, aşiret sizsiniz. Efendiler gitdiler. Ben de şiddetli ihtiyâca düşdüm dedi. Bunun üzerine Rasûlullah bu kadına yardımda bulunmak üzere Abdulmuttalib oğullarını teşvik etdi. Geydirdiler, kuşatdılar, erzâk tedârük etdiler, yüklediler. Hâtıb ibn Ebî Beltea da bu kadına varıb on dinâr vermiş. Bir bürde geydirmiş ve Mekke ahâlîsine hitâben onunla gizli bir mektûb göndermişdi. Kadın yola çıkdıktan sonra Cibrîl gelib bunu Peygamber'e haber verdi.

Hâtıb'ın annesi ile oğulları ve kardeşleri Mekke'de kalmış, mektûb sebebiyle himâye etmek istedikleri de onlar olmuşdu. Aynî'nin bildirdiğine göre mektûb şu meâlde idi :

«Amma ba'du. Ey Kureyş cemâatı! Rasûlullah size karşı gece gibi bir ordu ile yöneldi, seyl gibi varıyor. Allâh'a yemîn ederim ki yalnız başına da varsa her halde Allah onu size gâlib kılacakdır. Çünkü ona olan va'dini muhakkak yerine getirecekdir. Vaktıyle başınızın çâresine bakın! *Vesselâm!*»

Görülüyor ki mektûbun içinde esas itibarıyle yanlış ve iymâna aykırı bir şey yok. Bil'akis kuvvetli ve dosdoğru bir iymân delîli vardır. Ancak bunun büyük bir mahzûru vardı ki o gizli tutulması gereken sırrı, bir harb hedefini düşman tarafına gizlice duyuruyordu. Bunu gizlice getiren kadın da Peygamber'den gördüğü iyiliklere rağmen bir câsûsluk yapıyordu. Fakat bu sebeble Rasûlullah'ın açık bir mu'cizesi göründü. Kadın peygamberin dediği yerde yakalandı. Mektûb okundu. Gönderen Hâtıb muhâkeme edildi. Maksadını dosdoğru söylediği ve Bedr ehlinden olub mağfiretle müjdelenmiş olduğu için afvolundu.

örülmüş saç bağları arasından çıkardı. Biz de mektûbu alıb Rasûlullah'a getirdik. Bu mektûbda : «Hâtıb ibn Ebî Beltea'dan, Mekke ahâlîsinin müşrik insanlarına!» diyor, onlara Rasûlullah'ın bazı emrini haber veriyordu. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Yâ Hâtıb! Bu nedir? diye sordu. Hâtıb :

— Yâ Rasûlallah! Bana karşı acele etme. Ben Kureyş içinde alâkası olan bir kimseyim. (Râvî Sufyân : Hâtıb, Kureyş'in yemînli bir ferdi idi, fakat Kureyş'den değil idi dedi). Maiyyetinde bulunan Muhâcirlerin Mekke'lilere akribâlıkları vardır. Mekke'deki âilelerini ve mallarını o sebeble himâye ederler. Benim ise Mekke'lilere neseb cihetinden münâsebetim olmadığı için, yakınlarımı himâye etmelerine bir vesîle olmak üzere onlara bir cemîle yapmak istedim. Yoksa ben bunu ne bir küfr, ne dînimden dönmek, ne de İslâm'dan sonra kâfirliğe rızâ için yapmadım dedi. Peygamber de :

— Dosdoğru söyledi buyurdu. Umer :

— Yâ Rasûlallah! Beni bırak da şu munâfıkın boynunu vurayım! dedi. Rasûlullah da :

— Hâtıb, Bedr gazâsında hâzır bulundu. Ne bilirsin, Allah'ın Bedr ehli hakkında bir bildiği var ki onlara : Dilediğinizi yapın, ben sizi mağfiret etdim buyurdu. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şunu indirdi :

«Ey iymân edenler, düşmanımı ve düşmanınızı dostlar yerine tutmayın! Siz onlara sevgi bırakıyorsunuz, onlar ise Hakdan size gelene küfr etdiler. Rabbınız olan Allâh'a iymân ediyorsunuz diye sizi ve peygamber'i çıkarıyorlardı. Eğer sizler benîm yolumda ve rızâm uğrunda cihâd için çıktınızsa... Onlara hâlâ mahabbet mi gizliyeceksiniz? Halbuki ben sizin gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı da çok iyi bilenim. Ve içinizden her kim onu yaparsa artık düz yolun ortasında şaşırmış olur» (el-Mumtahine : 1).

Râvîlerden Ebû Bekr ile Zuheyr'in hadîsinde âyetin zikri yokdur. Râvî Ishâk, bu âyeti kendi rivâyetinde Sufyân ibn Uyeyne'nin tilâvetinden kılmışdır.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Husayn'dan, o da Sa'd ibn Ubeyde'den, o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den olmak üzere Ali'nin : Rasûlullah beni Ebû Mersed el-Ğaneviyyi ve Zubeyr ibn Avvâm'ı hepimiz de suvârî olduğumuz halde gönderdi ve «Hemen gidin, tâ Hâh bahçesine kadar varın. Orada muşriklerden bir kadın var. Onun yanında Hâtıb'dan muşriklere bir mektûb» buyurdu dediğini rivâyet etmişlerdir. Bu râvî de Ubeydullah ibn Ebî Râfi'in Ali'den rivâyet ettiği (161 rakamlı) hadîsi tarzında zikretmişdir.

١٦٢ – (٢١٩٥) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن أبي الزبير، عن جابر؛ أن عبدا لحاطب جاء رسول الله ﷺ يشكو حاطبا. فقال: يا رسول الله! ليدخلن حاطب النار. فقال رسول الله ﷺ «كذبت لا يدخلها. فإنه شهد بدرا والحديبية».

162 — (2195) .... : Bize Leys, Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir'den şöyle haber verdi : Hâtıb'ın bir kölesi Rasûlullah'a geldi de Hâtıb'dan şikâyet ederek :

— Yâ Rasûlallah! Hâtıb muhakkak ateşe girecekdir dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) :

— Sen yalan söyledin. O, ateşe girmez. Çünkü o Bedr'de ve Hudeybiyye'de hâzır bulunmuşdur buyurdu.

(٣٧) باب من فضائل أصحاب الشجرة، أهل بيعة الرضوان، رضي الله عنهم

١٦٣ – (٢٤٩٦) حدثني هارون بن عبد الله. حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: أخبرتني أم مبشر؛ أنها سمعت النبي ﷺ يقول، عند حفصة «لا يدخل النار، إن شاء الله، من أصحاب الشجرة، أحد. الذين بايعوا تحتها» قالت: بلى. يا رسول الله! فانتهرها. فقالت حفصة: وإن منكم إلا واردها [١٩/مريم/٧١]. فقال النبي ﷺ «قد قال الله عز وجل: ثم ننجي الذين اتقوا ونذر الظالمين فيها جثيا» [١٩/مريم/٧٢].

(37) ASHÂBU'Ş-ŞECERE'NİN YANİ BEY'ATU'R-RIDVÂN EHLİNİN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [117]

117. Rasûlullah altıncı hicret yılında umre yapmak maksadıyle Medîne'den yola çıkdı. Maiyyeti ile Hudeybiyye mevkiine indiğinde Kureyş'in muhâlif bir vaziyet aldığını görünce bu seferden maksad umre yani Allâh'ın Kâ'besini ziyâret olub harb için gelmediklerini Kureyş'e anlatmak luzûmunu hissetdi. Bunu Kureyş'e bildirmek üzere Huzâî'lerden Hıraş ibn Umeyye'yi, *Sa'leb* adındaki devesine bindirerek Mekke'ye gönderdi. Hırâş varıb bunu anlatınca hucûm edib deveyi öldürdüler. Kendisini de öldürmek istedilerse de *Ehâbiş*'den bir cemâat araya girib tecâvuzu men' etdiler ve kendisini salıverdiler. Hırâş gelib durumu Peygambere haber verdi.

Peygamber Hz. Umer'i bu iş için göndermek istedi. Fakat Hz. Usmân'ın gönderilmesinin daha isâbetli olacağı beyân edilince, Usmân'ı gelişlerinin harb için değil, umre için olduğunu Kureyş'e anlatması vazîfesiyle gönderdi. Usmân Mekke'ye gitdi. Kendisini Mekke'de, yahut Mekke yolunda Ebân ibn Saîd ibn Âs karşıladı. Devesinden indi, Usmân'ı bindirdi ve onu himâyesine aldı. Usmân böylelikle Kureyş'e vardı, me'mûr olduğu haberi teblîğ etdi. Kureyş: Sen istersen Beyt'i tavâf et, lâkin hepinizin üzerimize gelib Mekke'ye girmeniz olmaz. Ona yol yok dediler. Usmân: Peygamber tavâf etmedikçe ben tavâf etmem dedi. Bunun üzerine onu alıkoydular, göz hapsinde tutdular. Beriden ise Rasûlullah'a, muslimanlara «Usmân öldürülmüş» diye bir haber

163 — (2496) Bana Hârûn ibn Abdillah tahdîs etti. Bize Haccâc ibn Muhammed tahdîs edib dedi ki: İbn Cureyc şöyle dedi: ,Bana Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki o, Câbir ibn Abdillâh (R) dan şöyle derken işitmişdir: Bana Ummu Mubeşşir haber verdi. Kendisi Peygamber (S) den işitmişdir ki Peygamber Hafsa'nın yanında: «İnşâallah o ağaç altında bey'at etmiş olan ASHÂBU'Ş-ŞECERE'den hiçbir kimse ateşe girmez» buyuruyordu. Hafsa: Evet yâ Rasûlallah dedi. Peygamber onu azarladı. Bunun üzerine Hafsa: **«Sizden hiçbiriniz müstesnâ olmamak üzere ille oraya (cehenneme) uğrayacakdır. Bu, Rabbının uhdesine vâcib kıldığı bir muhkem kaziyye olmuşdur»** (Meryem: 71) âyetini söyledi. Peygam-

---

erişdi. Bunun üzerine Peygamber: Artık bu kavm ile vuruşmadıkca buradan ayrılmayız» buyurdu. Peygamber'in münâdîsi: Haberiniz olsun ki Rasûlullah'a Rûh'ul-Kuds indi de ona bey'at emretdi. Hemen çıkın Allah adına Peygamber'e bey'at edin! diye nidâ etdi. Muslimanlar derhal fırladılar ve Rasûlullah'a bey'at eylediler. Bu bey'at bir ağacın altında yapılmışdı ki bir *semure* ağacı idi. Rasûlullah ağacın altında oturmuşdu. Dallarından bir dal sırtının üzerine geliyordu. Abdullah ibn Muğaffel: Ben başucunda dikiliyordum ve elimde ağaçdan bir dal vardı koruyordum, dalı sırtından kaldırdım demişdir. Sahâbîler Rasûlullah'ın önünde ölmek ve kaçmamak üzere kendisine bey'at etdiler. Câbir ibn Abdillah: Biz Rasûlullah'a kaçmamak üzere bey'at etdik, ölüme bay'at etmedik demişdir. İlk bey'at eden *Ebû Sinân Esedî* olmuşdur ki bu zât Ukkâşe ibn Muhsân'ın kardeşi Vehb ibn Muhsân'dır. Bu zât Peygamber'e: Elini uzat sana bey'at edeyim dedi. Peygamber: «Ne üzerine bey'at edeceksin?» buyurdu. O da: Rasûlullah'ın gönlünde ne murâdı varsa onun üzerine bey'at ediyorum deyib bey'at etmişdir. Ebû Sinân bu bey'atı böyle güzel bir tarzda icrâ ettiğinden diğer sahâbiler de: Biz de Ebû Sinân'ın bey'atı vechile bey'at ediyoruz diye bey'at etmişlerdir.

Rasûlullah sağ elini o bir eline vurub: «Yâ Allâh! Bu da Usmân'ın bey'atıdır. Çünkü o senin ve Rasûlunun işindedir» diyerek onun adına da bey'at etmişdir. Bu bey'atı yapan mu'minlerin adedi en sahîh rivâyete göre 1400 dür. 1500 kadar ve daha ziyâde rivâyetleri de vardır. Bu sayı farkını, birinde küçükler ve tâbi'ler sayılmamış, diğerlerinde hepsi sayılmışdır diye te'lîf etmişlerdir. Orada mevcûd olanlardan hiç bey'at etmeyen kalmamış, yalnız Cedd ibn Kays adında bir münâfık devesinin karnının altında gizlenmiş kalmış idi.

Peygamber'in yüksek irâdesinin bu kâhir tecellisi Kureyş arasında duyulunca muslimanların bey'atı Kureyş'e dehşet verdi. Usmân ile beraber muslimanlardan bir cemâatı da salıverdiler. Müteâkiben Rasûlullah'a sulh elçisi olarak Suheyl ibn Amr'ı gönderdiler. Usmân da sâlimen geldi. Uzun muzâkerelerden sonra Hudeybiye sulhu imza edild.i

İşte İslâm târihinde *Bey'atu'r-Rıdvân* nâmıyle meşhûr olan bey'at budur. Bu bey'atdan Allah râzıy oldu ve Allah'ın rızâsını dile getiren bu şanlı bey'at Kur'ân'da şöyle tescîl edildi:

«Andolsun ki Allah mu'minlerden — seninle o ağacın altında bey'at ederlerken — râzıy olmuşdur da kalblerindekini bilerek üzerlerine ma'nevî kuvvet indirmiş ve onları yakın bir feth ile alacakları bir çok ganîmetlerle mükâfatlandırmışdır. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir» (el-Feth: 18-19).

Hudeybiyye Medîne'ye dokuz konak, Mekke'ye de bir günlük mesâfede bir yer ismidir. Rasûlullah'a sahâbîlerin altında bey'at ettikleri târihi ağaç *Semure* denilen sakız ağacı veya mugaylan ağacı idi. Nâfi'den rivâyet edildiği üzere altında bey'at yapılan o semure ağacına bilâhare insanlar gidib yanında namaz kılar olmuşlardı. Umer bunu işidince o ağacın kesilmesini emrediverrnişdi. Böylece henüz câhiliye âdetlerini unutmayanların fitneye tutulub Allah'dan gayrısına ibâdet etmelerini önlemişdi.

ber de : Azîz ve Celîl olan Allah : «Sonra takvâya erenleri kurtarırız, zâlimleri ise orada diz üstü düşmüş bir halde bırakırız» (Meryem : 72) buyurmuşdur dedi.

(٣٨) باب من فضائل أبي موسى وأبي عامر الأشعريين، رضي الله عنهما

١٦٤ — (٢٤٩٧) حدثنا أبو عامر الأشعري وأبو كريب: جميعا عن أبي أسامة. قال أبو عامر: حدثنا أبو أسامة. حدثنا بريد عن جده أبي بردة، عن أبي موسى. قال: كنت عند النبي ﷺ. وهو نازل بالجعرانة بين مكة والمدينة. ومعه بلال. فأتى رسول الله ﷺ رجل أعرابي. فقال: ألا تنجز لي، يا محمد! ما وعدتني؟ فقال له رسول الله ﷺ «أبشر». فقال له الأعرابي: أكثرت علي من «أبشر». فأقبل رسول الله ﷺ على أبي موسى وبلال، كهيئة الغضبان. فقال «إن هذا قد رد البشرى. فاقبلا أنتما» فقالا: قبلنا. يا رسول الله! ثم دعا رسول الله ﷺ بقدح فيه ماء. فغسل يديه ووجهه فيه. ومج فيه. ثم قال «اشربا منه، وأفرغا على وجوهكما ونحوركما. وأبشرا» فأخذا القدح. ففعلا ما أمرهما به رسول الله ﷺ. فنادتهما أم سلمة من وراء الستر: أفضلا لأمكما مما في إنائكما. فأفضلا لها منه طائفة.

(38) EBU MÛSÂ EŞ'ARÎ İLE EBU ÂMİR EŞ'ARÎ'NİN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [118]

164 — (2497) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Peygamber (S Tâif seferinden dönüşünde) Mekke ile Medîne arasındaki Ci'râne mevkiine inerken ben onun maiyyetinde bulunuyordum. Yanında Bilâl da vardı. Bu sırada Rasûlullah'a bir a'râbî geldi ve :

— Yâ Muhammed! Bana yaptığın va'di hâlâ yerine getirmiyecek misin? dedi. Rasûlullah ona :

— (Sabr edersen) müjdelenib sevin! buyurdu. Bedevî Arab da Rasûlullah'a :

— Bana karşı bu «müjdelen» sözünü çok söyledin dedi [119]. Bunun

118. Bunu ta'kîb eden 39 ve 41 inci bâblar bu zâtların mensûb oldukları Eş'arîler hakkında geniş bilgiler ihtivâ ettiği için bunların ayrıca hal tercemelerini yazmaya ihtiyâc görülmedi.

119. Rasûlullah Tâif'e gitmezden önce Huneyn gazâsı ganîmeti mallarını Ci'râne'ye toplatdırmış ve Tâif'den dönüşde taksîm edeceğini umûma i'lân etmişdi. Bedevî'nin kendisine verildiğini söylediği va'd, bu umûmî va'd olacakdır. Bu ihtimâlle beraber Rasûlullah o Bedevîye husûsî bir sûretde va'd etmiş de olabilir.

üzerine Rasûlullah asabîleşen bir kimse hey'etinde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e dönerek :

— Muhakkak ki bu bedevî (verdiğim) müjdeyi reddetmişdir. Binâenaleyh sizler kabûl ediniz buyurdu. O ikisi derhal :

— Kabûl ettik yâ Rasûlallah! dediler. Sonra Rasûlullah içi su dolu bir kab istedi, bu kab içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. Ağzındaki bir mikdâr suyu da onun içine püskürdü. Sonra Ebû Mûsâ ile Bilâl'e :

— Bu sudan içiniz ve yüzlerinize, göğüslerinize sürünüz, ikiniz de müjdelenib sevininiz buyurdu. Ebû Mûsâ ile Bilâl de su kabını aldılar ve Rasûlullah'ın kendilerine emrettiği şeyi yapdılar. Rasûlullah'ın kadını Ummu Seleme perde arkasından :

— Kabınızın içinde bulunan o sudan (ben) annenize de ikrâm ediniz! diye nidâ etdi. Bunun üzerine onlar, o sudan bir mikdâr da Ummu Seleme'ye ikrâm etdiler.

١٦٥ — (٢٤٩٨) حدثنا عبد الله بن براد، أبو عامر الأشعري وأبو كريب، محمد بن العلاء (واللفظ لأبي عامر) قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبيه. قال: لما فرغ النبي ﷺ من حنين، بعث أبا عامر على جيش إلى أوطاس. فلقي دريد بن الصمة. فقتل دريد وهزم الله أصحابه. فقال أبو موسى: وبعثني مع أبي عامر. قال فرمي أبو عامر في ركبته. رماه رجل من بني جشم بسهم. فأثبته في ركبته. فانتهيت إليه فقلت: يا عم! من رماك؟ فأشار أبو عامر إلى أبي موسى. فقال: إن ذاك قاتلي. تراه ذلك الذي رماني. قال أبو موسى: فقصدت له فاعتمدته فلحقته. فلما رآني ولى عني ذاهبا. فاتبعته وجعلت أقول له: ألا تستحيي؟ ألست عربيا؟ ألا تثبت؟ فكف. فالتقيت أنا وهو. فاختلفنا أنا وهو ضربتين. فضربته بالسيف فقتلته. ثم رجعت إلى أبي عامر فقلت: إن الله قد قتل صاحبك. قال: فانزع هذا السهم. فنزعته فنزا منه الماء. فقال: يا ابن أخي! انطلق إلى رسول الله ﷺ فأقرئه مني السلام. وقل له: يقول لك أبو عامر: استغفر لي. قال: واستعملني أبو عامر على الناس. ومكث يسيرا ثم إنه مات. فلما رجعت إلى النبي ﷺ دخلت عليه، وهو في بيت على سرير مرمل، وعليه فراش، وقد أثر رمال السرير بظهر رسول الله ﷺ وجنبيه. فأخبرته بخبرنا وخبر أبي عامر. وقلت له: قال: قل له: يستغفر لي. فدعا رسول الله ﷺ بماء. فتوضأ منه. ثم رفع يديه. ثم قال «اللهم! اغفر لعبيد، أبي عامر» حتى رأيت بياض إبطيه. ثم قال «اللهم! اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك، أو من الناس» فقلت:

وَلِي . يَا رَسُولَ اللهِ ! فَاسْتَغْفِرْ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اللَّهُمَّ ! اغْفِرْ لِعَبْدِاللهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ . وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
مُدْخَلًا كَرِيمًا » .

قَالَ أَبُو بُرْدَةَ : إِحْدَاهُمَا لِأَبِي عَامِرٍ . وَالْأُخْرَى لِأَبِي مُوسَى .

165 — (2498) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Peygamber (S) Huneyn gazâsından fâriğ oldukdan sonra, (amucam) Ebû Âmir'i bir fırka asker üzerine kumandan yaparak Evtas'a gönderdi. Ebû Âmir, (bir kaç bin kişi ile buraya kaçıb gelen düşman kumandanlarından) Dureyd ibn Sımme ile karşılaşdı. Vukû' bulan muhârebede Dureyd öldürüldü [120]. Askerlerini de Allah hezimete uğratdı. Ebû Mûsâ rivâyetine devâm ederek dedi ki : Rasûlullah beni (amucam) Ebû Âmir ile beraber göndermişdi. Bu muhârebe sırasında Ebû Âmir dizinden vuruldu. Cu'şem oğullarından bir adam, Ebû Âmir'e bir ok atmış ve oku Ebû Âmir'in diz kapağına yerleşdirmişdi. Ben hemen Ebû Âmir'in yamna koşdum ve : Ey amuca! Sana kim ok atdı? diye sordum. Ebû Âmir, ben Ebû Mûsâ'ya : Muhakkak ki benim kaatilim, bana ok atmış olan kişi görmekde olduğun şu kimsedir ,diye işâret edib gösterdi. Ben hemen kaatile doğru yönelib koşdum ve ona yetişdim. Kaatil beni görünce dönüb kaçmağa başladı. Ben onun peşine düşdüm. Ben hem koşmağa, hem de : Sen (kaçmakdan) Utanmaz mısın? Sen Arab değil misin? Niçin yerinde sâbit durmuyorsun? diye haykırmaya başladım. Adam kaçmakdan vazgeçdi. Biribirimizle karşı karşıya geldik. Her ikimiz de kılıçlarımızla vuruşmaya başladık. Nihâyet ona kılıcımla bir darbe indirib öldürdüm. Sonra Ebû Âmir'in yanına döndüm ve : Allah senin düşmanım öldürdü dedim. Amucam bana : Şu oku dizimden çek, çıkar dedi. Ben de hemen o oku çıkardım. Fakat okun yerinden pek çok su boşandı. (Amucam hayâtından ümidini kesdi). Bana : Ey kardeşim oğlu! Rasûlullah'a git ve ona benden Selâm söyle de ona : Ebû Âmir sana «benim için Allah'dan mağfiret isteyiver» diyor de! Ebû Âmir beni, kendi yerine mücâhidler üzerine kumandan yapdı diye de söyle dedi. Ve az bir zaman yaşadıkdan sonra vefât etdi. Ben (Evtas seferinden) peygamberin yanına dönüb geldiğimde, huzûruna girdim. Rasûlullah bir ev içinde, hurma dallarından örülmüş ve üzerine ince bir şilte serilmiş olan bir taht üzerinde yatıyordu. Hurma dalı örgüleri Rasûlullah'ın vucûdunun arkasına ve iki yanına iz etmiş halde idi. Ben kendisine zafer haberimizi, Ebû Âmir'in şehâdetini ve : Rasûlullah benim için Allah'dan mağfiret istesin! diye vasiyyet ettiğini arz ettim. Bunun üzerine Rasûlullah abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra elle-

120. Ba'zı müellifler Dureyd'i, Zubeyr ibn Avvâm'ın, ba'zıları da Rabia ibn Rafî'in öldürdüğünü bildiriyorlar.

rini kaldırdı, sonra: «Yâ Allâh! Kulcağızın Ebû Âmir'e mağfiret eyle!» diye duâ etdi. Dua ederken ellerini o kadar kaldırdı ki ben, iki koltuğunun beyazlığını gördüm. Sonra Rasûlullah: «Yâ Allâh! Kıyâmet gününde Ebû Âmir kulunu şu yaratdığın halkdan yahut insanlardan çoğunun üstünde yüksek bir makamda kıl!» niyâzında bulundu. Bunun üzerine ben: Yâ Rasûlallah! Benim için de mağfiret dile! diye recâ etdim. Peygamber benim için de: «Yâ Allâh! Abdullah ibn Kays'ın günâhını mağfiret eyle ve onu kıyâmet gününde kerîm bir makama girdir!» diye duâ etti.

Ebû Mûsâ'nın oğlu Ebû Burde: Bu duâlardan birisi Ebû Âmir için, diğeri de (babam) Ebû Mûsâ içindir dedi[121].

(٣٩) باب من فضائل الأشعريين، رضي الله عنهم

١٦٦ — (٢٤٩٩) حدثنا أبو كريب، محمد بن العلاء. حدثنا أبو أسامة. حدثنا بريد عن أبي بردة، عن أبي موسى، قال: قال رسول الله ﷺ «إني لأعرف أصوات رفقة الأشعريين بالقرآن، حين يدخلون بالليل، وأعرف منازلهم من أصواتهم، بالقرآن بالليل. وإن كنت لم أر منازلهم حين نزلوا بالنهار. ومنهم حكيم إذا لقي الخيل - أو قال العدو - قال لهم: إن أصحابي يأمرونكم أن تنظروهم».

(39) EŞ'ARÎLERİN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[122]

166 — (2499) .... : Ebû Mûsâ (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Ben Eş'arî cemâatının gece vaktı evlerine girdikleri zaman

121. Abdullah ibn Kays, Ebû Mûsâ Eş'arî'nin ismi ve künyesidir.

Bu muhârebede muslimanların eline pek çok esir düşmüşdü. Bunların arasında Peygamber'in süt ablası *Şeymâ* kadın da bulunuyordu. Şeymâ peygamber'in süt annesi *Halîme*'nin kızı ve Peygamber'in süt hemşiresidir. Peygamber'den yaşca büyük olan, Peygamber'i küçüklüğünde kucağında gezdirib ninnileri ile uyutan Şeymâ, târihin garîb bir cilvesi olarak şimdi Benû Sa'd esirleri arasında bulunuyordu. Esirleri sevk edenler ana-baba günü olan o hengâmda Şeymâ'ya da hurmetsizlik etmişlerdi. Bundan müteessir olan Şeymâ muhâfızlara karşı: «تعلموا والله أني لأخت صاحبكم من الرضاعة» = (Muhâfızlar!) İyi biliniz ki vallâhi ben sizin efendinizin süt kardeşiyim» demiş ve bunu işitenler derhal Şeymâ'yı Peygamberin huzûruna götürmüşlerdi. Peygamber tahkik edib süt kardeşini tanıyınca hemen abasını yayıb üstüne oturtmuş, kendisi ile konuşmuşdu. Sonra: Arzu edersen yanımda kal, nazarımda sana ikrâm ve ihtirâma lâyıksın. Kavminin ve âilenin yanına gitmek istersen oraya da gidebilirsin buyurmuş. Şeymâ âilesi yanına gitmek isteyince Peygamber ona bir çok hediyeler vererek göndermişdi (İbn Hişâm, es-Sîra).

122. Eş'arîler, Yemen'de büyük bir kabîledir. Bu kabîlenin şu'be şu'be çoğaldığı büyük babası *Eş'ar*, Sebe' neslinden Nebt ibn Eded adındaki kimsedir. Gövdesi kıllı olduğu için çok kıllı demek olan Eş'arî lâkabını almışdır. Ebû Muse'l-Eş'arî bu kabîleye mensûbdur. Ebû Mûsâ Hayber'in fethi esnasında Rasûlullah ile buluşmuşdur. Eş'arîler,

okudukları Kur'ân seslerini pek iyi tanırım. (Seferde) ben Eş'arîlerin indikleri konak yerlerini gündüzleyin görmemiş olsam bile onların konak yerlerini yine gece vakti (geçerken) Kur'ân seslerinden anlarım. Eş'arîlerden (düşmanı sözleri ile iknâ eden) hakîm kimse de vardır ki o, bir süvârî veya bir düşman müfrezesine kavuştuğu zaman onlara : Arkadaşlarım size burada kendilerini beklemenizi emrederleri der».

١٦٧ — (٢٥٠٠) حدثنا أبو عامر الأشعري وأبو كريب . جميعا عن أبي أسامة . قال أبو عامر : حدثنا أبو أسامة . حدثني بريد بن عبد الله بن أبي بردة عن جده ، أبي بردة ، عن أبي موسى . قال : قال رسول الله ﷺ « إن الأشعريين ، إذا أرملوا في الغزو ، أو قل طعام عيالهم بالمدينة ، جمعوا ما كان عندهم في ثوب واحد ، ثم اقتسموه بينهم في إناء واحد ، بالسوية . فهم مني وأنا منهم » .

167 — (2500) Ebû Mûsâ (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hakîkaten Eş'arîler, gazâda azıklarını bitirirken yahut Medîne'de âilelerinin taâmı azaldığında hemen yanlarındaki erzâkı bir sevb içine toplayıb, sonra bir kab içinde (ölçerek) aralarında musâvî sûrette taksîm etmiş kimselerdir. Binâenaleyh Eş'arîler bendendir, ben de Eş'arîlerdenim» [123].

Rasûlullah'ın bi'set senelerini Yemen'de iken haber almışlar. İçlerinden Ebu Muse'l-Eş'arî, kendisinden daha yaşlı olan kardeşleri Ebû Burde ile Ebû Rumh ve kabîlesinden 52, 53 kimse ile birlikde Medine'ye hicrete karar vermişler. Bir gemiye binib yola çıkmışlar. Fırtınalar gemiyi Habeş sâhillerine, Necâşi'nin yurduna atmış. Orada Peygamber'in amuca oğlu Ca'fer ibn Ebî Talib ile buluşmuşlar. Ca'fer onlara : Rasûlullah bizi buraya gönderib ikâmet ediniz diye emretdi. Siz de burada kalın demiş. Onlar da orada kalmışlar. Nihâyet hepsi beraber Medîne yolunu tutmuşlar. Peygamber ile Hayber'in fethi esnasında buluşub, Peygamber Ca'fer ile cemâatına, Ebû Mûsâ ile arkadaşlarına — bu gazâda hâzır olmadıkları halde — ganîmet malından hisse ayırmış ve bu gazâda hâzır bulunmayanlardan bunlardan başka hiç kimseye bir şey vermemişdir. Bundan sonraki 41 inci bâbda Eş'railerin Yemen'den Habeşistân'a, oradan da Medîne'ye gelişleri ve bu husûsla ilgili diğer kıymetli bilgiler verilmektedir.

123. Rasûlullah'ın; «Eş'arîler bendendir, ben de onlardanım» buyurması, Eş'arîler için hiç şüphesiz büyük bir menkabe (yani iftihâr sebebi) dir. Bu söz, Eş'arîler benim gibi yaşar, benim gibi millî dayanışmayı, millî eşitliği sever insanlardır, demekdir ki artık bundan büyük bir şeref tasavvur olunamaz. Hadîs metnindeki «min» edâtı, ittisâle delâlet ettiğinden, Eş'arîlerin Rasûlullah'a nisbeti ve yakınlığı gâyet belîğ bir sûretde ifâde edilmiş bulunuyor.

(٤٠) باب من فضائل أبي سفيان بن حرب ، رضي الله عنه

١٦٨ — (٢٥٠١) حدثني عباس بن عبد العظيم العنبري وأحمد بن جعفر المعقري . قالا : حدثنا النضر (وهو ابن محمد اليمامي) . حدثنا عكرمة . حدثنا أبو زميل . حدثني ابن عباس قال : كان المسلمون لا ينظرون إلى أبي سفيان ولا يقاعدونه . فقال للنبي ﷺ : يا نبي الله ! ثلاث أعطنيهن . قال « نعم » قال : عندي أحسن العرب وأجمله ، أم حبيبة بنت أبي سفيان ، أزوجكها . قال « نعم » قال : ومعاوية ، تجعله كاتبا بين يديك . قال « نعم » . قال : وتؤمرني حتى أقاتل الكفار ، كما كنت أقاتل المسلمين . قال « نعم » .

قال أبو زميل : ولولا أنه طلب ذلك من النبي ﷺ ، ما أعطاه ذلك . لأنه لم يكن يسئل شيئا إلا قال « نعم » .

(40) EBÛ SUFYÂN İBN HARB (R) IN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [124]

168 — (2501) .... : İbn Abbâs (R) tahdîs edib şöyle dedi: Muslimanlar Ebû Sufyân'a bakmazlar ve onunla bir meclisde oturmazlardı. Bir defa kendisi peygamber (S) :

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Üç şey var ki onları sen bana ihsân et dedi. Peygamber :

— Evet buyurdu. Ebû Sufyân :

— Yanımda Arabın en güzeli ve en cemâllisi olan Ummu Habîbe Bintu Ebî Sufyân vardır. Onu sana zevce yapıyorum dedi. Peygamber :

— Evet buyurdu. Ebû Sufyân :

— Muâviye'yi huzûrunda bir kâtib yaparsın dedi. Peygamber :

— Evet buyurdu. Ebû Sufyân :

— Beni emîr yaparsın da ben muslimanlara karşı muhârebe yaptığım gibi kâfirlere karşı muhârebe yapayım dedi. Peygamber :

124. Ebû Sufyân Sahr ibn Harb el-Emevî, Mekke fethi günü musliman olmuşdur. Bundan evvel İslâmlara karşı çok çetin ve düşmanca faaliyetler göstermişdir. Bedr harbine sebeb olmuş, Uhud harbini de kendisi hazırlayıb bizzât idâre etmişdi. Mekke fethi günü İslâm'ın kat'î galebesini anlayınca İslâm ordugâhına koşmuş ve bir vâsıta ile musliman olmuşdur. Fetih akibinde Huneyn harbine iştirâk ederek hem kendisi, hem de emsâlleri yüzer deve ve kırkar ûkiyye gümüş ganîmet hissesine nâil olmuşlardı. Ebû Sufyân Tâif ve Yermuk harblerine iştirak etmişdir. Ebû Sufyân, Medâînî'nin beyânına göre Usmân zamanında 34 târihinde vefât etmişdir. Ebû Sufyân'ın Rûm Kayser'i Hirakl'in İslâm'a da'vet olunmasına dâir olan hadîsi çok muhim'dir (*Buhârî, keyfe kâne bed'u'l-vahyi*, I, 7 «6»; *Muslim*, Cihâd ve siyer, kitâba'n-Nebiy (S) ile Hırakl, 77-(1773).

— Evet buyurdu.

İbn Abbâs'ın râvîsi Ebû Zumeyl şöyle dedi: Ebû Sufyân bunları Peygamber'den istemiş olmayaydı, peygamber bu istediklerini ona vermezdi. Çünkü peygamber kendisinden herhangi bir şey istenildiğinde muhakkak «evet» der idi. (Bak: **Sahîh-i Muslim, Fedâil** 14 üncü bâb)[125].

(٤١) باب من فضائل جعفر بن أبي طالب، وأسماء بنت عميس، وأهل سفينتهم، رضي الله عنهم

١٦٩ — (٢٥٠٢) حدثنا عبد الله بن براد الأشعري ومحمد بن العلاء الهمداني. قالا: حدثنا أبو أسامة. حدثني بريد عن أبي بردة، عن أبي موسى. قال: بلغنا مخرج رسول الله ﷺ ونحن باليمن. فخرجنا مهاجرين إليه. أنا وأخوان لي. أنا أصغرهما. أحدهما أبو بردة والآخر أبو رهم - إما قال بضعا وإما قال ثلاثة وخمسين أو اثنين وخمسين رجلا من قومي - قال فركبنا سفينة. فألقتنا سفينتنا إلى النجاشي بالحبشة. فوافقنا جعفر بن أبي طالب وأصحابه عنده. فقال جعفر: إن رسول الله ﷺ بعثنا ههنا. وأمرنا بالإقامة. فأقيموا معنا. فأقمنا معه حتى قدمنا جميعا. قال فوافقنا رسول الله ﷺ حين افتتح خيبر. فأسهم لنا، أو قال أعطانا منها. وما قسم لأحد غاب عن فتح خيبر منها شيئا. إلا لمن شهد معه. إلا لأصحاب سفينتنا مع جعفر وأصحابه. قسم لهم معهم. قال فكان ناس من الناس يقولون لنا - يعني لأهل السفينة -: نحن سبقناكم بالهجرة.

(٢٥٠٣) قال: فدخلت أسماء بنت عميس، وهي ممن قدم معنا، على حفصة زوج النبي ﷺ زائرة. وقد كانت هاجرت إلى النجاشي فيمن هاجر إليه. فدخل عمر على حفصة، وأسماء عندها. فقال عمر حين رأى أسماء: من هذه؟ قالت: أسماء بنت عميس. قال عمر: الحبشية هذه؟ البحرية هذه؟ فقالت أسماء: نعم. فقال عمر: سبقناكم بالهجرة. فنحن أحق برسول الله ﷺ منكم. فغضبت. وقالت كلمة: كذبت. يا عمر! كلا. والله! كنتم مع رسول الله ﷺ يطعم جائعكم، ويعظ جاهلكم. وكنا في دار، أو في أرض، البعداء البغضاء في الحبشة. وذلك في الله وفي رسوله.

125. Bu hadîs, müşkillikle meşhûr olan hadîslerdendir. Muşkillik cihetі şudur: Ebû Sufyân 8 inci hicret yılında Mekke fethi gününde musliman olmuşdur. İhtilâfsızca meşhûr olan budur. Halbuki Peygamber Ummu Habîbe ile bundan uzun bir zaman önce evlenmişdir. 6 ncı veya 7 nci hicret yılında evlenmişdir. Yalnız Ummu Habîbe ile nerede evlendiğinde ihtilâf etmişlerdir. Ummu Habîbe Habeşistan'dan gelişinde Medîne'de denildi, cumhûr Habeşistan'da iken evlendi demişlerdir (Nevevî).

وَايْمُ اللهِ ! لاَ أَطْعَمُ طَعَامًا وَلاَ أَشْرَبُ شَرَابًا حَتَّى أَذْكُرَ مَا قُلْتَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ . وَنَحْنُ كُنَّا نُؤْذَى وَنُخَافُ. وَسَأَذْكُرُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ وَأَسْأَلُهُ . وَوَاللهِ ! لاَ أَكْذِبُ وَلاَ أَزِيغُ وَلاَ أَزِيدُ عَلَى ذَلِكَ. قَالَ فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَتْ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! إِنَّ عُمَرَ قَالَ كَذَا وَكَذَا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَيْسَ بِأَحَقَّ بِي مِنْكُمْ . وَلَهُ وَلِأَصْحَابِهِ هِجْرَةٌ وَاحِدَةٌ . وَلَكُمْ أَنْتُمْ ، أَهْلَ السَّفِينَةِ ، هِجْرَتَانِ » .

قَالَتْ : فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ يَأْتُونِي أَرْسَالاً . يَسْأَلُونِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ . مَا مِنَ الدُّنْيَا شَيْءٌ هُمْ بِهِ أَفْرَحُ وَلاَ أَعْظَمُ فِي أَنْفُسِهِمْ مِمَّا قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

قَالَ أَبُو بُرْدَةَ : فَقَالَتْ أَسْمَاءُ : فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى ، وَإِنَّهُ لَيَسْتَعِيدُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنِّي .

(41) CA'FER İBN EBÎ TÂLİB, ESMÂ BİNTU UMEYS VE ONLARIN BİNDİĞİ GEMİ HALKININ FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

169 — (2502) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Biz (Eş'arîler) Yemen'de iken Rasûlullah'ın peygamber olarak ortaya çıkışı haberi bize erişdi. Biz de ben ve iki kardeşim — ki onların biri Ebû Burde, diğeri de Ebû Rühm'dür, ben onların en küçüğü idim — kavmimizden elli küsûr kişi; ya elli üç veya elli iki kişi Rasûlullah tarafına Muhâcir olarak (Yemen'den) yola çıkdık. Biz bir gemiye bindik. Fakat gemimiz bizi (hava muhâlefeti yüzünden) Habeşe hükümdarı Necâşî'nin memleketi sâhiline atdı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâlib'e ve yanındaki arkadaşlarına kavuşduk. Ca'fer : Rasûlullah bizleri buraya yolladı ve bize burada ikâmet etmeği emretdi. Binâenaleyh sizler de bizimle beraber burada ikâmet ediniz dedi. Bunun üzerine biz de orada Ca'fer'in maiyyetinde ikâmet etdik. Nihâyet hepimiz topluca Medîne'ye geldik. Rasûlullah'la, Hayber'i feth ettîği sırada kavuşduk[126]. Rasûlullah bize ganîmetden pay verdi. (Yahut Ebû Mûsâ : Rasûlullah o ganîmetden atiyye verdi demişdîr). Rasûlullah Hayber fethinde hâzır bulunmayan hiçbir kimseye ganîmetden bir şey vermedi. Ancak beraberinde hâzır bulunan kimselere pay verdi. Bundan Ca'fer ve arkadaşları ile beraber bulunan gemimiz halkı müstesnâdır. Rasûlullah onlara ve onların maiyyetinde bulunanlara pay ayırdı. Ordudaki mücâhidlerden ba'zı kimseler bizlere yani gemi halkına : Hicret şerefini kazanmakda biz sizi geçdik! dîyorlardı.

126. İbn Ishâk'ın rivâyetine göre Peygamber Amr ibn Umeyye'yi Necâşî'ye göndermiş, Ca'fer ibn Ebî Tâlib ve maiyyetindekilerin yol hazırlıklarını tedârük ederek göndermesini recâ etmişdi. Necâşî de her türlü sefer ihtiyâclarını te'min edib göndermişdir. Bu kafile Peygamber Hayber'de iken Amr ibn Umeyye ile beraber gelmişlerdir.

(2503) Rûvî dedi ki : Bir kerre Esmâ Bintu Umeys, — ki bizimle Habeşistândan gelenlerden idi — Peygamber'in kadını Hafsa'nın yanına ziyâretçi olarak girdi. Hafsa da vaktıyle bir Muhâcir kafilesi içinde Necâşî'nin memleketi olan Habeşistân'a hicret etmişdi. Esmâ .Hafsa'nın yanında iken Umer de kızı Hafsa'nın odasına girdi. Umer Esmâ'yı görünce, Hafsa'ya :

— Bu kadın kimdir? diye sordu. Hafsa :

— Umeys kızı Esmâ'dır dedi. Umer :

— Bu, o Habeşli kadın mıdır? Bu kadın o deniz yolcusu Esmâ' mıdır? (diye latîfeli olarak tekrâr tekrâr) sordu. Esmâ da :

— Evet ben oyum diye tasdîk etdi. Umer, Esmâ'ya :

— Medîne'ye hicret fazîletinde biz sizi geçdik. Binâenaleyh biz Rasûlullah'a sizden daha lâyık ve daha yakın bulunuyoruz dedi. Bunun üzerine Esmâ öfkelenerek şu kelimeleri söyledi :

— Yalan söyledin yâ Umer! Hayır siz aslą öyle değilsiniz. Vallâhi sizler Rasûlullah'ın beraberinde hicret ettinîz. Öyle bir halde ki Rasûlullah sizin açınızı doyuruyor, câhilinize de öğüd veriyordu. Bizler ise Habeşistân'da, Rasûlullah'dan uzaklarda muslimanlara kinle, adâvetle dolu bir yurdda yahut bir arâzîde ızdırâb içinde bulunuyorduk. Bütün bu sıkıntılar, Allâh'ın rızâsı yolunda ve Rasûlunun rızâsı yolunda (çekilmiş)-dir. Allah adına yemîn olsun ki senin bu dediklerini gidib Rasûlullah'a arz edinceye kadar bir lukma yemek de yemem, bir yudum su da içmem! (Ey Umer), bizler uzak illerde eziyyet olunuyor ve korkutuluyorduk. Bu hakîkatları şimdi gidib Rasûlullah'a arz edeceğim ve ondan sorub cevâb isteyeceğim. Yine Allâh'a yemîn ederim ki ben yalan söylemem, yalan yanlış söylemeğe de tenezzül etmem. Bu konuşmamıza (bir kelime bile) ziyâde etmem! Bu sırada Hafsa'nın odasına Peygamber gelince Esmâ :

— Ey Allâh'ın Peygamber'i! Umer şöyle şöyle sözler söyledi diye anlatdı. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Bu husûsda Umer bana sizden daha lâyık ve yakın değildir. Hakîkat şudur ki, Umer ve Umer'le hicret eden arkadaşları için (Medîne'-ye) bir hicret (sevâbı) vardır. Ey gemi ahâlîsi! Emîn olun ki sizin için iki hicret (fazîleti) vardır buyurdu [127].

Esmâ dedi ki : Bu vak'a ve Rasûlullah'ın gemi ahâlîsi hakkındaki bu yüksek şehâdeti üzerine bir de gördüm ki bunu işiden Ebû Mûsâ ve bütün gemi arkadaşları biribiri ardınca takım takım bana geliyorlar ve bu hadîsi (sevinçle) benden soruyorlardı. Bu, o derece bir sevinç meydana getirmişdi ki dünyâ malından arzu edilen hiçbir şey, Rasûlullah'ın Ha-

127. Kuvvetli bir mantıkla Umer'e karşı bu konuşmayı yapan Umeys kızı Esmâ, Hind Bintu Avf'dır. Peygamber'in kadınlarından Meymûne ile Abbâs'ın karısı ve Fadl'ın anası Lubâbe'nin kızkardeşidir.

beşistân Muhâcirleri hakkındaki bu yüksek şehâdeti kadar onların gönüllerinde ferâh verici ve büyük te'sîrli olamazdı.

Ebû Burde[128] dedi ki : Esmâ : Yemîn olsun Ebû Mûsâ'yı gördüm ki o, bu hadîsi benden tekrâr tekrâr söylememi istiyordu dedi.

(٤٢) باب من فضائل سلمان وصهيب وبلال ، رضى الله تعالى عنهم

١٧٠ – (٢٥٠٤) حدثنا محمد بن حاتم . حدثنا بهز . حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن معاوية ابن قرة ، عن عائذ بن عمرو ؛ أن أبا سفيان أتى على سلمان وصهيب وبلال في نفر . فقالوا : والله! ما أخذت سيوف الله من عنق عدو الله مأخذها . قال فقال أبو بكر : أتقولون هذا لشيخ قريش وسيدهم ؟ . فأتى النبي ﷺ فأخبره . فقال « يا أبا بكر! لعلك أغضبتهم . لئن كنت أغضبتهم لقد أغضبت ربك » .

فأتاهم أبو بكر فقال : يا إخوتاه! أغضبتكم؟ قالوا : لا . يغفر الله لك . يا أخي !

(42) SELMÂN, SUHEYB VE BİLÂL'İN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[129]

128. Bu Ebû Burde, Ebû Mûsâ Eş'arî'nin oğlu Ebû Burde'dir. Yukarıdaki hadisin ikinci râvîsidir. Bu Ebû Mûsâ Eş'arî'nin kardeşi olan Ebû Burde değildir. Onun adı Âmir ibn Kays'dir.

129. a. *Selmân'ın hâl tercemesi* :

Ebû Abdullah Selmân Fârisî aslen İran'lıdır. Eski ismi Mâbih olub babası da İran dehkânlarından Bûd yahut Bûzahşân isminde biriydi. Selmân gençliğinde Mecûsî iken hak dini aşkıyle baba ve dedelerinin dinini terk edib evvelâ hristiyanlığı kabûl etmiş ve ehl kitâbın bekleyib durdukları Âhır zaman Peygamberinin Arabistan'da çıkacağına dâir tahminlerine i'timâden oraya gitmeğe davranırken refâkatlarına dâhil olduğu tâcirlerin hıyâneti ile köle olarak Medîne Yahûdîlerinden birine satılmışdı. Lâkin hak ve hakîkat araştırması yolundaki hâlis niyeti Allah katında mükâfatsız kalmadı. Tam kölelik angaryaları altında vucûd yıbratdığı sırada Peygamber'in hicreti meydana geldi. Kâhinlerden öğrendiği *Hâtemu'n-Nebiyyîn*'e âid alâmetleri görünce iymân etdi. Bunu ta'kiben Peygamber'in yardımı ile hurriyetini satın alarak kölelikden kurtuldu ve seçkin sahâbîler zümresine girdi. Bedr ve Uhud gazâlarında bulunmaya Yahûdî elindeki esirliği mâni' oldu ise de Handak'dan i'tibâren bütün gazvelere iştirâk edib Peygamber'den hiç ayrılmamışdır. Şâm ve Irak fetihlerinin hemen hepsine de ihtiyâr haliyle iştirâk etdi. Ahzâb harbinde Medîne'yi düşman hucûmundan kurtarmak için etrafına handak kazılmasını tavsiye eden odur. İrân'ın fethinden sonra Umer tarafından Kisrâ'ların merkezi Medâin'e vâli ta'yîn olunmuş ve otuz beş senesinde Medâin vâlîsi iken vefât etmişdir. Medâin harâbelerine bu gün Bağdatlılarca *Selmân Pâk* adının verilmesi, Selmân'ın orada medfûn olduğundandır.

Medîne'deki kardeşlik hâdisesinde Selmân Ebu'd-Derdâ'nın kardeşi yapılmışdır. Sa'd ibn Ebî Vakkas ile geçen bir hâdise üzerine kendisine *İbnu'l-İslâm* lâkabını kendisi vermişdir.

Selmân bünyesi sağlam ve kuvvetli bir zât idi. Medîne etrafında Peygamber'le birlikde olarak sahâbiler handak kazarlarken Selmân da çalışıyor ve çok büyük işler görüyordu. Gerek iymânının sıdkından, gerek o günlerdeki büyük hizmetlerinden dolayı sahâbiler onu paylaşamaz oldular. Muhâcirler de Ensâr da: Selmân bizdendir dediler. Rasûlullah bu sözleri işidince: سلمان منا اهل البيت = Selmân bizdendir, ehl Beyt'dendir» diye taltîf etti. Ona Peygamber tarafından *Selmânu'l-Hayr* lâkabı da verilmişdir.

Selmân'ın islâmı kıssası ibretle doludur. İmâm Ahmed'in *Müsned*'indeki rivâyete nazaran kendisinin İbn Abbâs'a naklettiği kıssa şöyledir; diyor ki:

«Ben İsfahân ahâlîsinden *Ciy* denilen karyeden neş'et etmiş bir İranlı idim. Babam karyenin dehkânı yani beyi, ağası idi. Sevgisinin çokluğundan beni evde kız habseder gibi habsederdi. Mecûsîlikde o kadar ileri gitmişdim ki ateşgedenin bekçiliğini bile üzerime almışdım. Hiç bir zaman ateşin sönmesine meydan vermezdim.

Babamın büyük çiftliği vardı. Bir gün yapı ile meşgûl olduğundan çiftliğe kendi yerine beni gönderdi. Giderken yolda bir Hristiyan kilisesi gördüm. Dünyâda neler olub bitdiğinden habersiz toy bir çocuk olduğumdan seslerini dışardan işittiğim bu insanların ne yaptıklarını görmek merakı ile içeriye girib namazlarını seyr etdim. Pek hoşuma gitdi. Ve o dîni kendi dînimden daha güzel buldum. Akşama kadar orada kaldım. Çiftlik işini aklıma bile getirmedim. Oradakilere: Bu dinin aslı nerededir? diye sordum. Şâm diyârındadır, cevâbını verdiler. Babam beni hayli aratmış, bulduramamışdı. Eve geldiğimde mâcerâyı kendisine anlatdım. Beni yeni dînimden vazgeçirmek için çok çalışdı ise de ben fikrimde isrâr etdiğimden ayağımı bukağılayıb evde habsetmekden başka çâre bulamadı. Ben ise görüşdüğüm Hristiyanlara şâyet Şâm'a gidecek bir Hiristiyân ticâret kafilesi olursa bana bildiriniz diye haber saldım. Hâsılı babamın evinden kaçdım. Ve böyle bir kafile ile beraber Şâm diyârına gitdim. Bu dînin en ileri geleni kimdir? diye soruşdurdum. Kilisedeki piskoposu haber verdiler. Yanına girdim ve dînlerini kabûl etdiğimi, kendisine hizmet edeceğimi ve beraberce namaz kılmak istediğimi söyledim. O da pek iyi dedi.

Adamcağız fena bir kimse imiş! Bir tarafdan cemâatı sadakayı teşvîk, bir tarafdan da biriken malları ve eşyâları fakîrlere vermeyib kendisi için birikdiriyordu. Böylelikle yedi küp dolusu altun ve gümüş toplamışdı. Bundan dolayı kendisine pek ziyâde buğzum vardı. Vefâtında defni için gelenlere hâlini hakikatını anlatıb hazînesinin yerini gösterdim. Aleyhinde söylediklerim sâbit olunca kızdılar ve defninden imtinâ' ederek ölüsünü asıb taşa tutdular.

Onun yerine sâlih bir zât geldi. Beş vakıt namazı kılan müslimanlar hâricinde ondan daha fazîletli, onun kadar dünyâyı hiçe sayar, onun kadar âhirete âşık, gece gündüz ibâdete düşkün hiçbir kimse görmedim. Kendisini pek sevdim. Hayli zaman beraberinde bulundum. Vefât edeceği vakıt: Senden sonra ben kime gideyim, ne yapayım? diye sordum. Dedi ki: Evlâd, bu gün ortalık helâk girdâbı içinde. Hak dînini tebdîl ve dînin emirleri ve nehiylerinden çoğunu terk etdiler. Yalnız Musul'da fulân kimse vardir. Benim tuttuğum meslek onda da var. Ona git diye tavsiye etdi.

Vefât etmesi üzerine Musul'a gidib hâlimi arz etdim. Yanımda dur dedi. Onu da evvelkisi gibi pek hayırlı, sâlih bir zât buldum. Lâkin çok sürmedi. O da ölüm döşeğine yatınca ondan da vefâtından sonra yanında durabileceğim bir zâtı tavsiye etmesini niyâz etdim. O, Nusaybin'deki bir zâtı haber verdi. Ona da gitdim ve diğer iki arkadaşı gibi sâlih buldum. Az zaman sonra o da vefât etdi. Vefâtından evvel de Amuriyye (Anadolu'da Sivrihisar) da bir zâtı tavsiye etdi.

Evvelki üç dîndaşının mesleğinde olan o zâta da mülâzemet etdim. O esnâda davar ve sığır olarak biraz da mal edindim. Ölüm hastalığında ona da kimin yanına gitmemi vasiyyet edeceğini sordum. Cevâben: Oğlum, dünyâda artık bizim mesleğimiz üzerine hiçbir kimseyi tanımıyorum ki ona git diyeyim. Lâkin İbrâhîm'in dîni ile gönderilecek Peygamber'in zuhûru pek ziyâde yaklaşmışdır. O peygamber Arab toprağında zuhûr edecek ve iki taşlık arasında bulunan bir yere hicret edecekdir. Bu iki taşlığın arası hurmalıkdır. O Peygamber'in de bazı alâmetleri vardır. Ezcümle hediyye-

den yer, sadakadan yemez. İki küreği arasında *Nubuvvet Hâtemi* vardır. Çâresini bulur o diyâra gidersen git dedi ve vefât etdi.

Ondan sonra Amuriyye'de nekadar oturdumsa oturdum. Derken Kelb oğulları kabilesinden ticâret için oraya gelmiş bir kaç kimseye rasgeldim. Kendilerine size şu sığırlarla koyunlarımı vereyim de beni Arab diyârına götürün dedim. Peki dediler. (Şâm cihetinden Medîne'ye yakın) Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğimizde A'râbller bana zulm edib köle diye bir Yahûdî'ye satdılar. Yahûdî'nin yanında kaldım. Oradaki hurmalıkları görünce acaba Amuriyyedeki zâtın bana vasfetdiği yer burası mıdır? diye ümide düşdüm ise de nefsim pek de mutmain olmadı. Derken günün birinde Kurayza oğullarından olan sâhibimin bir amuca oğlu Vâ'di'l-Kurâ'ya geldi ve beni satın alıb Medîne'ye götürdü. Medîne'yi görür görmez Amuriyye'deki zâtın vasfına göre hemen tanıdım.

Medine'de ikâmetim sırasında Allah Teâlâ Peygamber'ini göndermisdi. Lâkin Mekke'de bulunduğu müddetce kölelik yüzünden kendisinden bahsedildiğini hiç işitmemiş bulunuyordum. Sonra Medîne'ye hicret etdi. Yine haberim olmadı. Derken günün birinde bir hurma ağacının üstünde sâhibimin hisâbına ben çalışır, sâhibim de ağacın altında otururken amuca oğullarından biri gelib: Benû Kayle'nin —Ensâr'ın mensûb oldukları Evs ile Hazrec kabîlelerinin toplamına verilen isim bu idi— Allah belâlarını versin! Mekke'den yanlarına gelib Peygamber dedikleri bir kimsenin bu gün Kubâ'da başına toplanmış bulunuyorlar dedi. Ben bu sözü işidince hummaya tutulmuş gibi titredim. Az kalsın sâhibimin üzerine yıkılıb düşecekdim.. Amuca oğluna: Ne dedin, ne dedin? diyerek ağacdan indim. Sâhibim kızdı ve: Bundan sana ne? Sen işine bak! diyerek bana şiddetli bir tekme vurdu. Ben ise: Bir şey yok, yalnız onun ne dediğini anlamak istedim dedim.

Biraz yiyecek birikdirmişdim. Akşam olunca onu alıb Kubâ'ya Rasûlullah'ın huzûruna gitdim ve: İşitdim ki sen sâlih bir zâtsın, yanında da fakir kimsesizler varmış. Şuncağızı sadaka için saklamışdım, buna sizi başkalarından daha haklı görüyorum deyib elimdeki nevâleyi takdim etdim. Rasûlullah sahâbilerine: «Yiyiniz» diye emretdi ise de kendisi elini çekdi ve yemedi. Kendi kendime: Bu bir dedim.

Döndüm. Yine az bir şey tedâruk etmeğe başladım. O zaman Rasûlullah da artık Medine'ye gelmişdi. Huzûruna girib: Sadaka yemediğini gördüm. Bu ise sana ikrâmen hazırlanmış bir hediyyedir dedim. İşte ondan Rasûlullah yedi ve sahâbîlerine de birlikde yemelerini emretdi. Kendi kendime: Bu iki dedim.

Daha sonra bir gün Rasûlullah Bakîu'l-Garkad'da iken yanına geldim. Sahâbîlerden birinin cenâzesi dolayısıyle oraya gelmişdi. Üzerine iki ehram olduğu halde sahâbileri ile birlikde oturuyorlardı. Selâm verdim ve Amûriyye'deki zâtın haber verdiği üzere arkasındaki nubuvvet hâtemini acaba görebilir miyim diye hemen arka tarafına geçdim. Rasûlullah da o tarafa geçmemden bir alâmet aradığımı sezerek hemen ridâsını sıyırdı. Nubuvvet hâtemini gördüm, tanıdım ve üzerine kapanıb ağlamağa başladım. Rasûlullah bana: «Bu tarafa dön» buyurdu. Karşı tarafına geçdim. Ve ey İbn Abbâs sana anlattığım gibi, başımdan geçeni arz etdim. Benim bu kıssamı sahâbîlerinin işitmiş olmaları Rasûlullah'ın pek hoşuna gitdi. Esâret zinciri ayaklarımı bağladı da Peygamber'le birlikde Bedr'de, Uhud'da bulunamadım.

Günün birinde Rasûlullah bana: «Selmân, kendini mükâtebeye bağla!» diye emretdi. Sâhibim ile —çukurlarını da kazarak— üç yüz (diğer bir rivâyete göre beş yüz) hurma ağacı dikmek ve kırk ûkiyye (yani dört yüz dirhem) altun vermek şartları ile hurriyetimi satın alma yazışması yapdım. (Yani bunları yapınca ben âzâd olacakdım). Rasûlullah sahâbîlere: «Şu kardeşinize yardım ediniz!» buyurdu. Yardım başladı. Kimi otuz, kimi yirmi, kimi on beş, kimi on fidan, hâsılı herkes elindeki mevcûdu nisbetinde bana yardımda bulundu. Üç yüz (yahut beş yüz) fidanı hazırlayınca Rasûlullah bana: «Selmân, şimdi artık git de bu fidanlar için çukurları kazmağa başla, işini bitirince bana gel ki onları ben dikeyim» buyurdu. Kazmağa başladım. Arkadaşlarım da bana yardım etdiler. İşimizi tamamlayınca gelib haber verdim. Rasûlullah benimle beraber oraya geldi. Artık biz fidanları yanaşdırıb Rasûlullah mubârek eliyle yerine koyuyordu. Selmân'ın nefsi kudred elinde olan Allâh'a yemîn olsun ki

170 — (2504) .... : Âiz ibn Amr'dan (şöyle demişdir) : Ebû Sufyân birkaç kişi içinde bulunan Selmân, Suheyb ve Bilâl'ın yanına geldi [130]. O topluluk : Vallâhi Allah'ın kılıçları, şu Allah düşmanının boynundan nasîblerini almadı diye hayıflandılar. Ebû Bekr : Bu sözünüzü Kureyş'in şeyhi ve seyyidleri için mi söylüyorsunuz? dedi. Akibinde Peygamber'e gelib bunu kendisine haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Yâ Ebâ Bekr! Muhtemil ki sen onları gadablandırdın. Yemîn olsun eğer sen onları gadablandırmış isen muhakkak Rabbını da gadablandırmışsındır» buyurdu. Müteâkiben Ebû Bekr onların yanına gelib : Ey kardeşlerim! Ben sizleri öfkelendirdim mi? diye sordu. Onlar da : Hayır, Allah sana mağfiret buyurur ey kardeşçiğim! dediler [131].

o fidanların bir tanesi kurumadı. (Öteki rivâyetde : Yalnız birini ben dikmişdim, işte ondan mâadâsı hep tutdu). Sâhibime karşı olan hurma ağaçları borcumu ödemiş oldum. Zimmetimde yalnız mal kalmışdı. Rasûlullah gazâların birinden altundan tavuk yumurtası kadar bir şey getirmişdi. Dönüşlerinde : «Hurriyetini satın alma mukavelesine girmiş olan İran'lı ne yaptı, nerede?» diye suâl etmiş. Çağırıldım. «Selmân, işte al da üzerinde kalan borcunu öde» buyurdu. Yâ Rasûlallah bukadarcık şey benim borcuma nereden yetecek? dedim. (Öteki rivâyetde : O altun parçasını dili üzerinde çevire çevire gezdirdi ve) : «Hele sen bunu al. Allah senin borcunu öder» buyurdu. Altun parçasını aldım ve alacaklılarıma o parçadan tarta tarta altun verdim. Selmân'ın nefsi elinde olan Allâh'a yemin olsun ki onlara ondan kırk ûkiyye altun tartıb haklarını eksiksiz olarak verdim ve âzâd edildim. Ondan sonra Rasûlullah ile birlikde Handak'de bulundum ve artık onunla hiçbir gazâda bulunmayı kaçırmadım...» Ahmed ibn Hanbel, *el-MUSNED*, *hadîsu Selmân el-Fârisî-R-*, V, 437-444. sahîfeden naklen Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.* III, 25-31).

Selmân'ın bu uzun mâcerâsı, İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye* I, 214-222 de «*hadîsu islâmi Selmân*» başlığı ile mufassalan verilmekdedir.

b. *Suheyb'in hâl tercemesi* :

Suheyb ibn Sinân er-Rûmî, Musul havâlisinde Arab evlâdından Nemr ibn Kasit âilesine mensûb idi. Babası Sinân da orada Kisrâ'nın âmili idi. Rûm'larla İran'lılar arasında vukû' bulan muhârebede Suheyb'i Rûmlar esîr almışlardı. Bir hayli zaman sonra Abdullah ibn Cud'ân tarafından satın alınıb hurriyete kavuşdurularak Mekke'ye gelmiş ve Ammâr ile bir günde musliman olmuşdur. İlk muslimanlardan ve Kureyş'in zâlimâne işkencelerine ma'rûz kalanlardandır. Suheyb küçük yaşda esîr edilib Rûm diyârında yetişdiği için Arabca'yı unutmuşdu. Yeniden öğrendi ise de çetrefil konuşduğu için *Rûmî* diye anılmışdır. Bütün servetini ve âilesini ve çocuklarını Mekke'de bırakarak Medîne'ye hicret etmişdir. Bedr'den itibâren bütün gazâlarda bulunmuşdur. Hicretin 34. yahut 38 inci yılında vefât ettiği bildirilmişdir (İbn Sa'd ve diğerleri).

c. Bilâl'ın hal tercemesi 21 inci bâbda zikredilmişdi.

130. Ebû Sufyân'ın bu gelişi, Hudeybiyye sulhundan sonraki sâkin devrede kendisi kâfir iken Medîne'ye gelmesidir.

131. Bu hadîsde Selmân ve arkadaşları için apaçık bir fazîlet vardır. Yine bu hadîsde zaîf kalbleri, dindarları gözetmek, onlara ikrâm ve iltifât etmek hükmü vardır (Nevevî).

(٤٣) باب من فضائل الأنصار، رضي الله تعالى عنهم

١٧١ – (٢٥٠٥) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم الحنظلي وأحمد بن عبدة (واللفظ لإسحٰق). قالا: أخبرنا سفيان عن عمرو، عن جابر بن عبد الله. قال: فينا نزلت: إذ همت طائفتان منكم أن تفشلا والله وليهما [٣/آل عمران/١٢٢] بنو سلمة وبنو حارثة. وما نحب أنها لم تنزل. لقول الله عز وجل: والله وليهما.

(43) ENSÂR'IN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB [132]

171 — (2505) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : «O zaman içinizden iki zümre za'f göstermek istemişdi. Halbuki onların yardımcısı Allah'dı. Mu'minler ancak Allah'a güvenib dayanmalıdır» (Âlu Imrân : 122) âyeti biz Ensâr cemâatı hakkında nâzil olmuştur. Bu iki tâife Selime oğulları ile Hârise Hârise oğullarıdır. Biz Ensârîler ise Azîz ve Celîl olan

132. *Ensâr*, nasîr'in cem'idir. *Nasîr* de nâsır'ın mubâlağa sigasıdır ki yardım edici demekdir. Bu cihetle Ensâr yardımcılar demek olur. Sonra Ensâr kelimesi İslâmî bir isim olarak kullanılmış, Medîne'nin Evs ve Hazrec kabilelerine ve bunlarla muâhadeli bulunanlara isim yapılmışdır. Hicret sırasında bu kabîleler halkının Peygamberle Muhâcirlere pek büyük yardımda bulunmaları onların bu şerefli unvânı kullanmalarına sebeb olmuşdur.

Bir hadîse göre *Ensâr* unvânı Medîne'nin bu kabilelerine ilâhî bir tesmiyedir. Bu hadis şudur : Gaylân ibn Cerir der ki : Basra'da Enes ibn Mâlik ile görüştüğümüz sırada :

— Siz Medîne'liler Kur'ân'da gelmezden önce Ensâr adı ile anılır mıydınız, yoksa Ensâr adını size Allah mı koymuşdur? diye sordum. Enes de :

— Evet bu adı bize Allah koydu diye cevâb verdi... (*Buhârî, Menâkıb, menâkıbu'l-Ensâr...*, V, 108 «264»).

Ensârın faziletlerini dîle getirib onları öven âyetler çokdur :

«Ey iymân edib hicret edenler! Allah yolunda malları ile, canları ile cihâdda bulunanlar, (Muhâcirleri) *barındırıb yardım edenler, işte onlar biribirinin velîleridirler...»* (el-Enfâl : 72).

«İymân edib de Allah yolunda hicret ve cihâd edenler, barındıranlar, yardım edenler, işte gerçek mu'min olanlar bunlardır. Mağfiret ve ucsuz bucaksız rızk da onlarındır» (el-Enfâl : 74).

«(İslâm'da) *birinci dereceyi kazanan Muhâcirler ve Ensâr ile onlara güzellikle tâbi' olanlar, Allah onlardan râzıy olmuşdur, onlar da Allah'dan râzıy olmuşlardır. Allah bunlar için, kendileri içinde ebedî kalıcı olmak üzere altlarından ırmaklar akar cennetler hazırladı. İşte bu, en büyük bahtiyarlıkdır»* (et-Tevbe : 100).

«Onlardan evvel (Medîne'yi) *yurd ve iymân evi edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyâc* (meyli) *bulmazlar. Kendilerinde fakr ve ihtiyâc olsa bile onları öz canlarından dahı üstün tutarlar. Kim nefsinin* (mala olan) *hırsından ve cimriliğinden korunursa işte murâdlarına erenler onların tâ kendileridir»* (el-Haşr : 9).

Allâh'ın **«Vallâhu veliyyuhumâ:** Halbuki Allah o iki tâifenin velîsidir» kavlinden dolayı bu âyetin inmesinden memnûnluk duyuyoruz [133].

١٧٢ — (٢٥٠٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . قَالَا :
حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اللَّهُمَّ !
اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ ، وَلِأَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ ، وَأَبْنَاءِ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ » .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ .

172 — (2506) .... : Zeyd ibn Erkam (R), Rasûlullah (S) : «Yâ Allâh! Sen Ensârı, Ensârın oğullarını ve oğullarının oğullarını mağfiret eyle!» diye duâ etti dedi [134].

( ) .... : Burada da Şu'be bu isnâdla tahdîs etmişdir.

133. Bu âyetlerde Uhud harbi hatırlatılmışdır. Bu vak'ada Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'un geri dönmesi esnasında Rasûlullah'ın ordusunun iki kanadını teşkil eden Ensâr'dan iki tâife de kalb zaafına düşüb az daha dönecek gibi olmuşlar. Fakat «*Vallahu veliyyuhumâ*: Halbuki Allah onların yardımcısıdır» medlûlünce Allah onları döneklikden korumuş, kalblerini toplamışlar ve niyetlerini tasbîh eylemişlerdir. Bu iki kanat Ensâr'ın Hazrec kolundan Selime oğulları ile Evs'den Hârise oğulları idi. Binâenaleyh Muslimanlar sabr ve ittikâ ile vazîfelerini bilmeli ve ancak Allâh'a tevekkül ve i'timâd etmelidirler. Kalblere kuvvet veren o, za'f veren yine odur. İkbâl ondan idbâr ondandır. Allâh'ın emirlerini tutub, nehiylerinden sakınanlar herhalde mansûr ve muzaffer olurlar.

Câbir, bu âyetin baş tarafı kendilerinin bir sarsıntı ve kalb zaafını ifâde etmesine rağmen, sonundaki «*halbuki Allah onların velîsidir*» fıkrasından dolayı hoşlandıklarını dile getirmekdedir. Hadîsin son kısmı aynen terceme edilseydi; «biz Azîz ve Celîl olan Allah'ın *vallâhu veliyyuhumâ* kavlinden dolayı bu âyetin inmemiş olmasını istemiyoruz» şeklinde olacakdı. Bu da menfî menfî ile birleşdiği için müsbet olmakdadır.

134. Bu hadîsin İslâm târihinin acıklı bir vak'ası münâsebetiyle rivâyet olunduğu bildirilmişdir. Şöyle ki: Hicri 63 yılında cereyan eden Harre vak'ası sırasında Enes ibn Mâlik Basra'da bulunuyordu. Medîne'de cereyan eden bu kanlı vak'ada Enes ibn Mâlik, kendi âilesinden ve amuca oğullarından musîbete uğrayanların acısı ile pek ziyâde üzülmüşdü. O sırada Kûfe'de bulunan Zeyd ibn Erkam, Enes ibn Mâlik'e gönderdiği bir mektûbunda Enes'i ta'ziye etdikden sonra: Ey Enes! Sana müjdelerim ki Rasûlullah (S), «Yâ Allâh Ensârı mağfiret eyle. Ensârın oğullarını da, Ensarın torunlarını da mağfiret buyur!» dediğini de zikretmişdir. Meclisde bulunanlar Enes ibn Mâlik'den, Zeyd ibn Erkam'ın kim olduğunu sormuşlar. O da: Bu mektûb sâhibi o kimsedir ki yüce Allâh onu kulağı sebebiyle tasdîk buyurdu demişdir. Enes bununla şu vak'aya işâret ediyordu: Zeyd ibn Erkam, Rasûlullah'a, Abdullah ibn Ubeyy munâfıkının sözlerini söyleyib, o da inkâr ve yemînle inkârını te'yîd edince Rasûlullah Zeyd'e: «Câiz ki kulağın yanlış işitmişdir» buyurmuşdur. Şübhesiz ki bu söz Zeyd ibn Erkam'ı tekzîb mâhiyetinde idi. Bu sebeble Zeyd çok üzülmüşdü. Nihâyet el-Munâfikûn sûresinin altıncı âyeti nâzil olunca Peygamber İbn Erkam'ın arkasında varıb kulağını tutar, ovalıyarak: «Ey oğul! Kulağın Allah tarafından tasdîk olundu (doğru duymuşdur)» buyurdu. İşte Enes ibn Mâlik meclisde bulunanlara İbn Erkam'ı, «kulağı sebebiyle tasdîk olunmuş» bir zât olarak tavsîf etmesi bu mebrûr vâkıa itibârıyledir.

١٧٣ — (٢٥٠٧) حدثني أبو معن الرقاشي. حدثنا عمر بن يونس. حدثنا عكرمة (وهو ابن عمار). حدثنا إسحاق (وهو ابن عبد الله بن أبي طلحة)؛ أن أنسا حدثه؛ أن رسول الله ﷺ استغفر للأنصار. قال وأحسبه قال «ولذراري الأنصار، ولموالي الأنصار» لا أشك فيه.

173 — (2507) .... : Abdullah ibn Ebî Talha'nın oğlu Ishâk, Enes (ibn Mâlik R) ın : Rasûlullah (S) Ensâr için Allah'dan mağfiret istedi dediğini tahdîs etti. Ve râvî : Peygamber'in «Ensârın zürriyetleri ve himâyelerinde bulunan kimseler için de» dediğini biliyorum ve bunda hiç şüphe etmiyorum diye de ilâve etdi.

١٧٤ — (٢٥٠٨) حدثني أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. جميعا عن ابن علية (واللفظ لزهير). حدثنا إسماعيل عن عبد العزيز (وهو ابن صهيب)، عن أنس؛ أن النبي ﷺ رأى صبيانا ونساء مقبلين من عرس. فقام نبي الله ﷺ ممثلا . فقال «اللهم! أنتم من أحب الناس إلي . اللهم! أنتم من أحب الناس إلي» يعني الأنصار.

174 — (2508) .... : Enes (ibn Mâlik R) den; Peygamber (S) birtakım (Ensâr) çocuklarının ve kadınlarının düğün aşından dönerek neş'e ile geldiklerini gördü. Bunun üzerine Allâh'ın Peygamberi hemen ayağa kalkıb dikilerek : «(Ey Ensâr kadınları ve çocukları!) Allâh şâhid olsun ki sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz. Allâh şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz» dedi. Peygamber bununla topdan Ensârı kasdediyordu.

١٧٥ — (٢٥٠٩) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. جميعا عن غندر. قال ابن المثنى: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن هشام بن زيد. سمعت أنس بن مالك يقول: جاءت امرأة من الأنصار إلى رسول الله ﷺ. قال فخلا بها رسول الله ﷺ. وقال «والذي نفسي بيده! إنكم لأحب الناس إلي» ثلاث مرات.

(...) حدثنيه يحيى بن حبيب. حدثنا خالد بن الحارث. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا ابن إدريس. كلاهما عن شعبة، بهذا الإسناد.

175 — (2509) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu : Bir defasında Ensârdan bir kadın Rasûlullah'a geldi. Rasûlullah (S) o kadınla bir tarafa çekildi de üç kerre : «Nefsim elinde olan Allâh'a yemîn ede-

rim ki siz Ensâr cemâatı bana insanların en sevimlilerindensiniz» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de yine Şu'be'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

١٧٦ — (٢٥١٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ . سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْأَنْصَارَ كَرِشِي وَعَيْبَتِي . وَإِنَّ النَّاسَ سَيَكْثُرُونَ وَيَقِلُّونَ . فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَاعْفُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ » .

176 — (2510) .... : Bize Şu'be haber verdi. Ben Katâde'den işittim, o Enes ibn Mâlik (R) den şöyle tahdîs ediyordu : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «(Sahâbîlerim!) Ensâr benim cemâatımdır, sırdaşlarım ve emînlerimdir. Muhakkak ki insanlar çoğalacaklar, Ensâr ise (günden güne) azalıyor. Şu halde siz, Ensâr'ın iyilik edenlerinden (iyiliklerini) kabûl ediniz. (Haddlerin dışında olarak) fenalık yapanlarının kusûrlarını da afvediniz» buyurdu.

(٤٤) باب في خير دور الأنصار ، رضي الله عنهم

١٧٧ — (٢٥١١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ . ثُمَّ بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ ، ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ . ثُمَّ بَنُو سَاعِدَةَ . وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ » . فَقَالَ سَعْدٌ : مَا أَرَى رَسُولَ اللهِ ﷺ إِلَّا قَدْ فَضَّلَ عَلَيْنَا . فَقِيلَ : قَدْ فَضَّلَكُمْ عَلَى كَثِيرٍ .

(...) حدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ . سَمِعْتُ أَنَسًا يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

(...) حدثنا قُتَيْبَةُ وَابْنُ رُمْحٍ عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ) . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ . كُلُّهُمْ عَنْ يَحْيَى ابْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ أَنَسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ . غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَذْكُرُ فِي الْحَدِيثِ قَوْلَ سَعْدٍ .

(44) ENSÂR MAHALLELERİNİN HAYIRLILIK DERECELERİ HAKKINDA BÂB

177 — (2511) .... : Bize Şu'be tahdîs etdi. Ben Katâde'den işitdim, o Enes ibn Mâlik (R) den, o da Ebû Useyd (R) den olmak üzere tahdîs ediyordu. Ebû Useyd dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ensâr mahallelerinin hayırlısı Neccâr oğullarıdır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları, sonra Hâris ibn Hazrec oğulları, sonra Sâide oğullarıdır. Ve Ensâr mahallelerinin hepsinde hayır vardır».

Sâide oğullarının reîsi Sa'd (ibn Ubâde) : Ben ancak Rasûlullâh'ın başkalarını bizim üzerimize tafdîl etmiş olduğunu zannediyorum. Buna karşılık kendisine : Rasûlullah sizi de birçokları üzerine tafdîl etmişdir denildi.

( ) .... : Burada Şu'be, Katâde'nin : Ben Enes'den işitdim, o Ebû Useyd el-Ensârî'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîs tarzında tahdîs ediyordu dediğini rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Yahyâ ibn Saîd'den, o da Enes'den, o da Peygamber'den yukardaki gibi rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki Yahyâ ibn Saîd bu hadîsde Sa'd ibn Ubâde'nin sözünü zikretmiyor.

١٧٨ — (...) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ عَبَّادٍ) . حَدَّثَنَا حَاتِمٌ (وَهُوَ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ حُمَيْدٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ . قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُسَيْدٍ خَطِيبًا عِنْدَ ابْنِ عُتْبَةَ. فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ دَارُ بَنِي النَّجَّارِ، وَدَارُ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ، وَدَارُ بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، وَدَارُ بَنِي سَاعِدَةَ » . وَاللهِ! لَوْ كُنْتُ مُؤْثِرًا بِهَا أَحَدًا لَآثَرْتُ بِهَا عَشِيرَتِي.

178 — ( ) .... : Muhammed ibn Ebî Talha dedi ki : Ben Ebû Useyd'den işitdim, Utbe oğlu Abdullah'ın yanında hutbe yaparak şöyle diyordu : Rasûlullah (S) : «Ensâr mahallelerinin hayırlıları, Neccâr oğulları mahallesi, Abdu'l-Eşhel oğulları mahallesi, Hâris ibn Hazrec oğulları ve Sâide oğulları mahallesidir» buyurdu. Vallâhi ben bu mahallelerden bir kimseyi seçecek olaydım, muhakkak kendi aşîretimi seçerdim.

١٧٩ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي . أخبرنا المغيرة بن عبد الرحمن عن أبي الزناد قال : شهد أبو سلمة لسمع أبا أسيد الأنصاري يشهد ؛ أن رسول الله ﷺ قال « خير دور الأنصار بنو النجار . ثم بنو عبد الأشهل . ثم بنو الحارث بن الخزرج . ثم بنو ساعدة . وفي كل دور الأنصار خير » .

قال أبو سلمة : قال أبو أسيد : أتهم أنا على رسول الله ﷺ ؟ لو كنت كاذبا لبدأت بقومي بني ساعدة . وبلغ ذلك سعد بن عبادة فوجد في نفسه . وقال : خلفنا فكنا آخر الأربع أسرجوا لي حماري آتي رسول الله ﷺ . وكلمه ابن أخيه سهل . فقال : أتذهب لترد على رسول الله ﷺ ؟ ورسول الله ﷺ أعلم . أوليس حسبك أن تكون رابع أربع . فرجع وقال : الله ورسوله أعلم . وأمر بحماره فحل عنه .

(..) حدثنا عمرو بن علي بن بحر . حدثني أبو داود حدثنا حرب بن شداد عن يحيى بن أبي كثير حدثني أبو سلمة ؛ أن أبا أسيد الأنصاري حدثه ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « خير الأنصار أو خير دور الأنصار » بمثل حديثهم . في ذكر الدور . ولم يذكر قصة سعد بن عبادة رضي الله عنه .

179 — ( ) .... : Ebu'z-Zinâd şöyle dedi : Ebû Seleme, muhak-
:ak Ebû Useyd el-Ensârî'den işittiğine şehâdet etdi. Ebû Useyd de Ra-
ûlullah (S) ın: «Ensâr mahallelerinin hayırlısı Neccâr oğulları mahallesi;
onra Abdu'l-Eşhel oğulları mahallesi; sonra Hâris ibn Hazrec oğulları
ıahallesi, sonra Sâide oğulları mahallesidir ve Ensâr mahallelerinin hep-
inde hayır vardır» buyurduğunu şehâdet ediyordu.

Ebû Seleme dedi ki : Ebû Useyd : Ben Rasûlullah (S) üzerine ken-
imden konuşmakla ittiham mı olunuyorum? Eğer ben yalan söyleyici
laydım, muhakkak (fazîletce sıralamayı) kendi kavmim olan Sâide oğul-
ırı ile başlardım dedi. Rasûlullah'ın bu derecelendirişi Sa'd ibn Ubâde'ye
laşınca, Sa'd'ın gönlünde bir dargınlık meydana geldi ve kendi kendi-
e : Biz derecelenmede arkaya bırakıldık. Böylece biz Ensâr'ın dört ka-
îlesinin sonuncusu olduk. Hemen benim için merkebimi eğerleyin de
asûlullah'a gideyim dedi. Bu sırada kardeşinin oğlu Sehl, Sa'd ibn Ubâ-
e'ye kelâm edib : Sen şimdi, Rasûlullah en iyi bilen iken onun derece-
:yişini kendisine reddetmek için mi gidiyorsun? Hayırlılık derecesi ba-
ımından dördün dördüncüsü olman sana kâfî gelmez mi? dedi. Bu ko-
uşma üzerine Sa'd gitmekden geri döndü ve : Allah ile Rasûlu en iyi bi-

lendir dedi. Müteâkiben eşeğinin eğerinin çözülmesini emretdi de eğeri eşekden çözüldü [135].

( ) .... : Burada da Ebû Useyd, Rasûlullah'dan «Ensârın hayırlıları, yahut Ensâr mahallelerinin hayırlıları şöyledir...» buyururken işitdiğini tahdîs etmişdir. Bu hadîs de yukarıki râvîlerin, mahallelerin zikri hakkındaki hadîsleri gibidir. Burada râvî, Sa'd ibn Ubâde'nin kıssasını zikretmemişdir.

١٨٠ — (٢٥١٢) وحدثني عمرو الناقد وعبد بن حميد . قالا : حدثنا يعقوب (وهو ابن إبراهيم ابن سعد) . حدثنا أبي عن صالح ، عن ابن شهاب . قال : قال أبو سلمة وعبيد الله بن عبد الله بن عتبة ابن مسعود . سمعا أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ ، وهو في مجلس عظيم من المسلمين «أحدثكم بخير دور الأنصار ؟» قالوا : نعم . يا رسول الله ! قال رسول الله ﷺ «بنو عبد الأشهل» قالوا : ثم من ؟ يا رسول الله ! قال «ثم بنو النجار» قالوا : ثم من ؟ يا رسول الله ! قال «ثم بنو الحارث ابن الخزرج» قالوا : ثم من ؟ يا رسول الله ! قال «ثم بنو ساعدة» قالوا : ثم من ؟ يا رسول الله ! قال «ثم في كل دور الأنصار خير» فقام سعد بن عبادة مغضبا . فقال : أنحن آخر الأربع ؟ حين سمى رسول الله ﷺ دارهم . فأراد كلام رسول الله ﷺ . فقال له رجال من قومه : اجلس . ألا ترضى أن سمى رسول الله ﷺ داركم في الأربع الدور التي سمى ؟ فمن ترك فلم يسم أكثر ممن سمى . فانتهى سعد بن عبادة عن كلام رسول الله ﷺ .

180 — (2512) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : Ebû Seleme ile Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd dediler ki kendileri Ebû Hureyre (R) den şöyle derken işitmişlerdir : Rasûlullah (S) muslimanlardan meydana gelmiş büyük bir meclis içinde bulunurken :

— Sizlere Ensâr mahallelerinin en hayırlısını söyliyeyim mi? buyurdu. Sahâbîler :

— Evet yâ Rasûlallah! Söyleyin dediler. Rasûlullah :

— Abdu'l-Eşhel oğullarıdır buyurdu. Sahâbîler :

— Sonra kimlerdir? Yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah :

135. Sa'd ibn Ubâde, ilk Akabe bey'atında bulunan bahtiyârlardandır. Gazâlarda *Hazrecî'*lerin sancağını taşırdı. Kendisinde kabîle ğayreti gâlib olduğundan bu ğayret kendisini birkaç hatâya sürüklemişdi. Hz. Âişe'ye iftirâ vak'asında da yine bu kabîle asabiyeti ile munâfık reîsi Abdullah ibn Ubeyy'i müdâfaaya kalkışmışdı. Peygamber'in vefâtı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekden çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve on beşinci hicret senesinde Havran'da vefât etmişdir. Bu kabîle ğayreti ile hakdan uzaklaşmanın insanı ne fena âkıbetlere sürüklediğinin canlı bir örneğidir.

— Sonra Neccâr oğullarıdır buyurdu. Sahâbîler:
— Sonra kimlerdir? Yâ Rasûlallah! diye sordular. Rasûlullah:
— Sonra Hâris ibn Hazrec oğullarıdır buyurdu. Sahâbîler:
— Sonra kimlerdir? Yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:
— Sonra Neccâr oğullarıdır buyurdu. Sahâbîler:
— Sonra kimlerdir? Yâ Rasûlallah! diye sordular. Rasûlullah:
— Sonra Ensâr mahallelerinin her birinde hayır vardır buyurdu. Bu arada Rasûlullah onların mahallesinin ismini söylediği esnada Sa'd ibn Ubâde öfkeli olarak ayağa kalkdı da:
— Bizler dördün sonuncusu muyuz? dedi. Bununla Rasûlullah'ın kelâmını murâd etmişdi. Kendi kavmından bir takım kimseler (derhal müdâhale ederek) ona:
— Otur! Rasûlullah'ın sizin mahallenizin ismini, isimlerini söylediği dört mahallenin içinde saymasından râzıy olmuyor musun? İsimlerini söylemeyib terk etdiği obalar, isimlerini saydıklarından daha çokdur dediler. Bunun üzerine Sa'd ibn Ubâde Rasûlullah'ın kelâmına i'tirâz etmekden vazgeçdi.

(٤٥) باب في حسن صحبة الأنصار، رضي الله عنهم

١٨١ — (٢٥١٣) حدثنا نصر بن علي الجهضمي ومحمد بن المثنى وابن بشار. جميعا عن ابن عرعرة (واللفظ للجهضمي). حدثني محمد بن عرعرة. حدثنا شعبة عن يونس بن عبيد، عن ثابت البناني، عن أنس بن مالك. قال: خرجت مع جرير بن عبد الله البجلي في سفر. فكان يخدمني. فقلت له: لا تفعل. فقال: إني قد رأيت الأنصار تصنع برسول الله ﷺ شيئا، آليت أن لا أصحب أحدا منهم إلا خدمته.

زاد ابن المثنى وابن بشار في حديثهما: وكان جرير أكبر من أنس. وقال ابن بشار: أسن من أنس.

(45) ENSÂR'A GÜZEL ARKADAŞLIK VE MUÂŞERET ETMEK HAKKINDA BÂB

181 — (2513) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben, Cerîr ibn Abdillah el-Becelî ile beraber bir sefere çıkdık. O bana hızmet etmeğe davranıyordu. Ben kendisine:
— Bana hızmet etmeğe davranma! dedim. Bunun üzerine Cerîr:
— Ben Ensâr'ı Rasûlullah'a öyle bir şey (bir hizmet) yaparlarken

gördüm ki artık Ensâr'dan herhangi birisi ile yoldaşlık edersem muhakkak ben ona hızmet edeceğim diye yemîn etdim dedi [136].

Râvîlerden İbn Müsennâ ile İbn Beşşâr kendi hadîslerinde: Halbuki Cerîr, Enes'den büyük idi, fıkrasını ziyâde ettiler. İbn Beşşâr: Cerîr, Enes'den daha yaşlı idi dedi.

(٤٦) باب دعاء النبي صلى الله عليه وسلم لغفار وأسلم

١٨٢ – (٢٥١٤) حدثنا هداب بن خالد . حدثنا سليمان بن المغيرة . حدثنا حميد بن هلال عن عبد الله بن الصامت . قال: قال أبو ذر: قال رسول الله ﷺ «غفار غفر الله لها . وأسلم سالمها الله».

(46) PEYGAMBER (S) İN ĞIFÂR VE ESLEM KABÎLELERİNE DUÂ ETMESİ BÂBI

182 — (2514) .... : Abdullah ibn Sâmit (R) dedi ki: Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Allah Ğıfâr kabîlesini mağfiret etsin! Eslem kabîlesini de Allah selâmetde kılsın! (sulh içinde yaşatsın)» buyurdu.

١٨٣ – (...) حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري ومحمد بن المثنى وابن بشار. جميعا عن ابن مهدي. قال: قال ابن المثنى: حدثني عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا شعبة عن أبي عمران الجوني، عن عبد الله ابن الصامت، عن أبي ذر. قال: قال لي رسول الله ﷺ «ائت قومك فقل: إن رسول الله ﷺ قال «أسلم سالمها الله وغفار غفر الله لها».

(...) حدثناه محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا أبو داود. حدثنا شعبة، في هذا الإسناد.

183 — ( ) .... : Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana: «Kendi kavmine git de, Rasûlullah: Eslem kabîlesini Allah selâmetde kılsın, Ğıfâr kabîlesini de Allah mağfiret eylesin dedi de» buyurdu.

( ) .... : Burada da Şu'be bu isnâd içinde ayni hadîsi rivâyet etmişdir.

136. Cerîr'in yaşça büyük olmasına rağmen Ensâr'dan olan Enes'e hizmet etmesi, Ensâr'a ikrâm etmek içindir. Bu hadîsde yaşca küçük olsa bile iyilik ve güzellik yapan kimseye ve ona mensûb olana ikrâm etmenin delîlî vardır. Keza burada Cerîr'in tevâzuu, fazîleti, Peygamber'e ikrâmı Peygamber'e iyilik edenlere mensûb olana ihsânı apaçık görülmekdedir (Nevevî).

١٨٤ — (٢٥١٥) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار وسويد بن سعيد وابن أبي عمر. قالوا : حدثنا عبد الوهاب الثقفي عن أيوب ، عن محمد ، عن أبي هريرة . ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ . حدثنا أبي . ح وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي . قالا : حدثنا شعبة عن محمد بن زياد ، عن أبي هريرة . ح وحدثني محمد بن رافع . حدثنا شبابة . حدثني ورقاء عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة . ح وحدثنا يحيى بن حبيب . حدثنا روح بن عبادة . ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وعبد بن حميد عن أبي عاصم . كلاهما عن ابن جريج ، عن أبي الزبير ، عن جابر . ح وحدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل عن أبي الزبير ، عن جابر . كلهم قال : عن النبي ﷺ قال « أسلم سالمها الله وغفار غفر الله لها » .

184 — (2515) .... : Buradaki altı tarîk râvîleri de Ebû Hureyre ile Câbir ibn Abdillah (R) dan olmak üzere Peygamber (S) : «Allah Eslem kabîlesini selâmetde kılsın, Allah Ğıfâr kabîlesine de mağfiret eylesin!» dedi diye rivâyet etmişlerdir.

١٨٥ — (٢٥١٦) وحدثني حسين بن حريث . حدثنا الفضل بن موسى ، عن خثيم بن عراك ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « أسلم سالمها الله وغفار غفر الله لها . أما إني لم أقلها . ولكن قالها الله عز وجل » .

185 — (2516) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Allah Eslem kabîlesini selâmetde kılsın. Allah Ğıfâr kabîlesine de mağfiret eylesin! Haberiniz olsun ki ben, bu sözü kendiliğimden söylemedim. Fakat bunu Azîz ve Celîl olan Allah söyledi».

١٨٦ — (٢٥١٧) حدثني أبو الطاهر . حدثنا ابن وهب عن الليث ، عن عمران بن أبي أنس ، عن حنظلة بن علي ، عن خفاف بن إيماء الغفاري . قال : قال رسول الله ﷺ ، في صلاة « اللهم ! العن بني لحيان ورعلا وذكوان . وعصية عصوا الله ورسوله . غفار غفر الله لها . وأسلم سالمها الله » .

186 — (2517) .... : Hufâf ibn İymâ' el-Ğıfâriyy (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir namaz içinde : «Yâ Allâh! Allâh'a ve onun Rasûlüne isyân eden şu Lıhyân oğullarına, Rı'l'e, Zekvân'a ve Usayya'ye lâ'net eyle! Ğıfâra Allah mağfiret eylesin, Eslemi ise Allah selâmetde kılsın» diye duâ etdi.

١٨٧ — (٢٥١٨) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى بن يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا) إسماعيل بن جعفر عن عبد الله بن دينار؛ أنه سمع ابن عمر يقول: قال رسول الله ﷺ «غفار غفر الله لها. وأسلم سالمها الله. وعصية عصت الله ورسوله».

(...) حدثنا ابن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. حدثنا عبيد الله. ح وحدثنا عمرو بن سواد. أخبرنا ابن وهب. أخبرني أسامة. ح وحدثني زهير بن حرب والحلواني وعبد بن حميد عن يعقوب بن إبراهيم ابن سعد. حدثنا أبي عن صالح. كلهم عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثله. وفي حديث صالح وأسامة؛ أن رسول الله ﷺ قال ذلك على المنبر.

(...) وحدثنيه حجاج بن الشاعر. حدثنا أبو داود الطيالسي. حدثنا حرب بن شداد عن يحيى. حدثني أبو سلمة. حدثني ابن عمر. قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول. مثل حديث هؤلاء عن ابن عمر.

187 — (2518) .... : Abdullah ibn Umer (R) der ki : Rasûlullah (S) : «Allah Ğıfâr kabîlesine mağfiret etsin! Eslem kabîlesini de Allâh selâmetde kılsın. Usayye (kabîlesi halkı) ise Allâh'a ve onun Rasûlüne isyân ettiler» buyurdu.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Bunlardan Sâlih ile Usâme'nin hadîsinde, Rasûlullah bunu minber üzerinde söyledi ifâdesi vardır.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'in : Ben Rasûlullah'dan işitdim şöyle buyuruyordu dediğini yukarıki râvîlerin İbn Umer'den naklettikleri hadîsin benzeri olarak rivâyet etdiler.

(٤٧) باب من فضائل غفار وأسلم وجهينة وأشجع ومزينة وتميم ودوس وطيء

١٨٨ — (٢٥١٩) حدثني زهير بن حرب. حدثنا يزيد (وهو ابن هرون). أخبرنا أبو مالك الأشجعي عن موسى بن طلحة، عن أبي أيوب. قال: قال رسول الله ﷺ «الأنصار ومزينة وجهينة وغفار وأشجع، ومن كان من بني عبد الله، موالي دون الناس. والله ورسوله مولاهم».

(47) ĞIFÂR, ESLEM, CUHEYNE, EŞCA', MUZEYNE, TEMÎM, DEVS VE TAYY' KABÎLELERİNİN FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

188 — (2519) .... : Ebû Eyyûb (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ensâr, Müzeyne, Cuheyne, Ğıfâr, Eşca' ve Abdullah oğullarından olanlar [137] insanlara karşı benim yardımcılarım ve sıkı dostlarımdırlar. Allah ve onun Rasûlü de onların dostu ve yardımcılarıdır».

١٨٩ — (٢٥٢٠) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰنِ بْنِ هُرْمُزَ، الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَمُزَيْنَةُ وَجُهَيْنَةُ، وَأَسْلَمُ وَغِفَارُ وَأَشْجَعُ، مَوَالِيَّ. لَيْسَ لَهُمْ مَوْلًى دُونَ اللهِ وَرَسُولِهِ ».

(...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّ فِي الْحَدِيثِ: قَالَ سَعْدٌ فِي بَعْضِ هٰذَا فِيمَا أَعْلَمُ.

189 — (2520) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kureyş, Ensâr (Evs ve Hazrec) Müzeyne, Cuheyne, Eslem, Ğıfâr ve Eşca' kabîleleri benim hâlıs yardımcılarımdırlar. Onların da Allah'dan ve Allah'ın Rasûlünden başka yardımcıları yokdur».

( ) .... : Buradaki râvî de Sa'd ibn İbrâhîm'den bu isnâd ile yukarıki hadîs gibi rivâyet etdi. Ancak bu hadîsde : Sa'd bunun ba'zısında bildiğim husûsda dedi fıkrası vardır.

١٩٠ — (٢٥٢١) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ « أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ، وَمَنْ كَانَ مِنْ جُهَيْنَةَ، أَوْ جُهَيْنَةُ، خَيْرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَبَنِي عَامِرٍ، وَالْحَلِيفَيْنِ، أَسَدٍ وَغَطَفَانَ ».

190 — (2521) .... : Sa'd ibn İbrâhîm dedi ki, ben Ebû Seleme'den işitdim o, Ebû Hureyre (R) den tahdîs ediyordu; Peygamber (S)

137. «Abdullah oğullarından olanlar'dan maksad Gatafân kabîlesinden Abdu'l-Uzzâ oğullarıdır. Peygamber onları *Abdullah oğulları* diye isimlendirdi. Arablar ise onları babalarının ismini tahvil etmelerinden ötürü *Muhavvile oğulları* diye isimlendirmişlerdir (Nevevî).

şöyle buyurmuşdur : «Eslem, Ğıfâr, Cuheyne'den olanlar, yahut Cuheyne kabîleleri, Benû Temîm ve Benû Âmir ile iki yemînli dost bulunan Esed ve Gatafân kabîlelerinden daha hayırlıdırlar».

١٩١ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا المغيرة (يعني الحزامي) عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ. ح وحدثنا عمرو الناقد وحسن الحلواني وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرني. وقال الآخران: حدثنا) يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثنا أبي عن صالح، عن الأعرج، قال: قال أبو هريرة: قال رسول الله ﷺ «والذي نفس محمد بيده! لغفار وأسلم ومزينة، ومن كان من جهينة، أو قال جهينة، ومن كان من مزينة، خير عند الله يوم القيامة، من أسد وطيئ وغطفان».

191 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Muhammed'in nefsi elinde bulunan (Allâh) a yemîn ederim ki, Ğıfâr, Eslem ile Müzeyne ve Müzeyne'den olanlar — yahut Rasûlullah Cuheyne ve Muzeyne'den olanlar demişdir — kıyâmet gününde Allah katında Esed, Tayy' ve Gatafân'dan hayırlıdırlar».

١٩٢ — (...) حدثني زهير بن حرب ويعقوب الدورقي. قالا: حدثنا إسماعيل (يعنيان ابن علية) حدثنا أيوب عن محمد، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «لأسلم وغفار، وشيء من مزينة وجهينة، أو شيء من جهينة ومزينة، خير عند الله ـ قال أحسبه قال ـ يوم القيامة، من أسد وغطفان وهوازن وتميم».

192 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Muhakkak ki Eslem ve Ğıfâr ile Müzeyne ve Cüheyne'den bir kısmı — Yahut Rasûlullah : Cuheyne ve Müzeyne'den bir kısmı dedi — Allah katında — yahut sanırım ki Rasûlullah kıyâmet gününde dedi — Esed, Gatafân, Hevâzin ve Temîm kabîlelerinden daha hayırlıdırlar» buyurdu.

١٩٣ — (٢٥٢٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن محمد بن أبي يعقوب. سمعت عبد الرحمن

ابْنَ أَبِي بَكْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ : إِنَّمَا بَايَعَكَ سُرَّاقُ الْحَجِيجِ مِنْ أَسْلَمَ وَغِفَارَ وَمُزَيْنَةَ . وَأَحْسِبُ جُهَيْنَةَ (مُحَمَّدٌ الَّذِي شَكَّ) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ ـ وَأَحْسِبُ جُهَيْنَةُ ـ خَيْرًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَبَنِي عَامِرٍ وَأَسَدٍ وَغَطَفَانَ، أَخَابُوا وَخَسِرُوا؟» فَقَالَ : نَعَمْ . قَالَ «فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! إِنَّهُمْ لَأَخْيَرُ مِنْهُمْ» . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ : مُحَمَّدٌ الَّذِي شَكَّ .

(...) حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . حَدَّثَنِي سَيِّدُ بَنِي تَمِيمٍ ، مُحَمَّدُ ابْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَعْقُوبَ الضَّبِّيُّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ . وَقَالَ «وَجُهَيْنَةُ» وَلَمْ يَقُلْ : أَحْسِبُ .

193 — (2522) .... : Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Ya'kûb'dan tahdîs etti. O, Ben Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den işitdim, o babası Ebû Bekre (R) den şöyle tahdîs ediyordu : Akra' ibn Hâbis, Rasûlullah'a geldi de :

— (Yâ Rasûlallah!) Sana ancak Eslem, Ğıfâr, Müzeyne — râvî Muhammed : Cuheyne'yi de söylediğini zannediyorum diye şek etmişdir — kabîlelerinden hacıları soyan hırsızlar bey'at edib tâbi' olmuşlardır dedi. Rasûlullah :

— Sen ne dersin? (Bana söyle!) Eğer Eslem, Ğıfâr, Müzeyne — râvî : Cüheyne'yi de söylediğini zannediyorum demişdir — kabîleleri, Benû Temîm, Benû Âmir, Esed ve Gatafân kabîlelerinden hayırlı iseler bu, ikinciler eli boş ve zararda olmadılar mı? buyurdu. Akra' :

— Evet diye tasdîk edince, Rasûlullah :

— Hayatım elinde bulunan (Allâh) a yemîn ederim ki, onlar (Eslem, Ğıfâr, Müzeyne, Cüheyne), bunlardan (Benû Temîm, Benû Âmir, Esed, Gatafân'dan) elbette daha hayırlıdırlar buyurdu [138].

Râvîlerden İbn Ebî Şeybe'nin hadîsinde : Şekk eden Muhammeddir ifâdesi vardır.

( ) .... : Burada yine râvî Şu'be : Bana Benû Temîm'in seyyidi

138. Hadisde sayılan kabileler Arabın en cem'iyyetli soylarıdırlar. Bunlardan dört evvelkiler, sonrakilerden daha önce ve harbsiz olarak kendi arzuları ile musliman oldukları ve fıtratan halûk, ince rûhlu birer soy bulundukları için Rasûlullah onların diğerlerinden daha hayırlı olduklarını yemîn ile te'yîd ederek bildirmişdir. Böyle iken Akra' ibn Hâbis'in bunları hacı vurgunculuğu ile ittihâm etmesi kabîle asabiyyeti gayretinden ve muslimanlıkda öbürlerinin öne geçmiş bulunmalarından başka bir şey değildir. Nitekim Akra'ın kendisi de Mekke'nin fethi arasında musliman olmuş, el-Müellefeti kulûbuhum (et-Tevbe : 60) dandır ve Benû Temîm eşrâfındandır. Huneyn'de ve Tâif'in muhâsarasında hâzır bulunmuş, kendisine yüz deve ihsân edilmişdir

olan Muhammed ibn Abdillâh ibn Ebî Ya'kûb ed-Dabbiyy, bu isnâdla yukarıkinin benzerini tahdîs etdi demişdir. Râvî burada «zannediyorum» demeden doğrudan doğruya : «Ve Cüheyne» demişdir.

١٩٤ – (...) حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، قَالَ « أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ وَجُهَيْنَةُ ، خَيْرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَمِنْ بَنِي عَامِرٍ ، وَالْحَلِيفَيْنِ بَنِي أَسَدٍ وَغَطَفَانَ » .

(...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ . ح وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ . حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ .

194 — ( ) .... : Ebû Bekre (R) nin oğlu Abdurrahmân, babasından, Rasûlullah (S) : «Eslem, Ğıfâr, Muzeyne ve Cüheyne kabîleleri, Benû Temîm ile Benû Âmir'den ve yemînli iki dost olan Benû Esed ile Gatafân kabîlelerinden daha hayırhdırlar» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de : Bize Şu'be, Ebû Bişr'den tahdîs etdi diyerek bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

١٩٥ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ) . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ ، عَنْ أَبِيهِ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ جُهَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَغِفَارُ خَيْرًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَبَنِي عَبْدِ اللهِ بْنِ غَطَفَانَ وَعَامِرِ بْنِ صَعْصَعَةَ » وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَقَدْ خَابُوا وَخَسِرُوا . قَالَ « فَإِنَّهُمْ خَيْرٌ » .
وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ « أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ جُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَغِفَارُ » .

195 — ( ) .... : Ebû Bekre (R) nin oğlu Abdurrahmân, babasından, Ebû Bekre şöyle demişdir : Rasûlullah (S) :

— Ne dersiniz? Eğer Cuheyne, Eslem, Ğıfâr kabîleleri, Benû Temîm, Benû Abdillah ibn Gatafân ve Âmir ibn Sa'saa kabîlelerinden daha hayırlı iseler (bu, ikinciler için eksiklik ve zarar değil midir?) buyurdu ve bu kelimeyi söylerken sesini azaltdı. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Onlar eli boş kalmışlar ve zararda olmuşlardır dediler. Rasûlullah :

— Çünkü onlar (yani birinciler) daha hayırlıdırlar buyurdu.

Ebû Kureyb'in rivâyetinde : «Ne dersiniz? Eğer Cüheyne, Müzeyne, Eslem ve Ğıfâr kabîleleri...» buyurdu tarzındadır.

١٩٦ — (٢٥٢٣) حدثني زهير بن حرب. حدثنا أحمد بن إسحاق. حدثنا أبو عوانة عن مغيرة، عن عامر، عن عدي بن حاتم. قال: أتيت عمر بن الخطاب فقال لي: إن أول صدقة بيضت وجه رسول الله ﷺ ووجوه أصحابه، صدقة طيء، جئت بها إلى رسول الله ﷺ.

196 — (2523) .... : Adiyy ibn Hâtim (R) şöyle dedi : Ben Umer ibn Hattâb'a geldim. O bana : Rasûlullah'ın yüzünü ve sahâbîlerinin yüzlerini beyazlatan (yani onları sevindirib ferâhlatan) ilk sadaka senin Rasûlullah'a getirmiş olduğun Tayy' kabîlesinin sadakasıdır dedi.

١٩٧ — (٢٥٢٤) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا المغيرة بن عبد الرحمن عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة. قال: قدم الطفيل وأصحابه فقالوا: يا رسول الله! إن دوسا قد كفرت وأبت. فادع الله عليها. فقيل: هلكت دوس. فقال «اللهم! اهد دوسا وائت بهم».

197 — (2524) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Tufeyl ve onun arkadaşları geldiler de :

— Yâ Rasûlallah! Devs kabîlesi kâfir oldu ve imtinâ' etdi. Binâenaleyh sen o kabîle aleyhine bedduâ et dediler. Devs kabîlesi helâk oldu da denilmişdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) :

— Yâ Allâh! Sen Devs kabîlesine hidâyet eyle ve onları (islâm'a) getir! diye duâ etdi.

١٩٨ — (٢٥٢٥) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا جرير عن مغيرة، عن الحارث، عن أبي زرعة قال: قال أبو هريرة: لا أزال أحب بني تميم من ثلاث. سمعتهن من رسول الله ﷺ: سمعت رسول الله ﷺ يقول «هم أشد أمتي على الدجال» قال: وجاءت صدقاتهم فقال النبي ﷺ «هذه صدقات قومنا» قال: وكانت سبية منهم عند عائشة. فقال رسول الله ﷺ «أعتقيها فإنها من ولد إسماعيل».

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا جرير عن عمارة، عن أبي زرعة، عن أبي هريرة، قال: لا أزال أحب بني تميم بعد ثلاث سمعتهن من رسول الله ﷺ، يقولها فيهم. فذكر مثله.

(...) وحدثنا حامد بن عمر البكراوي . حدثنا مسلمة بن علقمة المازني ، إمام مسجد داود .
حدثنا داود عن الشعبي، عن أبي هريرة. قال : ثلاث خصال سمعتهن من رسول الله ﷺ في بني تميم ؛
لا أزال أحبهم بعد . وساق الحديث بهذا المعنى. غير أنه قال « هم أشد الناس قتالا في الملاحم »
ولم يذكر الدجال .

198 — (2525) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S)-dan Benû Temîm hakkında söylemiş olduğu üç şeyi işitdiğimden beri Temîm oğullarını fâsılasız sevmekde devâm ediyorum :

a. İşitdim ki Rasûlullah : «Onlar (yani Temîmîler) ummetimin Deccâl'a karşı en şiddetli davranan bir sınıfıdır» buyuruyordu.

b. Benû Temîm'in zekât malları gelmişdi. Bunun üzerine Peygamber : «Bu mallar, kavmimizin sadakalarıdır» buyurdu.

c. Bir de Âişe'nin yanında Temîm oğullarından (esîr) bir kadın vardı. Rasûlullah Âişe'ye : «Bu esîr kadını âzâd eyle. Çünkü o, İsmâîl evlâdındandır» buyurdu [139].

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin, Rasûlullah'ın Benû Temîm hakkında söylemekde olduğunu işitdiğim üç şeyi işitdiğim zamandan sonra Temîm oğullarını sevmekde devâm ediyorum dediğini zikredib yukarıdaki hadîs gibi rivâyet etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin : Rasûlullah'ın Temîm oğulları hakkında söylediğini işitdiğim üç haslet vardır ki, ondan sonra Temîm oğullarını sevmekden ayrılmıyacağım dediğini rivâyet etmiş ve hadîsin tamâmını bu ma'nâ ile sevk eylemişdir. Şukadar var ki burada : «Onlar düşmanla karşılaşma ve kıtâl yerlerinde insanların en çetin çarpışanlarıdır» demiş, Deccâli zikretmemiştir.

139. Benû Temîm, Mudarîler dâhilinde büyük bir kabîledir. Ve

تميم بن مر بن اد بن الياس بن مضر

= Temîm ibn Murr ibn Edd ibn İlyâs ibn Mudar'a mensûbdur. Temîm kabîlesi, Necd ile Basra ve Yemâme aralarında yaşarlardı. İçlerinden pek çok meşhûrlar yetişmişdir. Bu kabîle dokuzuncu hicret asrına kadar devâm etmiş sonra kaybolmuşdur.

Ebû Hureyre'nin daha evvel Temîm oğulları kabîlesini sevmemesi, kendisi ile onlar arasında düşmanlık bulunmasından dolayıdır. Ahmed ibn Hanbel'in bir rivâyet tarîkında Ebû Hureyre'nin : «Arab kabîlelerinden hiçbir kabîle, nazarımda Temîm oğulları kadar nefretli değildi. sonra onları sever oldum» dediğine dâir bir ziyâde de vardır.

Peygamberin : «Bu bizim kavmimizin zekâtlarıdır» diye Temîmîleri kendilerine nisbet etmesi, Temîmîlerin nesebi, Peygamber'in nesebi ile İlyâs ibn Mudar'da birleşmiş olmasındandır.

(٤٨) باب خيار الناس

١٩٩ — (٢٥٢٦) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب حدثني سعيد بن المسيب عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « تجدون الناس معادن . فخيارهم في الجاهلية خيارهم في الإسلام إذا فقهوا . وتجدون من خير الناس في هذا الأمر ، أكرههم له . قبل أن يقع فيه . وتجدون من شرار الناس ذا الوجهين . الذي يأتي هؤلاء بوجه وهؤلاء بوجه » .

(..) حدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن عمارة ، عن أبي زرعة ، عن أبي هريرة . ح وحدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا المغيرة بن عبد الرحمن الحزامي عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « تجدون الناس معادن » بمثل حديث الزهري . غير أن في حديث أبي زرعة والأعرج « تجدون من خير الناس في هذا الشأن أشدهم له كراهية حتى يقع فيه » .

(48) İNSANLARIN HAYIRLILARI BÂBI

199 — (2526) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Siz insanları ma'denler gibi bulursunuz. İnsanların câhiliyet devrinde hayırlı olanları (dînî) anladıkları zaman islâm devrinde de hayırlıdırlar. Siz şu İslâm işi (yahut emîrlik işi) husûsunda da kendileri onun içine girmeden evvel onu pek fena gören kimseleri, insanların en hayırlılarından bulursunuz. Şu zümreye bir yüzle, obür zümreye de başka bir yüzle gelen iki yüzlü kimseyi de insanların en şerlilerinden bulursunuz» [140].

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin, Rasûlullah : «Sizler insanları ma'denler hâlinde bulursunuz...» buyurdu dediğini (199 rakamlı) Zuhrî hadîsi gibi rivâyet etdi. Ancak Ebû Zur'a ile A'rac'ın ha-

140. Hadîsin baş tarafında şu fikir anlatılmak istenmişdir: İnsanlar ma'den cevherleri gibi kimisi hâlis ve kıymeti çok, kimisi de kalb ve kıymeti azdır. İnsanların câhiliyet devrinde fazîletli ve keremli olanları, İslâmı anlayıb amel ettikleri zamanda da fazîletli ve keremli olmuşlardır. Çünkü İslâmda fazîlet takvâ iledir. Buna neseb şerefi de eklenince fazîleti daha da çok olmuşdur.

Hadîsin sonunda da iki yüzlü münâfıkın her devirde kötü olduğu bildirilmişdir.

Muslim'in Abdullah ibn Umer'den gelen bir hadîsinde de munâfık. iki davar sürüsü arasında tereddüd eden bir koyuna benzetilmişdir. Bu şaşkın koyunun iki sürüden kâh birisine, kâh öbürüsüne koştuğu gibi munâfık da cemiyet içinde kâh bir halk zümresine, kâh öbür halk zümresine koşar (*el-CÂMİU'S-SAHÎH, sıfâtu'l-munâfıkîn ve ahkâmuhum*, 17 - «2784»).

dîsinde «bu iş husûsunda, içine düşünceye kadar onu en fena gören kimseleri insanların hayırlısından bulursunuz» tarzındadır.

(٤٩) باب من فضائل نساء قريش

٢٠٠ — (٢٥٢٧) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة . وعن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « خير نساء ركبن الإبل (قال أحدهما : صالح نساء قريش . وقال الآخر : نساء قريش) أحناه على يتيم في صغره . وأرعاه على زوج في ذات يده » .

(...) حدثنا عمرو الناقد . حدثنا سفيان عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة . يبلغ به النبي ﷺ . وابن طاوس عن أبيه يبلغ به النبي ﷺ . بمثله . غير أنه قال « أرعاه على ولد في صغره » ولم يقل : يتيم .

(49) KUREYŞ KADINLARININ FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB

200 — (2527) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Deve binen kadınların hayırlısı, küçük yaştaki yetîme karşı çok şefekatlı olan ve kocasına âid işlerde de kocasına karşı çok riâyetkâr bulunan kadındır». (Buradaki iki râvîden biri : Kureyş kadınlarının iyisi; diğeri ise : Kureyş kadınları demişdir).

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'nin Peygambere ref' ederek teblîğ ettiğini rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki burada : «Küçük yaşdaki çocuğa (bakım ve terbiyesine) çok riâyetkâr olanıdır» demiş de «yetîm» dememişdir.

٢٠١ — (...) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . حدثني سعيد بن المسيب ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « نساء قريش خير نساء ركبن الإبل . أحناه على طفل . وأرعاه على زوج في ذات يده »
قال يقول أبو هريرة على إثر ذلك : ولم تركب مريم بنت عمران بعيرا قط .

(...) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن ابن المسيب، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ خطب أم هانئ، بنت أبي طالب. فقالت: يا رسول الله! إني قد كبرت. ولي عيال. فقال رسول الله ﷺ « خير نساء ركبن » ثم ذكر بمثل حديث يونس. غير أنه قال « أحناه على ولد في صغره ».

201 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Ben Rasûlullah (S)-dan işitdim şöyle buyuruyordu : «Kureyş kadınları deveye binen kadınların (yani Arab kadınlarının) hayırlısıdırlar. Onlar, kadınların çocuğa en şefekatlisi, zevcinin elinde bulunan haklar husûsunda zevcine karşı en riâyetlisidirler».

Bu hadîsin râvîsi Saîd ibn Müseyyeb der ki : Bu rivâyeti müteâkib Ebû Hureyre : Meryem Bintu Imrân aslâ deveye binmedi der idi [141].

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den: Peygamber'in, Ebû Tâlib'in kızı Ummu Hâni'yi zevceliğe istediğini, Ummu Hâni'nin de : Yâ Rasûlallah! Ben yaşlandım, hem de benim çocuklarım var dediğini, bunun üzerine Rasûlullah'ın : «Deve binen kadınların hayırlısı...» buyurduğunu rivâyet edib (201 rakamlı) Yûnus hadîsinin benzerini zikretmişdir. Şu kadar ki burada : «Küçük çocuk üzerine çok şefekatli olan» demişdir.

٢٠٢ – (...) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال ابن رافع: حدثنا. وقال عبد: أخبرنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن ابن طاوس، عن أبيه، عن أبي هريرة. ح وحدثنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ « خير نساء ركبن الإبل، صالح نساء قريش. أحناه على ولد في صغره، وأرعاه على زوج في ذات يده ».

(...) حدثني أحمد بن عثمان بن حكيم الأودي. حدثنا خالد (يعني ابن مخلد). حدثني سليمان (وهو ابن بلال) حدثني سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. بمثل حديث معمر هذا. سواء.

202 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki : Rasûlullah (S) :

141. Hadîsin sonundaki bu söz, Ebû Hureyre'nin sözüdür, Peygamber'in sözü değildir.

«Deve binen kadınların hayırlısı, Kureyş kadınlarının iyisi, çocuğuna en şefekatli olanı ve kocasının mâlik olduğu şeylerde kocaya karşı en riâyetli bulunanıdır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den olmak üzere musâvî olarak Ma'mer'in şu (202 rakamlı) hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

(٥٠) باب مؤاخاة النبى صلى الله عليه وسلم بين أصحابه ، رضى الله تعالى عنهم

٢٠٣ – (٢٥٢٨) حدثني حجاج بن الشاعر . حدثنا عبد الصمد . حدثنا حماد (يعنى ابن سلمة)
عن ثابت ، عن أنس ؛ أن رسول الله ﷺ آخى بين أبى عبيدة بن الجراح وبين أبى طلحة .

(50) PEYGAMBER (S) İN, SAHÂBÎLERİ ARASINDA KARDEŞLİK KURMASI BÂBI [142]

203 — (2528) .... : Hammâd ibn Seleme, Sâbit'den, o da Enes (ibn Mâlik R) den tahdîs etdi ki Rasûlullah (S), Ebû Ubeydete'bni'l-Cerrâh ile Ebû Talha arasında kardeşlik te'sîs etmişdir.

142. *Muâhât*, kardeşlik kurmak demekdir. Burada bahsedilen *Muâhât* cihân târihinde bir eşi ve örneği daha gösterilemiyen pek asîl düşüncelerle vucûd bulmuş bir yardımlaşma ve dayanışma, ayni zamanda muazzam ictimâî bir hâdisedir. Müteâkib hadîsde işâret edildiği gibi Peygamber Mekke'den gelen Mûhâcirler ile Medîne'li Ensâr arasında ikişer ikişer kardeşlik akdetdi. Aralarında kardeşlik akdedilen kimselerin bir listesi İbn Hişâm'ın *es-Sîra*'sında İbn Ishâk'ın rivâyetiyle şöyle bildiriliyor :

Muhâcirler	*Ensâr*
Ebû Bekr es-Sıddiyk	Hârice ibn Zeyd
Umer ibn Hattâb	Utbân ibn Mâlik
Ebû Ubeyde ibn Cerrâh	Sa'd ibn Muâz
Abdurrahmân ibn Avf	Sa'd ibn Rabî'
Zubeyr ibn Avvâm	Seleme ibn Selâme
Usmân ibn Affân	Evs ibn Sâbit
Talha ibn Ubeydillâh	Kâ'b ibn Mâlik
Ca'fer Tayyâr	Muâz ibn Cebel
Saîd ibn Zeyd	Ubeyy ibn Kâ'b
Mus'ab ibn Umeyr	Ebû Eyyûb Ensârî
Ebû Huzeyfe ibn Utbe	Abbâd ibn Bişr
Ammâr ibn Yâsir	Huzeyfe ibn Yemân
Ebû Zerr Gıfâri	Munzir ibn Amr
Hâtıb ibn Ebî Beltea	Uveym ibn Sâide
Selmân Fârisiyy	Ebu'd-Derdâ Uveymir
Bilâl Habeşiyy	Ebû Ruveyha Abdullah

Allah onların hepsinden râzıy olsun.

Bu çiftler rasgele birleştirilmiş uydurma bir kardeş değildir. Hicret zamanından beri altı-yedi ay Peygamber bunların bazılarının rûhî hallerini inceden inceye tedkik edib, her çift arasında mizâc, zevk, hissiyât bakımlarından müşterek vasıflar bu-

٢٠٤ – (٢٥٢٩) حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ . حَدَّثَنَا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ . قَالَ : قِيلَ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ : بَلَغَكَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ » ؟ فَقَالَ أَنَسٌ : قَدْ حَالَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ ، فِي دَارِهِ .

204 — (2529) .... : Âsım el-Ahvel tahdîs edib şöyle dedi : Enes ibn Mâlik'e :

— Rasûlullah'ın : «İslâm'da (câhiliyet devrindeki) hilf yokdur» buyurduğu sana ulaşdı mı? diye soruldu. Enes :

— Rasûlullah (S) onun (Medîne'de) ki evinde Kureyş ile Ensâr arasında kardeşlik te'sîs etdi dedi [143].

---

larak kardeşlik yapmıştır. Bu kardeşliğin gâyesi kardeşlerin biribirine yardım, ihsân, sıla nasîhat ve rehberlik etmeleri ve bir de *zevi'l-erhâm*dan evvel birbirlerine mîrâscı olmaları idi. el-Enfâl sûresinin 72 nci âyetinde bu hedefler veciz bir sûretde ifâdesini bulmuşdur. Bu âyetdeki vilâyet, nusrat, muâvenet, nasîhat ve verâset ile tefsîr edilmişdir. Bedr muhârebesinde alınan ganimetlerden sonra Muhâcirler Ensârın maddî yardımlarından mustağnî kılınmaları üzerine el-Enfâl sûresinin son 75 inci âyeti ile kardeşliğin te'sîs etdiği mîrâs kaldırılmışdır.

Buhârî, muâhât ile mîrâsın te'sîsini ve kaldırılmasını İbn Abbâs'dan muttasıl sened ile şöyle rivâyet ediyor :

«...*Yemînlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini verin...*» (en-Nisâ : 33) âyetinde «âkadet» kırâatına göre İbn Abbâs : Bu âyetde mütekabil yemînlerin bağladığı bildirilen kimseler, Muhâcirler ile Ensâr'dır ki, Muhâcirler Medîne'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber tarafından akdedilen *kardeşlik* sebebiyle Ensâr'a zevi'l-erhamdan (yani kadın tarafından olan hısımlardan) evvel vâris olurlardı. Fakat daha sonra «*erkek ve dişiden her biri için baba ve ananın, yakın hısımların terikelerinden de vârisler yapdık..*» (en-Nisâ : 33) kavli ile muâkade ve muâhât ile te'sîs olunan verâset kaldırıldı. Dînî kardeşlik yalnız nusrat, rifâde ve ihsân ile nasîhate münhasır kaldı» (*Buhârî, tefsîr bâbu kavlihî : Ve li kullin cealna mevâliye...* — en-Nisâ : 33 — VI, 88 «102»).

143. Hadîsdeki islâmda mevcûd olmadığı bildirilen *hılf* câhiliyet devrinde ba'zı kimseler arasında akd olunan bir nevi yeminleşmeden ibâretdir. Kabîleler arasında rakîbleri olan diğer kabîlelerin saldırısından kendilerini korumak ve onlara karşı ortak hareket etmek için yemînle bir akd yapılırdı. Bunların bir kısmı saldırma, baskın ve zulm için olan yemînleşmelerdir. Câhiliyet devrinin en meşhûr ve takdîre değer olan hılfi *Hilfu'l-fudûl*'dur. Bu hılf Kureyş'in en ihtiyar, bir şeref ve bir i'tibâr sâhibi simâsı olan Abdullah ibn Cud'ân'ın evinde yapılmışdı. Benû Hâşim, Benû Abdilmuttalib, Benû Esed, Benû Zuhre, Benû Teym toplanarak aralarında şu meâlde bir karâr sûreti tesbit ve takrîr etmişlerdi :

«Gerek Mekke'nin eski sâkinlerinden, gerek hâricden Mekke'ye gelib ikâmet ihtiyâr ederek hemşehrîlik vasfı kazananlardan hiçbir kimse bundan böyle zulma ma'rûz olınayacakdır. Zulmun kaldırılınası, fuzûlî müdâhalelerin reddi ve zâlimden mazlûmun hakkının geri alınması husûslarında çalışacağımıza her birimiz kendi nâmımıza ve temsil etdiğimiz kabîleler nâmına ahd ve yemîn ederiz».

Bu *hılf*de Abdullah ibn Cud'ân'ın evinde Hz. Muhammed'in de yemîn edici olarak bulunduğunu ve burada bulunduğundan dolayı kırmızı develere nâil olmakdan daha ziyâde memnûniyet beyân etdiğini, böyle bir hılfe İslâm devrinde de da'vet olunsam derhal icâbet ederdim buyurduğunu İbn Ishâk, Talha İbn Abdillâh'dan rivâyet etmişdir (İbn Hişâm, *es-Sîra*).

٢٠٥ – (..) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير. قالا: حدثنا عبدة بن سليمان عن عاصم، عن أنس، قال: حالف رسول الله ﷺ بين قريش والأنصار، في داره التي بالمدينة.

205 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) : Rasûlullah (S) Medîne'deki evinde Kureyş ile Ensâr arasında **kardeşlik** yemîni yapdı dedi.

٢٠٦ – (٢٥٣٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة عن زكرياء، عن سعد بن إبراهيم، عن أبيه، عن جبير بن مطعم. قال: قال رسول الله ﷺ «لا حلف في الإسلام. وأيما حلف، كان في الجاهلية، لم يزده الإسلام إلا شدة».

206 — (2530) .... : Cubeyr ibn Mut'im (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «İslâm'da (haksızlık ve bâtılda yardımlaşmak üzre) muâhade yapmak yokdur. Câhiliyet devrinde mevcûd olan (iyilik uğrundaki) her bir yemînleşmeyi ise İslâm dîni (kabûl edib) daha da şiddetlendirmişdir» [144].

(٥١) باب بيان أن بقاء النبي صلى الله عليه وسلم أمان لأصحابه، وبقاء أصحابه أمان للأمة

٢٠٧ – (٢٥٣١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم وعبد الله بن عمر بن أبان. كلهم عن حسين. قال أبو بكر: حدثنا حسين بن علي الجعفي عن مجمع بن يحيى، عن سعيد بن أبي بردة، عن أبي بردة، عن أبيه. قال: صلينا المغرب مع رسول الله ﷺ. ثم قلنا: لو جلسنا حتى نصلي معه العشاء! قال فجلسنا. فخرج علينا. فقال «ما زلتم ههنا؟» قلنا: يا رسول الله! صلينا معك المغرب. ثم قلنا: نجلس حتى نصلي معك العشاء. قال «أحسنتم أو أصبتم» قال فرفع رأسه إلى السماء. وكان كثيرا مما يرفع رأسه إلى السماء. فقال «النجوم أمنة للسماء. فإذا ذهبت النجوم أتى السماء ما توعد. وأنا أمنة لأصحابي. فإذا ذهبت أتى أصحابي ما يوعدون. وأصحابي أمنة لأمتي. فإذا ذهب أصحابي أتى أمتي ما يوعدون».

---

144. Câhiliyet devrinde yemînleşmenin böyle asîlâne şekilleri olduğu gibi çirkin safhaları da vardı. İşte Peygamber o çirkin maksadlar için yapılan yemînleşmelerin İslâm devrinde kaldırıldığını, fakat iyilik, fazilet ve insanlık yararına olanları ise İslâm'ın kabûl edib daha da kuvvetlendirdiğini bildirmişdir.

(51) PEYGAMBER (S) İN BEKÂSININ, SAHÂBÎLERİ İÇİN BİR EMÂN (KORKUSUZLUK VE ÂSÛDELİK), SAHÂBÎLERİNİN BEKÂSI UMMET İÇİN BİR EMÂN OLDUĞUNU BEYÂN BÂBI

207 — (2531) .... : Ebû Burde, babasından, (Ebû Mûsâ R) şöyle demişdir : Biz akşam namazını Rasûlullah (S) ile beraber kıldık. Sonra kendi kendimize : Otursak, nihâyet yatsu namazını da Rasûlullah ile beraber kılsak, deyib oturduk. Nihâyet Rasûlullah (yatsu namazını kıldırmak üzere) bizim yanımıza çıkdı ve :

— Buradan hiç ayrılmadınız mı? diye sordu. Biz :

— Yâ Rasûlallah! Seninle beraber akşam namazını kıldık. Sonra kendi aramızda : Seninle beraber yatsu namazını da kılıncaya kadar oturalım diye söyleşdik dedik. Rasûlullah :

— Güzel yapdınız, isâbet etdiniz! buyurdu. Müteâkiben başını semâya doğru kaldırdı. Zaten başını semâya doğru kaldırması çok kerre vâki' olan bir âdeti idi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu :

— Yıldızlar semâ için emenedir (muhâfızlardır). Yıldızlar (yok olub) gitdikleri zaman semâya va'd olunduğu şeyler gelir. Ben de sahâbîlerim için bir emniyet ve güven kaynağıyım. Ben gitdiğim zaman sahâbîlerime va'd olundukları (tehlükeli) şeyler gelir çatar. Sahâbîlerim de ummetim için emîn ve muhâfız kişilerdir. Sahâbîlerim gitdikleri zaman ummetime de va'd olundukları (çetin) işler gelib çatar[145].

145. Âlimler şöyle dediler : *Emene, emn* ve *emân*, bunların hepsi de korkusuzluk ve âsûdelik ma'nâsına isimlerdir. İbnu'l-Esîr, *emene* kelimesi bu hadîsde hâfız ma'nâsına olan *emînin* cem'idir diyor. Hadîsin ma'nâsı şudur : Yıldızlar bâkî olmakta devâm etdikleri müddetce semâ da bâkîdir. Yıldızlar bulandıkları, kıyâmet gününde dağıldıkları zaman ise semâ zayıflar, çatlar, yarılır, yok olub gider. «Ben de sahâbîlerim için bir emânım» ya'nî fitnelerden, harblerden, irtidâdlardan kalblerin ihtilâf etmesinden ve kendisinin sarîh olarak vâkî olacağını haber verdiği buna benzer şeylere karşı bir emân olduğunu ifâde ediyor.

«Sahâbîlerim gitdikleri zaman ummetime va'dolundukları tehlükeli işler gelir çatar» sözünün ma'nâsı da, dînde bid'atların, hâdiselerin ve fitnelerin zuhûru, şeytân karnının (boynuzunun) zuhûru, Rûm'un ve diğerlerinin ümmete galebe etmeleri, Mekke ve Medîne'ye saygı gösterilmemesi ve bundan başka işlerin meydana gelmesi demekdir. Bunların hepsi Peygamber'in mu'cizelerindendir (Nevevî).

(٥٢) باب فضل الصحابة، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم

٢٠٨ – (٢٥٣٢) حدثنا أبو خيثمة، زهير بن حرب وأحمد بن عبدة الضبي (واللفظ لزهير) قالا: حدثنا سفيان بن عيينة قال: سمع عمرو جابرا يخبر عن أبي سعيد الخدري، عن النبي ﷺ. قال «يأتي على الناس زمان. يغزو فئام من الناس. فيقال لهم: فيكم من رأى رسول الله ﷺ؟ فيقولون: نعم. فيفتح لهم. ثم يغزو فئام من الناس. فيقال لهم: فيكم من رأى من صحب رسول الله ﷺ؟ فيقولون: نعم. فيفتح لهم. ثم يغزو فئام من الناس. فيقال لهم: هل فيكم من رأى من صحب من صحب رسول الله ﷺ؟ فيقولون: نعم. فيفتح لهم».

(52) SAHÂBÎLERİN, SONRA ONLARA PEK YAKIN OLANLARIN, SONRA DA ONLARA PEK YAKIN OLANLARIN FAZÎLETİ BÂBI

208 — (2532) Bize Ebû Hayseme, Zuheyr ibn Harb ile Ahmed ibn Abdete ed-Dabbî tahdîs edib dediler ki (lâfız Zuheyr'indir) : Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edib şöyle dedi : Amr, Câbir'den işitdi ki, Câbir (R), Ebû Saîd Hudrî'den haber veriyordu, Peygamber (S) şöyle buyurdu : «İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki o zamanda insanlardan bir cemâat gazâ eder. Onlara :

— İçinizde Rasûlullah'ı gören kimse var mı? diye sorulur. Onlar da :

— Evet vardır diye cevâb verirler. Nihâyet onlara zafer kapusu açılır. Sonra insanlardan bir gurub daha gazâ eder. Onlara da :

— İçinizde Rasûlullah'a sahâbîlik yapmış olanları gören kişi var mıdır? diye sorulur. Onlar da :

— Evet vardır diye cevâb verirler. Ve onlara da feth (müyesser) olur. Sonra insanlardan bir cemâat daha gazâ eder. Onlara da :

— İçinizde Allâh'ın Rasûlüne sahâbîlik etmiş olanlara arkadaşlık etmiş bulunanları (yani tâbiîleri) gören kimse var mıdır? diye sorulur. Onlar da :

— Evet vardır derler ve onlara da feth (müyesser) olur» [146].

146. Bu hadîsde, sahâbîler, tâbiîler ve etbau't-tâbiînin yüzleri suyuna feth ve zafer müyesser olacağı Peygamber tarafından haber verilmiş ve öylece tahakkuk etmişdir. Bu hadîsde ilk üç neslin yani sahâbî, tâbiî ve etbau't-tâbiîn nesillerinin fazîleti anlaşılmışdır. Hakîkaten iymân ve irâde kuvveti ile bu üç devirde İslâm orduları zaferden zafere koşmuşlardı.

Şârih ibn Battâl : Bu hadîsin sıhhatını «devrin hayırlısı, benim içinde yaşadığım sahâbe zamanı, sonra tâbiîler devri, daha sonra tâbiîleri ta'kîb eden etbau't-tâbiîn devri gelir» meâlindeki hadîs te'yîd eder demişdir.

٢٠٩ – (...) حدثني سعيد بن يحيى بن سعيد الأموي . حدثنا أبي . حدثنا ابن جريج عن أبي الزبير ، عن جابر . قال : زعم أبو سعيد الخدري قال : قال رسول الله ﷺ « يأتي على الناس زمان يبعث منهم البعث فيقولون : انظروا هل تجدون فيكم أحدا من أصحاب النبي ﷺ ؟ فيوجد الرجل . فيفتح لهم به . ثم يبعث البعث الثاني فيقولون : هل فيهم من رأى أصحاب النبي ﷺ ؟ فيفتح لهم به . ثم يبعث البعث الثالث فيقال : انظروا هل ترون فيهم من رأى من رأى أصحاب النبي ﷺ ؟ ثم يكون البعث الرابع فيقال : انظروا هل ترون فيهم أحدا رأى من رأى أحدا رأى أصحاب النبي ﷺ ؟ فيوجد الرجل . فيفتح لهم به » .

209 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi: Ebû Saîd Hudrî, zu'm edib dedi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki o zamanda kendilerinden bir ordu gönderilir. Bu ordu fertleri :

— Bakınız, içinizde peygamber'in sahâbîlerinden herhangi bir kimse buluyor musunuz? derler. Bir kimse bulunur da o kimse sebebiyle kendilerine feth kapusu açılır· Sonra ikinci bir ordu gönderilir. Onlar da kendi kendilerine :

— Ordu içinde peygamber'in sahâbîlerini gören kimse var mıdır? diye sorarlar. Bulunan o tâbiî kimse yüzü suyuna o insanlara da feth müyesser olur. Sonra üçüncü bir ordu gönderilir ve (o devrin insanları tarafından) :

— Bakınız bu ordu fertleri içinde Peygamber'in sahâbîlerini görenleri gören bir kimseyi görüyor musunuz? diye sorulur. Sonra dördüncü ordu meydana gelir ve yine :

— Bakınız, bunlar içinde Peygamber'in sahâbîlerini görmüş (tâbiîn-den) bir kimseyi gören (etbau't-tâbiînden) bir kimse görüyor musunuz? diye sorulur. Netîcede (etbau't-tâbiînden) bir kimse bulunur da bunun yüzünden o insanlara feth müyesser olur.

٢١٠ – (٢٥٣٣) حدثنا قتيبة بن سعيد وهناد بن السري . قالا : حدثنا أبو الأحوص عن منصور ، عن إبراهيم بن يزيد ، عن عبيدة السلماني ، عن عبد الله . قال : قال رسول الله ﷺ « خير أمتي القرن الذين يلوني . ثم الذين يلونهم . ثم الذين يلونهم . ثم يجيء قوم تسبق شهادة أحدهم يمينه ويمينه شهادته » لم يذكر هناد القرن في حديثه . وقال قتيبة « ثم يجيء أقوام » .

210 — (2533) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Ummetimin en hayırlıları bana pek yakın olan karn'dır. Sonra onlara pek yakın olanlar, sonra da onlara pek yakın olanlardır. Sonra bir kavm gelir ki onlardan birinin şehâdeti (ihtirâs ile) yemîninin, yemîni de şehâdetinin önüne geçer».

Râvî Hennâd kendi hadîsinde karn kelimesini zikretmedi. Diğer râvî Kuteybe ise «sonra bir takım kavimler gelir ki...» diye rivâyet etmişdir [147].

٢١١ — (...) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ عُثْمَانُ : حَدَّثَنَا) جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَبِيدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ ؟ قَالَ « قَرْنِي . ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ . ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ . ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَبْدُرُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ ، وَتَبْدُرُ يَمِينُهُ شَهَادَتَهُ » .

قَالَ إِبْرَاهِيمُ : كَانُوا يَنْهَوْنَنَا ، وَنَحْنُ غِلْمَانٌ ، عَنِ الْعَهْدِ وَالشَّهَادَاتِ .

(...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ . بِإِسْنَادِ أَبِي الْأَحْوَصِ وَجَرِيرٍ . بِمَعْنَى حَدِيثِهِمَا . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمَا : سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ .

211 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah'a :

— İnsanların hangi tabakası daha hayırlıdır? diye soruldu. Rasûlullah :

— Benim asrımdır. Sonra onlara pek yakın olanlar, sonra da onlara pek yakın olanlardır. Sonra bir kavm gelir ki, onlardan birinin şehâdeti sür'atle yemînini, yemîni de şehâdetini geçer buyurdu.

147. *Karn* kelimesinin bir çok ma'nâları vardır : Bir ummete, bir cemâate, bir soya karn denilmişdir. Bu hadîslerdeki karn sözü zaman, asr, bir insanın yaşıyabileceği müddet ma'nâlarına da gelir. Bu zamanın ta'yîninde on, yirmi, otuz, altmış, yetmiş, seksen, yüz, yüzyirmi sene olmak üzere çeşitli görüşler vardır. Bunlar arasında bir karn yüz sene olduğunu iddiâ edenler, Rasûlullah'ın bir çocuğun başını okşıyarak «bir karn yaşa!» diye duâ buyurub da o çocuğun yüz sene yaşadığı hakkındaki bir haberle ihticâc ederler.

Bu hadîslerde zikredilen üç karn, sahâbî karnı, tâbiî karnı ve etbau't-tâbiî karnıdır. Bu üç karn muslimanları arasında doğruluk ve adlin şâyi' olduğu anlaşılmıştır. Sahâbî karn'ı yüz sene kadar devâm etmişdir. Meselâ Medîne'de Sehl ibn Sa'd ile Sâib ibn Yezîd; Basra'da Enes ibn Mâlik 91 tarihine kadar yaşamışlardır. Tâbiîn karnı takrîben yüz seksen târihine kadar devam etmişdir. En son vefât eden tâbiî, *Half ibn Halîfe*'dir ki İbn Sa'd bunun 181 târihinde vefât ettiğini bildirmiştir. Tehzîbde de bu zâtın vefâtında 101 yaşında olduğu Buhârî'den naklen kaydedilmişdir.

Râvî, İbrâhîm Nehaî : Bizler çocuk iken velîlerimiz bizi «Allah'ın ahdi üzerime olsun» yahut «Allah ile şehâdet ederim ki» gibi kelâmın medârı olan ta'bîrleri kullanmakdan nehy ederlerdi demişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Mansûr'dan olmak üzere Ebu'l-Ahvas ve Cerîr isnâdı ile onların (211 rakamlı) hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir. Fakat bunların hadîslerinde : Rasûlullah'a soruldu fıkrası yokdur.

٢١٢ – (..) وحدثني الحسن بن علي الحلواني . حدثنا أزهر بن سعد السمان عن ابن عون ، عن إبراهيم ، عن عبيدة ، عن عبد الله ، عن النبي ﷺ قال « خير الناس قرني . ثم الذين يلونهم . ثم الذين يلونهم » فلا أدري في الثالثة أو في الرابعة قال « ثم يتخلف من بعدهم خلف . تسبق شهادة أحدهم يمينه ، ويمينه شهادته » .

212 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dan : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «İnsanların hayırlısı benim asrımdır. Sonra onlara yakın olan (tâbiî)ler, sonra onlara yakın olan (etbau't-tâbil)lerdir».

Râvî der ki : Artık ben üçüncüde mi, yahut dördüncüde mi? bilemiyorum. Şöyle buyurdu : «Sonra onların ardından öyle kötü bir nesil gelir ki onlardan birinin şehâdeti yemîninin, yemîni de şehâdetinin önüne geçer».

٢١٣ – (٢٥٣٤) حدثني يعقوب بن إبراهيم . حدثنا هشيم عن أبي بشر . ح وحدثني إسماعيل ابن سالم . أخبرنا هشيم . أخبرنا أبو بشر عن عبد الله بن شقيق ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « خير أمتي القرن الذين بعثت فيهم . ثم الذين يلونهم » . والله أعلم أذكر الثالث أم لا . قال « ثم يخلف قوم يحبون السمانة . يشهدون قبل أن يستشهدوا » .

(...) حدثنا محمد بن بشار . حدثنا محمد بن جعفر . ح وحدثني أبو بكر بن نافع . حدثنا غندر عن شعبة . ح وحدثني حجاج بن الشاعر . حدثنا أبو الوليد . حدثنا أبو عوانة . كلاهما عن أبي بشر ، بهذا الإسناد ، مثله . غير أن في حديث شعبة : قال أبو هريرة : فلا أدري مرتين أو ثلاثة .

213 — (2534) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) : «Ummetimin hayırlısı, içlerinde Peygamber gönderilmiş olduğum karndır. Sonra onlara yakın olanlardır» buyurdu. Üçüncüyü zikretdi mi, yoksa etmedi mi, en iyi bilen Allah'dır. Peygamber devamla : «Sonra onların

ardından bir kavm halef olur ki bunlar şişmanlığı severler, ve kendilerinden (bir husûsa) şehâdet etmeleri istenmeden evvel şehâdet ederler» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebû Bişr'den bu isnâdla yukarıki hadîs gibi rivâyet etdiler. Şukadar var ki Şu'be'nin hadîsinde Ebû Hureyre : Peygamber iki kerre mi, yahut üç kerre mi söyledi? bilmiyorum demişdir.

٢١٤ – (٢٥٣٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن المثنى وابن بشار . جميعا عن غندر .
قال ابن المثنى : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . سمعت أبا جمرة . حدثني زهدم بن مضرب .
سمعت عمران بن حصين يحدث ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إن خيركم قرني . ثم الذين يلونهم . ثم الذين
يلونهم . ثم الذين يلونهم » . قال عمران : فلا أدري أقال رسول الله ﷺ ، بعد قرنه ، مرتين أو ثلاثة .
« ثم يكون بعدهم قوم يشهدون ولا يستشهدون . ويخونون ولا يؤتمنون . وينذرون ولا يوفون
ويظهر فيهم السمن » .

(...) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا يحيى بن سعيد . ح وحدثنا عبد الرحمن بن بشر العبدي .
حدثنا بهز . ح وحدثني محمد بن رافع . حدثنا شبابة . كلهم عن شعبة ، بهذا الإسناد . وفي حديثهم :
قال : لا أدري أذكر بعد قرنه قرنين أو ثلاثة . وفي حديث شبابة قال : سمعت زهدم بن مضرب ،
وجاءني في حاجة على فرس ، فحدثني ؛ أنه سمع عمران بن حصين . وفي حديث يحيى وشبابة
« ينذرون ولا يفون » . وفي حديث بهز « يوفون » كما قال ابن جعفر .

214 — (2535) .... : Zehdem ibn Mudarrib tahdîs edib dedi ki, ben Imrân ibn Husayn (R) den işitdim şöyle tahdîs ediyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şüphesiz ki sizin hayırlı asrınız, benim içinde yaşadığım zamandır. Sonra benimle yaşıyanlara yakın olanlardır. Daha sonra onlara yakın olanlardır». Imrân : Rasûlullah kendi asrından sonra asırların hayırlısı olarak iki asır mı, yoksa üç asır mı söyledi bilmiyorum dedi. Rasûlullah devamla şöyle buyurdu : «Sonra onların ardından öyle bir kavm gelecek ki onlardan şehâdet etmeleri istenmeden şehâdet edecekler, hıyânet edecekler, bunlar kendilerinde hiçbir emînlik bırakmadıklarından dolayı kimse tarafından i'timâd edilmyiecceklerdir. Artık bunlar arasında tıkabasa yemek, içmek, semizlenmek, hayâtın gâyesi olub çıkacakdır».

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Şu'be'den olmak üzere bu isnâd ile rivâyet etdiler. Bunların hadîsinde de Imrân : Ra-

sûlullah kendi asrından sonra iki asır mı, yoksa üç asır mı? zikretdi bilmiyorum demişdir. Şebâbe'nin hadîsinde, dedi ki: Ben Zehdem ibn Mudarrib'den işitdim, o bana bir at üzerinde olarak bir hâcet husûsunda gelmişdi de ona Imrân ibn Husayn'dan işitdiği şu hadîsi tahdîs etmişdi vardır. Yahyâ ile Şebâbe'nin hadîsinde «onlar adak adarlar, fakat adağa vefâkarlık etmezler», Behz'in hadîsinde ise (214 rakamlı) Muhammed ibn Ca'fer'in dediği gibi «îfâ etmezler» sîgası vardır.

٢١٥ — (...) وحدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن عبد الملك الأموي. قالا: حدثنا أبو عوانة. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا معاذ بن هشام. حدثنا أبي. كلاهما عن قتادة، عن زرارة بن أوفى، عن عمران بن حصين، عن النبي ﷺ. بهذا الحديث «خير هذه الأمة القرن الذين بعثت فيهم. ثم الذين يلونهم». زاد في حديث أبي عوانة قال: والله أعلم. أذكر الثالث أم لا. بمثل حديث زهدم عن عمران. وزاد في حديث هشام عن قتادة «ويحلفون ولا يستحلفون».

215 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Katâde'den, o da Zurârete'bni Evfâ'dan, o da Imrân ibn Husayn'dan, o da Peygamber (S)-den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir: «Bu ummetin hayırlısı, benim içlerinde Peygamber gönderilmiş bulunduğum karndır. Sonra onlara yakın olanlardır». Râvîlerden Ebû Avâne, Zehdem'in, Imrân'dan gelen hadîsi gibi ziyâde edib: Rasûlullah'ın üçüncüyü zikretdiğini, yahut etmediğini en iyi bilen Allah'dır dedi. Keza Hişâm, Katâde'den gelen hadîsinde: «Onlar kendilerinden yemîn etmeleri istenmeden yemîn ederler» fıkrasını ziyâde etmişdir.

٢١٦ — (٢٥٣٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وشجاع بن مخلد (واللفظ لأبي بكر) قالا: حدثنا حسين (وهو ابن علي الجعفي) عن زائدة، عن السدي، عن عبد الله البهي، عن عائشة. قالت: سأل رجل النبي ﷺ: أي الناس خير؟ قال «القرن الذي أنا فيه. ثم الثاني. ثم الثالث».

216 — (2536) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Bir kimse Peygamber'den:

— İnsanların hangi (tabaka) sı hayırlıdır? diye sordu. Peygamber (S):

— Benim içinde bulunduğum karndır, sonra ikincisidir, sonra üçüncüsüdür buyurdu[148].

148. Ebû Hureyre (R): den Rasûlullah (S): «Ben — devirden devre ve âileden âileye intikal ile süzülen — Âdem oğulları soylarının en temizinden halk olundum. Nihâyet şu içinde bulunduğum Hâşimî câmiasından neş'et ettim» buyurmuşdur. (Buhârî, menâkıb, sıfatu'n-Nebiyy, V, 30 «64»).

(٥٣) باب قوله صلى الله عليه وسلم « لا تأتي مائة سنة وعلى الأرض نفس منفوسة اليوم »

٢١٧ — (٢٥٣٧) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال محمد بن رافع: حدثنا. وقال عبد: أخبرنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري. أخبرني سالم بن عبد الله وأبو بكر بن سليمان؛ أن عبد الله بن عمر قال: صلى بنا رسول الله ﷺ ذات ليلة، صلاة العشاء، في آخر حياته. فلما سلم قام فقال « أرأيتكم ليلتكم هذه؟ فإن على رأس مائة سنة منها لا يبقى ممن هو على ظهر الأرض أحد »

قال ابن عمر: فوهل الناس في مقالة رسول الله ﷺ تلك، فيما يتحدثون من هذه الأحاديث، عن مائة سنة. وإنما قال رسول الله ﷺ: لا يبقى ممن هو اليوم على ظهر الأرض أحد. يريد بذلك أن ينخرم ذلك القرن.

(...) حدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو اليمان. أخبرنا شعيب. ورواه الليث عن عبد الرحمن بن خالد بن مسافر. كلاهما عن الزهري. بإسناد معمر. كمثل حديثه.

(53) PEYGAMBER (S) İN: «BU GÜN NEFES ALMIŞ OLAN HERHANGİ BİR NEFİS, YER ÜZERİNDE BULUNURKEN YÜZÜNCÜ SENENİN BAŞI GELMEZ» KAVLİ BÂBI

217. — (2537) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) hayatının sonunda [149] bir gece bize yatsu namazını kıldırdı. Selâm verince ayağa kalkdı ve : «Bu gecenizi gördünüz ya! İşte bu geceden i'tibâren (geçecek) yüz senenin başında bugün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacakdır» buyurdu [150].

149. Câbir'in bunu ta'kîb eden 218 rakamlı hadîsinde tasrîh edildiği üzere Rasûlullâh bunu söyledikden sonra bir ay daha yaşamışdır.

150. *Hızır*'ın vefât etmiş olduğuna kail olanlar bu hadîs ile istidlâl ederler. Muhâlif görüşe tarafdar olanlara göre ise İysâ ve Hızır ile meleklere ve İblîs'e bu hadîsin şumûlu yokdur. «Yeryüzünde olanlar» dan maksad Muhammed ummetidir ki, bunların kimi ummetu icâbet, kimi ummetu da'vet olduğundan o zamanki muslimanlar ile kâfirler bunda dâhildirler. Demin saydıklarımız ise ümmetden sayılmış değillerdir.

Tâ altıncı, yedinci hicrî asırlarda bile Peygamber'in sahâbîliği iddiâsında bulunan Teren Hindî, Ma'mer ibn Bureyk, Ma'mer mağribî ve emsâli uzun ömürlülerin yalancılıklarına bu hadîs ile ihticâc edilmişdir.

İbn Umer dedi ki: İnsanlar Rasûlullah'ın bu sözünde yanılıb korkuya kapıldılar ve yüz sene hakkındaki (şu ma'lûm) dedikodulara (yani yüz sene sonra kıyâmet kopacakdır) zann ve korkusuna düşdüler. Halbuki Rasûlullah: «Bugün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacakdır» buyurdu. Bu sözü ile de ancak o zaman yaşıyanların bu müddet içinde munkarız olacaklarını bildirmek istemişdir[151].

( ) .... : Buradaki iki râvî de Zuhrî'den, yine Ma'mer'in isnâdı ile onun hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٢١٨ – (٢٥٣٨) حدثني هرون بن عبد الله وحجاج بن الشاعر. قالا: حدثنا حجاج بن محمد. قال: قال ابن جريج: أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: سمعت النبي ﷺ يقول، قبل أن يموت بشهر «تسألوني عن الساعة؟ وإنما علمها عند الله. وأقسم بالله! ما على الأرض من نفس منفوسة تأتي عليها مائة سنة».

(...) حدثنيه محمد بن حاتم. حدثنا محمد بن بكر. أخبرنا ابن جريج، بهذا الإسناد. ولم يذكر: قبل موته بشهر.

(...) حدثني يحيى بن حبيب ومحمد بن عبد الأعلى. كلاهما عن المعتمر. قال ابن حبيب: حدثنا معتمر بن سليمان. قال: سمعت أبي. حدثنا أبو نضرة عن جابر بن عبد الله، عن النبي ﷺ؛ أنه قال ذلك قبل موته بشهر. أو نحو ذلك «ما من نفس منفوسة، اليوم، تأتي عليها مائة سنة، وهي حية يومئذ».

وعن عبد الرحمن صاحب السقاية عن جابر بن عبد الله، عن النبي ﷺ. بمثل ذلك.
وفسرها عبد الرحمن قال: نقص العمر.

151. Hakîkaten İbn Umer'in zamanında bazılarının yüzüncü senenin sonunda kıyâmet kopmasının vukûa geleceğini söylemiş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Teberânî ile başka muhaddisler bunu Ebû Mes'ûd Bedrî'den rivâyet etdikleri gibi, Alî İbn Ebî Tâlib'in bu sözü reddetdiği nakl eden İbn Umer de bu kabilden dedikoduları redd için bu hadîsin ma'nâsını böyle îzâh ve beyân etmiş oluyor.

Bu hadîs de Peygamber'in en görmez gözlere çarpacak mu'cizelerindendir. Âlimlerin istikrâsına göre Peygamber'in haber verdiği zaman olan on birinci hicret senesinden itibâren yüz sene geçtikden sonra o gün hayatda olanlardan hiç bir kimse kalmamışdır. En sona kalan sahâbî *Ebu't-Tufeyl Âmir ibn Vâsile*'dir. Bütün hadîsciler de bu sahâbînin yüz onuncu hicret yılında vefâtı etdiğinde ittifâk etmişlerdir. Vefâtı günü yeryüzünde hiçbir sahâbî kalmamış ve sahâbe nesli munkarız olmuşdur. Allah onların hepsinden râzıy olsun!

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَرُونَ. أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ بِالْإِسْنَادَيْنِ جَمِيعًا، مِثْلَهُ.

218 — (2538) .... : İbn Cureyc dedi ki : Bana Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitdiğini haber verdi. Ben Peygamber (S) den işitdim, ölümünden bir ay önce şöyle buyuruyordu : «Bana kıyâmet sâatından soruyorsunuz. Halbuki onun ilmi ancak Allah katındadır. Ben Allâh'a yemîn ediyorum ki bu gün yeryüzünde doğub nefes almış olan herhangi bir nefis üzerine yüzüncü yıl gelmez».

( ) .... : Buradaki râvî de : Bize İbn Cureyc haber verdi deyib bu isnâdla rivâyet etmiş fakat ölümünden bir ay önce fıkrasını zikretmemişdir.

( ) .... : Burada da Ebu'n-Nadre, Câbir ibn Abdillâh'dan onun: Ölümünden bir ay önce, yahut bunun gibi bir söz söyliyerek Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmişdir : «Bu gün yaratılıb da doğmuş olan herhangi bir nefis, o gün kendisi diri olduğu halde üzerine yüzüncü sene gelmiyecekdir».

Râvîlerden Mu'temir'in babası Suleymân : Ve keza sikaye sâhibi olan Abdurrahmân'dan, o da Câbir ibn Abdillah'dan, o da Peygamber'den bunun benzeri bana ulaşdı, demişdir[152]. Ve Abdurrahmân bunu tefsîr edib: Ömrün eksilmesidir dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de, Suleymân et-Teymiyy'nin haber verdiği hadîsi iki isnâd ile cemîan yukarıki gibi rivâyet etmişdir.

٢١٩ – (٢٥٣٩) حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ عَنْ دَاوُدَ (وَاللَّفْظُ لَهُ). ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَيَّانَ عَنْ دَاوُدَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. قَالَ: لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ تَبُوكَ، سَأَلُوهُ عَنِ السَّاعَةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا تَأْتِي مِائَةُ سَنَةٍ، وَعَلَى الْأَرْضِ نَفْسٌ مَنْفُوسَةٌ الْيَوْمَ».

219 — (2539) .... : Ebû Saîd (R) şöyle dedi : Peygamber (S) Tebuk seferinden dönünce kendisine kıyâmetden (kıyâmetin kopması sâatından sordular). Bunun üzerine Rasûlullah : «Bu gün doğmuş bulunan herhangi bir nefis yer üzerinde mevcûd iken, yüzüncü sene gelmez» buyurdu.

152. Suleymân bu hadîsi iki kişiden rivâyet ediyor : Ebû Nadre'den ve sikaye sâhibi olan Abdurrahmân'dan bunların her ikisi de Câbir'den.

٢٢٠ — (٢٥٣٨) حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا أَبُو الْوَلِيدِ. أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ «مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ، تَبْلُغُ مِائَةَ سَنَةٍ». فَقَالَ سَالِمٌ: تَذَاكَرْنَا ذَلِكَ عِنْدَهُ. إِنَّمَا هِيَ كُلُّ نَفْسٍ مَخْلُوقَةٍ يَوْمَئِذٍ.

220 — (2538) [153] Bana Ishâk ibn Mansûr tahdîs etdi. Bize Abdu'l-Velîd haber verdi. Bize Ebû Avâne, Husayn'dan, o da Sâlim'den, o da Câbir ibn Abdillah'dan haber verdi. Câbir (R) dedi ki, Peygamber (S) : «Doğmuş bulunan hiçbir nefis, yüzüncü seneye ulaşamıyacakdır» buyurdu. Râvî Sâlim : Biz bu hadîsi, Câbir'in yanında muzâkere etdik. Bu ancak o gün yaradılmış bulunan her bir nefisden ibâretdir dedi.

(٥٤) باب تحريم سب الصحابة، رضي الله عنهم

٢٢١ — (٢٥٤٠) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ (قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا) أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي. لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي. فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ».

(54) SAHÂBÎLERE SÖVMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI [154]

221 — (2540) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «(Ey istikbâlin müsliman nesilleri!) Sakın benim sahâbîlerime sövmeyiniz, sakın benim sahâbîlerime sövmeyiniz! Nefsim elinde bulunan (Allâh) a yemîn ederim ki sizden birinizin Uhud dağı kadar altun sadaka ettiği farz edilse bu (muazzam sadakanın sevâbı), sahâbî-

153. Bu hadîsin râvîsi de kitâb içindeki sıraya göre 218 rakamlı hadîsi rivâyet eden Câbir ibn Abdillâh'dır. Ancak bu hadîs muhtevâca oradaki hadîsden biraz farklı ve geliş yolu da ondan başkadır. İşte bu sebeble kitâb içindeki sırada 220 rakamını almış, fakat *el-Câmiu's-Sahîh*'in başından beri mustakil hadîslere müteselsil olarak verilmekde olan ve iki hilâl arasında bulunan rakamda ise yine 218 rakamı yanındaki (2538) sayısı yazılmışdır. Bunda bir yanlışlık olduğu zannedilmemelidir.

154. *Sahabî* : Muslimanlardan Peygamber ile suhbet eden, yahut onu gören ve musliman olarak ölen kimseler Peygamber'in sahâbîlerindendir (*Buhârî, fedâil, fedâilu ashâbi'n-Nebiyy*..).

Sâhib, muâşeret eden, suhbet eden, yâr ve dost demekdir. Bunun cem'i *sahâbe, ashâb* ve sahb'dır. Aslında masdar olan sahâbe kelimesinin sonuna şeddeli nisbet yâ sı getirilmek sûretiyle de *sahâbiyy* kelimesi yapılır ki bu da müfreddir. Müennesinde *sahâbiyye* şeklinde söylenir.

lerden birinin iki avuç (hurma) sadakasına erişemez (hatta) bunun yarısına da ulaşamaz» [155].

٢٢٢ — (٢٥٤١) حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ . قَالَ : كَانَ بَيْنَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ وَبَيْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ شَيْءٌ . فَسَبَّهُ خَالِدٌ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا تَسُبُّوا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِي . فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَوْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا ، مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ » .

(...) حدثنا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ ابْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . جَمِيعًا عَنْ شُعْبَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِإِسْنَادِ جَرِيرٍ وَأَبِي مُعَاوِيَةَ . بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ شُعْبَةَ وَوَكِيعٍ ذِكْرُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ .

222 — (2541) .... : Ebû Saîd (R) dedi ki: Hâlid ibn Velîd ile Abdurrahmân ibn Avf arasında bir dargınlık vardı. Derken Hâlid, Abdurrahmân'a sövdü. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Sakın benim sahâbîlerimden hiçbirisine sövmeyiniz! Çünkü sizlerden biriniz Uhud dağı kadar altun infâk etmiş olsa onlardan birisinin bir avuç (hurma) sadakasına erişemez, bunun yarısına da ulaşamaz» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Şu'be'den, o da A'meş'den, Cerîr'in ve Ebû Muâviye'nin isnâdı ile onların hadîsleri gibi rivâyet ettiler. Şu'be'nin ve Vekî'in hadîslerinde, Abdurrahmân ibn Avf ile Hâlid ibn Velîd'in zikri yokdur.

---

155. Hadîsdeki «lâ tesubbû = sövmeyiniz!» hitâbı, sahâbî olmayan muslimanlara âiddir. Binâenaleyh istikbâlin musliman nesilleri Rasûlullah'ın sağlığında hâzır farz edilerek hitâb edilmiş oluyor.

Hadîsdeki müdd bir sâ'ın dörtte biri mikdârında yiyecek alan bir ölçekdir. Hicâz halkına ve Şâfiîlere göre bir rıtl ile bir rıtlın üçde biri mikdârıdır. Irak'lılara ve Hanefîlere göre iki rıtldan ibâretdir. Müdd'ün en emelî ölçüsü, iki avucu birleştirerek avuclamakdır. Bunun alabildiği hubûbat mikdârına müdd denir. Peygamber'in müddü misâl ve mikyâs olarak seçmesi ve onunla takdîr eylemesi, müddün, verilen sadaka mikdârının örf ve âdetde asgarî haddi ve en azı olması i'tibârıyledir.

(٥٥) باب من فضائل أويس القرني رضي الله عنه

٢٢٣ — (٢٥٤٢) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ. حَدَّثَنِي سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ؛ أَنَّ أَهْلَ الْكُوفَةِ وَفَدُوا إِلَى عُمَرَ. وَفِيهِمْ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ يَسْخَرُ بِأُوَيْسٍ. فَقَالَ عُمَرُ: هَلْ هَهُنَا أَحَدٌ مِنَ الْقَرَنِيِّينَ؟ فَجَاءَ ذَلِكَ الرَّجُلُ. فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ قَالَ «إِنَّ رَجُلاً يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَنِ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ. لاَ يَدَعُ بِالْيَمَنِ غَيْرَ أُمٍّ لَهُ. قَدْ كَانَ بِهِ بَيَاضٌ. فَدَعَا اللَّهَ فَأَذْهَبَهُ عَنْهُ. إِلاَّ مَوْضِعَ الدِّينَارِ أَوِ الدِّرْهَمِ. فَمَنْ لَقِيَهُ مِنْكُمْ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ».

(55) UVEYS EL-KARANÎ'NİN (R) FAZÎLETLERİNDEN BİR BÂB[156]

223 — (2542) .... : Useyr ibn Câbir'den (şöyle demişdir) : Kûfe halkı, Umer'in yanına hey'et hâlinde geldiler. Bu hey'etin içinde Uveys ile alay eden kimselerden biri vardı. Umer : Burada Karan kabîlesi mensûblarından bir kimse var mı? diye sordu· Uveys'i hakîr görüb eğlenen o kimse Umer'in yanına geldi. Bunun üzerine Umer şunları söyledi : Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Size Yemen'den Uveys denilen bir zât, Yemen'de yalmz annesini bırakarak gelecekdir. Onda bir beyazlık meydana gelmişdi. Allah'a duâ etti, Allah da o beyazlığı vucûdundan giderdi. Ancah dînâr yahut dirhem büyüklüğü kadar bir yer kaldı[157]. Sizlerden her kim ona kavuşursa, Uveys'den size istiğfâr etmesini istesin».

156. *Uveys ibn Âmir el-Karanî,* Peygamber zamanında yaşamış, fakat Peygamber'le görüşemediği için tâbı'î sayılmışdır, Yemen'lidir. Teşvîk ve irşâd edilmeden kendiliğinden Peygamber'i ve İslâmiyeti kabûl etmişdir. Çok sâde ve derin bir zühd hayâtı yaşamış mütefekkir bir kimsedir. Annesine çok itâatlı bulunması dillerde dolaşır. Umer'in halîfeliği zamanında Medîne'ye gelmiş, Umer tarafından hurmet ve muhabbetle karşılanmışdır. Umer, ondan kendisi için duâ etmesini istemişdir. Sonra Basra'ya gidib orada ikâmet etmişdir. Bilâhare Sıffîyn muhârebesinde Hz. Ali'nin maiyyetinde olduğu halde 37 nci hicret yılının 17 Şevvâlinde şehîd olmuşdur (*Kamûsu'l-A'lâm,* II, 1110).

157. *Baras,* bir illet adıdır ki insanın mizâcının bozulmasından dolayı bedeninin yüzünde yer yer beyazlık hâdis olur. Uzva gıdâ olan nesnelerden luzûcetli balgam olsa ve dâima uzuv onu gıdâlanıb def' eylemese bu hastalık meydana gelir. Türkçede abraşlık illeti ta'bîr olunur... (*Kamûs Ter.*).

٢٢٤ – (...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . قَالَا : حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ . حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ) عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ : إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِينَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ . وَلَهُ وَالِدَةٌ . وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ . فَمُرُوهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ » .

224 — ( ) .... : Bize Hammâd ibn Seleme, Saîd el-Cüveyrî'den yine bu isnâdla tahdîs etdi. Umer ibn Hattâb şöyle demişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Tâbiîlerin en hayırlısı Uveys denilen bir adamdır. Onun bir annesi vardır. Vucûdunda bir beyazlık meydana gelmişdir. Binâenaleyh ona emrediniz de o sizin için istiğfâr ediversin».

٢٢٥ – (..) حدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (قَالَ إِسْحَقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرَانِ : حَدَّثَنَا) - وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى ، عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ ، قَالَ : كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، إِذَا أَتَى عَلَيْهِ أَمْدَادُ أَهْلِ الْيَمَنِ ، سَأَلَهُمْ : أَفِيكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ ؟ حَتَّى أَتَى عَلَى أُوَيْسٍ . فَقَالَ : أَنْتَ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : فَكَانَ بِكَ بَرَصٌ فَبَرَأْتَ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ دِرْهَمٍ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : لَكَ وَالِدَةٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « يَأْتِي عَلَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ . كَانَ بِهِ بَرَصٌ فَبَرَأَ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ دِرْهَمٍ . لَهُ وَالِدَةٌ هُوَ بِهَا بَرٌّ . لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ . فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ » . فَاسْتَغْفِرْ لِي . فَاسْتَغْفَرَ لَهُ .

فَقَالَ لَهُ عُمَرُ : أَيْنَ تُرِيدُ ؟ قَالَ : الْكُوفَةَ . قَالَ : أَلَا أَكْتُبُ لَكَ إِلَى عَامِلِهَا ؟ قَالَ : أَكُونُ فِي غَبْرَاءِ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيَّ ؟

قَالَ : فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ حَجَّ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ . فَوَافَقَ عُمَرَ . فَسَأَلَهُ عَنْ أُوَيْسٍ . قَالَ : تَرَكْتُهُ رَثَّ الْبَيْتِ قَلِيلَ الْمَتَاعِ . قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « يَأْتِي عَلَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ . كَانَ بِهِ بَرَصٌ فَبَرَأَ مِنْهُ . إِلَّا مَوْضِعَ دِرْهَمٍ . لَهُ وَالِدَةٌ هُوَ بِهَا بَرٌّ . لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ . فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ » فَأَتَى أُوَيْسًا فَقَالَ : اسْتَغْفِرْ لِي . قَالَ : أَنْتَ أَحْدَثُ عَهْدًا بِسَفَرٍ صَالِحٍ . فَاسْتَغْفِرْ لِي . قَالَ : اسْتَغْفِرْ لِي . قَالَ : أَنْتَ أَحْدَثُ عَهْدًا بِسَفَرٍ صَالِحٍ . فَاسْتَغْفِرْ لِي . قَالَ : لَقِيتَ عُمَرَ ؟ قَالَ : نَعَمْ . فَاسْتَغْفَرَ لَهُ . فَفَطِنَ لَهُ النَّاسُ . فَانْطَلَقَ عَلَى وَجْهِهِ .

قَالَ أُسَيْرٌ : وَكَسَوْتُهُ بُرْدَةً . فَكَانَ كُلَّمَا رَآهُ إِنْسَانٌ قَالَ : مِنْ أَيْنَ لِأُوَيْسٍ هٰذِهِ الْبُرْدَةُ ؟

225 — ( ) .... : Useyr ibn Câbir şöyle dedi : Umer ibn Hattâb, kendisine Yemen ahâlisinden yardım edici kuvvetler geldiği zaman onlara :

— İçinizde Uveys ibn Âmir var mıdır? diye sorardı. Nihâyet Umer, Uveys'e rasgeldi ve :

— Uveys ibn Âmir sen misin? dedi. Uveys :

— Evet benim dedi. Umer tekrar :

— Murâd kabîlesinden sonra Karan kabîlesinden misin? diye sordu. Uveys :

— Evet dedi : Umer :

— Sende baras hastalığı vardı da, sen ondan dirhem kadar yer müstesnâ olmak üzere kurtuldun mu? dedi. Uveys :

— Evet dedi. Umer :

— Senin annen var mı? dedi. Uveys :

— Evet var diye cevâb verdi. Umer dedi ki :

— Ben Rasûlullah (S) dan işitdim : «Size Yemen ahâlîsinin yardımcı mucâhid kuvvetleri ile beraber Murâd'dan sonra Karan kabîlesinden olan Uveys ibn Âmir gelecekdir. Onun bedeninde baras hastalığı olmuşdu da bir dirhem büyüklüğü yer müstesna kendisi bu hastalıkdan kurtulmuşdu. Onun bir annesi vardı ki, kendisi ona karşı çok itâatlıdır. Uveys bir şey husûsunda Allah üzerine yemîn etmiş olsa Allah onun yemînini muhakkak doğru çıkarır. Eğer sen (yâ Umer) onun, senin için istiğfâr etmesine muktedir olabilirsen bunu yap» buyuruyordu. Binâenaleyh benim için Allah'dan mağfiret isteyiver (dedi), Uveys de Umer için istiğfâr etdi. Umer ona :

— Nereye gitmek istersin? diye sordu. Uveys :

— Kûfe'ye gitmek isterim dedi. Umer :

— Öyle ise Kûfe emîrine senin için bir mektûb yazayım mı? dedi. Uveys :

— Ben insanların fakîrleri, zaîfleri ve kendilerine önem verilmeyenleri arasında olayım. Öyle olmaklığım bana daha sevimlidir dedi.

Râvî dedi ki : Ertesi yıl olunca, Kûfe'lilerin eşrâfından bir kimse hac yaptı ve Umer ile buluşdu. Umer ona Uveys'in hâlinden sordu. O zât :

— Ben Uveys'i, evi çok fakîr ve az eşyâlı olarak bırakdım dedi. Umer :

— Ben Rasûlullah'dan işitdim : «Size Yemen halkının islâm ordusuna yardım edici mucâhid kafileleri ile beraber Murâd kabîlesinden sonra Karan kabîlesinden olan Uveys ibn Âmir gelecekdir. Onun bedeninde baras hastalığı meydana gelmişdi de sonra bir dirhem büyüklüğü kadar yer müstesnâ, kendisi bu hastalıkdan kurtuldu. Onun bir annesi vardır. Kendisi annesine karşı çok itâatlı ve saygılıdır. Eğer Uveys bir şey husûsunda Allah üzerine yemîn etse muhakkak Allah onu yemîninde doğru

çıkarır. Şâyet sen onun sana istiğfâr etmesine muktedir olursan bunu yab» buyuruyordu dedi. Nihâyet o zât Uveys'e geldi ve :

— Benim için istiğfâr ediver dedi. Uveys :

— Sen iyi bir seferden henüz yeni geldin. Binâenaleyh sen benim için istiğfâr ediver dedi. O zât yine :

— Benim için Allah'dan mağfiret isteyiver dedi. Uveys tekrar :

— Hayırlı hac seferinden henüz yenice gelen sensin. Binâenaleyh sen benim için istiğfâr ediver dedi. Sonra da : Sen Umer'e kavuşdun mu? diye sordu. O zât :

— Evet kavuşdum deyince, Uveys o zât için Allah'dan mağfiret diledi. Bunun üzerine halk Uveys'i tanıyıb anladı. Artık Uveys de yüzü doğrusuna gitdi.

Râvî Useyr dedi ki : Ben ona bir bürde giydirdim. Artık bir insan onu gördükce : Bu bürde Uveys'e nereden gelmişdir? diye sorar oldu.

(٥٦) باب وصية النبي صلى الله عليه وسلم بأهل مصر

٢٢٦ — (٢٥٤٣) حدثني أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي حَرْمَلَةُ . ح وَحَدَّثَنِي هَٰرُونُ ابْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ . حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ (وَهُوَ ابْنُ عِمْرَانَ التُّجِيبِيُّ) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ شُمَاسَةَ الْمَهْرِيِّ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ أَرْضًا يُذْكَرُ فِيهَا الْقِيرَاطُ . فَاسْتَوْصُوا بِأَهْلِهَا خَيْرًا . فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِمًا . فَإِذَا رَأَيْتُمْ رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ فَاخْرُجْ مِنْهَا » .

قَالَ فَمَرَّ بِرَبِيعَةَ وَعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ابْنَيْ شُرَحْبِيلَ بْنِ حَسَنَةَ . يَتَنَازَعَانِ فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ . فَخَرَجَ مِنْهَا .

(56) PEYGAMBER (S) İN MISIR HALKI İLE İLGİLİ VASİYYETİ BÂBI

226 — (2543) .... : Harmele ibn Imrân et-Tucîbî, Abdurrahmân ibn Şumâsete'l-Mehrî'den haber verdi. O, şöyle demişdir : Ben Ebû Zerr (R) den işitdim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizler yakında içinde kırât zikredilen bir diyârı feth edeceksiniz. Binâenaleyh sizler ora ahâlîsine hayır getirmesi vasiyyetini kendi nefislerinizden isteyiniz — yahut : Oranın ahâlîsi ile ilgili vasiyyetimi kabûl ediniz — çünkü onlar için bir zimmet (hurmet ve hak) ve bir hısımlık vardır. Siz muhim

işlerin muzâkere olunduğu bir meclisde döğüşmekde olan iki kişi gördüğünüzde oradan çıkın» [158].

Râvî der ki: Ebû Zerr, Şurahbil ibn Hasene'nin iki oğlu Rabia ile Abdurrahmân'a uğradı. Onlar muhim işlerin görüşüldüğü bir meclisde biribirleriyle çekişiyorlardı. Bunun üzerine Ebû Zerr oradan çıkdı.

٢٢٧ – (...) حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ. قَالَا. حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. سَمِعْتُ حَرْمَلَةَ الْمِصْرِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ شُمَاسَةَ، عَنْ أَبِي بَصْرَةَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ. وَهِيَ أَرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقِيرَاطُ. فَإِذَا فَتَحْتُمُوهَا فَأَحْسِنُوا إِلَى أَهْلِهَا. فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِمًا» أَوْ قَالَ «ذِمَّةً وَصِهْرًا. فَإِذَا رَأَيْتَ رَجُلَيْنِ يَخْتَصِمَانِ فِيهَا فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ، فَاخْرُجْ مِنْهَا» قَالَ: فَرَأَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمَٰنِ بْنَ شُرَحْبِيلَ بْنِ حَسَنَةَ وَأَخَاهُ رَبِيعَةَ، يَخْتَصِمَانِ فِي مَوْضِعِ لَبِنَةٍ، فَخَرَجْتُ مِنْهَا.

227 — ( ) .... : Vehb ibn Cerîr şöyle tahdîs etdi: Bana babam tahdîs etdi. Ben Mısır'lı Harmele'den işitdim, o Abdurrahmân ibn Şumâme'den, o da Ebû Nadre'den, o da Ebû Zerr'den tahdîs ediyordu. Ebû Zerr (R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizler yakın istikbâlde Mısır'ı feth edeceksiniz. Orası kırât isminin kullanılır olduğu bir yerdir. Sizler orayı feth ettiğiniz zaman oranın ahâlisine iyilik ve güzellikle muâmele ediniz. Çünkü onlar için bir zimmet ve akribâlık — yahut da — bir zimmet ve sihriyet vardır. Sen orada muhim işlerin ru'yet edildiği bir meclisde iki kişinin biribiriyle muhâsama etdiğini gördüğünde oradan dışarı çık» buyurdu. Râvî Ebû Zerr: Nihâyet ben Şurahbil'in oğlu Abdurrahmân ve Abdurrahmân'ın kardeşi Rabîa'yı mühim işlerin görüşüldüğü bir meclisde biribirleri ile muhâsama yapdıklarını gördüm ve hemen oradan dışarı çıkdım dedi [159].

158. *Lebin*, kerpice denir. Çamurdan kesib yapı yaparlar, vâhidi *lebinedir*. Bunda lâm'ın kesri ile ibil gibi iki kesre ile de câizdir. Ve şu meclise denir ki onda, kadıy mahkemesi gibi muhim işler ru'yet olunmuş olur. Meclisu lebinin denir ki lubâne hükmolunan meclis demekdir.

Lubân, şu hâcete denir ki fakr ve ihtiyâc cihetinden olmayıb mühimme ve maslahat cihetinden olur. Bunun da müfredi *lübânedir*. «Kadâ fulânun lubânetehû» denilir ki, mühim hâcetini yerine getirdi demekdir (*Kamûs Ter.*).

159. *Kırât*, teamîyesi ile onlarla ilgili vasiyyet arasındaki münâsebet belki de şudur: Mısır'lıların lisânında bir düşüklük ve çirkinlik vardır. Sizler onları istîlâ etdiğiniz vakıt kendilerine afv ve ihsân ediniz. Onların sözlerinin kötülüğü, sizleri onlara kötülük yapmağa sevk etmesin (*Mebârık*).

«Onlar için bir zimmet ve akribâlık vardır» sözüne gelince, akribâlık, İsmâîl'in annesi Hâcer'in onlardan olması iledir. Sıhriyyet ise İbrâhîm'in annesi Mâriye'nin onlardan olması sebebiyledir. Bu hadisde Peygamber'in apaçık mu'cizeleri vardır: İslâm

(٥٧) باب فضل أهل عمان

٢٢٨ — (٢٥٤٤) حدثنا سعيد بن منصور . حدثنا مهدي بن ميمون عن أبي الوازع ، جابر بن عمرو الراسبي . سمعت أبا برزة يقول : بعث رسول الله ﷺ رجلا إلى حي من أحياء العرب . فسبوه وضربوه . فجاء إلى رسول الله ﷺ فأخبره . فقال رسول الله ﷺ «لو أن أهل عمان أتيت ، ما سبوك ولا ضربوك» .

(57) UMÂN AHÂLÎSİNİN FAZÎLETİ BÂBI

228 — (2544) Bize Saîd ibn Mansûr tahdîs etdi. Bize Mehdiyy ibn Meymûn, Ebu'l-Vâzi', Câbir ibn Amr er-Râsibiyy'den tahdîs etti. Ben Ebû Berze (R) den işittim şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Arab kabîlelerinden bir kabîleye bir kimse gönderdi. Onlar bu gönderilen kimseye sövdüler ve dövdüler. O zât Rasûlullah'a gelib olanı haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Sen, Umân ahâlîsine gitmiş olaydın, onlar seni ne söverler ve ne de döverlerdi» buyurdu[160].

ummetinin kuvvet ve şevkete ulaşacağını, sonra Arab olmayan milletleri ve cebbârları mağlûb edeceklerini haber vermesi bu cümledendir. Keza muslimanların Mısır'ı feth edecekleri, orada iki kişinin muhim işlerin konuşulduğu bir meclisde münâzaa edecekleri de bu mu'cizelerdendir. Bunların hepsi vâki' olmuşdur (Nevevi).

Peygamber'in «kendisinde kırât zikredilen memleket» sözüne gelince, âlimler dediler ki: Kırât, dînârdan, dirhemden ve diğerlerinden bir cüz'dür. Mısır ahâlîsi bunu ve bununla konuşmayı çok kullanırlardı (Nevevi).

İmâm Torbiştî şöyle dedi: Ben bu hadisi bir müşkil olarak görürdüm. Çünkü kırât ismini kullanmak yalnız Mısır ahâlîsine hâss değildi. Bilâkis Arab memleketlerinde de bedevîsi, hadarîsi bu kelimeyi kullanmakda Mısırlılara muşâreket ediyorlardı. Nihâyet Tahâvînin *Muşkilu'l-Âsâr* ismi verilen kitâbında şunu buldum: Diyordu ki: Bunumla ancak Mısır'lıların sövüşmekde ve kötü sözler işitmekde kullanageldikleri bir kelimeye (ya'ni bir ta'bîre) işâret yapılmışdır. Mısır'lılar: «A'teytu fulânen karârita = fulâna birçok kırâtlar verdim» yani ona bir çok çirkin lâflar ve sövmeler işitdirdim, derler (*Mebârik*).

160. *Umân*, Bahreyn'de bir şehirdir (Nevevî).

Yani Umân ahâlisinde ilim, afiflik ve tesebbüt vardır. Herhalde maksad Yemen'i ta'kîb eden Umân'dır. Çünkü onlar ince kalbli kimselerdir (Sünûsî).

(٥٨) باب ذكر كذاب ثقيف ومبيرها

٢٢٩ - (٢٥٤٥) حدثنا عقبة بن مكرم العمي. حدثنا يعقوب (يعني ابن إسحاق الحضرمي). أخبرنا الأسود بن شيبان عن أبي نوفل. رأيت عبد الله بن الزبير على عقبة المدينة. قال فجعلت قريش تمر عليه والناس. حتى مر عليه عبد الله بن عمر. فوقف عليه. فقال: السلام عليك، أبا خبيب! السلام عليك، أبا خبيب! السلام عليك، أبا خبيب! أما والله! لقد كنت أنهاك عن هذا. أما والله! لقد كنت أنهاك عن هذا. أما والله! لقد كنت أنهاك عن هذا. أما والله! إن كنت، ما علمت، صواما. قواما. وصولا للرحم. أما والله! لأمة أنت أشرها لأمة خير.

ثم نفذ عبد الله بن عمر. فبلغ الحجاج موقف عبد الله وقوله. فأرسل إليه. فأنزل عن جذعه. فألقي في قبور اليهود. ثم أرسل إلى أمه أسماء بنت أبي بكر. فأبت أن تأتيه. فأعاد عليها الرسول: لتأتيني أو لأبعثن إليك من يسحبك بقرونك. قال فأبت وقالت: والله! لا آتيك حتى تبعث إلي من يسحبني بقروني. قال فقال: أروني سبتي. فأخذ نعليه. ثم انطلق يتوذف. حتى دخل عليها. فقال: كيف رأيتني صنعت بعدو الله؟ قالت: رأيتك أفسدت عليه دنياه، وأفسد عليك آخرتك. بلغني أنك تقول له: يا ابن ذات النطاقين! أنا، والله! ذات النطاقين. أما أحدهما فكنت أرفع به طعام رسول الله ﷺ، وطعام أبي بكر من الدواب. وأما الآخر فنطاق المرأة التي لا تستغني عنه. أما إن رسول الله ﷺ حدثنا «أن في ثقيف كذابا ومبيرا» فأما الكذاب فرأيناه. وأما المبير فلا إخالك إلا إياه. قال فقام عنها ولم يراجعها.

(58) SAKÎF KABÎLESİNİN ÇOK YALANCI OLAN KİŞİSİ İLE HELÂK EDİCİ KİŞİSİNİN ZİKRİ BÂBI

229 — (2545) Bize Ukbetu'bnu Mukrem el-Ammiyy tahdîs etdi. Bize Ya'kûb (yani İbn Ishâk Hadramî) tahdîs etdi. Bize Esved ibn Şeybân, Ebû Nevfel'den haber verdi. Ben Abdullah ibn Zubeyr'i Mekke şehrinin yokuşunda (bir direkde asılmış olarak) gördüm[161]. Kureyş ve diğer in-

161. Haccâc, Abdullah ibn Zubeyr'i muhârebede öldürdükden sonra cesedini bir direk üzerine asmışdı (Ubbî).

sanlar onun yanından geçiyorlardı. Nihâyet Abdullah ibn Umer oraya geldi ve onun yanında durub şunları söyledi :

ESSELÂMU ALEYKE YÂ EBÂ HUBEYB! [162]
ESSELÂMU ALEYKE YÂ EBÂ HUBEYB!
ESSELÂMU ALEYKE YÂ EBÂ HUBEYB!

= Selâm sana yâ Ebâ Hubeyb! Selâm sana yâ Ebâ Hubeyb! Selâm sana yâ Ebâ Hubeyb! Allâh'a yemin ederim ki ben seni bu işden nehy edib durmuşumdur. Allah'a yemîn ederim ki, ben seni bu işden nehy edib durmuşumdur. Allah'a yemîn ederim ki ben seni bu işden nehy edib durmuşumdur. Ve yine yemîn ederim ki, ben bildiğim müddetce sen çok oruc tutan, nâfile namaz kılan ve akribâlığı dâima te'yîd edib hiç koparmıyan bir kimse idin. Yemîn ederim, muhakkak bir ümmet ki (güyâ) sen onların en şerlilisîn o ümmet hayırlıdır! [163]

Bu sözleri söyledikden sonra Abdullah ibn Umer geçib gitdi. Abdullah ibn Umer'in bu durması ve o sözleri Haccâc'a ulaşınca : Haccâc, Abdullah ibn Zubeyr'in cesedinin yanına vazîfeliler gönderdi. Cesed asılı olduğu hurma ağacının gövdesinden indirilib Yahûdî kabirlerinin içine atıldı [164]. Sonra Haccâc, Abdullah ibn Zubeyr'in annesi Esmâ Bintu Ebî Bekr'e bir haberci gönderib gelmesini istedi. Esmâ, Haccâc'ın yanına gelmedi. Haccâc ikinci defa Esmâ'ya elçi gönderib : Vallâhi ya muhakkak benim yanına gelirsin, yahut da seni saç örgülerinden tutarak sürükleyib getirecek olan kimseleri gönderirim diye yemînli bir tehdîd yapdı. Esmâ yine gitmedi ve Vallâhi beni saç örgülerimden tutarak sürükleyecek kimseleri bana göndermedikce senin yanına gelmiyeceğim dedi. Bunun üzerine Haccâc, benim tabaklanmış sığır derisinden yapılan ayakkabılarımı (yani üzeri kılsız gön ayakkabılarımı) bana gösterin dedi ve ayakkabılarını aldıkdan sonra sür'atle kibirlenerek gitdi. Nihâyet Esmâ'nın huzûruna girdi ve :

'— Allah'ın düşmanını yapdığım muâmelede beni nasıl gördün? dedi. Esmâ da :

162. Ebû Hubeyb, Abdullah ibn Zubeyr'in künyesidir. Oğlu Hubeyb ile künyelenmişdi. Hubeyb onnu evlâdının en büyüğü idi. Bunda, kabrinde olsun, dışarda olsun, ölü üzerine selâm vermenin ve selâmı üç defa tekrarlamanın müstehablığı, ölüleri güzel ve ma'rûf sıfatları ile övmenin müstehablığı hükümleri vardır. Keza burada Abdullah ibn Umer için de büyük bir menkabe vardır. Çünkü İbn Zubeyr'in asılı cesedi yanında durmasının Haccâc'a ulaşacağını bile bile, orada halk arasında durub bu hak sözleri söylemiş, Haccâc'dan hiç çekinmemişdir (Nevevî).

163. Ya'nî Abdullah ibn Zubeyr, bunca hayırlı ve fazîletli bir hâl üzerinde olmasına rağmen onlar onu kendi zu'mlarınca ummetin en şerlisi olduğu için asmışlardı. Ummet içinde ondan daha şerlisi bulunmadığı zaman ise ümmetin hepsi hayırlı olmuş olur. Bu söz, onların Abdullah ibn Zubeyr'e revâ gördükleri muâmeleyi red ve inkârı tazammun etmekdedir (Tabe.ânî).

164. Bu söz Mekke'de Yahûdî kabirlerinin varlığını gerekdirir.

— Gördüm ki, sen onun aleyhine olarak onun dünyâsını ifsâd ettin. O da senin mazarratına olarak senin âhiretini ifsâd etmişdir. Bana ulaştı ki sen Abdullah ibn Zubeyr'e hitâben: Ey **Zâte'n-Nitâkeyn**'in oğlu! diyormuşsun. Allah'a yemîn ederim ki **Zâtu'n-Nitâkeyn** işte benim. Ben o iki nitâkın biri ile Rasûlullah'ın yiyeceği taâmı ve Ebû Bekr'in yiyeceği taâmı hayvanların erişemiyeceği yere kaldırıb yükseltiyordum. Diğerine gelince o da kadın kısmının kendisinden mustağnî olamayacağı zarûrî entârisidir[165]. Haberin olsun ki Rasûlullah (S) bize şu sözleri tahdîs etmişdir: «Muhakkak ki Sakîf kabîlesinde bir pek yalancı[166] bir de helâk edici kişi vardır». O pek yalancı olanı bizler gördük. Amma helâk edici kimseye gelince ben senin o olduğunu zannediyorum dedi. Esmâ'nın bu sözleri üzerine Haccâc onun yanından kalkdı ve bir daha onun yanına dönmedi.

(٥٩) باب فضل فارس

٢٣٠ — (٢٥٤٦) حدثنى محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا) عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن جعفر الجزرى، عن يزيد بن الأصم، عن أبى هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «لو كان الدين عند الثريا لذهب به رجل من فارس - أو قال - من أبناء فارس. حتى يتناوله».

(59) FARSLARIN FAZÎLETİ BÂBI

230 — (2546) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Eğer dîn Süreyya yıldızının yanında olsaydı Fars'dan bir kimse — yahut da: Fars oğullarından bir kimse dedi — muhakkak ona gider ve onu uzanıb alırdı» buyurdu.

165. *Zâtu'n-Nitâkeyn*, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'nın lakabıdır. Hicret gecesinde Peygamber ile Ebû Bekr'in mağaraya gidişlerinde eyninde olan nitâkını ikiye bölüb, bir parçasını onlara yiyecek sofrası, bir parçasını da kırbaya bağ yapmışdı. *Nitâk*, Arab kadınları libâslarından bir libâsdır. Hakîkatı izâr gibi bir şakkadır. Ortasını bellerine bağlayıb yukarısını aşağısının üzerinden dizlerine doğru salıverirler, aşağısı yerde sürünür. Onun uçkurluğu, ağı ve parçaları olmaz. Hâliyen fisdân ta'bîr ettikleri gibi bir sevbdir... Şârih der ki ibtidâ onu İsmâil Aleyhisselâmm annesi edindi. Bu sevb kadınların iç esvâblarındandır (*Kamûs Ter.*).

166. Bu yalancı, Muhtâr ibn Ebî Ubeyd es-Sakafî'dir ki çok yalancı idi. Peygamberlik iddiâ etdi ve kendisine bir takım insanlar tâbi' oldu. Sonunda Allah onu helâk eyledi. Haccâc çok katl yaptığı için Esmâ, Peygamber'in haber verdiği, *Mubîr* sensin zannediyorum demek istemişdir. Berâr, helâk ma'nâsınadır, mubîr de, muhlik, yani helâk edici demekdir.

٢٣١ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا عبد العزيز (يعني ابن محمد) عن ثور ، عن أبي الغيث ، عن أبي هريرة قال : كنا جلوسا عند النبي ﷺ . إذ نزلت عليه سورة الجمعة . فلما قرأ : وآخرين منهم لما يلحقوا بهم [٦٢/الجمعة/٣] قال رجل : من هؤلاء ؟ يا رسول الله ! فلم يراجعه النبي ﷺ . حتى سأله مرة أو مرتين أو ثلاثا . قال وفينا سلمان الفارسي . قال فوضع النبي ﷺ يده على سلمان ، ثم قال « لو كان الإيمان عند الثريا ، لناله رجال من هؤلاء » .

231 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Biz Peygamber (S) in yanında oturuyorduk. Derken Peygamber'e Cumua sûresi nâzil oldu. Onu okudu. **«Onlardan henüz kendilerine katılıb erişememiş bulunan diğerlerine dahi...»** (el-Cumua : 3) âyetine vardığı zaman biri: Yâ Rasûlullah! Bize henüz lâhık olmayanlar kimlerdir? diye sordu[167]. Peygamber ona cevâb vermedi. Hatta o zât suâlini bir yahut iki, yahut da üç kerre tekrâr etdi. Selmân Fârisî de aramızda idi. Peygamber elini Selmân'ın üzerine koydukdan sonra: «Eğer iymân Süreyyânın yanında olsaydı şunlardan bir takım adamlar muhakkak ona uzanıb erişirlerdi» buyurdu.

(٦٠) باب قوله صلى الله عليه وسلم « الناس كإبل مائة ، لا تجد فيها راحلة »

٢٣٢ — (٢٥٤٧) حدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد - واللفظ لمحمد - (قال عبد : أخبرنا . وقال ابن رافع : حدثنا) عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن سالم ، عن ابن عمر . قال : قال رسول الله ﷺ « تجدون الناس كإبل مائة . لا يجد الرجل فيها راحلة » .

(60) PEYGAMBER (S) İN: «İNSANLAR YÜZ DEVE GİBİDİR. FAKAT İÇLERİNDE NECÎB, KULLANIŞLI BİR TÂNE BULAMAZSIN» SÖZÜ BÂBI

232 — (2547) .... : Bize Ma'mer, Zuhrî'den, o da Sâlim'den, o da

167. Ba'zılarına göre *âhârînden* murâd Peygamber'den sonra gelen tâbiûn ve tebeu't-tâbiîn ile kıyâmete kadar gelecek bütün insanlar ve cinnlerdir. Çünkü Peygamber'in nübüvvet ve risâleti âmmdır, müstemir ve dâimdir.. (*Beydavî, Râzî, Nesefî, Celâleyn, Ebu's-Suûd*).

Peygamber'in burada *Fâris* sözü ile *Horasan* ahâlisini irâde etmişdir de denildi. Çünkü bu sıfatı şarkda ancak onlarda bulabilirsin (Nevevî).

İbn Umer'den haber verdi. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizler insanları yüz deve gibi bulursunuz. Fakat bir kimse onların içinde necîb, kullanışlı bir tâne iyi deve bulamaz» [168].

«Hitâmuhu misk» olması niyâzıyle

YEDİNCİ CİLDİN SONU

---

168. *Râhile*, binmek ve yük için seçilmiş necîb devedir ki vasıfları kâmil olub bunlar kendisinde bulununca tanınır. Hadîsin ma'nâsı: İnsanlar musâvîdirler, onlardan hiç birinin neseb husûsunda bir fadlı yokdur. Fakat onlar yüz deve gibi biribirine benzerler demekdir (İbn Kuteybe).

Râhile, Arab'ın nazarında necib ve necîbe olan devedir. «*Hâ*» sı, raculün fehhâmetün denildiği gibi mübâlağa içindir. Hadîsin ma'nâsı: Dünyâda zâhid ve kâmil olan ve âhiret rağbetinde bulunan, develer için de *râhile* olanının azlığı gibi pek azdır demekdir (el-Ezherî).

Ezherî'nin sözü, İbn Kuteybe'ninkinden daha güzeldir.

Taberânî şöyle dedi: Bana öyle geliyor ki râhile ile temsile münâsib olan ancak insanların işlerini görmek, borçlarını ödemek, sıkıntı ve kederlerini açmak gibi şeyleri tekeffül etmek sûretiyle insanların ağırlıklarını yüklenen cömert kişidir ki böylesi cidden az bulunur (Ubbî).

İ Ç İ N D E K İ L E R

SAHÎFELER

39 — KİTÂBU'S-SELÂM
(Selâm Kitâbı)

SAHÎFELER

40 — KİTÂBU'L-ELFÂZ MİNE'L-EDEB VE ĞAYRİHÂ
(Edeb ve diğer konulara âid lafızlar kitâbı)

41 — KİTÂBU'Ş-Şİ'R
(Şiir Kitâbı)

42 — KİTÂBU'R-RU'YÂ
(Ru'yâ Kitâbı)

43 — KİTÂBU'L-FEDÂİL
(Fazîletler Kitâbı)

SAHÎFELER

SAHÎFELER

44 — KİTÂBU FEDÂİLİ'S-SAHÂBE
(Sahâbîlerin fazîletleri kitâbı)

SAHÎFELER